

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ

КИЇВ 2020

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ

За загальною редакцією академіка НААН України,
доктора економічних наук, професора М. А.Хвесика

КИЇВ – 2020

УДК 332.14: 330.15

П 82

Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2020. – 464 с.

У монографії висвітлено теоретико-методологічні положення та прикладні аспекти формування в Україні інноваційної просторової системи управління природно-ресурсними активами на принципах полісуб'єктного управління природними ресурсами як активами територіальної бізнес-екосистеми. Розглянуто концепт, категоріальне поле та доміанти просторового управління природними ресурсами, охарактеризовано цільові функціонали системи просторового управління природно-ресурсними активами та алгоритм її формування з позицій платформної економіки. Запропоновано просторову модель управління природно-ресурсними активами України, розкрито її структурно-функціональні складові та механізми, а також алгоритм її імплементації у національне господарство країни.

Для науковців, управлінців, представників бізнес-структур та громадських організацій, усіх, хто цікавиться проблемами економіки природокористування та сталого розвитку.

Монографію підготовлено за результатами виконання НДР III-28-18 «Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами» (державний реєстраційний номер 0118U002001).

Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» (протокол № 7 від 28 травня 2020 р.).

Рецензенти:

В.С. Кравців, д.е.н., проф., Заслужений діяч науки і техніки України, Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього Національної академії наук України»;

В.М. Степанов, д.е.н., проф., Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України;

А.В. Степаненко, д.г.н., проф., Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України».

ISBN 978-966-02-9280-2

(електронне видання)

© Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	6
ПЕРЕДМОВА.....	7
РОЗДІЛ 1. ДОМІНАНТИ ПРОСТОРОВОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ.....	11
1.1 Концепт просторового управління природними ресурсами.....	11
<i>Напрями просторового управління природними ресурсами в умовах трансформаційної економіки. Природно-ресурсний простір в системі сталого розвитку територій. Категоріальне поле формування просторової системи управління природно-ресурсними активами. Потенційно-факторні детермінанти управління природно- ресурсними активами</i>	
1.2 Системно-структурна організація просторового управління природно-ресурсними активами.....	53
<i>Функціональний підхід до формування системи просторового управління природно-ресурсними активами. Форми та засоби організації просторового управління природно-ресурсними активами. Локалізація деструктивних факторів впливу на організацію просторового управління природно-ресурсними активами</i>	
1.3. Цільові функціонали забезпечення ефективного освоєння природно-ресурсних активів.....	82
<i>Переформатування ресурсно-функціональних зв'язків та системно- універсальних взаємозалежностей. Фінансовий аспект формування простору управління природно-ресурсними активами. Особливості простору формування та розвитку національних бізнес-екосистем. Сильні та слабкі сторони сучасної системи управління природно- ресурсними активами</i>	

1.4. Комбінаторика домінант управління природно-ресурсними активами..... 120

Бізнес-екосистемні принципи управління природними ресурсами. Сучасні форми управління природокористуванням на засадах бізнес-екосистемного підходу. Алгоритм формування територіальних бізнес-екосистемних позицій платформної економіки

РОЗДІЛ 2.

ПРОСТОРОВА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ УКРАЇНИ 143

2.1. Фактори впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень..... 143

Управління просторовими природно-господарськими утвореннями і національний державотворчий проект. Класифікація факторів впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень. Бізнес-екосистеми та забезпечення сталого розвитку природно-господарських утворень

2.2 Складові просторової моделі управління природно-ресурсними активами..... 185

Принципи формування інноваційної моделі управління природно-ресурсними активами. Структурно-функціональні складові моделі управління природно-ресурсними активами. Інституціональні аспекти просторової моделі управління природно-ресурсними активами

2.3 Декомпозиція природно-господарського фактору з позицій поєднання цільових функціоналів..... 237

Системно-впорядкована комбінація ціннісно-орієнтованих домінант формування природно-господарського простору. Функціональна декомпозиція просторових бізнес-екосистем. Платформна модель управління: формалізований опис функціонування

2.4 Науково-прикладні засади просторової системи управління природно-ресурсними активами..... 278

Геоелектронні передумови просторового управління природно-ресурсними активами. Платформна складова просторової системи управління природно-ресурсними активами. Особливості впровадження платформної економіки в Україні. Упорядкування платформи управління територіальними природно-ресурсними активами в Україні. Інформаційно-методичні засади розбудови

інтеграційних платформ просторового управління природно-ресурсними активами

2.5 Напрями імплементації просторової моделі управління природно-ресурсними активами.....	331
<i>Механізм варіативного інтегрального просторового управління територіальними природно-ресурсними активами. Групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами. Алгоритм реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними природно-ресурсними активами. Організаційна складова та механізми реалізації етапів інституціональних зрушень</i>	
ПІСЛЯМОВА.....	429
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	432

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВЕЗ – вільна економічна зона

ГІС – геоінформаційна система

ДПП – державно-приватне партнерство

МП – матеріальні потенціали

МСБ – мінерально-сировинна база

МУ_{ПРА} – модель управління природно-ресурсними активами

МФ_{СП С-У} - системно-універсальна модель формування стратегічного потенціалу

НЕІ – національні економічні інтереси

НПС – навколишнє природне середовище

НСЕС – національна соціально-економічна система

ППВ – публічно-приватні відносини

ППП – публічно-приватне партнерство

ППС – публічно-приватна структура

ППСп – публічно-приватна співпраця

ПРА – природно-ресурсний актив

ПРП – природно-ресурсний потенціал

ПРПр – природно-ресурсний простір

ПС_{УПРА} - просторова система управління природно-ресурсними активами

ПС_{УФ} – простір системно-універсального функціонування

РСЕС – регіональна соціально-економічна система

СЕЕС – соціально-еколого-економічна система

СУФП – потенціали системно-універсального функціонування

ТКППУПРА – типовий комплекс політик просторового управління природно-ресурсними активами -

ТПГК – територіальний природно-господарський комплекс

ТПГКл – територіальний природно-господарський кластер

ТПГО – територіальний природно-господарський округ

ТПГУ – територіальне природно-господарське утворення

ФПГ – фінансово-промислова група

ПЕРЕДМОВА

Облаштування навколишнього середовища на засадах сталого розвитку сьогодні є найактуальнішою суспільною потребою в усьому світі, що відображено ООН у Цілях сталого розвитку на період до 2030. Для України зазначена проблема має першочергове значення, і на державному рівні це закріплено Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Утім, наразі питання полягає не тільки в тому, якими є наші цілі на цьому шляху, але насамперед, яким чином досягнути цільових орієнтирів подальшого розвитку на засадах сталості. Звісно, що для різних держав і навіть окремих територій методи і засоби, які використовуються мають свої особливості. Однак існують чинники, що здійснюють загальносистемний вплив на процедуру прийняття управлінських рішень. До них передусім відносяться трансформаційні фактори загального характеру, пов'язані з інноваційними технологіями, які притаманні четвертій промисловій революції.

Новітній технологічний прорив приніс у життя нанотехнології, штучний інтелект, цифровізацію управління, роботизацію виробництва, методи використання великих даних тощо. Одним із ключових чинників впливу стають інноваційні формати організації економічної діяльності – платформна економіка, бізнес-екосистеми, високотехнологічні крафтові виробництва, корпоративні утворення на базі організації внутрішнього підприємництва, кластерні технології, публічно-приватне партнерство за участю влади, бізнесу і громадських об'єднань тощо. Саме вони потребують переосмислення основних економічних категорій, спираючись на які маємо можливо обґрунтувати адекватні сучасним реаліям передумови побудови новітньої моделі управління природними ресурсами як активами просторового розвитку за полісуб'єктним концептом, сутність якого полягає у відході від традиційної моделі державного управління природокористуванням з делегуванням широких повноважень з управління природними ресурсами місцевим громадам, бізнесу і населенню.

У монографії зосереджено увагу перш за все на двох категоріях – простір та природно-ресурсні активи. Щодо першої, то акцент зроблено на трактуванні, наближеному до ознак комунікативних зв'язків між суб'єктами господарювання та інтересами, які їх обумовлюють, тобто зроблено спробу відійти від традиційного розуміння простору як здебільшого пов'язаного із визначенням територіальних ознак у площину багатозарового надтериторіального утворення. Екстериторіальність сучасних просторових утворень підтверджується й тим, що в епоху цифровізації фактично

управлінський простір стає віртуальним із вільним доступом до нього безвідносно до фізичного місця розташування суб'єкта управління. Стосовно категорії природно-ресурсний актив, то тут головним стає його визначення не тільки і не стільки як предмета праці й засобу виробництва, скільки саме засобу забезпечення продуктивних умов життєдіяльності людини та джерела рентного доходу, що розподіляється між власниками, розпорядниками і користувачам природного ресурсу.

У той же час автори наполягають на принциповій можливості поєднання матеріальних і нематеріальних складових систем господарювання, але в нових конфігураційних межах цифровізованого простору господарювання, організованого за платформною моделлю бізнес-екосистеми. Відповідно до цього, оперуючи новими змістовними ознаками категорій простір функціоналів, простір розміщення виробничих та природно-ресурсних об'єктів управління, простір інформаційного забезпечення комунікативних зв'язків, соціетальний простір, простір комунікацій тощо, автори намагалися зробити спробу поєднання природно-ресурсних активів із засобами організації виробничої сфери діяльності людей в єдину, цілісно-функціональну систему, в якій збалансовано представлено інтереси як владних структур, так і бізнесу, а також населення територій.

Природно-ресурсні активи у фінансово-економічному трактуванні здатні стати одним із вагомих важелів, що виконують мотиваційну функцію, та відповідним локомотивом трансформацій у всьому господарському просторі. На їх основі у точках зростання за допомогою відповідних економічних драйверів створюватимуться виробництва, найбільш адекватні природно-ресурсному потенціалу територій. Також на прикладі природно-ресурсних активів, по суті, видається можливим здійснити оцінку ефективності та конкурентоспроможності використання ключових компетенцій просторових утворень оновленого типу, які виникатимуть із подальшим розвитком процесів децентралізації.

У рамках інноваційних підходів просторова система управління природно-ресурсними активами об'єктивно змушена орієнтуватися на використання динамічних моделей, адаптованих до умов простору господарської діяльності відповідно до мета, мезо-, мікро- та нано-масштабного рівня. Безумовно, що варіативний метод управління природно-ресурсними активами обумовлює і нестандартний алгоритм етапів імплементації нововведень у господарську практику, який у монографії включає етапи ініціації, консолідації та інкорпорації, за котрими вибудовуватиметься полісуб'єктна модель управління природно-ресурсними активами територіальних утворень.

Особливу увагу присвячено питанням виявлення домінант просторового концепту управління природно-ресурсними активами на засадах формалізації організаційного механізму реалізації проєктивних

рішень щодо практичних рекомендацій упорядкування природно-ресурсної діяльності. Також зосереджено увагу на окремій методологічній позиції, пов'язаній із синхронізацією положень процесного, ресурсного, інформаційного і платформного підходів, що забезпечує синергетичний ефект у формуванні управлінської платформи бізнес-екосистеми як передумови використання природно-ресурсних активів для впорядкування простору життєдіяльності, підвищення рівня і покращання якості життя територіальної спільноти та суспільства країни в цілому.

У першому розділі монографії «Домінанти просторового управління природно-ресурсними активами» розглядаються питання, пов'язані із сучасними поглядами на формування концепту просторового управління природними ресурсами, системно-структурною організацією просторового управління природно-ресурсними активами, визначенням у зв'язку з цим цільових функціоналів забезпечення ефективного освоєння природно-ресурсних активів та комбінаторики домінант управління ними. Загальним вихідним результатом цієї частини роботи є уявлення про змістовні ознаки просторової системи управління природно-ресурсними активами в сучасному економічному середовищі як бізнес-екосистеми, що характеризується складністю багатовимірних зв'язків матеріальної і нематеріальної природи, котрі потребують використання новітніх, динамічних форм інтегрального управління платформного типу.

Другий розділ – «Просторова модель управління природно-ресурсними активами України» присвячений розкриттю ключових позицій, що забезпечують упровадження цієї інноваційної моделі у практику господарської діяльності на перспективу. Зокрема, за дослідницькою логікою через предметний розгляд факторів впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень, визначення складових просторової моделі управління природно-ресурсними активами та проведену декомпозицію природно-господарського фактору з позицій поєднання цільових функціоналів, зосереджено увагу на науково-прикладних засадах просторової системи управління природно-ресурсними активами та, відповідно, напрямках імплементації полісуб'єктної просторової моделі управління ними у практику господарювання, включаючи формування на різних рівнях господарського простору елементів системи сталих фінансів. Загальним вихідним результатом є рекомендований алгоритм упровадження моделі просторової системи управління природно-ресурсними активами, який має забезпечити суттєве покращення якісних ознак господарської діяльності суспільства та режим сталого розвитку територіальних утворень через формування полісуб'єктних управлінських відносин і підтримання балансу інтересів стейкхолдерів у використанні природних ресурсів.

Монографія орієнтована передусім на фахівців, які працюють у сфері економіки природокористування та опікуються вирішенням системних

суспільно-економічних, фінансових, технологічних, екологічних питань сталого просторового розвитку держави, лідерів територіальних громад, очільників міст, інших представників органів управління та місцевого самоврядування.

Автори сподіваються, що отримані науково-прикладні результати становлять інтерес для підвищення обізнаності щодо управління викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, спеціалістів у галузі техніко-економічного планування та суспільно-політичного прогнозування.

Авторський колектив монографії: д.е.н., проф. І.К. Бистряков; д.е.н., проф. В.В. Микитенко; к.е.н., доц. Д.В. Клиновий; д.е.н., проф. І.М. Лицур; к.е.н., с.н.с. Н.В. Коржунова; к.е.н, ст.н.с. І.В. Драган.

РОЗДІЛ 1

ДОМІНАНТИ ПРОСТОРОВОГО УПРАВЛІННЯ

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ

1.1. Концепт просторового управління природними ресурсами

Напрями просторового управління природними ресурсами в умовах трансформаційної економіки. Підсумками функціонування світового господарства перших двох десятиліть XXI ст. – насамперед посилення глобальної економічної конкуренції, скорочення темпів зростання світового багатства та потужна загальносвітова економічна криза на межі 2000 – 2010-х років і подальша рецесія дають підстави зробити висновок про неспроможність діючих організаційно-економічних механізмів управління забезпечити сталість розвитку світової економіки як на глобальному, так і локальному, регіональному та локальному рівнях. Також, як підтверджує практика, потужного управлінського підґрунтя у вигляді дієвих організаційних (інституціональних) структур для формування економіки та суспільства сталого розвитку у світі загалом та у розвинених країнах наразі не сформовано, незважаючи на його загальновизнану триєдину економіко-соціально-екологічну концепцію. Саме спроби створення такої структури з акцентуванням на її фінансовому спрямуванні й стали одним із каменів спотикання на саміті Ріо-2012. Проте певні зрушення у цьому напрямі та проголошення на Саміті ООН 2015 року четвертого імперативу сталого розвитку, зокрема його управлінської складової, спонукають до формування регуляторних інституцій як цілісно-структурованої системи управління сталим розвитком територіальних утворень [56].

У цьому контексті зазначимо, що відповідними рішеннями ООН основна відповідальність за створення системи управління сталим розвитком, по суті, покладена на національні уряди. Отже, управлінський напрям забезпечення реалізації цілей сталого розвитку зайняв чільне місце серед імперативних завдань національної політики сталості та регіональної політики на перспективний період наступного десятиліття. Сьогодні, фактично, сформовано оновлену управлінську складову систему імперативів розвитку суспільства на XXI ст., які в основному окреслені ще на саміті в Ріо-де-Жанейро. Ця система має виражений просторовий характер, оскільки реалізується за чотирма основними вимірами сталого розвитку в чотирьох базових системах, що мають просторову основу, а саме економічному,

соціальному, природно-ресурсному та інституціонально-управлінському (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Домінанти просторового управління на основі Цілей сталого розвитку відповідно до визначеної мети дослідження

Складові	Основний зміст домінант просторового управління
<p>Економічна складова (економічний простір)</p>	<p>Створення просторових умов для економічного розвитку. Формування ефективних просторово-господарських структур і систем. Розвиток просторово-економічних зв'язків. Стале економічне зростання і збалансований розвиток територій. Подолання локальних криз та депресії у просторових утвореннях. Інноваційний розвиток територіальної економіки та четверта промислова революція. Формування фінансового простору обігу капітальних вартостей. Капіталізація територіальних активів через економічний процес. Сталі місцеві та регіональні фінанси. Інформатизація економічного простору.</p>
<p>Соціальна складова (соціальний простір)</p>	<p>Справедливий розподіл благ у просторовій системі соціуму. Продуктивна зайнятість населення у просторово-виробничих системах. Забезпечення якісних умов життєдіяльності і сталого добробуту. Зростання доходів населення, подолання бідності. Доступ до соціальної та іншої інфраструктури у просторових системах розселення. Сталий просторовий розвиток міст, сільських та урборуральних територій. Подолання дискримінації за регіональним та гендерним принципами. Забезпечення демократії, народовладдя, участі населення у прийнятті рішень.</p>
<p>Природно-ресурсна складова (природно-ресурсний простір)</p>	<p>Облік природних активів. Капіталізація природних ресурсів. Сек'юритизація природного капіталу. Стійкий розвиток територіальних природно-господарських комплексів. Розвиток рентних відносин. Комодифікація природних благ та забезпечення платного природокористування. Упровадження концепту зеленої економіки на різних фрактальних рівнях. Збереження біорізноманіття та унікальності територіальних природних комплексів. Створення замкнених і маловідходних циклів виробництва. Скорочення впливу кліматичних змін на екосистемні послуги.</p>
<p>Управлінська складова (інституціонально-управлінський простір)</p>	<p>Відповідальність урядів за сталий розвиток країн та окремих регіонів. Програмно-цільовий та проектний підходи до управління. Децентралізація і сталий розвиток громад і муніципалітетів. Належне врядування в управлінні просторовими системами. Публічно-приватне партнерство. Відкритість, прозорість бізнесу і фінансів. Інформатизація управління, електронне врядування. Гарантування загальної безпеки господарювання. Структурно-проектне управління активами. Корпоратизація управління активами розвитку територій.</p>

Таким чином, по суті, *сталий розвиток* тепер розуміють як сталий просторовий розвиток, в якому власне поняття простору значно ширше, ніж у традиційному, географічному трактуванні території. Основна відмінність сучасних підходів до базових вимірів господарського простору від попередніх полягає в його багатовимірності.

Слід зазначити, що традиційне для регіональної економіки розуміння територіальної системи як двовимірної соціально-економічної протягом останніх років поступово розширювалося. Свого часу широкого застосування у багатьох дослідженнях набуло поняття просторового розвитку та економічного простору. Виходячи з цього, викликає інтерес визначення економічного простору в науковій роботі колективу авторів під керівництвом Б.М.Данилишина [82], а саме як об'єднаної економічними інтересами сукупності об'єктів та суб'єктів господарювання певної території, взаємодії і просторова організація яких спрямовується (через систему відносин та відповідні механізми) на вирішення завдань економічного й соціального розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів і країни в цілому, збереження сприятливого середовища життєдіяльності населення.

Подальше ускладнення розуміння економічного простору відбулося у процесі дослідження тривимірної моделі, що спричинило поступовий відхід від власне поняття економічний у сприйнятті простору як складної соціо-еколого-економічної системи. Зокрема, Т. В. Пепа [199] наголошує, що, окрім економічного, існують соціальний та екологічний простори, а також поле їх взаємозв'язку, проте бачення чіткої системної взаємодії між ними не запропоновано. Слушне зауваження у цьому напрямі зроблено С. І. Оліферуком [188]: визначення господарський (по відношенню до простору) є поняттям ширшим, аніж економічний, соціальний чи інший простір, а господарська діяльність включає всі інші види підпорядкованої їй діяльності.

Такої ж думки дотримуються, зокрема, А. А. Керашев [109], М. Е. Буянова [32], Ю. М. Осипов, О. В. Іншаков й інші, які чітко фіксують наявність господарського простору як певною мірою впорядкованої сукупності об'єктів та суб'єктів діяльності, а також поля взаємодії сил економічної, соціальної та іншої природи. Таким чином, логічним підсумком є визнання існування інтегративного господарського простору, який включає економічний, соціальний та *природно-ресурсний простори* діяльності людини. З цього виникає питання про необхідність дослідження сутності інтегративної складової господарського простору. На нашу думку, яка базується на документах Ріо-2012 та підкріплена подальшими документами ООН з проблематики сталого розвитку, ця сутність має управлінський характер, а четвертою складовою у базових вимірах сталого розвитку є управлінська із загальним просторовим характером. Зважаючи на відому резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. [109], наступний

період до 2030 року має стати етапом розбудови інтегративної фрактальної системи управління сталим розвитком, який охоплюватиме як національний, так і субнаціональний та глобальний виміри.

Просторовий характер окресленої документами Ріо-2012 перспективної системи управління господарською системою не викликає сумнівів. Цими документами, перш за все заключним – «Майбутнє, якого ми прагнемо» [189], констатується необхідність забезпечення сталого розвитку не тільки і не стільки окремих держав чи їх об'єднань, скільки суспільно-політичних утворень, просторових систем складної природи, в яких господарювання, по суті, розглядається як активно вбудовану в природний процес діяльність основного складового компонента сучасної екосистеми, що фактично визначає існування всіх інших її складових, у тому числі людства. Ця діяльність має, з одного боку, наднаціональний, системно-глобальний характер, будучи, з іншого – достатньо прив'язаною до певного елемента просторової системи світу – глокального регіону, країни, адміністративно територіального устрою і, нарешті, конкретної просторової локації в її географічних координатах. Тому, узагальнюючи, господарський простір за сучасними уявленнями варто розуміти як такий, що має об'єктно-процесний характер, окреслену в територіальному вимірі поліструктурну системну сукупність господарюючих суб'єктів, господарських ресурсів – виробничого, природного, людського і фінансового капіталу та відносин між ними, що формують відповідні поля діяльності у процесах циклу економічного відтворення в локальному, регіональному, національному та міждержавному вимірах.

Господарський простір є об'єднуючою територіальною основою для системного функціонування соціально-еколого-економічних процесів з метою створення ефективної, цілісної національної економіки та забезпечення регіональної економічної інтеграції, яка базується на взаємному інтересі й рівноправному партнерстві суб'єктів публічного управління країною та громадами, суб'єктів господарювання, що використовують виробничий потенціал елементів господарських систем (включаючи природні ресурси), а також різних груп населення країни. У господарському просторі місце природних ресурсів є, по суті, первинним по відношенню до всіх інших видів капіталу. Саме вони поряд з іншими компонентами національного багатства (людським, виробничим та фінансовим капіталом) слугують першоосновою формування і функціонування територіального господарського простору. Будучи за своєю сутністю капіталом матеріального походження, природні ресурси трансформовані у природні активи, тобто залучені до господарського обігу, сприяють створенню, окрім матеріальної – виробничого та фінансового капіталу, і нематеріальної складової господарського простору, зокрема інформаційного капіталу, соціального, інтелектуального, духовного капіталу людини тощо. Отже, природні ресурси, з одного боку є елементами, що

створюють господарський простір (насамперед – земля), а з іншого – факторами його розвитку.

Специфіка господарського простору як складової системи управління полягає в тому, що він, одночасно є і класичним об'єктом управління, а саме просторовим розвитком, й інструментом такого управління як сукупність факторних умов розвитку його складових, зокрема просторового управління. Щодо останнього необхідно відзначити, що в управлінському аспекті господарський простір структурується не тільки і не стільки як відокремлена, скільки інтегративна, контурна складова, тісно переплетена правовими, інституціональними, регуляторними, виробничо-економічними, фінансовими та інформаційними механізмами зв'язків із соціальним, природно-ресурсним та економічним просторами. Таким чином, управління господарським простором з метою забезпечення сталого просторового розвитку використовує багатоаспектний інструментарій, який забезпечує взаємодію його природно-ресурсної, економічної та соціальної складових для досягнення відповідних результатів розвитку.

Такими інструментами в різних аспектах є:

правовому – законодавство, яке визначає правові норми діяльності суб'єктів економічних відносин, передусім громадян-фізичних осіб, а також державних установ, підприємств різної форми власності, територіальних утворень (об'єднаних територіальних громад, тобто муніципалітетів) як юридичних осіб щодо використання ресурсної бази просторового розвитку;

інституціональному – організаційне, інституціональне забезпечення економічної, природно-ресурсної, екологічної, промислової, соціальної, фінансової, регіональної політики просторового розвитку, акцентуючи особливу увагу на публічно-приватному партнерстві, а також корпоративному та проектному підходах до господарювання, які дають змогу активізувати участь природного капіталу в економічному процесі;

регуляторному – державне регулювання розвитку територіального господарського простору на основі застосування механізмів та елементів публічного адміністрування, дозвільної та податкової системи, субсидіарності, створення селективних режимів господарювання, державного і регіонального планування розвитку територій, цільових інвестицій із державного та місцевих бюджетів у проекти територіального розвитку, упровадження інновацій та інших інструментів регуляторної політики;

фінансовому – фінансове забезпечення і супроводження просторового розвитку, включаючи фінансово-бюджетні механізми розподілу публічних доходів, кредитні відносини, фіскальні механізми, фінансовий інструментарій публічно-приватного партнерства, механізми консолідованого фінансування просторового розвитку, рентні та, зокрема, орендні відносини тощо;

інформаційному – господарський простір, як цілісний об'єкт регулювання й управління, що внаслідок системних інформаційних зв'язків

між його складовими забезпечує ефективний вплив управлінських та регулювальних чинників на соціально-економічні, еколого-економічні й соціально-екологічні процеси. Інформаційна синергетична складова, управління системою господарського простору в цілому, особливо – стратегічного забезпечує високий комплексний еколого-соціально-економічний ефект, скоординований розвиток усіх територіальних і галузевих елементів регіонального господарства.

Отже, являючи за своєю сутністю сукупність, з одного боку, – об'єктів і суб'єктів, а з іншого – відносин, господарський простір – це система, яка динамічно розвивається в координатному вимірі з плином часу. При цьому така система зазнає структурних трансформацій, які відбуваються в усіх складових відповідних вимірах і площинах господарського простору, насамперед територіально-галузевих. У зв'язку із зазначеним слід урахувати, що структура господарського простору є синергетично неоднорідною. Це зумовлено специфікою поєднання умов і факторів конкретної унікальної території як складової таксону вищого порядку. Отже, у будь-якому випадку простір, з одного боку, поділений на своєрідні територіальні одиниці, кожна з яких виконує відповідну функцію, причому їх особливість пов'язана з наявністю природних ресурсів, географічним положенням, трудовими навичками, історичними особливостями, господарською спеціалізацією та іншими чинниками, проте, з іншого – являє собою єдину, цілісну систему. Окремі територіальні одиниці за цим підходом розглядаються не просто як частини території, а як поєднання виробництва, населення і ресурсів регіону із своєю виробничою спеціалізацією і місцем у національній економіці, що динамічно розвиваються згідно з власною специфікою і спричиняють структурні зміни в господарському просторі країни.

Виходячи з цього, більшість сучасних дослідників [17, 25, 82, 98, 199, 269] виділяє такі властивості, які притаманні комплексно-синергетичним системам:

1) *фрактальність* один господарський простір, будучи самостійною частиною, «вкладеним» в інший, є його складовою частиною «множиною у множині», й у той же час усі підпорядковані один одному ієрархічні прошарки простору являють собою єдину цілісність.

Такими основними фрактальними рівнями господарського простору є: *глобально-глокальний*, котрий характеризується зв'язками між територіально розосередженими об'єктами, які займають значні площі (кілька країн) і мають тісні технологічні, економічні та управлінські зв'язки між державами щодо досягнення певної мети;

національний – об'єднує виробників і споживачів товарів та послуг в єдину економічну систему в межах національного господарського комплексу країни;

регіональний – формується на обмеженій території (області, адміністративного району, агломерації) і характеризується економічними зв'язками між підприємствами щодо використання певного ресурсу, агломераційного ефекту тощо;

локальний – визначається як система економічних зв'язків, що формуються у процесі господарської діяльності конкретних територіальних громад та їх об'єднань. Важливу роль регулятора формування цих локальних економічних просторів відіграють органи місцевого самоврядування як окремі суб'єкти правовідносин, які формуючи місцеву інституційно-правову основу підприємницької діяльності;

2) *неоднорідність* – впливає з різноманіття і відмінностей географічного розташуванні, ресурсного забезпечення та історичних особливостях формування економічних процесів, їх нелінійності. Одним з основних наслідків цього є різний рівень територіальної концентрації виробництва, його забезпечення ресурсами, умови життєдіяльності, конкурентні позиції бізнесу та економічна ефективність господарювання. Ця властивість виражається, по-перше, в якісній та кількісній неоднорідності виробничих факторів і результатів їх застосування в господарстві; по-друге, у формуванні відповідної просторової господарської спеціалізації (за якісними ознаками економічний простір може бути, наприклад, промисловим, аграрним, де розглядаються зв'язки між відповідними суб'єктами);

3) *властивість до самоорганізації* – здатність природно-соціо-економічної системи як так званої живої системи формувати певну унікальну або типову просторову структуру. Серед основних ефектів самоорганізації слід виділити здатність утворювати об'єктивно сформовані цілісні *територіальні природно-господарські комплекси*, а також спроможність таких самоутворених структур господарського простору певною мірою, нейтралізувати наслідки зовнішніх і внутрішніх негативних процесів, включаючи такі визначаються екологічними чинниками, що підвищує стабільність економічної діяльності суб'єктів господарювання, рівень організованості їх економічних процесів та забезпечує сталість розвитку просторових структур.

Таким чином, формальна вертикально-горизонтальна схемафункціональної взаємодії складових господарського простору виглядає так: на різних вертикальних рівнях взаємопідпорядкованих просторових таксонів формується поле системної взаємодії базових структурних складових загального господарського простору, а саме економічного, природно-ресурсного та соціального, об'єднаних управлінською просторовою складовою і пов'язаних між собою щільною мережею інформаційних, фінансових, правових, організаційних, адміністративних та інших зв'язків і механізмів (рис. 1.1).

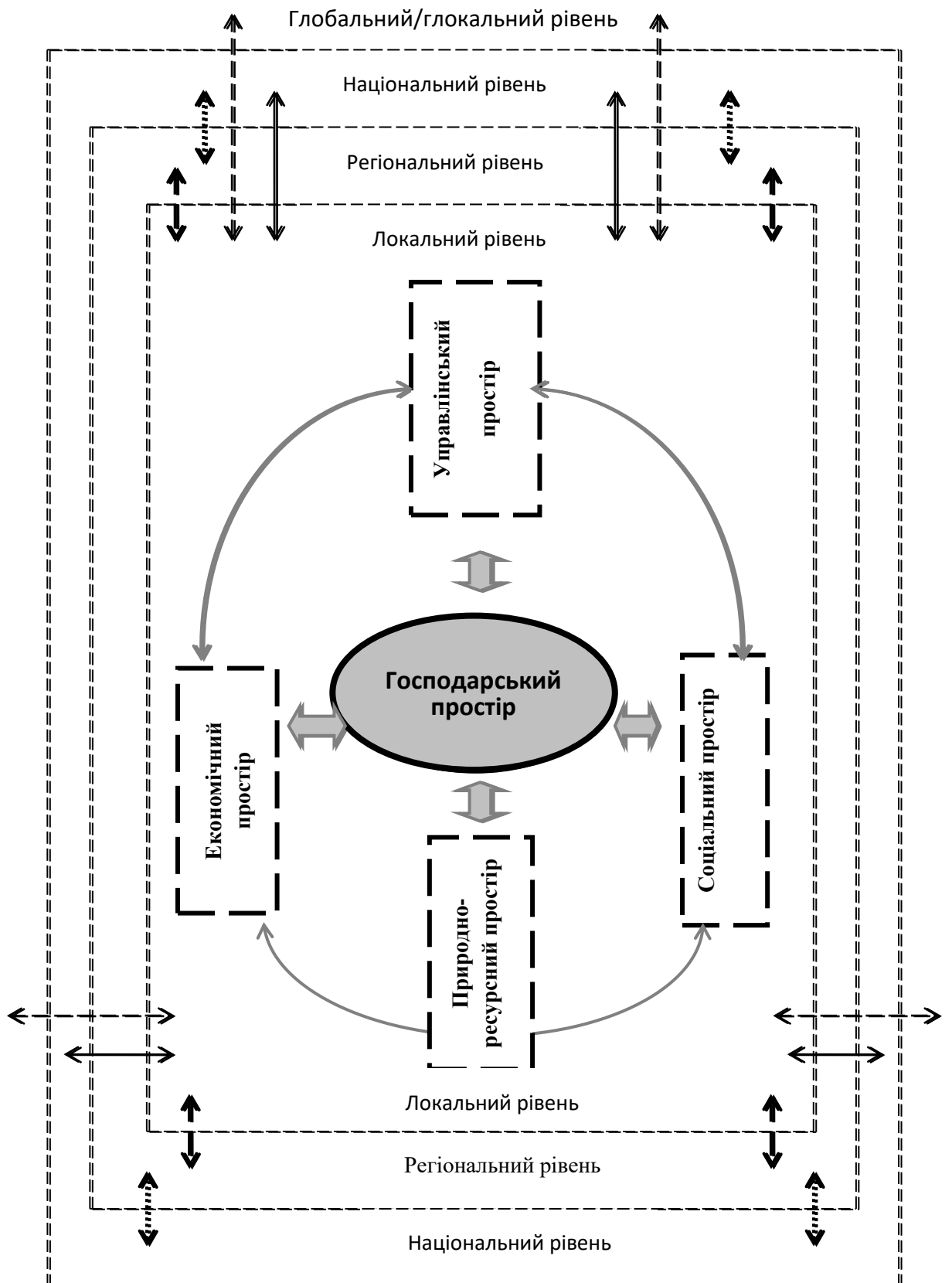

Рисунок 1.1 – Формально-структурна схема функціональної взаємодії складових господарського простору у фракталі глобальної економіки

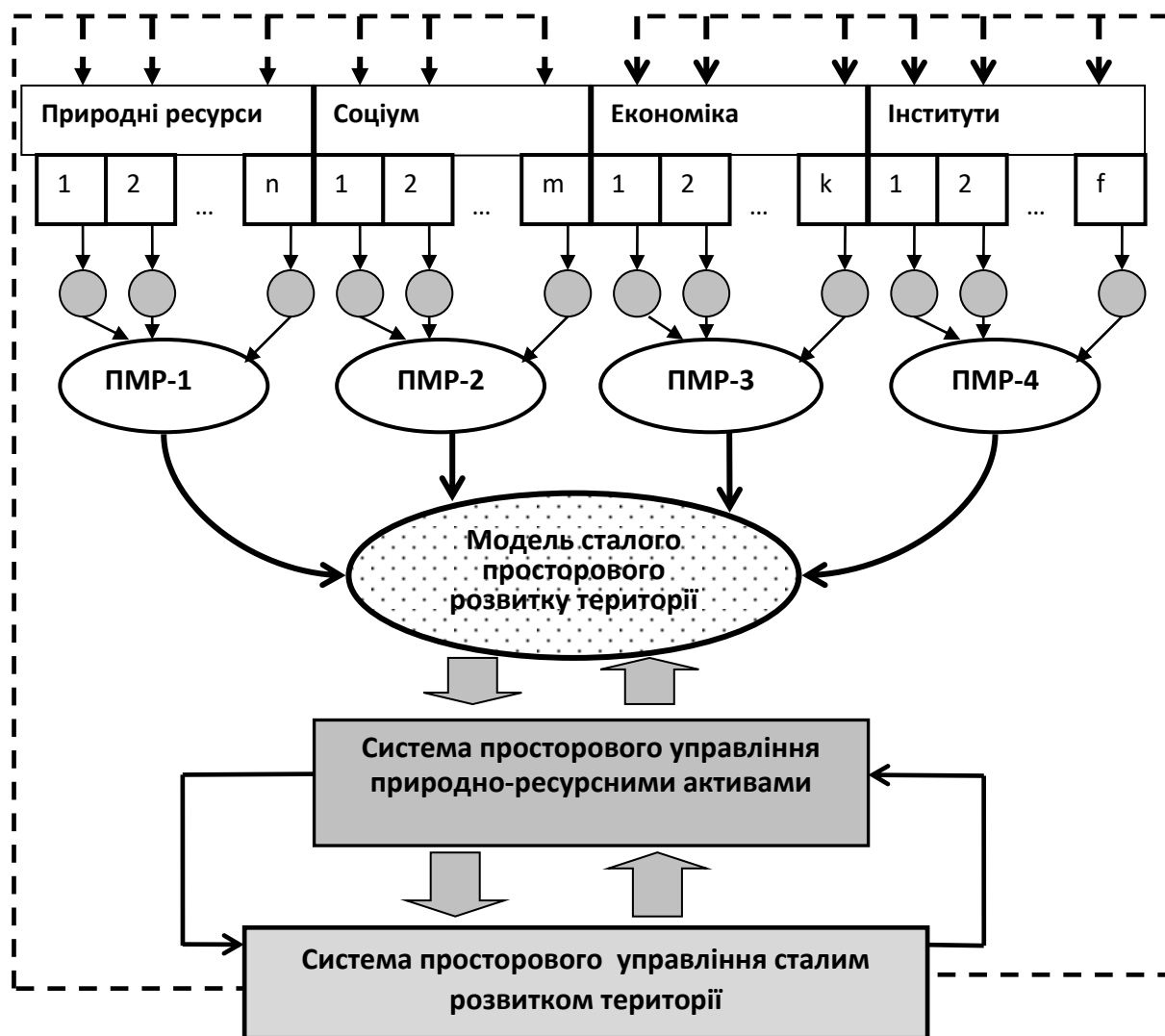
При цьому просторове управління формується як процес досягнення у часі соціальних, економічних та екологічних цілей розвитку за певних конкретних територіальних умов та обмежень шляхом системної взаємодії відповідних базових складових загального (інтегрального) господарського простору через залучені структурні механізми системи просторового управління на глобальному/глокальному, національному, регіональному та локальному рівнях.

По суті, формуються горизонтальні (соціальний, природно-ресурсний та економічний) і вертикальна (просторовий багаторівневий фрактал від глобального до локального рівня) складові господарського простору. В сучасних умовах і намаганнях виходу з кризи, посилення процесів децентралізації та економічної самостійності регіонів, зміщення управлінських акцентів на створення потужної вертикалі влади з верхніх на нижчі рівні, *просторовий розвиток* набуває нового змісту як оптимізований за допомогою управлінських заходів стійкий, підтримуваний, проте значною мірою самостійний розвиток територіальних соціально-економічних систем регіонального й локального рівня, які одночасно відіграють роль об'єктів, і як суб'єктів економічних відносин зі своїми інтересами на правах повноправного партнерства з державою.

У сучасних динамічних умовах просторовий розвиток держави та її регіонів розглядається з принципово нових позицій, тобто як системний процес, що відбувається в єдності функціонування глобальної, національної і територіальної економіки в господарському просторі країни в територіально-галузевому аспекті в сукупності різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторних умов, загроз і ризиків, які визначають більшою мірою вектори і варіанти, ніж запрограмовані шляхи територіального розвитку, як це визначалося раніше. На тлі все більш динамічних змін функціонування територіальних *соціо-еколого-економічних систем* (СЕЕС) просторовий розвиток має значною мірою імовірнісний, багатоваріантний характер, а управління ним окреслюється як завдання оптимального стратегічного управління економікою в певних просторових координатах.

У свою чергу, просторове управління природними ресурсами в загальній схемі формування комплексної моделі просторового розвитку території посідає провідне місце, оскільки шляхом інституціональних перетворень за рахунок створення впорядкованої системи управління природно-ресурсними активами території та їх активного залучення до господарського обігу фактично може бути створене підґрунтя для формування і нарощення активів територіального розвитку як джерела рентних доходів, що забезпечуватимуть фінансово-економічну складову сталості територіального утворення. При цьому система управління природними ресурсами повинна бути інтегрованою частиною більш загальної комплексної моделі просторового розвитку території (рис. 1.2) й відповідної

системи управління сталим просторовим розвитком, передбаченої такою моделлю.

– агреговані характеристики (показники) активів розвитку;

– просторові моделі розвитку природно-ресурсної (1), соціальної (2), економічної (3) та інституціонально-управлінської (4) складових господарського простору.

Рисунок 1.2 – Алгоритмічно-структурна схема формування системи управління природно-ресурсними активами в комплексній моделі просторового розвитку території

Щодо останньої, то необхідно зауважити, що сьогодні виділення в системі господарського простору країни області як базової ланки територіального управління регіонального рівня через розвиток сучасних систем інфраструктури і технологій врядування є неефективним та застарілим із позицій оптимального, рекомендованого європейською системою NUTS масштабного рангу просторових господарських утворень для цілей обліку та інших функцій територіального управління.

Проведена дослідниками системна оцінка просторової організації природного багатства [81] продемонструвала, що на території України об'єктивно сформувався комплекс макромасштабних природно-ресурсних районів, достатньо чітко диференційованих за ознаками структури *природно-ресурсного потенціалу*, природно-кліматичними умовами, характером та ефективністю використання ресурсної бази в *національному господарстві*.

Дослідження показало, що ці міжрегіональні природно-ресурсні райони, які поєднують у собі кілька областей, відповідають у просторовому фракталі природокористування міжобласному рівню формування інтегративних *територіальних природно-господарських утворень* (ТПГУ). На основі природно-економічного району в системі сучасної територіальної економіки може сформуватися інтегративний ТПК як просторове природно-антропогенне утворення на базі системи взаємозв'язків між компонентами природи та господарством, представленим набором базових і доповнюючих виробничих та інфраструктурних галузей. Воно функціонує як цілісне природно-господарське утворення в певних чітко окреслених просторових межах, що забезпечує внаслідок ефективного управління динамічний баланс між економічною доцільністю споживання природних ресурсів та екологічно виправданим втручанням у природний стан навколишнього середовища.

Основними ознаками сучасного етапу просторового розвитку в Україні, що потребують вказаних перетворень, можна вважати такі: нерівномірність територіального розвитку та розподілу ресурсів, недосконала системно-диференційована структура просторових утворень, що, по суті, не відповідає вимогам децентралізації та євроінтеграції, слабка міжрегіональна управлінська взаємодія та системна координація цілей і завдань розвитку регіонів для забезпечення реалізації завдань міжрегіональної співпраці з метою системно збалансованого розвитку національного господарства в цілому, помітна просторова локалізація виробничо-фінансових угруповань на тлі глобалізаційних процесів, відсутність чіткої взаємопідпорядкованості розвитку регіонів на різних територіальних рівнях, тобто вертикальна регіональна автаркія; відцентровий характер розвитку регіональних угруповань (горизонтальна регіональна автаркія) тощо, що обумовлює необхідність міжрегіональної консолідації, гармонізації масштабної структури управління із завданнями регіонального розвитку та системного

впорядкування управління просторовим розвитком України [26, 39, 179, 218, 324].

Таким чином, сьогодні актуальним завданням є окреслення оптимальних управлінських фракталів (просторових багаторівневих управлінських систем) з метою формування інтегративних територіально-господарських комплексів як об'єктів стратегічного проектування та управління, що передбачатиме укрупнення базової ланки територіального стратегічного управління до міжрегіонального рівня. Наступним кроком має стати розбудова відповідної системи просторового управління господарськими ресурсами таких територіальних утворень. Головною цільовою функцією цього процесу є інтегративна, тобто поєднання в одну природно-господарську систему макрорегіону підпорядкованих територій регіонального рівня з такими природними умовами, ресурсами та соціальними і виробничими факторами господарювання, завдяки яким можливо досягнути оптимального синергетичного ефекту від їх взаємодії в системі господарського простору країни, збалансування рівнів залучення природного капіталу в господарський обіг та економічного розвитку регіонів загалом.

Зазначимо, що перспективна територіально-організаційна система країни повинна відповідати вимогам як євроінтеграційного процесу (масштабна відповідність європейським рівням NUTS, гнучкість управління для цілей розвитку міжрегіональної і транснаціональної інфраструктури, економічна самостійність регіонів та об'єднаних самоврядних громад (муніципалітетів), ефективність механізмів субсидіарності, інвестування тощо), так і національним пріоритетам: міжрегіональна інтеграція та подолання регіональної автаркії, посилення і централізація контрольних функцій влади над вирішенням соціально-економічних та екологічних проблем територій; ефективна сегментація господарського простору на основі принципу економічної доцільності для створення економічно потужних територіальних одиниць за рахунок ефектів масштабу, синергії та комплексності, полегшення та підвищення ефективності державного стратегічного планування територіального розвитку. Щодо зазначеного вище, то міжнародна (укрупнення ланок регіонального управління в Польщі, Греції, Франції, Російській Федерації, Угорщині тощо) і національна історична практика (територіальне управління економікою в Україні впродовж 50 – 60-х рр. ХХ ст. через систему міжобласних раднаргоспів свідчить, що подібне виділення макрорегіонів у вигляді цілісних територіальних комплексів за природно-господарськими та іншими ознаками (географічними, історичними, економічними, соціальними тощо) здатне створити ефективну систему великомасштабних, багаторесурсних сегментів єдиного господарського простору країни, що забезпечує значно більшу ефективність територіального управління, у тому числі розв'язання як регіональних, так і

загальнонаціональних завдань при регулюванні державою соціально-економічного розвитку, сприяє консолідації господарського простору країни, зміцнює зв'язки регіонів між собою та з центром, забезпечуватиме сталість розвитку держави та її територій як цілісного національного господарського комплексу.

Отже, сьогодні сформовано нову систему імперативів розвитку суспільства на XXI ст., яка має просторовий характер і реалізується в економічному, соціальному, природно-ресурсному та інституціонально-управлінському просторах. Інституціонально-управлінська складова є рамковою основою забезпечення системної єдності економічної, соціальної та екологічної політики в цілях сталого розвитку і потребує розбудови на всіх рівнях просторового фракталу – глобально/глокальному, національному, регіональному та локальному – системи управління сталим просторовим розвитком. Інтегративною базою для сталого розвитку територій визначено господарський простір, який включає економічний, соціальний і природно-ресурсний простір діяльності людини та є об'єднуючою територіальною основою створення ефективної, цілісної національної економіки, забезпечення регіональної економічної інтеграції, що базується на взаємному інтересі – рівноправному партнерстві суб'єктів публічного управління, господарюючих структур бізнесу та населення країни.

Природно-ресурсний простір у системі сталого розвитку території. На кожному етапі свого існування, відповідно до рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, суспільство ставило перед наукою нові завдання, вирішення яких можливе лише на основі принципово нових теоретико-концептуальних підходів, які не відповідали ментальним моделям світогляду і світорозуміння даної формації, і, як правило, зустрічали спротив. Такою проблемою наразі є формування просторової моделі територіальної організації нашої держави, тобто її просторового розвитку. З огляду на пріоритетність цього науково-прикладного завдання, вважаємо за доцільне визначити та детально розкрити вагомість значення сформованого в Україні природно-ресурсного простору для забезпечення переходу до сталого розвитку держави та її регіонів.

Збереження створеної за виробничо-технологічним принципом територіальної організації країни в теперішній час неможливе у зв'язку з відкритістю національної економіки, спричиненої процесами глобалізації та значними економічними збитками від забруднення навколишнього природного середовища. Сформована в епоху радянської індустріалізації економіка почала інтегруватися до глобального ринку, перестала бути замкнутою і самодостатньою, тому ефективність утратили як окремі виробничо-технологічні комплекси, так і їх територіально-виробнича проекція у вигляді системи розміщення. Проблеми старіння системи основних

виробничих засобів країни, зростання рівня екологічних загроз, а також архаїчність системи управління цими процесами спричинені неефективною просторовою організацією і, відповідно, поглиблюють диспропорції в економічному, соціальному, політичному і культурному розвитку регіонів, а отже, створюють основні небезпеки життю та існуванню суспільства.

Крім цього, електоральний розкол, який пережила Україна під час президентських та парламентських виборів, а відтак і політичне протистояння між гілками влади за регіональними ознаками, призводять до драматичної політизації та протиставлення регіональних відмінностей, а це, у свою чергу, до втрати загальнонаціональної ідентичності, неможливості сформуванню єдиного економічного, інформаційного і культурного простору, появи відцентрових тенденцій, а тобто становить загрозу національній безпеці держави. Тому нова концепція просторового розвитку України покликана перетворити регіональні відмінності з проблем у конкурентну перевагу, тобто так званій експортний товар, що забезпечить конкурентоспроможність держави в глобалізованому світі. Регіональне ж протистояння завдяки підвищенню матеріального і духовного забезпечення кожного індивіда може і повинно перерости у прагнення до взаємодії на основі принципу взаємодоповнення регіонів. Але для цього потрібна жорстка спеціалізація територій, надання їм функцій і значення у господарській і соціальній кооперації.

Формування нової моделі просторової організації нашої держави та її подальшого просторового розвитку є надзвичайно складною і багатогранною проблемою, в основі якої лежить два принципи:

- зростання матеріального і духовного благополуччя громадян сьогодні (просторова організація);
- програмування (конструювання) майбутнього на основі генерування та засвоєння інновацій (просторовий розвиток).

Саме ці два визначальні принципи не можуть розглядатися окремо чи протиставлятися один одному, а повинні гармонійно доповнюватися. Зростання матеріального і духовного благополуччя громадян сьогодні має забезпечувати (програмувати) можливість подальшого піднесення (відродження) прийдешнім поколінням.

Просторовий розвиток як фундаментальне явище, що визначає весь устрій діяльності людини і людства, породжений бурхливою урбанізацією, концентрацією економіки, політики, культурного життя, з одного боку, та обмеженістю (вичерпністю) природних ресурсів і створенням нових засобів комунікацій – з іншого. Його основою є взаємозалежність просторового і часового аспектів людського існування. Простір і час існують незалежно від нас, але наше завдання – максимально вписати своє існування в закони його розвитку і завдяки здатності мислити переосмислити їх облаштування, спланувати і цілеспрямовано організувати відповідно до наших інтересів, прагнень і баченням майбутнього. Головне у цій площині – з розумом

використати ту владу, якою ми наділені, щоб максимально ефективно поєднати час і місце розвитку, тут і зараз. Образно кажучи, просторовий розвиток – це побудова системи «будинків», яка заснована на принципах сусідства, права і приватної власності. На відміну від Європи, яка швидко зіткнулася з територіальними обмеженнями і приступила до такого будівництва, Україна, перебуваючи під впливом Росії та у складі СРСР, продовжувала своє територіальне існування та розширення в межах таких величезних територій, що й зумовило відсутність потреби в інтенсифікації розвитку, тобто країна вирішувала свої загальні кризи через екстенсивний рух. І лише із здобуттям незалежності, а відповідно й чітких територіальних рамок – границь такий розвиток став неможливим. Однак без переходу до інтенсивних форм розвитку (просторового) на нас очікує втрата (стомленість) простору і приведення населення і границь лише у відповідність до освоєної території. Отже, якщо наука не реагуватиме або ігноруватиме закономірності просторового розвитку, які співзвучні викликам часу, то українське суспільство неодмінно опиниться на узбіччі магістрального шляху цивілізаційного розвитку. Визнаючи, що перехід до третього тисячоліття характеризується заміною методів організації суспільного життя високими інформаційними технологіями, усе більшого значення набувають взаємозв'язки між природою та суспільством, виробництвом і навколишнім середовищем, що й спричиняє проблему їх гармонізації. Не є винятком у цій площині й природно-ресурсна сфера економічної діяльності.

Неефективному просторовому розвитку територіальних природно-господарських комплексів притаманні такі ознаки:

- збільшення витрат на підтримку інфраструктури, яка є в надлишку на територіях, що втрачають виробничі активи і трудовий потенціал, однак є недостатньою в регіонах, економіка яких перебуває в стані зростання;
- хаотичне формування просторової організації, що закріплює насамперед сировинну спеціалізацію ТПК, де найбільш конкурентоспроможними на ринку залишаються сировинні зони країни;
- так зване вимивання ресурсів різної природи, передусім людських та природних;
- зростання регіональних диспропорції у розвитку ТПК, зокрема за показником природно-ресурсного потенціалу більше, ніж у 6 разів, що спричиняє й технологічний розрив у розвитку на рівні країни загалом, призводячи до кризових соціальних протиріч, різних конфліктів і суспільно-політичних ризиків.

Розробка загальної теорії природно-ресурсного простору є одним із важливих завдань регіоналістики. Проте єдиного визначення власне терміна природно-ресурсний простір, як відомо, не існує. На наше переконання, це можливе лише на основі уявлення про ТПК, основні складові якої (виробнича підсистема, соціальна і природна) відрізняються масштабами і статусом у

системі регіонального устрою, спільністю відповідних ознак, механізмами організації та управління. У рамках такої системи будь-якого регіону виділяється її структурна компонента, що являє собою взаємопов'язану цілісність об'єктів природно-ресурсного простору, основне призначення якої – виробництво продукції і надання послуг.

При цьому, жоден суб'єкт господарювання природно-ресурсної сфери як сегмент економічного простору не може існувати без взаємозв'язку з іншими суб'єктами господарської діяльності. Різні установи, організації і підприємства, у тому числі природно-ресурсної сфери, завжди перебувають у тісних взаємозв'язках, тобто системній взаємодії. Саме сукупність цих суб'єктів визначає структуру виробничих процесів на території, представляючи собою природно-ресурсний простір. За своєю суттю він є певним сегментом (складовою) економічного простору і, у нашому розумінні, є територіальною частиною фізичного простору, в якому зосереджені взаємопов'язані об'єкти ТПК. Усі суб'єкти природно-ресурсного простору мають свої внутрішні просторові (територіальні) об'єкти і зв'язки з економічним простором.

Близьким до поняття природно-ресурсний простір є просторова (територіальна) структура природно-ресурсного комплексу чи природно-ресурсного потенціалу і просторова територіальна організація виробництва, основна мета яких підвищення ефективності господарської діяльності природно-ресурсної сфери на певній території та перехід її галузевих структур на ринкові засади екологічно збалансованого розвитку. Згідно з чинним законодавством України, головними вимогами щодо забезпечення єдності ТПК як природно-ресурсного простору держави, слід вважати такі: гарантовану єдність природного середовища як економічного простору, вільне переміщення продукції, послуг і фінансів, свобода економічної діяльності всіх складових комплексу, а також недопущення встановлення внутрішніх митних меж, зборів мита і будь-яких інших перешкод для вільного переміщення продукції і послуг.

Виходячи з цього, для функціонування, зокрема, лісо ресурсного простору важливе значення має територіальне розосередження природно-сировинного потенціалу, заготівельних організацій, обробних підприємств, рекреаційних комплексів та інших складових простору.

Особливу роль у природно-ресурсному просторі відіграє фактор економічної відстані, який, на відміну від фізичної, вимірюється віддаленістю (кілометрів), що пов'язано перш за все із значними транспортними і трансакційними витратами на подолання фізичної відстані. Ось чому у процесі виробництва продукції, її розподілу та обміну економічна відстань між природно-ресурсною складовою і споживачами продукції виявляється неоднаковою для різних підприємств – суб'єктів господарювання і споживачів. Подолання фізичної відстані у природно-ресурсному просторі –

це важлива складова регіонального розвитку економіки, технологічної і соціальної сфери.

Зазначимо, що у природно-ресурсному просторі існує різноманіття форм організаційних структур. Його елементарним об'єктом є лісовий масив, що складається із земельного угіддя, породного складу лісових насаджень, їх вікової структури, певних лісорослинних умов, – так звана лісова екосистема, або локалітет у географічному розумінні. Остання може бути експлуатаційного, природно-захисного, рекреаційного призначення тощо. Поєднання різних локалітетів лісо-ресурсної сфери утворюють конкретні форми просторової організації виробничих структур лісового комплексу різного національно-господарського призначення, без яких неможливий розвиток економічного простору загалом. Щодо ТПК, то його економічний простір являє собою певне середовище розміщення і розвитку елементів продуктивних сил (факторів виробництва). Саме від того, як вони будуть розміщуватися в цьому середовищі, взаємодіяти між собою, наскільки тісними будуть ці зв'язки (відносини), залежатиме не лише наповнюваність середовища, але і його здатність зберігати свою структуру і форму, забезпечувати стійкість під впливом різних факторів. Безперечно, такий простір має свою особливу структуру, тому для кількісного опису його стану ми пропонуємо використовувати термін архітектура, а для якісного – густота. Під архітектурою слід розуміти наявність матеріально організованого середовища з логічною структурою, складом, формами, організацією і зв'язками відповідних елементів продуктивних сил ТПК. Домірна архітектурна побудова економічного простору більшою мірою забезпечує відновлення самоорганізації господарського життя в масштабах окремого регіону. Щодо густоти, то цю дифеніцію слід тлумачити як придатність і доступність природних ресурсів, стан основних засобів, кваліфікованість робочої сили, а також щільність економічних зв'язків (відносин) між компонентами економічного простору.

Науковим інструментарієм визначення якісного стану економічного середовища, в якому перебувають і розвиваються окремі елементи продуктивних сил, є регіоналізація. Як основний науковий інструментарій, що забезпечить пізнання регіонального економічного простору, пропонується використовувати регіоналізацію або виділення однорідних чи близьких до них частин в економічному просторі. Регіоналізація – це порівняно стійкий у визначених часових межах інструмент пізнання розвитку елементів продуктивних сил. Виходячи з цього, предметом дослідження регіоналізації є виробничі чи економічні відносини, які виникають між окремими суб'єктами (юридичними або фізичними особами) у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та нематеріальних благ і послуг у межах визначеної території. Об'єктом є територіальні утворення, межі яких визначаються природними, економічними, соціальними (етнічними,

культурними та іншими) умовами. Як правило, на практиці такі території називають регіонами.

Відповідно до викладеного виразними засобами архітектури економічного простору буде виділення однорідних і близьких до них частин простору; форми і умови просторової організації економіки; архітектоніка чи вираження закономірностей побудови і розвитку стійких зв'язків, що й забезпечують просторову цілісність і можливість (збереження основних його властивостей при внутрішніх і зовнішніх змінах); способи розміщення і зв'язку елементів продуктивних сил.

Лише за таких умов можна забезпечити раціональне комплексне використання природних багатств, одержання найбільшої кількості продукції кращої якості з одиниці площі при одночасному підвищенні біологічної стійкості, збереженні й посиленні водоохоронно-захисних функцій екосистем. При цьому необхідна також розробка більш досконалих методів планування і управління виробництвом, які повинні забезпечити подальше покращення господарської діяльності підприємств ТПК.

Слід визнати і те, що природно-ресурсному простору, виходячи із його функціонального призначення, притаманні пропорційно-зворотні зв'язки. Всі його елементи і компоненти тісно пов'язані між собою, тому вплив будь-якої компоненти (елемента) на іншу в кінцевому підсумку впливає на всю систему загалом, а експлуатація будь-яких із них неминує призводити до зміни стану всіх інших складових. Лише при гармонійному розвитку та внутрішньому збалансованому функціонуванні всіх трьох підсистем природно-ресурсного потенціалу можливе досягнення необхідного рівня економічного зростання та забезпечення екологічного благополуччя. Отже, саме регулююча і координуюча діяльність у межах природно-ресурсного простору четвертої підсистеми (інститутів) вкрай необхідною для реалізації дії. Поряд із цим природно-ресурсний потенціал залежить від специфіки економічних просторів, чи інших напрямів розвитку їх окремих сегментів (аграрного, водного, ресурсного тощо). Крім цього, слід зазначити, що природно-ресурсний простір має два види обмежень – фізичні й абіотичні, тому він є типовим прикладом відкритої системи (відповідно до положень теорії систем), тобто такою, на яку діє джерело енергії або інформації, поведінкою якого не можна керувати чи безпосередньо, без помилок спостерігати. Зокрема, екосистема також залежить від кліматичних, геологічних, едафічних та інших факторів.

Важливою характеристикою природно-ресурсного простору є те, що він динамічний, тобто всі його підсистеми безперервно взаємодіють і змінюються. Тому, щоб цей простір нормально функціонував, він повинен обов'язково перебувати у стані динамічної рівноваги, при якому речово-енергетичний обмін між виробництвом і природою органічно поєднується з природним кругообігом речовин і природними енергетичними потоками,

унаслідок чого загальний баланс речовин і енергії зберігається. Крім того, ще однією характеристикою є те, що він має бути динамічно збалансованим, оскільки його підсистеми постійно взаємодіють між собою, змінюються та врівноважуються. Рівновага в його межах – це стан рухомого балансу, коли одночасно відбуваються протилежні процеси, наприклад, лісокористування та лісовідновлення, зберігаючи при цьому цілісність системи та її найбільш важливих елементів. Звідси випливає, що завдяки динамічному стану відбувається постійний перехід природно-ресурсного простору на якісно новий рівень. Рівновага у цьому випадку означає збереження визначеного стану взаємовідносин між соціальною, економічною та екологічною складовими. Кількісна міра зв'язку між підсистемами простору є умовою еколого-економічної рівноваги, а величина дії на середовище не повинна перевищувати меж його місткості або еластичності. Протяжність у часі такої рівноваги у відкритих системах має довготривалий термін, а закритих – умовно безмежний. Відомо також і те, що кожна екосистема лісу (як приклад) має свої масштаби, що відповідають функціям, які вона виконує. Межі місткості – це її здатність витримувати навантаження біотичних, абіотичних чи антропогенних факторів, яка характеризується локальною і глобальною стійкістю. Отже, екосистемі, яка повертається до стану рівноваги після незначних зовнішніх впливів, притаманна локальна стійкість. Якщо вона відновлює рівновагу після досить сильних збурень, то перебуває в стані глобальної стійкості. У цьому випадку на екосистему діють не лише зовнішні фактори впливу, а й внутрішні. Порушується кількісна міра зв'язку між лісистістю території, обсягами лісокористування та антропогенним впливом. Однак стійкість екосистеми не є безмежною, вона визначається різними показниками. Зокрема, використовується поріг стійкості, тобто рівень зовнішнього впливу, за яким екосистема втрачає свою здатність до самовідновлення і деградує. Типовим прикладом є перетворення лісових ділянок у результаті господарської діяльності людини в сільськогосподарські угіддя (господарський вплив людини перевищив поріг стійкості лісової екосистеми, вийшов за межі її місткості).

Категоріальне поле формування просторової системи управління природно-ресурсними активами. У сучасних умовах функціонування національної соціально-економічної системи, суттєвого зменшення масштабів стратегічного потенціалу та малоімовірного переходу держави до сталого розвитку нагальним завданням є вирішення науково-прикладної проблеми у площині обґрунтування вихідних положень теорії формування просторової системи управління природно-ресурсними активами (ПС_{УПРА}), функціонали якої повинні бути дієздатними навіть на тлі ресурсних обмежень, постійного нарощення суспільно-політичних загроз і ризиків. Однак, розв'язання вказаної проблематики, визнаною провідною в межах таких

галузей науки, як економіка та управління національним господарством і економіка природокористування, потребує деталізації, а також світоглядно-методологічного, теоретичного та науково-практичного осмислення поняття стратегічний потенціал, у тому числі трактування останнього із точки зору формування, нагромадження, трансформації, трансляції, поширення і практичного освоєння в державі на євроінтеграційному шляху розвитку.

Теоретичним і прикладним аспектами вирішення багатогранних проблем забезпечення результативності управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості держави – процесами формування, нагромадження, трансформації, трансляції, поширення і практичного використання сукупних ресурсів, резервів і можливості реального сектору економіки України – присвячено багато праць [27, 37, 43, 45, 49, 270, 272, 290]. У них визначено, що під терміном стратегічний потенціал розуміють, зазвичай, граничні можливості певної виробничо-економічної системи вирішувати свої завдання щодо досягнення спільних цілей у тих чи інших умовах функціонування, сформованих зовнішнім середовищем [99], а не стосовно ідентифікації граничних можливостей, резервів і ресурсів різної природи просторового розвитку держави. Поряд із цим необхідно зазначити, що *стратегічний потенціал* за своїм змістом може трактуватися і за більш багаторівневою сутністю [150], наприклад, порівняно зі змістовністю поняття потужність, якій властиві перманентна змінність, трансформація і трансляція [150]. Урахуванням останньої особливості сприйняття стратегічного потенціалу дає змогу детально описати не лише граничні ресурси, а й резерви і можливості економіки України. У цьому контексті вирішення вказаного науково-прикладного завдання у репрезентованій площині уможливить об'єктивізацію базових характеристик, вимірів та масштабів розвиненості, а також здатностей стратегічного потенціалу і, відповідно, отримання об'єктивної інформації та реальної економіко-статистичної оцінки з урахуванням змін як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі національної економіки, а також визначення його конкурентного статусу, рівня дієвості управління [67].

Крім вказаного концептуального підходу до розкриття і вивчення особливостей формування стратегічного потенціалу економіки, досить широко його змістовність трактується і в межах теорії стратегічного управління, де стосовно ідентифікації масштабів розвиненості потенціалу використовується і такий термін, як конкурентний статус. І. Ансофф ототожнює цю категорію з поняттям стратегічного потенціалу з погляду формалізації конкурентної позиції виробничо-економічної системи [11]. Завдяки врахуванню зазначеної властивості [54] можна охарактеризувати інституційні, соціетальні та організаційні проблеми формування стратегічного потенціалу в економічній, екологічній, природно-ресурсній площині подальшого вдосконалення розвитку України та управління природно-

ресурсними активами. Доцільно зосередити увагу на визначенні категорії соціетальний, яку ввів американський соціолог Толкотт Парсонс [198] для позначення цілісних соціальних систем та інтегративних властивостей суспільств, що розвиваються. Цілісна або завершена соціальна система – соціетальна поєднує в собі всі основні форми й типи соціального, екологічного, економічного зрушення.

Слід звернути увагу та авторське обґрунтування змістовності стратегічного потенціалу економіки [7], а саме як сукупності ресурсів, граничних резервів різної природи та можливостей, здатних до постійної трансформації й нарощення у просторі та часі, які використовуються системою управління з метою гармонізації та досягнення певних економіко-політичних, екологічних і соціальних цілей країни на міжнародній арені в інтересах гарантування її економічної безпеки, у тому числі глобальної, регіональної та національної. Отже, нами, на відміну від однолінійної лаконічності та однозначності структуризації будь-якої природи потенціалу, репрезентовано стратегічний потенціал як поєднання кількох груп (чотирьох) елементарних потенціалів, до складу якого інкорпоровано граничну сукупність елементарних потенціалів, у тому числі економічного, політичного, техніко-технологічного, ресурсного, екологічного, промислового та енергетичного тощо (і їхніх похідних), а також факторів, без урахування яких аналіз перспектив досягнення результативності управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості неможливий, однак за умови реалізації дії потенціалів системно-універсального функціонування. Вказане стосується, зокрема, процесів формування, нарощення і раціоналізації освоєння наукового, просторового, організаційного, управлінського та інших видів потенціалів, у тому числі інформаційно-методичного (який входить до групи потенціалів системно-універсального функціонування).

Із використанням усталеного концепту [7] та системних положень, пропонованих і обґрунтованих у [65, 160], зазначимо, що елементарні потенціали зі складу стратегічного потенціалу не рекомендовано розглядати як формалізоване статичне явище із усталеним структурним наповненням, групуванням, ієрархією тощо, оскільки останні мають власну ієрархічність субструктурних елементів. Так, наприклад, формування потенціалу сталого розвитку (ПСР) держави забезпечено інкорпоруванням до його складу пріоритетних на сучасному етапі розвитку елементарних (із усієї сукупності стратегічного потенціалу) потенціалів, а саме промислового, сировинно-ресурсного, інноваційного, інформаційного, а також структурних змін, енергоефективності, економічної безпеки, які є похідними можливостями, резервами й ресурсами переходу держави та її регіонів до сталого розвитку.

Оновлені погляди на сутність, зміст і структуру як стратегічного потенціалу економіки, так і ПСР держави [210]), дають змогу вдосконалити архітектуру стратегічного потенціалу на основі багатолінійного і

багаторівневого аналізу, який значно поглиблює можливості об'єктивного усвідомлення сучасних процесів. Зазначене, на наше переконання, повною мірою враховує системність змін, соціетальний підхід до формування просторової системи управління природно-ресурсними активами держави та синергетичність світосприйняття структури стратегічного потенціалу.

Відтак з урахуванням наведених вище обґрунтувань і теоретико-концептуальних положень, опрацьованих авторами [67, 70, 210], підтверджуємо, що багатолінійний і багаторівневий підхід до осмислення природи структурування стратегічного потенціалу дає змогу виділити набагато складнішу сукупність елементарних потенціалів, розділених, на наше переконання, на групи за кількома самостійними основами. Зазначене забезпечить об'єктивну формалізацію архітектури (ієрархії, складу, групування за пріоритетними ознаками елементарних потенціалів) стратегічного потенціалу економіки України, залучення та раціональне освоєння яких в межах національної соціально-економічної системи сприятиме генеруванню системних ознак сталого розвитку держави та раціональне освоєння ПРА. Репрезентуємо сучасний проект стратегічного потенціалу економіки (рис. 1.3).

Пропонований концепт формування просторової системи управління природно-ресурсними активами (ПСУПРА) розкриває змістовність стратегічного потенціалу України в чотирьохвимірній площині взаємодії сукупних граничних ресурсів, резервів і можливостей (матеріальної, соціетальної та факторної природи), які внаслідок реалізації дії потенціалів групи системно-універсального функціонування забезпечують гармонізацію та досягнення визначених для національної соціально-економічної системи еколого-економічних, техніко-технологічних, природно-ресурсних цілей з метою досягнення збалансованості її функціонування та переходу держави і регіонів до сталого розвитку. Відповідно, схему взаємодії між групами стратегічного потенціалу слід представити на метапросторовому рівні (рис. 1.4). При цьому щільність взаємозв'язків і взаємозалежностей елементарних потенціалів забезпечена результативною дією потенціалів із групи системно-універсального функціонування (інститути).

Також, як визнано і обґрунтовано авторами [210], ресурсний підхід, на противагу синергетичному, володіє певним рівнем суб'єктивізму в площині ідентифікації важелів управління, що може виявитися у певних недоліках при визначенні пріоритетності реалізації процесів формування ПСУПРА, а саме щодо неможливості визначення окремих функціональних критеріїв із оцінювання факторних потенціалів і потенціалів системно-універсального функціонування; розподілу питомої ваги функціональних складових при розрахунку сукупного критерію оцінки-прогнозування масштабів розвиненості стратегічного потенціалу; неможливості уніфікації процедури досліджень структури стратегічного потенціалу та формування його

ієрархічної побудови відповідно до опису складності загальної системи управління.

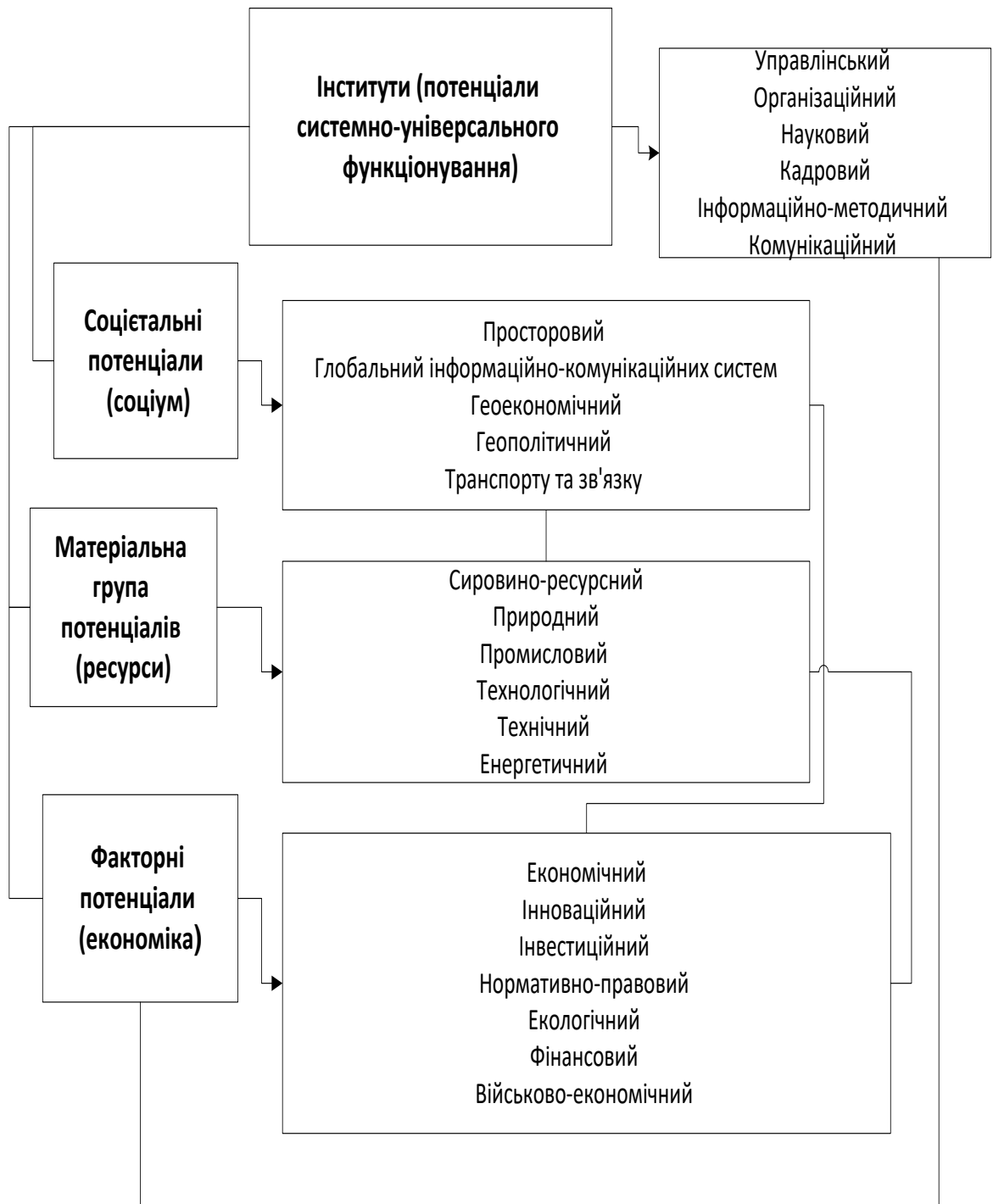

Рисунок 1.3 – Сучасна структура стратегічного потенціалу економіки України за форматом територіальних природно-господарських округів

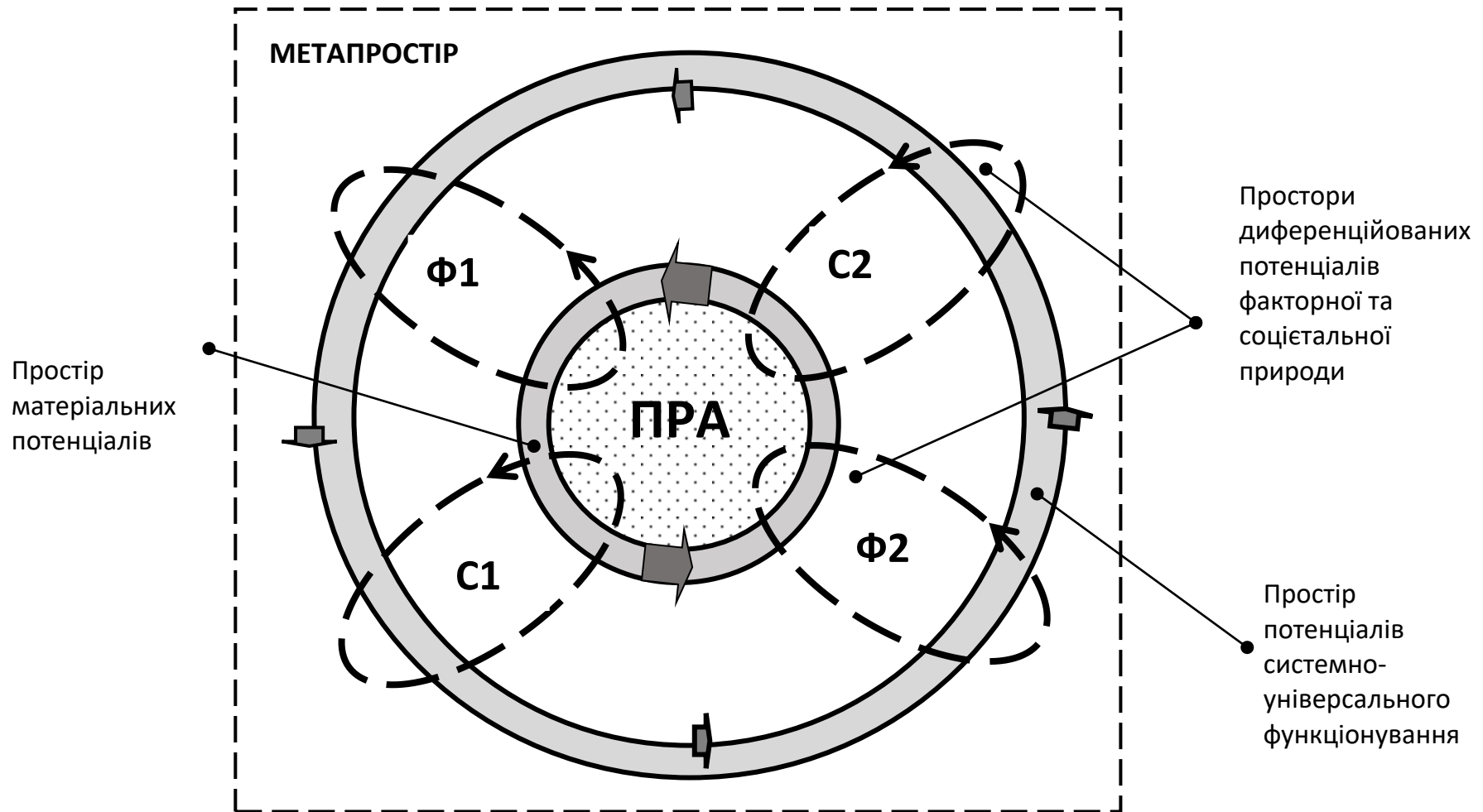

Рисунок 1.4 – Схема метапростору взаємодії чотирьох груп потенціалів різної природи в системі просторового управління:

ПРА – природно-ресурсні активи; $\Phi 1$, $\Phi 2$ – факторні потенціали за групами базового та похідного походження; C1, C2 – диференційовані групи потенціалів соціетальної природи за глобальним та національним походженням

Для успішного вирішення проблеми просторового управління ПРА необхідно постійно вдосконалювати структуру стратегічного потенціалу в контексті паритетності напрямів трансформації суспільно-політичних подій, пріоритетних на сучасному етапі розвитку національної соціально-економічної системи (НЕС), доцільності врахування регулюючих взаємозв'язків між компонентами.

Виходячи з цього, з метою виправлення хибності підходів та елімінування вагомості впливу суспільно-політичних загроз і ризиків на процеси переходу України до сталого розвитку, пропонується здійснити синтез загальної архітектури стратегічного потенціалу на засадах реалізації технології побудови структурних матриць, що дасть змогу сформулювати його об'єктивну концептуально-аналітичну модель та визначити етапи формування у контексті розбудови в державі дієвої просторової системи управління природно-ресурсними активами, навіть в умовах ресурсних обмежень. Згідно з методологічно важливими принципами синтезу структурних матриць, стратегічний потенціал можна розглядати як складну багаторівневу систему за двома рівнями із двома ресурсно-функціональними складовими – ядро та оболонка (рис. 1.5).

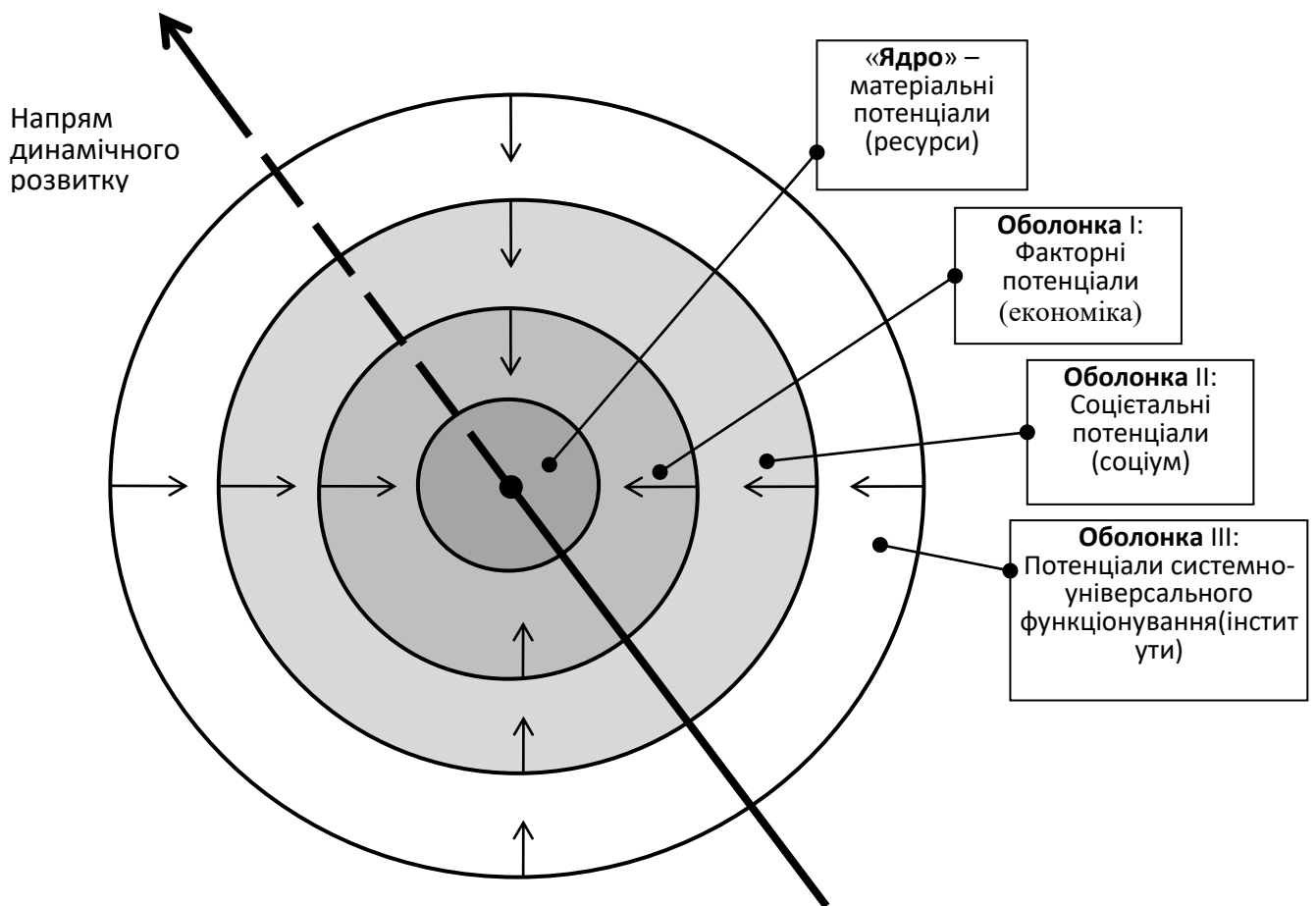

Рисунок 1.5 – Формат метапростору за першим виміром архітектури стратегічного потенціалу економіки України

Проте формат побудови архітектури стратегічного потенціалу є багатовимірним, оскільки загалом його сформовано за кількома рівнями оболонки при доволі складній побудові (взаємозв'язків) між елементами ядра. Так, його ядро складають саме матеріальні потенціали, а оболонка – три рівні у такій послідовності: факторні, соціетальні потенціали, потенціали системно-універсального функціонування.

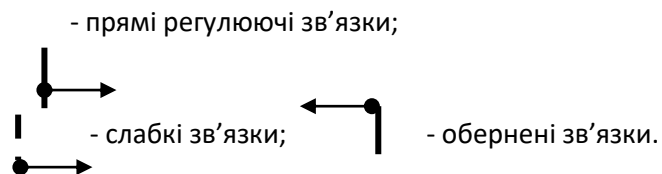
Причому соціетальні потенціали виконують, крім визначальних пріоритетів спрямування провідного розвитку національної соціально-економічної системи до перспективних кутів, ще й інформаційно-комунікаційні завдання, а інститути (III ступінь оболонки), тобто потенціали системно-універсального функціонування, крім коригуючої, організовуючої та регулюючої функцій, мають сформувати й інформаційно-когнітивний ресурс, резерви та можливості щодо трансформації, трансляції та використання потенціалів, інкорпорованих до ядра та I і II ступенів складності оболонки стратегічного потенціалу. Однак кожна з наведених чотирьох груп потенціалів, розмежованих за динамічною природою і характеристиками, також має власну складно вибудовану структуру, яка сформована з відповідного ядра та оболонки. Слід наголосити, що стратегічний потенціал доцільно також репрезентувати (рис. 1.6) не лише у вигляді статичної (незмінної) архітектури, величиною і масштабами розповсюдження, а з урахуванням динамічної багатовимірної потенційно-факторної детермінанти у площині інституціонального забезпечення переходу держави та її регіонів до сталого розвитку з відповідним складом цільових функціоналів.

Отже, для обґрунтування процедур щодо формування, нарощення та раціоналізації освоєння стратегічного потенціалу економіки України необхідно забезпечити поєднання в межах ядра насамперед пріоритетних для управління природно-ресурсними активами певних елементарних потенціалів зі складу матеріальної групи і, наступним завданням в подальшому – координацію масштабів кожного із похідних елементарних потенціалів у їхньому взаємозв'язку із засобами господарювання, соціетальними потенціалами та інститутами.

У контексті реалізації завдань щодо об'єктивного відтворення і просторового сприйняття сучасної системи управління ПРА слід використати новий світоглядно-методологічний опис – перейти від однорівневої / лінійної побудови стратегічного потенціалу держави – до багатовимірної й багатогранної його конструкції у чотирьохвимірному просторі взаємодії будь-якої природи потенціалів, тобто відтворення його структурованого складу із якісно новими властивостями прояву для розробки та реалізації певного виду специфічного стратегічного набору з управління ПРА України.

Стратегічні орієнтири		Взаємозв'язки між базовими компонентами ядра та оболонки стратегічного потенціалу в контексті управління природно-ресурсними активами				Елементи ядра			
						Окремі елементарні та похідні потенціали матеріальної природи			
Базовий напрям за пріоритетом управління природно-ресурсними активами	Пріоритетність	X ₁ (пріоритетні із матеріальної групи потенціалів)	X ₂ (пріоритетні із групи соціетальних потенціалів)	X ₃ (пріоритетні із факторної групи елементарних потенціалів)	X ₄ (пріоритетні потенціали системно-універсального функціонування)	Z _{1x} (сировинно-ресурсний)	Z _{2x} (природний)	Z _{3x} (промисловий)	Z _{4x} (технічний)
Фінансово-економічне і ресурсне забезпечення процесів управління природно-ресурсними активами	I	Сировинно-ресурсний потенціал α_{11}	Геоелекономічний і ГІС-потенціали α_{12}	Економічний, інвестиційний та фінансовий потенціали α_{13}	Організаційний та інформаційний потенціали α_{14}	β_{15}	β_{16}	β_{17}	$\beta_{18...}$
Видобуток природних ресурсів та виробництво конкурентоспроможної продукції	II	Енергетичний і технічний потенціали α_{21}	Потенціал геоелекономічний і ГІС-потенціал α_{22}	Інноваційний та екологічний потенціали α_{23}	Управлінський та інтелектуальний потенціали α_{24}	β_{25}	β_{26}	β_{27}	$\beta_{28...}$
Забезпечення динамічної стійкості функціонування економіки	III	Промисловий та енергетичний потенціали α_{31}	Потенціал транспорту і зв'язку α_{32}	Потенціал сталого розвитку α_{33}	Комунікаційний і трудовий потенціали α_{34}	β_{35}	β_{36}	β_{37}	$\beta_{38...}$
Забезпечення максимально можливої результативності управління розвитком стратегічного потенціалу загалом	IV	Енергетичний і виробничий потенціали α_{41}	Просторовий і геоелекономічний потенціали α_{42}	Інноваційний, екологічний та нормативно-правовий потенціали α_{43}	Інформаційний, науковий потенціали і структурних змін α_{44}	β_{45}	β_{46}	β_{47}	$\beta_{48...}$

Рисунок 1.6 – Матриця структурної ідентифікації взаємозв'язків між елементами стратегічного потенціалу економіки України [65, 99, 150]:

Авторами визнано за доцільне здійснити розбудову інституційних (структура, кадри, наявні та залучені ресурси, організаційні та інші можливості, різні резерви) та функціональних (базові й специфічні функції, цільові та особливі/ пріоритетні завдання, управлінський інструментарій і технології управління) детермінант формування стратегічного потенціалу [70].

З огляду на побудовану архітектуру останнього і враховані його детермінанти (рис. 1.7) можна з урахуванням [37] візуалізувати і деталізувати склад ядра стратегічного потенціалу в контексті цільового спрямування розвитку певної території, територіальний природно-господарський округ (ТПГО), територіальний природно-господарський комплекс (ТПГК), регіону тощо (зважаючи на взаємозв'язки між елементами стратегічного потенціалу і можливості НСЕС) шляхом забезпечення результативності просторового управління ПРА, якими володіє той чи інший об'єкт.

Відповідно до попередніх досліджень [20, 21, 33, 172, 201] було б неадекватним відтворення пріоритетних елементарних потенціалів (зі складу кожної з чотирьох базових компонент потенціалу) лише суми прямих та зворотних зв'язків між елементами X_1, X_2, X_3, X_4 елементів ядра - Z_1, Z_2, Z_3, Z_4 (іншими складовими, інкорпоровані до матеріальних потенціалів або ж похідними від елементарними потенціалами, які можна формалізувати за наслідками ущільнення взаємозв'язків між певними компонентами). Для виконання цього завдання доцільно скористуватися методами побудови структурних і морфологічних матриць, що дадуть змогу більш об'єктивно відтворити домінуючі стратегічного управління процесами формування, нарощення і раціоналізації використання ПРА у просторі й часі [295; 158].

Розвинувши категоріальне поле теорії формування просторової системи управління ПРА через трактування поняття стратегічний потенціал, а також удосконалення положень теорії управління природно-ресурсними активами, отримуємо динамічну компоненту просторового управління, яка, на відміну від однолінійної лаконічності й однозначності структуризації будь-якої природи потенціалу, не є формалізованим статичним явищем із усталеним структурним наповненням, а складною багаторівневою просторовою системою, у межах якої елементарні потенційно-факторні складові мають власну ієрархію субструктурних компонент, розділених за базовими основами на чотири групи елементарних потенціалів та відтворюють конститутивно-ключові характеристики пріоритетних для НСЕС елементарних потенціалів.

Таким чином, підтверджено, що стратегічний потенціал України повинен являти собою сукупність граничних ресурсів, резервів і можливостей різної природи, які використовуються з метою гармонізації та досягнення визначених енергетичних, екологічних, техніко-технологічних, соціально-

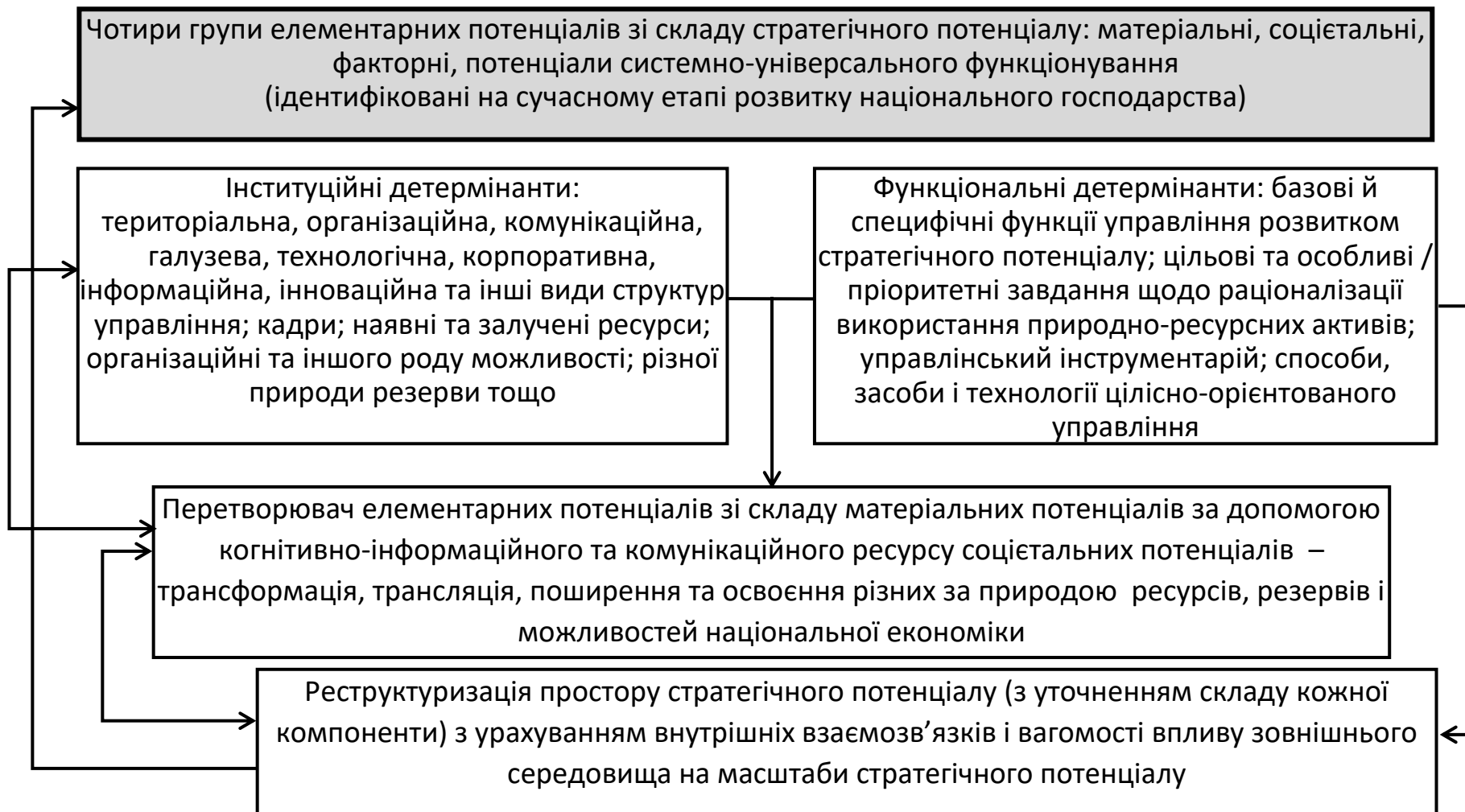

Рисунок 1.7 – Ідентифікація елементів стратегічного потенціалу економіки України

економічних цілей розвитку національного господарства для досягнення збалансованості його функціонування та достатнього рівня економічної безпеки в контексті переходу держави та її регіонів до сталого розвитку за наслідками раціоналізації використання ПРА.

Теоретико-концептуальне узагальнення і систематизація матеріалу, що стосується пізнання сутності предмета дослідження, дало змогу вдосконалити й об'єктивувати адекватний реальним процесам метод формування архітектури стратегічного потенціалу економіки України, що, на відміну від усталеного, репрезентовано у вигляді складної системи (із власним ядром і оболонкою) та спирається на синхронне застосування методів побудови структурних матриці й багат шарових фрактальних графів для відтворення на певному етапі розвитку економіки ієрархічності та пріоритетності у первинних потенціалах. Останні поділені на чотири групи та ідентифіковані з урахуванням п'яти найвагоміших функцій управління процесами формування, нагромадження, трансформації й трансляції в межах просторової системи управління природно-ресурсними активами сукупних ресурсів, резервів і можливостей різної природи.

Крім того, суттєвий вплив мають результати поглибленого економіко-статистичного аналізу внутрішнього і макро-середовища з виділенням актуальних потреб і вимог у контексті реалізації дієвої стратегії формування просторової системи управління природно-ресурсними активами та визначенням конкурентоспроможних ідей у напрямі нагромадження за паритетністю елементарних потенціалів виробництва нової продукції. Суттєвим є фактор впровадження на практиці прогресивних промислових і управлінських технологій з метою раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу.

Базовими положеннями теорії формування просторової системи управління природно-ресурсними активами слід вважати концепцію стратегічного системно-інтегрованого управління використанням природно-ресурсних активів з визначенням відповідних домінант у застосуванні функціоналів ціннісно-орієнтованого управління процесами формування простору стратегічного потенціалу за динамічною та статичною компонентами при чіткій ідентифікації взаємозв'язків і взаємозалежностей між чотирма його групами, а також розробку системоутворюючих регуляторів раціоналізації освоєння і використання сукупних ресурсів, резервів і можливостей матеріальної природи.

Поряд із цим визначення структурних ознак просторового управління ПРА та обґрунтування доцільності переформатування регіональної карти за системою ТПГО дає змогу формалізувати сучасну архітектуру стратегічного потенціалу економіки України, основу якої становить, по суті, адекватна реальним процесам структура просторової системи управління природно-ресурсними активами. У цьому випадку ТПГО розглядається в авторської

інтерпретації [179] як нова територіальна одиниця, що утворюється за рахунок інкорпорації до її єдиного формату природно-господарського і виробничого простору обмеженої кількості суміжних і споріднених за визначальними характеристиками, соціально-економічними, демографічними, медико-соціальними і виробничо-господарськими показниками регіонів. До суттєвих елементів категоріального поля теорії формування просторової системи управління природно-ресурсними активами належить і трактування поняття стратегічний потенціал економіки України, що розкрито в чотирьох вимірному просторі реалізації дії та безперервної трансформації і трансляції ядра й оболонки з потенціалів матеріальної, соціетальної та факторної природи для гармонізації і досягнення визначених еколого-економічних, техніко-технологічних, природно-ресурсних цілей із забезпечення переходу держави до сталого розвитку.

Потенційно-факторні детермінанти управління природно-ресурсними активами. У сучасних умовах господарювання слід своєчасно вживати адекватні реальним процесам заходи цілеорієнтованого впливу на процес суспільного відтворення для надійності не лише економічної та національної безпеки, а й основи їхнього забезпечення – освоєння наявних ПРП. Але посилення нестабільності у зовнішньому середовищі обумовлюють безсистемність здійснення еколого-економічних реформ у контексті переходу держави та її регіонів до сталого розвитку. При цьому не визначеними з погляду теоретичного та науково-практичного осмислення залишаються:

потенційно-факторні детермінанти матеріальної, соціетальної, факторної та системно-універсальної природи;

вихідні положення теорії управління розвитком стратегічного потенціалу;

принципи ієрархічності побудови архітектури стратегічного потенціалу та вибору пріоритетного складу її елементарних компонент.

Віддаючи належне теоретичній та практичній цінності попередніх наукових здобутків у сфері управління природокористуванням та формуванням стратегічного потенціалу [167, 188, 249, 250, 256, 257, 272], наразі існує гостра потреба розбудови і обґрунтування загальної його архітектури принципової ієрархічної організації його системи з метою раціоналізації освоєння природно-ресурсних активів [67]. Відповідно до зазначеного виникає додаткова необхідність вивчення вихідних положень структурно-інформаційної теорії надійності складних систем та інкорпорації до її концептуально-аналітичних модельних вирішень усталених принципів теорій синергетики, нелінійної динаміки та забезпечення сталого розвитку держави поряд із методологічними положеннями формування соціетальної теорії систем.

Удосконалення категоріального поля теорії економіки та управління національним господарством відбувається у площині формування просторової системи управління природно-ресурсними активами з використанням авторського трактування поняття стратегічний потенціал [67]. На відміну від однолінійної лаконічності й однозначності структуризації будь-якої природи потенціалів, але не як формалізоване статичне явище із усталеним структурним наповненням, а як динамічної компоненти, використання та залучення якої забезпечує стійкий рух до визначених кутів сталого розвитку. Виходячи з цього, зміст поняття стратегічний потенціал економіки держави слід визнати таким, елементарні потенційно-факторні складові якого мають власну ієрархію субструктурних компонент, розділених за базовими основами на чотири групи елементарних потенціалів. Крім того, вони відтворюють конститутивно-ключові характеристики пріоритетних на конкретному етапі розвитку держави елементарних потенціалів матеріальної, соціальної, факторної та системно-універсальної природи й забезпечують ціннісно-орієнтоване управління.

Однак наразі в економічній науці системне наукове осмислення вихідних положень теорії економіки та управління національним господарством передбачає нагальне розв'язання проблеми у площині формування просторової системи управління (ПСУПРА) з орієнтацією на своєчасну адаптацію всіх секторів економіки до зовнішніх змін на тлі ресурсних обмежень [182, 250, 257]. Саме застосування оригінальної системно-універсальної моделі формування стратегічного потенціалу (МФСПС-У) [67], яка б урахувала національні особливості щодо розмежування економічного метапростору та наявні загрози економічним інтересам України у світовому розподілі праці, дає змогу сформуувати адекватну ПСУПРА. У той же час остання стає дієвим інституціональним інструментом розв'язання більшості проблем у сфері економіки природокористування та розвитку продуктивних сил. Тому схематично в межах кожної з чотирьох груп потенціалів (у структурі стратегічного потенціалу) можна представити конструкцію взаємозалежностей і взаємозв'язків між елементарними потенціалами та їх похідними.

З метою формування ПСУПРА державним корелянтам, які опікуються проблемами економіки природокористування та сталого розвитку, слід урахувати адекватну реальним процесам багатовимірну архітектуру стратегічного потенціалу, що орієнтує на вдосконалення ресурсної, екологічної, промислової та соціальної політики. У цьому аспекті, методичні підходи оцінювання та прогнозування масштабів ПРА орієнтовані на використання у практиці господарювання об'єктивного прикладного інструментарію, що обов'язково міститиме: узагальнені таблиці критеріальних значень; універсальні модельні рішення щодо впровадження управлінських новацій; концептуально-аналітичні моделі розбудови нової

регіональної карти держави, формування стратегічного потенціалу та відповідного типу механізму; математичні, графічні та просторові образи лінійок ідентифікації масштабів розвиненості стратегічного потенціалу загалом та природно-ресурсного зокрема; цільове програмне забезпечення, що уможливить вибір оптимальної для України стратегії формування стратегічного потенціалу ТПГО [161, 179, 182].

Проблема об'єктивної візуалізації метапростору держави та в його межах ПСУПРА полягає ще й у тому, наскільки теорія стратегічного управління – розвитком стратегічного потенціалу спроможна відтворити системну світоглядно-методологічну основу сучасного соціально-економічного, суспільного, інституціонального, когнітивно-інформаційного середовища, адже останні метапростори, наприклад, 2012 – 2013 рр., мали іншу конфігурацію, масштаб і взаємозв'язки, рівень комерційного успіху, виміри збалансованості та здатності до регенерації. У цьому зв'язку виникає нагальна необхідність вирішення низки науково-прикладних питань, зокрема, визначення технологій та пріоритетів активізації ПРА, оцінки масштабів розвиненості як потенціалів матеріальної природи, так і сучасного стратегічного потенціалу, загалом, а також обґрунтування об'єктів щодо локалізації зусиль та альтернативних можливостей їх спрямування. Важливим завданням є визначення переліку пріоритетних для кожної регіональної соціально-економічної системи об'єктів з оцінкою масштабів того чи іншого елементарного потенціалу [69, 132, 262, 291].

Відтворення масштабів розвиненості стратегічного потенціалу в межах певних територій закономірно потребують додаткового вивчення й освоєння зарубіжного досвіду формування у просторі сукупних ресурсів, резервів і можливостей національних економік і їх просторового розвитку. З цього виникає низка дилем. У сучасному стихійному внутрішньому середовищі України та нестабільному зовнішньому власне стратегія управління природокористуванням, не може забезпечувати результативність, не маючи системних доктринальних ознак, а також гарантій надійності функціонування національного господарства. Успішність відтворення масштабів можна забезпечити лише тим групам потенціалів, стратегії використання яких будуть орієнтовані на активний захист взаємозв'язків між елементарними потенціалами всіх рівнів так званих оболонки для розвитку внутрішнього середовища з адаптацією до зовнішніх факторів впливу.

Вирішення окреслених завдань потребує від суб'єктів управління виконання переліку специфічних функцій і використання удосконалених технологій управління просторовим розвитком. Але вони формулюються лише за наслідками формалізації архітектури стратегічного потенціалу (рис. 1.8) і відтворення цільності та спрямованості взаємозв'язків.

Елементарні потенціали		Структуризація елементів ядра та оболонки стратегічного потенціалу економіки України за елементарними потенціалами та їх взаємозалежності у просторі взаємодії																																																																																																																										
Групи п-в (α_{ij})		X_1 (матеріальні потенціали)					X_2 (соціетальні потенціали)					X_3 (факторні потенціали)			X_4 (потенціали системно-універсального функціонування)																																																																																																													
M_1 (сировинно-ресурсні)	X	→	→	→	←	α_{12}		α_{13}		α_{14}		M_2 (природні)	→	X	←	→	→	α_{21}		α_{23}		α_{24}		M_3 (промислові)	→	→	X	→	←	α_{31}		α_{32}		α_{34}		M_4 (технологічні)	→	→	→	X	→	F_1	α_{41}		α_{42}		α_{43}		F_2	X	←	←	←	←	S_1	X	→	←	→	→	α_{51}		α_{52}		α_{53}		α_{54}		M_5 (технічні)	→	→	→	→	X	F_3	→	←	←	←	←	S_2	→	X	→	←	←	F_4	→	→	X	←	→	S_3	→	→	→	X	→	F_5	→	→	←	X	←	S_4	→	→	→	→	X	S_5	←	→	→	←	X								
	Соціетальні потенціали	C_1	←	→	↔								↔	←	X	←	←								←	←	X	←	←								←	←	←	←	←									C_2	→	X	←	←		←	←	X	←	←										←	←	←	C_3	→		→	X	←	←	←		X	←	←	←	←		←	C_4	→	→	←		X	←	→	→	→		X	←	→	→	→		X	←	C_5	→	→		←	→	X	→	→	→	→	X	→	→	→	→	X
		$C_{1.1..}$		α_{31}									α_{32}		α_{34}		α_{34}									$C_{2.1..}$	←	X	←								X	←	←	←	←									←	$C_{3.1..}$	→	→	X		←	←	←	X	←										←	←	←	←																																																			
		C_3																								→	→	X	←								←	←	X	←	←									←	←	←	←	←		←	←	←	F_5	→										→	→	→	X	→		→	→	→	X																																													

Рисунок 1.8 – Приклад деталізації діагональних елементів багатоланцюгової матриці ідентифікації в межах простору стратегічного потенціалу економіки України [167, 249]

Наприклад, до переліку актуальних (за пріоритетом просторового управління ПРА) специфічних функцій належить спроможність:

поглибленого аналізу внутрішнього і макро-середовища (Ф1);

виділення актуальних потреб і вимог щодо масштабів потенціалів у контексті реалізації дієвої стратегії формування матеріальної групи (Ф2);

визначення і висування конкурентоспроможних ідей у напрямі розбудови адекватного складу елементарних потенціалів із групи системно-універсального функціонування (Ф3) – інституцій;

удосконалення технологій управління природокористуванням (Ф4);

вибір та впровадження у практику прогресивного інформаційно-методичного забезпечення та ущільнення міжгалузевих і міжрегіональних взаємозв'язків за новим просторовим форматом регіональної карти держави (Ф5).

Відтак виконання вказаних вище специфічних функцій управління у контексті формування достатніх масштабів розвиненості стратегічного потенціалу економіки України можливе лише за умови їхнього забезпечення необхідними ресурсами (сировинними, технічними, технологічними, інформаційними, інноваційними, фінансовими тощо) і резервами різної природи.

Простір стратегічного потенціалу, крім багатовимірної структури оболонки і ядра, має також інший вимір реалізації дії сукупних ресурсів, резервів і можливостей економіки України та її ПРП. Це, зокрема, третій вимір побудови його простору – статичний, а, також четвертий – динамічний, що відтворює і репрезентує у просторі взаємозв'язки між групами та їх елементарними потенціалами за п'ятьма визначеними вище цільовими специфічними функціями.

У матриці третього загального статичного простору реалізації стратегічного потенціалу відтворено спрямованість і взаємозалежність зв'язків між групами потенціалів та їх елементарними складовими. Однак, як відомо, ресурсна база України є обмеженою, у зв'язку з чим управлінські рішення (інституціональна складова) та комунікації (соціетальна компонента) повинні спрямовуватися на раціональний розподіл матеріальних і факторних потенціалів, що передбачає обов'язкове виконання п'яти функцій (Ф1, Ф2, Ф3, Ф4, Ф5). Тому в реальних умовах господарювання максимальні можливості та резерви визначатимуть не лише ресурсними затратами чи обсягами видобутку, зростанням обсягів переробки або випуску тощо, а, насамперед свободою доступу до ПРА і здатністю суб'єктів управління (державного, регіонального чи місцевого рівня) передбачити ймовірні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, їх готовністю адекватно реагувати на ці трансформації та спроможністю корегувати масштаби розвиненості стратегічного потенціалу.

Таким чином, метод побудови структурних матриць синхронно з технологією формування багат шарових фрактальних графів забезпечує об'єктивну формалізацію і графічне відтворення як архітектури, так і взаємозв'язків при реалізації дії стратегічного потенціалу.

Фрактальна матриця, на відміну від формалізованої табличної форми, орієнтована на забезпечення системності репрезентації економічно-статистичних, експертних і системно-універсальних свідчень (рис. 1.9), з деталізацією простору стратегічного потенціалу за III і IV рівнями оболонки. Зокрема, побудова матриці формалізована у вигляді $m \times n$ чисел і суб'єктно-об'єктних значень, ідентифікованих за наслідками експертної оцінки рівнів результативності реалізації п'яти функцій управління ПРА.

За формалізованими значеннями, які розміщені відповідно до чотирьох груп потенціалів зі складу СП (X_1, X_2, X_3, X_4); m – число рядків; n – число стовпців, на перетині яких розміщені елементи α_{ij} , що формують та відображають певні закономірності просторового управління розвитком стратегічного потенціалу.

Це можуть бути, наприклад, найвагоміші та найсуттєвіші взаємозв'язки і взаємозалежності між найбільш пріоритетними (у т.ч. елементарними та їх похідними) потенціалами, віднесеними до чотирьох груп зі складу стратегічного потенціалу, зокрема, матеріальної (M_i), соціальної (C_i), факторної (F_i), системно-універсального функціонування (S_i), а також визнані найдієвішими стосовно забезпечення/досягнення результативності управління ПРА п'ять специфічних функцій.

Реалізація дії економічного метапростору держави передбачає трансформацію регіональної карти України за каскадним форматом [158]. Напрямок трансформації обумовлюється європейськими економіко-статистичними принципами відповідно до вимог Угоди про асоціацію України з країнами-членами ЄС (при формуванні за NUTS-II, що визнано доцільним для нашої держави, тобто ТПГО) (рис. 1.10). Саме згідно із запропонованою упорядкованістю видобутку, освоєння та використання матеріальних потенціалів і забезпечуватиметься досягнення цілей сформованим простором багатовимірної системи стратегічного потенціалу шляхом реалізації її цільових специфічних функцій.

За форматом динамічної складової простору стратегічного потенціалу, елементарні потенціали (з будь-якої групи) та їх похідні (α_{ij}) можуть мати неоднакову фізичну природу, проте інкорпоруватися (переходити) до різних груп потенціалів відповідно до умов функціонування певного регіону (території або ТПГО). За результатами наведеного прикладу формалізації та деталізації елементів динамічного ядра стратегічного потенціалу з урахуванням побудованого формату певного ТПГО розпочинається процес поступового уточнення й покращення загальної архітектури простору стратегічного потенціалу як для ТПГО, так і загалом України.

Оболонка IV виміру у просторі стратегічного потенціалу													
Статистична компонента						Динамічна компонента							
Реальні умови функціонування (у межах певного регіону), які формують сучасний технічний і технологічний рівень виробництва в державі (N_3)	Нормативно-правове забезпечення процесів формування стратегічного потенціалу України та управління природокористуванням (N_1)	Ядро та оболонка II виміру складної системи стратегічного потенціалу з розподілом простору з урахуванням пріоритету елементарних потенціалів та їх похідних зажною групою											
		Z_1		Z_2				Z_3		Z_4		Галузеві обмеження і перешкоди (N_2), обумовлені використанням та визначеною в Україні стратегією забезпечення сталого розвитку держави та її регіонів (N_4)	
		Φ_1	Ядро динамічної компоненти стратегічного потенціалу										
			Фінансово-економічне і ресурсне забезпечення процесів управління природно-ресурсними активами	Видобуток природних ресурсів та виробництво конкурентоспроможної продукції		Забезпечення динамічної стійкості функціонування економіки		Забезпечення максимальноможливої результативності управління розвитком стратегічного потенціалу		Φ_1			
				F_1	F_i	M_1	M_i	C_2	C_i		S_1		S_i
			Φ_2	X_1 (елементарні потенціали, що є пріоритетними зі складу матеріальної групи потенціалів)		X_2 (елементарні потенціали, що є пріоритетними зі складу групи соціетальних потенціалів)		X_3 (елементарні потенціали, що є пріоритетними із факторної групи елементарних потенціалів)		X_4 (елементарні потенціали, що є пріоритетними із групи системно-універсального функціонування)			Φ_2
				F_1	F_i	M_1	M_i	C_2	C_i	S_1	S_i		
		Φ_3	Фінансово-економічне і ресурсне забезпечення процесів управління природно-ресурсними активами		Видобуток природних ресурсів та виробництво конкурентоспроможної продукції		Забезпечення динамічної стійкості функціонування економіки		Забезпечення максимальноможливої результативності управління розвитком стратегічного потенціалу		Φ_3		
			F_1	F_i	M_1	M_i	C_2	C_i	S_1	S_i			
		Φ_4	Ядро динамічної компоненти стратегічного потенціалу										
F_1	F_i		M_1	M_i	C_2	C_i	S_1	S_i	Φ_4				
Φ_5	Фінансово-економічне і ресурсне забезпечення процесів управління природно-ресурсними активами		Видобуток природних ресурсів та виробництво конкурентоспроможної продукції		Забезпечення динамічної стійкості функціонування економіки		Забезпечення максимальноможливої результативності управління розвитком стратегічного потенціалу		Φ_5				
	F_1	F_i	M_1	M_i	C_2	C_i	S_1	S_i					
Z_1		Z_2				Z_3		Z_4					
Ядро та оболонка I-го виміру складної системи стратегічного потенціалу за послідовним простором розміщення чотирьох груп потенціалів													
Статична компонента						Динамічна компонента							
Оболонка III-го виміру у просторі стратегічного потенціалу													

Рисунок 1.9 – Загальна чотирьохвимірна архітектура простору стратегічного потенціалу України за четвертою і третьою оболонкою та динамічним ядром [161, 179]

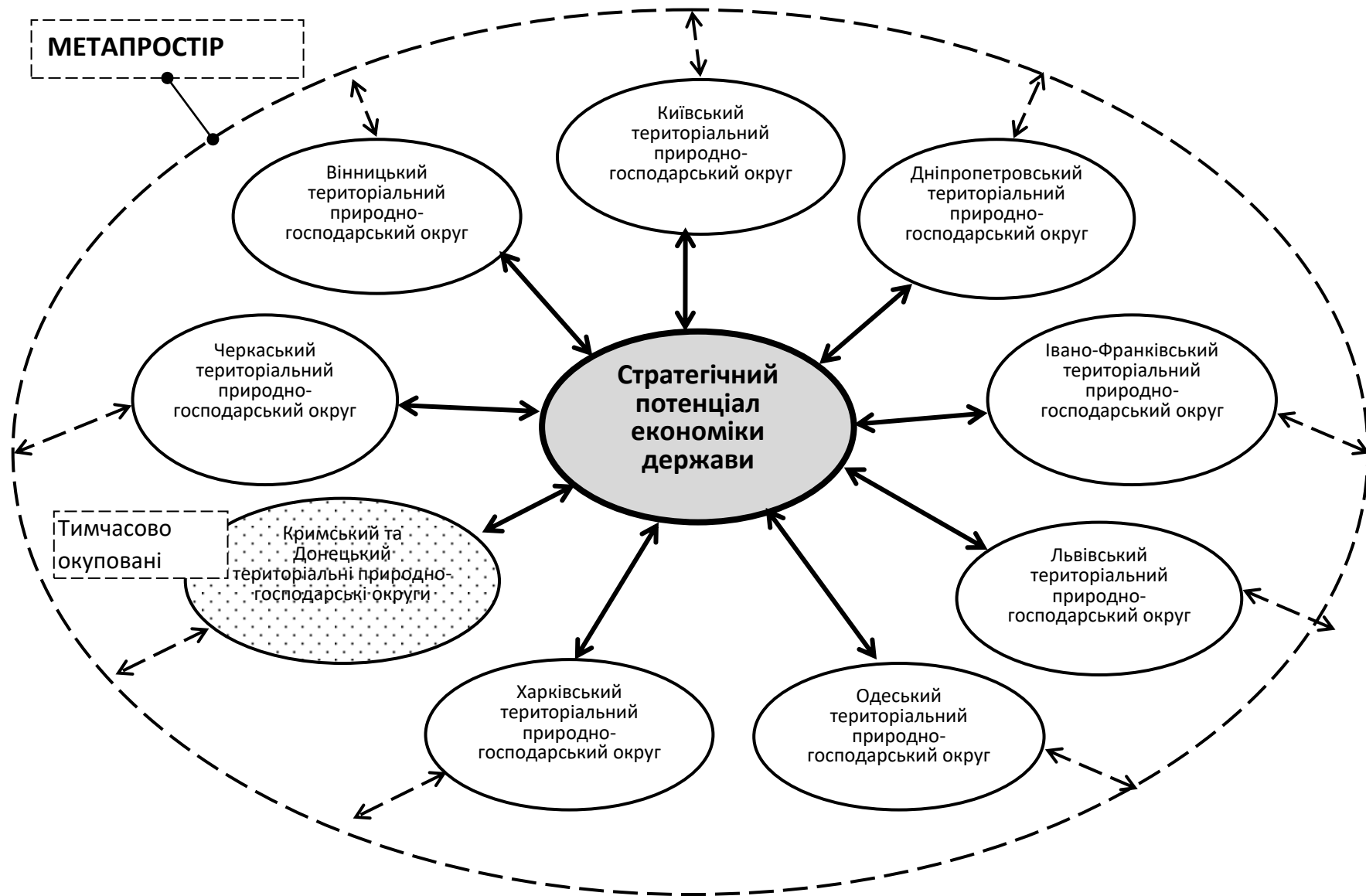

Рисунок 1.10 – Схема трансформації метапростору стратегічного потенціалу держави за форматом територіальних природно-господарських округів:

– прямі зв'язки ;

 – опосередковані зв'язки

При цьому деталізація діагональних елементів матриці виконана за обґрунтуваннями і розробками, що забезпечують раціональний добір і систематизацію показників ідентифікації масштабів розвиненості стратегічного потенціалу [167, 249]. Вони залежать не лише від наявних чи залучених ресурсів, сукупних резервів і можливостей. Кількісні виміри (масштаби розвиненості) стратегічного потенціалу (а також матеріальних потенціалів) обумовлені якістю, щільністю та спрямованістю простору взаємодії між пріоритетними елементарними потенціалами, які реалізуються лише з використанням потенціалів системно-універсального функціонування та сформованого на основі соціетальної групи комунікаційно-інформаційного ресурсу.

Останнє активізує генерування в межах економічного метапростору держави системних ознак сталого розвитку за рахунок синергетичного ефекту від виробничо-господарської діяльності за форматом ТПГО. Потрібно відзначити ймовірність виникнення широкої варіативності об'єднання елементарних потенціалів у межах певного складу груп чи потенціалу сталого розвитку (ПСР), розмежованих за природою, однак саме від результативності реалізації дії потенціалів системно-універсального функціонування більшою мірою залежить освоєння матеріальної компоненти в єдиному полі раціоналізації використання ПРА.

Проте різноманітність сучасної побудови внутрішнього простору стратегічного потенціалу передбачає постійне напрацювання і генерування системних умов у площині формування ПСУПРА України. Ураховуючи зазначене, констатуємо, що масштаби розвиненості стратегічного потенціалу не лише характеризуються рівнем і станом внутрішнього середовища, а й значною мірою залежать і розкриваються за наслідками залучення та врахування вагомості соціетальних впливів, передумов, умов та обмежень.

Зокрема, до них відносяться:

- реальні умови функціонування НСЕС (певного регіону, ТПГО тощо), які формують і сучасний технічний і технологічний рівень виробництва (N3);
- нормативно-правове забезпечення процесів просторового управління стратегічного потенціалу та природокористуванням (N1);
- галузеві обмеження і перешкоди (N2) в державі, що обумовлено характером попиту та збалансованістю відносин у природно-ресурсній сфері;
- характер та дієвість політики природокористування і визначена стратегія забезпечення сталого розвитку держави та її регіонів (N4).

Саме зовнішні умови функціонування НСЕС організовують четвертий вимір оболонки, тобто набір елементів динамічної системи стратегічного потенціалу, що відтворюють і репрезентують як прямі, так і зворотні зв'язки цільових функціоналів не лише власне з ядром у межах його архітектури, а і його оболонками I, II і III вимірів.

Аналіз системних досліджень [67, 69, 84, 85, 132, 136, 216, 224, 240, 249, 256, 291] свідчить, що IV вимір оболонки простору стратегічного потенціалу слід розбудувати у бінарній площині, поділивши її на дві складові. Першу, статичну, утворюють елементарні потенціали і три групи потенціалів (соціетальної, факторної, системно-універсального функціонування), що обумовлюють рівень впливовості ядра та масштаби стратегічного потенціалу. При цьому вплив базових елементів ядра на розбудову трьох інших груп за масштабами матеріальних потенціалів обмежені, оскільки визначальним у цій площині є наявність того чи іншого виду ПРА, а можливість доступу до нього та використання. Другу, динамічну складову, формують елементи, що мають зворотний зв'язок унаслідок освоєння чи використання соціетальних, факторних і матеріальних потенціалів. Саме вони належать до пріоритетних факторів формування простору стратегічного потенціалу, що забезпечується реалізацією дії потенціалів системно-універсального функціонування. У сферу цільових орієнтирів підпадають п'ять провідних для економіки природокористування специфічних функцій, про які йшлося вище.

Для забезпечення адекватності побудови та подальшій реалізації дії архітектури багатовимірної ПСУПРА використано базові положення структурно-інформаційної теорії надійності складних систем [197] з урахуванням домінант сталого розвитку держави та її регіонів [256].

Таким чином, побудова чотирьохвимірною простору стратегічного потенціалу і ПСУПРА потребує ідентифікації найбільш вагомих взаємозалежностей і взаємозв'язків між пріоритетними та опосередкованими елементарними потенціалами, а також визначення вагомості впливу прямих і обернених зв'язків між останніми за результатами реалізації п'яти специфічних функцій. Для цього необхідно сформуванню відповідний науково-прикладний інструментарій, що базується на структурно-інформаційної теорії надійності складних систем [197]; теорії синергетики [211, 281]; системно-комплексному підході до оцінювання-прогнозування енергоефективності функціонування виробництва [153, 176]; ресурсно-функціональному та інституційному підходах до забезпечення надійності функціонування складних виробничо-господарських систем [83]; загальну теорію систем [180, 234]; теорію стійкості складних систем [12, 293] та структурної стійкості динамічних систем [107, 292]; теорію просторової економічної трансформації природно-господарських систем [201].

Зазначене дає змогу визначити склад, ієрархію та цільові функціонали просторової системи управління природно-ресурсними активами, яка здатна функціонувати й забезпечувати достатній рівень результативності навіть на тлі ресурсних обмежень і постійного нарощення загроз і ризиків. З цього, репрезентовано складну систему взаємозв'язків, відтворення яких спирається на синхронне використання методів побудови структурних матриць і багатозарових фрактальних графів при розмежуванні складу стратегічного

потенціалу за базовими основами на чотири групи (матеріальну, соціетальну, факторну, системно-універсального функціонування). Такий формат структури економічного метапростору стратегічного потенціалу України забезпечує перебудову рівнів управління) і, генеруючи системні ознаки, відкриває новий просторово-часовий контент для виходу НСЕС із неперспективних траєкторій щодо визначених кутів сталого розвитку держави, її регіонів та окремих територій.

Для формування сучасної ПСУПРА здійснено ідентифікацію взаємозалежностей і взаємозв'язків між пріоритетними та похідними елементарними потенціалами зі складу чотирьох груп стратегічного потенціалу, з визначенням вагомості впливу прямих і обернених зв'язків між елементарними потенційно-факторними детермінантами, що впливають на результативність управління ПРА, визначено п'ять специфічних функцій у цій площині та сформовано передумови для забезпечення результативності реалізації дії потенціалів системно-універсального функціонування.

Використання на практиці цих розробок дає змогу здійснити графічну інтерпретацію переформатування економічного простору держави з перспективами раціоналізації використання ПРА (рис. 1.11).

Графічне зображення фракталів соціетальних потенціалів також підтверджує обов'язковість формування системоутворюючих важелів для цілеспрямованої просторової трансформації.

Внутрішнім пунктиром позначено межі територіальних природно-господарських округів, внутрішнім великим колом – межі економічного простору держави, зовнішнім – межі сфери соціально-економічного розвитку, яку спрямовано відповідно до масштабів розвиненості стратегічного потенціалу (як кожного ТПГО, так і НСЕС загалом). Вказане кореспондується з положеннями окремої роботи [201].

Адекватність й ефективність напрацювань у площині застосування механізмів просторової трансформації доведена практикою господарювання і територіального розвитку.

Щодо просторового аналізу внутрішнього і макросередовища, визначення потреб освоєння матеріальної групи потенціалів і вимог до їх масштабів, обґрунтування конкурентоспроможних ідей, пов'язаних із нагромадженням потенціалів системно-універсального функціонування, запропоновано відповідні технології просторового управління ПРА. Їх вибір та запровадження у практику відповідного типу інформаційно-методичного забезпечення потребує третього інтелектуального рівня.

Визначальною метою сформованого специфічного комплексу із п'яти пріоритетних функцій щодо реалізації дії ПСУПРА в умовах ресурсних обмежень є досягнення результативності просторового управління при надійності функціонування та мінімізації витрат на розбудову цієї системи,

ефективному освоєнню ПРП, забезпеченні конкурентних переваг для виробництв і окремих територіальних утворень.

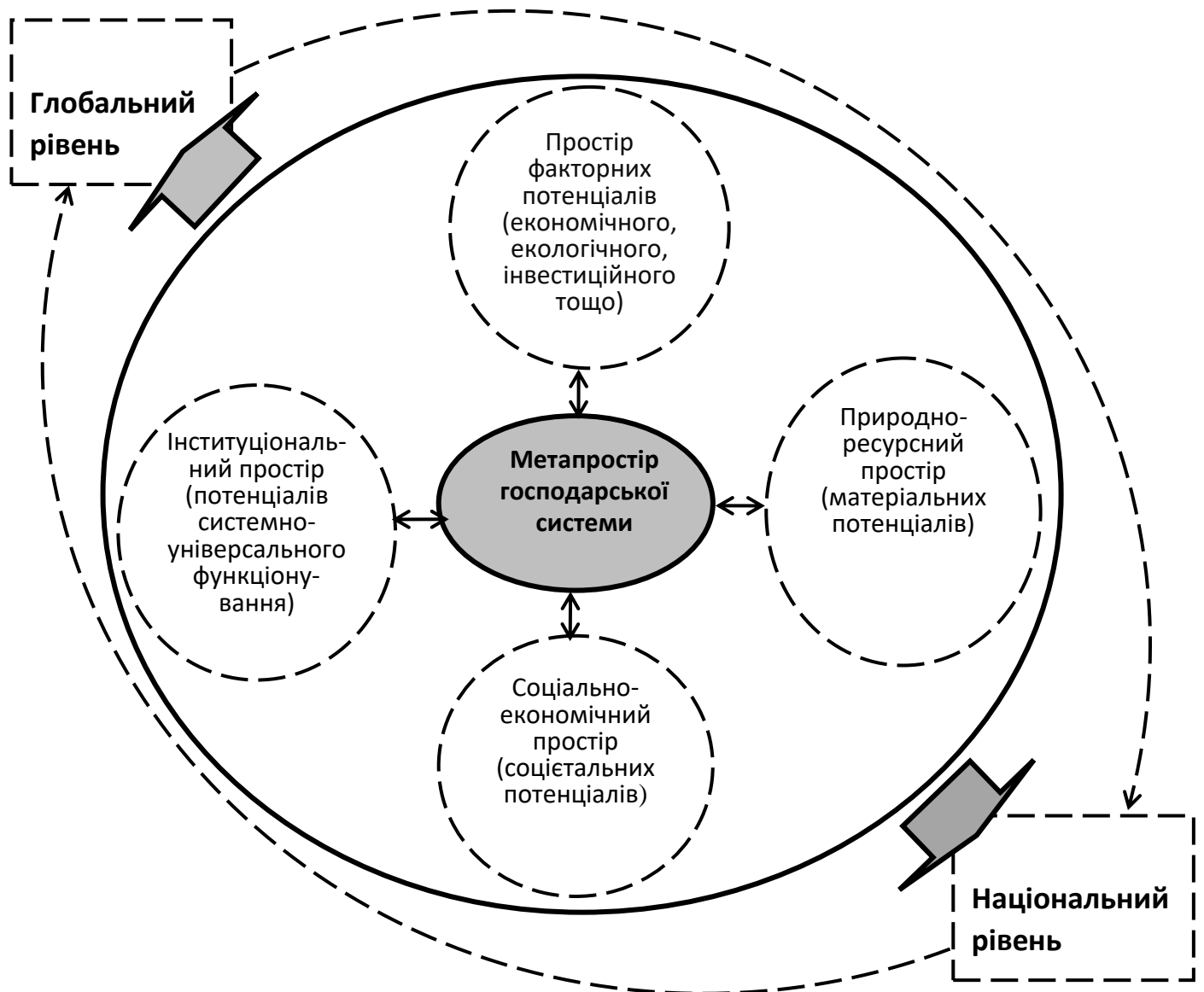

Рисунок 1.11 – Структура метапростору господарської системи за чотирьохвимірним форматом взаємодії національного та глобального рівнів

1.2. Системно-структурна організація просторового управління природно-ресурсними активами

Функціональний підхід до формування системи просторового управління природно-ресурсними активами. Сьогодні у структурі світового господарства відбуваються активні зрушення, пов'язані насамперед із четвертою промисловою революцією. В економіці знань, побудованій на п'ятому і шостому технологічних укладах, так званій новій індустрії завдяки використанню систем штучного інтелекту та нанотехнологій, створюється можливість постійного вдосконалення технологічних процесів, мінімізації розмірів виробничого устаткування настільки, що зменшується фізичний розмір багатьох підприємств, замість масштабних виробничих об'єктів підприємства використовують компактне обладнання і незначний територіальний ресурс, технології рециклінгу, високопродуктивну логістику і швидкий транспорт, не потребують багато енергії, можуть бути розташовані на території домогосподарства і мати формат малих підприємств. Відповідно, слід зауважити, що і трансформується роль природних ресурсів у національному господарстві: основними користувачами і розпорядниками природних активів мають стати суспільно-економічні актори та господарські агенти регіонального і локального рівня, що і має забезпечуватися ефективною децентралізацією управління на всіх рівнях.

Однак при цьому зміщення акцентів управління природними ресурсами на нижні ієрархічні рівні потребує крім технологічної та організаційної складових цього процесу, адекватного сприйняття акторами суспільно-економічної політики (структурами регіональної влади та місцевого самоврядування, окремими економічними агентами та їх угрупованнями) усієї повноти відповідальності за природокористування як перед теперішнім, так і майбутніми поколіннями громадян, а також вироблення й застосування адекватних вимогам нових технологічних укладів управлінських підходів до використання природних активів в економічній діяльності.

Натепер зазначене становить серйозну проблему, яка носить складний, багато в чому економіко-психологічний характер. Оскільки вона вимагає застосування інноваційних форм економічної поведінки та відповідних технологій менеджменту, серед яких варто насамперед зосередитися на проективному підході, парадигмою котрого на відміну від відомих технологій управління теперішнім, є управління майбутнім. Для епохи нової індустріалізації передбачаються ще більш активні технологічні зрушення, які здатні докорінно змінити не тільки спосіб виробництва, але й свідомість громадян, доповнюючи людський інтелект машинним зі створенням кіберфізичних систем (друга когнітивна революція), а також економічну систему світу в цілому, що, зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, може вплинути насамперед на національну економіку.

Це потребуватиме активних, випереджаючих структурних зрушень у національному господарстві, включаючи сферу управління активами, зокрема природними. Проте, як уже зазначалося, необхідна певна готовність соціуму до сприйняття подібних зрушень. Більшість дослідників, які оцінюють можливі наслідки технологічних зрушень Індустрії 4.0, відзначають, що в епоху нової індустріалізації має суттєво знизитися роль класичних конкурентних переваг, оснований на різноманітній ренті, передусім – природній та регіональній, на користь споживчих якостей товару й технологічної ренти за рахунок високотехнологічних виробничих і логістичних рішень, а також поширення платформної (бізнес-екосистемної), шерингової (основаної на орендних відносинах) та циркулярної (побудованої на використанні відновлюваних ресурсів) економічних моделей господарювання, що забезпечуватиме швидкість і системність розвитку господарства в цілому.

Слід вказати, що у новій індустріальній економіці по-новому працюють природні ресурси – природна рента не «проїдається» і не присвоюється олігархічними структурами, а за її рахунок через механізми суверенного фіксування (суверенні фонди) стабілізуватиметься економіка і створюватиметься фінансова основа для забезпечення технологічних зрушень в економіці, професійної освіти та продуктивної зайнятості населення, розвитку високотехнологічних виробництв, орієнтованих на випуск як сучасних засобів виробництва, так і кінцевої споживчої продукції. Подібні схеми фінансування інноваційного розвитку застосовуються вже тепер, наприклад у Казахстані, і на перспективу пропонуються до впровадження у Саудівській Аравії, де за наступні десятиліття Public Investment Fund має об'єднати активи на 2 трлн дол. США і буде використовуватися королівством для інвестицій у несировинні галузі економіки. Оскільки базовим принципом організації виробництва нової індустріалізації, на відміну від минулої епохи, яка потребувала менше підприємств й більше потрібних обсягів виробництва, є практично протилежний, логістичний: більше підприємств, але менше непотрібних обсягів виробництва. Товари випускаються новою індустрією багатьма підприємствами, невеликими партіями, під замовлення і швидко реалізуються за рахунок електронних систем торгівлі та швидкої доставки глобальними транспортно-логістичними системами.

Основною інтеграційною формою нової індустрії є не тільки і не стільки потужний завод або комбінат, а навпаки, системна сукупність підприємств – так звана бізнес-екосистема. Поняття бізнес-екосистеми ввів у науковий обіг Дж. Мур, визначивши його як системну спільноту, що складається із виробників, споживачів, ринкових посередників, постачальників тощо і пов'язана тісними інформаційно-енергетичними зв'язками в ланцюгу створення і споживання цінностей [330, 331]. Яскравим прикладом бізнес-екосистеми є, зокрема, технологічний парк, де зосереджене велику кількість

малих і середніх підприємств та наукових і навчальних інституцій. На авторське переконання, з урахуванням природно-ресурсного фактору бізнес-екосистема – це територіальний загальноресурсний простір горизонтальної взаємодії всіх учасників господарського процесу, що включає елементи природного капіталу та мережу інституцій, зокрема інформаційну, фінансові установи, постачальників, виробників, дистриб'юторів, клієнтів, конкурентів, урядові заклади тощо, які беруть участь у створенні, просуванні й поставках конкретного продукту або послуги одночасно через конкуренцію і співробітництво, створюючи загальну цінність і максимізуючи суспільний добробут.

Парадигма взаємодії бізнесу й оточення полягає еребуває в тому, що кожний економічний агент (актор) у бізнес-екосистемі впливає на неї і зазнає впливу інших акторів, формуючи постійно змінювані відносини, в яких кожний бізнес повинен бути гнучким і адаптованим до виживання, як у біологічній екосистемі. Основним чинником еволюції бізнес-екосистем є мінімізація сукупних суспільних витрат на створення й розповсюдження товарів або послуг. За сутністю вона є комплексним простором, включає різноманітних учасників, які певним чином взаємозалежн. Комплекс сучасних бізнес-моделей пов'язаний із розвитком структури бізнес-екосистем. Зокрема, найбільш ефективною і такою, що швидко розвивається, моделлю бізнес-екосистеми сьогодні є платформна економіка, основана на новому принципі господарювання, який здійснюється в результаті взаємодії інтегрованих платформ та бізнесу як єдиних екосистем. Зазначимо, що базою для розвитку платформної економіки є створені на корпоративній основі технологічні мережеві платформи, які дають можливість різним ринковим учасникам бізнес-процесів самим створювати нові продукти й послуги й обмінюватися спільно створеними цінностями. При цьому слід зважати на те, що платформна економіка виникає за умови становлення бізнес-екосистем, у яких різні ринкові агенти можуть взаємодіяти у процесі створення загальної цінності (Shared Value). В Україні прикладом бізнес-екосистеми може бути запропонована свого часу ПриватБанком бізнес-платформа фінансування приватними інвесторами інвестиційних проектів під банківські гарантії.

На відміну від жорстких виробничо-технологічних ланцюгів попередніх технологічних укладів, бізнес-екосистеми за своєю архітектурою являє собою розподілені, адаптивні, відкриті соціотехнічні системи кіберфізичної природи, що володіють властивостями самоорганізації, масштабованості й стабільності та іншими ознаками так званих живих систем [317]. Кіберфізичний, тобто побудований на симбіотичному спілкуванні людини з машиною характер сьогоднішніх, а ще більше – майбутніх бізнес-екосистем, обумовлює ефект другої когнітивної революції, коли у виробленні та прийнятті рішень переважну роль відіграватимуть кібернетичні комп'ютерні системи. Економічний ефект при цьому визначатиметься масштабом бізнес-

екосистеми: чим більша кількість і різноманітність їх учасників, тим ширші можливості для поділу цінностей і, відповідно, генерації нових цінностей за рахунок мережевого ефекту двостороннього ринку. Останній виникає в ситуації, коли пов'язані в технологічному циклі групи користувачів – постачальники сировини, виробники продукту й споживачі створюють додану вартість один для одного, одержуючи взаємовигідні переваги. Таким чином, у бізнес-екосистемі створюється квазіекологічний ланцюг як потік товарів і сервісів, який також називається ланцюгом створення цінності. Високий ступінь розвиненості інфраструктури (транспорт, комунікація, енергія) дає можливість платформі бути фактично екстериторіальною, охоплювати локальні й навіть глобальні географічні простори [231].

Незважаючи на значну частку малих і середніх підприємств у бізнес-екосистемах, їх виробничо-технологічними лідерами залишаються великі підприємства [130]. Основною організаційною формою нового індустріального підприємства є корпорації, до яких входять високотехнологічні виробничі потужності як великих, так і середніх та малих товаровиробництв. За рахунок надшвидких (порівняно з існуючими) логістичних систем спостерігатиметься ефект мінімізації відстаней, через який відбуватиметься укрупнення природно-соціально-економічних систем регіонів із утворенням завдяки потужним виробничо-технологічним, виробничо-кооперативним та виробничо-інформаційним зв'язкам великомасштабних територіально-виробничих формувань за типом макроекономічних районів кластерно-каскадної природи. При цьому дослідники наголошують, що саме кластер є найбільш адекватною територіально-просторовою формою організаційних бізнес-екосистем [10].

Останні формуються під впливом семи базових факторів:

- інформаційно-просторової платформи функціонування (платформна економіка);
- суб'єктів господарювання, що є виробничо-технологічними та інноваційними лідерами (лідерство);
- адекватної організаційної моделі функціонування бізнес-екосистеми (інституціоналізація);
- адаптивної та ефективної загальної стратегії (метастратегії) її розвитку (стратегічне бачення);
- фінансової системи взаємодії всіх вигодонабувачів (фінансизація);
- злагоджено працюючої інфраструктури, відповідної до специфіки господарських відносин конкретної території (інфраструктура);
- інститутів підтримки існування бізнес-структур (так звана, підтримка).

Саме тому відповідне цьому процесові об'єктивне укрупнення регіонів як управлінської ланки, що сьогодні фактично стало загальноєвропейською тенденцією, отримало свого часу назву рецентралізація.

Проте, на відміну від децентралізації, яка має значним чином соціально-політичний характер, пов'язаний із розширенням прав регіонів, рецентралізація, у свою чергу, впорядковує господарський простір, тобто має адміністративно-технологічний характер, головне завдання якого – полегшення прийняття інтегральних управлінських рішень за рахунок збільшення географічного масштабу середньої ланки територіального управління з метою надання таким рішенням комплексного, синергетичного ефекту. У цілому цей аспект формування нового виробничо-технологічного укладу можна охарактеризувати, як структуризацію управління за стратегічним управлінським підходом. Принцип структуризації полягає в тому, що в господарському просторі створюється метасистема структурного управління активами економічних агентів (акторів), яка і формує цей простір економічної діяльності та господарювання загалом.

Інший аспект інноваційного розвитку економіки в епоху четвертої промислової революції – поширення, а у багатьох сферах діяльності й переважання проектного підходу до управління господарюванням, який набуває значення загального концепту управління, стає проективним підходом. На відміну від традиційних, так званих господарських діяльнісних управлінських підходів, проективний має низку відмінностей, пов'язаних із його особливостями: орієнтація на кінцевий результат, процесний підхід, описово-операційна (алгоритмічна) технологія планування, ітеративно-покрокова система досягнення результатів із корекційним зворотнім зв'язком, обмеженість у часі, унікальність, консолідованість фінансових процесів, спрямованість на розвиток тощо (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Відмінність детермінант господарсько-діяльнісного та проективного підходів до управління складною виробничою системою *

Господарсько-діяльнісний підхід	Проективний підхід
Орієнтація на виробничу діяльність підприємства	Орієнтація на кінцевий результат діяльності (продукт)
Діяльність не обмежена рамками часу	Обмеженість у часі життєвим циклом проекту
Циклічність виробництва за схемою «виробництво-збут-виробництво»	Поява, безперервні зміни і завершення проекту
Орієнтація на збереження і розвиток позицій у бізнесі	Орієнтація на зміни і виведення нового бізнес-продукту
Концентрація фінансових ресурсів розвитку на підприємстві	Проектне фінансування розвитку із широким залученням і запозиченням капіталу зі сторони
Джерело доходу - ресурс	Джерело доходу - актив

Продовження таблиці 1.2

Господарсько-діяльнісний підхід	Проективний підхід
Джерело покриття витрат— діяльність підприємства в цілому	Джерело покриття витрат– виключно реалізація проектного продукту
Підприємство –виробник товарів і послуг	Проектна компанія – виробник проектного продукту
Орієнтація на отримання чистої вартості – прибутків (Net Value)	Орієнтація на отримання альтернативної чистої дисконтованої вартості (Net Present Value)
Основна вартість товару створюється виробничим підприємством (Individual Value)	Основна вартість створюється логістичним ланцюгом (Shared Value)
Підприємству, яке вже існує, немає альтернативи, зосередження на визначеному виді діяльності	Змагання між собою альтернативних ідей і проектів на стадії оцінки з відбором найкращого варіанта
Управління підприємством як предметно-процесною сферою	Управління проектом як живою системою (процесами життєдіяльності)
Конкуренція між підприємствами та товарними продуктами на вільному ринку	Співробітництво підприємств у виробництві та виведенні на ринок нового проектного продукту
Поведінковий психологічний підхід до управління – біхевіоризм, необіхевіоризм (управління виконанням дій)	Творчо-діяльнісний, когнітивний психологічний підхід до управління – конструктивізм (управління створенням цінностей)
Класика, модернізм	Постмодернізм, метамодернізм
Персонал - працівники підприємства на постійній основі	Персонал – тимчасова проектна команда, створена під завдання
Замкнена система управління підприємством (традиційна організаційна система управління)	Відкрита метасистема управління проектом (система проектного управління проектний офіс)
Акцент управління на діяльності	Акцент управління на створенні умов для діяльності
Об'єкти управління локалізовані (локації)	Об'єкт управління – простір локацій
Поточна діяльність у рамках загальної стратегії підприємства	Управління змінами для досягнення стратегічної мети конкретного проекту
Рутинні сенсорні процедури виробничої діяльності на основі заготовлених у минулому інструкцій	Інтуїтивний творчий процес як основа сенсорної виробничої діяльності
Нормальна умова діяльності – визначеність	Нормальна умова діяльності – невизначеність
Банкрутство фірми – катастрофічний результат діяльності, який має тяжкі наслідки для підприємця	Банкрутство проектної компанії некритичне, збитки підприємців-учасників компенсуються прибутками від інших проектів

Господарсько-діяльнісний підхід	Проективний підхід
Активізація діяльності через регламенти і правила для кожного виконавця	Активізація діяльності через свободу виконавця в межах рамкових правил системи
Стала спеціалізація	Гнучка SMART – спеціалізація
Нівелювання індивідуальності, глобально-масове виробництво уніфікованих товарів транснаціональними корпораціями	Виробництво індивідуальних продуктів під унікальні потреби споживача та з урахуванням унікальних ресурсів проекту бізнес-екосистемами
Діяльність обумовлює результат	Результат обумовлює діяльність
Організація діяльності на основі застосування минулого досвіду для прогнозування і досягнення майбутніх змін (господарсько-діяльнісний підхід)	Організація діяльності на основі конструювання майбутнього через проєкцію минулого досвіду у вигляді ідеї проекту (проективний підхід)

**Джерело: визначено та систематизовано авторами.*

Отже, основні відмінності між господарсько-діялісним та проективним (за іншим визначенням [182], проективно-діялісним) підходами до управління виробничою діяльністю полягають у тому, що центр управлінської уваги зміщується з виробничої діяльності на кінцевий результат, тобто на продукт із певним життєвим циклом. Саме він виводиться на ринок за консолідованої участі різних економічних агентів господарського простору, включаючи споживачів, зі створенням загальної цінності (Shared Value) у логістичному ланцюзі в умовах невизначеності та конкуренції альтернатив використання активів за принципом SMART-спеціалізації, що в загальному стимулює творчий процес та активізує отримання результатів, які фактично є фактором, що обумовлює діяльність.

У період переходу сучасного суспільства від індустріальної та значним чином інформаційної економіки до нової індустріальної епохи, від традиційної технології до гнучких наукомістких виробничих комплексів винятково великі темпи розвитку спостерігаються не тільки в царині високих технологій (роботизація, прототипування, кіберфізичні системи, інтернет речей, виробничі засоби з комп'ютеризованим управлінням та ін.), але й інформаційних та управлінських, які все частіше звертаються до проектного управління та проективного підходу загалом до створення управлінських систем. Хоча проектний менеджмент є добре розробленою і навіть стандартизованою технологією, потенційні можливості проективного походу до організації господарської діяльності поки що вивчені недостатньо через високий ступінь розробленості теоретичної бази його застосування як

досягнення психологічної науки в побудові моделей освітніх програм навчально-дослідницької і проектної діяльності. Сутність проективного підходу полягає у створенні умов (платформи/ проектного офісу) для генерації і реалізації у проектах різних ідей, залишаючи достатньо високий ступінь свободи за суб'єктами цього процесу при визначенні в основному загальних рамкових правил і норм проектної діяльності. Теоретико-методологічною основою проективного підходу є роботи Н. Хомського, Ж. Піаже, І. Вайнера, Д. Н. Узнадзе, В. Г. Норикадзе, Д. А. Леонтєва та ін., які отримали широке практичне впровадження, зокрема в освітньому процесі як педагогічний напрям, ідея якого – формування умов для конкретно-конструктивної, проектної діяльності, що реалізується як комбінація минулого досвіду та нового задуму суб'єкта з метою творчого відпрацювання особами, котрі навчаються, окремих отриманих ними раніше предметних навичок і вмінь на практиці.

Основу проективного підходу, який сьогодні широко використовується в освіті як базис для комплексного міждисциплінарного навчання через виконання тими, що навчаються, особистих або колективних проектів, становить філософська думка про суб'єктність сприйняття реальності й особистість як джерело активності сприйняття. При цьому слід наголосити, що активність сприйняття є фактором, який безпосередньо залежить від ступеня невизначеності ситуації. Необхідно зазначити, що вирішуючи певну господарську проблему, проектний та, у широкому розумінні, проективний підхід переформулює її з проблеми на завдання, яке слід вирішити для отримання в майбутньому конкретного проектного продукту (результату проекту), реалізувати проектну ідею на тлі невизначеності й ризиків, тобто, по суті, люди управляють, здійснюючи проект тим що ще не має кінцевих результатів.

Проективний підхід виходить з того, що індетермінантні умови невизначеності та ризиків проектної діяльності не обмежують, а навпаки, активізують як когнітивну творчу діяльність, так і контроль шляхом активізації суб'єктом управління особистої, не за інструкцією участі у формуванні образів дійсності та втіленні їх у проектній діяльності. При цьому роль минулого досвіду також трансформується [231]. Підвищення рівня невизначеності та ризиків більше активізує діяльність суб'єкта й актуалізує минулий досвід для вирішення завдань майбутнього, причому не тільки на рутинному (повторення знайомого) рівні, але й творчому (генерація нового на основі знайомого), що можна якнайкраще реалізувати саме в проектній, а не звичайній господарській діяльності. Слід зауважити, що знання, інформація й інформаційні процеси стають головними категорії й поняттями у філософії, науці й практиці, створюючи економіку знань як підґрунтя для четвертої промислової революції. В умовах інформаційної ери роль минулого досвіду докорінно зростає, оскільки він за допомогою інтерактивних мереж

довідкових систем і кіберфізичних технологій із індивідуального, посуті, стає колективним, а індивід, виконуючи проектне завдання, може користуватися значно більшим масивом інформації, ніж раніше. Успішність виконання проекту безпосередньо пов'язана не лише з минулим досвідом виконавця, але й колективним минулим, до якого він має доступ під час виконання.

У процесі управління господарством та вирішення господарських проблем сталого розвитку ми вбачаємо сутність проективного підходу створенні просторових умов, управлінської структурної платформи для реалізації як проекту (системи проектів у вигляді програми) завдання прогнозування й планування майбутньої господарської діяльності з урахуванням накопичених у минулому досвіду, знань та інформації через генерацію проектних ідей як бізнес-задумів, тобто спрямованих на вирішення сформульованих проблем територіального розвитку за допомогою необхідних матеріальних, інформаційних, фінансових, людських та інших видів ресурсів і подальше впровадження їх у життя технологіями проектного менеджменту. Передпроектний аналіз ідей, мети і цілей проекту, опис необхідних ресурсів мають спрямовуватися на формування конкретних нових образів об'єктів і подій майбутнього життя території. Під об'єктами слід розуміти нові виробництва, включаючи об'єкти інфраструктури, робочі місця і продукти (товари, критеріально описані послуги), а під подіями – напрями та алгоритми розв'язання завдань територіального розвитку, до яких передбачається залучення природно-ресурсного потенціалу території як матеріальної основи для реалізації проектів.

Таким чином, по суті, за проективним підходом, базовою структурною одиницею управління виробництвом стає не лише підприємство, скільки проект як окремий вид консолідованої діяльності підприємців, спрямований на отримання конкретного господарського, економічного, фінансового, соціального та екологічного результату.

Натомість, у традиційних організаційних схемах менеджменту навпаки, діяльність обумовлювала результат, який не завжди потрібний у майбутньому. Таким чином, організація діяльності на основі застосування минулого досвіду для прогнозування і досягнення майбутніх змін, тобто господарсько-діяльнісний підхід, заміщується організацією діяльності на основі конструювання майбутнього через проекцію минулого досвіду у вигляді ідей проекту, тобто проективним підходом. При цьому з'являється мета-об'єкт управління – бізнес-екосистема: простір, в якому створюються і реалізуються проекти, виробляється та споживається проектний продукт. Сутнісно це не просто простір господарських ресурсів, а простір активів, у тому числі природного походження. Фактично, природні ресурси за такого підходу до господарювання, перетворюються на природні активи, проте жодним чином не автоматично. Суть поняття природного активу базується на основних його властивостях. При цьому слід урахувати, що він, за

проективним підходом, забезпечує саме ймовірні, потенційні економічні вигоди від використання в майбутній господарській діяльності. Так, зокрема, використовуючи природно-ресурсний потенціал, окремо, у складі або комплексно з іншими активами, прямо чи опосередковано, залучений до господарського обігу актив сприяє збільшенню майбутніх чистих грошових потоків. У той же час учасники логістичного ланцюга використання активу. мають змогу повноцінно отримувати і контролювати вигоду (Shared Value) від цього. Слід пам'ятати, що правовий акт або подія, що має правові наслідки, у результаті яких виникло право отримання чи контролю над вигодами від використання активу, повинні, на момент його використання вже відбутися, тобто побудована необхідна інституційна складова (організована проектна компанія, укладена угода про відносини концесії тощо).

Якщо ключовою ознакою ПРА є економічна віддача в результаті його використання в економічній діяльності., то основною характеристикою актуальної або потенційної вигоди, що отримують суб'єкти господарювання від залучення ресурсу в економічний обіг, слід вважати відповідну ставку доходу на оцінену вартість активу (ставку доходу на капітал), яка має перевищувати ставку доходу від альтернативного використання ресурсу, перш за все – норму дохідності у певній сфері господарювання чи країні в цілому (ставку дисконтування). Відтак у моделі проективно-діяльнісного підходу природний актив має свої характерні ознаки, що в загальному визначені територією. Загальнонародний характер власності на актив активізує довірчий вид управління ним, оскільки це безпосередньо стосується перспективного моделювання визначення напрямів його використання для максимізації чистого добробуту. Цього можна досягти у рамках визначення максимально вигідних для всіх учасників господарської діяльності економічних потоків, що формуються у відповідних просторових утвореннях.

У такому контексті економічний потік слід розглядати як багатовимірний простір поєднання економічних одиниць з циркулюючою програмою уречевлення ідеї сталого розвитку. Отже, повноцінним природним активом є природний ресурс, по-перше, інституціоналізований, тобто він повинен мати відповідного власника з правами користувача ресурсом та вже залученого до господарського обігу, або такого, що може відразу безпосередньо бути використаним у виробництві товарів чи наданні послуг завдяки його перебуванню у відповідним чином інституціоналізованому господарському просторі – бізнес-екосистемі. Наявність ідентифікованого власника активу як розпорядника і користувача природним ресурсом значною мірою гарантує отримання доходу учасникам економічного процесу від його використання у довгостроковій перспективі через формування відповідного пучка правомочностей щодо прав власності на джерело доходу.

Також природний актив повинен мати основні властивості капітального активу, зокрема бути оціненим за певною вартістю та відображеним у балансі обліку активів. Важливою його ознакою є також набуття відповідного правового статусу, що має суттєві правові наслідки. Передусім це стосується надання права суб'єкту господарювання та іншим носіям складових права власності отримувати та присвоювати дохід від використання природних ресурсів. Проте сьогодні в Україні здебільшого природний ресурс не є активом, тобто таким, що забезпечує дохід, а навпаки, потребує витрат, стаючи для користувача в його господарській діяльності, по суті, пасивом. Особливо це стосується земель сільськогосподарського призначення. Натомість актив передбачає інституціональну інтеграцію ресурсу у просторову систему (рис. 1.12).

Для його перетворення на повноцінний актив, природний капітал необхідно включити до господарського обігу через відповідного типу організаційно-економічний механізм, включаючи в інформаційно-енергетичні потоки щодо формування економічного простору шляхом упорядкування характеру взаємодії економічних одиниць з метою підвищення рівня конкурентоспроможності ТПГУ.

Це пов'язано з розвитком підприємницьких структур за рахунок природних ресурсів територіального утворення. ПРА надаються в управлінні підприємницьким структурам органами територіального управління, у зв'язку з чим принциповим стає питання визначення порядку вдосконалення діяльності підприємницьких структур з метою розвитку ТПГУ на основі проективного підходу. Це має відбуватися у процесі впорядкування просторового розвитку через ідентифікацію в управлінському просторі локалізації ТПГУ відповідного рангу (регіонального, локально-муніципального), створення сучасної інформаційної, виробничої, соціальної та інституціональної інфраструктури (бізнес-екосистеми) території. Багато в чому така бізнес-екосистема може мати гнучкий, кластерний характер та створюватися з урахуванням факторів соціополітичної природи і споживання як таких, що формують майбутній попит на проектні продукти у вигляді пропонування на ринку для споживачів товарів або послуг, а для підприємств – продуктів проміжного споживання.

Ці фактори в кінцевому підсумку впливають на результат проекту, окреслюючи його призначення та споживчі властивості, по суті, формуючи його концепт як такого проектного продукту, що задовольнятиме відображені в економічній та соціальній політиці суспільні інтереси.

З іншого боку, дуже важливими і впливовими з погляду забезпечення сталого розвитку територіального утворення є фактори виробництва (спеціалізації та ключових компетенцій бізнесу) та науково-технічного і технологічного прогресу. Насамкінець, природні ресурси, що розглядаються як складові елементи єдиної природної екосистеми, через відповідну

інституціональну та виробничу інфраструктуру й економічних агентів – товаровиробників, що мають доступ до ресурсу як користувачі (бізнес-екосистему) і є носіями певних економічних інтересів, інтегруються в

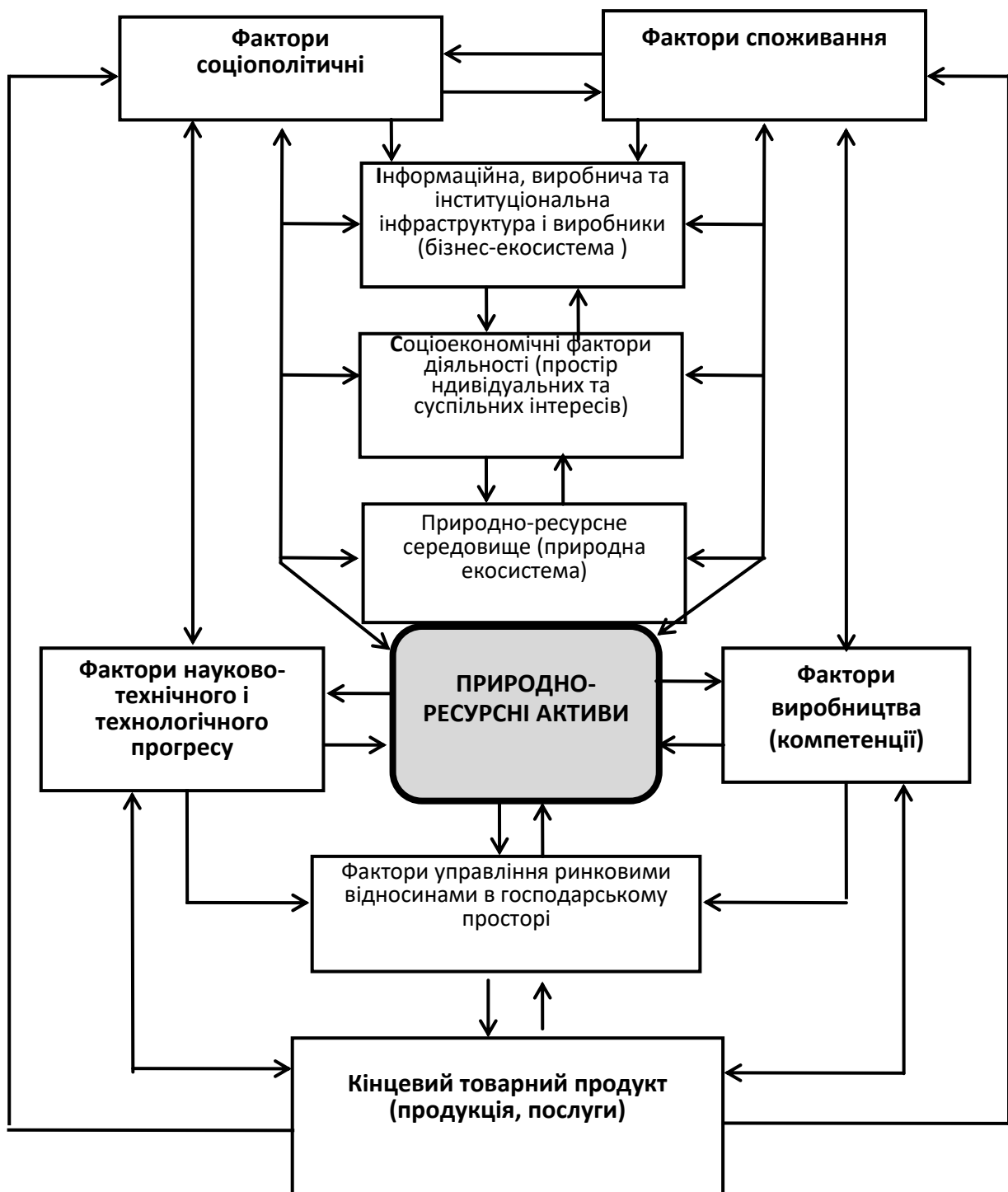

Рисунок 1.12 – Природно-ресурсні активи в системі впорядкування просторового розвитку

господарський обіг і стають повноцінними природними активами. У такому випадку одними із ключових є фактори управління ринковими відносинами в господарському просторі, що розуміються як створення високоякісних умов для бізнес-діяльності.

Стосовно природних активів такі умови є інституціональними, а управління має бути структурним. Зазначимо, що базовою інституцією з управління ПРА може і має стати створена на принципах публічно-приватного партнерства корпорація з управління природними ресурсами/ активами території. Подібна корпорація може мати м'який, кластерний характер або бути більш жорстко пов'язаною з муніципальними управлінськими структурами, чи спиратися на відносини концесійного типу, в яких роль бізнесу в управлінні природними активами є вирішальною, а муніципальні структури відіграють роль переважно кінцевих бенефіціарів доходів від економічної діяльності та залучення природних ресурсів у господарський обіг.

Певним чином формуюча та регулююча роль муніципалітету як структури, відповідальної за створення умов для економічної діяльності, простору її реалізації, основи для платформної територіальної економіки, є вирішальною. До основних напрямів її діяльності виходячи з базових принципів формування бізнес-екосистем, є:

- визначення концептів і стратегічних шляхів розвитку територіальної економіки, створення інформаційно-просторової платформи функціонування бізнес-екосистеми;

- селективна підтримка виробничо-технологічних та інноваційних лідерів; створення інституціональної основи для фінансової системи взаємодії між усіма вигодонабувачами;

- забезпечення інфраструктурного розвитку території; інформаційна, фінансова, правова та інша підтримка бізнес-структур, структурно-корпоративна інституціоналізація природно-економічних відносин, включаючи створення муніципальної/територіальної корпоративної структури з управління національними природними ресурсами тощо.

Форми та засоби організації просторового управління природно-ресурсними активами. Для визначення найбільш дієвих форм і засобів організації просторового управління природно-ресурсними активами слід наголосити на тому, що згідно з чотирма вимірними домінантами відповідної системи та багаторівневих площин стратегічного потенціалу економіки України (матеріальної, соціетальної та факторної природи і системно-універсального функціонування) добір стратегічного управлінського інструментарію передбачає:

1) ідентифікацію його характеру з урахуванням об'єктно-процесної природи при застосуванні в замкненому циклі з підвищенням вимог до результативності використання управлінських технологій;

2) визначення сучасного рівня розробленості механізму управління ПРА: оцінку результативності використання управлінських технологій; наявність й інформативність комунікаційних і логістичних зв'язків;

3) сприйняття суб'єктами управління різного рівня вихідних положень теорій макро- і мікроекономіки для обґрунтування фазових траєкторій розвитку.

Наведена триада базується на дотриманні доміант структурно-інформаційної надійності складних систем [197], принципів реалізації економічної функції максимізації результативності при раціоналізації витрат у нерівноважних соціально-економічних системах [180] та положень розбудови когнітивно-інформаційної системи функціонування інформаційних потоків з урахуванням перспектив розвитку сучасного бізнесу в межах територіальних утворень [106].

З урахуванням досвіду розробки та реалізації на практиці різного стратегічного інструментарію, а також оцінювання результативності запровадження вказаного комплексу управлінських засобів у контексті формування, нарощення, трансляції та раціоналізації стратегічного потенціалу економіки України [48, 70, 71, 74, 124, 128, 163, 170, 246, 276, 298] пропонується алгоритм, за яким є можливість здійснити визначення та добір оптимальних для України форм і засобів просторового управління ПРА на сучасному етапі її розвитку (рис. 1.13).

Його реалізація здійснюється за п'ятьма функціональними етапами – блоками виконання завдань, розв'язання яких можливе з використанням обґрунтованого складу управлінських, організаційно-економічних і кваліметричних рішень (табл. 1.3).

Репрезентована схема визначення та добру форм і засобів просторового управління природно-ресурсними активами в Україні процесно-замкненого типу наведена у вигляді організаційно-логічної послідовності (рис. 1.14).

Виконання у бінарній площині вказаних вище пріоритетних завдань базується на врахуванні досвіду використання управлінських інструментів процесного типу [2, 4, 5, 121, 228] із визначенням результативних, найбільш прогресивних технологій стратегічного управління [206, 219]. Важливим є також застосування саме процесної методології стратегічного управління у сфері природокористування, за якою акцент робиться на моделі комунікацій, місії, ключових компетенція тощо. Обов'язковими для впровадження стають технології ефективного використання інтелектуального потенціалу, сценарного планування, бенчмаркінгу, реінжинірингу процесів, ідентифікації

та моніторингу тощо, спрямовані на управління якістю комунікаційних зв'язків та просторового управління.

Рисунок 1.13 – Схема визначення та добору форм і засобів просторового управління природно-ресурсними активами процесно-замкнутого типу

Локалізація деструктивних факторів впливу на організацію просторового управління природно-ресурсними активами. Для визначення переліку найбільш вагомих регресорів ресурсно-функціональної дії на формування і розвиток ПСУПРА розроблено методи логічного проектування (МЛП) [206, 219].

Детермінанти процесного управління виявлено на базі аналізу 38 ключових деструктивних чинників ресурсно-функціональної природи. При цьому найбільш вагомими (з використанням оцінок на основі МЛП) є такі:

- відсутність єдиних критеріїв оцінки та прогнозування вимірів результативності науково обґрунтованих моделей просторового управління, а також, єдиного ланцюгу об'єктивізації її вимірів; недостатній досвід бізнес-планування, реінжинірингу, білінгу проектів та об'єктивного інформаційно-методичного забезпечення тощо;
- некоректність застосовуваних у макромоделях стратегічного управління методів оцінки результативності використання ПРА;

Таблиця 1.3 – Алгоритм визначення та добру форм і засобів просторового управління природно-ресурсними активами в Україні процесно-замкненого типу *

Блок	Організаційно-економічні та кваліметричні процедури	Цільові завдання
Визначення вимог до результативності використовуваних на практиці форм і засобів просторового управління	<p>Розробка типового макету алгоритму добору за наслідками формалізації цілей розвитку кожного з чотирьох просторів (матеріального, соціального, факторного, інституціонального).</p> <p>Ідентифікація умов функціонування національної соціально-економічної системи в контексті забезпечення переходу сталого розвитку держави та її регіонів.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обґрунтування вихідних цілей, на які слід акцентувати зусилля суб'єктів управління. 2. Визначення пріоритетних об'єктів, сфер і напрямів діяльності, що забезпечать цілеорієнтований розвиток матеріального, соціального, факторного та інституціонального просторів; масштабів базового і залученого ресурсного забезпечення відповідно до уточнених положень нормативно-правової бази. 3. Дослідження програм розвитку регіонів (округів, каскадів, районів, територій, корпорацій, підприємств тощо), що дасть змогу встановити сильні й слабкі позиції певної складної системи, дієвість їхніх взаємозв'язків і взаємозалежностей. 4. Обґрунтування потреб і вимог до рівня результативності просторового управління. 5. Визначення характеристик та архітектурної складності діючої системи стратегічного управління; комплексу використовуваних способів забезпечення конкурентоспроможності і конкурентної позиції. <p>За наслідками виконання такого комплексу заходів розробляється / проектується / будується типова модель просторового управління природно-ресурсними активами для окремого округу, регіону, каскаду, що буде результативною в разі її реалізації.</p>
Формування сценаріїв розвитку подій у межах соціально-економічної системи за наслідками просторового управління	Формування сценаріїв реалізації оптимізаційного комплексу засобів просторового управління.	1. Розробка типового (узагальненого комплексу) політик (стратегічного набору реалізації типового комплексу політик просторового управління природно-ресурсними активами - ТКППУПРА), які необхідні для досягнення цілей та ймовірні (доцільні) для застосування.

Блок	Організаційно-економічні та кваліметричні процедури	Цільові завдання
	<p>Стандартизація стратегічного набору (різних за природою політик) просторового управління природно-ресурсними активами в Україні для окремих регіонів (округів, районів) для забезпечення результативності управління природно-ресурсними активами на тлі ресурсних обмежень. Виконання повного переліку завдань блоку</p>	<p>2. Формування й обґрунтування обмеженої кількості сценаріїв реалізації ТКППУПРА в межах певного регіону (округу, району) та послідовності й кількості її етапів без обмеження можливостей щодо розробки чи вдосконалення типового ТКППУПРА.</p> <p>3. Визначення варіантів або типів ТКППУПРА для стандартизації та формалізації доцільного для застосування стратегічного набору (оптимального складу для певного регіону чи округу) в контексті ущільнення виробничо-господарських, міжгалузевих та міжрегіональних зв'язків і взаємозалежностей.</p>
<p>Розробка та обґрунтування процес-о-замкненої технології управління</p>	<p>Розробка й обґрунтування процесно-замкненої технології просторового управління природно-ресурсними активами.</p> <p>Уточнення змістовності й спрямованості логістичних зв'язків та когнітивно-інформаційних параметрів розвитку кожного об'єкта.</p> <p>Визначення резервів кожної компоненти чотирьохвимірною простору та їх можливостей за наслідками активізації діяльності при розбудові альтернативи інформаційних мереж обґрунтування вимог до</p>	<p>1. Визначення переліку структурно-динамічних вимірів функціонування (розвитку і масштабів) кожного простору.</p> <p>2. Обґрунтування доцільності (нагальності) зосередження зусиль на усуненні (інкорпорації, створенні) пріоритетних із позицій кардинальної модернізації міжпросторових взаємозв'язків і взаємозалежностей логістичних та інформаційних мереж (систем).</p> <p>3. Формалізація найбільш вагомих регресорів впливу на визначені об'єкти структурно-динамічних зрушень (чотири простори системи управління природно-ресурсними активами) для відновлення рівноваги за наслідками локалізації зусиль, які дозволять ініціювати процеси кардинальної модернізації міжпросторових взаємозв'язків і взаємозалежностей у стислі терміни.</p> <p>4. Ідентифікація рівнів (кількісного значення) вагомості впливу: - конститутивно-ключових перешкод на шляху запровадження у практику як інструментарію просторового управління, так і технології процесно-замкненого типу;</p>

Блок	Організаційно-економічні та кваліметричні процедури	Цільові завдання
	<p>управлінської інструментарію і технології просторового управління природно-ресурсними активами</p>	<p>- певної природи політик (зі складу ТКППУПРА) на структурно-динамічні виміри функціонування певного регіону (округу, району, території тощо); - інструментарію (засобів, методів) просторового управління, інкорпорованого до певного набору ТКППУПРА; 5. Розробка методичного підходу до оцінювання-прогнозування вимірів результативності просторового управління природно-ресурсними активами на основі оригінальної системи показників</p>
<p>Розробка багаторівневої системи показників та прикладного інструментарію</p>	<p>Розробка й обґрунтування багаторівневої системи відносних показників (упереджуючих) оцінки-прогнозування результативності управління за просторою системою природно-ресурсними активами в Україні, а також прикладного інструментарію (універсальних модельних вирішень, лінійок ідентифікації) з метою формування оптимального для України комплексу управлінських засобів (на основі єдиного критерію оцінки результативності)</p>	<p>1. Формування й обґрунтування системи відносних показників за найвагомішими регресорами впливу на функціонування і розвиток матеріального, соціального, факторного та інституціонального простору управління природно-ресурсними активами; прикладного кваліметричного інструментарію та модельних вирішень із оцінювання-прогнозування результативності реалізації завдань щодо просторового управління; оптимального для України ТКППУПРА за наслідками формалізації єдиного критерію оцінки результативності. 2. Виконання процедур щодо прогнозно-аналітичної оцінки наслідків реалізації оптимального для України ТКППУПРА; проектування (перепроєктування, уточнення) архітектури системи просторового управління природно-ресурсними активами в ході суспільно-політичних трансформацій; формалізації структурно-логічних схем взаємозалежностей і взаємозв'язків між чотирма просторами в узагальненому вигляді; розробки концептуально-аналітичної моделі реалізації дії економіко-організаційних механізмів формування системи просторового управління природно-ресурсними активами та визначення складу залучених до їх структури важелів і регуляторів впливу, інструментів, ресурсів тощо.</p>

Блок	Організаційно-економічні та кваліметричні процедури	Цільові завдання
Дослідно-експериментальна перевірка адекватності розробленого комплексу засобів просторового управління	Дослідно-експериментальна перевірка на адекватність розробленого інформаційно-методичного забезпечення з обґрунтуванням вимог до результативності просторового управління природно-ресурсними активами в Україні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дослідно-експериментальна перевірка на адекватність розробленого інформаційно-методичного забезпечення, комплексу універсальних модельних рішень та сформованої системи відносних (упереджуючих) показників. 2. Завершення спірального циклу системного опрацювання найвагоміших факторів впливу на масштаби розвиненості чотирьох просторів управління природно-ресурсними активами. 3. Уточнення алгоритмів та етапів застосування методичного інструментарію з метою формалізації оптимального складу ТКППУПРА з урахуванням можливості усуненням деструктивного впливу (елімінування) неінформативних рівнів управління (за наслідками застосування різних за природою методів моделювання на основі науковообґрунтованого критеріального показника-індикатора результативності просторового управління та визначенням меж порогових його змін). 4. Розробка цільового програмного забезпечення для прискорення та спрощення розрахунків і прогнозів модельних вирішень щодо обґрунтування підвищених/ уточнених вимог до результативності реалізації оптимального складу ТКППУПРА для розбудови нової типової його форми у разі зміни умов функціонування національної соціально-економічної системи

* Джерело: сформовано авторами [22]

Схема визначення та добру форм і засобів просторового управління природно-ресурсними активами

Рисунок 1.14 – Організаційно-логічна схема взаємозалежності та взаємодії в межах системи просторового управління природно-ресурсними активами

- недосконалість організаційної, комунікаційної та інституційної структур управління, технологічного й економічного прогнозування наслідків;
- неадекватність змісту специфічних функцій корелятивів і, відповідно, неврахування положень системного, процесного й об'єктно-цільового підходу при розробці сценаріїв наслідків застосування технологій управління природно-ресурсними активами.

Поряд із вказаним результативність просторового управління в ресурсно-функціональній площині забезпечується реалізацією відповідних дій, значущість яких розрахована у балах. Зокрема, упровадження у практику господарювання загальної системи просторового управління природно-ресурсними активами – 35,7, розбудова комунікаційної моделі та механізму формування ПРСУПРА – 30,9 бала. Організаційно-економічних чинників визначено в кількості 12 од. Їх проектна інтерпретація дала змогу встановити, що результативність просторового управління природно-ресурсними активами залежить більшою мірою від структури і базових елементів системи просторового управління (7,7), а також обов'язкового застосування бенчмаркінгу (7,1). Визначено також 10 нормативно-правових чинників деструктивного впливу. Їх оцінка з використанням МЛП дає підстави для висновку про те, що у сфері управління ПРА результат здебільшого залежить від ключових компетенцій суб'єктів управління, які опікуються цими проблемами (15,6), та розробленості загальної системи просторового управління природно-ресурсними активами в частині термінів запровадження у практику господарювання (9,3).

За таким підходом розроблено пропозиції щодо спрямування діяльності корелятивів та суб'єктів господарювання різного рівня на формування системи просторового управління природно-ресурсними активами. Її детермінанти покладено в алгоритм процесно-замкненого типу. На основі репрезентованих проектних процедур (табл. 1.4, 1.5) виокремлено п'ять пріоритетних об'єктів локалізації зусиль у контексті забезпечення результативності процесного управління ПРА в Україні, однак цей перелік не є вичерпним.

На сучасному етапі визначено ендогенні конститутивно-ключові складові трансформації умов забезпечення переходу України до сталого розвитку. Досягнення цілей у площині управління ПРА передбачає використання також і засобів проектування логістичних та комунікаційних систем (мереж), що як відомо, розмежовано за пріоритетністю на три класи (табл. 1.6). Рішення щодо їхнього застосування повинно обов'язково прийматися з метою визначення та ідентифікації можливостей упередження (усунення) ризиків і загроз у сфері раціонального використання природних ресурсів. У теперішній час НСЕС, а в її рамках логістичні та комунікаційні мережі, характеризуються нестійким та ненадійним функціонуванням.

Таблиця 1.4 – Забезпечення результативності управління природно-ресурсними активами

Пріоритетні об'єкти локалізації зусиль у контексті забезпечення результативності управління природно-ресурсними активами в Україні				
паритетність / кількісне значення, %				
I	II	III		IV
10,1	9,9	8,4	8,4	8,1
система просторового управління	ключові компетенції суб'єктів управління	комунікаційна модель	механізму формування просторової системи	технологія управління за результатами
Лише запровадження у практику дієвої системи просторового управління природно-ресурсними активами забезпечить достатні умови задля переходу держави та її регіонів до сталого розвитку	Від чіткості визначення ключових компетенцій суб'єктів залежить результативність управління природно-ресурсними активами	Досягнення цілі обумовлено дієвістю (реалізацією дії) комунікаційної моделі, що використовується для ущільнення та раціоналізації чотирьох вимірних мета простору взаємодії (між матеріальним, соціетальним, факторним та інституціональним просторами)	механізму формування системи просторового управління природно-ресурсними активами, що передбачає перманентне удосконалення його архітектури та добору його важелів	Результативність та ефективність управління природно-ресурсними активами в Україні більшою мірою вимагає обов'язкового використання засобів і методів, передбачених технологією управління за результатами

Таблиця 1.5 – Узагальнюючі кількісні виміри вагомості деструктивних чинників впливу на результативність просторового управління

Сприйнятливість управлінського інструментарію і засобів до деструктивних чинників	Визначеність і розробленість				Обов'язковість використання			Існування (дія) системи		Використання технологій платформного типу			Вагомість деструктивного впливу на результати використання засобів
	комунікаційної моделі	місії	ключових компетенцій	механізму формування просторової системи	бенчмаркінгу	реінжинірингу процесів	ідентифікації та моніторингу результатів	просторового управління	управління якістю	управління за результатами	управління інтелектуальним потенціалом	сценарного планування	
Абсолютні значення	44,8	42,7	48,6	44,7	42,5	41,7	41,7	52,7	42,1	42,8	39,0	39,0	522,3
Відносні значення	8,4	8,1	9,9	8,4	8,1	8,0	8,0	10,1	8,0	8,1	7,4	7,5	100,0
Розмірність показника ідентифікації з використанням засобів і методів логічного проектування й інтерпретації										Відносне значення		Абсолютне значення	
Загальні виміри існуючого деструктивного впливу на інструментарій та результативність управління ПРА в Україні										100,0		522,3	
Ресурсно-функціональні чинники деструктивного впливу, у т. ч. техніко-технологічні перешкоди, недосконалість і недовірливість функціоналів корелянтів										66,7		348,0	
										13,7		71,3	
Нормативно-правові фактори деструктивного впливу										53,0		276,7	
Організаційно-економічні чинники деструктивного впливу										17,8		92,9	
										15,6		81,4	

Таблиця 1.6 – Засоби і методи проектування логістичних та комунікаційних мереж

Засоби і методи	Характеристика	Застосування
Аналітичні	Для системної оцінки й аналізу наявних логістичних та комунікаційних систем і мереж	Базується на стандартних процедурах обчислення та формалізації. З їх використанням розглядають протікання й динаміку логістичних (комунікаційних) процесів і операцій в умовах невизначеності та нарощення ризику
Імітаційні	Для проектування режимів і характеристик логістичних та комунікаційних систем і мереж, що дає змогу ухвалювати й обґрунтовувати управлінські рішення у випадку наявності декількох альтернатив	Найбільш ефективні за умови, коли параметри (фактори) логістичної системи чи комунікаційної мережі є випадковими величинами (останні підпорядковуються різним законам розподілу), а матеріальні, когнітивно-інформаційні та супутні потоки являють собою випадкові стаціонарні й нестаціонарні процеси в межах певного простору взаємозалежностей і взаємодії (з використанням засобів геометричної економетрики).
Оптимізаційні	Спираються на різні види програмування (лінійне, нелінійне, цілочисельне, динамічне тощо), які деталізовано у відповідних розділах дослідження операцій	Для вирішення завдань конфігурації ланцюгів взаємозв'язків, поставок (розміщення об'єктів інфраструктури, виробництв, глобальних інформаційних мереж, терміналів ін); вибору більш раціональних схем транспортування (інформування, трансляції, трансформації тощо); розв'язання так званих виробничо-транспортно-складських завдань; формування стратегій управління інформаційним потенціалом, запасами, видобутком ресурсів у багаторівневих логістичних системах

Крім того, спостерігається низький рівень відкритості ключових компетенцій суб'єктів управління у сфері природокористування щодо деструктивних факторів. Слід зазначити, що генерування умов для нарощення конкурентних переваг чи збереження конкурентної позиції того чи іншого ПРА у внутрішньому або зовнішньому вимірах, і процеси їх

раціонального використання зазнають змін у разі запровадження цільового коригуючого впливу внаслідок реалізації певного типового комплексу стратегічного інструментарію. До того ж їх дієвість наразі обумовлена такими ж системно-універсальними деструктивними чинниками, усунення яких підпорядковане лише діяльності корелянтів державного та регіонального управління.

Аналіз сучасних умов просторового управління ПРА в Україні у процесно-замкненому циклі реалізації сформованого дослідниками комплексу засобів і методів, оцінка вагомості впливу на результативність і процесний інструментарій деструктивних факторів в організаційно-економічній, ресурсно-функціональній та нормативно-правовій сфері функціонування НСЕС дає підстави стверджувати, що досягнення достатнього рівня результативності просторового управління ПРА ймовірне в разі розбудови відповідного типу сучасної системи просторового управління; чіткого визначення ключових компетенції суб'єктів управління; розроблення комунікаційної моделі та механізму формування ПСУПРА; використання засобів і методів, передбачених технологією управління за результатами при запровадженні білінгових систем, технологій бенчмаркінгу та моніторингу для добору найбільш прогресивних проєктів і програм у сфері природокористування, їх інкорпорацією до Стратегії соціально-економічного розвитку України.

Сьогодні, крім розглянутих чинників та деструктивних факторів впливу на управління ПРА в Україні і забезпечення його результативності, існує комплекс інших проблем та перешкод, які стримують досягнення цілі у досліджуваній площині. Проте вагомість їх впливу, як і існування загалом, практично, неможливо елімінувати. Тому доцільно зосередити увагу на деталізації недостатньо вивчених аспектів суспільної, управлінської, фінансово-економічної, техніко-технологічної, організаційної та правової трансформації НСЕС, спрямованість яких підвладна для коригування лише суб'єктам управління державного і регіонального рівня. Визначаючи домінуючу роль ПРА у процесах формування потенціалу сталого розвитку, необхідно трансформаційні процеси здійснювати в контексті світогосподарської системи. При цьому слід відмовитися від сприйняття ПСУПРА за домінантами ретроспективних методологічних підходів до розбудови її змісту, формату й архітектури.

Авторами розроблено й обґрунтовано організаційно-логічну схему взаємозалежності та взаємодії чотирьох конститутивно-ключових площин (матеріальної, соціетальної, факторної та інституціональної) в межах ПСУПРА, цілеспрямовані структурно-динамічні трансформації якої відбуваються внаслідок реалізації завдань за замкненим алгоритмом визначення та добору найбільш дієвих форм і засобів просторового об'єктно-процесного управління. Удосконалено структурно-логічну схему визначення та добру

форм і засобів просторового управління ПРА в Україні процесно-замкненого типу, що відтворено за п'ятьма блоками реалізації організаційно-економічних, економетричних і кваліметричних процедур при детальній інтерпретації доцільних до застосування економічних, системно-універсальних і економетричних методів, реалізованих у процесно-замкненому циклі формалізації найвагоміших регресорів впливу на технологічну, функціональну, територіальну, галузеву, інституційну, інноваційну, організаційну, відтворювальну, зовнішньоекономічну, каскадну, корпоративну, комунікаційну та логістичну складові НСЕС.

Однією із обов'язкових умов успішності організації просторового управління природно-ресурсними активами в будь-якій сфері економічної діяльності є наявність конкретних ресурсних обмежень та загроз. У контексті нашого дослідження вони розглядаються як економіко-правова категорія, що охоплює певну сукупність об'єктивних або суб'єктивних обставин, які сприяють або перешкоджають здійсненню вказаного процесу, тобто, організації просторового управління ПРА. Ресурсні обмеження та загрози повною мірою можна класифікувати у тріаді сприятливі, несприятливі та нейтральні. Ключовим критерієм є можливість (необхідність) здійснення (ініціювання) організації просторового управління ПРА на основі дослідження загроз еколого-економічній безпеці ПРП України. Таке визначення є узагальнюючим, тому може бути деталізоване для окремих видів природних ресурсів.

При розгляді простих систем, наприклад, підприємства як виробничо-економічної системи чи лісу – як екосистеми цілком об'єктивно їх характеризувати через фактор безпеки як такої. У зв'язку з тим, що в наш час науково-технічна діяльність людини спричинила трансформацію істотних природних систем у більш складні, сьогодні ми маємо справу з артприродними екосистемами, або з соціально-еколого-економічними системами (СЕЕС). Зосереджуємо увагу на останніх саме тому, що управління природно-ресурсними активами відбувається в їх межах. Та чи інша СЕЕС є водночас і простором, і активом, а рівень її безпеки значною мірою визначає його вартість як активу.

СЕЕС складається з трьох підсистем – екологічної, економічної та соціальної, які тісно взаємопов'язані та впливають одна на одну. Стан кожної із них є одночасно і умовою і наслідком розвитку та функціонування двох інших підсистем [187]. Усі елементи системи є рівнозначними, проте координуюча роль належить людині. Об'єднання трьох підсистем у СЕЕС знаходить своє відображення у взаємозумовленості змін, що характеризують кінцеві стани підсистем у рамках досить тривалого періоду розвитку. Відповідно, стан показників, які характеризують цю систему, неможливо визначати за допомогою екологічної чи економічної безпеки, оскільки це вже не забезпечує умови існування всіх підсистем і, як наслідок, усієї системи.

Тому доцільно ввести більший інтегрований показник, який характеризував би стан показників та був умовою функціонування системи, саме еколого-економічна безпека. Отже, СЕЕС є динамічною системою, підсистеми якої безперервно взаємодіють і змінюються. Рівновага в цій системі визначається через стан рухомого балансу між одночасно діючими протилежними процесами. Це, наприклад, лісокористування та лісовідновлення, при яких зберігається цілісність системи та її важливих елементів. Зазначена властивість органічно впливає із динамічного стану СЕЕС, коли відбувається постійний перехід на якісно новий рівень. Рівновага в цьому випадку означає збереження визначеного стану взаємовідносин між соціальною, економічною та екологічною складовими системи.

Важливе значення має показник резерву системи – різниця між гранично допустимим і фактичним її станом. Він характеризує кількісну здатність системи до протидії (скільки одиниць впливу вона може витримати) зовнішнім факторам. Виходячи з того, що стан СЕЕС відображають її показники, еколого-економічну безпеку можна розуміти як стан показників системи, при якому навантаження на них перебуває в межах ємності та забезпечується її надійне існування, відтворення і розвиток. Спрощено еколого-економічну безпеку можна розуміти як стан показників, при якому забезпечується надійне існування, відтворення та розвиток СЕЕС.

Виходячи з цих двох визначень еколого-економічної безпеки, її дослідженні можливе з використанням двох методологічних підходів: перший – базується на вивченні рівня навантаження на СЕЕС, другий – стані показників і є більш прийнятний. Еколого-економічна безпека передбачає досягнення максимальної продуктивності системи, мінімального порушення її рівноваги (кількісної міри зв'язку між підсистемами) при різноманітних зовнішніх впливах, підвищення стійкості до цих впливів та збереження здатності до саморегенерації, тобто досягнення рівноважної взаємодії між суспільством, виробництвом і навколишнім природним середовищем; гармонізації їх взаємовідносин на основі дотримання законів розвитку біосфери. Слід зауважити, що еколого-економічна безпека повинна гарантувати таку внутрішню взаємодію елементів системи, при якій високі темпи розширеного відтворення виробництва, економічного зростання і підвищення народного благополуччя супроводжується збереженням, безперервним покращанням і розвитком як окремих сфер, так і всього НПС.

У реальному житті гарантування еколого-економічної безпеки полягає в тому, щоб органічно врахувати поступальний соціально-економічний розвиток суспільства з його діяльністю зі збереження і покращання навколишнього природного середовища, тобто не відмові від економічного зростання, а його планомірному здійсненні, у повній гармонійності з екологічними та соціальними закономірностями розвитку природи і суспільства відповідно. Еколого-економічна безпека – це такий баланс між

підтриманням сприятливого екологічного середовища і темпами економічного розвитку, в результаті якого забезпечується стійкий суспільний прогрес. Зазначене можливо лише за умови випереджального накопичення (відновлення) екологічного потенціалу порівняно з темпами нарощування економічного потенціалу [263] та не перевищенні швидкості антропогенної дії над темпами адаптації систем [271].

Еколого-економічна безпека СЕЕС досягається тоді, коли забезпечується гарантійний, стійкий та довготривалий її розвиток й одночасно (синхронно) економічні, екологічні та соціально-гігієнічні критерії. Під економічними критеріями ми розуміємо виробництво певних товарів та надання послуг відповідно до потреб у визначеному обсязі; екологічними – високу стабільність у широкому діапазоні зовнішніх умов (коли високій продуктивності відповідає велика біомаса); санітарно-гігієнічними – такі характеристики проживання людини, які гарантують довгу тривалість життя, створюють гігієнічні умови для праці й відпочинку.

Поняття безпеки характеризує стан показників системи, котру доцільно розглядати як функцію системи. При такому підході зміст безпеки визначається як мета, спосіб та умова існування системи. Те, чого ми прагнемо, не є безпекою як категорією, а умовою забезпечення існування та розвитку системи (не безпека заради безпеки, а саме безпека як умова розвитку). Про стан системи у цілому, можна говорити на основі всієї сукупності показників СЕЕС. Звичайно, не всі вони мають однакову значущість, тому для характеристики стану СЕЕС доцільно відбирати найбільш чуттєві (репрезентативні) показники. Проте навіть при такому підході їх кількість є великою, тому за сферами прояву показники слід розділити на певні групи (екологічні, економічні, соціальні та інші).

Крім того показники, які характеризують СЕЕС, поєднані між собою певними взаємозв'язками, впливають один на одного, тобто відіграють роль системи. Разом з тим стан показників та характеристики взаємозв'язків між ними, що забезпечують надійне існування, відтворення і розвиток СЕЕС, тобто еколого-економічна безпека також є системою. Системність еколого-економічної безпеки впливає також при розгляді її як функції СЕЕС. Досліджуючи таку безпеку як систему, слід орієнтуватися перш за все на розкриття цілісності об'єкта та його механізмів, які забезпечують виявлення його внутрішніх та зовнішніх зв'язків і динаміки функціонування. Отже, на кожному рівні еколого-економічна безпека ідентифікує стан певних показників СЕЕС, а також сфери їх взаємовпливу залежно від типу досліджуваної системи. Різниця між показниками, що визначають стан економічної складової СЕЕС, та економічною безпекою в системі еколого-економічної безпеки обумовлюється диференціацією у природі явищ, які оцінюються. Показники, що визначають стан економічної складової СЕЕС, коли вони перебувають у межах, які гарантують надійне існування,

відтворення та розвиток СЕЕС, можна характеризувати як економічну безпеку. Отже, на певному відрізку, коли забезпечується надійне існування системи, ці поняття збігаються й ототожнюються. У теперішній час загрози еколого-економічній безпеці (ЕЕБ) України набули, перманентного характеру і перевищують її критичний стан за низкою основних критеріїв, тобто вимог до значень показників СЕЕС, за яких вони перебувають у визначених межах. Основними критеріями ЕЕБ є здатність забезпечити надійне існування, відтворення та розвиток СЕЕС, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах суттєвого зменшення поставок ресурсів або кризових ситуацій внутрішнього характеру. Виходячи з цього, сферу значень кожного показника СЕЕС можна розділити на п'ять станів, а, саме:

- безпечний – стан стійкості та динамічної рівноваги системи, коли біотичне, абіотичне та антропогенне навантаження на неї перебуває в межах її ємності та не перевищує порогові значення; перебіг процесів розвитку та відтворення відбувається нормально;

- кризовий – зростання навантаження на систему, радикальні зміни динамічної системи; зменшення видового різноманіття, порушення кількісної міри зв'язку між її підсистемами. Негативні зміни, що накопичуються, створюють реальну загрозу для існування та відтворення в межах системи;

- критичний – перевищення порогових значень навантаження на систему за окремими показниками; поступова втрата стійкості та вихід із стану динамічної рівноваги; незворотні зміни окремих показників; порушення кількісної міри зв'язку між підсистемами, тобто поступове наближення системи до критичного значення. Однак, якщо значення показників системи перебуває в межах цих трьох станів, можна говорити про гарантування певним чином її еколого-економічної безпеки;

- катастрофічний – перевищення навантаження на систему її ємності, тобто порогових значень показників. Повна руйнація рівноваги та стійкості системи; катастрофічні зміни її показників; масштабна руйнація економічної, екологічної та соціальної підсистем, що супроводжується значними збитками і трагічними наслідками, тобто цілковита руйнація еколого-економічної безпеки системи загалом. Наслідком катастрофічного стану є стан реабілітації, що, на авторське переконання, доцільно виділяти і розглядати окремо;

- стан реабілітації – післякатастрофічний період. Відновлення рівноваги між підсистемами на якісно новому рівні; поступове повернення системи до стану стійкості, тобто показників останнього – до рівня, нижче критичного.

У зв'язку з тим, що ЕЕБ – це стан рівноваги та захищеності, при якому навантаження на СЕЕС не перевищує межі її ємності, для еколого-економічної безпеки характерні безпечний, кризовий та критичний стани. Якщо показники СЕЕС перебувають у межах цих трьох станів, то в таких умовах гарантується еколого-економічна безпека. Як відомо [9, 226, 263, 271], стан ЕЕБ визначається шляхом аналізу значень системи індикаторів. У процесі

розробки й обґрунтуванні системи індикаторів ЕЕБ, а також ПСУПРА слід враховувати відповідність індикаторів показникам СЕЕС; їх репрезентативність до основних зовнішніх і внутрішніх загроз; і забезпечення здатності СЕЕС функціонувати у режимі розширеного відтворення.

Отже, певним чином підсумовуючи результати обґрунтувань, зазначимо, що еколого-економічна безпека – це стан стійкості, динамічної рівноваги та захищеності СЕЕС, незважаючи на небезпечний вплив біотичних, абіотичних чи антропогенних чинників, припинення поставок сировини або спроби економічного диктату, що слід обов'язково враховувати з метою передбачення та уникнення загроз у процесі виконання функції організації просторового управління природно-ресурсними активами.

1.3. Цільові функціонали забезпечення ефективного освоєння природно-ресурсних активів

Переформатування ресурсно-функціональних зв'язків та системно-універсальних взаємозалежностей. Необхідність більш глибокого вивчення питань щодо формулювання цільових функціоналів у контексті забезпечення ефективного освоєння ПРА обумовлена загальними тенденціями, пов'язаними із трансформацією простору прийняття управлінських рішень на сучасному етапі функціонування НСЕС в умовах цивілізаційних і кліматичних загроз та ризиків сталому розвитку. З найбільш узагальнених позицій переформатування ресурсно-функціональних зв'язків торкається інноваційних детермінант, що забезпечують ефективне функціонування систем управління економікою. Вони пов'язуються, зазвичай, із формуванням нового метапростору, який розповсюджується на всі ланки цього процесу. Широке впровадження комп'ютерних технологій у площині оцінки результативності реалізації дій та обґрунтування управлінських рішень обумовлює тенденції щодо інтродукції відповідних технологічних платформних понять у сферу суспільної та практичної повсякденності. Іншими словами, відбувається комп'ютеризація всієї господарської діяльності та формується нова матриця просторового функціонування життєдіяльності людини в цілому.

У такому контексті більшою мірою функціонує концепт форсайт-проекту. Як відомо, такі проекти орієнтовані не лише на отримання нових знань у формі доповідей, набору сценаріїв, рекомендацій і тому подібне. Важливим результатом їх реалізації є розвиток неформальних взаємозв'язків між учасниками проектів, орієнтованих на створення єдиного уявлення про ситуацію, подальший перебіг подій, результати, напрями і пріоритети розвитку, тобто йдеться про те, що саме просторова комунікативна щільність стає запорукою виникнення інноваційних проривів. Слід наголосити, що такий

підхід можна реалізувати у платформній моделі організації взаємодії, коли організатори бізнес-екосистем починають функціонувати у просторі запроектованих цільових функціоналів із новою змістовністю. Більше того, зазначений підхід забезпечує умови для використання інноваційних методів управління ПРА, передусім на рівні територіальних утворень, що формуються в рамках проведення загальної політики децентралізації системи управління в нашій країні. Це стосується також питань індикативного управління, які реалізуються у рамках фрактальної матриці цільових функціоналів сталого розвитку.

Іншим суттєвим аспектом є визначення каскадної форми управління процесом господарського розвитку територіального простору. Йдеться про V – подібний тип сучасної економіки, орієнтованої на простір каскадних потоків, що регулює рух ПРА від зацікавлених суб'єктів господарювання. Саме тут, на авторське переконання, і з'являється новітній механізм нежорсткого управління комунікативним простором інтерактивного типу (з алярмовими зв'язками). Розглядаючи економічний простір як відносини між окремими економічними процесами суб'єктів господарювання і сукупним економічним процесом (V-процесом) щодо формування можливих результатів економічної діяльності, маємо право говорити про те, що більш узагальнено економічний простір являє собою ансамбль соціальних позицій, на яких діють і взаємодіють господарюючі суб'єкти, виробляючи і відтворюючи різноманітні продукти та послуги. На думку О.А. Биякова, V-процес є сукупний віртуальний економічний процес [23, 24]. Слід зазначити, що концепт V-процесу дуже плідний із позиції поєднання в ньому дуальних смислових конструкцій категорії каскад. З одного боку, це динамічна мета системна територіальна форма організації суспільної практики та виробництва у вигляді сукупності соціально-економічних складових, що формується за наслідками взаємодії відповідних стратегічних потенціалів у процесі провадження загальної економічної діяльності.

З іншого – за своєю цільовою змістовністю, економічний простір визначається ключовими функціями, які він повинен виконувати. Так, зокрема, до базових належать інституціональна, регулююча, синхронізуюча, оптимізаційна та інформаційна, але цей перелік може трансформуватися з позиції його адаптації до конкретних умов функціонування НСЕС. Відповідно, доцільно згадати про кореляційну складову, тобто про вагомість впливу на просторовий розвиток каскадної моделі життєвого циклу за умов її розбудови та запровадження у практику, оскільки вона також може мати V-подібний вигляд [105].

Використовуючи проектний підхід до організації еколого-економічної діяльності НСЕС є підстави для застосування на практиці методологічних прийомів, котрі характерні для визначення і форматування порогових термінів життєвих циклів розробки програмних засобів і систем (рис. 1.15).

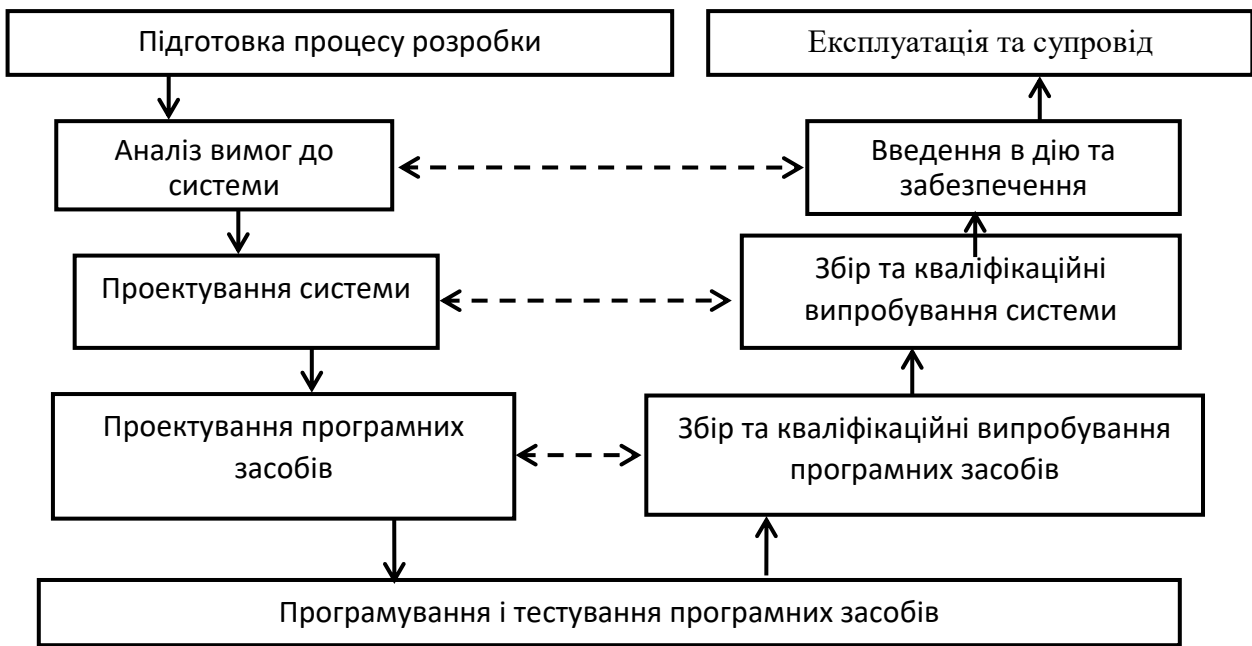

Рисунок 1.15 – V-подібна модель життєвого циклу складної системи

Важливим методологічним аспектом є вирішення проблеми структуризації та взаємозв'язків у межах механізму впорядкування співвідношення ПРА із просторовою організацією системи виробництва. У цьому зв'язку запропоновано логічно-сміслову схему (рис. 1.16), виходячи з якої ПРА може бути інкорпорований до каскадно-кластерних утворень.

У цьому контексті необхідна орієнтація на отримання кінцевого продукту в рамках окремого ТПГО, що дає підстави розраховувати на внутрішні відповідні фінансові можливості щодо відтворення й раціоналізації освоєння ПРП певного ТПГУ, тобто забезпечити відтворювальний цикл ПРА у просторі й часі. Таким чином, у дихотомії «вищий – нижчий», перевага надається останньому, на що й зорієнтована діяльність у пріоритетній площині щодо забезпечення децентралізації системи управління.

Використавши моделі побудови вирішень «кошти – тривалість» [235], маємо можливість обчислити необхідний обсяг локалізації системно-універсальних можливостей (організаційного, наукового, комунікаційного, трудового потенціалів) і ресурсів різної природи, ПРА та резервів для переформатування метапростору і траєкторії НСЕС з метою забезпечення її переходу до нового життєвого циклу. Активно залучаючи ПРА, комунікаційні можливості та наявні ресурси й резерви до процесів її переформатування, імовірнішим є генерування системних умов для цілеспрямування розвитку НСЕС до перспективного зростання при забезпеченні надійності і стійкості функціонування, довготривалого життєвого циклу. Підтвердженням цьому є

результати моделювання, які виконані з використанням формалізованих моделей «кошти – тривалість» («К-Т») [235].

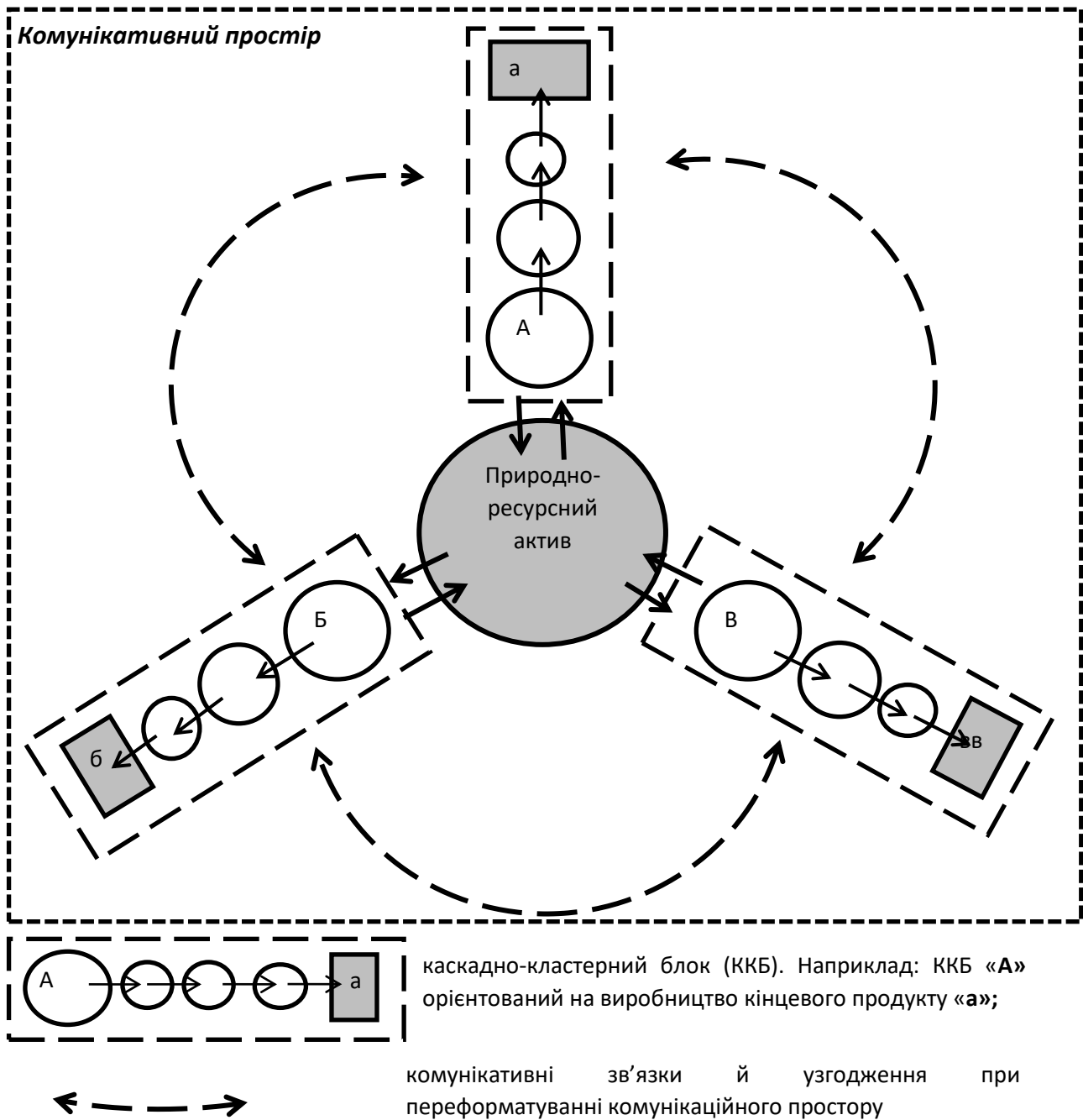

Рисунок 1.16 – Принципова схема інтродукції природно-ресурсного активу в систему каскадно-кластерних форм організації виробництва територіальних природно-виробничих округів

Зазначимо, що розбудова моделей «К-Т» дає змогу визначити обсяги необхідних витрат для переформатування траєкторії НСЕС (рубрикатор періоду «Г» із динамічним поворотом на 90⁰) і можливого прибутку (та,

відповідно, результативності реалізації на практиці модельного ряду «К-Т»). Формалізовані так звані безумовні зв'язки в межах комунікативного простору (рис. 1.17) [105] уможливають розвиток потенційно умовних взаємозв'язків (можливих для розповсюдження і розвитку). Крім зазначеного, безумовні зв'язки, зазвичай, завдяки допоміжним атрибутам (їх нараховується більше ніж десять) суттєво ущільнюють взаємодію за кожним сформованим каскадно-кластерним блоком.

Фінансовий аспект формування простору управління природно-ресурсними активами. Визначеність концептуальних підходів до формування ПСУПРА дає підстави стверджувати про нагальність опису і, відповідно, світосприйняття на інформаційних та проєктивних засадах комунікативного концепту господарського простору. Зосереджуючи увагу на категорії господарський простір, зазначимо, що на сьогодні сформовано кілька позицій щодо трактування його змістовності та парадигмального розуміння. Йдеться про три порівняно усталені підходи – територіальний, ресурсний та інформаційний [17]. З позицій першого – це «насичена територія, що вміщає безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, господарсько-освоєні та рекреаційні площі, транспортні і інженерні мережі» [56]. Ресурсний підхід визначає господарський простір як сукупність економічних дій, тобто «певний зв'язок між цілями і засобами, а також передбачає особливий характер самої дії» [221]. Така сукупність економічних дій обов'язково супроводжується, у свою чергу, відповідними фінансовими відносинами, сутність яких полягає в забезпеченні розподілу вартостей стосовно наявних інституціональних засад формування загальногосподарських відносин. При цьому фінанси як специфічні економіко-господарські відносини, що виникають у процесі створення і розподілу вартостей, виконують функцію ресурсного забезпечення таких економічних дій, а фінансоміка, тобто фінансова надбудова над економічними відносинами, у сучасній економіці також формує повноцінну просторову структуру – фінансовий простір господарських відносин, який разом із економічним створює ресурсне забезпечення господарської системи.

Зазначимо, що інформаційний підхід трактує господарський простір здебільшого через інформаційну складову економічного та, у більш широкому розумінні, господарського процесу. Можна погодитися з окремими дослідниками, що економічний простір формується інформаційними потоками, які циркулюють між господарюючими суб'єктами й визначають структуру цього простору, включаючи інформаційне поле, інформаційні потоки та канали комунікації [75]. Наголошу, що він дає можливість зосередити увагу на тій частині взаємодії суб'єктів господарювання, котра торкається трансакцій різного походження, які відбуваються через обмін

інформацією і забезпечують входження в загальний інформаційний потік. Тобто з використанням інформаційного підходу можна визначити господарський простір у категоріях т. зв. процесуальної економіки, чи економіки потоків, основними складовими якої є потоки - інформаційні, фінансові, логістичні, що формуються в межах системи економічних відносин та є її складовою.

Саме враховуючи зазначене, абстрактна модель господарського простору з позиції загального трактування топологічного простору являє собою відповідну множину елементів будь-якої природи, в якій тим чи іншим способом визначаються граничні співвідношення. В такому випадку господарський простір характеризується як сукупність різноманітних відносин між економічними суб'єктами та системами, що їх упорядковують, і динамічно розвиваються в часі. Це має далекосяжні наслідки, оскільки переміщає від фізичних, перцептуальних ознак простору до так званих віртуальних інформаційно-знакових відносин, включаючи фінансовий аспект. Цей феномен потребує особливої уваги, оскільки протиставлення зазначених вище підходів до трактування господарського простору знімається у площині постнекласичної дослідницької методології, адже вказує на необхідність урахування фактору їх домінантного ієрархічного співвідношення господарство – економіка – фінанси — комунікації — суб'єкти — ресурси. Зазначимо, що у будь-якому випадку стає очевидним, що проблема переходить у комунікативну площину, а отже, соціальні, економічні, фінансові, правові, інституціональні, логістичні й інші відносини формуються у певному господарському просторі, який сутнісно для складових стає рамковим метапростором відповідних специфічних комунікацій.

Оскільки сучасна економіка є економікою процесів та потоків, серед яких фінансові фактично, являють собою окремий фінансовий простір, звісно, передбачається наявність комунікацій. Більше того, господарський простір формується перш за все інформаційними потоками, які циркулюють між господарюючими суб'єктами і як первинні обумовлюють економічні, фінансові, правові та інші відносини. Саме вони і визначають структуру цього простору, особливо суспільства з постіндустріальним типом розвитку з домінуванням енергії та інформації. Взагалі саме фактор ефективної комунікації формує такі економічні, правові, фінансові, логістичні та інші відносини між суб'єктами господарювання, які забезпечують отримання бажаних результатів чи ефектів від економічної діяльності в сукупному господарському процесі. Тобто належне комунікативне поле (у широкому розумінні, включаючи всі види комунікацій – логістику, зв'язок, систему фінансових зв'язків, правовідносин тощо) забезпечує зниження параметрів тривалості транзакцій, а відтак – і витрат, що відповідатимуть прийнятому рівню мінімуму транзакцій, який і формує висококонкурентну загальну вартість продукту.

Можна припустити, що чим вищий рівень концентрації комунікативного поля, тим більша конкурентоспроможність суб'єктів господарювання, включених до нього, порівняно з аналогічними суб'єктами поза його межами. Розглядаючи загальний економічний потік (включаючи фінансову складову) як сукупність інформативно-енергетичних кореляцій, що рухаються у господарському просторі через взаємодію суб'єктів господарювання, а економічний обіг – як систему взаємозв'язків між ними, то можна з'ясувати роль комунікаційного фактору як окремого виду простору або складової загального поля. Зокрема, комунікативне поле визначає режим швидкості економічного обігу відповідних економічних та фінансових потоків і, по суті матрицю економічного простору. Доцільно наголосити, що комунікації слід вибудовувати в руслі забезпечення процесу запобігання виснаженню природно-екологічного потенціалу навколишнього середовища, тобто таке інформаційне поле повинно мати розвинуту системну складову, відповідальну за доведення інформації екологічного характеру до соціуму та забезпечення можливостей для безпосереднього впливу на екологічну ситуацію шляхом зворотного зв'язку, який накладатиме відповідні екологічні обмеження та забезпечуватиме сталість розвитку простору. Повертаючись до категорії комунікація, необхідно зосередити увагу на окремих методологічних аспектах.

По-перше, наразі комунікація розглядається в широкому сенсі як система, в якій здійснюється процес взаємодії суб'єктів господарювання, а також способи та засоби їх спілкування, що дають змогу створювати, передавати і приймати різноманітну інформацію, зокрема економічного, фінансового, екологічного характеру тощо.

По-друге, із завершенням періоду так званих великих наративів наступила епоха своєрідних кишенькових світів. Сьогодні базовим у сфері природокористування і прийняття еколого-економічних рішень є локальний рівень об'єднаної територіальної громади. Ця позиція дуже важлива, оскільки розповсюджується майже на всі ланки життєвих циклів. Питання полягає в тому, що процеси ускладнення комунікації на тлі децентралізації формування нових локальних форматів територіальних природно-господарських утворень, парадоксально, але повертають складні форми організації людського буття до природного стану нерозрізненої комплексності. Чим складніша структура нашого спілкування, тим менше в них специфічно людського. Вказане змушує дослідників заново визначати ставлення до природно-екологічного в сучасному світі комунікативних відносин, формувати нову економічну теорію з урахуванням системних ефектів, які, зокрема, деталізовано у роботі [113].

По-третє, цікавим є визначення комунікаційного фактору як поля, що формується під впливом комунікативних революцій, які характеризуються дискретними стрибками розвитку технологій і технічних засобів не тільки у сфері вироблення та передачі інформації, але й соціально економічних і

соціально-політичних умов її розповсюдження та, що головне, споживання. Це безпосередньо стосується децентралізації та зміщення акценту публічного управління економікою на рівень громад. Можна говорити про те, що людина, формуючи власний світогляд на основі індивідуального й соціального досвіду, одночасно трансформує і комунікативне поле, яке, на відміну від комунікативного простору, що характеризується станом суб'єктів у кожний конкретний момент, є ареалом, де відбувається поєднання різно-типових комунікацій. Таким чином, простір відповідає властивостям дискретності, а поле – континуальності. У цілому таке поле спонукає до створення організаційних структур для ефективного управління ним, які отримали наразі назву платформ, а побудована на подібних відносинах економіка – платформної економіки.

Отже, розглянуте розрізнення обумовлюється необхідністю відображення специфіки формування економічного простору з метою поєднання трьох підходів до трактування економічного простору, а саме територіального, ресурсного та інформаційного. Наявність факту взаємопроникнення та перетину визначених за цими підходами просторів характеризує польову структуру окремих природно-господарських об'єктів. Оскільки реальний економічний простір складається із суб'єкт-об'єктної множини, то поле привносить ознаки єдності, незважаючи на часто суперечливий характер їх взаємодії. Відповідно до цього розкриття сутність функціональної моделі управління просторовою господарською системою полягає в тому, що еволюція системи комунікацій змушує суб'єктів господарювання по-новому взаємодіяти з навколишнім середовищем; еколого-економічне кодування простору життєдіяльності поступово стає повсякденною реальністю і формує відповідні когнітивні фрейми.

Суттєвим моментом при цьому є пошук сучасних форм економічного самозабезпечення функціонування екологічних природно-антропогенних систем на рівні вимог щодо їх безпеки. Йдеться про досягнення метанаративного ефекту шляхом використання дискретних інкорпорацій у рамках загальних методів децентралізованого управління територіальним простором. Проявом такого ефекту має стати асоціація природного ресурсу не з прямою вигодою у вигляді споживчої вартості продукту, а з потенційним максимізованим доходом, який можна отримати від його інтеграції в господарський обіг, що спонукає як мотив до діяльності до так званого альтернативного використання ресурсу для отримання максимальних прибутків в умовах вимог висунутих соціуму до екологічних обмежень у природокористуванні. Вказане якнайкраще реалізується з використанням проективного підходу до організації господарської діяльності. Зазначений підхід повною мірою вирішується в рамках платформної економіки, яка забезпечує широкі можливості для публічного, відкритого і прозорого залучення ресурсів у господарський обіг, пошуку можливостей та фінансових

ресурсів для цього на принципах структурного управління і проектного фінансування.

Платформна економіка є для нас цікавою тому, що як феномен макроекономічного (тобто, за авторським трактуванням, макросистемного) рівня дає орієнтири на зміни механізму формування вартості наступної промислової революції на низовому рівні. Еколого-економічне спрямування концепції сталого розвитку в цьому концепті узгоджується із загальною тенденцією, пов'язаними із трансформацією функціонування ринків у напрямках поширення мережевих взаємодій, завдяки чому традиційне поняття екосистеми розширюється, оскільки за подібними до природних екосистемними законами починає розвиватися й бізнес.

Новітній принцип господарювання здійснюється в умовах нової промислової революції в результаті взаємодії платформ із бізнес-екосистемами [130, 231]. Важливим є те, що в такій моделі розвитку, на відміну від традиційної, для надання продуктів і послуг компанії створюють інформаційно-технологічні платформи, які дають можливість різним ринковим гравцям за принципом кластерізації самим створювати нові продукти і послуги та обмінюватися спільно створеними цінностями [10]. Це є суттєвим при організації спільної діяльності об'єднаних територіальних громад і має вагоме прикладне значення. Наголосимо, якщо індустріальна економіка передбачає послідовну й односпрямовану лінію формування вартості, де економія досягається за рахунок зниження маржинальних витрат завдяки ефекту масштабу, а неоіндустріальна платформна економіка виграє за умов становлення бізнес-екосистем, де різні ринкові агенти можуть взаємодіяти разом зі створення загальної цінності (Shared Value) [331].

На відміну від жорстких ланцюжків минулого, бізнес-екосистеми являючи собою розподілені, адаптивні, відкриті соціо-технічні системи, функціонують на засадах самоорганізації, масштабованості і стійкості (sustainable) [330]. Економіка у цьому випадку залежна від учасників бізнес-екосистем: чим більша їх кількість і різноманітність, тим ширші можливості для поділу вартості і, відповідно, генерації нової. Платформа потребує швидкого виведення на ринок нових продуктів і послуг на умовах досягнення високої адаптивності до потреб та інтересів задіяних учасників процесу господарювання. Мережевий ефект двостороннього ринку виникає за рахунок того, що користувачі (зазвичай творці продукту і споживачі) створюють додану вартість один для одного, отримуючи взаємовигідні переваги. Високий рівень розвитку просторових мереж дає можливість не тільки залучити велику кількість різних ринкових гравців, але й примножити можливості створення доданої вартості. Завдяки розвиненій інфраструктурі (транспорт, комунікація, енергетичні системи) платформа може бути повсюдною, екстериторіальною для всіх зацікавлених учасників господарського процесу [317], при тому, що базовим рівнем її формування

залишається локальний, об'єднаної територіальної громади як головного суб'єкта прийняття розпорядних рішень щодо місцевих природних ресурсів.

Отже, базовим макроекономічним показником розвитку бізнес-екосистеми є чистий економічний добробут (net economic welfare) – показник, запропонований У. Нордхаусом і Дж. Тобіном, що характеризує загальний рівень добробуту території, який краще, аніж застосовуваний звичайно для цього показник валового доходу (у межах країни – ВВП), відображає продуктивність господарського простору як екосистеми. Він менший ніж валовий дохід на величину негативних факторів (наприклад, забруднення НПС), але є більший на оцінку дозвілля й вартість позаринкової діяльності. Цей показник ураховує як традиційні природно-економічні, так і бізнес-екосистемні ефекти. У цілому механізми нової економіки системного типу відкривають широкі можливості для фінансової стабілізації та економічного зростання в країні та її регіонах шляхом зміцнення господарських і фінансових зв'язків [305].

Насамкінець, у механізмі платформної економіки природні ресурси, що розглядаються як складові елементи єдиної природної екосистеми, через відповідну інституціональну та виробничу інфраструктуру та економічних агентів – товаровиробників, які мають доступ до ресурсу як користувачі (бізнес-екосистему) й відіграють роль носіїв відповідних економічних інтересів, інтегруються в господарський обіг через управлінський цикл формування мотивації до діяльності з подальшим визначенням її цільових орієнтирів, плануванням, здійсненням та оцінкою результатів, стають повноцінними активами природно-ресурсного походження (рис. 1.17).

Зазначимо, що загальний опис наведеної моделі зводиться до того, що вона, маючи просторово-часовий характер, нелінійно описує цикл проєктивного управління реальністю наступним чином через чотири стадії, специфічно-послідовно впорядковані в часовому вимірі.

На першій стадії (квадрант ціни активів) формується мотивація до майбутньої діяльності (визначається об'єктивний і найбільш раціональний масштаб освоєння) із залучення природних ресурсів у господарський обіг.

Під дією різних факторів (споживчі характеристики ресурсу, витрати, ринкова кон'юнктура, монополія, конкуренція, очікувані доходи тощо) формується ціна активу як вартість у загальному випадку його залучення до господарського обігу. Орієнтиром, мотивом для користувача ресурсу при цьому є, одначе, квадрант майбутньої дохідності активу (наприклад, внутрішня норма дохідності інвестиційного проєкту, IRR), тобто погляд з «минулого» через «майбутнє» на результати діяльності, який весь наступний управлінський цикл – «завжди» – будуть головними орієнтирами для діяльності (IV квадрант «дохідності активів»). Готовність заплатити за природний ресурс ціну його залучення у господарський обіг, тобто інвестувати капітал, фактично, і є фактором переходу природного ресурсу в

категорію природного активу. Основним господарським форматом функціонування цієї стадії є суб'єкт господарювання.

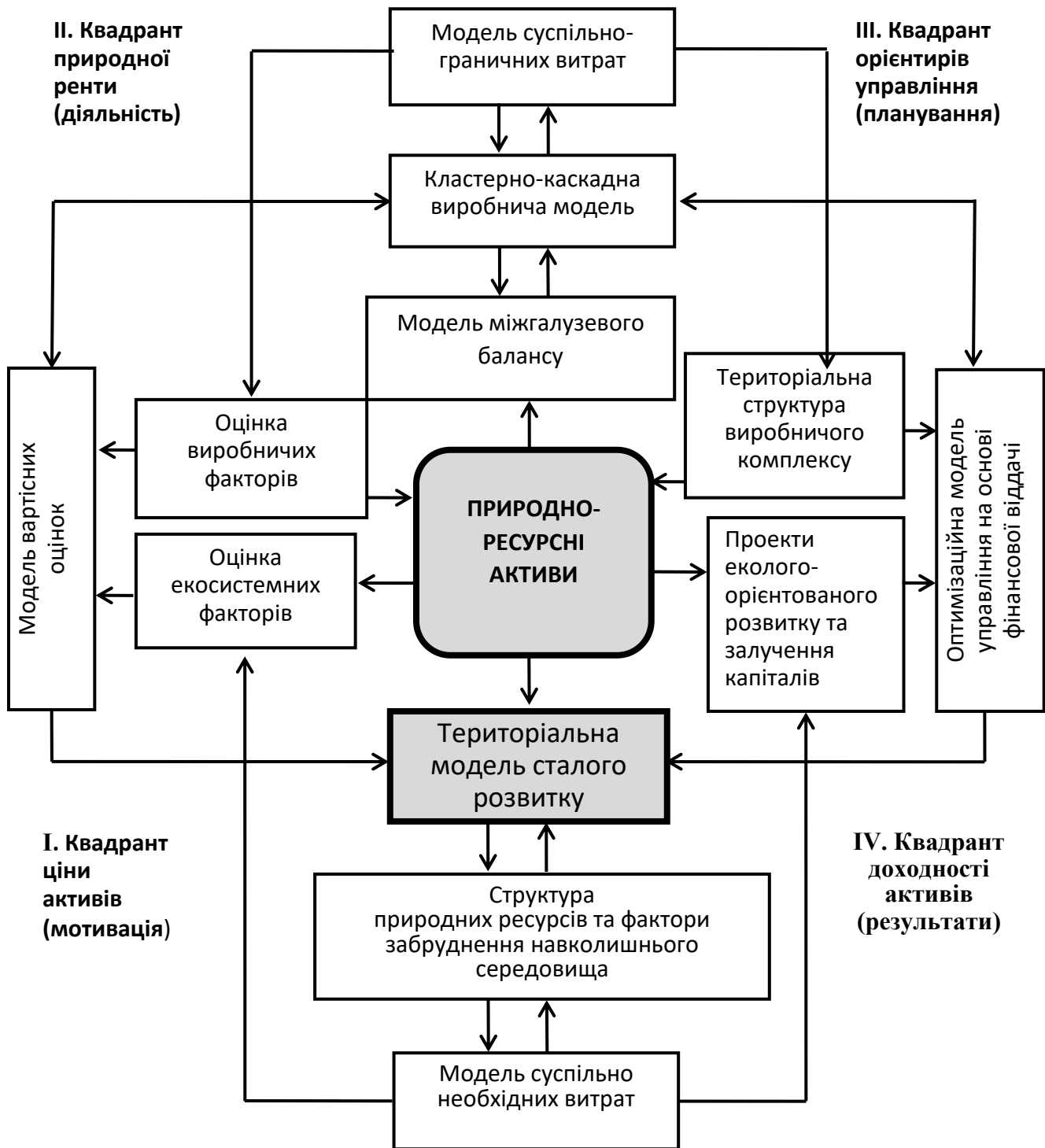

Рисунок 1.17 – Природно-ресурсні активи у просторі квадрантів управління сталим просторовим розвитком територіальних соціо-еколого-економічних систем

На другій стадії (квадрант природної ренти) відбувається пряме залучення природного активу до господарювання через виробничий процес. До неї відноситься основна господарська діяльність, у результаті якої з'являються доходи від природокористування, основу кортих становить природна рента. Така діяльність у вигляді конкретних господарських дій з предметами і засобами праці належить до часової категорії теперішнього часу. У цьому випадку в умовах прямої діяльності після прийняття інвестиційного рішення первинна мотивація до неї вже фактично залишається в минулому, а базовими для діяльності є орієнтири з «майбутнього», тобто III квадранту планування дій. Основним господарським форматом функціонування цієї стадії є територіальний кластер, виробничий каскад як сукупність підприємств.

На третій стадії (квадрант орієнтирів управління) формується майбутня структура управлінських орієнтирів як критеріальних ознак очікуваних результатів господарської діяльності. Фактично, ця стадія охоплює два часові проміжки: з одного боку вона передуює другій стадії як планування діяльності, з іншого – це коригуючі дії, що передбачаються на основі зворотних інформаційних зв'язків як наслідки діяльності, і стратегічне планування нових орієнтирів на основі досягнутих результатів. Проте в обох випадках заплановані дії фактично відносяться до часової категорії «майбутнє» по відношенню до діяльності теперішнього часу. Основним господарським форматом функціонування цієї стадії – є проектний, тобто проект-програма.

На четвертій стадії (квадрант доходності активів) відбувається отримання, розподіл і перерозподіл через фінансові механізми доходів від реалізації проектів у сфері використання ПРА в господарському обігу. Фактично, отримані економічні (доходи), фінансові та екологічні результати господарської діяльності порівнюються з очікуваними на першій стадії, у результаті чого замикається проектний цикл, по відношенню до якого ці орієнтири існували завжди, тобто весь життєвий цикл проекту. Основним господарським форматом функціонування цієї стадії є використання проектного продукту як новоствореної вартості (експлуатація, споживання), унаслідок чого формуються нові очікування інвесторів і нові орієнтири як основа для мотивації інвесторів на першій стадії моделі.

Одними із ключових реально стають фактори управління ринковими відносинами в господарському просторі, що із сучасних позицій розуміється як створення високоякісних умов для бізнес-діяльності у чотирьох квадрантах моделі впорядкування сталого розвитку, кожен із яких логічно відповідає одній зі складових нелінійного управлінського циклу: мотивація – планування – діяльність – результат більш загальної моделі управління за проективним підходом (рис. 1.18).

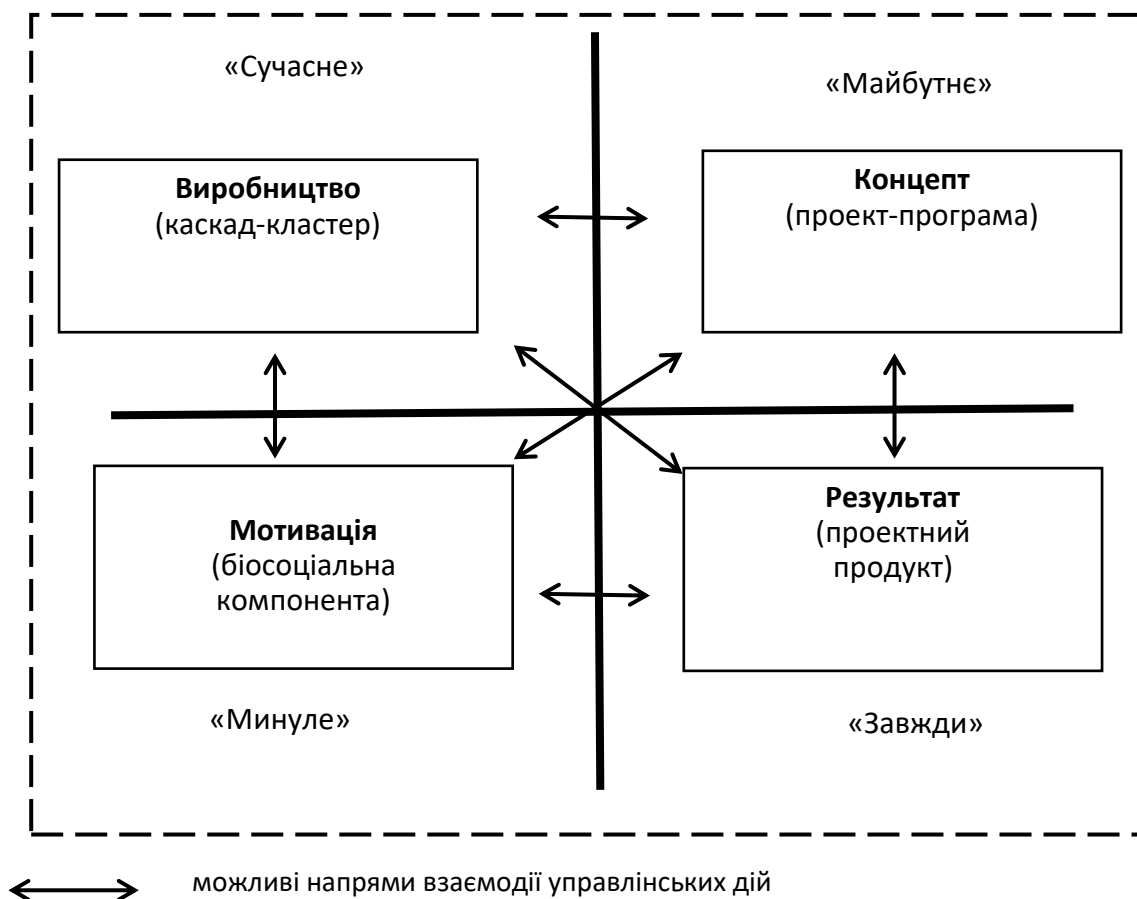

Рисунок 1.18 – Просторово-часова квадрантна модель функціонування бізнес-екосистеми

При цьому сутність останнього полягає у створенні просторових умов, управлінської структурної платформи для реалізації як проекту (або системи проектів у вигляді програми) завдання прогнозування й планування майбутньої господарської діяльності з урахуванням накопичених у минулому досвіду, знань та інформації через генерацію проектних ідей, тобто як бізнес-задумів, спрямованих на вирішення сформульованих проблем територіального розвитку за допомогою необхідних матеріальних, інформаційних, фінансових, людських та інших ресурсів і подальше впровадження її в життя через технології проектного менеджменту.

З огляду на викладене вище, можна обґрунтувати склад цільових функціоналів фінансової складової ПСУПРА, виходячи з базового визначення поняття функціоналу як множини ключових функцій підсистем, інтегрованих у систему для забезпечення основної мети її функціонування.

У загальному така система включатиме п'ять базових функцій.

1. *Реалізація складових загального права власності на ресурси* в рамках відповідного пучка правомочностей, включаючи права володіння, користування та розпорядження природними ресурсами та інші, які дають

змогу використовувати природні ресурси в економічній діяльності як повноцінні активи для отримання доходів, а також низку системно пов'язаних функціональних складових, зокрема облік та оцінку природних ресурсів. Цим базовим функціоналом забезпечується гарантія отримання доходу від залучення конкретним суб'єктом господарювання, що здійснює по відношенню до природних об'єктів певні права власності, природних ресурсів у господарську сферу та відповідне мотивування учасників до господарської діяльності.

2. *Інституціоналізація виробничих відносин у природно-господарській сфері*, унаслідок чого створюються загальні інституціональні рамки господарського процесу як визначені норми і правила законодавства, а також інституціональні утворення, що мають певний статус та обумовлені цими нормами і правилами відповідні функціональні права та обов'язки в системі управління природокористуванням. Ідеться про інститут підприємництва, у тому числі муніципального рівня, корпоративні, кластерні утворення, структурні форми підприємництва, що утворюються в межах *публічно-приватного партнерства* (ППП), наприклад, державно-приватні проектні компанії за спеціальними правами запозичення. До інституціональної сфери відносяться також управлінські дії щодо впорядкування різноманітних форм відносин між владою, бізнесом і громадськими організаціями з приводу використання природних ресурсів як джерела доходу, наприклад, у відносинах оренди, концесії, або в як об'єктів проектного управління для отримання соціальних чи екологічних ефектів у рамках виконання громадських бюджетів територіальних утворень. Цим функціоналом забезпечується створення економіко-правової основи для фінансово-господарських відносин у сфері використання природного капіталу в суспільному виробництві.

3. *Залучення інвестиційного капіталу у сферу природокористування* через механізми самофінансування підприємництва, державні інвестиції та інвестиції місцевих органів влади, міжнародні інвестиції, фандрайзинг, механізми проектного фінансування, механізми інвестування, застосовувані пайовими та корпоративними інвестиційними фондами; інвестиції публічних інвестиційних фондів територіальних громад; кредити банків та інших фінансових установ; лізинг, індивідуальне кредитування під банківські гарантії; кредитування під гарантії державних та місцевих органів влади, пільгове кредитування зелених проектів за участі державних органів влади та місцевих органів самоврядування територіальних громад, іпотечне та квазііпотечне кредитування, фінансові ресурси окремих громад і громадських об'єднань. Цим функціоналом забезпечується реалізація в конкретній господарській діяльності мотивів участі інвесторів та інших учасників господарського процесу в експлуатації природних активів.

4. *Забезпечення відносин розподілу, які становлять сутнісну основу фінансової діяльності, а саме бюджетного процесу через фіскальні механізми вилучення доходів з особливим акцентом на природній ренті, процесі поділу доходів від господарської діяльності, включаючи акціонерні та інші механізми консолідованого використання капіталу, розрахунки суб'єктів господарювання між собою, з інвесторами та споживачами, складні процеси забезпечення функціонування фондового ринку, фінансизації та сек'юритизації природно-ресурсних відносин із перспективним формуванням біржових механізмів обігу сек'юритизованих цінних паперів, в основу вартості котрих є природний капітал джерело капіталізованого доходу. Цей функціонал забезпечує максимізацію чистого добробуту всіх учасників економічного процесу.*

5. *Формування та використання екологічної інформації з метою забезпечення екологічного природокористування, що пов'язується із: правильним нарахуванням плати за використання природних ресурсів; дотриманням прав громадян на чисте довкілля; виявленням порушників екологічного законодавства для введення фінансових санкцій для суб'єктів господарювання за зверненнями органів державного екологічного нагляду і місцевого самоврядування, громадських організацій, окремих громадян у вигляді штрафів, виплат за судовими позовами, належного стягнення екологічних податків, відплатно-компенсаційних платежів, прийняття фінансових рішень тощо. Зазначений функціонал забезпечує екологоорієнтовне використання природно-ресурсної бази і сталість функціонування бізнес-складової загальної природно-антропогенної екосистеми території. Фінансова складова ПСУПРА, відповідно матиме інноваційний, платформний характер, скрадатиметься з чотирьох основних рівнів загального просторового фракталу формування бізнес-екосистем – низового господарського, локально-муніципального, метапросторового, загальнодержавного.*

Особливості простору формування та розвитку національних бізнес-екосистем. Відтворення простору формування та розвитку національних бізнес-екосистем потребує їх розмежування за можливими рівнями функціонування в умовах перебудови метапростору держави.

На низовому господарському рівні базовим фракталом бізнес-екосистеми є наноекосистема окремого підприємства в межах якої користувачі ПРА через безпосередній контакт із конкретними природними ресурсами як предметами та засобами праці забезпечують їх інтеграцію в господарський обіг. Цей рівень стосуватиметься суб'єктів господарювання, які через пряму взаємодію з компонентами НПС використовують природні ресурси як активи у господарській діяльності. Ними можуть бути як

підприємства, так й інші суб'єкти, господарська компетенція котрих визначається законодавством України, а також окремі громадяни держави.

На цьому рівні:

- до функцій фінансової складової системи просторового управління природними активами належать, перш за все повноцінне інформаційне й інституціональне забезпечення суб'єкта господарювання в його господарській діяльності, що передбачає використання природного активу;

- важливу роль відіграють засоби оцінки природного капіталу та облікові функції системи, які фіксують грошову вартісну оцінку ресурсу, облік його як активу суб'єкта господарювання, що дає змогу оцінювати ефективність використання ресурсу в господарській діяльності (табл. 1.7);

- носіями вказаних функцій можуть бути, з одного боку, державні реєстри природних ресурсів (кадастри), а з іншого – електронні системи управління (електронні облікові системи нижчих рівнів господарювання – низового господарського і загальнодержавного, що забезпечуватиме єдність функцій обліку й контролю в системі управління природними ресурсами держави).

Важливими є питання залучення капіталу під заставу майна, яке можливе в перспективі не тільки через заставу земельних ділянок, але й іншим чином, за умов удосконалення та розширення в цій царині відповідних позицій чинного законодавства щодо водних, мінерально-сировинних та лісових ресурсів.

Окремою суттєвою позицією є фіскальні відносини, якими передбачається, вилучення на публічну користь природної ренти, інших податків і зборів, платежів ліцензійно-дозвільного характеру, стягнення парафіскальних платежів зі споживачів на користь суб'єкта господарювання тощо. Базовою внутрішню інформаційною платформою на цьому рівні може бути електронна система управління підприємством, яка забезпечує автоматизацію базових функцій управління, а зовнішньою – інтернет-сайт підприємства, який створює можливість для інтерактивного спілкування на рівнях бізнес-бізнес В_2В, бізнес-клієнт В_2С, включаючи можливості укладення договорів, фінансових розрахунків суб'єктів господарювання між собою та клієнтами тощо. Можливим і бажаним функціоналом саме інформаційної підсистеми на цьому рівні має бути можливість прямого (або портфельного, через інструменти фондового ринку) інвестування діяльності суб'єкта господарювання – пайовий інвестор або кредитор чи шляхом інвестування через банківську посередницьку інфраструктуру, що, зокрема, підвищує безпеку інвестиційної діяльності для кінцевих бенефіціарів.

Локально-територіальний рівень – об'єднана територіальна громада.

Таблиця 1.7 – Цільові функціонали фінансової складової просторової системи управління природними активами на низовому господарському рівні

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Реалізація складових права власності на ресурси, облік, оцінка активів, їх залучення до господарського процесу	Електронна система управління підприємством, електронні системи обліку, електронна звітність, державні реєстри природних ресурсів (кадастри)	Правовстановлюючі документи на використання природних ресурсів, методично-розрахунковий інструментарій оцінки ПРП; фінансовий та управлінський облік; бухгалтерська і фінансова звітність, аудит (включаючи екологічний)
Інституціоналізація фінансових відносин у природно-господарській сфері	Електронні реєстри суб'єктів підприємницької діяльності, електронне врядування, електронні бази законодавства; електронна системи управління підприємством і публічних закупівель; електронні системи обліку, реєстри природних ресурсів, інші електронні бази (нотаріату, обтяження, обмеження майна тощо)	Фінансове, господарське та корпоративне право; муніципальне підприємництво, механізм громадянської (цивільної) власності на природні ресурси; природно-ресурсне право (земельне, водне, лісове, гірниче та ін.), екологічне право, публічні закупівлі, ДПП, договірні механізми; орендні відносини, ліцензування діяльності; платна дозвільна система використання ПРП; корпоративна соціальна та екологічна відповідальність
Забезпечення відносин розподілу	Електронна система управління підприємством; електронні системи реєстрації та обліку, електронні платіжні системи; інтернет-сайти органів місцевої і державної влади, окремих суб'єктів господарювання та їх об'єднань	Угоди про розподіл продукції/прибутків; концесійні інструменти; рентні відносини; емісія та обіг цінних паперів; механізми фондового ринку; біржові механізми, фінансові природно-ресурсні фонди, банки природних ресурсів; державні і місцеві рентні платежі, податки і збори; парафіскальні платежі, виплата громадянських дивідендів

Закінчення таблиці 1.7

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Залучення інвестиційного капіталу	Інтернет-сайти суб'єктів господарювання та їх об'єднань, банків, кредитних, лізингових, інвестиційних компаній тощо, електронна система управління підприємством та платіжні системи, інтернет-портали органів місцевої та державної влади, інвестиційні інтернет-портали	Самофінансування підприємницької діяльності, державні інвестиції та інвестиції місцевих органів влади; міжнародні інвестиції та міжнародна фінансова допомога, механізми пайового інвестування; проектне фінансування, інвестиції корпоративних інвестфондів; інвестиції публічних інвестфондів; кредити; кредитування під банківські гарантії; іпотечне кредитування, лізинг, емісія фінансових інструментів
Формування та використання екологічної інформації	Державна система екологічного нагляду та екологічних спостережень підприємства, екологічні ГІС-системи, електронні реєстри екологічних порушень; електронні екологічні паспорти об'єктів і територій	Система екологічних стандартів ISO 14000 і норм, фінансові санкції суб'єктам господарювання за зверненнями громадян, громадських організацій, нарахування плати за використання ресурсів, штрафи, судові позови; екологічні податки та відплатно-компенсаційні платежі

Основні економічні актори – територіальний фрактал – нанобізнес-екосистема підприємства; суб'єкти господарювання, споживачі та їх асоціації; інвестори; посередники, фахові консультанти, державні і місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування; громадські організації та об'єднання громадян; окремі громадяни

**Джерело: обґрунтовано та систематизовано авторами*

На цьому рівні формується муніципальна бізнес-екосистема і забезпечується контакт суб'єкта публічного управління – ОТГ – повноцінного муніципального утворення з правами юридичної особи як з користувачами природних ресурсів, так і з природними ресурсами/активами.

Останні, по-перше, розміщені на його території і перебувають у його юрисдикції управління як природні ресурси місцевого значення; по-друге, розташовані на його території, проте належать до юрисдикції управління вищої територіальної ланки управлінського фракталу, зокрема природні ресурси загальнодержавного значення.

До основних критеріїв ефективного розподілу природних ресурсів як об'єкта управління та здійснення повноважень власності між рівнями влади відносяться такі, як:

- законодавчо визначена облікова характеристика значення ресурсів – загальнодержавного та місцевого значення згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 39) та відповідних статей документів природно-ресурсного права – ресурсних кодексів (Земельного, Водного, Лісового, Кодексу України про надра тощо);

- розташування природних ресурсів (у результаті децентралізації багато природних об'єктів, що перебували за межами територіальних громад, тепер, фактично, розташовані на території ОТГ);

- можливості органів влади відповідних рівнів забезпечувати ефективно з економічного, соціального та екологічного погляду використання, а також охорону природних ресурсів.

У зазначеному контексті на нашу думку, є доцільною передача в користування і розпорядження територіальним громадам (насамперед ОТГ) тих об'єктів, щодо яких на загальнодержавному рівні влади не забезпечуються можливості для ефективного їх використання та охорони. Передусім це землі частково лісових масивів та окремі водні об'єкти, а також енергетичні копалини низької калорійності (буре вугілля, горючі сланці, торф) тощо. У кожному випадку для конкретної громади цей перелік має узгоджуватися із вищими рівнями влади, зокрема при формуванні громад. Спочатку слід зосередити увагу на землях, водних і лісових масивах, природно-заповідних територіях, родовищах корисних копалин альтернативного палива, розташованих між населеними пунктами, що входять до складу новостворених громад. Цим, можливо забезпечити, наприклад, ефективне впорядкування природно-заповідних територій, доступ громади до місцевого альтернативного палива, використання та охорону водних і лісових об'єктів, щодо яких раніше управлінські дії здійснювали на рівні влади, вищому за територіальну громаду. Тому, з наших позицій, очевидно, що у зв'язку з об'єднанням територіальних громад доцільно переглянути підходи до віднесення тих чи інших природних ресурсів до категорій місцевого і загальнодержавного значення, оскільки на їх території

можуть з'явитися природні об'єкти, стосовно яких важко буде здійснювати управлінські повноваження. Можливі й інші варіанти вирішення цієї проблеми, зокрема через розширення прав громад щодо використання природних ресурсів загальнодержавного значення.

Необхідно зауважити, що інституціональні перетворення локально-територіального рівня пов'язуються з утворенням потужної ланки децентралізованого управління з відповідною інституціональною складовою. Формування ПСУПРА на рівні ОТГ, особливо її фінансової складової, стосується абсолютно нового для нашої країни рівня управління – муніципального, тобто об'єднаних територіальних громад, існування котрого не враховувалося у розроблених раніше законодавчих актах, що врегульовують наразі природокористування в Україні. У результаті проведення децентралізації вже сьогодні значно скорочуються повноваження районних органів влади, відбуваються об'єднання районів, на перспективу не виключається навіть ліквідація районної ланки влади з передачею їх повноважень на нижчий рівень ОТГ, окремих – на вищий рівень області. Проте необхідно констатувати факт, що основний рівень публічного управління природокористуванням наразі зміщується саме на територіальні громади. Виходячи з цього, об'єднана територіальна громада у будь-якому випадку для ефективного управління природними активами повинна отримати необхідні повноваження щодо контролю та певних інших складових права власності над природними ресурсами, розміщеними на її території. При цьому ступінь і широта повноважень мають відповідати значенню ресурсу для національного господарства країни і громади з урахуванням можливостей громади здійснювати повноваження щодо їх використання і охорони за критерієм Парето-оптимуму. Загальне право володіння природними ресурсами має залишитися, згідно із ст. 13 Конституції України, за її народом. У перспективі, активним і ефективним користувачем природних ресурсів громади в інституціональному аспекті може стати територіальна корпорація (кластер-корпорація) з управління природними ресурсами [277].

На цьому рівні у фінансовій складовій системі просторового управління ПРА поряд із обліковими та розпорядними функціями на перше місце виходить фінансизація природного капіталу. Насамперед це забезпечення процесу залучення природних ресурсів до господарського обігу необхідними інвестиційними ресурсами, інституціоналізація природно-ресурсних відносин через муніципальне підприємництво, створення проектних компаній КСПЗ-типу, відносини концесії тощо, створення платформи для пошуку фінансових ресурсів для реалізовуваних проектів ППП із використання природних ресурсів, а також, можливо, і муніципальних фондів фінансування таких проектів. Окремими фінансовими аспектами використання ПРА на цьому рівні є процес їх сек'юритизації, тобто емісія цінних паперів, основу вартості котрих становить дохідність природного ресурсу як капітального активу, а

також спільна діяльність публічної влади і бізнесу з використання природних ресурсів через створення проектних компаній зі спеціальними правами запозичення та відповідну емісію цінних паперів.

Це може бути забезпечено як емісією фінансових інструментів виокремленою фінансовою установою, що акумулювала як пули фінансові активи, випущені підприємствами (користувачами ресурсів), так і ці ж інструменти безпосередньо. На рівні ОТГ можна утворювати високоефективні територіальні локальні кластери, орієнтовані на відповідні місцеві територіальні природно-ресурсні комплекси, якими забезпечуватимуться висококонкурентні позиції на регіональних і міжрегіональних ринках товарів /послуг завдяки правильно сформованим ключовим компетенціям територіального виробництва (табл. 1.8). З цією метою необхідно за муніципальної підтримки сформувати інформаційно-управлінські платформи (інтернет-портали) територіальних громад, що забезпечуватимуть розміщення інформації про можливості реалізації проектів із використання природних ресурсів території, пошук інвестиційних ресурсів, виконавців таких проектів, їх громадське обговорення та оперативну інформацію про їх виконання.

Важливим функціоналом такої системи є інформація про громадський бюджет ОТГ, механізми його наповнення, напрями майбутнього використання. У перспективі саме громадський бюджет ОТГ як інструмент прямого народовладдя та реалізації конституційного права власності народу на природні ресурси має стати основним фінансовим джерелом інвестування проектів, що передбачають використання ПРП території у господарському обігу. Їх реалізація сприятиме зміцненню фінансового стану громад, їх здатності до саморозвитку за рахунок ендогенних ресурсів розвитку.

Ще одним аспектом є розміщення на подібних порталах всієї необхідної еколого-економічної інформації, зокрема про екологічний стан території об'єднаної громади, її населених пунктів, надходження до бюджету екологічних платежів, першочергові проблеми екологічного характеру, які необхідно вирішити господарським способом. У результаті проведення децентралізації об'єднана територіальна громада стає фактично низовим рівнем дозвільної системи природокористування та першим бюджетоформуючим рівнем територіального утворення. Тому ПСУПРА має забезпечувати ефективність і прозорість отримання дозволів на використання природних ресурсів та збору податкових надходжень, їх наступного розподілу і використання в суспільних інтересах. Отже, фіскальний напрям розбудови фінансової складової такої системи є актуальним і перспективним напрямом. Зокрема, вона повинна забезпечувати швидке і просте виконання податкових зобов'язань, здійснення інших необхідних платежів суб'єктами господарювання та окремими особами-громадянами в інтерактивному режимі електронного врядування.

Таблиця 1.8 – Цільові функціонали фінансової складової просторової системи управління природними активами на локально-муніципальному рівні (об'єднаної територіальної громади)

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Реалізація складових права власності на ресурси, облік, оцінка активів, їх залучення до господарського процесу	Схеми планування територій громад і населених пунктів; реєстри/паспорти природних ресурсів, електронні системи обліку, електронна звітність; електронні реєстри правовстановлюючих документів; інтерактивні системи електронного врядування, розподілу коштів громадських бюджетів	Документи, що встановлюють права власності на природні ресурси, методично-розрахунковий інструментарій оцінки природних ресурсів; фінансовий та бюджетний облік, управлінський облік; бухгалтерська та фінансова звітність, аудит, система прийняття рішень про використання природних ресурсів на рівні публічного управління в ОТГ, громадський бюджет ОТГ
Інституціоналізація фінансових відносин у природно-господарській сфері	Інтернет-сайти органів місцевого самоврядування ОТГ, агенцій регіонального розвитку, територіальних кластерів і територіальних корпорацій з управління природними ресурсами; муніципальні портали інвестиційних проектів, громадських проектів та громадських бюджетів, інтерактивні системи електронного врядування, електронні системи управління підприємством, електронні реєстри та інші бази даних; муніципальні системи електронних публічних закупівель	Законодавство про місцеве самоврядування, бюджетне, фінансове, господарське; корпоративне право, природно-ресурсне та екологічне право, публічні закупівлі; муніципальне підприємництво, ППП; орендні відносини, ліцензування; платна дозвільна система природокористування, кластерні механізми організації діяльності, сек'юритизоване управління природними ресурсами, суверенне фінансування сталого розвитку територій, технології структурного управління та проектного менеджменту, компанії з управління природними ресурсами

Продовження таблиці 1.8

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Забезпечення відносин розподілу	Система електронного врядування територіальної громади, інтернет-платформи громадських бюджетів, електронні системи сплати фіскальних платежів, електронна система управління підприємством; електронні системи реєстрації та обліку, електронні платіжно-розрахункові системи; інтернет-сайти органів місцевої та державної влади, окремих суб'єктів господарювання та їх об'єднань, страхових компаній та інших фінансових агентів	Бюджетні механізми розподілу доходів, корпоративні угоди, угоди про розподіл продукції/прибутків; концесійні інструменти; рентні відносини; емісія та обіг цінних паперів (акції, облігації, деривативи); механізми фондового ринку; проектні компанії ППП SPV-типу зі спеціальними правами запозичення; фінансові природно-ресурсні фонди, банки природних ресурсів; державні та місцеві рентні платежі, податки і збори; парафіскальні платежі, екологічне та інші види страхування, фінансова система формування й використання громадських бюджетів територіальних утворень
Залучення інвестиційного капіталу	Інвестиційні інтернет-портали регіонів і територіальних громад, інтернет-платформи громадських бюджетів, інтернет-сайти органів місцевої та державної влади, окремих суб'єктів господарювання та їх об'єднань, банків, кредитних, лізингових, інвестиційних компаній, компаній з управління активами, електронна система управління підприємством, електронні платіжні системи	Державні інвестиції та інвестиції місцевих органів влади; міжнародні інвестиції та міжнародна фінансова допомога, фандрейзинг, механізми проектного фінансування, емісія фінансових інструментів, механізми інвестування пайових та корпоративних інвестиційних фондів; інвестиції публічних інвестиційних фондів територіальних громад; банківські кредити; лізинг, індивідуальне кредитування під банківські гарантії; кредитування під гарантії державних та місцевих органів влади, пільгове кредитування зелених проектів, іпотечне кредитування, фінансові ресурси громадських організацій та окремих громадян

Закінчення таблиці 1.8

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Формування та використання екологічної інформації	Муніципальні системи стеження за станом довкілля, державна система екологічного нагляду та інспекції, екологічні ГІС-системи зі зворотнім зв'язком, електронні реєстри екологічних порушень; електронні екологічні паспорти об'єктів і територій, інтернет-сайти громадських екологічних організацій, екологічні сторінки інтернет-порталів органів державної влади та місцевого самоврядування	Екологічні зобов'язання і відповідальність місцевих органів влади, система екологічних стандартів ISO 14000, екологічні норми і правила, механізми солідарної відповідальності за екологічне природокористування, фінансові санкції суб'єктам господарювання за зверненнями органів місцевого самоврядування, громадян, штрафи, судові позови; екологічні податки та відплатно-компенсаційні платежі, використання екологічної інформації органами місцевого самоврядування для прийняття фінансових та бюджетних рішень

Основні економічні актори: територіальний фрактал – муніципальна бізнес-екосистема; органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад (муніципалітети), державні органи влади, територіальні корпорації з управління природними ресурсами; суб'єкти господарювання; громадські організації та об'єднання громадян; окремі громадяни; інвестори; фінансові та інші посередники

**Джерело: обґрунтовано та систематизовано авторами*

На рівні територіальних громад за допомогою сучасних інформаційних технологій достатньо легко створити інтерактивні системи електронного врядування, які передбачатимуть активну участь громадян у прийнятті управлінських рішень щодо використання та охорони природних ресурсів. Отже, виключно важливим на цьому рівні є створення муніципальних інтерактивних геоінформаційних систем як носіїв екологічної інформації про стан довкілля територіальної громади, порушників екологічних норм і зобов'язань, що дасть змогу ухвалювати управлінські рішення з відповідними фінансовими наслідками.

Досліджуваний рівень є вищим, тобто інтегрованим, що відповідає за збір та обробку необхідної органам державного управління інформації для прийняття рішень, включаючи данні про використання в господарському обігу підприємствами всіх видів природних ресурсів на рівнях структурованого галузевого (центральні державні органи управління окремими сферами природокористування – водними, земельними, лісовими та іншими ресурсами) та національного управління природокористуванням, а також центрального органу управління природокористуванням на рівні Міністерства (Мінприроди України) і національного органу статистики (Державна служба статистики України). Слід зазначити, що можливості інформаційних систем цього рівня є широкими. З одного боку, їх призначення – довести до широкого загалу інформацію про природоохоронні заходи, програми і проекти, що реалізуються на загальнодержавному та регіональному рівнях, з іншого – сприяти залученню до них капіталу, розвитку інших форм публічно-приватного партнерства. На цьому ж рівні можуть створюватися й інтернет-портали національних громадських організацій та об'єднань громадян за екологічним спрямуванням, а також національна система інтерактивного реагування на порушення прав громадян на чисте довкілля, яка інтегруватиме діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади щодо реагування на відповідні звернення громадян стосовно екологічного природокористування та охорони НПС.

Метапросторовий рівень – територіальний природно-господарський комплекс (ТПГК) макрорівня, або територіальний природно-господарський округ (ТПГО). Бізнес-екосистема такого територіального утворення формується на базі природно-економічного району міжобласного рівня, тобто повноцінної, цілісної природно-антропогенної екосистеми. Як результат каскадних виробничо-економічних зв'язків між суб'єктами господарювання і регіонами над обласним рівнем регіонального управління і відображає таку, що склалася історично об'єктивно, систему господарських зв'язків між складовими природного капіталу, іншими виробничими ресурсами, їх користувачами та ланками територіального управління цілісного природно-господарського утворення із щільними інфраструктурними зв'язками макрорівня як одиниці системної економіки. За сутністю така бізнес-

екосистема є метапросторовою, тобто проміжним комунікаційним територіальним природно-господарським утворенням структурно-центральної або структурно-кільцевої природи [34], своєрідним простором зустрічі, на якому формується комунікативна платформа для спілкування і системної взаємодії всіх зацікавлених учасників економічної діяльності із залучення природних активів у господарський обіг.

Формування окремих фінансових інструментів і механізмів на цьому рівні сутнісно не є обов'язковим, оскільки такий простір комунікативний, що розподіляє енергетичні потоки, а не формує їх рівнем, як рівень територіальних громад і загальнодержавний рівень національної фінансової системи. Слід розкрити окремі його особливості, пов'язані зі вказаною специфікою. З позицій обліку та оцінки активів доцільно сформуванню метабаз даних про наявні ПРА, їх вартісну характеристику, екологічні ознаки тощо для прийняття синергетичних, стратегічних рішень стосовно їх використання в господарському обігу, стратегічного планування генеральних схем території країни, розробки міжгалузевих та насамперед міжрегіональних програм і проектів, розвитку сфер національного господарства, пов'язаних із використанням природних активів – поселенської мережі, об'єктів туристичної сфери, транспортних комунікацій, ліній зв'язку, міжрегіональних об'єктів виробничої інфраструктури (меліоративних, енергогенеруючих систем тощо). Оскільки інформаційна складова фактично є превалюючою у функціоналі бізнес-екосистеми цього рівня, то вона повинна мати і певну інституційну складову.

Перспективною інституціональною формою такого ТПГО слід вважати міжобласний природно-господарський округ щонайменше з обліково-статистичними функціями, відповідно до вимог угоди «Україна - ЄС» як одиниця NUTS рівня, наступного за загальнодержавним. Такий округ може бути окремою одиницею – об'єктом бюджетного планування, що значно покращить рівень ефективності бюджетних рішень, унаслідок системних синергетичних ефектів. Останні стосуватимуть не окремих, багато в чому штучно визначених як одиниці адміністративно-територіального устрою регіонів, а таких, що утворилися в результаті об'єктивних історичних обставин цілісно-комплексних природно-антропогенних екосистем. Передбаченими кінцевими ефектами такого рівня може бути, зокрема, формування високоефективної спеціалізації регіонів шляхом розвитку їх ключових компетенцій відповідно до наявних природно-економічних умов господарювання. Тобто ТПГО у перспективі являтиме собою природно-господарське утворення, яке значним чином самодостатньо фінансується та розвивається.

На рівні відносин розподілу ключову роль у функціонуванні бізнес-екосистеми зазначеного рівня матимуть механізми консолідованого проектного фінансування, а також бюджетні механізми. Об'єктами

бюджетування можуть бути як цілісні поліфункціональні ТПК, так і підприємства та проекти, орієнтовані на використання окремих природних об'єктів, якими можуть бути, зокрема, водні об'єкти, лісові насадження, ландшафтні об'єкти – парки, пляжі та ін.). Велику роль при цьому відіграватиме фінансування проектів та програм міжрегіонального типу, які стосуватимуться вирішення еколого-економічних проблем територій, що належать до різних адміністративно-територіальних утворень, проте останні являють собою цілісні природно-екологічні системи (водні та лісові масиви, ландшафтні екосистеми тощо, табл. 1.9).

Не є виключенням і формування в перспективі на рівні ТПГО фондів фінансування сталого розвитку територій, створених за механізмом суверенного фінансування надходженнями з природної ренти. Можливим варіантом є також створення міжобласних громадських бюджетів розвитку округів для реалізації життєво важливих інфраструктурних та інших проектів, у чому зацікавлені жителі суміжних регіонів. Базовими механізмами фінансування розвитку бізнес-екосистем територіальних природно-господарських районів може бути цільове консолідоване фінансування за участі державних, муніципальних структур та бізнесу, що реалізуються на проєктивній стадії організації господарської діяльності.

Відтак, спираючись на визначення сутності ТПГО як цілісного екосистемного просторового утворення метасистемного, комунікативного макрорівня, можна зробити висновок, що саме цей рівень має бути базовим управлінським територіальним для екологічного нагляду і контролю, управління еколого-економічними відносинами, екологічною ситуацією територій.

На його рівні необхідно сформувати щонайменше міжобласні окружні органи екологічного контролю, масиви метаданих про стан екосистем інтегральних природно-господарських районів.

Орієнтуючись на те, що природно-економічний район є цілісним екосистемним утворенням як із позицій природно-антропогенної, так і бізнес-екосистем, централізованим на цьому просторовому рівні може бути й формування та використання фінансових ресурсів за результатами екологічного нагляду за станом природно-господарських систем округів, у тому числі через систему фінансових фондів за можливої участі не лише публічного, але й приватного капіталу, для якого можна створити відповідну систему мотивації у вигляді пільгового оподаткування прибутків від інвестування в діяльність цих екологічних фондів.

Загальнодержавний рівень, посуті, є вищим рамковим (для всього управлінського фракталу) і закладає базальну основу для формування нижчих фракталів ПСУПРА.

Таблиця 1.9 – Цільові функціонали фінансової складової просторової системи управління природними активами на мета-просторовому рівні (територіальний природно-господарський округ)

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Реалізація складових права власності на ресурси, облік, оцінка активів, їх залучення до господарського процесу	Схеми-проекти використання природних ресурсів/охорони природи округів, Генеральна схема планування території, схеми планування територій громад і населених пунктів; реєстри/паспорти природних ресурсів, електронні системи обліку, електронна звітність; інтерактивні системи електронного врядування, автоматизовані системи обґрунтування і прийняття управлінських рішень	Статистична звітність про використання природних ресурсів у господарському обігу, інструментарій оцінки ефективності використання природних активів; стратегічне і бюджетне планування, територіальні комплексні програми, галузеві й міжгалузеві програми та проекти розвитку, економіко-математичні та статистичні методи забезпечення прийняття рішень про використання природних ресурсів на рівні публічного управління
Інституціоналізація фінансових відносин у природно-господарській сфері	Центральні керівні органи держави, апарат ТПГО, інтернет-портали ТПГО і регіональних органів влади й місцевого самоврядування, територіальних кластерів і корпорацій із управління природними ресурсами; муніципальні портали інвестиційних проектів, інтерактивні системи електронного врядування, електронні системи управління, національна і територіальні системи електронних публічних закупівель, електронні реєстри і бази метаданих	Законодавство про державну статистику, економічне районування, регіональний розвиток, територіальні комплексні програми та місцеве самоврядування; бюджетне, фінансове, природно-ресурсне та екологічне право, ППП; публічні закупівлі; кластерні механізми організації виробничої діяльності, сек'юритизоване управління природними активами, суверенне фінансування сталого розвитку територій, технології структурного управління та проектного менеджменту, стратегічне планування, корпоратизація управління економікою на національному та міжрегіональному рівнях

Продовження таблиці 1.9

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Забезпечення відносин розподілу	Національні системи електронного врядування та електронного врядування ТПГО, інтернет-платформи електронного врядування органів місцевого самоврядування ОТГ й окремих населених пунктів, громадських бюджетів, електронні системи реєстрації, обліку і зберігання метаданих, електронні платіжно-розрахункові системи; електронні біржові плат-форми фондового ринку та ресурсних бірж	Державні бюджетні видатки, бюджетні механізми розподілу доходів, рентні відносини; емісія та обіг цінних паперів; управління пулами цінних паперів, механізми фондового ринку; біржі; проектні компанії ППП; регіональні та міжрегіональні управлінські компанії у сфері природних монополій; фінансові природно-ресурсні фонди, банки природних ресурсів; фіскальні інструменти та парафіскальні платежі, екологічне й інші види страхування, фінансова система формування та використання громадських бюджетів територіальних утворень міжрегіонального рівня
Залучення інвестиційного капіталу	Інвестиційні інтернет-портали територіальних природно-господарських округів, регіонів і територіальних громад, інтернет-платформи громадських бюджетів територій різного рангу, інтернет-сайти органів місцевої та державної влади, окремих суб'єктів господарювання та їх об'єднань, банків, кредитних, лізингових, інвестиційних компаній, компаній з управління активами, електронна система управління підприємством, біржові механізми	Консолідоване фінансування міжрегіональних і галузевих програм, проектів державними та бізнес-структурами, інвестиції публічного сектору; міжнародні інвестиції та фінансова допомога, механізми інвестування пайових і корпоративних інвестиційних фондів; механізми зеленого інвестування, інвестиції національного і територіальних публічних інвестиційних фондів; банківські кредити; кредитування під гарантії державних і місцевих органів влади та ін.

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Формування та використання екологічної інформації	База метаданих статистичної еколого-економічної інформації, системи стеження за станом довкілля міжрегіональних окружних екологічних інспекцій, національна система екологічного нагляду та інспекції, екологічне картографування, регіональні та міжрегіональні екологічні ГІС-системи зі зворотнім зв'язком, електронні реєстри екологічних порушень; електронні екологічні паспорти об'єктів і територій, інтернет-сайти громадських екологічних організацій, екологічні сторінки інтернет-порталів органів місцевого самоврядування та державної влади на регіональному і національному рівнях	Статистична звітність про бюджетні надходження від використання природних активів; екологічні бюджети територій; екологічні зобов'язання і відповідальність центральних і місцевих органів влади, система екологічних стандартів ISO 14000, екологічні норми і правила, механізми солідарної відповідальності за екологічне природокористування, фінансові санкції суб'єктам господарювання за даними окружних органів екологічного нагляду, зверненнями органів місцевого самоврядування, громадян, штрафи, судові позови; екологічні податки і відплатно-компенсаційні платежі, використання екологічної інформації органами державної влади на національному і регіональному рівні та органами місцевого самоврядування для прийняття фінансових і бюджетних рішень, бюджетного планування екологічних видатків

Основні економічні актори: *територіальний фрак тал* – *бізнес-екосистема інтегрального територіального природно-господарського комплексу макрорівня*; державні, регіональні органи влади і місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад (муніципалітети), органи управління економікою (міністерства, відомства), проектні компанії, територіальні корпорації з управління природними ресурсами; суб'єкти господарювання; громадські; інвестори; фінансові та інші посередники, різноманітні бізнес-структури

**Джерело: обґрунтовано та систематизовано авторами*

З одних позицій украї важко назвати господарський простір такого рівня бізнес-екосистемою, у традиційному розумінні, оскільки він являє собою цілісне територіальне утворення, першопричиною формування котрого є не тільки і не стільки природно-економічна, скільки соціальна компонента, і головним системоутворюючим чинником у цьому випадку є соціум, нація, яка формує державу в цілому. Проте рівень країни також має основні ознаки екосистеми, а саме є цілісним господарським утворенням з міцними внутрішніми зв'язками; володіє можливістю самозабезпечення і саморозвитку; складається з екосистемних утворень нижчого порядку, а, отже, і сам являє собою метаякосистему по відношенню до метапросторових, регіональних і субрегіональних бізнес-екосистем. Основним економічним актором при цьому є держава в особі загальнодержавних органів влади, управління бізнес-екосистемою має характер стратегічного публічного адміністрування. На цьому рівні інтегруються такі функції, як облік і оцінка природних ресурсів у державних систем обліку (кадастрах), фактичне управління у вигляді прийняття господарських рішень щодо ПРП загальнодержавного значення, вилучення і розподіл природної ренти як фіскальних платежів (рентної плати за використання природних ресурсів) до бюджету країни.

Провідною функцією фінансової складової управління природокористуванням системи на цьому рівні є формування надходжень та розподіл видатків з державного бюджету, які пов'язані з природною рентою. У випадку запровадження інституту громадянської (цивільної) власності на природні ресурси на рівень покладатиметься також створення, формування та управління коштами національного суверенного фонду. На державному рівні встановлюються загальнообов'язкові норми і правила природокористування та національні органи управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища. Також на цьому рівні функціонує загальнодержавна система екологічного моніторингу і створюється загальнонаціональна система фінансів природокористування, що включає певний перелік прийомів, методів і механізмів, а саме: екологічні податки, збори, платежі; заставні платежі при виробництві продукції, небезпечної для використання; купівля-продаж дозволів, ліцензій, ринок екопродукції; система пільг, субсидій та пільгового кредитування, у т.ч. прискорена амортизація природоохоронного обладнання та устаткування; система штрафів і фінансових санкцій, наприклад, кратність плати за перевищення лімітів у разі порушення встановлених норм і правил; удосконалення механізму ціноутворення, створення ринку природних ресурсів; створення фінансових інститутів у галузі природокористування – національного суверенного фонду; екологічних банків, інших екологічних спеціалізованих фондів, системи екологічного страхування тощо.

На національному рівні, як відомо, формуються відповідні інститути та інституції, що забезпечують корпоративне природокористування у певній ресурсній сфері. Прикладом такої корпорації є, НАК «Нафтогаз України». Проте в перспективі можливими варіантами є подальша корпоратизація надрокористування і розвиток корпоративних відносин у сферах водо- та лісокористування. Крім того, формуються певні інституціональні утворення – компанії, що управлять реалізацією загальнонаціональних проектів у сфері природокористування та екології (табл. 1.10).

Сильні та слабкі сторони сучасної системи управління природно-ресурсними активами. Формування та запровадження у практику просторової організації країни типу ТПГО передбачає перехід від індустріального освоєння та експлуатації території до інноваційної моделі розвитку, характерною ознакою якої є те, що основна частина доданої вартості належить інноваційним процесам, а переважна частина капіталу концентрується в точці зростання.

Вихід центру управління з території автоматично означає і переміщення джерела прибутку, що перетворює розміщені на території технологічні комплекси в затратні об'єкти, які до того ж спричиняють екологічні й соціальні проблеми, тобто територія автоматично перетворюється в сировинну і технологічну периферію. Яскравим прикладом у цій площині є лісове господарство України, де 80% доданої вартості на лісопродукцію формується за межами її заготівлі. Для держави важливо мати не тільки конкурентоспроможні технології і фірми, а й, головне, територіальні соціально-економічні системи, які здатні їх прийняти.

Стає очевидним, що капіталізацію територій не вдасться суттєво підвищити шляхом залучення в обіг нових сировинних ресурсів. Більша їх кількість обертається та оформлюється як капітал за межами країни і, у будь-якому випадку, за межами їх добування. Та частина активів, що обертається в тіньовому секторі економіки, не виконує функцію територій на глобальному ринку.

Як і в усьому світі, формування просторової організації країни слід починати з виділення та інституціонального оформлення територіальних утворень (табл. 1.11).

Таблиця 1.10 – Цільові функціонали фінансової складової просторової системи управління природними активами на загальнонаціональному рівні

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Реалізація складових права власності на ресурси, облік, оцінка активів, їх залучення до господарського процесу	Державна статистика; державні реєстри природних ресурсів (кадастри). національні реєстри власників майна, Генеральна схема планування території України, інтерактивні системи електронного врядування на державному рівні, автоматизовані системи обґрунтування та прийняття управлінських рішень на загальнодержавному рівні	Конституційні акти та законодавче забезпечення природокористування на національному рівні: закони «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про природно заповідний фонд», «Про охорону атмосферного повітря», «Лісовий кодекс України», «Водний кодекс України» та ін.; законодавчо затверджений методичний інструментарій оцінки природних ресурсів
Інституціоналізація фінансових відносин у природно-господарській сфері	Національний електронний реєстр суб'єктів підприємницької діяльності, національна система електронного врядування, електронне врядування, електронні бази законодавства; електронні системи публічних закупівель; електронні системи обліку (платників податків та ін.), реєстри природних ресурсів, інші електронні бази даних (нотаріальних актів, обтяження, обмеження майна та ін.)	Бюджетна та податкова система країни; фінансове, господарське; корпоративне право; інститут громадянської (цивільної) власності на природні ресурси; природно-ресурсне право (земельне, водне, лісове, гірниче тощо), екологічне право, публічні закупівлі, державно-приватне партнерство, корпоратизація природокористування, ліцензування діяльності; платна дозвільна система використання природних ресурсів загальнодержавного значення
Забезпечення відносин розподілу	Національна система електронного врядування, інтернет-платформи електронного врядування міністерств і відомств; електронні платіжно-розрахункові системи; біржові установи національного рівня, міжнародні біржі природного капіталу	Бюджетно-податкові механізми розподілу і вирівнювання; державна рентна політика; спільна діяльність і концесійні механізми; емісія та обіг цінних паперів; національний суверенний фонд; механізми фондового ринку; біржові механізми, фінансові природно-ресурсні фонди, банки природних ресурсів; державні рентні платежі, податки і збори; виплата громадянських дивідендів

Закінчення таблиці 1.10

Цільовий функціонал	Платформа	Фінансові та інші господарсько-правові інструменти і механізми
Залучення інвестиційного капіталу	Інвестиційні інтернет-портали національного рівня, інтернет-платформи національних екологічних проектів і програм; електронні платіжні системи; біржові платформи фондового ринку та ресурсних бірж на національному і міжнародному рівнях; платформи міжнародних екологічних та фінансових організацій	Бюджетне фінансування; консолідоване фінансування загальнодержавних програм і проектів, міжнародні інвестиції та міжнародна фінансова допомога, національні інвестиційні фонди; механізми зеленого інвестування, національних програм і проектів; пільгове кредитування зелених проектів, емісія цінних паперів, делеговане інвестування через дівестиційні та концесійні механізми, селективні режими територіального розвитку, вільні економічні зони
Формування та використання екологічної інформації	Державна система екологічного нагляду, глобальні системи екологічного моніторингу; екологічні ГІС-системи та електронні реєстри екологічних порушень національного рівня; екологічний паспорт країни; системи електронного врядування профільних міністерств і відомств (Мінприроди, Держгеокадастру, Держгеонадр, Держлісагенства, Держводагенства, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та ін.)	Національна система екологічних стандартів ISO 14000, загальнодержавні екологічні норми і правила, національна система інтерактивного реагування на порушення прав громадян на чисте довкілля, штрафи, платежі за нанесення шкоди довкіллю та використання природних ресурсів; використання екологічної інформації органами державної влади для прийняття фінансових та бюджетних рішень, бюджетного планування екологічних видатків на національному рівні

Основні економічні актори: територіальний фрактал – національна економіка; державні органи влади, державні органи управління економікою та фінансами; державні органи управління природокористуванням; національні корпорації управління природними ресурсами; громадські організації загальнонаціонального рівня

**Джерело: обґрунтовано та систематизовано авторами*

Таблиця 1.11 – SWOT-аналіз сучасної системи управління природно-ресурсними активами в Україні *

Сильні сторони	Слабкі сторони
Забезпечує гнучкість і маневреність управління. Запобігає перенавантаженості центру другорядними питаннями. Зменшує та спрощує інформаційні потоки	Надає рішенням тактичного характеру. Ускладнює координацію управлінської діяльності. Ігнорує загальноорганізаційні інтереси
Можливості	Загрози
Дає змогу приймати рішення суб'єктами, які достатньо обізнані з конкретною ситуацією у сфері просторового управління природно-ресурсними активами держави та її регіонів	Може призвести до виникнення ознак сепаратизму і знищення сучасної системи управління

* Джерело: розроблено автором.

У цьому контексті переформатування територіальної структури передбачає використання широкого спектру інструментів, включаючи

- адміністративно-управлінські (наприклад, створення ВЕЗ);
- засоби стримування розміщення нових підприємств у перенаселених районах;
- просторовий розподіл економічної діяльності держави (надання переваги при державних закупівлях визначеним районам);
- фінансове стимулювання компаній;
- створення фізичної інфраструктури;
- м'які методи стимулювання розвитку (створення сприятливого бізнес-середовища) тощо.

Окрема позиція належить стратегії управління природно-ресурсними активами, які не можуть бути перенесені за межі відповідної території без використання загальнопоширених підходів з урахуванням галузевої специфіки. Виходячи з цього, методичні підходи до формування стратегії на державному та регіональному рівні потребують удосконалення зважаючи на особливості господарювання у природних екосистемах. Важливим аспектом у цьому випадку є те, що стратегічне планування формується, виходячи із

забезпечення балансу інтересів та пошуку консенсусу між різними зацікавленими сторонами.

Досвід високорозвинених зарубіжних країн свідчить, що стратегія управління природно-ресурсними активами – це узгоджений з усіма суб'єктами господарської діяльності довгостроковий план соціально-економічного розвитку з урахуванням можливостей, резервів і стратегічного потенціалу, а також умов соціального зростання. Зацікавлені сторони є ключовими елементами при формуванні стратегії у сфері функціонування природно-господарських систем, як важливого фактору впорядкування економічних відносин загалом сьогодні набула поширення теорія зацікавлених осіб, суть якої зводиться до того, що максимальне врахування позиції стейкхолдерів при прийнятті управлінських рішень дає можливість мінімізувати можливі ризики в майбутньому. Окрім того, погоджені з усіма стейкхолдерами управлінські рішення, як правило, ефективно впливають на діяльність господарських організацій, розміщених на території. Як відомо, ця теорія вперше відображена у праці Е. Фрімена, котрий визначив зацікавлених осіб як групу осіб чи індивідуумів, які можуть впливати або на яких впливає досягнення організацією своєї мети, і виокремлює їх для будь-якої виробничо-економічної чи регіональної системи [315]. Різні аспекти реалізації на практиці сучасної теорії зацікавлених осіб представлені у широкому колі публікацій [127, 227, 245, 309, 322, 329].

До зацікавлених сторін відносяться, зокрема, власники, споживачі, постачальники, працівники підприємства, різні суспільні групи, держава, муніципалітет тощо. Поряд із цим Е. Фрімен, Л. Престон і Т. Дональдсон зазначають, що зацікавлених осіб можна згрупувати за спроможністю впливати на діяльність організації та інтересом до неї [309, 315]. Таким чином, найбільшу увагу варто зосередити на співпраці з тими зацікавленими особами, які мають значний інтерес до діяльності організацій у сфері територіального управління, бізнесу, матеріального та нематеріального виробництва та спроможні активно впливати на процеси сталого розвитку територій. Якщо суб'єктом формування стратегії сталого формування простору управління ПРА на державному та регіональному рівні є державні органи влади, то теорія зацікавлених сторін є не менш важливою, а список таких осіб поповнюється найупливовішими з них – місцевими територіальними громадами.

Місцеві громади як ключовий зацікавлений суб'єкт повинен брати активну участь у формуванні стратегії управління природно-ресурсними активами. Їх роль посилюють також міжнародні стандарти з відповідального ведення господарства, соціальної відповідальності, котрі потребують від суб'єктів господарювання у сфері використання, охорони та відтворення природних ресурсів погодження своїх дій з громадами, надання їм доступу до

природних ресурсів, підтримання їх традиційних прав у сфері природокоористування.

Формування стратегії управління ПРА тісно пов'язане з аналізом зовнішнього і внутрішнього середовища об'єкта планування. Як уже зазначалося, на низовому рівні об'єктом планування є підприємство, що використовує природні ресурси території, регіональному – об'єднання підприємств, національному – галузь національної економіки. У кожному випадку об'єкт аналізу накладатиме свій відбиток на процес оцінки впливу внутрішнього і зовнішнього середовища. Для комплексного аналізу останніх розроблена методика SWOT-аналізу, основні положення якого запропоновані Кенетом Ендрюсом [303]. Детальний опис цієї методології як невід'ємної частини стратегічного планування та практичні аспекти її застосування наведено в роботах [28, 200, 303]. Результатом SWOT-аналізу є матриця сильних і слабких сторін, можливостей та загроз організації в контексті аналізованої проблематики.

У нашому випадку вони розглядаються як характеристики внутрішнього середовища організації в контексті аналізованої проблеми. Для зручності ідентифікації сильних та слабких сторін варто класифікувати внутрішнє середовище управління ПРА. Для комерційного підприємства його складовими є виробничий потенціал, трудові ресурси, система маркетингу. У разі, якщо об'єктом планування – природно-ресурсний простір певного регіону чи держави в цілому, структуру внутрішнього середовища просторового управління слід класифікувати через базові елементи ПРП, трудові ресурси, соціальні умови, фінансову систему тощо. Крім того, можливості та загрози соціально-економічному відродженню України є визначальними характеристиками зовнішнього середовища її просторової організації [274]. Для полегшення аналізу рекомендується поділяти зовнішнє середовище на окремі складові й класифікувати залежно від впливу організації на ключових зацікавлених осіб. Наводимо матрицю сильних і слабких сторін, можливостей та загроз (табл. 1.12).

На основі матриці SWOT-аналізу можна сформувати чотири альтернативні стратегії (підстратегії) просторової організації в контексті аналізованої проблеми [28, 200, 274, 277, 303]: використання сильних сторін з метою реалізації можливостей і резервів; використання сильних сторін з метою знешкодження загроз і ризиків сталому розвитку; мінімізації слабких сторін на основі використання сучасних можливостей і резервів; усунення (елімінавання) слабких сторін та загроз раціоналізації освоєння (використання) природно-ресурсного активу.

Таблиця 1.12 – Загальна матриця SWOT-аналізу просторової організації системи управління природно-ресурсними активами [252]

Зовнішнє середовище	МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Внутрішнє середовище	СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
	Стратегія використання сильних сторін з метою реалізації наявних можливостей і резервів	Стратегія використання сильних сторін із метою знешкодження загроз і ризиків сталому розвитку
	Стратегія мінімізації слабких сторін на основі використання наявних можливостей та резервів	Стратегія усунення (елімування) слабких сторін, ризиків і загроз раціоналізації освоєння (використання) ПРА

Остаточним результатом виконання досліджень із проведення SWOT-аналізу є обґрунтування вибору однієї із запропонованих альтернативних стратегій просторової організації і, відповідно, соціально-економічного розвитку України. Формування альтернативних стратегій SWOT-аналізу просторової організації системи управління ПРА за кожним його видом окремо можна здійснювати за допомогою розширеної матриці залежно від масштабів та підсистем природного-ресурсного потенціалу для сформованого переліку ТПГО. Наводимо приклад узагальненої матриці SWOT-аналізу (табл.1.13).

Таким чином, доведено, що запровадження у практику господарювання нової просторової організації управління ПРА країни передбачає перехід від індустріального освоєння та експлуатації території до інноваційної моделі розвитку. Характерною її ознакою є зосередження основної частини доданої вартості в центрі управління інноваційним процесом, тобто концентрація капіталу в точці зростання. Вихід центра управління з території автоматично означає і переміщення центра прибутку, що перетворює території фактично в депресійні зони.

Отже, об'єктивно виникає необхідність зміни саме парадигми організації національного простору господарювання на засадах інноваційних технологій управління.

Таблиця 1.13 – Розширена матриця забезпеченості природно-ресурсними активами територіальних природно-господарських округів в Україні

Територіальний природно-господарський округ	Вид природно-ресурсного активів					
	земельні	водні	лісові	мінерально-сировинні	рекреаційні	кліматичні
<i>ТПГО бінарної спрямованості</i>						
Івано-Франківський	-	+	+	-	+	+
Вінницький	+	-	-	-	-	+
Черкаський	+	-	-	-	-	+
<i>Тимчасово окуповані ТПГО зі складу класу бінарної спрямованості</i>						
<i>Кримський, Донецький</i>	+	+	-	+	+	-
<i>ТПГО масштабної інваріантної спрямованості ТПГО</i>						
Київський	+	+	+	-	+	+
Львівський	-	+	+	+	+	+
Одеський	+	-	-	-	+	+
Харківський	+	-	-	+	-	-
Дніпропетровський	+	-	-	+	-	-

**Джерело : обґрунтовано і формалізовано авторами*

1.4. Комбінаторика домінант управління природно-ресурсними активами

Бізнес-екосистемні принципи управління природними ресурсами. У рамках бізнес-екосистемного підходу природні ресурси розглядаються в контексті динамічного конгломерату організацій та інститутів разом з мобільною сукупністю їх багатомірних внутрішніх зв'язків, що дає можливість сформувати цілісний погляд на господарську систему. При цьому, слід урахувувати, що господарська система містить у собі сукупність природно-антропогенних об'єктів зі специфічними еколого-економічними зв'язками природокористувачів, а також інформаційно-технологічну платформу, що відображає комунікативні потоки, які охоплюють, у тому числі, правила соціальної поведінки економічних агентів із приводу залучення природних ресурсів до господарського обігу.

Домінанти управління природно-ресурсними активами обумовлюються сукупністю принципів діяльності бізнес-екосистем, основні з яких визначені відомими дослідниками. Так, зокрема, Дж. Мур [331] наголошував на принципі коеволюції природних і соціальних систем, розглядаючи приклади їх спільного розвитку, а також висунув гіпотезу, про те, що компанія на ринку відіграє роль елемент, а не формально-окресленої за логікою людини окремої галузі, а більш складної природно-антропогенної екосистеми, яка є поєднанням галузей і сфер господарства на конкретній території, однією з форм котрої – територіально-виробничий кластер [137, 330]. Поряд із вказаним А. Маршалл наголошував на чинниках руху, зростання й взаємодії між елементами бізнес-екосистеми як її структуроформуючих факторах [137]. У той же час більшість дослідників бізнес-екосистем, зокрема М. Каргініємі [323], Е. Хартіг та М. Зегвельд [304], М. Лансіті й Р. Левієн [321], Е. Галатеану та С. Аvasількаї [317], А. Кораліо [307], Х. Етцковіц [311], К. Франкенбергер та М. Шик [46], С. Проскурнін [217], Н. Смородинська [242] наголошували на мережевому характері взаємодій усередині бізнес-екосистеми та необхідності системної та значною мірою керованої взаємодії всіх її складових структурних елементів. Важливо, що вони висунули ідею впорядкування на різних рівнях взаємодії бізнесу та структур публічної влади, підкреслюючи, з одного боку, роль низової бізнес-ініціативи як фактору інтенсифікації її розвитку, а з іншого – структур публічного управління. При цьому передбачається, що організація такої взаємодії, зокрема, проводиться на основі кластерного підходу, шляхом створення технопарків, бізнес-інкубаторів та інших форм стимулювання бізнес-діяльності, включаючи селективні режими господарювання на певних територіях.

Бізнес-екосистемний підхід у сфері природно-ресурсної діяльності, спирається на низку принципів, що забезпечують активізацію статичної системної моделі управління природними ресурсами за галузево-ресурсним підходом, орієнтованим на вирішення питань пов'язаних окремо з водними, земельними, лісовими, мінерально-сировинними та іншими ресурсами. З бізнес-екосистемних позицій акцент робиться на комплексному використанні природних ресурсів, але як активів розвитку територій. При цьому головним об'єктом управління стає саме інтегральний ТПК, мета якого отримати синергетичний ефект від використання природно-ресурсних переваг території. Такий підхід значною мірою визначає й управлінські дії, включаючи створення на різних рівнях господарського простору платформних систем із використанням сучасних інформаційних технологій. На основі загального бізнес-екосистемного концепту управління природними ресурсами як активами інтегрального територіального природно-господарського комплексу формуються й доміанти, або базальні принципи управління (рис. 1.19).

Рисунок 1.19 – Домінанти бізнес-екосистемного підходу до формування природно-ресурсної політики держави

По-перше, на відміну від статичних систем виокремленого управління природними ресурсами, організованими за формально-системологічними ознаками, бізнес-екосистеми потребують створення інтегральної системи структурного управління не окремими ресурсами, а їх відповідними системними сукупностями, що склалися об'єктивно як цілісні елементи природно-господарського простору, тобто територіальними природно-господарськими комплексами. Таким чином, першою домінантою є *принцип інтегрованого структурного управління*. Таким чином, принцип інтегрованого структурного управління реалізується на основі інформаційних платформ організації використання активів, як простору взаємодії всіх учасників господарського процесу, місце зустрічі й реалізації інтересів економічних агентів.

Цільовою ж функцією інтегрованого структурного управління природокористуванням, є перехід до сталого просторового розвитку, що передбачає розбудову ефективної та гнучкої територіальної економіки, а відтак збільшення рівня добробуту громадянина як реального, конституційного власника природних активів. У такому випадку, значно підвищується значущість територіальних громад як таких, що мають стати інституціональним центром діяльності з використання природно-ресурсних активів, організатором і учасником спільно із загальнодержавними та бізнес-структурами і власне громадянами.

По-друге, якщо статичні системи можуть регулюватися винятково методом управління зверху вищими управлінськими структурами шляхом впливу держави на організації й інститути, то бізнес-екосистема має свої, ринкові механізми саморозвитку, й таким чином, вона управляється знизу, тобто з ініціативи та за участі бізнес-структур, громадських організацій і населення. Це створює передумови для безперервності та єдності інвестиційно-інноваційних і господарських процесів, усуваючи надлишкове державне втручання.

Отже, другою домінантою є комбінований, двосторонній, *зустрічно-корпоративний принцип управління бізнес-екосистемою*, який передбачає платформу поєднання інтересів виробника, споживача та розпорядника активів.

Цей принцип має, вертикально-горизонтальний характер, за якого на кожному рівні, тобто в кожній площині управлінської вертикалі, а також між її рівнями створюється щільна мережа зв'язків різного типу (інформаційних, управлінських, фінансових, логістичних, кооперативних та ін.). Можливим і бажаним варіантом є створення в муніципальному середовищі гнучкої системи управління природокористуванням на корпоративних засадах, в якій зв'язки між суб'єктами господарювання матимуть інституціонально-корпоративний характер, а механізми взаємодії – кластерну природу.

Слід зазначити, що за корпоративною схемою основним суб'єктом використання природних ресурсів на території може стати створена з дозволу державних органів влади за рішенням та під наглядом і контролем з боку територіальної громади державно-приватна корпорація, а у більш м'якій формі – агенція з управління природними ресурсами регіону. Така корпорація повинна стати дієвою складовою муніципальної форми місцевого самоврядування, яка є, по суті, публічною корпорацією з надання послуг територіальній громаді. При цьому відповідні заходи щодо реформування державного та комунального сектору економіки територіального природно-ресурсного утворення (ТПГУ) мають передбачати делегування конкретних окремих функцій управління державним сектором. Це насамперед стосується природних ресурсів, якими опікується держава як загальнонародною власністю. Слід делегувати місцевим органам виконавчої влади функції участі в управлінні та використанні і певним чином – розпорядженні майном корпоративних структур, у створенні котрих як державна, так і місцева влада, муніципалітет мають бути паритетним учасником управління природно-ресурсним простором (ПРП) як окремим активом розвитку.

По-третє, згідно з бізнес-екосистемним підходом до управління ПРА основою має бути також *проективний принцип управління господарською діяльністю*, що забезпечуватиме об'єктивізацію економічних інтересів та намірів суб'єктів господарювання щодо ефективного використання природних ресурсів. Ураховуючи циклічно-відтворювальний характер життєвих циклів проектної діяльності, шляхом реалізації інвестиційних проектів формується підґрунтя для підтримки сталого розвитку територій через забезпечення стійкості, сталості й стабільності функціонування територіальних соціально-економічних систем. Проективний принцип орієнтує на залучення кращого варіанту природних об'єктів як активів до господарського обігу.

Урахування вихідних положень цього підходу забезпечує можливості для цільового, взаємоузгодженого із загальнодержавними та місцевими інтересами управління природними ресурсами на засадах гармонізації еколого-економічного простору життєдіяльності в загальносуспільних інтересах. Вказане виражатиметься кінцевим ефектом від реалізації вигідних із економічних, соціальних та екологічних позицій проектів використання природних ресурсів територій за рахунок формування сучасного відповідного інституціонального середовища природокористування. Досягнення цього забезпечено принципами належного врядування, синьої та зеленої економіки, які передбачають урахування інтересів усіх учасників еколого-економічних відносин, включаючи бізнес-структури малого та середнього сектору підприємництва у процесі використання природних ресурсів у господарському обігу. Саме завдяки структурному управлінню, балансу інтересів учасників еколого-економічних відносин і проективного підходу до

господарювання створюватиметься об'єктивна можливість забезпечити виконання природними ресурсами ролі базису реального покращення життя населення на основі їх капіталізації через систему інноваційних інститутів природокористування. Відтак інституціоналізація природно-ресурсних відносин через систему структурно-проектного управління природокористуванням здатна активізувати процеси раціонального використання природних ресурсів та ефективного застосування сфери екологічних послуг в Україні. Принциповою перевагою проектного підходу до управління природними ресурсами як активами проектної компанії є те, що заздалегідь окресленими є фінансові, господарські та екологічні результати природокористування. Зрозумілими стають вигоди для споживачів і кінцевих бенефіціарів проекту тощо, які можна узгодити в рамках консенсусу взаємоприйнятні рішення із урахуванням позицій влади, бізнесу і населення території як суб'єктів її прийняття.

По-четверте, екосистемний підхід акцентує увагу не стільки на самих природних об'єктах і навіть не учасниках, скільки на характері й динаміці їх взаємодії, тобто колаборації одного з одним і потенційними учасниками. Тут задіяні всі суб'єкти публічного управління, включаючи бізнес та населення як споживачів товарів і послуг. Колаборація розглядається як економічний термін, що описує процес, який стосується спільної діяльності в будь-якій сфері господарювання двох і більш організацій для досягнення загальних цілей, за якої відбувається спільне використання ресурсів, обмін знаннями, навчання й досягнення згоди (консенсусу). Прикладом економічної колаборації є, зокрема, краудфандингові платформи пошуку коштів на інвестиційні проекти, платформи громадських муніципальних бюджетів, інші платформи публічної взаємодії влади, бізнесу, громадських організацій і населення.

Зважаючи на це, формується четверта домінанта екосистемного підходу, а саме *принцип мережевої колаборації*. Виходячи з нього, у сфері природокористування формується ешелонована система груп замовників, підприємств, проектних команд, контакторів та субконтракторів, які беруть участь у господарському процесі, забезпечуючи ефективну інтеграцію природних активів до господарського обігу. Практика свідчить, що в результаті подібного співробітництва між суб'єктами господарювання, включаючи як державний, так недержавний сектори економіки, досягаються кращі техніко-економічні показники та фінансові результати господарювання. Також більш ефективно використовуються ресурси і майно публічного сектору, до якого здебільшого, за винятком приватизованих земель та окремих інших природних об'єктів, належать природні ресурси.

По-п'яте, у зазначеній колаборації влади, бізнесу і соціуму саме бізнес-екосистемний підхід визначає пріоритети щодо впорядкування публічно-приватних відносин між усіма стейкхолдерами. У співпраці влади й бізнесу у

сфері задоволення суспільних потреб останній компенсує деякі елементи неспроможності державного сектору економіки забезпечити ефективне використання природно-ресурсного простору територій. Саме бізнес отримуючи доступ до природних ресурсів, має більше можливостей для підвищення ефективності використання їх як активів підприємницької діяльності з позицій відповідного отримання доходу.

Таким чином, п'ятою домінантою управління природними ресурсами на основі бізнес-екосистемного підходу є *принцип публічно-приватної взаємодії*. Ця домінанта у вигляді різноманітних форм співробітництва державних, муніципальних та бізнес-структур, а також громадських організацій створює можливості забезпечення значного позитивного ефекту. У той же час розгляд досвіду зарубіжних держав та України показує, що сталий просторовий розвиток неможливо забезпечити винятково економічними інструментами й механізмами публічного сектору. Державно-публічний сектор, незважаючи на приватизацію, залишається одним із основних власників, користувачів і розпорядників природних ресурсів на всіх територіальних рівнях влади й тому він також потребує відповідної трансформації, адаптованої до вимог появи так званої нової нормальності.

Важливо, що наразі держава, як правило, не спроможна належним чином відтворити у своїй діяльності культуру акціонерної форми управління та контролю, й забезпечити таку кінцеву ефективність господарських результатів, яка формується у сфері бізнесу [273]. Без залучення бізнес-структур державні/муніципальні органи управління, зазвичай, тяжіють до адміністративних методів або стають пасивним власником природних ресурсів, не перетворюючи їх на активи. В європейських країнах публічно-приватне партнерство охоплює практично всі сектори використання природних ресурсів в економічній діяльності й реалізується в різноманітних формах, основними серед яких є договори сервісного характеру, концесійні договори орендної форми та різноманітна спільна господарська діяльність, включаючи підприємництво [31].

У цілому, незважаючи на приклади фінансової участі держави у спільних проектах, у європейських країнах, як правило, основне фінансове навантаження припадає на бізнес, який за це набуває права володіння та користування відповідною власністю через механізми ППП. Тому впродовж останніх 30 років об'єктивно виникла необхідність переосмислення державною владою своїх підходів визначення функцій власника суспільних активів, спираючись на коректування спектру повноважень із пучка правомочностей власності А. Оноре. Звісно, останнє може суттєво вплинути на подальший розвиток публічно-приватного, за іншим визначенням – державно-приватного партнерства. Загальними цих двох категорій, що вони стосуються спільної діяльності та відповідних господарських відносин влади й бізнесу в царині вирішення соціально-економічних проблем розвитку

територій шляхом залучення до цього процесу різноманітного приватного капіталу – фінансового, виробничого, інтелектуального тощо. Проте з позицій загальної системології доцільніше використовувати термін публічно-приватне партнерство як такий, що повноцінно охоплює всі контрактні форми (концесії, угоди про розподіл продукції, сервісні договори, договори на управління тощо) та форми спільної діяльності.

Виходячи з цього, на нашу думку, необхідно приділити особливу увагу пошуку нових механізмів управління розвитком економіки, альтернативних прямому державному впливу. Однією з таких альтернатив є розвиток партнерських відносин бізнесу і влади, у рамках яких держава відіграє роль ініціатора та засновника різних видів спільної діяльності, делегуючи відповідальність професійним менеджерам бізнесу шляхом контрактних відносин або створення спеціальних інститутів, що організаційно відокремлені від держави, та застосування інструментів делегованого управління природокористуванням (агентства, державно-приватні корпорації, інституціональні відносини делегованого управління як права концесії). Такий підхід загалом пов'язується з децентралізацією влади, при чому, передбачається не тільки територіальна, але й галузева децентралізація державного управління, що загалом забезпечує вирішення проблемних питань просторового розвитку через залучення бізнес-структур та громадських організацій до використання різноманітних територіальних ресурсів, серед яких одними із найпривабливіших об'єктів, є природні ресурси.

Отже, у бізнес-екосистемному підході основним інструментом активного залучення природних ресурсів до господарського обігу є ППП державної та місцевої вади і представників комерційного, недержавного сектору економіки у природокористуванні. В умовах дії відносин із ППП природні ресурси як джерела енергії екосистеми, тобто економічні активи, надаються в управління підприємницьким структурам органами територіального управління загальнодержавного або нижчих рівнів (регіональний, муніципальний) за участі або під контролем структур публічного управління. Це має відбуватися на основі впорядкування просторового розвитку через ідентифікацію в управлінському просторі локалізації територіального утворення відповідного рангу (регіонального, локально-муніципального) і створення сучасної інформаційної, виробничої, соціальної та інституціональної інфраструктури (бізнес-екосистеми) території на базі платформних підходів. За своєю сутністю інноваційна управлінська платформа бізнес-екосистеми являтиме собою не лише простір державного управління чи, навпаки, бізнес-менеджменту. Вона також матиме комплексний характер, забезпечуючи організуючу роль державних органів управління та органів місцевого самоврядування, серед іншого, у використанні природних ресурсів, а також представницьку роль громадянам

країни для участі в управлінні економікою територій, наприклад, через систему громадських бюджетів й інтерактивні системи спостереження за станом довкілля та інші можливості систем електронного врядування. Надаючи бізнесу можливості з використання відповідних механізмів ППП (сервісні договори, контракти на управління, концесії, угоди про розподіл продукції, спільну діяльність у різних її формах, включаючи спільне підприємництво та створення державно-приватних проектних компаній), розширюються умови його участі в розробці та реалізації проектів залучення природних ресурсів до господарського обігу.

У свої основі така бізнес-екосистема матиме гнучкий, корпоративно-кластерний характер. З урахуванням виробничих можливостей активізується діяльність для створення природно-ресурсних комплексів. Спрощуються умови щодо реалізації бізнес-структурами та агентами ППП їх ключових компетенцій щодо реалізації проектів з випуску на ринок товарів та послуг. Іншими факторами формування та розвитку бізнес-екосистеми є чинники соціального характеру, споживчого попиту як такі, що формують майбутні запити на проектні продукти у вигляді пропонованих на ринку для споживачів товарів або послуг, а для підприємств – продуктів проміжного споживання. З урахуванням світового досвіду у перспективі, основним суб'єктом використання територіальних природних ресурсів може стати створена з дозволу державних органів влади за рішенням та під наглядом і контролем з боку територіальної громади державно-приватна корпорація, або агенція.

Таким чином, публічно-приватний корпоративний сектор повинен зайняти поки що вільне місце в господарському просторі та сформувавши ефективні економічні відносини. При цьому необхідно зосередити увагу на тому, що саме природні ресурси є фактично базовим, первинним по відношенню до інших складових національного багатства ресурсним джерелом розвитку території будь-якого системного рангу – від територіальної громади до країни в цілому або наднаціонального утворення. Оскільки природні ресурси та умови завжди певною мірою представлені на території, вони реально здатні забезпечити їх сталий розвиток. Отже, їх ефективна інтеграція до бізнес-екосистеми території як активів має стати провідною домінантою управління. Загальний зв'язок між визначеними нами домінантами бізнес-екосистемного підходу і раніше окресленими функціоналами системи управління природно-ресурсними активами полягає в тому, що ці домінанти мають базовий, тобто основоположний характер і є методологічною основою забезпечення гармонійних форм управління. Загальні рамкові принципи і засади методологічно, а функціонали – інструментально забезпечують реалізацію основних прикладних цільових орієнтирів на практичному рівні. Визначені домінанти є первинними по відношенню до функціоналів.

Сучасні форми управління природокористуванням на засадах бізнес-екосистемного підходу. В умовах децентралізаційних перетворень роль природних ресурсів як джерел територіального розвитку значним чином посилилась. Проте сьогодні природні ресурси України – складові елементи господарського простору – характеризуються низкою проблемних ознак, які не дають змоги визначити їх як повноцінні активи в системі управління природокористуванням.

По-перше, органи державної влади та місцевого самоврядування, які від імені народу України обумовлюють використання природних ресурсів, у своїй більшості, за умов браку інвестиційних коштів та організаційних можливостей неспроможні самостійно повноцінно залучити природні ресурси до господарського обігу та забезпечити їх ефективне використання. При цьому природні ресурси як загальнонародна власність приватизації не підлягають, а отже, можуть стати активами бізнес-екосистеми переважно лише через механізми публічно-приватних відносин.

По-друге, в умовах децентралізації влади остаточно не вирішене питання ефективного розподілу повноважень між місцевими та державними органами влади щодо прав використання природних ресурсів у господарській діяльності в рамках відповідного пучка правомочностей, включаючи права володіння, користування та розпорядження природними ресурсами та інші. Але саме їх використання дає змогу залучити природні ресурси в економічний обіг як повноцінні активи для отримання доходів. Крім того, стає можливим здійснити ефективне розмежування ресурсів природних об'єктів на категорії місцевого та загальнодержавного значення.

По-третє, в Україні малорозвинені механізми активізації участі природних ресурсів у суспільному виробництві та їх інтеграції в господарський обіг через залучення недержавних структур. Зокрема, недостатньо використовуються публічно-приватні форми просторової організації природних ресурсів. Це насамперед стосується таких широко розповсюджених механізмів в Європі, як спільна підприємницька діяльність державно-приватних проектних компаній та концесійні механізми залучення природних ресурсів у господарський обіг на основі орендних механізмів. По-четверте, дуже повільно в Україні впроваджується загальний підхід до залучення ПРА до господарського обігу бізнесу на сучасних засадах інформаційної платформної економіки за участі влади, а також розбудови, зокрема, різноманітних форм бізнес-екосистем як інтегрованих платформ, що забезпечують взаємодію населення, громадських організацій, бізнес-структур, органів місцевого самоврядування та державних органів влади у залученні природних ресурсів до господарського обігу.

Таким чином, питання сталого просторового розвитку України значною мірою залежать від забезпечення процесу інтеграції природних ресурсів як повноцінних активів до господарського обігу з використанням інноваційних

інструментів залучення інвестиційного капіталу та інновацій у сферу природокористування.

Зазначимо, *загальний концепт управління природно-ресурсними активами України* полягає в забезпеченні на основі європейського та світового досвіду організації бізнес-екосистем як платформних форм господарювання високоефективної інтеграції природних ресурсів загальнодержавного, та місцевого значення до господарського обігу через інституціональне середовище корпоративної економіки, структурно-проектний підхід до управління, різноманітні механізми публічно-приватної взаємодії. Виходячи з цього, для кожної системної складової господарського простору країни обрано такі форми інституціоналізації природно-ресурсних відносин, механізми структурного управління природокористуванням, інструменти фінансизації, капіталізації природних активів і ППП, фінансово-економічні важелі та регулятори природокористування, якими забезпечується найефективніше залучення природних ресурсів до господарського обігу як активів. Ідеться про організацію виробництва товарів і послуг для задоволення потреб населення та виробничих структур, повноцінне вилучення природної ренти на суспільну користь, отримання високих доходів від природокористування та їх ефективний поділ і розподіл в інтересах усіх учасників економічної діяльності. Ефективність і сталість розвитку просторових утворень забезпечуватиметься саме різноманітністю механізмів, адаптованих, відповідно до специфіки господарювання, різних сфер природокористування на різних рівнях.

Сьогодні процес формування та розвитку бізнес-екосистем на базі територіальних природно-господарських комплексів являє собою достатньо складне, паралельно-послідовне завдання, яке передбачає одночасно і формування територіальних бізнес-екосистем, і забезпечення їх трансформації від простих нижчих форм до більш складних і прогресивних. Основу побудови будь-якої бізнес-екосистеми становлять принципові підходи проективного управління, яке забезпечує досягнення запроєктованих цілей у межах певного проміжку часу, проте на різних рівнях розвитку взаємодія в рамках чотирьох основних квадрантів моделі бізнес-екосистемного підходу є різною і в міру розвитку власне бізнес-екосистеми суттєво ускладнюється.

Так, зокрема, *бізнес-екосистеми простого господарського типу («А»)* формується за послідовно-кільцевою схемою лінійними зв'язками, які можуть бути описані за форматом класичного циклу Демінга, тобто планування дій, їй виконання, перевірка результатів та реагування на відхилення відповідно до мотивацій, які спонукають до виробничої діяльності. Логістична схема виробничої діяльності бізнес-екосистеми при цьому має класичний «виштовхуючий» характер, за якого планування відбувається товаровиробником, а продукт «проштовхується» ним на ринок, виходячи з уявлення виробників про потреби споживача (рис. 1.20).

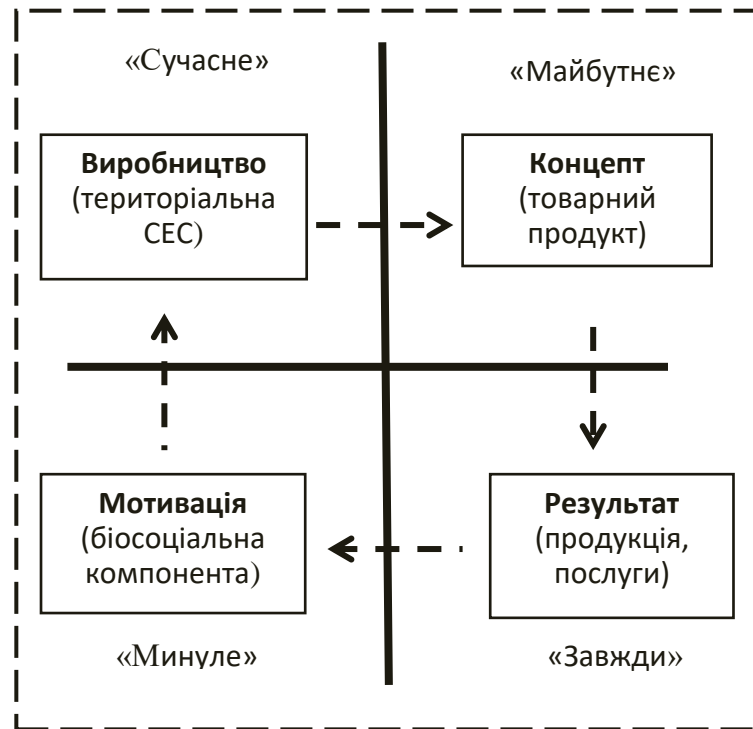

Рисунок 1.20 – Логіко-процесуальна схема функціонування бізнес-екосистеми простого господарського типу («А»)

Мотивація споживачів при цьому є опосередкованим фактором впливу на суспільне виробництво, а споживач відіграє роль скоріше пасивного, не впливового учасника бізнес-екосистеми, т.зв. «енергетичного ресурсу» бізнесу, якому збувається проектний продукт. *Господарський тип «А»* є першою стадією формування бізнес-екосистеми. На цьому етапі бізнес-процеси різних виробників товарів та послуг є відокремленими, зв'язки бізнесу зі споживачами мають односторонній характер, основною формою територіальної організації виробництва є *територіальна соціально-економічна система* (ТСЕС) простої організації з відокремленими елементарними формами впорядкованої організації бізнес-взаємодій (коворкінг, технопарк, транспортно-логістичний центр та ін.).

Базовою формою проективної бізнес-діяльності є окремий товарний продукт як об'єкт проектування, конкуренція продуктів як товарів між собою має хаотичний характер змагання між фірмами за покупця і фактично виключає між ними будь-які інші взаємодії. Механізм співпраці суб'єктів господарювання визначається фінансовими, логістичними, кооперативними та корпоративними зв'язками.

На відміну від цього, у бізнес-екосистемах більш складної природи, зокрема *проектного типу «Б»* (рис. 1.21), основою територіальної організації

виробництва є територіальна соціально-економічна система (ТСЕС) у формі ТПК.

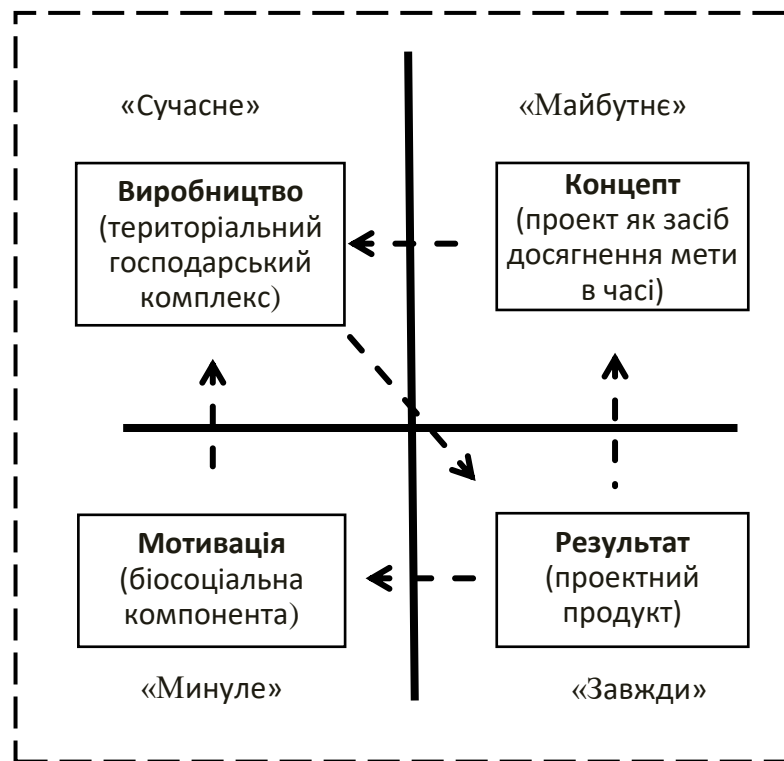

Рисунок 1.21 – Логіко-процесуальна схема функціонування бізнес-екосистеми проектного типу («Б»)

Поряд із відокремленими елементарними, локалізованими формами впорядкованої організації бізнес-взаємодій, такими як коворкінг, технопарк тощо, у ній, створюються територіальні площинні форми просторових організаційних та управлінських структур, такі зокрема, кластери, агентства територіального розвитку, муніципальні проектні офіси тощо.

Базовою формою, об'єктом проективної бізнес-діяльності у бізнес-екосистемах типу («Б») є не окремий товарний продукт, а власне проект як одноразовий унікальний засіб досягнення мети в часі шляхом застосування певного алгоритму дій виокремленим суб'єктом бюджетування та виробничої діяльності – проектною командою, яка може бути й відокремленим суб'єктом господарювання – проектною компанією з правами емісії фінансових активів.

При цьому конкуренція між окремими проектами має цільовий характер, а механізми їх відбору передбачають які конкурентну перевагу розгляд чистого приведенного доходу кожного окремого проекту, як фактора прийняття інвестиційного рішення, що забезпечує максимізацію суспільного виграшу від бізнес-діяльності за рахунок відбору тих проектів, що приносять максимум вигод усім учасникам бізнес-процесу – від споживачів проектного продукту до кінцевих бенефіціарів проектної компанії. Завдяки унікальності бізнес-проектів створюються умови для виграшу всіх учасників бізнес-

процесів. Механізм співпраці між суб'єктами господарювання визначається більш тісними фінансовими, логістичними, кооперативними і корпоративними зв'язками, ніж у моделі «А», оскільки проекти можуть мати комплексний, міжгалузевий та міжрегіональний характер.

Вказане пояснюється тим, що практично всі бізнес-структури отримують можливість брати участь у фінансуванні та виконанні бізнес-проектів як учасники проектною команди через спільну бізнес-діяльність, оскільки за цим підходом об'єктом фінансування є не виробництво окремого товару, окремих прибутковий проект, до участі в якому залучається не одна фірма, а велика кількість інвесторів і виконавців (контакторів та субконтракторів) проекту, що сприяє максимізації як загальних суспільних, так і приватних вигод учасників проектною діяльності. Також максимізується й участь споживача у процесі проектування діяльності, оскільки його вподобання, бажання і наміри щодо отримання проектних продуктів можуть і повинні враховуватися на етапах розгляду і відбору проектних пропозицій. Тому поширеною у проектах такого типу є, зокрема, практика громадського обговорення проектів бізнес-діяльності, участь зацікавлених структур (об'єднань громадян) у діяльності проектних офісів, агенцій регіонального розвитку тощо. При цьому суб'єктність прийняття рішень зміщується у напрямі до публічних структур – органів влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань тощо.

На наступних рівнях формування бізнес-екосистеми забезпечується цілеспрямованими підходами до управління, зокрема програмно-цільовим, за яким системна сукупність проектів об'єднується у певну програму територіального розвитку. Так, зокрема, подібний підхід до формування бізнес-екосистем, який побудований на загальному управлінському концепті стратегічного планування, достатньо відпрацьований у нашій країні й може запроваджуватися на будь-якому рівні влади. Проте основним фрактальним рівнем застосування програмного підходу є територіальної громади та регіони. Кожна програма являє собою комплекс взаємопов'язаних (ресурсами, термінами і виконавцями) проектів, які забезпечують досягнення масштабної цілі. У бізнес-екосистемному підході програма розглядається як систематизована сукупність, тобто портфель проектів. Останній являє собою множини специфічних взаємопов'язаних проектів або додаткових завдань, що забезпечують досягнення масштабної мети на основі обраної стратегії.

Зазначимо, що мультипроектне управління координує всі проекти компанії або іншої організації в процесі їх виконання (вибору, планування, моніторингу тощо). Управління програмою додатково потребує застосування методології управління; наявності спостережної ради; централізованого моніторингу проектів; наявності керівника програми, координатора, структури, відповідальної за виконання програми (проектного офісу); наявності групи фахівців із управління проектами, що забезпечують ефективне виконання програми.

Отже, цей підхід до побудови бізнес-екосистеми відрізняється стратегічним спрямуванням, високим рівнем системності у комплексно-синергетичному вирішенні взаємопов'язаних соціально-економічних проблем.

Бізнес-екосистема *проектно-програмного типу «В»* (рис. 1.22) характеризується високим рівнем управлінської організації та розгалуженими зворотними зв'язками, безпосередньо пов'язана інструментами публічної політики та врядування із вираженням інтересів провідних соціальних груп – споживачів товарів і послуг. Застосування цього підходу у практиці управління природокористуванням передбачає розвиток сучасних форм просторової організації господарської діяльності, включаючи кластери, каскади тощо, а також засобів структурного управління діяльністю (наприклад, територіальних корпорацій з управління активами).

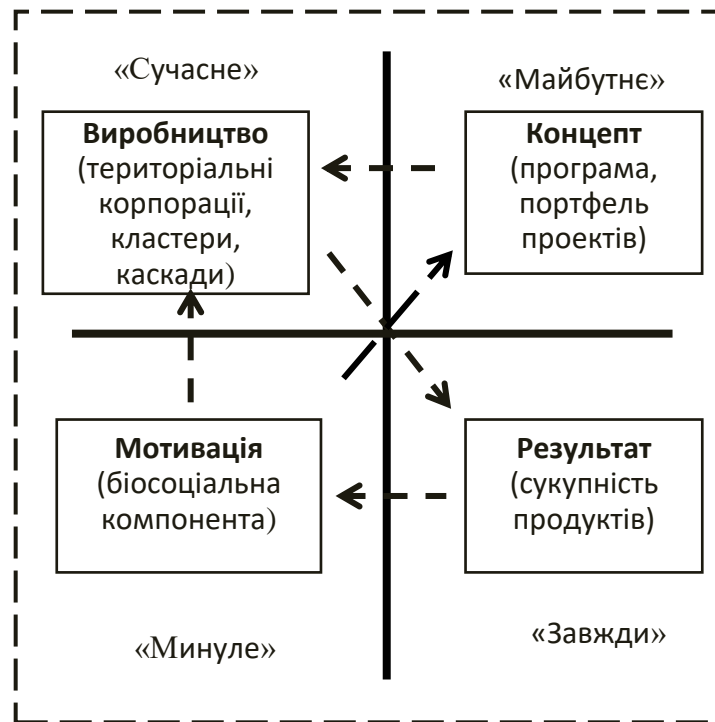

Рисунок 1.22 – Логіко-процесуальна схема функціонування бізнес-екосистеми проектно-програмного типу («В»)

Достатньо специфічних ознак набуває при цьому конкурентне змагання між економічними агентами. По суті, корпоративне середовище відкриває їм можливість спільного отримання вигод, зокрема інвестицій, через членство в корпорації. Для бізнесу важливою стає не жорстка спеціалізація, а набір ключових компетенцій, які він має для практичного застосування у процесі реалізації різноманітних інвестиційних проектів.

При цьому їх синергетичний, взаємодоповнюючий характер створює широке поле можливостей для співпраці органів державної влади та

місцевого самоврядування з бізнес-структурами на основі різноманітних форм ППП у форматах контрактної або спільної діяльності. Особливу увагу слід приділити системі структурного та проектного управління використанням ПРА у виробничій діяльності, тобто через створення територіальних корпорацій управління природними ресурсами, включаючи насамперед організовані на принципах ППП проектні компанії зі спеціальними правами запозичення.

Це потребуватиме перш за все чіткої та детальної специфікації прав юридично виокремлених структурних агентів щодо використання природних активів із позицій національної системи права. Необхідне також й застосування відповідних організаційно-адміністративних механізмів забезпечення прозорого та відповідального природокористування, здійснюваного такими компаніями, вимог до них та розробки стандартів ділової поведінки, які б гарантували громадам і громадянам права контролю за відповідальним використанням природних ресурсів згідно з європейськими принципами належного врядування та управління природними ресурсами за участі місцевих громад.

Найвищим рівнем формування бізнес-екосистеми наразі є *платформний тип «Г»*. На відміну від попередніх, на цьому рівні управління бізнес-екосистемою значною мірою автоматизується за допомогою механізмів саморозвитку економічних відносин через мережеві системи простору комунікацій. За такою моделлю структурами публічного управління у взаємодії з бізнесом створюється інтегрована електронно-інформаційна платформа, в якій відбувається мережева колаборація між собою трьох основних учасників бізнес-процесів – споживачів готових продуктів, бізнес-компаній як виробників товарів і послуг, що використовують природні активи в господарській діяльності, та публічного сектору управління як конституційно уповноваженого розпорядника природними ресурсами. Таким чином, за постнекласичною парадигмою не ресурсні об'єкти, щодо яких формуються господарські відносини, і навіть не суб'єкти господарювання, а інформаційний простір їх комунікації є основним чинником саморозвитку економічних відносин. Створення такого простору стає, відповідно, стратегічним завданням структур публічного управління.

У такій системі однією з провідних є роль саме споживачів, які отримують через платформу можливість брати участь в ухваленні рішень щодо залучення природних активів у господарський обіг через реалізацію інвестиційних проектів, ефективного розпорядження власними активами як джерелами доходу, включаючи, зокрема, належні їм права власності на природний капітал. Також через активну участь споживача в обговоренні проектних ідей, стратегічних рішень публічних структур стосовно просторового розвитку фактор мережевої колаборації забезпечує господарський процес активним залученням до нього соціального капіталу

через соціальні мережі та інші інформаційні механізми зворотних зв'язків між громадянами, публічним сектором та бізнесом. Наступним фактором забезпечення саморозвитку є те, що в умовах наявності в інформаційному просторі бізнес-екосистеми значного числа, з одного боку, інвестиційних пропозицій, а з іншого – випадків попиту на інвестиції, імовірність знайти свого споживача, максимізувати дохід за проектом шляхом відбору найкращої оферти суттєво підвищується (за законом «великих чисел» наближується до свого математичного очікування, тобто в умовах ринкової рівноваги фактично до одиниці).

Також не слід відмовлятися і від уже відомого факту: мережева колаборація формується за рахунок того, що бізнес-структури знаходять своє місце в достатньо складному логістичному ланцюзі постачань через розгорнуту мережу інформаційних зв'язків між суб'єктами економічних відносин на ринку, за рахунок чого фактично вирішується достатньо складана проблема «останньої милі» у постачаннях, тобто доведення товарного продукту до кінцевого споживача в точку його місцезнаходження. При цьому конкуренція між бізнес-структурами заміщується конкурентним співробітництвом, за котрого кожна з них через розвиток індивідуальних ключових компетенцій знаходить своє унікальне місце у бізнес-екосистемі відповідного елементу господарського простору, що сприяє максимізації загальної цінності завдяки комплексному ефекту та синергетичним рішенням, що забезпечує проєктивна виробнича діяльність і соціальні проєкти (рис. 1.23).

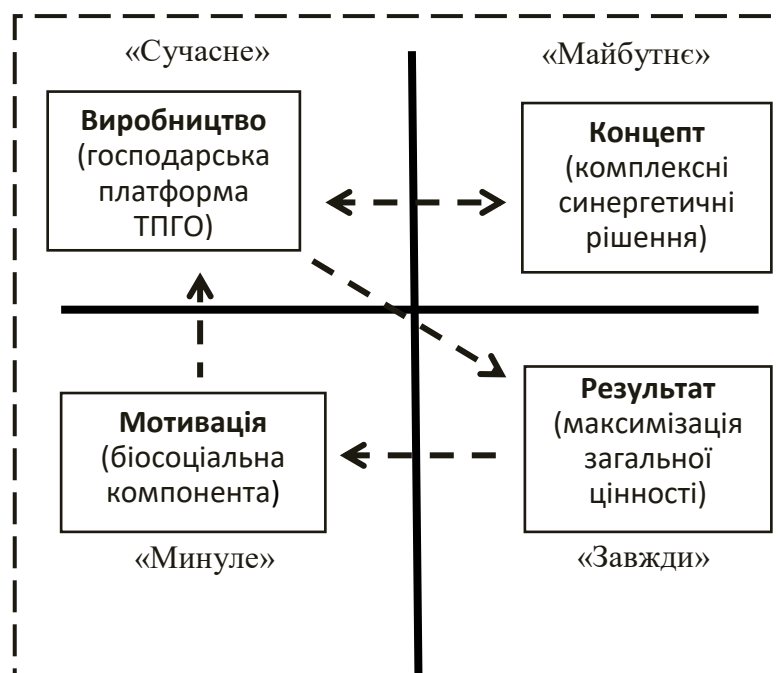

Рисунок 1.23 – Логіко-процесуальна схема функціонування бізнес-екосистеми платформного типу («Г»)

У таких умовах територіальна соціально-економічна система являє собою фактично простір комунікацій, в якому проекти та програми дій (портфелі проектів) формуються за логікою стратегічного планування на основі цілеспрямованої діяльності публічних структур як генераторів рішень і немов би проявляються безпосередньо в господарському процесі, а власне структури управління починають відгравати роль рамкових площадок, на яких через баланс індивідуальних та суспільних інтересів розробляються взаємоузгоджені рішення та забезпечується їх реалізація на практиці з максимальними результатами.

Алгоритм формування територіальних бізнес-екоцистемних позицій платформної економіки. Розвиток на основі світового та європейського досвіду бізнес-екоцистем в Україні передбачає використання гнучких корпоративних кластерних організаційних форм, побудованих на принципах структурно-проектного управління з використанням електронних інформаційних систем платформного типу. Переваги такої просторової організації господарської діяльності детально сформульовано в роботах [102, 213], які стосуються переважно широких можливостей кооперації, консолідованого фінансування, залучення малого і середнього бізнесу до вирішення завдань сталого просторового розвитку. Територіальні державно-приватні кластер-корпорації та муніципальні корпоративні структури як організаційна форма господарювання в ТПКГ забезпечать ефективне розв'язання як пріоритетних проблем в окремих різновидах природних ресурсів, так і їх комплексного використання та забезпечення загальної екологічної рівноваги відповідної території [101].

Виходячи з цього, у перспективі (2020-2030 рр.) базовим платформним суб'єктом використання природних ресурсів на території регіону може стати створена з дозволу державних органів влади за рішенням, а під наглядом і контролем із боку територіальної громади така державно-приватна корпорація, що має відповідне представництво (електронну інформаційну платформу) в інтернет-просторі, або агенція з управління природними ресурсами регіону (корпорація чи агенція зі сталого/ просторового розвитку) з правами юридичної особи як користувача (можливо, частково розпорядника) природними ресурсами, відповідальної, серед іншого, за стратегічний розвиток у сфері використання ПРА території.

Зазначимо, що забезпечення сталого просторового розвитку громад і регіонів для кожного типу бізнес-екоцистем має використовувати, відповідно, свій специфічний публічно-приватний інструментарій територіального менеджменту. Так, для бізнес-екоцистем типів «А» та «Б» це переважно більш простий інструментарій, наприклад, у його контрактних формах (сервісних контрактів та контрактів на управління, концесій тощо), та з меншими правами ведення централізованої спільної господарської діяльності, але за

обов'язкової участі бізнес-структур, як ініціаторів залучення природних об'єктів до господарського обігу та ефективних користувачів природними активами. При цьому передбачається залучення фахових консультантів, створення рад фахівців і проектних офісів.

Для бізнес-екосистем вищого порядку («В» та «Г») доцільно використовувати більш розвинуті організаційні форми, у вигляді спільних підприємств або проектних компаній (наприклад, SPV – типу), чи корпоративного утворення, яке об'єднує низку подібних господарських структур, можливо, з виокремленою фінансовою складовою.

Щодо господарської форми, прав та зобов'язань такої корпорації, скоріше за все, необхідно прийняти окремий законодавчий акт, але вже сьогодні можливим варіантом є створення її навіть на основі чинного законодавства про природні ресурси, ППП, у тому числі концесії, угоди про розподіл продукції тощо, а також Господарського кодексу України. З урахуванням принципу корпоративної соціальної відповідальності саме побідні механізми можуть сприяти публічно-приватному корпоративному сектору у формуванні результативних економічних відносин у сфері використання природних ресурсів та забезпеченні одночасно ефективного і сталого природокористування. Проте в нашій країні цей процес має несистематичним, поодиноким а спільна діяльність у цілому, не характерна для сфери господарського обігу природних ресурсів й обмежується переважно житлово-комунальною сферою, будівництвом і експлуатацією окремих інфраструктурних об'єктів. Незважаючи на те, що сфера реалізації проектів, загалом в Україні відповідає рівню світової практики, номінально включаючи в себе широкий спектр взаємодій, фактична структура проектів в європейській і українській практиці суттєво відрізняється. Так, зокрема, у країнах «Великої сімки» найбільша кількість проектів ППП здійснюється у сфері соціальної інфраструктури, а саме освіти, охорони здоров'я (близько 50,0% проектів), а в державах з перехідною економікою пріоритетною сферою реалізації проектів є будівництво автомобільних шляхів (майже 60,0% загальної кількості проектів) та інших інфраструктурних об'єктів. В Україні у сфері публічно-приватних відносин також інфраструктурні проекти суттєво переважають над соціальними, пов'язаними з охороною здоров'я, а в освіті вони не впроваджуються.

Серед інфраструктурних проектів, у нашій державі порівняно незначну частку становлять проекти, спрямовані на забезпечення просторового розвитку господарства переважно на рівні окремих об'єктів, причому вони вмають не системний, а точковий, локальний характер, проте системно не розв'язують проблематики комплексного розвитку ані галузей господарства, ані не територій.

Отже, більшість проектів ППП в Україні не застосовується як дієвий інструмент комплексного стратегічного планування і програмування

соціально-економічного розвитку територіальних утворень, у зв'язку з чим рівень розвитку спільної діяльності влади і бізнесу порівняно з розвиненими державами світу є недостатнім. Наприклад, упродовж 1990 – 2017 р., за даними Світового банку, у таких секторах економіки України, як ЖКГ, теплокомунікації, енергетика і транспорт, реалізовано лише 57 проектів ДПП загальною вартістю 4,7 млрд дол. США [115], у той час, коли, наприклад, у Великій Британії кожного року підписується більше як 80 угод про ППП, а кількість великих проектів, упроваджених в Євросоюзі, протягом останніх років становила від 50 до 100 одиниць щорічно із сумарним фінансуванням відповідно від 15 до 25 млрд євро [31].

У перспективі в царині залучення природних ресурсів до господарського обігу через механізм платформної економіки участь приватного сектору в капіталі державного підприємства може припускати як акціонування (корпоратизацію), так і створення спільних підприємств, а також підписання договорів про спільну діяльність за умов прозорості та гласності цього процесу, який забезпечуватиметься платформними механізмами. Ступінь свободи приватного сектору у прийнятті адміністративно-господарських рішень визначатиметься, з одного боку, його часткою в акціонерному капіталі, а з іншого – делегованими повноваженнями через інтегральні, змішані механізми партнерства, наприклад із застосуванням паралельно до угод спільної діяльності, сервісних договорів та договорів на управління, що ущільнюватиме мережеву колаборацію в територіальних бізнес-екосистемах.

Загалом у рамках бізнес-екосистемного підходу корпоративні структури різного «ступеня жорсткості» можуть створюватися за участю підприємств усіх видів та розмірів на основі практично всіх форматів ППП, включаючи сервісні контракти й контракти на управління, концесії тощо, для чого корпоративна форма господарювання є чи не найбільш придатною.

Для забезпечення ефективної співпраці публічного й приватного секторів на засадах платформної економіки заходи щодо реформування державного та комунального сектору територіального утворення (регіону, територіальної громади) повинні передбачати достатньо широке публічне і прозоре делегування конкретних окремих функцій управління державним сектором, насамперед у частині природних ресурсів, котрими опікується держава як загальнонародною власністю, місцевим органам виконавчої влади, з делегуванням їм функцій участі в управлінні та використанні й певним чином розпорядженні майном корпоративних структур, у створенні яких державна, місцева влада, муніципалітет мають бути паритетним учасником в системі управління природними ресурсами як активами просторового розвитку.

Отже, у межах територіальних бізнес-екосистем для забезпечення їх розвитку в напрямі формування проектних, проектно-програмних та

платформних управлінських структур доцільно розвивати систему структурного і проектного управління господарським використанням природних активів шляхом активізації спільної діяльності влади й бізнесу як через реалізацію окремих проектів і створення одиничних спільних з бізнес-структурами підприємств, так і системним шляхом [168, 230, 247, 277], тобто, через формування територіальних корпорацій з управління природними ресурсами. Оскільки в національній практиці, фактично, такий механізм не використовується, то його запровадження портебуватиме перш за все специфікації прав юридично виокремлених структурних агентів з використання природних активів з позицій національної системи права. Особливу увагу необхідно приділяти механізмам забезпечення прозорого та відповідального природокористування, здійснюваного такими компаніями, вимогам до них та розробці стандартів ділової поведінки, які б гарантували державі й громадам права контролю за відповідальним використанням природних ресурсів, а також формуванню інтегральних інтерактивних інформаційних платформ взаємодії влади, бізнес-структур та населення на регіональному і муніципальному рівнях.

Базовий алгоритм інституціонально-правових перетворень у цьому напрямі включає умови та заходи, репрезентовані авторами у визначеній послідовності, а саме:

- прискорене впровадження в Україні європейських форм управління просторовим розвитком з участю бізнесу за типом Агенцій регіонального розвитку (RDA), включаючи проектні офіси ППП, на базі яких можливе створення в майбутньому кластерно-корпоративних форм управління природокористуванням із використанням різноманітних інструментів публічно-приватного партнерства як контрактного формату, так і спільної господарської діяльності бізнесу й публічного сектору;

- удосконалення законодавства про ППП шляхом включення до нього та деталізації механізмів публічно-приватного партнерства за участі також і громадських організацій та інших об'єднань громадян як публічних юридичних осіб, що можуть здійснювати економічну діяльність на користь громад шляхом використання механізмів спільної діяльності, створення проектних та проектно-експлуатаційних компаній зі спеціальними правами запозичення та залученням до цього процесу бізнес-структур;

- внесення доповнень і змін до чинних законів або прийняття окремого законодавчого акта про територіальні корпорації з управління природними ресурсами з чітким визначенням їх можливостей, прав та обов'язків у сфері використання природних активів територіальних громад та емісії на основі сек'юритизації природних ресурсів відповідних інструментів фінансового капіталу;

- визначення типового порядку та механізму створення і функціонування за участю територіальної громади проектної компанії зі

спеціальними правами запозичення для реалізації інвестиційних проектів, що передбачають залучення природних ресурсів у господарський обіг на основі закону України про державно-приватне партнерство;

- удосконалення чинного законодавства щодо контрактних форм ППП, включаючи договори на обслуговування та управління, а також концесії та угоди про розподіл продукції в частині розширення прав територій щодо укладення відповідних угод ППП про використання об'єктів природно-ресурсної сфери, конкурсного відбору пропозицій за допомогою прозорих інформаційних технологій, забезпечення в угодах балансу інтересів публічного сектору та інвестора; створення державного центрального органу з регіонально-афілійованими представництвами публічної влади у проектах ППП, який забезпечував би фахове консультування з укладення угод, швидке і прозоре укладення договорів та нагляд за об'єктами державної власності;

- розроблення спеціальних правових норм про пайові інвестиційні фонди в природно-ресурсній сфері, які передбачали б можливість формування регіональних та національного фонду управління цінними паперами корпоративних структур муніципального рівня, створених на основі публічно-приватного партнерства, що використовують природні ресурси в своїй економічній діяльності як активи для отримання доходів для потреб територіального розвитку;

- упорядкування управління просторовим розвитком країни через оптимальне окреслення управлінських фракталів (просторових багаторівневих управлінських систем) з метою формування максимально ефективних інтегративних територіально-господарських комплексів як об'єктів стратегічного проектування та управління шляхом запровадження в Україні відповідної європейської номенклатури територіальних одиниць (NUTS) для цілей статистики та з метою надання фінансових ресурсів територіям. Це забезпечуватиме на стратегічному, міжобласному рівні значно більш ефективне територіальне управління, у тому числі розв'язання як регіональних, так і загальнонаціональних завдань просторового розвитку за допомогою механізмів ППП, сприятиме консолідації господарського простору, зміцнюватиме зв'язки регіонів між собою та центром, а також національну безпеку та оборону, забезпечуватиме сталість розвитку країни та її територій як цілісного національного господарського комплексу;

- детінізація сфери природокористування шляхом створення відкритої дієвої муніципальної інформаційної системи обліку, користування та оцінки екологічного стану природних ресурсів територіальної громади з використанням можливостей інтерактивних електронних геоінформаційних систем, теорії бізнес-екосистем та принципів, засобів й інструментарію сучасної платформної економіки;

- створення єдиної інтегральної чотирьохрівневої (держава – ТПГО – регіон – територіальна громада (об'єднана)) платформи як інформаційної

системи супроводження проектів публічно-приватного партнерства у використанні природних активів територій, яка б забезпечувала: швидкий і прозорий механізм залучення бізнес-структур до реалізації проектів у природно-господарській сфері; розбудову мережі колаборативних комунікацій бізнесу та публічного сектору у сфері використання природних активів; інтерактивне громадське обговорення проектів, контроль за їх реалізацією та відповідальним використанням природних ресурсів територій на принципах належного врядування; можливість юридичним та фізичним особам здійснювати інвестиції в реалізовані проекти щодо залучення природних ресурсів територій у господарський обіг із застосуванням сучасних інструментів фондового ринку, електронних платіжно-розрахункових систем тощо.

У цілому вважаємо, що запровадження бізнес-екосистемного підходу за вказаним алгоритмом забезпечуватиме здійснення переходу від управління природними ресурсами як галузями природокористування до управління територіальними природно-господарськими комплексами (ТПГК), що включають всі види природно-ресурсних активів територіально-господарських утворень із відповідною управлінською складовою.

РОЗДІЛ 2

ПРОСТОРОВА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ УКРАЇНИ

2.1. Фактори впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень

Управління просторовими природно-господарськими утвореннями і національний державотворчий проект. Розглядаючи сучасну науково-теоретичну думку щодо проблематики взаємодії системи просторового управління природно-ресурсними активами і суспільства в Україні, слід визнати, що вона пов'язана насамперед із систематизацією комбінаторики факторів впливу на організацію ППГУ. У свою чергу, це передбачає нагальну необхідність перебудови основ громадянського суспільства та загальної системи державного управління у просторі-часі, а відтак істотного переформатування системи управління в цілому. Однак проблема формування громадянського суспільства і цивілізованої держави пов'язана із фундаментальними питанням функціонування суспільства, до яких відносяться безпека особи в системі сталого розвитку, а також реальні можливості не лише гарантування, але й забезпечення її прав і свобод як з боку держави, влади і суспільства, так і з боку міжнародних і міждержавних інституцій. З огляду на теперішню нестабільність українського суспільства та його глобальні трансформації, саме раціоналізація просторового управління природно-ресурсними активами в контексті гарантування безпеки особи (*human security*) має посідати особливе місце у структурі національних цінностей та пріоритетів. З урахуванням положень, обґрунтованих у межах теорії мотивації (А. Маслоу), яка визначає ієрархією потреб, безпека особи щодо вільного доступу до національного ПРП поряд із фізіологічними потребами є однією із головних у сталому життєзабезпеченні будь-якої держави світу, у тому числі України.

Нині, безпека особи, за визначенням провідних зарубіжних і вітчизняних науковців й експертів [53, 88, 104, 184, 210, 239], передбачає як захист кожної людини при збереженні національного ПРП, так і досягнення безпечного виживання людства взагалі та нації зокрема. За цих умов особливого значення набуває узагальнення набутого іншими державами досвіду щодо гарантування безпеки шляхом розбудови інноваційної ПСУПРА та втілення її у вітчизняні практики державотворчого процесу. Гарантування безпеки особи, суспільства та держави має стати абсолютним пріоритетом,

стратегічною метою і тактичним завданням органів державної влади всіх рівнів у контексті забезпечення політичної та соціально-економічної стабільності за умови повного перебудови й оновлення владної вертикалі в Україні. Слід звернути увагу, зокрема, на загальновідомі критерії раціоналізації освоєння ПРА – ключового елемента гарантування безпеки особи і нації, які є визнаними та впроваджуються у цивілізованих державах світу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Базові елементи гарантування безпеки при формуванні національної стратегії сталого просторового розвитку *

Сфера безпеки	Загальновизнані елементи безпеки
Економічна	Гарантування матеріальних умов розвитку особи. Для України нагальним є завдання щодо раціоналізації освоєння ПРП та нарощення масштабів промислового потенціалу, а також мінімізація рівнів безробіття
Продовольча	Достатня кількість харчів, що актуалізує питання максимального збереження фонду українських чорноземів, відновлення темпів сільськогосподарської діяльності, підвищення її ефективності в усіх регіонах
Медико-соціальна	Мінімізація шкідливих екологічних чинників: гарантування вільного доступу до медичної допомоги, особливо в сільській місцевості, з метою унеможливлення подальшої депопуляції корінного населення України та призупинення хвилі масових міграційних процесів
Людини	Захист від тортур, війн, кримінальних загроз, поширення наркотиків тощо: забезпечення принципу невідворотності покарання за злочини проти людяності є актуальність яких обумовлена перебігом внутрішніх суспільно-політичних й економічних процесів
Співтовариств	Збереження традиційних культур та етнічних груп тощо: необхідність забезпеченням мультикультуралізму в ідентичному українському національному соціо-гуманітарному просторі в усіх регіонах держави (від ОТГ до низового рівня)
Політична	Достатні політичні права і відсутність політичного гноблення: забезпечення права на відкритий суспільний діалог з усіма гілками державного управління – між владою (державою), громадянами (суспільством) та бізнес-середовищем
Нації	Сталий розвиток держави та її регіонів, регенерація масштабів як стратегічного потенціалу України загалом, так і природно-ресурсного зокрема

* Джерело: систематизовано авторами на основі [215].

У «Програмі ООН з розвитку»[215] виокремлено й обґрунтовано сім елементів безпеки, які є базовими і обов'язковими у процесі визначення національних пріоритетів (цінностей) у державних системах просторового управління. Їх впровадження у суспільно-політичному, соціально-економічному та гуманітарному вимірі життєвого простору здатне гарантувати сталий розвиток країни навіть на тлі ресурсних обмежень, адже саме через безпеку особи забезпечуються всі інші можливості на життя, свободу і самореалізацію. Вона передбачає не лише фізичний захист, а й повноцінне життя населення, працевлаштування, гарантування гідних умов.

Виходячи з цього, завданнями влади є гарантування безпеки особи, суспільства й держави шляхом усунення реальних і потенційних загроз; здійснення соціально-економічних трансформацій за людино-центричною моделлю сталого розвитку, характерною для країн, що обрали демократичний шлях і стали соціально орієнтованими за змістом і формою свого існування; досягнення результативності управління розвитком просторових природно-господарських утворень. У цьому контексті пріоритетними мають стати не короткочасні економічні зиски чи політичні вигоди, а перспективні цільові орієнтири сталого господарювання, а реалізації моделі сталого господарювання країни повинна набути таких характерних ознак, притаманних українському менталітетові, як повільність і обережність.

Система управління сталим просторовим розвитком нашої держави має враховувати загальні фактори, що стримують його динаміку, а також відповідні пріоритети й особливі виміри (метапросторів) державного розвитку. Інформаційно-аналітичний і методологічний системний аналіз засвідчить про доцільність групування зусиль суб'єктів державного, регіонального і місцевого управління за шістьма конституційно-ключовими метапросторовими вимірами, які розмежовано за трьома рівнями впливу на розвиток ППГУ, а саме:

1. Сучасна Україна, як і вся національна політика, – це арена колосального перерозподілу вкраденої народної власності та безпрецедентного розбазарювання і знищення природно-ресурсного потенціалу.

2. Фактичне домінування серед політичних еліт примітивного привласницького господарювання будь-якого виду національного багатства – збиральництва.

3. Перенесення державою основного тягаря утримання видатків на пересічних громадян, чого уникає еліта, яка має вільний доступ до природних ресурсів.

4. Руйнація каналів комунікативних зв'язків між владою і громадянами внаслідок відсутності консолідуючої та стабілізуючої загальнонаціональної ідеї стратегії сталого господарювання.

5. Низький рівень політичної культури і суспільної поведінки, сприйняття повною мірою наукових аргументів щодо нагальності розбудови нової системи просторового управління природно-ресурсними активами.

Так, зокрема, за першим пріоритетом для розбудови ПСУПРА України урахуванням базових елементів гарантування безпеки особи, суспільства й держави, у процесі розроблення та реалізації національної стратегії сталого просторового розвитку визначено концептуальний та інституціональний метапростори (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Факторні ознаки просторового розвитку державотворчого проекту України за ключовими метапросторами пріоритетів*

Метапростір	Характеристика
<i>Перший пріоритет</i>	
Концептуальний	<p>Відсутність науковообґрунтованих і виважених концептуальних моделей: державотворення, просторового управління, оцінки-прогнозування національного багатства тощо.</p> <p>Логіка провідних суб'єктів державотворчих процесів майже в усіх сферах (у т.ч. просторового управління ПРА) ще на початковому етапі становлення нашої держави, трансформувалася у вимушені (залежно від обставин) політичні імпровізації. Це спричинено викривленими ідеологічними вподобаннями та приватними фінансово-економічними інтересами, унаслідок чого усталені цивілізовані механізми неконфліктної ротації державно-політичних еліт та співпраці між ними у до- і поствиборчий період (які довели життєздатність у країнах зрілої демократії) втратили дієвість, порушуючи синергію дій гілок влади і невідповідність державної політики стану й очікуванням суспільства. Це відбувалося на тлі перетягування владних повноважень у трикутнику Президент, Верховна Рада, Уряд. Суто у вітчизняних традиціях на зміну плинності урядів, що спричиняв непослідовність державної політики прийшло протистояння гілок влади, підсилюване їх нечіткими функціями та компетенціями. І необґрунтовані політичні та заполітизовані заяви, які виходять за межі компетенцій лідерів (і суперечать законодавству), інтерпретуються громадянами і міжнародними експертами як відсутність в еліті визначених на нормативно-законодавчому рівні й підтримуваних суспільством перспектив подальшого соціально-економічного розвитку</p>

Метапростір	Характеристика
<i>Перший пріоритет</i>	
Інституціональний	<p>Пов'язується з руйнацією основ, підвалин та засад, як і функцій, держави та державності в контексті збереження національного стратегічного потенціалу. Інституції втратили повноцінні ознаки і перетворилися на організації з викачування ресурсів. Як наслідок, Україна не контролює свою територію, неспроможна підтримувати і гарантувати власну безпеку, отже повноцінно виконувати внутрішні й зовнішні функції, притаманні державі.</p> <p>Таким чином, Україна перетворилася у занепадаючу державу, що підтверджують міжнародні рейтинги недієздатності інституцій та крихкості власне держави (внаслідок суспільно-політичних зсувів, втрати природно-ресурсного потенціалу).</p> <p>На тлі цих процесів відбулось зниження і навіть, нівелювання механізмів реалізації принципу верховенства права.</p> <p>За роки політичних та економічних реформ правлячої еліти, країна втратила ядерну зброю і дієздатну армію; фінансову, ресурсну та зовнішньополітичну незалежність і перебуває у стані тривалої соціально-економічної кризи й політичної нестабільності. Громадяни відчуженні від власної держави; стрімко знецінюється якість освіти і науки; поглиблюється духовна і моральна деградація суспільства тощо</p>
<i>Другий пріоритет</i>	
Ідеологічний	<p>Відсутність сучасного стратегічного розуміння глибинних суспільних, економічних та природно-господарських процесів у вищого корпусу державного менеджменту. Більшість державних діячів і політиків та суб'єктів управління з різних обставин не багате довгострокових перспектив розвитку регіонів і держави, її стратегічного потенціалу та суспільства, не мають (і не бажають) базової ідеології, яка б структурувала внутрішньо-економічні та міжпартійні відносини. У національному просторі процвітає карикатурний та плагіатний політичний плюралізм (велика кількість політичних партій із однаковими програми), незважаючи на те, що цивілізована, правова й ідеологічна конкуренція між ними, як інструментом захисту інтересів виборців і населення має бути запорукою довгострокової суспільно-політичної та економічної стабільності в державі</p>

Метапростір	Характеристика
<i>Другий пріоритет</i>	
Політичний	Посилення боротьби представників еліт за більшу капіталізацію своїх дивідендів у державній владі, отриманих під час виборчих процесів, та перетворення їх у можливість розкрадання загальнонаціонального природно-ресурсного активу. Боротьба вітчизняних ФПГ і політичних угруповань з моделлю державного устрою, ігнорування соціально-економічних проблем та політична безвідповідальність набули характеру нагромадження невизначеностей. Це призвело до втрати державою провідної ролі та організуючого впливу на процеси освоєння стратегічного потенціалу. При цьому місцева та регіональна влада ігнорує проблеми громад та їх потреби щодо збереження природних ресурсів; неспроможне узгоджувати ухвалені рішення із суспільними очікуваннями, у структурі яких протестна складова стає однією з найголовніших; інформаційно-аналітична роботи місцевих рад недосконала й неспроможна спрогнозувати перспективи розвитку регіонів, масштабів освоєння їх стратегічного потенціалу та підвищення напруженості (широкий діапазон негативно-деструктивних настроїв населення). Зазначене потребує впровадження розумного державного менеджменту, спрямованого на скорочення тих галузей, де державний фактор відіграє менш ефективну роль комбінування і повернення монополій у природно-ресурсній та інших сферах, які є компетенцією держави
<i>Третій пріоритет</i>	
Духовно-моральний	Духовно-моральна та політико-ідеологічна криза сучасного державотворчого проекту може призвести до непередбачуваних наслідків. Усвідомлення причин і механізмів того, що відбувається у площині освоєння природно-ресурсного потенціалу, чітка послідовність політичних, економічних та соціальних дій без лукавства й захланності є запорукою досягнення нової перспективи країни. Лише за цієї умови можливо сформулювати нові політичні та соціально-економічні орієнтири, нову суспільну базу підтримки відбудови української державності за духом і змістом [184]
Ціннісно-світоглядний	Ціннісно-світоглядне розшарування суспільства, утрата ним духовних і моральних орієнтирів щодо реалізації стратегічних напрямів розвитку, подальша політизація цих питань сприяє формуванню низки стійких ризиків, а саме: ескалації громадянських конфліктів; знищення чи руйнування національного природно-ресурсного потенціалу [104, 184, 210], як результат, розхитування підвалин української державності

**Джерело: сформульовано і систематизовано авторами*

До цього локалізація та обсяги зусиль різного рівня (ресурсних, інтелектуальних, концептуально-аналітичних, інформаційно-методичних тощо) у цій площині передбачена більшою мірою для суб'єктів державного управління, які й повинні відповідати за дієвість і цілеспрямованість реалізації дії концептуального й інституціонального метапросторів у часі. Згідно з другим пріоритетом виокремлено ідеологічний та політичний мета простори, які за своїми цільовими функціоналами у площині реалізації повинні опрацьовуватися та адаптуватися з урахуванням умов і потреб, визначених суб'єктами управління ТПГУ та іншими корелянтами регіонального рівня. Потенційно-факторні ознаки реалізації функціоналів духовно-морального і ціннісно-світоглядного метапросторів у сучасних реаліях за третім пріоритетом, маючи перманентний алармовий комунікаційний зв'язок із політичним, ідеологічним, концептуальним та інституціональним метапросторами, посідають найвагомніше місце у визначенні базових функцій щодо просторового управління ПРА для суб'єктів управління на низовому рівні.

Вважаємо, що необхідність концентрації зусиль суб'єктів державного управління різних рівнів щодо забезпечення результативності просторового управління ПРА є об'єктивним явищем, яке активно сприяє процесу подолання перешкод на шляху державотворення з позицій консолідованого розуміння масштабів власного природного багатства і механізмів його нарощення.

Слід зазначити, що джерелом подолання відповідних ризиків і загроз стійкому розвитку держави та її регіонів на сучасному етапі є комплекс факторів ціннісно-світоглядного поєднання суспільства навколо ПРП. Це потребує чіткого розуміння масштабів власного природного багатства, історичного минулого та майбутнього, шляхів і механізмів його наближення. Тому об'єктами локалізації зусиль суб'єктів державного управління у площині забезпечення результативності просторового управління ПРА України є, на авторське переконання, саме шість метапросторів перебудови державотворчого проекту (рис. 2.1).

Отже гармонізація системи державного управління за пріоритетами сталості ППГУ сприяє подальшому розвитку громадянських ініціатив, соціально-економічної та суспільно-політичної активності населення, а також формуванню процесів самоорганізації населення для покращення умов життєдіяльності. Водночас зауважимо, що суспільство перебуває у стані очікування не тільки відкритого і чесного діалогу влади з населенням із проблемних питань, але й конкретних зрозумілих дій із боку влади, які б спиралися на довіру громадян та дали б змогу генерувати масштаби національного стратегічного потенціалу. Справа полягає у дієвості державної влади, від якої залежатиме формування свідомості та моделей розвитку,

ефективність процесів створення стратегічного потенціалу та використання ПРА.

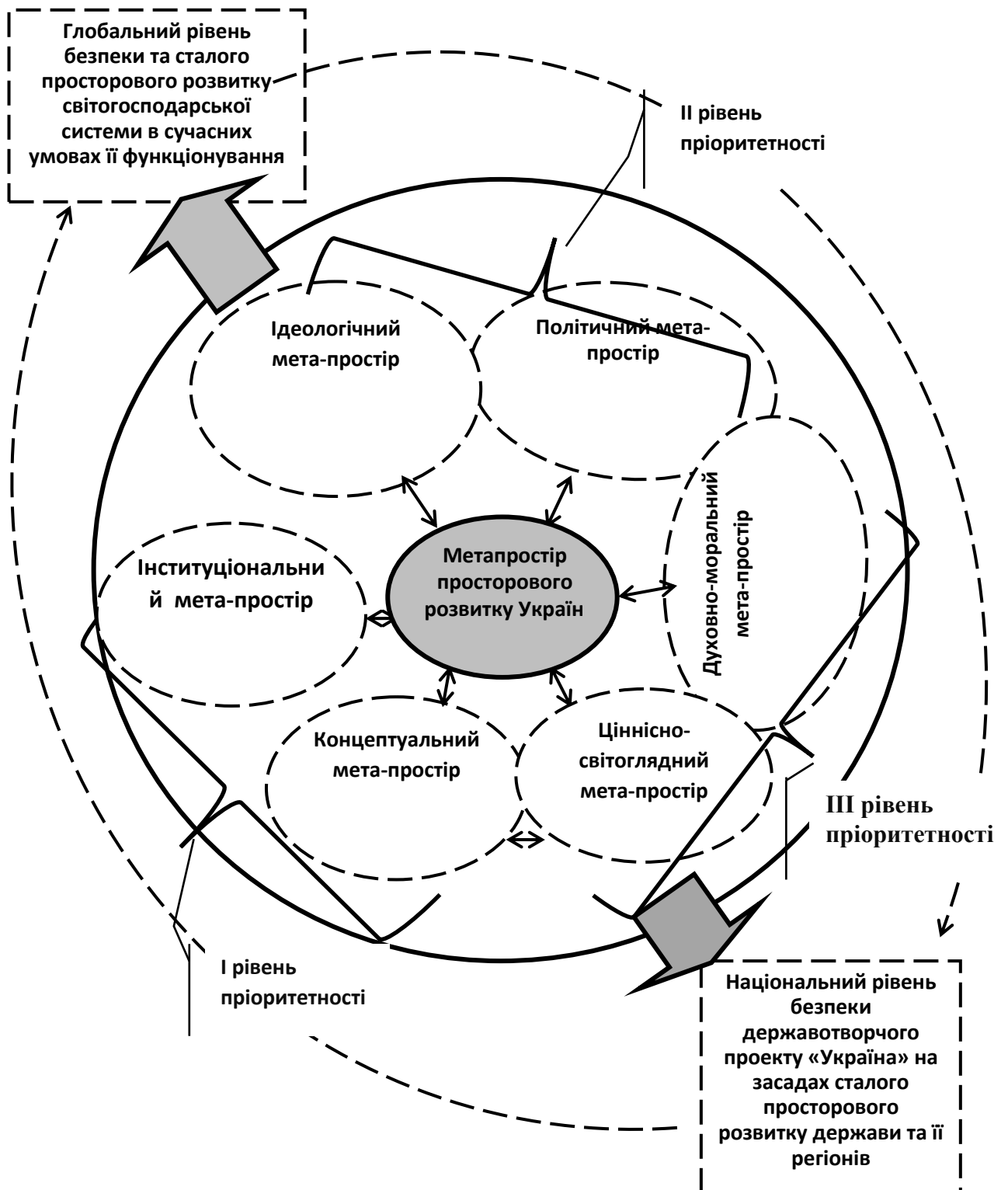

Рисунок 2.1 –Конститутивно-ключові метапростори державотворчого проекту з позицій забезпечення сталого просторового розвитку України

Узагальнюючи формат метапросторів національного державотворчого проекту, слід визначити доцільність упровадження процесно-замкненого циклу ущільнення взаємозв'язків між шістьма національними домінантами. Їх перебудова забезпечить: ефективність використання ПРА; перехід держави та її регіонів до сталого розвитку; стійкість і надійність функціонування національного господарства і, відповідно, національну безпеку. Отже, об'єктами локалізації зусиль не лише соціуму, а й, насамперед, суб'єктів державного управління мають стати суспільно-політичні, комунікаційні, інституціональні та інші виміри перебудови метапростору в напрямі його синергетичного функціонування.

Таким чином, можна стверджувати, що елементи національної безпеки особи, суспільства і держави [183], становлять основу розроблення та реалізації системи управління цілеорієнтованими доктринами і стратегіями сталого просторового розвитку. Поряд із цим підвищення ефективності управління просторовим розвитком потребує врахування комплексу потенційно-факторних детермінант і мотиваційних чинників, національної соціально-економічної системи на сучасному етапі її функціонування [152]. Виходячи з позицій світоглядно-методологічних поглядів на специфіку нинішніх процесів державного розвитку України, важливо привертати увагу до шести ключових метапросторів [178], включаючи їх ідеологічний, політичний, духовно-моральний, інституціональний, ціннісно-світоглядний та концептуальний прояви.

Класифікація факторів впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень. Різні за природою фактори впливу на ППГУ – це рушійні сили розвитку і трансформації процесів і явищ, які відбуваються в межах національної соціально-економічної системи. Визначення конститутивно-ключових причин цілеорієнтованого впливу та їх спрямованість передбачає ідентифікацію умов реалізації (здійснення) окремих явищ, які більш глибоко, ніж фактори, розкривають зміни рівня ресурсів та їхнього складу, а також показників діяльності. Саме вони деталізують вплив різних чинників. Тому для вирішення проблеми формування ПСУПРА України доцільно здійснити класифікацію реальних факторів впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень в Україні залежно від загальних ознак, що дасть змогу об'єктивно оцінити місце та роль кожного з них у процесах формування результативності управління сталим просторовим розвитком держави. Реальні фактори (економічні, соціальні, екологічні, інституціональні), які досліджуються нами в ході аналізу різних за природою процесів розвитку ППГУ, слід класифікувати за комплексом ознак (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3 – Класифікація факторів впливу на розвиток просторових природно-господарських утворень *

Класифікаційні ознаки факторів	Види факторів впливу
Економічні (екологічні, соціальні, інституціональні)	Серед економічних провідними є виробничо-економічні, соціально-економічні тощо; Екологічних – стан природних компонентів на конкретній території, рівень екологізації технологій та виробництва ін.; соціальних – забезпеченість житлом, соціальний захист, поселенська мережа, умови проживання, сфери прикладання праці тощо; інституціональних – економічна інфраструктура, організаційні структури бізнесу, публічне врядування, соціальна та політична стабільність, зрілість ринкових інститутів, стан інфраструктури тощо
Рівень охоплення	Загальні, специфічні
Рівень впливу	Основні, другорядні
Термін дії	Постійні, тимчасові
Характер залучення ресурсів	Інтенсивні, екстенсивні
Характер дії	Об'єктивні; суб'єктивні
Рівень деталізації	Прості, складні
Можливість кількісного виміру	Параметричні, непараметричні
Порядок дії	Першого, другого та n-го порядку (рівня)
Властивості об'єктів, що вивчаються	Кількісні, структурні, якісні
Місце формування	Внутрішні, зовнішні
Дія на результати господарської діяльності	Позитивні, негативні
Рівень виникнення генерування **	Національний, регіональний, локальний
Рівень ризикоутворення **	Реальні, потенційні, резистентні

* Джерело: сформульовано і систематизовано авторами

** Авторське визначення і обґрунтування

З урахуванням особливостей функціонування ППГУ та в їхніх межах – конкретних галузей економічні фактори за рівнем охоплення дослідники поділяють на:

загальні, які діють у всіх видах і сферах економічної діяльності (наприклад, забезпеченість матеріальними і трудовими ресурсами, а також певними видами ПРП і, відповідно, ефективність їх використання/ освоєння);

специфічні – діють в умовах функціонування лише окремої галузі економіки чи виробничо-економічної системи (наприклад, місце розташування, залученість до переробки або ж освоєння певного виду ПРА та ін.).

Поряд із цим будь-які фактори, розмежовані авторами за класифікаційними ознаками, генеруються (виникають) у межах різних за складністю і масштабами соціально-економічних системах (на національному, регіональному та локальному рівнях), тому пропонується до використання така класифікаційна ознака, як рівень виникнення (генерування); мають певний рівень можливості ризикуутворення в межах конкретного ППГУ, у зв'язку з чим виділено відповідні реальні потенційні та резистентні чинники.

Відтак обґрунтовані попередньо чотири ключові метапростори визначили пріоритетний перелік факторів впливу на розвиток ППГУ (економічні, соціальні, екологічні, інституціональні). Наприклад, соціальні або екологічні, як і економічні та інституціональні, мають бути ідентифіковані за вагомістю впливу на процеси формування, розвитку і трансформації природно-господарських утворень. Ураховуючи зазначене, можна здійснити формалізацію (узагальнення) класифікаційної структури факторів впливу (чотирьох найбільш пріоритетних, визначених дослідниками відповідно до архітектури метапростору нашої держави) на сучасному етапі функціонування національного господарства на розвиток пропонованих для впровадження у практику десяти просторових природно-господарських утворень на теренах України.

Виходячи з наведеної інтерпретації, *просторові природно-господарські утворення* (ППГУ) певним чином формують буферний простір між загальнонаціональними, регіональними та локальними рівнями управління, забезпечуючи тим самим їх коадаптацію до змін зовнішнього та внутрішнього середовища. У межах ППГУ є можливість чітко означити межі власності на природно-ресурсні активи, виробити певну сукупність відносин чи генерувати нові види суспільної діяльності, які надалі будуть гармонізувати інтереси всіх учасників екологічної, економічної, соціальної та інституціональної діяльності на визначеній території, тобто певним чином забезпечити сталість інституційних матриць властивістю компліментарності інститутів, що їх утворюють [111]. Рекомендовані до запровадження просторові природно-господарські утворення, як каскадна форма організації регіональних виробничо-економічних систем є носіями структурної основи певної інституціональної матриці, стійкість і діяльність якої забезпечена завдяки синергетичного ефекту внаслідок чіткого розмежування та спрямування необхідної сукупності й природи факторів, що орієнтовані на зміцнення загальної системи управління (соціо-екологічно-економічного та інституціонального) у контексті впорядкування та більш суворого розмежування повноважень між центральною владою і самоврядними суб'єктами у площині реалізації різноманітних завдань. Відтак у підсумку досягатиметься законодавче посилення позицій локальних спільнот різного рівня у вирішенні проблем економічної, екологічної та соціальної безпеки простору. Зазначене потребує необхідності врахування визначального фактору при формуванні інституціональної матриці (з огляду на обґрунтування у [112]) ППГУ як підтримки співвідношення між суспільною діяльністю щодо

забезпечення цілісності природно-ресурсного активу ресурсів та господарською стосовно його приватного освоєння (використання).

Таким чином, соціальне, еколого-економічне та інституціональне середовище в межах певного ППГУ формує єдину систему управління та позитивно впливатиме на архітектуру, сталість і здатності інших, створюючи тим самим гармонію між національним, регіональним, локальним і колективним інтересом у взаємозв'язку з визначними приватними (індивідуальними) інтересами господарюючих суб'єктів. Хоча в наш час таке співвідношення будується значною мірою на гіпотетичній основі, проте логіко-смісловий аналіз свідчить, що ці властивості виявляються саме при детальному дослідженні особливостей функціонування ППГУ, у т.ч. їх природно-господарського ландшафту. Застосування платформного підходу до визначення рушійних сил національного та регіонального розвитку розкриває такий важливий аспект проблеми формування ПСУПРА, як фактори впливу на інституціоналізацію соціо-еколого-економічного регіонального розвитку за наслідками розбудови на теренах держави ППГУ. Поява певного формату ППГУ з методологічного погляду – це синхронний розвиток нетрадиційних і традиційних видів диференціації простору, історично властивих Україні. Формування ППГУ здійснюється з метою пошуку більш ефективних засобів управління національними ПРА на основі вивчення здатностей і можливостей бізнес-екосистем. Однак їх змістовне наповнення надалі буде змінюватися й тому, що відбувається постійне перманентне відновлення уявлень про їхню роль і значимість у просторовому соціо-еколого-економічному розвитку.

Саме створення ППГУ розглядається в контексті подальшого ущільнення та впорядкування загальних тенденцій у межах еколого-економічних, медико-соціальних, суспільно-політичних, техніко-економічних і культурних зв'язків, процесів і відносин, адже динамізм і невизначеність як зовнішнього, так і внутрішнього середовища обумовлюють важливість кооперації, взаємозалежності, взаємозв'язків і співробітництва. Поряд із цим для успіху та досягнення визначених результатів додатково слід розвивати й екологічну свідомість, і соціальну спрямованість діяльності суспільства, і суспільно-політичну та історичну пам'ять. Виходячи з цього, у новому світі, розбудованому за форматом ППГУ, переваги від активізації та раціоналізації конкуренції виникають при залученні знань, освоєнні та нарощенні потенціалу бізнес-екосистем із новими здатностями до управління, забезпечуючи тим самим їх зростання, постійне вдосконалення, надійність і стійкість. Формування ПСУПРА тісно пов'язано з темпами і спрямуванням еколого-економічного піднесення суспільства, держави, комплексним розвитком складових національної соціально-економічної системи і формуючих її регіональних та потенційно-факторних підсистем.

Проте слід зважати на те, що реальною формою регіонального господарства стає не лише відтворення, а здійснюючий його складний

відкритий територіальний соціо-еколого-економічний простір – складний, еволюціонуючий, багаторівневий комплекс виробничо-господарських, екологічних, соціальних та інституціональних факторів, взаємодіючих у конкретному природному середовищі й суспільно-політичних умовах діяльності на певній території і у визначеному історичному часі. Принциповою особливістю такого простору є коеволюція відтворювальних процесів суб'єктів господарювання, речовинних, а також суспільних, соціальних, інституціональних й екологічних факторів забезпечення надійності та стійкості. Таким чином, з огляду на складний багаторівневий характер ППГУ формулюється дослідницька проблема щодо визначення оновленого поелементного складу його різних підсистем.

Традиційний підхід до виділення й розгляду цих складових підсистем у рамках економіки регіону ґрунтувався на класифікації регіональної системи за формами просторової організації господарства й розселення або об'єктах просторового аналізу. У той час з огляду на особливості організації сталого розвитку, що базуються вже на таких нових явищах, як кластеризація простору, підвищення ролі територій у прийнятті рішень, істотне зростання значимості інфраструктурного забезпечення в розвитку регіонів, необхідність удосконалення інституціонального середовища, забезпечення позитивних соціо-екологоорієнтованих процесів набуває більш об'єктивного характеру. На сучасному етапі проблема інституціоналізації процесу соціо-екологоорієнтованого розвитку регіону визначається двома основними факторами: зростанням ролі механізмів соціального й екологічного впорядкування економічних дій і раціональної інституціоналізації новими організаційними формами економічної діяльності – кластерами, округами, утвореннями, техносолітонами тощо. Однак, крім цього, виникають супутні обставини, що потребують особливої уваги та врахування, зокрема, фактор самоорганізації регіонального простору як базису розміщення та розвитку різного виду каскадів, техносолітонів ін. Фактор зміни конфігурації просторового управління обумовлений процесами екологізації та соціалізації регіонального простору, оскільки змінюється власне принцип організації виробничо-господарських систем.

В умовах демократизації суспільства та децентралізації влади в Україні виникають певною мірою дві діаметрально спрямовані тенденції формування нової якості громадянського суспільства, у зв'язку з чим проблеми соціалізації та екологізації виробничо-господарської діяльності, принаймні, роздвоюються. З одного боку, вони пов'язані з вирішенням завдань екологізації виробничих кластерів та і техносолітонів, а з іншого – створенням екологічно сприятливого середовища перебування (життєдіяльності) регіональної спільноти при раціоналізації використання природно-ресурсних активів у межах певної території. Бінарність розв'язання цих проблем полягає ще й у тому, що джерела їх виникнення (формування) певною мірою

відрізняються, а отже, необхідні дві паралельні системи управління та інституціоналізації відносин між суб'єктами господарювання й природним середовищем у просторі, або станом територіального екологічного ресурсу. Тобто об'єктивно виникає необхідність просторового поєднання рівнів (трендів) системи управління процесами економічного розвитку та соціалізації й екологізації регіонального простору та , відповідно, переформатування регіонального простору шляхом кластеризації на основі принципу виділення (розбудови) стійких соціо-еколого-економічних утворень. Такий формат округів (або техносолітонів), як і виробничих кластерів, відображає загальні принципи реорганізації простору життєдіяльності людини, які визначаються його цілеорієнтованим соціальним і технологічним розвитком. Залежно від характеру вирішення соціо-еколого-економічних проблем слід виділяти два типи ППГУ.

Перший – це просторове природно-господарське утворення, екологічні проблеми якого регулюються в межах певної території на техніко-технологічному рівні функціонування виробничих об'єктів і виробничо-економічних систем.

Другий тип ППГУ – це територіальний соціо-еколого-економічний кластер (техносолітон), орієнтований не лише на внутрішнє, а й зовнішнє середовище функціонування – вирішення соціальних та екологічних конфліктів за наслідками реалізації процесів відтворення природно-ресурсної системи певного регіону.

Досягнення сталого розвитку ППГУ першого і другого типу забезпечується шляхом реалізації різних процесів з метою пошуку балансу взаємовідносин і діяльності на всіх рівнях прийняття управлінських рішень. Серед пріоритетних основними є вирішення проблем інституціонального закріплення соціо-еколого-економічних відносин між суб'єктами господарювання та регіональним соціумом на новій методологічній основі. Формування нового інституціонального простору ППГУ передбачає також урахування подвійного тлумачення сутності категорії інститути. Зрозуміло, що для несуперечливого розвитку та забезпечення результативності просторового управління природно-ресурсними активами необхідне є органічне поєднання діяльності та функціонування інституцій.

З урахуванням розробок і обґрунтувань, наведених у [111, 112], інституціональна матриця – це стала, історично утворена система базових інститутів, що регулюють взаємопов'язане функціонування основних суспільних сфер діяльності. Для результативності просторового управління природно-ресурсними активами необхідне синхронне поєднання діяльності всього інституціонального середовища в межах ППГУ урахуванням можливостей, ресурсів, резервів і потенціалу загалом, наявних та новостворених його соціально-екологічної та економічної складових. Оскільки в основу інституціональної матриці покладено зміну та постійне

відтворювання конкретної (стійкої) територіальної спільноти на основі суспільної інтеграції у базових сферах життєдіяльності соціуму, то необхідно зважати й на те, що в Україні можуть одночасно існувати різні форми соціальної, економічної та екологічної інтеграції, а отже, функціонувати відповідно, альтернативні економічні інститути. До функцій останніх можуть інкорпоруватися: державне регулювання та біржі; корпорації і державні підприємства; сімейні фірми та особисті господарства; кооперативи тощо. Якщо в будь-якому регіоні функціонуватимуть однакові інститути ринку, обміну, розподілу, (екологізації та ін.), вони матимуть якісно відмінні способи регулювання процесів розміщення і використання економічних та природно-ресурсних активів. При цьому вибір і комбінація різних інституцій відбувається не за принципом «або-або», а з урахуванням раціоналізації структурування певних інших засобів використання різних природних ресурсів.

У цьому сенсі всі регіональні соціально-економічні системи являють собою, по суті, змішані економіки, в яких функціонують ринкові та неринкові економічні інститути й інституціональні форми управління соціально-економічним розвитком. Пошук і реалізація на практиці оптимального співвідношення різних інституціональних форм (у кожному конкретному випадку розбудови ППГУ) повинен відбуватися в конкурентній боротьбі протягом певного часу. Доцільність чи економічну ефективність тієї або іншої конфігурації інститутів визначають умови функціонування суміжних регіонів та масштаби їх природно-ресурсного активу. Однак, незважаючи на комбінацію інститутів та інституціональних форм того або іншого виду, сутність раціоналізації інституціональної структури визначається тими економічними, екологічними та соціальними відносинами, які є домінуючими для певного простору. По суті, саме базові економічні інститути задають загальні інституціональні рамки й обмеження для дії додаткових (новостворених) інститутів. З позицій методології інституціонального матричного підходу виділення як базової чи управляючої одиниці територіального соціо-еколого-економічного утворення – є процесом розвитку адаптивного платформного управління в рамках посилення принципу субсидіарності в загальній системі адміністративного устрою України.

Зауважимо, що принцип субсидіарності в системі управління означає пріоритет прав нижчої спільноти порівняно зі спільнотою більш високого рівня за обов'язкової умови, що вони діють на засадах самоврядування. По суті, самоврядування і субсидіарність є «двома сторонами однієї медалі», оскільки характеризують ситуацію, в якій самоврядні територіальні спільноти та господарючі суб'єкти формують органи вищого рівня управління використанням угод один із одним. До того ж принцип субсидіарності виражається у вирішенні більшості соціо-еколого-економічних проблем просторового утворення, що здійснюється насамперед на основі самодіяльної

коригуючої поведінки населення, та переважно на місцевому рівні. Таким чином, побудовано вдосконалену класифікаційну структуру найвагоміших різноспрямованих факторів впливу на розвиток ППГУ держави, формалізовану і розкрити за чотирнадцятьма класифікаційними ознаками ключових факторів сталого розвитку. Це дало змогу:

- довести необхідність створення двох типів ППГУ, де екологічні проблеми регулюються на певній території на техніко-технологічному рівні функціонування виробничих об'єктів і виробничо-економічних систем та діяльність територіальних соціо-еколого-економічних кластерів (техносолітонів), орієнтовану на вирішення соціальних та екологічних конфліктів за наслідками комплексного відтворення природно-ресурсної системи певної сукупності регіонів як у їх внутрішньому, так і зовнішньому середовищі функціонування;

- передбачити можливість розбудови нової якості інституціональної матриці держави, в основу якої покладено цілеорієнтовану зміну та постійне відтворювання конкретної (стійкої) територіальної спільноти, виконану на основі суспільної інтеграції у базових сферах життєдіяльності соціуму при одночасному застосуванні різних форм соціальної, економічної та екологічної інтеграції.

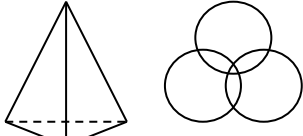
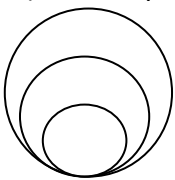
Залежно від ступеня дотримання різної природи меж у теорії сталого розвитку можна виділити дві школи наукової думки – так званої сильної та слабкої сталості. У першому випадку природно-ресурсний капітал не може бути заміщений капіталом, створеним людиною, тобто штучним, тому він має бути не нижчий критичного рівня, за межами якого не зможе самовідновлюватися. Слабка сталість допускає заміщуваність природно-ресурсного капіталу штучним, оскільки, на переконання прихильників цього підходу, науково-технічний прогрес дає змогу створювати фактори виробництва як повних й узагальнених субститутів природного капіталу. При цьому використання положень теорій слабкої та сильної сталості, підходи до розуміння сталого розвитку й реалізації основних положень авторської концепції можна класифікувати як реформаторські або трансформаційні. Звісно, відповідно до вказаного, можливо виділяти і більше підходів, однак, маючи мету визначити концептуальні відмінності серед уже існуючих, розглядаються лише два зазначені підходи.

Реформаторський підхід охоплює дії з досягнення сталого розвитку в межах певної соціально-економічної системи, яка існує, постійно змінюється, а відтак, потребує помірною реформування. За трансформаційним підходом проблеми приховані у фундаментальних властивостях сучасного суспільства, тому необхідні трансформації в НСЕС. Реформісти розглядають економічне зростання як спосіб вирішення проблем, що можуть виникнути у процесі досягнення сталого розвитку, оскільки споживчий потенціал здатний підвищити світові обсяги ВВП. З іншого боку, трансформісти допускають і

збільшення споживчих потреб бідних верств населення, однак за рахунок раціоналізації поділу-перерозподілу, а не зростання. Споживання має базуватися на критеріях достатності. Крім того, положення вказаних теоретико-концептуальних підходів різняться за своєю природою, хоча обидва спрямовані на забезпечення добробуту людства: реформаторські – більш антропоцентричні, а трансформаційні – екоцентричні.

Зазначимо, що антропоцентризм проявляється через втручання людини у природні процеси та контроль над природними ресурсами для задоволення власних потреб. За умов використання положень екоцентризму людина управляє лише собою, тобто своєю діяльністю, а не природою. Екоцентризм передбачає дотримання принципу мінімального втручання у природні системи. Наводимо узагальнюючу характеристику відмінностей розглянутих вище положень (табл.2.4.).

Таблиця 2.4 – Порівняльна характеристика реформаторського і трансформаційного підходів до реалізації концепції сталого розвитку *

Характеристика	Підхід	
	Реформаторський	Трансформаційний
Сутність	Реформування існуючої соціально-економічної системи, зміни всередині неї	Трансформування сучасної соціально-економічної системи
Вид сталості	Слабка	Сильна
Природа підходу	Антропоцентрична	Екоцентрична
Відношення до економічного зростання	Збільшення економічного зростання (споживчий підхід)	Перерозподіл споживання (підхід на базі достатності)
Ідеологія	Споживання	Нематеріальних благ
Рушійна сила	Бізнес, роль держави зменшена	Держава та публічний контроль
Засоби реалізації	Економічні важелі та управлінські прийоми	Політичні дії та соціальні заходи
Графічна модель сталого розвитку	Тріадні (трикутна, сплетені кола) 	Гніздова (концентричні кола)

* Джерело: систематизовано на основі [301]

Тому пропонуємо реалізовувати діяльність у площині підвищення рівня результативності управління розвитком сучасних просторових природно-ресурсних утворень передусім використанням принципів гарантування еколого-економічної безпеки. Так, зокрема, розглядаючи прості системи, автори вважають за доцільне враховувати рівень їх безпеки (зокрема, економічної та екологічної). У зв'язку з тим, що наразі науково-технічна діяльність людини (праця) спричинила трансформацію простих систем у більш складні утворення, складно говорити просто про екосистеми. Переважна більшість екосистем або створена людиною або контролюється нею. Практично, уже не існує ділянок територій, не залучених людиною в економічну виробничо-господарську діяльність, тобто йдеться про створені на теренах держави *соціально-еколого-економічні системи (СЕЕС)*, які слід розмежовувати за типами територіальних(просторових)природно-господарських утворень(бінарної та масштабної інваріантної спрямованості). Виходячи з визначень сутності еколого-економічної безпеки, можливі два методологічні підходи до її дослідження: за результатами аналізу рівня навантаженості на СЕЕС, а відтак на розвиток просторових природно-господарських утворень та дослідження параметрів стійкості та рівноважності функціонування природно-господарського утворення за результатами оцінювання й системного аналізу його показників.

У реальному житті завдання досягнення достатнього рівня еколого-економічної безпеки полягає в органічному врахуванні поступального соціально-економічного розвитку суспільства та діяльності зі збереження і покращання навколишнього природного середовища, тобто не у відмові від економічного зростання, а його планомірному здійсненні не в супереч, а в повній гармонії з екологічними закономірностями розвитку довкілля та соціальними закономірностями розвитку суспільства. Це можливо лише за умов випереджаючого накопичення (відновлення) екологічного потенціалу порівняно з темпами нарощення економічного потенціалу; перевищення темпів адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов загальної систем над швидкістю антропогенної дії. Дотримання цих принципів забезпечить безперервність і практично безмежність економічного зростання в сучасних умовах науково-технічного прогресу. Достатній рівень еколого-економічної безпеки ППГУ досягається лише в умовах гарантійного, стійкого та довготривалого її розвитку, й одночасно врахування кількох ключових критеріїв (економічних, екологічних та соціально-гігієнічних). При цьому, як відомо [294], стан еколого-економічної безпеки визначається шляхом аналізу значень системи її індикаторів.

Узагальнення наукових поглядів щодо управління ризиками [44, 41, 55, 86, 94, 277, 286], зокрема у площині процесів розвитку ППГУ і власних обґрунтувань авторів [183, 184, 152, 178, 210], дало змогу побудувати

замкнену блок-схему процесу управління ризиками в межах ППГУ за п'ятьма етапами його реалізації (рис. 2.2).

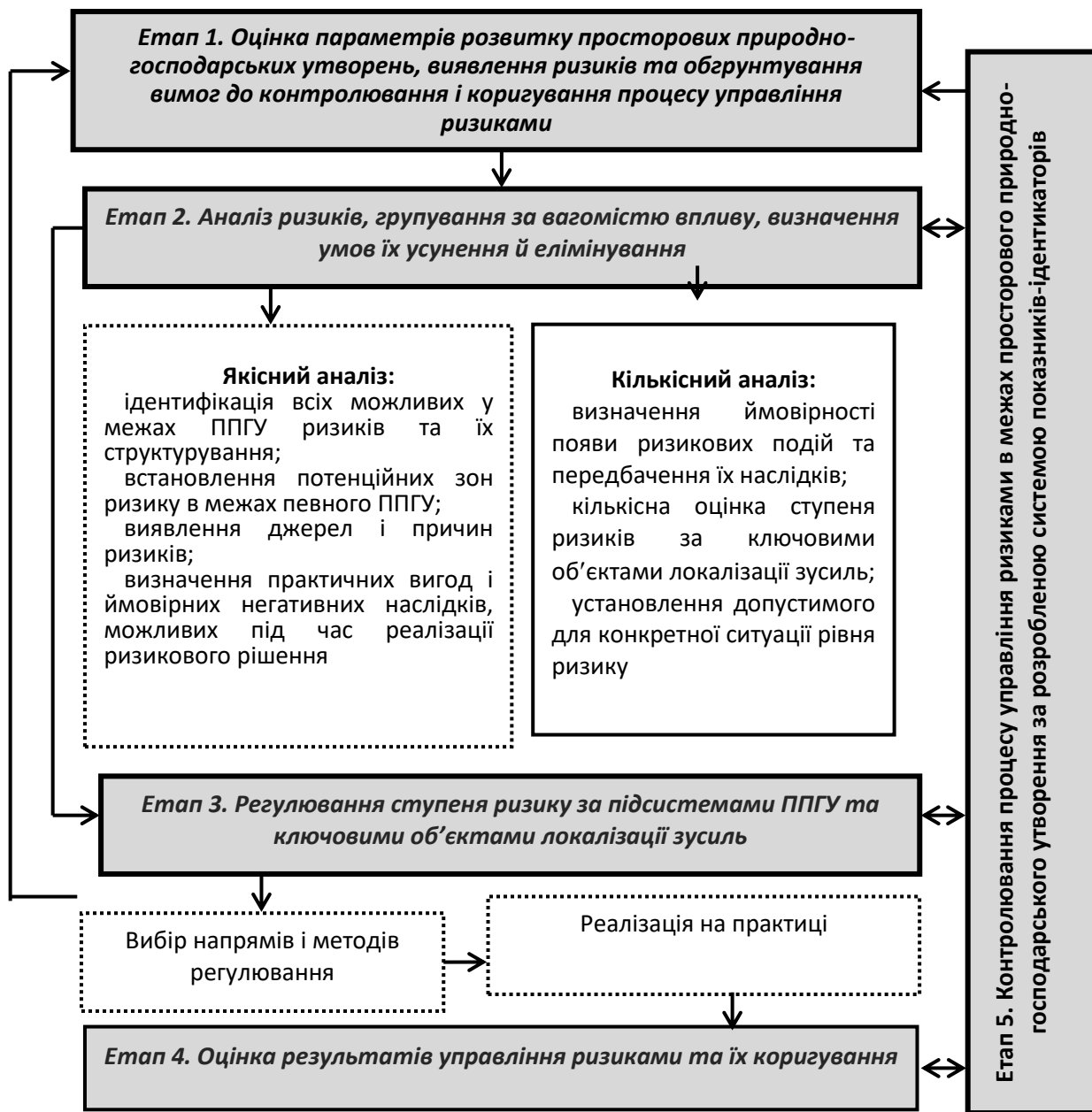

Рисунок 2.2– Схема процесу управління ризиками в межах просторового природно-господарського утворення

Слід зазначити, що попередньо ми можемо ідентифікувати й комплекс ризиків, які наразі актуальні одночасно для розвитку всіх ППГУ в Україні. Проте їх групування визначає потребу розробки насамперед базового комплексу заходів щодо переформатування загальної системи управління ППГУ для усунення наслідків реалізації вказаної (усталеної, системної) групи ризиків і недопущення руйнування параметрів їх функціонування, зрушення рівноваги в їхніх межах і стійкості, оскільки критичне навантаження на соціо-еколого-економічний стан, відповідно, ініціюватиме катастрофічні зміни

(незворотні) у вимірах функціонування соціальної, екологічної та економічної підсистем ППГУ. Проте, крім переліку системних для України ризиків, суб'єктам управління, які опікуються зазначеною проблемою, слід звернути увагу і на групи ризиків, що у віддаленій перспективі можуть призвести до кризового чи критичного стану СЕЕС (рис.2.3).

Однак, ураховуючи те, що формування просторових природно-господарських утворень передбачає залучення до розвитку таких процесів як освоєння, трансформація, трансляція та нарощення всієї сукупності потенціалів ППГУ (тобто стратегічного потенціалу загалом), структурування ризиків на сучасному етапі функціонування національного господарства має враховувати усі ризики, які виникають безпосередньо при використанні елементарних складових стратегічного потенціалу ППГУ загалом (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5 – Ієрархічна структура ризиків процесу розвитку просторових природно-господарських утворень в Україні за форматом стратегічного потенціалу держави та її регіонів

Ієрархічна структура			
матеріальні	глобальні	факторні	системно-універсального функціонування
<i>Базові ризики за структурою стратегічного потенціалу ППГУ</i>			
Природно-ресурсні	Географічні, територіальні, кліматичні, рельєфні	Економічні	Організаційні
Промислові	Культурно-історичні	Екологічні	Управлінські
Енергетичні	Геоелектричні	Демографічні	Інформаційні
Технічні	Геополітичні	Соціальні	Інноваційні
Економічної безпеки	Транспорту і зв'язку	Політичні	Інтелектуальні й наукові
Енергоефективності	Глобальних інформаційних комунікацій і технологій	Фінансові	Трудові та кадрові
<i>Похідні потенційно-факторні деструктивні детермінанти нарощення ризику ППГУ</i>			
Відтворювальні	Ризики впливу міжнародних транспортних коридорів та центрів глобального впливу	Інвестиційні, монетарні, кредитні, податкові	Нормативно-правові та законодавчі
Технологічно доступні	Ризики впливу культурно-цивілізаційних організацій	Воєнно-економічні	Інституціональні, структурних змін

**Джерело: сформульовано і систематизовано авторами*

СТРУКТУРУВАННЯ БАЗОВИХ РИЗИКІВ ПРОЦЕСАМ РОЗВИТКУ ППГУ					
технологічні	зовнішні	організаційні	управлінські	інституційні	функціональні
технічні вимоги	кліматичні умови, стихійні лиха, урбанізація	організаційна складність	система оцінювання та прогнозування	нерозробленість систем аналізу відповідності внутріш. можливостей розвитку ППГУ зовніш умовам	комерційні й ринкові ризики
відсутність паспор- тизації			процедури контролювання і регулювання		
рівень технологій, обсяги введення новацій	особливості зовнішньо-економічної діяльності	структура ресурсного забезпечення	нерозвиненість і неадекватність комунікаційного простору	податкові ризики інфляційні ризики	структурно-операційні (виробничі)ризики
неефективність і ненадійність	масштаби природно- ресурсного-потенціалу	неадекватність фінансування розвитку	суспільні та командні ризики	криміногенні ризики політичні ризики	банківські ризики
руйнування науково-технічного потенціалу	ринкова кон'юнктура і нерозвиненість ринків	масштаби потенціалу сталого розвитку	нерозвиненість методичного забезпечення	локальні ризики	ризики неплатоспро- можності
	медико-соціальні ризики	нормативно-правові ризики	інформаційно- інтелектуальні ризики	нестійкість функціонування НСЕС	зміна законодавства
якість	демографія, міграція				неадекватність X- інституційної матриці

Рисунок 2.3 – Удосконалена структура ризиків процесу розвитку просторових природно-господарських утворень в Україні

На наше переконання ієрархічна структура ризиків процесу розвитку ППГУ України, маючи матричну архітектуру стратегічного потенціалу, обумовлює можливість і доцільність ідентифікації нової групи ризиків, які об'єктивують, відповідно, похідні (унаслідок існування групи синтетичних потенціалів, які формують простір ПСР нашої держави). Виходячи з цього, за узагальненнями розробок наукових шкіл (табл.2.6.) можливо опрацювати та запропонувати для кожного ППГУ перелік засобів впливу на перманентне зростання рівня ризику за загальними ризиковими детермінантами, які перешкоджатимуть сталому розвитку й ефективній господарській діяльності.

Таблиця 2.6 – Загальний прикладний інструментарій, методи та засоби впливу на ступінь ризику функціонування певного об'єкта дослідження*

Наукова школа	Методи та засоби елімінування й усунення ризику
В. Вітлінський [21]	Відокремлюються зовнішні (розподіл ризику, зовнішнє страхування) та внутрішні (лімітування, диверсифікація, створення резервів (запасів), здобуття додаткової інформації) методи (способи) оптимізації (зниження) ризику
М. Хохлов [22]	Передбачається, що на ступінь ризику можна впливати за допомогою зниження, збереження та передачі ризику
В. Гранатуров [23]	Визначаються такі засоби розв'язання ризику, як уникнення, зниження та прийняття
Л. Временко [24]	Визнається, що на ступінь ризику можна впливати через збереження, передачі та попередження
А. Грязнов, І. Балабанов [25]	Об'єднуються процеси щодо уникнення, утримання, передачі ризику як засоби розв'язання ризиків, а диверсифікації, лімітування, страхування та самострахування - як прийоми зниження ступеня ризику
І. Бланк [25]	Вважається, що визначені попередніми авторами методи є внутрішніми механізмами нейтралізації ризиків, однак до них додаються процедури уникнення та хеджування
Г. Клейнер [26]	Виділяються чотири групи методів – локалізація, дисипація, компенсація й ухилення
Р. Хіт [26]	Передбачається, що керування ризиком стає більш відомим як запобігання ризику і включає такі шляхи й методи управління, як знешкодження, зменшення, перенесення та прийняття
А. Мур [26]	Вбачається можливість регулювання ступеня ризику в його уникненні, передачі, обмеженні та скороченні
В. Буянов [24]	Реакції певної системи чи підсистеми та можливі засоби зниження ризиків об'єднуються у п'ять великих груп, а саме: уникнення ризику; прийняття ризику на себе; скорочення втрат; трансферт (передача) ризиків іншому суб'єкту господарювання; страхування

*Джерело: систематизовано авторами

Таким чином, здійснено систематизацію ризиків і загроз процесам просторового управління природно-ресурсними активами держави та її регіонів, ідентифікацію якісних вимірів і характеристик сучасної соціо-еколого-економічної системи при розкритті п'яти ймовірних її станів, визначеність яких уможливорює розробку комплексу заходів щодо безпечної організації (переформатування) простору ППГУ в Україні; побудову структури ризиків для розвитку останніх, групування якої передбачає їх розмежування за природою чотирьох елементарних підсистем стратегічного потенціалу (матеріальні, глобальні, факторні, системно-універсального функціонування) із інкорпорацією до їх складу ризиків, що виникають унаслідок освоєння похідних потенційно-факторних детермінант, що формують потенціал сталого розвитку.

Бізнес-екосистеми та забезпечення сталого розвитку природно-господарських утворень. Дослідження проблем забезпечення сталості розвитку територіальних бізнес-екосистем має насамперед виходити з того, що у вимірі просторової економіки вони мають природно-господарський характер, обов'язково включаючи природну, економічну, соціальну та інституціональну складові. Щодо перших трьох, то вони є загально визнаними елементами територіальних соціально-економічних систем та відповідними аспектами й вимірами сталого розвитку [249]. Питання інституціональної складової є на відміну від попередніх трьох, порівняно недостатньо досліджене, зважаючи на те, що інституціональний вимір сталого розвитку серед його загально визнаних пріоритетів з'явився не так давно – за підсумками Всесвітнього саміту і сталого розвитку «Ріо-2012». Однак, на думку більшості сучасних дослідників, бізнес-екосистеми як господарське явище є не інституціями, а інституціональними конфігураціями [280].

У цьому цілісному явищі розкриваються три сутнісні ознаки бізнес-екосистемних утворень, а саме мережевий, платформний і такий, що само-організується, характер. Тобто сучасна бізнес-екосистема з першої позиції розглядається як сукупність учасників, що взаємодіють між собою та з усією бізнес-екосистемою у цілому і безпосередньо або побічно беруть участь у створенні ланцюжка цінностей та загальної вартості. З другої – бізнес-екосистема розглядається є платформою тобто цілеспрямовано або навіть спонтанно (на ранніх стадіях розвитку) організованим майданчиком пошуку клієнтів, компаньйонів, капіталу, товарів і послуг (marketplace), на якому пропонуються різноманітні одиничні та інтегровані продукти й послуги, що покривають максимально широкий спектр клієнтських потреб за певним чином спрямованим або ж універсальним профілем. У третьої позиції, бізнес-екосистема – це жива система, що саме організовується та розвивається за певними закономірностями господарським утворенням.

У контексті подібного підходу до формування бізнес-екосистем окреслений нами загальний концепт управління природно-ресурсними активами України полягає в організації на основних рівнях просторового управління (загальнонаціональному, міжрегіональному, регіональному та муніципальному) відповідної інституціональної конфігурації взаємодії органів публічної влади, бізнесу і населення таким чином, щоб забезпечити з використанням європейського та світового досвіду створення бізнес-екосистем як платформ господарювання високоефективну інтеграцію природних ресурсів як загальнодержавного та місцевого значення в господарський процес саме через інституціональне середовище корпоративної економіки, структурно-проектний підхід до управління, різноманітні механізми публічно-приватної взаємодії тощо.

При цьому, як уже зазначалося, для кожної системної складової господарського простору країни (територіальної громади, району, області, економічного чи природно-господарського району, держави) загалом необхідно обрати такі форми інституціоналізації природно-ресурсних відносин, механізми структурного управління природокористуванням, інструменти фінансизації, капіталізації природних активів та публічно-приватного партнерства, фінансово-економічні важелі й регулятори природокористування тощо, якими забезпечуватиметься найефективніше залучення природних ресурсів до господарського обігу як активів, організація виробництва товарів та послуг для задоволення потреб населення і виробничих структур, повноцінне вилучення природної ренти на суспільну користь, отримання високих доходів від природокористування та їх ефективний поділ і розподіл в інтересах усіх учасників економічної діяльності. У цьому процесі господарська ефективність і сталість розвитку просторових утворень забезпечуватиметься саме різноманітністю механізмів співпраці економічних акторів бізнес-екосистем, адаптованих відповідно до специфіки господарювання в різних сферах природокористування, територіях країни та просторових рівнях господарювання.

На авторське переконання, бізнес-екосистеми як територіальний загальноресурсний простір горизонтально-вертикальної взаємодії всіх учасників господарського процесу, що включає елементи природного капіталу та мережу інституцій, зокрема інформаційну, фінансові установи, постачальників, виробників, дистриб'юторів, клієнтів, конкурентів, урядові заклади, органи місцевого самоврядування тощо, які беруть участь у замовленні, створенні, просуванні, поставках і споживанні конкретного продукту або послуги одночасно через конкуренцію й співробітництво, створюючи загальну цінність і максимізуючи суспільний добробут, повинні насамперед звернути уваги на роль природного капіталу та природних екосистем як одного з визначальних чинників їх формування. Оскільки парадигма взаємодії бізнесу й оточення полягає в тому, що кожний

економічний агент (актор) бізнес-екосистем впливає на неї і зазнає впливу інших акторів, створюючи постійно змінювані відносини, в яких кожний бізнес повинен бути гнучким і адаптованим до виживання як у біологічній екосистемі, то фактор наявності кількісних і якісних ознак природного капіталу визначальним фактором її формування, насамперед як територіально-просторовий ресурс.

Одночасно природний капітал у процесі його залучення до господарського обігу зазнає чи не найбільших впливів, оскільки він є основним господарсько-сировинним чинником розвитку виробництва, формування поселенської та інфраструктурної мереж, розвитку територіальних ринків тощо, що потребує відповідного поводження з ним, забезпечуючи сталість природокористування і спираючись на новітні господарські моделі сталого господарювання, або *SUST*-господарювання - від англ. Sustainable – стійкого, Uniting – такого, що об'єднує (економічних агентів), Seif-Transformed – такого, що самотрансформується. Загальні рамки зазначеного концепту сталого господарювання можуть бути коротко окреслені як такі, що стосуються типу господарювання, стійкого по відношенню до екзогенних та ендогенних структуродеформуючих впливів через об'єднуючий платформний характер інституціональної конфігурації господарської системи та організаційні й фінансово-економічні механізми самотрансформаційної дії, якими забезпечуватиметься адаптивність до змін умов і факторів функціонування господарства.

Як уже зазначалося, з розвитком загального бізнес-екосистемного підходу до господарювання пов'язаний комплекс сучасних економічних концептів та бізнес-моделей. Зокрема, найбільш ефективною і такою, що швидко розвивається, моделлю бізнес-екосистеми сьогодні є описана нами платформна економіка, основана на новому принципі господарювання, що здійснюється в результаті взаємодії інтегрованих платформ та бізнесу як єдиних екосистем. Іншими складовими загальної концептуальної бізнес-екосистемної моделі господарювання є положення інклюзивної, зеленої (за іншим поширеним визначенням – сестейнової) економіки, кластерної економічної моделі господарювання, шерингового способу господарювання та підходів так званої креативної економіки, останні зосереджуються відповідно на пріоритетах розвитку інформаційно-технологічного й інфраструктурно-логістичного сектору; включенні незадіяних ресурсів у господарський обіг, поширенні мережевих комунікацій, спільному використанні ресурсів, забезпеченні сталості розвитку за рахунок природозберігаючих інновацій та впровадження досягнень четвертої промислової революції, поширенні формату креативних стартапів у сферах туризму, рекреації, індустрії розваг, крафтового виробництва, ремесл, екобізнесу тощо як способу організації господарської діяльності з опорою на оригінальні рішення та інтелектуальний капітал носіїв проектних ідей.

З погляду креативної економіки бізнес-екосистемний підхід є базою для реалізації основних принципів підтримки розвитку місцевого (муніципального) креативного сектору по таких базових загально визначених дослідниками п'яти складових, як: спільне інтерактивне вироблення господарської політики; діяльність професійних мереж і асоціацій; зміцнення організаційного потенціалу, у т. ч. через освіту й консалтинг, організація роботи бізнес-інкубаторів і акселераторів, створення територіальних кластерів і хабів; інтернаціоналізація проектів з орієнтацією на міжнародні та глобальні ринки капіталу й збуту. У цілому визначено ключові фактори успішності бізнес-екосистеми: доступні ринки, фінансові ресурси, людський капітал, системи підтримки, уряд і нормативно-правова база, освіта і навчання, університети як драйвери розвитку, культурне середовище тощо [30]. При цьому інфраструктурна опора бізнесу у вигляді платформного елементу організації бізнес-екосистеми забезпечить стійкість і сталість сектору місцевих середніх і малих виробництв, їх організаційну, консультативну та фінансову підтримку і, як результат, інклюзію невикористаних та недовикористаних ресурсів у господарському обігу.

Зазначимо, що з цих позицій очевидною є значна прив'язаність бізнес-екосистемного концепту сталого господарювання до інформаційної і комунікативно-контентної складової четвертої промислової революції та, відповідно, нової індустріальної економіки, елементи котрої активно проникають у систему господарювання європейських держав, висуваючи відповідні вимоги для нашої країни щодо імплементації інноваційних, системно-платформних принципів організації сучасних бізнес-екосистем. Останні створюються за проектно-процесним підходом із якнайширшим використанням можливостей, інструментів і механізмів відносин влади та бізнесу з ознаками активної публічно-приватної співпраці у сфері залучення природних ресурсів до господарського обігу та перетворення їх на повноцінні активи шляхом участі у бізнес-процесах. Вказане забезпечуватиме швидкість, системність і сталість розвитку господарства в цілому і появу регіональної ренти нової якості, основаної не на простій унікальності територіальних умов господарювання, а максимізації залучення регіональних ресурсів до господарського обігу та вмілого використання регіональних умов і факторів одночасно з господарським інструментарієм публічного управління як чинниками сталого розвитку. У комунікативно-контентній складовій нової індустріальної економіки інформація і знання стануть ключовим об'єктом управління, конкурентна перевага забезпечуватиметься наявністю унікальних товарів і швидкістю часу, що проходить від появи ідеї до впровадження товару на ринок, який реалізується за проектним підходом.

В ефективно побудованій бізнес-екосистемі виробництвом і логістикою управляють інформаційні системи BPM (Business Process Management) – типу управління ефективністю бізнесу як процесами, що включають комплекс

програмних засобів і концепцію управління, які сприятимуть вирішенню складних аналітичних і стратегічних завдань компаній у конкретному територіальному середовищі. Подібна управлінська технологія реалізується за процесним підходом. Важливим є те, що в такій моделі розвитку, на відміну від традиційної, у рамках територіальних соціально-економічних систем як кластерних об'єднань за участі влади і бізнесу створюються інформаційно-технологічні платформи для виведення компаніями на ринок інноваційних продуктів і послуг та обміну спільно створеними цінностями [10, 242, 243, 320]. Загалом процесно-проектне управління сталим розвитком територіальних утворень за європейською практикою забезпечуватиметься відповідним формуванням інформаційно-технологічних мережевих платформ просторового характеру, які починають функціонувати у суспільно-виробничій сфері подібно до природних екосистем. Причому через інформатизацію та цифровізацію виробництва й інфраструктури, упровадження захищених і стійких форматів систем накопичення, обліку та обміну інформацією (технологія «блокчейн» тощо) забезпечуватиметься швидка й ефективна взаємодія між суб'єктами економічної діяльності, включаючи бізнес, сферу публічного управління та споживачів цінностей, що створюються у процесі інтеграції територіальних ресурсів, виробників і споживачів в єдину бізнес-екосистему [307, 317, 328].

У цьому процесі органи публічної влади відіграють роль організаторів платформ та активаторів системних взаємодій, зокрема в особі органів місцевого самоврядування як структур, що налагоджують за допомогою механізмів та інструментів ППП прямі зв'язки бізнесу і влади на муніципальному та низовому поселенському рівні. Бізнес-структури є ефективними природокористувачами, тобто безпосередніми реалізаторами господарської діяльності в різноманітних сферах і галузях господарювання, яка передбачає серед іншого залучення ПРП до господарського обігу як економічного активу (рис. 2.4).

Полем логістичної взаємодії учасників природно-господарських та інших економічних і фінансових відносин є інформаційна, виробнича, соціальна та фінансова інфраструктура, але насамперед – інформаційно-технологічна платформа бізнес-екосистеми як комунікативно-контентне поле комунікаційних взаємодій влади, бізнесу і населення. У цьому процесі важливими складовими територіальної бізнес-екосистеми є громадські організації, які забезпечують у процесі інтеграції природних ресурсів до господарського обігу та їх наступної експлуатації громадське обговорення бізнес-пропозицій та готових проектів, узагальнення громадської думки та її оприлюднення, зокрема в публічній політиці та діалозі з владою і бізнесом. Громада відіграє роль чинника формування суспільного замовлення на майбутні результати господарської діяльності у вигляді товарів, послуг чи

усупільнених рентних прямих або розподілених через бюджетні механізми доходів від природокористування.

Окремої уваги потребує складна господарська ресурсна складова бізнес-екосистеми, що має системний, суб'єктно-об'єктний характер і включає агреговано людський (у т.ч. демографічний, соціальний, інтелектуальний та трудовий), виробничий, природний та фінансовий капітали, які можуть бути залучені в господарській діяльності. Наголосимо, що відносно всіх інших (суб'єктивованих і об'єктивованих) учасників бізнес-екосистеми природний капітал є первинним, базовим фактором її формування. Надалі основним чинником еволюції бізнес-екосистеми є мінімізація сукупних суспільних витрат на створення й розповсюдження товарів або послуг і максимізація загальної цінності шляхом результативної інклюзії, тобто взаємодії учасників бізнес-екосистеми.

Рисунок 2.4 – Складові бізнес-екосистеми як фактори її формування та розвитку

Ресурси розвитку просторової бізнес-екосистеми можуть бути як ендегенними (належати економічним агентам, прив'язаним до території її формування), так й екзогенними (належать екстериторіальним економічним агентам, насамперед кошти бюджетів вищого регіонального рівня, а також інвестиційні ресурси, що залучаються від корпоративних структур вертикального типу).

Сьогодні з урахуванням процесів комодифікації природно-ресурсних благ як ресурсів з нееластичною пропозицією в умовах зростаючого попиту і, відповідно, перетворенням їх на економічні активи, а також достатнього поширення активної співпраці влади і бізнесу щодо залучення суспільної (державної, муніципальної) власності, включаючи сферу природокористування, в господарський обіг через інституціоналізацію природно-господарських відносин одну з важливих функцій бізнес-екосистеми можна визначити як інклюзивну функцію залучення наявних ресурсів (у т.ч. природний капітал) до господарського обігу, а її економічних агентів – до взаємної співпраці через мережеву колаборацію. У цьому випадку функціональний *інклюзивний фактор* розуміють широко як принципову ознаку інклюзивної економіки, за якою кожна людина повинна мати можливість реалізації потреб для підтримки своєї життєдіяльності через доступ до ресурсів та участь в економічній діяльності, відіграючи роль активного учасника бізнес-процесів у бізнес-екосистемі – споживача (замовника) і виробника економічних благ.

Як уже зазначалося, особливостями бізнес-екосистемного підходу до забезпечення сталого просторового розвитку є те, що він дає змогу розглядати господарські системи всіх рівнів (національного, субрегіонального, регіонального, муніципального й ін.) як динамічний конгломерат учасників економічних відносин. Це стосується природних ресурсів, споживачів готових продуктів, виробників, публічних структур – усіх задіяних організацій та інститутів разом із мобільною сукупністю їх багатомірних внутрішніх зв'язків між собою (об'єднуючи їх в одну господарську систему, де енергією руху є капітал), а механізми функціонування бізнес-екосистеми є за господарською сутністю фінансово-економічними механізмами капіталізації ПРА загальної інституціонально-платформного конфігуративного формату, що визначає рамкову структуру взаємовідносин економічних акторів у бізнес-екосистемі.

Наступним щодо забезпечення сталості розвитку бізнес-екосистем є протилежний за сутністю, проте системно пов'язаний із фактором інклюзивності *екстрактивний чинник*. Він відображає наявність інститутів перерозподілу власності та централізованої акумуляції доходів, які також стають джерелами зростання. Екстрактивні інститути допускають або встановлюють відчуження власності чи доходів. Екстрактивними інститутами і

процесами можуть бути як формальні (державні фіскальні структури, що забезпечують оподаткування), так і неформальні або напівформальні організаційні структури (корупційні клани, олігархічні ПФГ). Класичним прикладом екстрактивного інституту вважається фіскальна складова бюджетної системи, через яку відбувається вилучення приватної /колективної власності для державних потреб. Таке вилучення і перерозподіл ресурсів здійснюється з обов'язковим урахуванням інтересів окремих, часто доволі вузьких груп певних акторів публічної політики, які відграють відповідну управлінську роль у державній владі, формуючи урядову, у т.ч. бюджетну політику. Екстрактивні економічні інститути підтримуються екстрактивними політичними інститутами, які зберігають контроль привілейованих груп над економікою [101].

Очевидно, що, з одного боку, екстрактивні інститути, насамперед державні органи з повноваженнями управління перерозподілом власності, є стримуючим чинником розвитку економічних відносин. Однак, з іншого – вони також є фактором стимулювання економічної діяльності через можливості розподільного впливу на соціальні та екологічні видатки, інвестиційний процес і державне регулювання розвитком господарської системи у визначеному напрямі, який задовольняє інтереси тих чи інших груп публічних гравців. Роль одночасного функціонування екстрактивних та інклюзивних інститутів бізнес-екосистеми полягає у забезпеченні можливостей, з одного боку, різним групам громадян ставити спільні цілі й досягати їх, а з іншої – обмежувати групи громадян в досягненні їх цілей, проте таким чином, щоб забезпечувалась максимізація загального добробуту, включаючи насамперед соціальні та екологічні ефекти зростання, яких повноцінно неможливо досягти інклюзивними функціями, лише через процеси екстракції.

З нашого погляду, саме наявність екстрактивних фіскальних або інших інститутів дає змогу формувати державні та корпоративні накопичення, створюючи фінансове підґрунтя для забезпечення сталого розвитку формувань системи суверенного фінансування потенційних державних чи корпоративних витрат (суверенних фондів, фондів суверенного фінансування, стабілізаційних фондів, так званих фондів чорного дня, корпоративних інвестиційних фондів (КІФ) та ін). При цьому, як видно, роль екстрактивних інститутів можуть відгравати і корпоративні фінансові структури, акумулюючи частину доходів для створення власної корпоративної системи сталих фінансів. Таким чином, інклюзивна економіка фактично побудована одночасно на двох взаємозв'язаних процесах – інклюзії та екстракції, які не протистоять один одному, а забезпечують шляхом системної взаємодії сталий розвиток просторових господарських утворень. У цій взаємодії роль як інклюзивних, так й екстрактивних факторів спрямована, з одного боку, на максимальне включення учасників економічних взаємодій до

господарського процесу, а з іншого – на вилучення (відчуження) в інтересах цільових груп (органів публічної влади, бізнесу, різних груп населення територій) у власників певних фінансових чи інших ресурсів, яким забезпечується перерозподіл та акумуляція коштів на потреби розвитку сьогоденного і майбутніх поколінь.

До інклюзивних факторів сталого розвитку бізнес-екосистем належить наявність:

- інклюзивного комунікативного простору;
- упорядкованої платформи комунікацій у рамках просторових управлінських структур;
- контактних інтерактивних інклюзивних елементів (точок, вікон, майданчиків контакту учасників бізнес-екосистеми);
- інклюзивних фінансово-правових та економіко-організаційних механізмів взаємодії учасників бізнес-екосистем (ППП, акціонування, кредитування та ін.);
- кластерних та корпоративних механізмів взаємодії учасників бізнес-екосистем;
- організаційних формувань та селективних режимів підтримки взаємодій учасників бізнес-екосистеми (спеціальні економічні зони, технопарки тощо);
- розвинутого інфраструктурного інформаційно-технологічного контенту (портали взаємодій, бази даних, розрахунково-платіжні системи та ін.);
- інформаційних систем зі зворотними зв'язками для консолідованого прийняття рішень (громадські бюджети та ін.);
- ефективного логістичного забезпечення господарських взаємодій учасників бізнес-екосистем;
- паритетний розвиток великого, середнього та малого бізнесу із залученням місцевих ресурсів у господарський обіг, управління ресурсами за участі місцевих громад.

Групу екстрактивних факторів формують:

- екстрактивно-акумулятивні управлінські структури;
- розвинуті екстрактивні економіко-фінансові механізми (бюджетні та міжбюджетні відносини, фіскальні механізми, квазіподатковий інструментарій, парафіскальні платіжні інструменти, орендні відносини та ін.);
- фінансово-правові акумулятивні та розподільчі механізми й інституції сталого розвитку (громадянська власність на природні ресурси, фонди суверенного фінансування сталого розвитку);
- публічна політика як інструмент формування та застосування екстрактивних відносин;

- збалансованість політики сталого розвитку щодо забезпечення інтересів теперішніх та майбутніх поколінь;
- формування та розвиток систем інтерактивних спостережень за порушеннями правил взаємодії та економічної поведінки учасниками бізнес-екосистем;
- розвинуті сучасні екстрактивні фінансові платіжні механізми з використанням інформаційно-технологічних платформ;
- реципроті (громадська довіра) до публічних екстрактивних інститутів, відкритість і прозорість екстрактивно-акумулятивних процесів;
- розвинуті взаємовигідні екстрактивні (екстрактивно-інклюзивні) механізми фінансових взаємодій учасників бізнес-екосистем (відстрочки платежів, фінансовий та операційний лізинг, форфейтинг, факторинг тощо).

Дослідження європейського досвіду реформування системи державного управління економікою доводять, що держава неспроможна належним чином забезпечити сталість як економічного зростання, так і просторового розвитку, оскільки завжди буде брак державних ресурсів для ефективного використання публічних ресурсів, насамперед через те, що в державних функціях у сучасному суспільстві лівова частка витрат припадає на неприбуткові за своєю сутністю соціальні та інші державні видатки, а також держава, як правило, не в змозі на належному рівні відтворити у своїй діяльності культуру контролю та управління, що сформувалася у сфері бізнесу [122].

Тому на перший план як чинник сталості територіального розвитку виступає організаційно-економічний *фактор ефективних публічно-приватних взаємодій*. Виходячи з цього, необхідно приділяти особливу увагу пошуку інноваційних механізмів управління розвитком економіки, альтернативних прямому впливу публічного сектору. Одним з таких є розвиток партнерських відносин бізнесу і влади, в яких держава відіграє роль ініціатора та засновника певної діяльності, делегуючи відповідальність професійним менеджерам шляхом, по-перше, контрактних відносин із бізнес-структурами, а по-друге, створення спеціальних інститутів, що організаційно відокремлені від держави (агентства взаємодії влади і бізнесу, державно-приватні корпорації). Подібний підхід, який отримав загальну назву виокремленого структурного управління внаслідок децентралізації державних функцій, визначає певне підвищення ефективності управління конкретною галуззю, у зв'язку з чим, однак, знижує рівень керованості бюджетної системи та потребує, з іншого боку дієвого та ефективного фінансового контролю та високого ступеня професійності та відповідальності бізнес-структур.

Зважаючи на конституційну норму (ст. 13 Конституції України [118]), необхідним є збереження державної власності на природні ресурси з

передачею певних їх видів у коротко- або ж довгострокове користування на засадах ППП для залучення інвестиційних ресурсів і професійного управління в цю сферу. Оскільки у світовій практиці господарювання поширено кілька моделей публічно-приватного партнерства, серед яких найбільш відомими є контрактне співробітництво, концесія, здача в оренду, спільна діяльність, модель оператора, у кожному конкретному випадку ППП вибір моделі відбувається залежно від того, в яких сферах реалізується партнерство [122]. Наголошуємо, що згідно з вимогами господарської сталості у системі ППП у сфері використання природних ресурсів пріоритетним є внутрішній *фактор соціально та екологічно відповідального господарювання*. Його мета - зменшення негативних проявів ринкового механізму на основі участі бізнесу в розробці та реалізації державної соціально-економічної та екологічної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку територій. Аналіз сучасних умов розвитку ринкової економіки в системі публічного управління сталістю визначив необхідність зміни розуміння соціальної відповідальності бізнесу, включивши до нього екологічну складову [277]. Це передбачає здійснення відповідних перетворень у мотивації і поведінці бізнес-структур, які позначаються на економічній сфері суб'єкта господарювання у процесі взаємодії з іншими суб'єктами суспільних відносин (виробниками, споживачами, постачальниками, органами державної влади та місцевого самоврядування).

Дослідження свідчать, що основними ознаками, що характеризують ППП у природно-ресурсній сфері з позицій забезпечення сталості з урахуванням фактору відповідальності господарювання, є такі:

- сторони партнерства мають бути представлені публічним (держава, органи місцевого самоврядування, можливо, громадські організації, об'єднання громадян) та приватним секторами економіки;
- взаємовідносини сторін зафіксовані в офіційних документах (договорах, контрактах тощо);
- згідно доз договором партнерства, на час дії угоди щодо об'єкта партнерства здійснює певні повноваження (включаючи управління) приватна / публічно-приватна структура;
- угодою передбачається певна деволуція повноважень публічних органів управління від публічного сектору до приватного шляхом їх делегування відповідній управлінській структурі за договором;
- взаємовідносини носять рівноправний характер, а сторони відносин мають загальні цілі та чітко визначений державний і приватний інтерес;
- публічний і приватний сектор поєднують свої внески (гроші, цінні папери, майнові права, інтелектуальну власність тощо) для досягнення загальних цілей;

- зберігається публічна форма власності на об'єкт, однак застосовується механізми залучення партнера до управління об'єктами партнерства;

- сторони певним чином розподіляють між собою витрати і ризики, а також беруть участь у використанні одержаних результатів;

- на довгий строк партнерства застосовуються механізми дивестиції шляхом одноразового внесення орендної плати за об'єкт на весь період довгострокового користування / періодичного внесення її частинами через лізингові платежі на виплату з гарантованою передачею об'єкта приватній стороні з формальним збереженням публічної власності на нього;

- передбачається зміна форми управління і використання природо-ресурсного об'єкта з делегуванням приватному партнерові відповідних функцій від публічного сектору;

- органи влади залишають за собою право встановлювати/регулювати ціни і стандарти якості ресурсів та продукту (послуги), отриманого на основі його використання, а також контроль і відповідальність за стан природо-ресурсного об'єкта;

- органи влади несуть зобов'язання перед приватним оператором щодо надання гарантій повернення інвестицій у випадку розірвання попередніх домовленостей за їх ініціативи;

- держава чи місцеве самоврядування виконує функції просування громадських інтересів, бере участь у визначенні вартості платних послуг, контролі за якістю послуг і моніторингу виконання проектів.

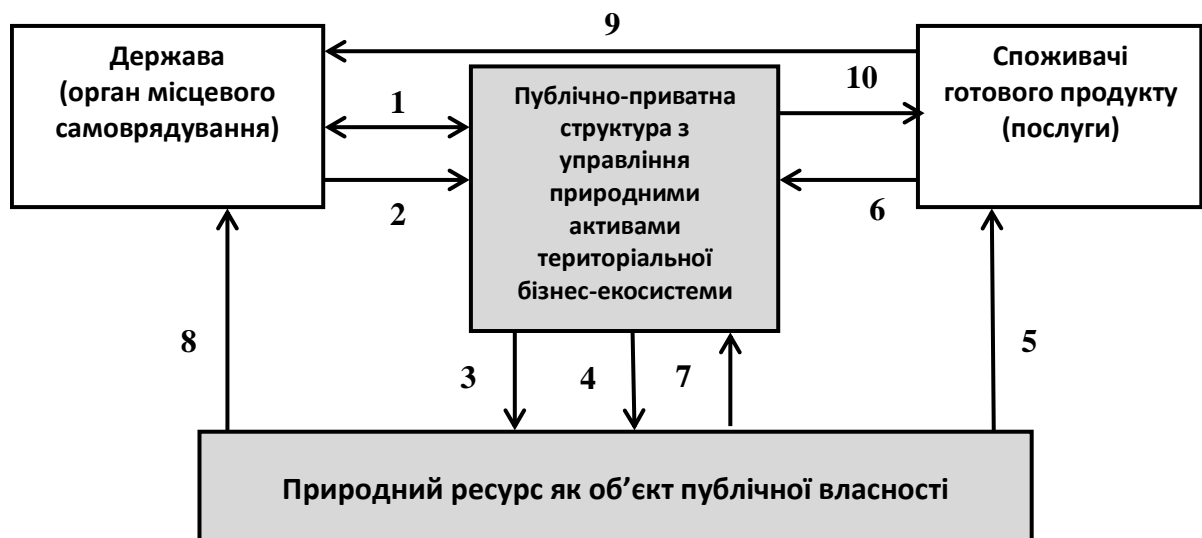
Загальна концептуальна схема бізнес-екосистемного механізму структурного управління через публічно-приватне партнерство (рис. 2.5) концептуально дає змогу використовувати різноманітні інструменти ППП – довірчого управління, оренди, концесії, спільної діяльності тощо, орієнтується на корпоративну соціальну й екологічну відповідальність та зворотній зв'язок від громад у вигляді громадського контролю.

При цьому власне структурне управління, звичайно, не вирішує проблеми забезпечення ефективності й сталості просторового розвитку, однак здатне зробити головне – виділити цей напрям управління як генеральний вид діяльності окремої специфікованої на ньому структури й, відповідно, централізувати і сконцентрувати управлінські зусилля із забезпечення ефективного і сталого господарювання. Відтак, базуючись на положеннях раціоналізації природокористування, можна визначити науково-прикладні засади застосування механізмів структурного управління сталим просторовим розвитком через ППП, а саме:

- фахове, професійне і незалежне структурне управління спрямоване на раціональне досягнення найкращих результатів із найменшими витратами капіталу в процесі господарської діяльності бізнес-екосистем;

- діяльність управлінської структури орієнтоване не на реалізацію тактичних рішень і задоволення поточних потреб бізнесу у прибутках, а на стратегічне вирішення завдань сталого просторового розвитку з урахуванням насамперед публічних інтересів, а також інтересів усіх учасників бізнес-процесів;

- забезпечення оптимізації управління виробничою, інноваційно-інвестиційною, соціальною та іншою діяльністю у бізнес-екосистемі на основі використання різних форм господарювання та власності, різноманітних моделей, інструментів і механізмів ППП з урахуванням регіональної та галузевої специфіки господарювання.

- 1 – угода про ППП;
- 2 – установлення тарифів, стандартів якості, здійснення контролю;
- 3 – розробка і реалізація проектів, управління та експлуатація об’єктів партнерства;
- 4 – передача досвіду, технологій та/або фінансових коштів, інновацій;
- 5 – реалізація готових продуктів, надання послуг;
- 6 – плата за товари/послуги;
- 7 – дохід від здійснення діяльності;
- 8 – соціальний, екологічний, бюджетний ефекти;
- 9 – громадський контроль;
- 10 – корпоративна соціальна та екологічна відповідальність

Рисунок 2.5 – Концептуальна схема механізму сталого структурного управління через публічно-приватне партнерство у сфері використання природних активів

З урахуванням усіх трьох аспектів сталість просторового розвитку забезпечуватиметься тоді, коли територіальні природні ресурси будуть раціонально та ефективно використовуватися у технологічному циклі відповідно до принципів економії, рециркуляції, мінімізації шкідливих

впливів тощо; приносити максимальний дохід на вкладений капітал як активи підприємницької діяльності; матимуть ефективного власника та користувача, здатних правильно розпоряджатися ними як власністю, а також стануть високо-дохідними і ліквідними об'єктами фінансових відносин, спроможними бути не лише джерелом інвестиційного доходу, але й засобом, який дає змогу інвестору брати активну участь в управлінні власними активами. Це потребує, як уже зазначалось, структурно-проектного управління природокористуванням, сек'юритизації природних активів на фінансовому ринку та консолідації фінансових ресурсів природно-господарської сфери. Застосування інструментарію ППП та залучення бізнесу до сфери використання природних ресурсів сприятиме підвищенню рівня інтеграції природних ресурсів та ПРА до господарського обігу завдяки побудові ланцюгів, схем, мереж виробництва доданої вартості на засадах індивідуального та особливо, корпоративного управління в межах бізнес-екосистеми територіального утворення, до якого ці ресурси та активи необхідно залучити.

Подібний підхід дає змогу використовувати через просторово-розгалужене структурне управління інтеграцією елементів бізнес-екосистеми, що забезпечуватиме синергетичний ефект. Це й дає змогу СЕЕС, утвореній у результаті об'єднання економічної діяльності бізнесу та соціальноспрямованої діяльності публічного сектору більш успішно і з певним ступенем стійкості функціонувати господарству як бізнес-екосистемі в умовах ринку, забезпечувати вимоги сталості й тим самим досягати більш високого ефекту в результаті своєї діяльності, включаючи такі складові *фактору фінансової сталості*, як дохідність, платоспроможність і забезпеченість власними активами бізнес-екосистемних утворень. У цілому фінансовий сектор відіграє ключову роль у сталому розвитку бізнес-екосистем на всіх рівнях їх формування не тільки через фінансування шляхом інвестування в зелені проекти, але й на сталій основі розвитку цілих галузей економіки і регіонів.

Сучасні стандарти і передові методи по ключових аспектах сталого фінансування, включають, зокрема:

- відповідальне кредитування – систематичну ідентифікацію, оцінку, управління і моніторинг ризиків та можливостей сталого розвитку при кредитуванні бізнесу, створення механізмів сек'юритизації природних активів через побудову фінансової ланки управління природокористуванням у вигляді спеціалізованих виокремлених фінансових структур SPV-типу, що управляють пулами фінансовими активів проектних компаній, похідними від природного капіталу, забезпечуючи цим значною мірою безпеку й відповідальність інвестування в інвестиційні проекти, що реалізуються учасниками бізнес-екосистеми;

- відповідальні капіталовкладення у ПРА – підхід до інвестування у власність, що враховує еколого-соціальні фактори із більш традиційними фінансовими цілями. Вони виходять за рамки мінімальних правових вимог, забезпечуючи покращення екологічних і соціальних показників майна за допомогою таких стратегій, як збереження природних ресурсів;

- стале страхування - стратегічний підхід, що включає систематичну ідентифікацію, оцінку, управління і моніторинг ризиків та можливостей у страховому бізнесі, пов'язаному з екологічними, соціальними й управлінськими питаннями. Спрямоване на зниження ризику, розробку інноваційних рішень, підвищення ефективності бізнесу й сприяння сталому розвитку;

- урахування природного капіталу в товарах і послугах як джерела доходу – визнає необхідність зміни параметрів прийняття комерційних рішень з метою більш ефективної інтеграції цінності природних ресурсів в економічний процес і спрямування інвестицій на довгостроковий сталий розвиток компаній і територій;

- суверенне фінансування сталого територіального розвитку – з позицій сталого фінансування заслуговує на увагу для реалізації в Україні та регіонах ідеї фондів сталого розвитку, створених за відомими механізмами суверенного фінансування (суверенного добробуту), відповідно до яких вилучена на суспільні потреби природна рента частково акумулюється в інституціональних інвесторів (суверенних фондах), і спрямовуються на придбання дохідних фінансових активів, примножуючи таким чином суспільне багатство і створюючи підґрунтя для сталого розвитку територіальних утворень з урахуванням потреб нинішнього й майбутніх поколінь. Достатньо широким колом дослідників ідея суверенного добробуту пов'язується із запровадженням так званого інституту громадянської власності на природні ресурси, який визначається загальносуспільним характером присвоєння природної ренти. У цілому парадигма сталого фінансування спирається на використання природних ресурсів як джерела доданої вартості і, відповідно, передбачає формування, з одного боку чітко спланованого фінансового механізму отримання, акумулювання та розподілу доходів, генерованих цими ресурсами, а з іншого – механізму громадського контролю за розподілом фінансових ресурсів таким чином, щоб досягати максимізації загального добробуту всіх учасників бізнес-екосистеми.

Як свідчить світова практика, створення такого механізму найчастіше відбувається із застосуванням двох головних інструментів – плати за право використання та експлуатацію природних ресурсів (формує мінімально допустиме надходження до бюджетів від розробки місцевого ПРП), а також отримання публічним сектором частки прибутку підприємств-природо-користувачів (зокрема, податків, рентних платежів або частини прибутку за угодою про розподіл продукції чи іншими угодами, включаючи концесії,

дивідендів за акціями як інструментом пайового капіталу та ін.) з наступним формуванням на основі вказаних доходів системи громадських бюджетів територій, спрямованих на вирішення ключових завдань територіального сталого розвитку. Завданням територіальних управлінських структур при цьому є розподіл ризиків і формування такої пропорції в отриманні природно-ресурсних доходів між державою, місцевими бюджетами та підприємствами, яка б сприяла реалізації завдань, визначених стратегічними напрямками розвитку територій, а також максимізації загального добробуту всіх учасників бізнес-екосистеми.

У цьому важливу роль відіграє *фактор децентралізації управління територіальними соціально-економічними системами*. В епоху глобалізації управління в країнах і між ними стає більш дифузійним і складним. Якщо в минулому національні уряди ухвалювали одноосібно більшість рішень, що стосуються внутрішнього економічного розвитку країни, то сьогодні вони повинні взяти до уваги широкий спектр учасників, включаючи бізнес, місцеві уряди, муніципалітети, регіональні й міжнародні органи, організації громадянського суспільства, що потребує прямої участі структур місцевого самоврядування в розробці та реалізації проектів місцевого розвитку, а також підтримці місцевої бізнес-ініціативи.

Сучасні дослідники ключовими ознаками децентралізації визначають наявність повноважень, інтерактивність (зворотний зв'язок), відповідальність, відкритість, представництво щодо потреб і пріоритетів громадян та гарантії. Також наголошується, що децентралізація потребує покращеного планування, бюджетування та інноваційних методів управління. Сектора децентралізації включають всі сфери розвитку – політичну, соціальну, культурну, економічну та природно-екологічну. Важливим аспектом децентралізації є застосування системного підходу, згідно з яким процес децентралізації реалізується через систему заходів правового, адміністративного, економічного, фінансового, політичного характеру тощо. Основною кінцевою ланкою цього процесу є формування муніципалітету як публічної корпорації з надання комплексу послуг у сфері врядування територіальної громади відповідно делегованим їй повноваженням [139]. У будь-якому випадку сталість розвитку просторових систем неможлива без урахування *фактору екологічності господарювання*, яке забезпечуватиметься інструментами і механізмами *SUST-господарювання*, зокрема сестейнової (за іншим визначенням - зеленої) економіки¹.

¹Загальні рамки концепту сталого господарювання можуть бути окреслені трьома базовими аспектами так званого SUST-господарювання, (Sustainable – стійкий, потужний; усталений; Uniting – такий, що об'єднує (через платформні механізми економічних агентів); Seif-Transformed – такий, що самотрансформується) як типу господарювання, що є стійким до екзогенних та ендогенних деструктивних впливів через об'єднуючий платформний характер інституціональної конфігурації господарської системи та організаційні й фінансово-економічні механізми самотрансформаційної дії, якими забезпечуватиметься адаптивність до змін умов і факторів функціонування господарства.

Такий тип господарювання загалом орієнтований на досягнення *цілей сталого розвитку* (ЦСР-2015) шляхом інституціоналізації природно-господарських, соціально-економічних і організаційно-управлінських відносин через гнучкий платформний механізм та проєктивний підхід до організації взаємодії економічних агентів (акторів бізнес-екосистеми), яким забезпечується визначення орієнтирів господарської діяльності, її стале фінансування, високоефективна взаємодія учасників через інформаційно-технологічний та логістичний інструментарій платформи, екстракція, перерозподіл та акумуляція доходів від господарської діяльності для наступної реалізації завдань розвитку в інтересах теперішнього та майбутніх поколінь. Базовим господарським інструментарієм, розбудови еколого-економічної складової сталого розвитку, урахувуючи екологічні й соціальні пріоритети зростання, є методологічні принципи нової філософії господарювання, яка розкривається у концептах зеленої, синьої та нано-економіки.

Так, з одного боку, це розвиток керованої переважно в напрямі зверху до низу зеленої економіки з таким інструментарієм, як екологічні обмеження й податки, ринкова інтерналізація і капіталізація природно-виробничих відносин, державне втручання та видатки на охорону навколишнього середовища, цільові програми бюджетного розвитку екологічної та соціальної сфери, глобальні ініціативи та їх підтримка на національному рівні. Концепт зеленої економіки передбачає активну екологічну політику держави і регіонів, що в особі керівних державних органів та регіональної влади за допомогою відповідних адміністративних, організаційно-економічних, правових фінансових та інших важелів створюють умови для поступового і поміркованого економічного зростання на основі економічного й комплексного використання природних ресурсів, захисту навколишнього природного середовища від шкідливих антропогенних впливів та розвитку екологоорієнтованих інноваційних галузей і виробництв. Акцент у зеленій економіці робиться на екосистемному мисленні, теорії природного капіталу, який має однакову вагу поряд із соціальним, виробничим та фінансовим. Економічне зростання при цьому є не самоціллю, а засобом.

Державна екологічна політика зеленої економіки спрямована на перехід до нових, менш ресурсоемних технологічних укладів виробництва, всебічний розвиток інфраструктури, у т.ч. екологічної, створення так званих екологічних каркасів для забезпечення просторового розвитку господарства тощо.

З іншого боку – це концептуальні засади синьої економіки, основним напрямом упровадження яких є рух знизу до верху – екологічні соціальні та бізнес-ініціативи, розвиток екологобезпечного безвідходного виробництва, альтернативної, малої енергетики, органічної промисловості та сільського господарства, муніципалізація і регіоналізація еколого-економічних відносин,

розвиток корпоративної соціальної та екологічної відповідальності. Концепт синьої економіки по-новому ставить питання забезпечення регіональної конкурентоспроможності через високоефективне й одночасно екологічне та максимально раціональне використання місцевих ресурсів. Основними ланками впровадження такого підходу до природокористування є регіональна влада, муніципалітети і територіальні громади.

Соціальної та екологічної ефективності господарювання на цьому рівні сприяють не тільки й не стільки обмеження через публічний вплив, скільки активні партнерські відносини регіональної та місцевої влади, бізнесу і громад та фактор добровільної корпоративної відповідальності бізнесу, зацікавленого в екологізації виробництва насамперед з тієї причини, що він сам є складовою частиною територіальної бізнес-екосистеми, а природні активи, що експлуатуються ним, перебуватимуть під пильним наглядом насамперед представників місцевої громади, які через платформну мережу інтерактивних зв'язків громадського екологічного нагляду за станом територіальної природно-ресурсної бази розвитку громад забезпечуватимуть ефективний екологічний контроль за діяльністю бізнес-партнерів публічного сектору. Окремим важливим аспектом є формування на рівні низових економічних агентів бізнес-екосистеми, включаючи кінцевих споживачів товарів і послуг, механізмів наноекономіки. Її сучасна позиція спирається на визнання первинною ланкою господарювання не підприємства, а власне людини, простору її креативної господарської діяльності, включаючи домогосподарство як мікросередовище її існування. Наноекономіка намагається винайти з урахуванням насамперед екологічного фактору найбільш вигідні форми економічної поведінки окремого громадянина, включаючи інвестиційну діяльність, підприємництво, підсобне господарство, соціальне забезпечення тощо, орієнтуючись на економію ресурсів у побуті, конторизацію споживання ресурсів у домогосподарстві, використання альтернативного палива та джерел енергії, економне енергоспоживання і стимули до інноваційної екологічної організації побуту на базі смарт-технологій, формування на базі інформаційно-технологічних платформ муніципальних утворень екологічних урбанізованих територій за концептом «Smart City». Загалом, очевидно, що сестейновий, тобто такий, який комплексно забезпечує сталість просторового розвитку тип муніципального господарювання, потребує якнайширшої публічної підтримки екологічних ініціатив населення громад через різноманітні фінансово-економічні механізми, включаючи цільові дотації, пільгове кредитування, безоплатну конторизацію ресурсоспоживання (установлення облікових приладів), а також розбудови інформаційно-технологічних платформ бізнес-екосистем, зокрема в частині створення електронних інформаційних систем інтерактивного екологічного нагляду за станом муніципальних природних екосистем.

Загалом з огляду на окреслений перелік бізнес-екосистемних факторів забезпечення сталості розвитку природно-господарських утворень, *інтегральний бізнес-екосистемний механізм господарювання*, забезпечує сталий просторовий розвиток природно-економічних систем, шляхом об'єднання природних ресурсів як активів розвитку територіальної бізнес-екосистеми в інтегральне ППГУ, щодо якого здійснюються системно-інтегративні, заходи природно-ресурсної політики та відповідні управлінські дії, включаючи забезпечення на різних фрактальних рівнях господарського простору, а саме: розвиток платформних систем із використанням сучасних інформаційних технологій для організації взаємодії учасників процесу управління ПРА, що мають синергетичний характер; створення корпоративних структур управління ПРА та похідними від них фінансовими активами з використанням можливостей кластеризації і принципів, механізмів та інструментів публічно-приватної співпраці, насамперед на муніципальному рівні; реалізацію проектів з ППП, спрямованих на вирішення нагальних соціально-економічних та економіко-екологічних проблем, сталий просторовий розвиток через залучення природних ресурсів до господарського обігу як дієвих економічних активів територіальної спільноти; створення за рахунок надходжень від ренти, отриманої внаслідок реалізації інвестиційних проектів, відповідного фінансового підґрунтя для сталого фінансування потреб територіального розвитку в майбутньому (за типом фонду суверенного фінансування сталого розвитку території).

Важливим чинником інтенсифікації запровадження європейських бізнес-екосистемних механізмів у сферу управління сталим просторовим розвитком в Україні є достатньо чіткий європейський тренд ХХІ ст. поступової переорієнтації із субсидіарності на інвестиційний підхід. Іншими словами, стимулювання саморозвитку територій шляхом забезпечення сприятливих умов для реалізації регіональних конкурентних переваг і формування ключових територіальних компетенцій, які сприяють становленню громад та регіонів як самодостатніх успішних ринкових гравців через реалізацію прибуткових інвестиційних проектів. Таким чином, фактично, баланс між інклюзивними та екстрактивними властивостями бізнес-екосистем зміщуватиметься в напрямі інклюзивності, оскільки субсидіарний характер механізмів стимулювання сталого розвитку передбачає попередньо екстракцію ресурсів з наступним їх перерозподілом між територіальними системами. Натомість, очевидно, що поступовий відхід від субсидіарності одночасно створює умови й для заміни екстрактивних методів розподілу ресурсів ринковими механізмами розподілу сучасної фінансовики, серед яких варто насамперед відзначити формування сек'юритизованих пулів територіальних активів як інвестиційних інструментів фондового ринку, створення системи сталих фінансів механізмами суверенного фінансування та

інклюзію до системи місцевих фінансів заощаджень домогосподарств як джерел інвестиційних ресурсів через платформи бізнес-екосистем.

За таких умов зростає роль, з одного боку – низової бізнес-ініціативи як фактору інтенсифікації територіального розвитку, а, з іншого – структур публічного управління в організації такої взаємодії, зокрема на основі кластерного підходу, шляхом створення технопарків, бізнес-інкубаторів, інвестиційних фондів сталого розвитку та інших форм стимулювання бізнес-діяльності, включаючи селективні режими господарювання на певних територіях. Щодо останніх субсидіарні заходи можуть виявитися недостатніми для забезпечення їх подальшого саморозвитку, зокрема бідних на природні ресурси, депресивних, слаборозвинутих територіальних утворень, зон екологічного лиха тощо. Це можливе в разі відповідної державної участі та підтримки пріоритетних проектів публічно-приватної співпраці з визначенням критичних цільових точок державного впливу на їх реалізацію з метою забезпечення сталого розвитку галузей і територій. Такими, зокрема, є проекти інноваційної модернізації виробництв, екологізації природокористування, перехід на енергозберігаючі технології та інші перетворення в межах переходу господарської моделі країни на концептуальні принципи сталого господарювання. Відтак на основі інституціонально-конфігуративного підходу встановлено три сутнісні ознаки бізнес-екосистемних утворень, а саме мережевий, платформний і такий, що самозорганізується, характер. Визначено, що сучасна бізнес-екосистема з першої позиції розглядається як сукупність учасників, які взаємодіють між собою та усією бізнес-екосистемою, загалом та прямо (побічно) беруть участь у створенні ланцюжка цінностей і загальної вартості; другої - як платформа пошуку клієнтів, компаньйонів, капіталу, товарів і послуг (marketplace), що покривають максимально широкий спектр клієнтських потреб; третьої позиції – вона є живою системою, тобто господарським утворенням, що самозорганізується, трансформується та розвивається за певними закономірностями.

Визначено загальні рамки концепту сталого господарювання (*SUST*-господарювання) як типу, стійкого до екзогенних та ендегенних деструктивних впливів через об'єднуючий платформний характер інституціональної конфігурації господарської системи та організаційні й фінансово-економічні механізми самотрансформаційної дії, якими забезпечуватиметься адаптивність до змін умов і факторів функціонування господарства. Виходячи з цього, основними бізнес-екосистемними факторами забезпечення сталості є: функціональний інклюзивний чинник збільшення ступеня участі соціуму у процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів; екстрактивний фактор наявності інститутів перерозподілу власності та централізованої акумуляції доходів; ефективні ППВ через різноманітні інструменти ППП – довірчого управління, оренди,

концесії, спільної діяльності тощо з орієнтацією на корпоративну соціальну й екологічну відповідальність, головна мета яких - вирішення завдань сталого розвитку на основі участі бізнесу в розробці та реалізації державної соціально-економічної та екологічної політики; мультизнаковий фактор фінансової сталості, який включає дохідність, платоспроможність і забезпеченість власними активами розвитку бізнес-екосистемних утворень за рахунок відповідального кредитування, капіталовкладень у природні активи, сталого страхування, комодифікації природокористування та суверенного фінансування сталого територіального розвитку; децентралізація управління територіальними соціально-економічними системами, ключовими ознаками котрого визначаються наявність повноважень, інтерактивність, відповідальність, відкритість, представництво щодо потреб і пріоритетів громадян та публічні гарантії.

Визначено, що сталість розвитку просторових систем не можливо без урахування ключового фактору екологічності господарювання, яке забезпечуватиметься інструментами і механізмами SUST-господарювання, що спираються на концептуальні засади розбудови платформної, шерингової, креативної, зеленої (сестейнової), синьої та наноекономіки, зважаючи на динамічні фактори науково-технічного прогресу в рамках інноваційних перетворень у системі господарювання, обумовлені четвертою промисловою революцією, насамперед у SMART-технологіях. Розкрито системні складові інтегрального бізнес-екосистемного механізму управління просторовим розвитком територіальних утворень децентралізаційного спрямування, що включає розмежування повноважень між державою і територією щодо використання природних активів у процесі децентралізації влади; інституціоналізацію природно-ресурсних відносин через платформу мережевої колаборації й систему структурного управління; забезпечення економічної самостійності та фінансової стійкості регіону через механізми бюджетної децентралізації і створення умов для самостійного наповнення бюджетів місцевих громад фінансовими надходженнями від спільної діяльності влади і бізнесу з використанням інструментів і механізмів публічно-приватних взаємодій.

2.2. Складові просторової моделі управління природно-ресурсними активами

Принципи формування інноваційної моделі управління природо-ресурсними активами. Створення вихідного комплексу принципів інноваційної моделі управління ПРА України є домінантною ланкою, що передує розв'язанню поставленої проблеми у площині раціоналізації освоєння природно-ресурсних активів і держави та підвищення

результативності управління цими процесами. Зазначимо, що принципи – це початок науки та вихідна детермінанта теорії організацій складних багатовимірних систем, якою є ПСУПРА. З урахуванням принципів можливо визначити цілі формування, функціонування та реалізації дії просторової системи, а також способи і засоби їх досягнення. Поряд з цим виникає об'єктивна необхідність певних обмежень процесів управління використанням природно-ресурсних активів, що забезпечить порядок причинного і стійкого зв'язку між явищами та властивостями досліджуваних об'єктів. Зокрема, це чинні економічні, кібернетики, соціології тощо закони, а також – суттєві взаємопов'язані відносини, які повторюються і за яких зміна одних явищ обумовлює трансформацію інших. Загалом, ми не ставимо за мету виявити та сформулювати новий комплекс законів управління багатокомпонентною просторовою системою, якою є ПСУПРА.

Певним чином узагальнюючи результати аналізу сучасних розробок у сфері просторового розвитку НСЕС, визнаємо [30], що національний простір потрясають кризи різного походження, суспільно-політичні та військово-економічні загрози та ризики, а економіка потребує докорінно нових підходів до розроблення, формування та реалізації політики регіонального розвитку, у т.ч. стратегічного інструментарію децентралізації влади. Але у прискоренні та цілеорієнтації нагальних економічних перетворень домінуючу роль відіграє модернізація територіального формату національного мета простору [151, 166], що передбачає розкриття та якісно нове примноження й нарощення стратегічного потенціалу держави та її регіонів, локалізацію економічної активності на базі активізації інноваційної та когнітивно-інформаційної діяльності, підвищення рівня інвестиційної привабливості, збереження, відновлення та збагачення ПРП та постійного розвитку комунікаційного середовища. Тому вважаємо, що принципи формування ПСУПРА – це науково обґрунтовані ідеї і положення, якими повинні керуватися у практичній діяльності суб'єкти різного рівня при вирішенні конкретних питань щодо розташування нових об'єктів, удосконалення територіальної й галузевої структури господарського комплексу регіону, опрацюванні окремих напрямів регіональної політики [204]. На нашу думку, сформований комплекс принципів повинен урахувати [179]: постійну трансформацію метапростору держави (за різними природними елементами його формування); здатність трансляції резервів і можливостей певного елементарного простору (наприклад, соціально-економічного чи природно-ресурсного до факторного або інституціонального простору) до площинних детермінант іншої природи за рахунок нарощення і трансформації комунікаційного середовища еволюціонування.

Відтак комплекс принципів формування ПСУПРА у зв'язку з п'ятивимірністю ознак її структурно-функціональної архітектури у площині реалізації дії та подальшого розвитку, які впливають із необмеженої

(кількісно) сукупності існуючих закономірностей, виражають суспільно необхідні потреби й забезпечують ефективність просторового розвитку НСЕС. Поряд із цим вони являють собою сукупність головних ідей та вихідних положень, завдяки яким і формується першооснова забезпечення надійності та стійкості функціонування ПСУПРА. Комплекс принципів формування та розвитку ПСУПРА України (відповідно, і надійності та стійкості просторової системи) базуються на: вихідних положеннях теорії систем і теорії синергетики, теорії побудови фрактальних графів і структурних матриць; комплексного, кластерного й системного аналізу та об'єктно-цільового підходу до формування структурно-функціонального складу ПСУПРА в умовах ресурсних обмеженнях; використанні при просторовій графічній інтерпретації архітектури ПСУПРА комплексу принципів - раціоналізації при мінімізації витрат, а також ресурсно-функціонального підходу до освоєння, нарощення й використання природно-ресурсного потенціалу; загальних, організаційних та локалізації за зонами і напрямками регулюючого впливу й ін., що враховано у комплексі принципів залучення продуктивних сил сукупних потенціалів суміжних регіонів (інкорпорованих до формату певного територіального утворення) у контексті забезпечення результативності функціонування територіальних природно-господарських округів (ТПГО) тощо. Таким чином, *принципи формування інноваційної моделі управління природо-ресурсними активами* – це стисло викладені науково обґрунтовані положення та конститутивно-ключові ідеї, які формують фундамент залучення стратегічного потенціалу держави та її регіонів до проведення політики децентралізації в контексті інформатизації та раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу НСЕС до єдиного поля провідних країн світу. При цьому, вони є основою, якою має керуватися суспільство для: розвитку комунікативного середовища і стимулювання загальноекономічного зростання на певному історичній етапі; формування дієвого і безпечного соціально-економічного, суспільно-політичного й культурного середовища; освоєння природних багатств із метою раціоналізації використання продуктивних сил і забезпечення ефективного цілеорієнтованого національного розвитку.

Зазначимо, що сформований комплекс принципів відобразатиме існуючі закономірності й обмеження в державі на шляху її євроінтеграції. Його склад хоча і є суб'єктивним за формою, але об'єктивним за змістом. Порівняно із закономірностями сформований комплекс принципів розбудови нового формату просторового управління ПРА є більш динамічним і кожна його складова може відобразати не одну, а кілька закономірностей функціонування та розвитку ПСУПРА. Тому вважаємо за доцільне визначити перелік принципів формування ПСУПРА України з використанням положень системного, ресурсно-функціонального, процесного та комплексного підходів до розбудови архітектури інноваційної системи (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Класифікація принципів формування просторової системи управління природно-ресурсними активами на засадах системного, ресурсно-функціонального, процесного та комплексного підходів *

Дія принципів	Перелік принципів, сутність і конкретизація*
Загальні принципи формування, реалізації дії та розвитку (трансформації) ПСУПРА	
<p>Регулюють діяльність базових підсистем ПСУПРА відповідно до виокремлених закономірностей</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наукової обґрунтованості практики з урахуванням досвіду – передбачає побудову та реформування ПСУПРА в кожному окремому випадку на основі попереднього наукового аналізу, дотримання у процесі її формування вимог економічних законів і специфічних закономірностей. 2. Ефективності – ефективною вважають таку діяльність, що забезпечить максимально можливий обсяг випуску продукції порівняно із витратами ПРА при раціоналізації освоєння стратегічного потенціалу держави та її регіонів, навіть і в умовах ресурсних обмежень. 3. Оптимальності – потребує вибору найкращого управлінського, організаційного та техніко-технологічного варіанта за кожною з п'яти підсистем ПСУПРА, дотримання оптимального співвідношення між випуском продукції і витратами ПРА. 4. Перманентного вдосконалення процесів, моделей і методів оцінки, прогнозування, регулювання, контролювання – процеси, моделі й методи, які довели свою адекватність на певному етапі формування ПСУПРА, можуть виявитися недостатньо чи зовсім неефективними на іншому етапі розвитку (трансформації тощо). 5. Плановості – визначається мета ПСУПРА, набір стратегій, терміни досягнення визначеного рівня результативності реалізації дії, обсяг необхідних ресурсів тощо. Підлягає цьому принципу й управлінська діяльність, зокрема в межах підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікаційного простору. 6. Єдності цілей – потребує поєднання цілей ПСУПРА та її цільових, загальних, забезпечення управління, функціональних підсистем та підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікаційного простору; цілевстановлення з урахуванням вимог та змін зовнішнього і внутрішнього середовища, що є однією з основних функцій, у площині реалізації якої і розпочинається процес розвитку ПСУПРА. 7. Цілісності та масштабності ПСУПРА – за крайньої необхідності миттєвого макроекономічного регулювання діяльності у сфері просторового управління природно-ресурсними активами можна порушити цей принцип. 8. Гнучкості структури ПСУПРА – однозначно поліпшує виконання визначених відповідно до мети завдань; потребує включення в кожну підсистему відповідного типу механізмів і важелів впливу, засобів, урахування чинників та факторів зміни зовнішнього середовища функціонування, які повинні сприяти передбаченню певних трансформацій та реагуванню на них.

Дія принципів	Перелік принципів, сутність і конкретизація*
Організаційні принципи формування та реалізації дії ПСУПРА	
Охоплюють сукупність правил і норм, які регулюють взаємозв'язки між керуючою та керованою підсистемами функціонування ПСУПРА, оскільки останні локалізовані за зонами і напрямками регулюючого впливу ПСУПРА та її підсистем	<ol style="list-style-type: none"> 1. Функціональної дефініції – передбачає чітке визначення очікуваних від керуючої підсистеми результатів, напрямів її діяльності, формування адекватних інформаційних взаємозв'язків та результативного, комунікаційного середовища при проведенні перманентного моніторингу різних за природою процесів, і створення банку даних і пакета цільового програмного забезпечення. 2. Скалярний – запровадження (визначення) ієрархії завдань щодо виконання поставлених цілей. 3. Діапазону управління та регулювання – для кожної підсистеми, новоствореної ПСУПРА існує граничний обсяг (перелік) базових і специфічних функцій із відповідними засобами регулюючого впливу, але вони можуть змінюватися залежно від ситуацій на ринку, цін на природні ресурси, термінів запровадження заходів щодо підвищення результативності просторового управління. 4. Відповідності завдань – визначені для складових ПСУПРА конкретні завдання повинні взаємодоповнювати одне одного, формуючи єдиний комплекс щодо досягнення оптимального результату і безперервність процесів просторового управління ПРА
Принципи локалізації за зонами і напрямками регулюючого впливу	
Здійснюється регулювання з відхилень показників результативності просторового управління за сферами спрямування і пріоритетами.	<p>Сфери – структурна, економічна, технологічна, технічна, інноваційна, політична, управлінська, соціальна, культурна, які відтворюють базові характеристики й ознаки соціально-економічного, інституціонального просторів та просторів системно-універсального функціонування і природно-ресурсного (матеріального), що формують метапростір розвитку національного державотворчого проекту:</p> <ol style="list-style-type: none"> а) предметної спрямованості за сферами впливу з урахуванням масштабів розвиненості певного простору зі складу метапростору національного державотворчого проекту; б) рівня розвитку держави та її регіонів; в) загального рівня управління та регулювання економікою

*Джерело: класифіковано авторами з використанням положень [165, 173].

Наводимо комплекс принципів, згенерований з урахуванням домінант об'єктно-цільового підходу до визначення процесів і напрямів розвитку новоствореної ПСУПРА (табл. 2.8.).

Таблиця 2.8 – Класифікація принципів формування та визначення напрямів розвитку просторової системи управління природо-ресурсними активами на засадах реалізації об'єктно-цільового підходу *

Дія принципів	Перелік принципів, сутність, конкретизація
Інкапсуляція	
<p>Об'єднує в одне ціле дані та алгоритми їх обробки;</p> <p>сприяє максимальній ізоляції об'єкта дослідження від зовнішнього середовища</p>	<p>Дані, представлені параметрами елементів ПСУПРА, є полями об'єкта, а алгоритми – методами (технологією управління), якими володіє певна підсистема, що суттєво підвищує стабільність і надійність функціонування як окремої підсистеми, так і всієї ПСУПРА, оскільки локалізовані в об'єкті алгоритми забезпечують обмін інформацією із іншими блоками порівняно невеликими обсягами, які можуть контролюватися. У результаті ймовірної заміни методів дослідження це не приведе до непередбачених трансформацій простору загальної системи</p>
Наслідування	
<p>Є властивістю ПСУПРА породжувати нові форми;</p> <p>процесом запам'ятовування побудованого генеалогічного дерева для підсистем ПСУПРА; наявність умов функціонування у попередньому форматі її середовища, що є основою стратегії, яка визначає її поведінку</p>	<p>За використанням такого комплексу принципів при розбудові просторової системи її нащадок автоматично наслідуює методи, але може доповнювати ПСУПРА новими та замінити їх. Особливістю є запровадження у практику механізму, за допомогою якого складові ПСУПРА можуть упорядковувати характеристики більш простих елементів. Наявність визначеної підсистеми ще не забезпечує досягнення певної цілі, для якої вона створена.</p> <p>Для цього необхідна взаємодія ПСУПРА з вищими рівнями управління - структурами апарату, що мають дуальний характер. З одного боку, їх створення та існування залежить від архітектури ПСУПРА та її поведінки за різними етапами формування й розвитку, з іншого – певна підсистема діє під впливом структури і залежить від неї.</p> <p>Кожний структурно-функціональний формат новоствореної ПСУПРА може мати як загальне, так і власне середовище, що формуватиме відповідні умови її діяльності та набувати властивостей макросередовища загалом.</p> <p>При цьому, побудована структура ПСУПРА наслідуює й проектує різноспрямовані важелі впливу</p>

Поліморфізм	
<p>Якість ПСУПРА, що мають загальне походження, може застосовувати різні методи для вирішення завдань та забезпечувати алгоритм на основі сталих методів пристосовування до різних ситуацій</p>	<p>Групування стратегій ПСУПРА за певними ознаками формуватиме відповідні класи, які свою діяльність забезпечуватимуть шляхом реалізації відповідних функціональних стратегій, їх об'єднання у стратегічний набір відбувається за рахунок поліморфізму п'яти підсистем, інкорпорованих до складу ПСУПРА.</p> <p>Поведінка ПСУПРА визначається набором методів, що входять до нього. Змінюючи алгоритм ПСУПРА, об'єкт-нащадок набуватиме специфічних для нього якостей.</p> <p>Алгоритм визначення стратегії забезпечення результативності просторового управління ПРА здійснюється поетапно, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> обґрунтування умов реалізації стратегії та вимог до її результативності; діагностика стратегічного потенціалу; оцінка зовнішнього середовища та деструктивних факторів впливу; визначення мети формування та розбудови ПСУПРА; формування стратегічного набору; еволюція просторової системи

**Джерело: розроблено авторами з використанням принципів об'єктно-цільового підходу [165, 173, 174]*

Поряд із цим, необхідно зважати і на те, що за пропозиціями й обґрунтуваннями авторів передбачається переформатування територіального простору держави за форматом десяти (восьми) ТПГО, що, відповідно, потребує (при розбудові структурно-функціонального складу ПСУПРА) урахування комплексу принципів використання продуктивних сил регіонів та загальних принципів управління для раціоналізації освоєння стратегічного потенціалу держави, а її межах - сукупного потенціалу ТПГО.

Специфічність раціоналізації просторового управління полягає ще й у тому, що накладає суттєві обмеження та передбачає генерування певних умов для управління, які відповідатимуть накопиченим у межах окремого природно-господарського утворення ресурсів, можливостей і резервів. Тому сутність комплексу принципів, які уможливають максимальне задіяння фронтального простору продуктивних сил сукупних регіонів у контексті раціоналізації просторового управління природно-ресурсними активами в межах створених ТПГО можна репрезентувати таким чином (табл. 2.9).

Зауважимо, що наведений перелік принципів, які рекомендовано для застосування, повинен відповідати змістовності комплексу положень

розробки та реалізації як регіональної, так і національної політики, головною метою яких є раціоналізація використання природно-ресурсного потенціалу, структурна модернізація виробництва й управління для створення сприятливих умов праці, побуту та відпочинку населення, забезпечення загальноекономічного розвитку, збереження природного середовища тощо.

Таблиця 2.9 – Комплекс принципів залучення до процесів просторового управління природно-ресурсними активами сукупних продуктивних сил регіонів у контексті раціоналізації та забезпечення результативності діяльності територіальних природно-господарських округів *

Принцип	Сутність і реалізація принципу
<p>Раціонального використання тих елементів продуктивних сил, які є просторовими конкурентними перевагами</p>	<p>Передбачає всебічне врахування всієї передумов і факторів розвитку продуктивних сил із пріоритетністю врахування соціальних та екологічних чинників.</p> <p>Сутність полягає в тому, щоб при локалізації об'єктів досягалась можливо найбільш висока ефективність функціонування територіального природно-господарського округу загалом. Раціональне використання елементів продуктивних сил ТПГО, які є просторовими конкурентними перевагами, передбачає [64, 203]: наближення до джерел сировини, палива, енергії та води; наближення трудомістких галузей до районів і центрів зосередження трудових ресурсів; наближення масового виробництва малотранспортабельної продукції до місць її споживання; ліквідацію (уникнення або ж елімінавання) зустрічних перевезень однотипних природних ресурсів, сировини, палива, готової продукції з одного регіону в інший; обмеження надмірної концентрації промисловості у великих містах, розвиток нових промислових об'єктів у малих і середніх містах; охорону природи й забезпечення комфортних екологічних умов проживання населення.</p>
<p>Соціального цілепокладання функціонування продуктивних сил</p>	<p>У кожному регіоні створити таку структуру господарства ТПГО, яка б найповніше задовольняла матеріальні та духовні потреби населення.</p> <p>Урахування цього принципу сприятиме відтворенню соціальної справедливості, рівноправного функціонування регіонів, підвищенню соціально-економічної ефективності територіального розвитку, всебічному розвитку особистості та задоволенню потреб населення.</p>
<p>Раціонального природокористування та охорони довкілля</p>	<p>Передбачає раціональне використання природних ресурсів, їх відтворення й охорону навколишнього природного середовища.</p> <p>Першоосновою раціонального природокористування є збереження екологічної рівноваги, створення сприятливого соціально-економічного середовища життєдіяльності населення та відновлення цілісності природних комплексів</p>

Принцип	Сутність і реалізація принципу
Інституціональної стабільності	Базується на складній сукупності офіційних та неофіційних правил і реалізується переважно шляхом їх ієрархічної організації, в якій кожен більш високий рівень складніше та дорожче змінити, ніж попередній
Адаптації ТПГО загалом до потреб ринку	Умови функціонування й розвитку новостворених ТПГО повинні враховувати передусім потреби внутрішнього ринку територіального утворення
Рівномірності використання територіального ландшафту	Передбачає гармонійне поєднання економічного, соціального і природного середовищ у межах певної територіальної одиниці та взаємозв'язків між ними, що забезпечують рівномірне використання соціально-економічного і природного потенціалу та протидії процесам регіональної асиметрії
Комплексного розміщення виробництва та об'єктів інфраструктури	Передбачає комплексне використання природних ресурсів і їх відходів; раціональне використання людських ресурсів; створення ефективних виробничих зв'язків між підприємствами; формування єдиної виробничої інфраструктури з метою обслуговування локальних виробничих комплексів
Гармонійності ресурсного потенціалу з факторами розміщення виробництва	Передбачає дотримання гармонійності між виробничими потужностями й обсягом виробництва, з одного боку, і наявністю сировинних, паливно-енергетичних, людських, інфраструктурних ресурсів регіону – з іншого. Реалізація вказаного принципу потребує збалансованості й пропорційності між галузями спеціалізації, добувною та обробною ланками виробництва, виробничою й соціальною сферами
Орієнтації на дотримання суспільного поділу праці	Визначає структуру та організаційну побудову продуктивних сил, комбінацію факторів виробництва і базові відносини, що виникають між суб'єктами господарювання. Це складне багатоаспектне економічне явище, яке виявляється у взаємозв'язку різних видів конкретної праці та визначається певною структурою суспільної організації виробництва
Спеціалізації та комбінування в межах секторальної пріоритетності	Спеціалізація полягає в зосередженні виробництв у окремих сферах економічної діяльності, які відповідають традиціям, ресурсній базі, кадровому потенціалу та ринковим потребам. Концентрація, у свою чергу, являє собою концентрація засобів виробництва, предметів праці та кадрового ресурсу в промислових центрах, тобто процес усупільнення виробництва через збільшення обсягів випуску продукції на певних територіях (або ж у межах певного ТПГО).

* Джерело: сформовано авторами за даними розробок [9, 10].

Відтак при формуванні ПСУПРА України слід передбачити використання й усталених принципів розробки та реалізації політики у сфері регіонального й державного управління (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Комплекс принципів для розроблення та реалізації політики у сфері державного і регіонального управління *

Принцип	Сутність і реалізація
Законності	Відповідність Конституції та законам України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України
Співробітництва	Узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, Верховної Ради АРК, органів виконавчої влади АРК, органів місцевого самоврядування, забезпечення співробітництва між ними під час формування та реалізації державної регіональної політики
Паритетності	Забезпечення рівних можливостей доступу об'єктів регіональної політики до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку та фінансового потенціалу ТПГО
Відкритості	Забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику та є в розпорядженні органів державної влади, Верховної Ради АРК, органів виконавчої влади АРК та органів місцевого самоврядування
Субсидіарності	Передача владних повноважень на найнижчий рівень управління для найбільш ефективної реалізації
Координації	Взаємозв'язок та узгодженість довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному, окружному та місцевому рівнях
Унітарності	Забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної цілісності України
Історич. Спадкоємності	Врахування та збереження позитивних надбань попереднього розвитку регіонів
Етнокультурного розвитку	Відродження етнічної самосвідомості, збереження духовної та матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їх етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності
Сталого розвитку	Розвиток суспільства для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх генерацій
Об'єктивності	Розроблення документів, що визначають державну і регіональну політику, на основі реальних показників, яких можливо досягти та оцінити

* Джерело: сформовано авторами за даними [203, 212, 338]

Проте врахування вказаного комплексу принципів при розбудові, реалізації дії та переформатуванні ПСУПРА було б не повним, якщо суб'єктами управління передбачено використання й таких загальноекономічних принципів, як ефективності, законності, інтеграційності, історизму, комплексності, науковості, об'єктивності, пріоритетності, сталості, прозорості. Тому одночасне переформатування територіального устрою держави в контексті раціоналізації просторового управління ПРА і, відповідно, інноваційний погляд на реалізацію нагальних процесів ідентифікації нового формату оцінки сучасного стану НСЕС та перспектив її подальшого розвитку і функціонування, потребують урахування більш реактивних (специфічних) принципів для побудови структурно-функціональної архітектури просторової системи управління природно-ресурсними активами України (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Комплекс специфічних принципів формування та реалізації дії багатовимірних просторових (інноваційних) систем управління *

Принцип	Сутність і реалізація
Евристичності	Базується на використанні творчого підходу та наукових методів і прийомів з метою збалансованого розвитку регіонів, раціонального використання продуктивних сил та природно-ресурсних активів
Еквіфінальності	Передбачає, що процес модернізації продуктивних сил регіону може досягнути бажаного кінцевого результату, який не залежить від часу
Емерджентності	Полягає в сукупному функціонуванні наявних економічних, екологічних, соціальних та науково-технічних факторів, що обумовлює якісно нові особливості раціонального використання продуктивних сил регіону та регіональних природно-ресурсних активів (відповідно, ТПГО)
Інноваційності	Процес спрямування зусиль, ресурсів та інтелектуального потенціалу на активізацію технічного оновлення й освоєння випуску висококонкурентної продукції, запровадження й поширення нововведень
Комплементарності	Базується на всебічній підтримці регіональних програм, проектів і заходів шляхом взаємодоповнювальної дії різних суб'єктів регіонального розвитку (у т.ч. і у межах ТПГО)
Креативності	Полягає в розробці стратегій регіонального розвитку та формуванні коротко-, середньо- та довгострокових програм розвитку регіону на основі використання новітніх підходів і прогресивних методів, що характеризуються комплексністю та багатовимірністю
Релевантності	Полягає у вагомості та важливості заходів, що вживаються з метою розвитку й модернізації продуктивних сил у контексті інноваційного піднесення національної економіки

Принцип	Сутність і реалізація
Локалізаційності	Передбачає розташування окремих підприємств, їх груп та об'єднань з урахуванням локалізаційного аспекту масштабів стратегічного і природно-ресурсного потенціалу при об'єктивному оцінюванні та сприйнятті наявного природно-ресурсного активу, рівня розвиненості продуктивних сил, який ураховує природні, соціально-демографічні, технічні, економічні, екологічні, політичні та ін. фактори
Субсидіарності	Процес розмежування повноважень центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та делегування конкретних завдань, зокрема щодо освоєння природно-ресурсного активу, на рівень, де вони можуть виконуватися найбільш ефективно з метою модернізації продуктивних сил
Протеджентності (лат. <i>protegendo</i> – відбір, фільтрація)	Полягає у тому, що для кожного регіону характерна власна стратегія розвитку, стратегічний потенціал та потенціал продуктивних сил (у тому числі масштаби природно-ресурсного потенціалу, доступність до видобутку і розробки корисних копалин тощо), темпи комерціалізації інновацій та внутрішнє середовище функціонування. Інновації можуть формуватися в одному регіоні, а в суміжному (у межах ТПГО або ж іншого ТПГО) - комерціалізуватися і приносити прибуток, тобто в іншому, оскільки, в цьому випадку, діє механізм протеджентності регіональним середовищем інноваційних ідей, спрямованих на модернізацію продуктивних сил, раціоналізації використання стратегічного потенціалу та освоєння природно-ресурсних активів
Алокаційності	Полягає у пріоритетності реалізації процесів раціонального поділу/перерозподілу різної природи ресурсів, резервів і можливостей регіонів (ТПГО або ж ОТГ) та держави загалом у контексті підвищення результативності освоєння наявних природно-ресурсних активів та масштабів стратегічного потенціалу
Алармовості комунікаційних технологічних та виробничо-господарських зв'язків	Передбачає розбудову комунікаційного середовища та інкорпорованої до просторової системи управління природно-ресурсними активами конститутивно-ключової трансформуючої еволюційної підсистеми, тобто підсистеми прийняття рішень. Формування та функціонування останньої забезпечено активними оберненими блоками зв'язку, які створені на єдиній інформаційно-платформній основі, а також інформаційним реагуванням та повідомлення з використанням цільового програмного забезпечення, про стан комунікаційних мереж і адекватність використовуваних технологій; відхилення від визначених орієнтирів; тимчасові порушення у структурі; нарощення загроз і ризиків різної природи тощо

* Джерело: сформовано авторами за даними[18, 134, 178, 203, 338]

Окремі з наведених принципів можна певним чином ідентифікувати за сутністю з принципами синергетичної природи, однак вважаємо, що саме цей їх комплекс – є визначальним для подальшої еволюційної трансформації національного метапростору з огляду на його можливості та обмеження. Тобто можна узагальнено репрезентувати (за напрямками реалізації процесів) використання комплексу принципів при формуванні просторової системи управління, забезпечення її функціонування та розвитку і в подальшому трансформацію ПСУПРА до стану, що відповідає зовнішньому та внутрішньому середовищу побудованої архітектури ПСУПРА (табл. 2.12).

Отже, за умов синхронного використання наведених вище принципів різної природи, а також перманентного застосування у проєктивних процедурах комплексу принципів платформного підходу, функціонування і розвитку бізнес-екосистем, як дослідниками визнано у попередніх науково-прикладних розробках, можна забезпечити стійкість і надійність інноваційної просторової форми управління природно-ресурсними активами держави та її регіонів та сприяти модернізації національного господарства. Пропонованим для використання обґрунтованим комплексом принципів формування інноваційної моделі є основою, якою має керуватися суспільство у процесі оцінювання метапростору національної соціально-економічної системи шляхом пріоритетного розвитку комунікативного середовища в контексті стимулювання загальноекономічного зростання на певному історичній етапі, формування дієвого і безпечного суспільно-політичного й культурного середовища, освоєння природних багатств із метою раціоналізації використання продуктивних сил і забезпечення ефективного національного розвитку.

Удосконалено комплекс засадничих принципів, доктринального характеру для розбудови та реалізації просторової системи управління природно-ресурсними активами за інноваційним переформатуванням простору НЕСС, яким передбачено синхронне використання при її формуванні, функціонуванні та розвитку (трансформації) принципів.

Структурно-функціональні складові моделі управління природно-ресурсними активами. За результатами розроблення та обґрунтування теоретичних засад, концепту і доміант просторового управління природно-ресурсними активами формування ПСУПРА України вважаємо за доцільне здійснити формалізацію параметрів цієї моделі, тобто *моделі управління природно-ресурсними активами держави (МУПРА)*. Вважаємо, що це слід здійснити за платформним форматом синхронного управління взаємозалежними процесами (одночасними) у внутрішньому середовищі всіх чотирьох метапросторів: природно-ресурсного (матеріальні потенціали), факторних потенціалів (економічного, екологічного, інвестиційного тощо), інституціонального (потенціалів системно-універсального функціонування),

соціально-економічного (соціетальних потенціалів) просторів - конститутивно-ключових метапросторів сучасного державотворчого проекту, які розкриті дослідниками із позицій забезпечення сталого просторового розвитку України.

Таблиця 2.12 – Групування принципів базових теоретичних підходів та еволюційного просторового концепту за напрямами розвитку просторової системи управління природно-ресурсними активами

Комплекс принципів	Процес		
	формування	функціонування	розвиток / трансформація
Загальні	X		
Кластерного підходу	X		
Побудови фрактальних графів	X		
Системного та комплексного підходів	X	X	
Загальні принципи управління	X	X	
Організаційні	X	X	
Ресурсно-функціонального підходу	X	X	
Загальноекономічні	X	X	
Теорії систем	X	X	
Об'єктно-цільового підходу		X	X
Локалізовані за зонами і напрямами регулюючого впливу		X	X
Принципи побудови структурних матриць		X	X
Синергетичні	X	X	X
Залучення сукупних продуктивних сил регіонів до процесів просторового управління	X	X	X
Розробки й реалізації регіональної та державної політики	X	X	X
Визначальні специфічні принципи формування та реалізації багатовимірних просторових систем управління	X	X	X
Платформного підходу	X	X	X
Функціонування та розвитку бізнес-екосистем	X	X	X

Визнаємо, що лише об'єктивна формалізація структурно-функціональних складових управління просторовим розвитком дасть змогу визначити найбільш дієвий комплекс важелів і регуляторів управління в досліджуваній площині. Але для вирішення зазначеного завдання необхідно мати чітке уявлення про: імовірну ефективність пропонуваніх до використання управлінських дій; кількісну визначеність і можливість досягнення в майбутньому орієнтирів; необхідні обсяги ресурсів та часу, а також місця (об'єкти) докладання зусиль.

При цьому необхідно побудувати та аргументувати елементарний склад компонент ПСУПРА й адекватність відтвореної моделі управління реальним процесам; довести здатність сукупних потенціалів (стратегічного потенціалу) країни її реалізувати або ж підтримувати певний рівень результативності управління в межах загального метапростору просторового розвитку держави. Йдеться про те, що організаційні, природно-ресурсні, промислові, глобальні, економічні та фінансові, управлінські, наукові, інноваційні й техніко-технологічні можливості поряд з ідеологічними, політичними, духовно-моральними, ціннісно-світоглядними, концептуальними та інституціональними резервами державотворчого проекту Україна, які наразі зосереджені в межах загального національного метапростору, повинні стати базою для конструювання просторової системи управління природно-ресурсними активами для розробки та реалізації відповідного типу державної політики (за умов розробки практичного інструментарію макроекономічних цілеорієнтованих регулюючих дій щодо її органічного функціонування та забезпечення результативності).

Крім того, визначені за результатами авторських розробок просторовий напрям і обсяги управлінських впливів є конститутивно-ключовим чинником досягнення загальної мети – переходу держави та її регіонів до сталого розвитку. Використання запропонованої розробниками [126, 195, 236] п'ятиаспектної моделі управління (багатовимірними об'єктами та системами) дає змогу чітко формалізувати поставлені вище завдання; знизити вплив суб'єктивізму на процедури побудови ієрархій і складу ПСУПРА з урахуванням зовнішніх позитивних (різноспрямованих) факторів впливу; визначити черговість обґрунтування і прийняття нагальних управлінських рішень. Автори переконані, що проектування структурно-функціональної архітектури ПСУПРА повинно бути не лише чітко формалізованим, а за використанням усталених методів побудови багатокомпонентних систем забезпечувати її стійкість, надійність і результативність функціонування у подальшій її трансформації.

Як свідчить аналіз предметної області просторового управління, зокрема ПРА держави, саме на початковому етапі створення ПСУПРА (дослідження, обґрунтування структури просторової системи та розробки її архітектури) задаються базові параметри її подальшого розвитку в контексті

забезпечення стійкості та надійності реалізації кожного її елементу. Варто зазначити, що всі підходи до інформаційного обстеження метапросторів, на жаль, більшою мірою орієнтовані на використання паперових технологій, які не забезпечать належну якість формування інформаційної моделі ПСУПРА і надійну основу для подальшого розроблення регуляторів і важелів впливу. Одночасно існує досить широкий спектр засобів і методів забезпечення розробки прийомів управління, у тому числі інструментарій складання функціональних та структурно-інформаційних моделей платформного типу.

За результатами аналізу змісту проблематики, синтезуємо можливі шляхи вирішення проблеми шляхом послідовної побудови функціональної та інформаційної моделей ПСУПРА з використанням сучасних інформаційних технологій. Аналіз ситуації, що сформувалася в нашій державі, дає підстави запропонувати виконання таких завдань: а) доопрацювати й удосконалити архітектуру адаптивного формату складно організованих систем у частині переходу від використання паперових документів до електронної моделі платформного формату ПСУПРА; б) розширити перелік використовуваних технологій розробки структурно-функціональної моделі ПСУПРА; в) уточнити послідовність типових алгоритмів розробки (переформатування) елементів ПСУПРА. При цьому необхідно враховувати ще один важливий фактор процесу автоматизації й оптимізації управління – взаємний вплив структури ПСУПРА і впроваджуваних в її межах засобів раціоналізації. Як свідчить досвід розробок щодо формування цільового програмного забезпечення та обґрунтування комплексу стратегічного інструментарію в його межах [143, 144, 145, 146], зазначене може істотно підвищити ефективність розробки структурно-функціонального формату національної ПСУПРА.

Визначено необхідність виконання таких завдань [134, 154, 178]:

- установити залежність вихідного макроекономічного показника (відносного) результативності просторового управління природно-ресурсними активами від виокремлених (обґрунтованих) вхідних параметрів складових досліджуваного об'єкта;
- обґрунтувати певний перелік відносних показників елементів новоствореної ПСУПРА із фіксованими значеннями всіх заданих при постановці науково-прикладного завдання параметрів;
- формалізувати вхідні параметри і фактичні вихідні показники;
- виявити об'єктивні залежності та достатні для моделювання виміри й коефіцієнти детермінації.

Реалізація такого комплексу завдань дасть змогу: а) підвищити достовірність і ймовірність прогнозу, а за умови відхилення фактичних показників від прогнозного – визначити і здійснити комплекс регулюючих впливів на певну сферу (структурну, економічну, управлінську, інноваційно-інвестиційну, техніко-технологічну, суспільно-політичну, природно-ресурсну

тощо), яка спричинила зниження рівня результативності просторового управління, з обґрунтуванням найбільш дієвих заходів у досліджуваній площині; б) проаналізувати й отримати реальну оцінку показника по кожному вхідному параметру; в) здійснити по заданому чи бажаному рівню результативності цілеспрямоване стратегічне управління. Отже, сформована таким чином гнучка архітектура ПСУПРА сприятиме вирішенню проблеми просторового управління при раціоналізації природокористування і збільшені обсягів випуску продукції; техногенному навантаженні; зростанні собівартості продукції за рахунок скорочення втрат; підвищення ритмічності/стабільності технологічного процесу. Саме виконання зазначених завдань і забезпечить алокаційне управління ПРА, створення державної системи моніторингу, удосконалення системи обліку та контролю за природно-ресурсним потенціалом, нормування питомих витрат. Тому розробка комплексу методичних і практичних аспектів щодо формування платформного типу ПСУПРА, її адаптація з метою підвищення результативності управління і забезпечення переходу держави та її регіонів до сталого розвитку дасть змогу отримати нові науково обґрунтовані розробки у цій сфері та розв'язати важливу національно-господарську проблему.

До того ж урахування у процесі розбудові структурно-функціональних складових у межах архітектури ПСУПРА активних і деструктивних підсистем, виокремлення їх властивостей, зв'язків та чітке окреслення структури цілей уможливить формування адаптивної дієвої системи, межі аналізу якої не будуть обмежені можливістю впливу на процеси просторового управління природно-ресурсними активами в умовах ресурсних обмежень і постійного нарощення суспільно-політичних загроз і ризиків у державі (рис. 2.6) через природні, економіко-технологічні, суспільно-політичні, адміністративні, інституціональні, технічні та іншої природи дії, які і здійснюють найбільш вагомий вплив на поведінку ПСУПРА у форматі так званого великого циклу при неперервній цільовій функції та лінійних і нелінійних обмеженнях [259].

Обґрунтоване прийняття управлінських рішень за результатами системного аналізу ситуації та прогностичної інтерпретації варіантів подальшого розвитку подій (саме в межах підсистеми прийняття рішень, змістовність якої формалізовано далі), дасть змогу суб'єктам управління визначити найвагоміші об'єкти локалізації зусиль у контексті реалізації пріоритетних завдань щодо забезпечення переходу держави до сталого розвитку на тлі ресурсних обмежень.

Своєчасне подання (до центрів управління та регулювання іншим чотирьом підсистемам) та об'єктивізація інформації про стан і рівень освоєння природно-ресурсних активів, імовірні перспективи реалізації на практиці прийнятих рішень (варіантів розвитку подій у межах НСЕС) забезпечить своєчасність:

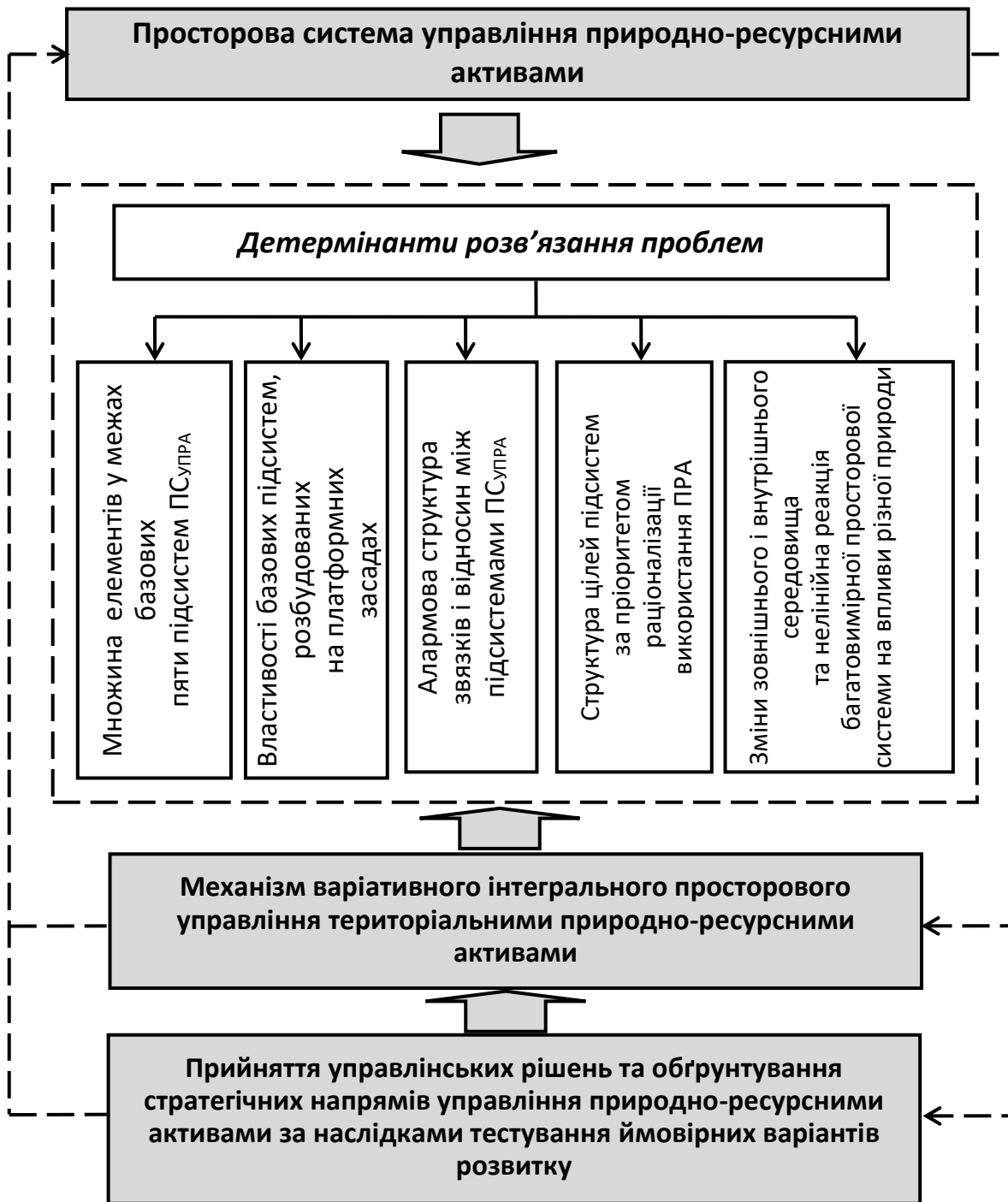

Рисунок 2.6 – Джерела функціонування просторової системи управління природно-ресурсними активами

а) реагування на зовнішні загрози та внутрішні ризики, які ініціюватимуть де-еволюційні зрушення в межах метапростору державотворчого проекту «Україна»;

б) визначення об'єктів локалізації зусиль щодо розбудови та ціле орієнтованого розвитку бізнес-середовища;

в) залучення до процесів нарощення, трансформації та раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу держави територіальних бізнес-екосистемних складових оригінальної просторової моделі управління ПРА.

Виходячи з цього, попередньо слід проаналізувати стан предметного опису підсистем підтримки прийняття рішень у площині просторового управління, зокрема підходів до класифікації ПСУПРА, а також їх офіційного визначення.

При цьому необхідно виявити цільові функції останньої та передбачити можливість виконання завдань розвитку комунікаційного середовища. Тому можна зробити висновок, що ситуація з реалізацією функцій просторового управління сталим розвитком у загальному метапросторі держави наразі уповільнює процеси створення і впровадження у практику управління як загальної просторової системи, навіть платформного типу, так і підсистем підтримки прийняття рішень. Також з метою предметного впорядкування просторового управління слід провести формалізований опис процесу прийняття управлінських рішень та ввести поняття (для розвитку понятійно-категоріального апарату теорії просторового управління ПРА) його малого і великого циклів.

Вказане обумовлено, як відомо, існуванням у межах загального метапростору суттєвих трансформацій та викликів і, відповідно, чотирьох елементарних метапросторів (визначено авторами, а також два похідних простори - комунікативний і концептуальний): ПРП (матеріальних потенціалів), простору факторних потенціалів (економічного, екологічного, інвестиційного тощо), інституціонального простору (потенціалів системно-універсального функціонування), соціально-економічного простору (соціетальних потенціалів). Так, зокрема, під *малим циклом прийняття управлінського рішення у сфері просторового управління природно-ресурсними активами* розуміємо пошук оптимального рішення для метапростору національного державотворчого проекту, яке приймається суб'єктом відповідного рівня (або тими, які опікуються вирішенням комплексу завдань у сфері просторового управління ПРА) з урахуванням результатів оптимізації шести метапросторів (чотирьох базових та двох похідних) при формулюванні прикладного завдання в умовах заданої цільової функції й обмежень. *Великий цикл прийняття управлінського рішення у сфері просторового управління природно-ресурсними активами* – це пошук нетривіального й оптимізаційного управлінського рішення щодо організації та

раціоналізації просторового управління ПРА держави та її регіонів у шістьми просторових площинах, що неможливо без модифікації цільової функції або зняття частини обмежень при формалізації як поточних, так і прогностичних параметрів функціонування загального метапростору розвитку державотворчого проекту.

Урахуванням наведених авторських трактувань і висновків, пропонуємо уточнити визначення типу архітектури ПСУПРА, а в її межах – системи прийняття рішень та класифікацію таких систем. Так, у частині уточнення класифікації основним показником за результатами реалізації дії новоствореної ПСУПРА (платформного типу) є провідним розподіл за функціоналом щодо реалізованого в межах циклів виконання завдань підсистемою прийняття рішення. У рамках нової класифікації пропонуємо замість застосовуваного класу підсистем прийняття рішень «щодо рівня користувача» [258, 260, 341] використовувати клас «за функціоналом».

До складу останнього слід включити інформаційне, розрахунково-інформаційне й інтелектуальне цільове програмне забезпечення, наприклад, розроблене дослідниками [143, 144, 145, 146] для обґрунтування коридорів розвитку національної соціально-економічної системи та розробки ресурсно-функціонального, загальноконкурентного і потенційно-факторного набору стратегій сталого розвитку регіонів держави. Така класифікація більш повно відповідатиме сучасному розумінню розбудови архітектури ПСУПРА, а в її межах і автоматизованої системи підтримки прийняття рішень, що й сприятиме прискоренню процесу впровадження багатокомпонентних систем у практику управління просторовим розвитком.

Стосовно запровадження в дослідженні терміна надійності функціонування ПСУПРА зазначимо, що понятійний апарат теорії надійності (з урахуванням сучасних проблем просторового управління) потребує структуризації та системного представлення нової парадигми вирішення завдань забезпечення надійності управління ПРА в Україні, зумовлюючи корінні зміни й організаційного аспекту надійності ПСУПРА, оскільки в сучасних умовах господарювання виникає безліч питань, зокрема, щодо:

відповідальності суб'єктів управління (різного рівня) за прийняті в умовах розподілу та провадження єдиного технологічного процесу управління рішення;

передачі інформації між різними структурами та її відкритості;

обґрунтування показників і критеріїв надійності;

досягнення результативності управління розвитком ППГУ;

реалізації так званої людиноцентричної моделі тощо.

У цьому контексті пріоритетними мають стати не короточасні економічні зиски чи політичні вигоди держави, а перспективні цільові орієнтири сталого господарювання.

Однак новоствореній ПСУПРА та реалізації моделі сталого господарювання країни (за проголошеним форматом десяти територіальних природно-господарських округів) мають стати притаманними українському менталітетові лише такі характерні ознаки, як повільність і надзвичайна обережність. У цьому контексті система управління сталим просторовим розвитком нашої держави повинна враховувати загальні фактори, що стримують динаміку руху, ураховуючи відповідні економічні пріоритети, а також особливі характеристики (усіх чотирьох базових метапросторів та двох похідних) подальшого збалансованого розвитку державотворчого проекту. При цьому особливої уваги заслуговують на врахування в архітектурному форматі ПСУПРА факторні ознаки просторового розвитку національного державотворчого проекту за концептуальним (першого рівня пріоритетності) та інституціональним метапросторами, що передбачає специфічність формування ієрархії її елементів. Саме останні дадуть змогу елімінувати вплив відсутності науковообґрунтованих і виважених концептуальних моделей: державотворення, просторового управління, оцінки-прогнозування національного багатства тощо, логічності дій провідних суб'єктів державотворчих процесів майже в усіх сферах (у т. ч. просторового управління), яка була на початковому етапі становлення та розвитку нашої держави і трансформувалася у вимушені, залежно від обставин, імпровізації; стратегії подолання перешкод на шляху державотворчого процесу з позицій консолідованого розуміння масштабів власного природного багатства і механізмів його нарощення.

Пропонуємо п'ятиаспектну модель структури ПСУПРА (рис. 2.7) у складі таких базових підсистем: цільової (5 елементарних підсистем), функціональної (5), загальної (3), підсистеми забезпечення просторового управління (4), підсистеми прийняття рішень (7).

Відтак авторами визнано [182], що функціонування та реалізація дії підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікаційного простору, від результативності якої і залежить організація та раціоналізація діяльності чотирьох базових метапросторів і двох похідних, має здійснюватися за основними трьома етапами виконання цільових завдань:

Перший – формування безлічі альтернатив R із обмеженої (необмеженої) кількості можливих варіантів розвитку подій, яке полягає у послідовному формуванні цільової функції у площині раціоналізації використання (освоєння) ПРА за кожним із чотирьох базових метапросторів та пошуку раціональних параметрів зі складу пріоритетних альтернатив. Саме останні визначають стратегію застосування засобів та ресурсів у межах установлених дослідниками обмежень;

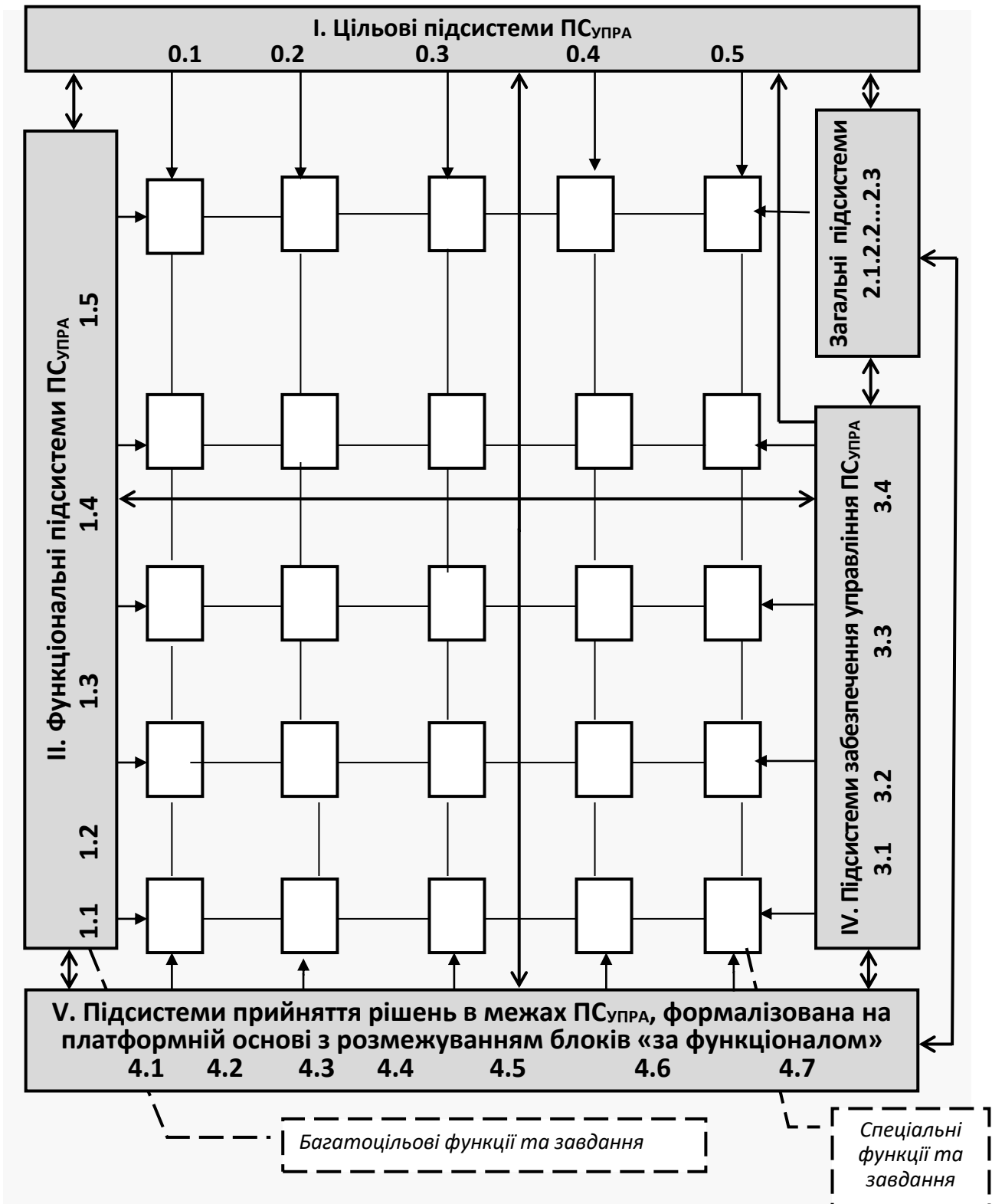

Рисунок 2.7 – Конструкція п’яти аспектової моделі структурно-функціональних компонент просторової системи управління природно-ресурсними активами

Умовні позначення до рисунку 2.7

Цільові підсистеми:

- 0.1 – формування та моделювання масштабів ПРП;
- 0.2 – трансформації природно-ресурсного потенціалу;
- 0.3 – підвищення техніко-організаційного рівня виробництва та освоєння ПРА;
- 0.4 – прогнозування і контролю освоєння природно-ресурсних активів;
- 0.5 – регулювання та ущільнення взаємодії.

Функціональні підсистеми:

- 1.1 – перспективне і поточне техніко-економічне планування та прогнозування;
- 1.2 – управління технічною підготовкою виробництв із використання ПРА;
- 1.3 – діагностика технологічних процесів та аналіз діяльності у сфері просторового управління за десятьма ТПГО, реалізація дії яких відбувається за бізнес-екосистемною детермінантою;

1.4 – технічний та організаційний контроль за діяльністю у сфері природокористування в межах кожного ТПГО, що реалізується за платформним форматом замкненого циклу вирішення завдань;

1.5 – організація фінансової діяльності, режиму та звітності у площині раціоналізації освоєння ПРА.

Загальні підсистеми:

2.1 – формування та запровадження нового комплексу інститутів просторового управління ПРА;

2.2 – запровадження конкуренції та ефективної цінової політики за результатами ущільнення взаємодії між шістьма метапросторами;

2.3 – розроблення та введення системи норм і нормативів для розвитку просторової системи управління природно-ресурсними активами в межах ТПГО.

Підсистеми забезпечення просторового управління:

- 3.1 – нормативно-правове забезпечення;
- 3.2 – організація та ведення удосконаленого нормативного господарства в межах ТПГО;
- 3.3 – автоматизація процесів просторового управління та його технологічне й інформаційне забезпечення;
- 3.4 – інформаційно-методичне забезпечення та оснащення технічними засобами.

Підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікативного метапростору:

- 4.1 – у межах природно-ресурсного метапростору;
 - 4.2 – у межах простору факторних потенціалів;
 - 4.3 – у межах інституціонального простору;
 - 4.4 – у межах соціально-економічного простору;
- Доповнено прийняттям рішень для похідних просторів, які забезпечують розвиток державотворчого проекту;
- 4.5 – у межах комунікативного простору;
 - 4.6 – у межах концептуального простору;
 - 4.7 – розробки стратегічних програм та ущільнення взаємодії в контексті розбудови дієвого комунікативного простору держави.

другий – передбачає створення системи обмежень, що формує межі певної *області допустимих рішень* (ОДР), які можуть визначатися вищим органом управління (корелянтом) та обумовлюватися ситуацією, або безпосередньо оператором підсистеми прийняття рішень;

третій – включає вербальний та графічний опис альтернатив, що не лише спрощує прийняття остаточного рішення, але й підвищує довіру користувача до результатів вирішення поставлених завдань і моделювання.

Зазначимо, що розвиток комунікаційного простору (і, відповідно, у межах просторової системи її комунікаційного середовища) та ущільнення взаємодії між шістьма просторами, які формують метапростір розвитку державотворчого проекту забезпечено чітким виконанням специфічних функцій власне підсистемою прийняття рішень.

Розбудова структурних компонент просторової системи здійснено з використанням платформного підходу до формування сировинно-ресурсних, ресурсно-функціональних, інформаційно-методичних алармових мереж, а визначення завдань на засадах бізнес-екосистемного підходу, у т. ч. до перманентного інформування чотирьох інших підсистем загальної просторової системи як щодо прийняття певного науково-обґрунтованого управлінського рішення (оптимізаційного), так і ймовірних наслідків для розвитку метапростору держави загалом.

Завдяки виконанню специфічних функцій (передбачених при створенні цієї підсистеми), вважаємо, що підсистема прийняття рішень ПСУПРА є самоорганізуючою і тому в процесі еволюції та трансформації в її межах поступово закріплюються, видозмінюються зв'язки між базовими елементами (з іншими чотирма ключовими підсистемами), що сприяє органічному функціонуванню та результативності реалізації дії ПСУПРА вже як структури-атрактору.

Таким чином, властивий цій багатовимірній мультикомпонентній системі характер відповідно до положень нової парадигми формування ПСУПРА на платформних засадах дасть змогу крізь призму синергетики (з урахуванням емерджентності та резервів адаптації її складових до змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі, реалізованих на засадах системного, комплексного, об'єктно-цільового та ресурсно-функціонального підходу) ініціювати трансформацію та активну зміну базових елементів відповідно до загроз і можливих ризиків, які набуватиме НСЕС. Стосовно сутності вже відомих багатовимірних систем існують різні погляди [62, 65], однак щодо сформованої багатокомпонентної й самовідтворювальної ПСУПРА розбудова на платформних засадах реалізації функцій бізнес-екосистем із алокаційним взаємозв'язком між базовими підсистемами при цільовому функціоналі раціоналізації використання ПРА генеруватиме нові закономірності розвитку метапростору національного державотворчого проекту, забезпечуватиме перехід до сталого розвитку держави та її регіонів,

стійкі режими функціонування соціально-економічного, факторного та природно-ресурсного простору України за рахунок нарощення масштабів простору системно-універсального функціонування.

Виокремлення нового комплексу закономірностей еволюції ПСУПРА в сучасних умовах господарювання дає змогу сформулювати правила принципового характеру, дотримання яких забезпечить раціоналізацію освоєння ПРА (які сформульовані на певному рівні узагальнення, абстраговані від реальних особливостей специфіки виробничої діяльності окремих галузей, набувають значення принципів у розробленій концепції формування ПСУПРА як структури-атрактору та визначають порядок її функціонування). Зазначене, дає змогу генерувати алармовий зв'язок із безпосереднім розв'язанням наукової проблематики розбудови метапростору розвитку національного державотворчого проекту з формування дієвого комунікаційного простору країни за результатами вирішення прикладних комплексних завдань щодо прийняття управлінських рішень та формування логістичних циклів їх передачі іншим чотирьом підсистемам ПСУПРА. Визначені закономірності є теоретичною основою розв'язання національно-господарської проблеми на наступних етапах.

Окремі дослідники визнають існування не законів, а закономірностей, які формують характер взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, ущільнення зв'язків між ними та нарощення здатності досягнення стратегічних цілей (у т. ч. у сфері управління процесами освоєння ПРА) шляхом форсованого розвитку комунікаційного простору в межах НСЕС. Тому не другорядним завданням дослідження є визнання не лише складу ПСУПРА, а й напрямів дії її базових закономірностей для того, щоб уникнути деструктивних явищ та упереджувати загрози стійкості й збалансованості функціонування цієї багатокомпонентної системи. На основі вивчення результатів наукових досліджень [143, 145, 195, 236], розроблених авторами методологічних підходів до застосування бізнес-екосистемного підходу при переформатуванні метапростору держави та досвіду їх матеріалізації, окреслимо систему закономірностей формування та органічного функціонування ПСУПРА (табл. 2.13).

Отже стрижнем парадигми побудови новоствореної ПСУПРА на тлі ресурсних обмежень є синергетична теорія, яка ставить на один рівень важливості розбудову стійких (самовідтворювальних) та хаотичних станів багатокомпонентної системи. Хаос при цьому розглядається нами як творча сила, здатна забезпечити системоутворювальне руйнування, а за умов появи певних відхилень чи зрушень, які здатні послабити її системні характеристики й ознаки стійкості та надійності функціонування – нейтралізувати нераціональні форми і цільові складові іневолюційної архітектури ПСУПРА.

Таблиця 2.13 – Закономірності формування та органічного функціонування просторової системи управління природно-ресурсними активами України *

Базова теорія	Сутність закономірностей формування та реалізації дії просторової системи управління
Теорія систем	Відповідність змісту, ієрархії та організації ПСУПРА стану розвитку об'єкта. Відображає об'єктивний характер формування ПСУПРА згідно з умовами функціонування економіки та ґрунтується на загально визнаних і розроблених принципах формування інноваційної моделі управління природно-ресурсними активами
Положення та вихідні принципи економічної теорії	Урахування нагальності диверсифікації національного виробництва й управління процесами освоєння природно-ресурсного потенціалу, що виявляється в освоєнні нових сфер природокористування, розширенні номенклатури ПРА за рахунок ВТП, перетворенні підприємств на багатогалузеві комплекси, розбудови та запровадження у практику нової територіальної реформи із переформатуванням простору держави за форматом десяти ТПГУ, зміні форм внутрішньо- та міжгалузевих зв'язків
Теорія стратегічного управління	Основою визначення цільових та функціональних складових ПСУПРА є співвідносність керуючої і керованої систем з урахуванням деструктивних впливів, що зумовить досягнення пропорцій між усіма п'ятьма елементами просторової систем як у процесі їх формування, так і функціонування (із визнанням провідної ролі у процесах просторового управління підсистеми прийняття рішень), оскільки ці системи безперервно взаємодіють, саме складні процеси просторового управління визначають структуру і напрями розвитку ПСУПРА, що виявляється в удосконаленні форм і методів стратегічного управління з урахуванням рівня технічної підготовки виробництв з освоєння, видобутку й переробки ПРА
Теорія синергетики	Закономірності виникнення процесів: 1) вибуху – його врахування й передбачення регулюються співвідношенням реального та бажаного стану ПСУПРА у певний часовий період, що обумовлює відповідні системні зміни; 2) кризи – завдяки кризам просторова система орієнтується на майбутнє, що передбачає формування гнучкої ПСУПРА, причому всередині оболонки системи може панувати стан конфліктності; 3) дзеркала – об'єктивне відображення внутрішнього стану просторової системи та її зовнішній процес адаптивності. Процеси всередині ПСУПРА матимуть синхронізований, збалансований характер для запобігання внутрішньому хаосу;

Базова теорія	Сутність закономірностей формування та реалізації дії просторової системи управління
	<p>4) поєднання порядку – розкривається у відображенні зв'язків між реальним станом (порядком) ПСУПРА та віртуальним (бажаним); 5) домовленості – можливості пошуку та обрання альтернативних варіантів ПСУПРА в ситуації, що виникає при реформаційних заходах держави і як реакція системи на регулювання;</p> <p>6) ефузії ресурсів – передбачає відображає координацію руху різних за природою ресурсів як всередині ПСУПРА, так і отримання їх ззовні з урахуванням диверсифікації (при оптимальній раціоналізації) джерел постачання;</p> <p>7) каскадування – передбачає цілеорієнтовну передачу інформації, досвіду, навичок, розпоряджень всередині ПСУПРА з використанням високоінтелектуальних ЕОМ і нейромереж;</p> <p>8) відокремленості – базується на визначенні та розмежуванні за пріоритетами головних і другорядних факторів впливу, які призводять до стану збурення ПСУПРА;</p> <p>9) паралельності – забезпечує збалансування та напрям прямих і обернених потоків взаємодії й інформації;</p> <p>10) накопичення та раціоналізації відбору оптимізаційних рішень – відбувається на основі оптимізації руху інформаційних потоків, виокремлення необхідних компонентів, їх відбору та системного аналізу;</p> <p>11) серфінгу - передбачає ймовірність балансування на межі кризи, що змушує структурно-функціональну основу ПСУПРА до пошуку шляхів її подолання та подальшого розвитку. Саме остання закономірність є узагальнюючою, тому що її дія змушує просторову систему управління самій будувати захист (використовуючи як функціонал упередження алармовий зв'язок і взаємозалежності), виявляти пріоритети та шляхи оптимізації, використовуючи комбінації усіх зазначених закономірностей.</p>

** Джерело: обґрунтовано авторами*

Фактично, розглядаючи структурно-функціональну архітектуру побудованої в дослідженні ПСУПРА України, набуває чинності твердження авторів щодо введення до її складу підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікативного метапростору держави двох додаткових площин, тобто комунікативного і концептуального просторів управління ПРА та елементарного блоку з розробки стратегічних програм й ущільнення взаємодії (рис. 2.8).

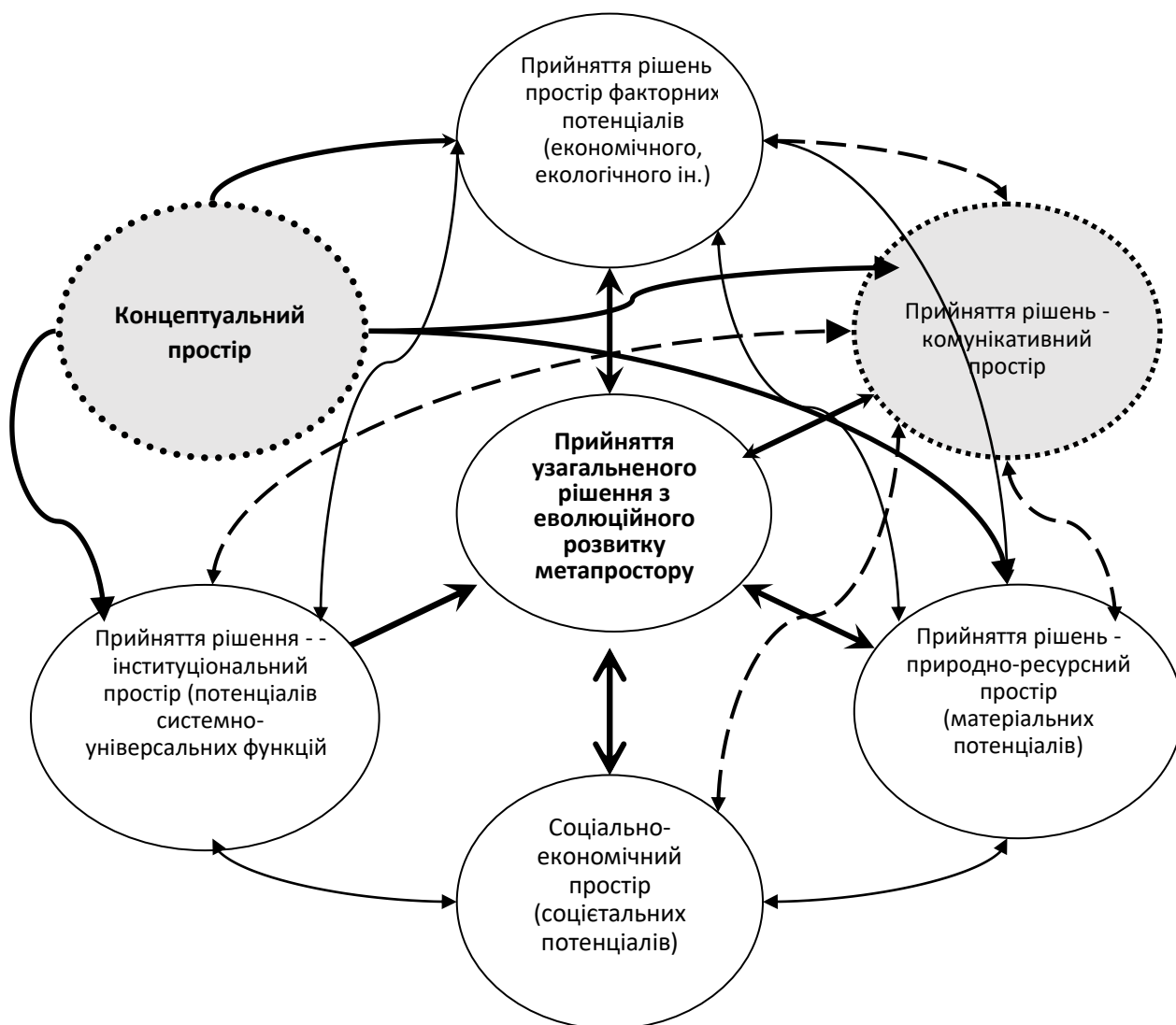

Рисунок 2.8 – Структурно-функціональна взаємодія блоків у внутрішньому середовищі підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікаційного простору семивимірної поелементарної архітектури її компонент (авторська інтерпретація)

Їх специфічні функції формуються в контексті дієвого комунікативного простору держави та її регіонів і для вибору та обґрунтування найбільш оптимізаційного управлінського рішення й прогнозування подальшого розвитку подій у випадку його реалізації. Зазначене забезпечить створення адекватної реальної процесам платформи інформаційно-методичного комп'ютерного забезпечення при тотальній інформатизації формування, нарощення, використання та трансформації природно-ресурсного потенціалу на різних рівнях управління; відновити набуті ПСУПРА потенційно-синергетичні ознаки як системоутворюючого важеля забезпечення переходу держави до

сталого розвитку шляхом введення до архітектури і використання інформаційної платформи з оберненими зв'язками й відголосом повідомлень керуючого елемента на ймовірне виникнення відхилень від режимів функціонування, порушення ресурсно-функціональної структури просторової системи тощо.

Відтак структурно-функціональна алармова взаємодія відбувається між сімома блоками у внутрішньому середовищі підсистеми прийняття рішень та розвитку комунікаційного простору за форматом семивимірної поелементарної архітектури компонент підсистеми. Важливо, що в подальшому є необхідність системного дослідження ризиків функціонування і розвитку ПСУПРА, ураховуючи трансформації, які відбуваються наразі час в економіці та суспільно-політичній сфері України. Проте вказане потребує визначення й формулювання найвагоміших факторів та конститутивно-ключових детермінант, нової системи індикаторів моніторингу за результатами реалізації процесів у сфері економіки природокористування.

Таким чином, побудовано структуру ПСУПРА, до якої інкорпоровано п'ять підсистем (цільову, функціональну, загальну, підсистему забезпечення управління та прийняття рішень), конститутивно-ключовою серед яких визнано підсистему прийняття рішень і розвитку комунікативного простору. Вона сформована з семи блоків, де прийняття управлінських рішень здійснюється в межах базових чотирьох метапросторів (природно-ресурсного, факторних потенціалів, інституціонального та соціально-економічного) та двох похідних (комунікативного й концептуального), результати яких піддаються тестуванню за блоком розробки стратегічних програм та ущільнення взаємодії в контексті розбудови дієвого комунікативного простору держави для визначення оптимізаційного варіанта подальшого розвитку подій.

Інституціональні аспекти просторової моделі управління природно-ресурсними активами. З позицій інституціонального підходу територіальна бізнес-екосистема (BES_T), як уже зазначалося, є інституціональною конфігурацією, що складається з інститутів та інституцій. У контексті правового розуміння поняття норми інституція є комплексом норм, що регулюють суспільні відносини й певним чином поняття інституції протиставляється органам влади та закладам, тобто інститутам, які забезпечують виконання цих норм. З семантики інституція є певним суспільним явищем (річчю), а інститут – утворенням, корпорацією організаційною формою існування інституції.

Щодо інституції, то сьогодні її розуміють як певну організуючу ідею, первинний елемент, що є основою і соціальної, і політичної структури суспільства та позначає тривале об'єднання людей або обставин соціального характеру. У позицій неоінституціоналізму інституції є правилами поведінки, а

інститути – акторами, межі поведінкових компетенцій яких зводяться до формування управлінських стратегій та забезпечення їх реалізації (відповідно до прийнятих норм), тобто перші формують поведінкові компетенції, а другі – реалізують їх на практиці [97]. Таким чином, інститут – це організаційно-функціональне утворення, з одного боку, похідне по відношенню до інституції, проте, з іншого - здатний сам продукувати інституції (наприклад, законодавчий орган – правові норми). Отже, зв'язок між інститутами та інституціями є як прямим, так і зворотнім, оскільки, системний підхід передбачає наявність зворотних зв'язків. Первинність інституції щодо інституту полягає в тому, що вона може існувати і без інститутів загалом, однак, інститути існують виключно за умови, коли основу їх функціонування становлять певні відповідні інституції [103].

Визначаючи інститут як організуючу структурну компонента бізнес-екосистеми, зазначимо, що він функціонально спрямований на реалізацію відповідних процесуальних функцій, котрі забезпечують як управління, так і пропозицію споживачам функціонально-відповідного продукту (цінності). Виходячи з цих міркувань, інституціональна конфігурація новоствореної ПСУПРА являє собою системну сукупність інституцій та інститутів, якими забезпечується інтеграція ресурсів до господарського обігу як капіталів, виробництво й реалізація споживачам цінностей, щодо яких існує відповідне соціальне замовлення. Слід також наголосити, що за економічною сутністю інституціоналізація є процесом, що забезпечує залучення ресурсів до обігу та перетворення їх на капітал, тобто капітальні відносини та капіталізацію активів, а за фінансовою – забезпечує відповідне до економічних відносин виробництва форматування відносин власності на капітал, що перетворює його на економічний актив та через систему фінансових відносин забезпечує розподіл і перерозподіл доходів та видатків в інтересах усіх акторів економічної діяльності.

Відтак із позицій забезпечення сталості просторового розвитку, ефективного з економічних, соціальних та екологічних поглядів управління територіальними ПРА слід здійснювати за принциповим концептом *SUST-господарювання*. Таке управління розвитком *BES_T* має розглядатися як управління єдиною системою з територіальними капіталами, раціональне та вигідне для всіх учасників системи, застосування котрих як джерел доходів здатне забезпечити сталість розвитку як окремої сфери господарювання і територіального господарського простору загалом, що відбувається завдяки бізнес-екосистемним механізмам саморозвитку та відносин на базі інформаційно-технологічних платформ.

Територіальний природний капітал при цьому варто розглядати як ендегенний фактор, що за умов ефективного залучення у господарський обіг забезпечує сталу траєкторію економічного зростання територіальних господарських систем [121]. Варто звернути увагу на капітал зовнішніх, по

відношенню до конкретної території утворень просторового фракталу. Вони є, по суті, екзогенним джерелом територіального розвитку, проте його існування потребує відповідних інститутів переміщення капіталів між рівнями просторового фракталу для ефективної взаємодії інститутів різних рівнів еколого-соціо-економічних систем. Оскільки, як уже зазначалося, необхідною умовою набуття ресурсом форми економічного або фінансового активу є його інтеграція до певного економічного, фінансового, соціального простору в умовах сприятливого інституційного середовища та чіткого нормативно-правового регулювання, здатність активу працювати як капітал залежить від ступеня його інтегрованості до всіх зазначених просторів (позиції, котру займатиме актив у ланцюгах створення вартості, та його внеску в останню). Роль інституцій та інститутів просторової системи управління ПРА на бізнес-екосистемних засадах розкривається за чотирма основними площинами, а саме:

- підприємства (бізнес-структури) як інститути, що діють у сфері виробництва, активно залучають природні ресурси у виробництво товарів і послуг шляхом технологічної їх експлуатації як засобів і предметів праці, природні об'єкти, тобто управління природними екскурсами здійснюється як виробничим ресурсами, що мають вартість;

- структури публічного управління та бізнес-структури згідно із інституціалізованими умовами їх колаборативної взаємодії здійснюють управлінські функції стосовно до природних ресурсів, з одного боку, – як власності, з іншого – як виробничих активів, тобто засобів отримання доходів і, відповідно, прибутків, а отже, здійснюється управління ПРП як виробничими об'єктами, що виробляють вартість;

- інституціоналізація природно-ресурсних відносин шляхом договірної взаємодії влади й бізнесу і створення спільних суб'єктів господарювання, що призводить до отримання так званим ефективним користувачем певних повноважень власності із загального пучка правомочностей: як мінімум користування, володіння та розпорядження (природні ресурси при цьому відіграють роль об'єктів поділу складових прав власності) – як максимум;

- через систему державних та недержавних фінансових інститутів усі учасники природно-ресурсних відносин в межах *територіальної бізнес-екосистеми*(BES_T) території вступають у певні господарські та фінансові взаємовідносини, об'єктами яких є природні ресурси – орендні, концесійні, різноманітні договірні відносини, включаючи угоди про розподіл продукції тощо, а отже, природні ресурси стають об'єктом фінансизації та, відповідно, фінансових відносин.

З урахуванням цих чотирьох аспектів із позицій *SUST- господарювання*, сталість просторового розвитку забезпечуватиметься тоді, коли територіальні природні ресурси будуть:

повноцінно, раціонально та ефективно використовуватися у технологічному циклі відповідно до принципів економії, рециркуляції, мінімізації шкідливих впливів тощо;

приносити максимальний дохід на вкладений капітал як активи підприємницької діяльності; мати ефективного власника та користувача, здатних правильно розпоряджатися ними як власністю та інтегрувати їх у господарський обіг;

високодохідними й ліквідними об'єктами фінансових відносин, здатними не лише бути джерелом інвестиційного доходу, але й засобом, який надає змогу інвестору брати активну участь в управлінні власними активами. Визначене потребує організації інформаційно-технологічних платформ взаємодії учасників BES_T, структурно-проектного управління природокористуванням, сек'юритизації та формування пулів ПРА на фінансовому ринку, а також консолідації фінансових ресурсів природно-господарської сфери. При цьому застосування інструментарію державно-приватних та державно-громадських взаємодій, залучення бізнесу до сфери використання ПРП – сприятимуть підвищенню рівня інтеграції природних ресурсів до господарського обігу завдяки побудові ланцюгів, схем, мереж виробництва доданої вартості на засадах як індивідуального, так й особливо корпоративного управління в межах BES_T певного ППГУ, до якої ресурси та активи повинні залучатися джерела територіального розвитку.

Формування територіальних корпоративних структур управління ПРА за BES_T форматом повинно спрямовуватися на реалізацію скоординованих заходів із метою мобілізації ресурсів, необхідних для початку самопідтримуваного розвитку на основі найбільш ефективного використання внутрішніх ресурсів території та їх трансформації в капітал. Функціонування BES_T спирається на взаємодію трьох основних її акторів: влади, бізнесу і населення, місцем квінтесенції інтересів котрих муніципалітет як публічно-правова корпорація з управління активами громади. З позицій інституціонального підходу слід наголосити, що активами громади, фактично, є всі елементи господарського простору, включаючи власне такий простір як природну платформу розміщення та концентрації ресурсів територіального розвитку. Муніципалітет як інститут повинен мати всі необхідні ресурси, важелі, регулятори механізми та інструменти використання природних активів у господарському обігу. Базовою інституцією слід вважати місцеве самоврядування як право та змогу цих органів (муніципальних інститутів) у межах закону здійснювати регулювання й управління більшою часткою суспільних справ, які належать до їх компетенції (в інтересах населення). Місцеве самоврядування має бути забезпечене як відповідними високоякісними корпоративними правилами гри економічних акторів BES_T, так і розвинутим комунікативним простором відносин - платформою

взаємодії акторів господарського процесу, включаючи публічні структури, бізнес і споживачів.

Виходячи з цього, основою формування корпоративних структур із управління територіальним розвитком на BES_T засадах має бути відомий, із міжнародного досвіду факт недостатності ресурсів лише органів публічного сектору для виконання завдань сталого просторового розвитку, оскільки фінансова база формування таких ресурсів обмежена рівнем фіскального навантаження на бізнес і населення, а з підвищенням його понад певний рівень, відбудеться колапс економічної діяльності. З іншого боку, приватний сектор також неспроможний самостійно вирішувати всі питання місцевого соціально-економічного розвитку у зв'язку з обмеженням прав і повноважень щодо використання простору, споживання ПРП, професійної підготовки фахівців, згідно з інституціональними нормами та правилами, відсутністю власної інституційної основи (інститутів) територіального управління. Також слід урахувувати, що бізнес самостійно не може виконувати функції управління публічною власністю, оскільки вона йому в загальному не належить.

Тому формування корпоративних публічно-приватних територіальних управлінських структур є важелем досягнення необхідного консенсусу між державою, її представниками на місцях, органами місцевого самоврядування, BES_T-структурами та населенням щодо стратегії розвитку територіальних СЕЕС. Ці територіальні корпорації можуть розвиватися і функціонувати у вигляді трьох основних типів інституцій (табл. 2.14).

Управління діяльністю бізнес-структур є: організаційна структура BES_T, яка побудована на засадах проектно-процесного управління (з механізмами платформної взаємодії між економічними акторами), може сформувати структурні зв'язки корпоративного характеру між ієрархічними рівнями управління - об'єктним (фізичними об'єктами ПРП), функціональним (суб'єктами економічної діяльності), процесно-господарським (урядування, менеджмент, виробництво, логістика і фінансові відносини) рівнями діяльності та проектним форматом управління, щоб пов'язати їх усі в єдиний BES_T формат території. Формування ж управлінських корпоративних структур та відповідних «точок входу» на інформаційні платформи для економічних акторів забезпечує територіальну інтеграцію всіх елементів BES_T між собою на проміжному рівні – інституціональному корпоративноколаборативному (рис. 2.9).

Таблиця 2.14– Типи територіальних корпорацій та їх функціонали*

Інститут територіальних корпорацій	Характеристика, цільові функції та завдання
Бюджетний	Цільовим завданням є ефективне прийняття рішень про використання бюджетних коштів, формування громадських бюджетів, бюджетів розвитку територій, обговорення проблемних питань та проектів територіального розвитку
Сервісний	Цільова функція корпоративного утворення, сформованого на базі договірних, контрактних форм ППС (сервісні договори, договори на управління), що полягає у залученні бізнес-структур до виконання завдань, визначених у межах повноважень, перед муніципальними структурами рішеннями громади, проте можливим варіантом є й створення під таке завдання підприємницької структури, як правило, комунальної форми власності
Проектний	Цільовою функцією корпорації, створеної як публічно-приватне комунальне підприємство з правами здійснення спільної підприємницької діяльності, є розробка та реалізація інвестиційних проектів сталого розвитку території з використанням схем структурного управління ними (у т. ч. через відокремлені компанії з правом емісії цінних паперів і консолідованим фінансуванням реалізовуваних задумів через фінансові фонди сталого розвитку на основі співпраці влади, бізнесу і громадського сектору)

* Джерело: сформовано авторами

Але корпоративна об'єднуюча, рамкова складова BES_T має створюватися на всіх п'яти її рівнях – від структурного до проектного, об'єднаних через комунікативну платформу горизонтальними і вертикальними зв'язками з акцентом на різноманітності її функцій за рівнями. Так, на структурному рівні важливими є облікові (які фіксують актуальну формацію, специфічні функції) та загально інформативні функції; функціональному – комунікативні, що забезпечують колаборативні взаємодії акторів BES_T; господарсько-процесному – логістичні інформаційно-технологічної платформи; проектному – консолідуючі (інтегративні функції корпоративного утворення, що не належить остаточно до жодного з рівнів управління, проте існує одночасно на всіх).

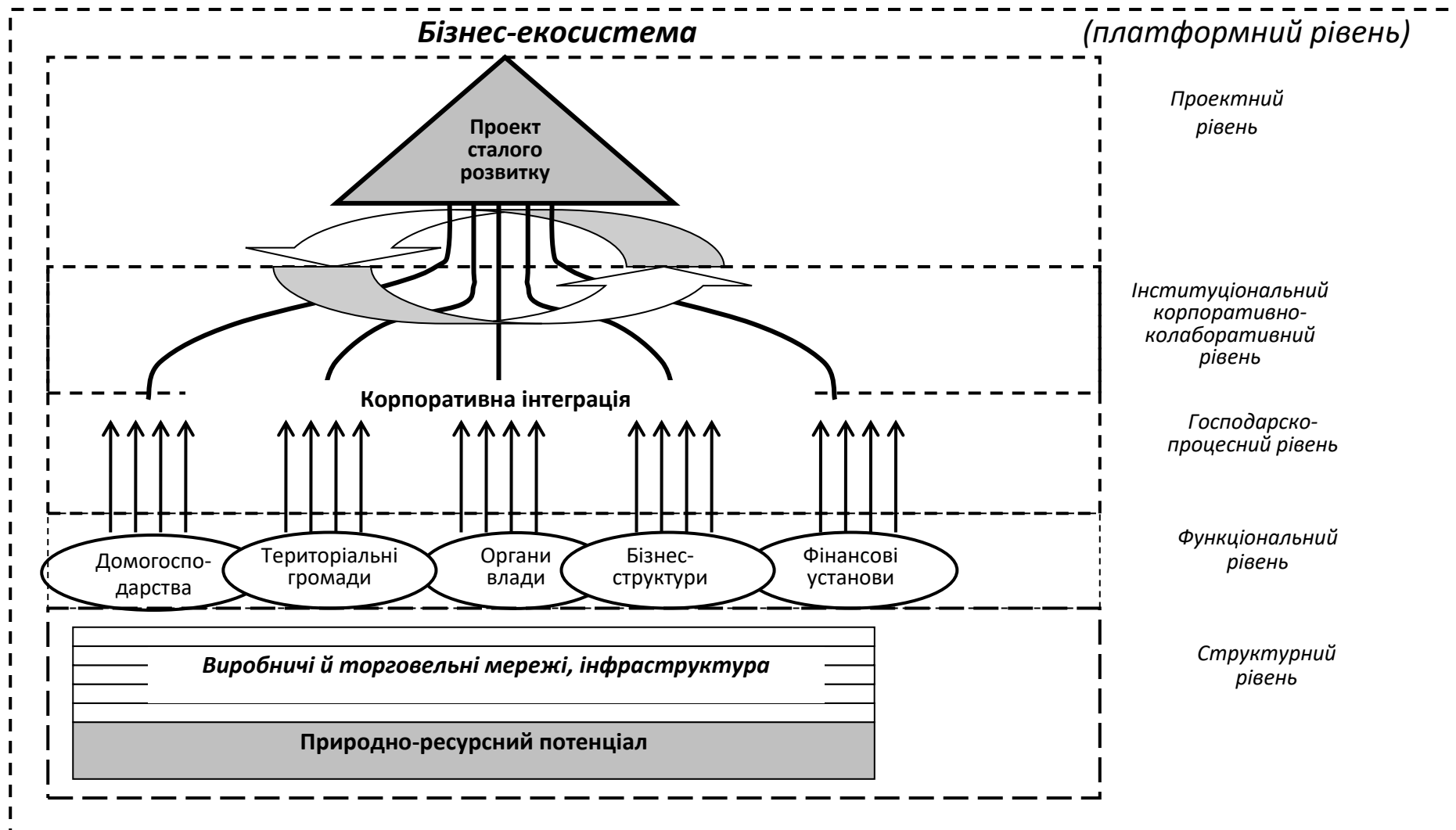

Рисунок 2.9 – Організаційна структура територіальної бізнес-екосистеми та її зв'язок із рівнями управління у проектно-процесному підході до управління розвитком території

Між господарсько-процесним і проектним рівнями створюється мережева структура корпоративної інтеграції (поле корпоративних взаємодій між учасниками господарської діяльності; поле інституціональної природи може бути сформовано і окремого, інституціонально-корпоративного рівня управління). Муніципальний корпоративний сектор через платформи колаборативних взаємодій здатний інтегрувати та ефективно забезпечити протікання багатьох процесів пов'язаних із використанням територіальних активів, починаючи від формування суспільного замовлення – через інституціональні взаємовідносини, маркетинг, планування, фінансування, виробництво, реалізацію та контроль виробничої діяльності і завершуючи, збутом виробленого продукту користувачам.

Щодо кожного процесу можна сформулювати ефективні бізнес-моделі функціонування складових господарської бізнес-системи, які забезпечуватимуть оптимальну взаємовигідну колаборацію усіх акторів BES_T.

У достатньо якісно налагоджених бізнес-моделях реалізації цільових завдань кожний процес характеризується наявністю відповідного йому інституціонального поля взаємодій, інституцій та інститутів, що забезпечують функціонування BES_T, включаючи розпорядника (варто розмежовувати розпорядника процесу та власників ресурсів, залучених до нього), до компетенції якого належить насамперед відповідальність за перебіг та результати процесу, права розпорядження ресурсами, виділеними для досягнення проектних завдань, доступ до інформації про перебіг процесу та його ефективність, що загалом має відноситись до функцій муніципалітету.

У пропонованій схемі функціонування BES_T проектний підхід стає еволюційною надбудовою над структурним, функціональним, процесним і корпоративним (колаборативним) підходами, тому його впровадження у практику управління територіальним розвитком жодним чином не заперечує застосування кожного із попередніх. Натомість, він дає змогу усунути їх головні недоліки, сприяючи гармонізації інтересів територіальних суб'єктів і консолідації їх зусиль у контексті досягнення сталого розвитку. Тому, головним проблемним питанням щодо впровадження проектного підходу у практику управління просторовим розвитком є взаємоузгодженість структури територіальних акторів, їх функцій, процесів виробничо-господарської діяльності із тими проектами, до яких ці суб'єкти залучатимуться, тобто реалізація шляхом побудови платформи взаємодії, формування муніципальних корпоративних структур управління сталим розвитком і розбудови *територіального природно-господарського комплексу* як єдиної BES_T.

Повертаючись до сутнісної основи функціонування інституціонального (корпоративно-колаборативного) рівня управління, слід зосередитися на

проблемні забезпечення з позицій об'єктивної оцінки результатів господарювання специфічного ефективного балансу між достатнім ступенем керованості поведінки економічних акторів BES_T як учасників колаборативних взаємодій, з одного боку, та ступенем їх свободи як індивідуальних економічних гравців – з іншого. Такий баланс досягатиметься функціонуванням з, відповідних інституцій такої форми, як ППП, а також діяльністю інститутів, що виконуватимуть організаційне та регулятивні функції в колаборативних взаємодіях. Деталізація змістовності інституціональної (інституції) та інституційної (інститути) складових в межах BES_T – свідчить про їх певну спорідненість щодо виконуваних ними господарських та інших функцій (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Інституції та інститути просторової системи управління природними ресурсами як активами територіальної бізнес-екосистеми *

Інституції (правила поведінки)	Інститути (економічні актори)
<p>Місцеве самоврядування: форма публічної влади, що реалізується специфічними суб'єктами – територіальними колективами і сформованими органами, має особливий об'єкт урядування – питання місцевого значення, та здійснюється на основі використання окремого виду публічної власності – комунальної (муніципальної)</p>	<p>Муніципалітет як публічно-правова корпорація з широкими правами розпорядження муніципальною власністю, включаючи природні ресурси, що розташовані на території громади, та ведення господарської діяльності самостійно або із залученням бізнес-структур для вирішення завдань сталого просторового розвитку територіальних утворень</p>
<p>Публічно-приватне партнерство: система відносин між органами державної влади місцевого самоврядування, громадськими організаціями та приватними партнерами, при реалізації яких ресурси партнерів об'єднуються з розподілом ризиків, відповідальності та вигод між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні нових та/ або модернізації діючих об'єктів, які потребують інвестицій.</p> <p>Експлуатація таких об'єктів господарської діяльності. Існує у двох форматах - контрактному та спільної господарської діяльності</p>	<p>Державні органи влади, органи місцевого самоврядування, бізнес-структури, підприємства державного / комунального сектору; офіси/ради публічно-приватного партнерства, спільні державно-приватні підприємства, що діють на постійній основі, державно-приватні компанії зі спеціальними правами запозичення SPV-типу; державно-приватні проектні компанії, що мають обмежений термін дії; іноземні компанії, які діють на основі угод про розподіл продукції; лізингові, факторингові, форфейтингові компанії, що кредитують бізнес (під заставу майна, державні гарантії та ін.)</p>

Інституції (правила поведінки)	Інститути (економічні актори)
<p>Децентралізація: процес передачі урядом повноважень, прав власності і функцій в управлінні природними ресурсами місцевим інститутам – галузевим підрозділам місцевих органів публічної влади (де-концентрація); обраним на місцевому рівні органам державного управління (політична децентралізація); групам користувачів природних ресурсів (деволюція)</p>	<p>Державні органи влади та місцевого самоврядування, органи управління природокористуванням, територіальні корпоративні утворення з управління природними ресурсами; бізнес-структури та їх об'єднання; громадські організації тощо, яким можуть делегуватися певні права із загального пучка правомочностей права власності, зокрема володіння, користування, розпорядження, нагляду, контролю та інше</p>
<p>Управління природними ресурсами з участю місцевих громад (УПРМГ): форма управління природними ресурсами як загальними або приватними благами, що здійснюється, контролюється й санкціонується територіальною громадою як юридичною особою і суб'єктом господарської діяльності</p>	<p>Територіальні громади та їх об'єднання (ОТГ), органи муніципального управління, громадські організації й об'єднання громадян, дорадчі органи прийняття рішень громадою (збори громадян), територіальні структури екологічного нагляду і контролю, асоціації користувачів природними ресурсами (фермери, лісокористувачі, рибалки ін.)</p>
<p>Належне врядування: сфера менеджменту, пов'язана з територіальним управлінням, діяльністю комерційних та публічних інститутів, котра вирішує питання забезпечення прибуткового господарювання, екологічних завдань і загального добробуту через принципи участі, орієнтації на консенсус, відповідальності, прозорості, належного реагування, результативності, рівності, урахування інтересів стейкхолдерів і верховенства права</p>	<p>Загальнодержавні та муніципальні органи влади, інформаційно-технологічні платформи взаємодії влади, бізнесу і громадян; громадські бюджети; інформаційні системи інтерактивного стеження за станом довкілля; територіальні офіси/агенції/ корпорації сталого розвитку; регіональні ради розвитку; асоціації користувачів природними ресурсами; проектні компанії; територіальні кластери; окремі підприємства, громадські організації</p>
<p>Загальнонародна, цивільна власність: форма суспільного володіння природними ресурсами всіма громадянами однаковою мірою передбачає платне використання і суспільне розпорядження природними активами, а також (цивільна власність) приватне присвоєння ренти в рівних частках між усіма громадянами –</p>	<p>Суверенні фонди і фонди фінансування сталого розвитку територій, банки природних ресурсів, інститути спільного інвестування, територіальні корпоративні фінансові фонди розвитку як фінансові інститути, завданням котрих є акумуляція надходжень від природної ренти для потреб стабілізації економіки,</p>

Інституції (правила поведінки)	Інститути (економічні актори)
<p>власниками природних багатств країни або/та акумулювання рентних надходжень в національному фонді суверенного добробуту для потреб сьогоdnішнього й майбутніх поколінь; окремі елементи цивільної власності (виплати дивідендів, створення фондів добробуту) можуть використовуватися на територіальному рівні</p>	<p>забезпечення добробуту майбутніх поколінь громадян, виплат громадянських дивідендів, фінансування окремих суспільно важливих проектів сталого розвитку територій, обраних шляхом консенсусного прийняття рішень з участю жителів ОТГ, фінансування екологічних видатків у випадках ситуацій надзвичайного характеру тощо</p>
<p>Економічна самостійність території: наявність повноважень, важелів та ресурсів для самостійного вирішення органами територіального управління, з одного боку, та регіональними суб'єктами господарювання – з іншого, завдань та проблем сталого соціально-економічного розвитку, включаючи управління природо-користуванням, базуючись на відповідному розмежуванні повноважень держави та регіону в управлінських сферах із визначенням регіональних і загальнодержавних пріоритетів та об'єктів здійснення прав власності.</p>	<p>Муніципальні органи фінансування господарської діяльності, система місцевих бюджетів, територіальні органи економічного врядування, фонди фінансування проектів регіонального розвитку, що діють як компанії SPV-типу; регіональні суб'єкти господарювання та їх об'єднання, включаючи кластерні структури; організаційні формати територіальної підтримки підприємництва – спеціальні (вільні) економічні зони, технопарки, технополіси, індустріальні парки, інформаційно-технологічні платформи (портали) організації інвестиційної діяльності</p>
<p>Корпоративне управління: система взаємодії між інвесторами, власниками і керівництвом корпорації, а також іншими зацікавленими особами, за допомогою якої реалізуються права акціонерів та ін. учасників консолідованого фінансування економічної діяльності корпорації; комплекс механізмів, що дають змогу власникам та інвесторам контролювати діяльність керівників компанії і вирішувати виникаючі проблеми з іншими групами</p>	<p>Територіальні корпоративні утворення з управління природними активами, органи громадського контролю, структури державної влади та муніципального управління, правління корпорації, загальні збори принципалів, наглядова рада, ревізійна комісія, аудиторські фірми, громадські організації, територіальна спільнота, інші стейкхолдери (підприємства, фінансові установи)</p>

Інституції (правила поведінки)	Інститути (економічні актори)
<p>Проективне управління: спосіб управління змінами, згідно з якими центр уваги зміщується з виробничої діяльності підприємства на кінцевий її результат як проектний продукт з певним життєвим циклом, що виводиться на ринок за консолідованою участю різних економічних агентів господарського простору, включаючи споживачів, створенням загальної цінності в логістичному ланцюзі в умовах невизначеності та конкуренції альтернатив використання активів, що стимулює творчий процес та активізує отримання результатів факторів діяльності.</p>	<p>Проектні компанії як інститути реалізації на практиці інвестиційних задумів учасників проекту, включаючи державно-приватні компанії SPV-типу; корпоративні інвестиційні фонди фінансування проектів, пайові інвестиційні та ендаумент-фонди; інвестиційні портали представлення проектних пропозицій учасникам проектного фінансування; проектні організації, проектні офіси, проектні комітети, координаційні ради з виконання програм та проектів територіального розвитку; координаційні групи проектів; будівельні, інжинірингові, консалтингові, аудиторські організації, краудфандингові платформи, професійні фандрейзери</p>

* Джерело: сформовано та систематизовано авторами

У налагодженні взаємодії між інститутами-учасниками BES_T, а також кожним окремим її учасником наноекономічного рівня (домогосподарство, окремий громадянин) виключно важливим є застосування саме платформного підходу. Як видно, він є засобом реалізації концептуальних засад належного врядування та *управління природними ресурсами з участю місцевих громад* (УПРМГ) при формуванні BES_T як ефективного та сталого господарського утворення.

Згідно з цим підходом, за ініціативою органів публічної влади в межах загальної стратегії запровадження системи електронного врядування забезпечується створення інтегральних інформаційно-технологічних платформ як окремого інституціонального утворення, щовизначає високоефективну інституціональну конфігурацію внутрішньої структури BES_T, упорядковує її та створює адекватний простір для організації взаємодій між інституціональними утвореннями зі сфер публічного управління, бізнесу та соціуму. У цій площині платформа є одночасно інституціонально-інституційним утворенням, з одного боку, установлює за концептом належного врядування правила гри учасникам BES_T, спрямованих на забезпечення таких концептуальних положень, як участь, відкритість, орієнтація на консенсус, відповідальність, результативність, наявність зворотного зв'язку між учасниками системи колаборативних взаємовідносин

тощо, з іншого – є окремим інститутом, який організує поле цих взаємодій.

Таким чином, у загальному випадку платформа має: інформаційно-комунікаційно-контентний характер і, відповідно, всі ознаки віртуально організованого інституту як майданчика зустрічі економічних акторів публічного, приватного і громадського сектору; повинна бути інституціональним простором правової, економічної та фінансової взаємодії окремих учасників бізнес-процесів та їх об'єднань у вигляді кластерних та/або корпоративних інститутів, побудованих за концептом внутрішнього підприємництва в межах корпоративної рамкової публічно-приватної структури муніципального, регіонального чи міжрегіонального територіального утворення з широким використанням поряд зі спільною діяльністю і в її межах, інструментів публічно-приватного партнерства.

Поряд із цим платформа повинна мати і фізичну територіальну складову – у вигляді фізично діючих інститутів, тобто територіальних форм організації спільної організаційної та виробничої діяльності: проектних офісів або агенцій ППП; агенцій ППС при муніципальних утвореннях; структурних підрозділів, відповідальних за ДПП при органах державної влади на регіональному, районному та муніципальному рівнях; технопарків, техно- й агрополісів, бізнес-інкубаторів; інфраструктурних закладів коворкінгового типу як платформ для реалізації та фінансування спільних проектів, розміщення офісів ППС із консолідованим використанням інформаційної і транспортно-логістичної інфраструктури територій. У цьому контексті необхідно пригадати і фрактально-просторовий підхід до організації інституціонального та інституційного середовищ бізнес-екосистемних утворень, який потребує повноцінного використання як горизонтальної, територіальної, так і вертикальної, управлінської складової природокористування, охоплюючи локальний, місцевий, регіональний та загальнодержавний просторові рівні.

За положеннями фрактально-просторового підходу BES_T у територіальному вимірі розглядається як фрактал, в якому до складу системи вищого просторового рангу (держава) входять і системи нижчого рівня (макрорайон, регіон, муніципалітет, сублокальне природно-господарське утворення ін.). Отже, при розбудові бізнес-екосистемних утворень, слід звертати увагу і на величезні можливості вертикальної організації платформ та, відповідно, BES_T, починаючи від низових локальних аж до найвищого, глобального рівня. Таким чином, при формуванні і розвитку BES_T використовується інтегративно-ієрархічний принцип. При цьому забезпечується функціонування всієї ієрархічної системи взаємодії влади, бізнесу і соціуму в горизонтальній та вертикальній площині управління господарством як єдиного цілого, де мають бути представлені, з одного боку, усі види підприємництва (мале, середнє, велике, вертикально-інтегровані компанії та горизонтальні кластерні утворення з відповідною кластеризацією

та корпоратизацією економічного простору в межах інтегративного ТПК), а з іншого – всі рівні влади, включаючи поселенський, низовий муніципальний (ОТГ), районний, регіональний, окружний, міжрегіональний та національний.

В інституціональній площині взаємодій учасників BES_T є розуміння ДПП як найширшої публічно-приватної співпраці органів влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань та окремих громадян (тобто ППП), що включає державно-приватні й державно-громадські взаємодії, тобто підтримуються рівні, паритетні відносини між владою, громадою і бізнесом, які відіграють роль замовників та засновників проектів природокористування. Серед основних засобів упорядкування їх взаємодії є формат, засади котрого окреслені в чинному законодавстві України як партнерські відносини між публічним та приватним секторами економічної діяльності згідно із Законом України «Про державно-приватне партнерство» [89], а також найрізноманітніші інші форми співпраці влади, бізнесу і громадськості [91, 92, 213].

Суттєвим аспектом цих відносин є орієнтація за принципом збереження публічних форм власності на природні ресурси з передачею окремих їх видів у довгострокове користування на засадах довірчого управління та інших форм ППП. Саме це сприятиме активізації процесу залучення інвестиційних ресурсів в обіг природного капіталу. Перспективна форма ППВ – є створення окремих господарських (спільні підприємства) і фінансових (компанії консолідованого фінансування інвестиційних проектів) інститутів, побудованих за концептом ППП, завданням котрих є залучення інвестицій та реалізація проектів сталого розвитку територіальних утворень із використанням можливостей корпоратизації управління територіальними РПА та сек'юритизації природних активів на фінансовому ринку.

Інституціоналізація природокористування за принципом структурного (корпоративного) управління природними та похідними від них фінансовими активами для забезпечення ефективного (з економічного, соціального і екологічного поглядів) управління ними, передбачає розвиток на господарському рівні кластерноподібних корпоративних форм господарювання, управління природними й природно-антропогенними об'єктами з використанням специфічних важелів і повноважень щодо природокористування (у форматі делегованого бізнесу / спільного публічно-приватного управління). Інституціоналізація, орієнтована на створення державно-приватних корпоративних структур, сприятиме активізації процесу капіталізації ПРА та формування спеціалізованих виокремлених фінансових інститутів у процесі сек'юритизації природних активів як для окремого, так і низки бізнес-проектів.

У цьому контексті корисним є використання інституціональних можливостей, які надає загальнонародна форма власності на природні

ресурси, для запровадження, з одного боку цивільної (громадянської) власності на природні ресурси з вилученням та виплатою громадянам у вигляді громадянських дивідендів природної ренти; з іншого – для формування системи суверенного добробуту через створення національного суверенного фонду або/ та запровадження за подібними схемами фінансування територіальних фондів сталого розвитку. Визначальними при цьому є відповідні логістичні принципи управління ресурсами як єдиним потоком вартостей та результативний підхід, орієнтований на окреслений у часі гарантований кінцевий результат [114, 116].

Оскільки кластеризація передбачає територіальну інтеграцію учасників процесів виробництва, обміну, розподілу та споживання в єдине ціле, у т. з. квазі-екосистему (бізнес-екосистему), то пропонуємо застосувати модель реалізації проектів сталого розвитку територіальної BES_T, яка включає – громадський, публічний та бізнес-сектори. У подібній моделі на основі взаємодії між муніципалітетом і кластер-корпоративною структурою, створеною з участю влади і бізнесу, територіальна громада забезпечує свої інтереси у господарській діяльності цілісного ТПГК як BES_T. В її межах, окрім інтересів соціуму, підтримується також природно-господарський баланс та еквівалентне фінансування, реалізуються бізнес-процеси територіальною громадою та власне муніципальною корпоративною структурою (рис. 2.10).

Як видно, бізнес-процеси в такій територіальній виробничій квазіекосистемі відбуваються через високоінтелектуальну алармову платформу комунікацій, що створюється за паритетної участі влади і бізнесу з метою забезпечення контактів і колаборативних взаємодій між органами публічної влади, місцевим підприємницьким сектором, інвесторами, реалізаторами готових продуктів, суб'єктами господарювання у сфері виробничої та соціальної інфраструктури, фінансового сектору тощо. Інтегративну роль у таких взаємодіях відіграє муніципальна корпоративна структура – територіальна агенція та корпорація територіального розвитку, до завдань якої належить формування і розвиток *територіальних природно-господарських кластерів* (ТПГКл) та реалізація територіальних проектів сталого розвитку із залученням необхідних ресурсів до господарського обігу як активів BES_T.

Для розв'язання цих завдань побудови BES_T необхідний набір фіскальних, кредитних та інших інструментів щодо формування сприятливого господарського режиму роботи територіальних корпоративних утворень із метою інтенсифікації ринкових процесів і підтримки ефективного просторового розвитку територіальних соціально-економічних систем на основі програмного цільового підходу й інвестиційно-проектної форми організації господарювання у природно-ресурсній сфері. Таким чином, слід сформувати фінансові інвестиційні ресурси для забезпечення функціонування

природних територіальних господарських комплексів як сучасних кластерних утворень.

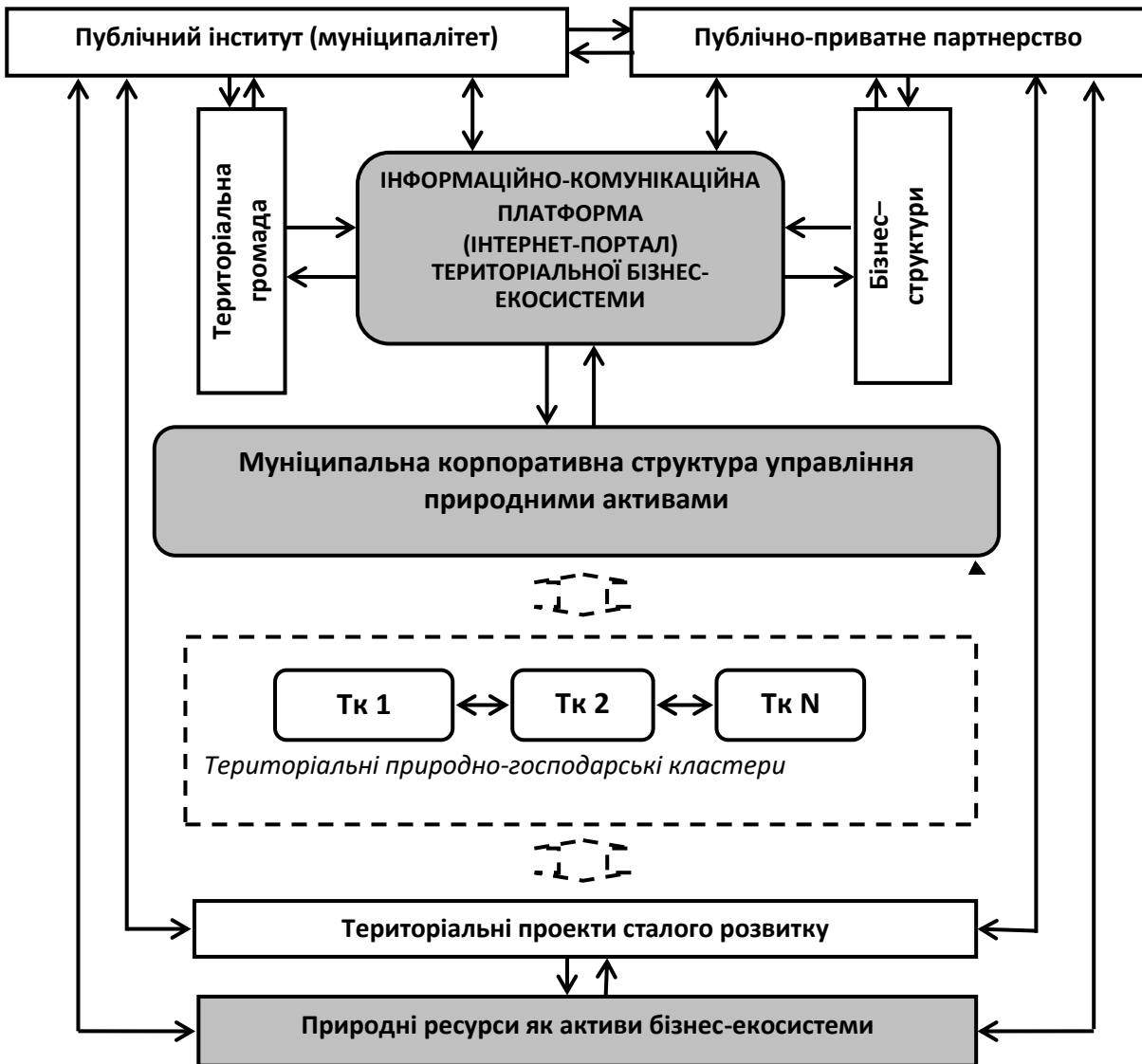

Рисунок 2.10 – Схема реалізації сталого розвитку муніципального утворення як бізнес-екосистеми

Із системних позицій основу такого інвестиційного капіталу мають становити природна рента і надходження від прав використання природних активів різними суб'єктами господарювання у виробничому процесі. Для розбудови таких структур саме інвестиційно-проектний підхід є ключовим, оскільки втілює у діяльності структур, що використовують природні активи, попередньо сформовані стратегічні цілі інвестиційної діяльності. Якщо ТПГК функціонуватиме як дієва BES_T, найактивнішу роль відіграватимуть у проектному управлінні природокористуванням, з одного боку, територіальні громади, включаючи муніципалітети, як, відповідно, замовники і засновники

проектної компанії, а з іншого – бізнес-структури як безпосередні учасники-виконавці проектної діяльності. При цьому державні та муніципальні структури з використанням механізмів державно-приватного та державно-громадського партнерства повинні стати гарантами запозичених коштів і прав використання природних активів.

Як окрему позицію слід виділити інтегроване структурне корпоративне управління, відповідно до якого, на відміну від статичних систем виокремленого управління природними ресурсами, організованими за формально-системологічними ознаками належності до певних явищ природи (водні, земельні, лісові, мінерально-сировинні тощо), BES_T потребують створення інтегральної системи структурного управління не окремими ресурсами, а їх системними сукупностями, що сформувалися об'єктивно через економіко-історичні процеси як цілісні й фактично самодостатні або потенційно здатні до самодостатнього функціонування елементи природно-господарського простору, тобто ТПКГ.

Зазначимо, що базовим інструментарієм інтегрованого структурного управління – є платформний підхід до організації використання активів, згідно з яким простором взаємодії всіх учасників господарського процесу є інтегративні інформаційні платформи – місце зустрічі та реалізації інтересів економічних агентів. Цільовою ж функцією інтегрованого структурного управління природокористуванням, як уже зазначалося, є перехід від управління природними ресурсами як галузями природокористування до управління діяльністю комплексних територіально-господарських утворень (як об'єктів управління), що й забезпечуватиме їх сталий розвиток. При цьому інституціональні засади корпоративного управління забезпечуватимуть, з одного боку високоефективне управління корпоративними активами професійним менеджментом корпорації (зокрема, територіальної корпорації з управління ПРА), а з іншого ефективність і результативність такого управління через діяльність органів громадського контролю, участь структур державної влади та муніципального управління в нагляді над діяльністю корпорації, функціонування наглядової ради, ревізійної комісії, залучення аудиторських фірм тощо. Також важливим у цій площині є забезпечення можливостей урахування за принципом належного врядування інтересів усіх зацікавлених сторін, узгодження стратегії управління корпорацією з власниками активів та інвесторами через механізми зборів принципалів, широке залучення всіх стейкхолдерів (громадських організацій, територіальних спільнот, підприємств, фінансових установи тощо) до обговорення та прийняття рішень щодо діяльності такої корпорації з вирішення проблемних питань сталого розвитку територій.

Певним чином узагальнюючи наведене вище, зазначимо, що на базі бізнес-екосистемного підходу та платформних механізмів організації інтерактивної взаємодії учасників бізнес-процесів корпоративна структурна

форма управління відкриває широкі можливості для: взаємовигідного узгодження інтересів усіх учасників природно-ресурсних відносин та модернізації системи управління природними ресурсами, капіталізації природних ресурсів тощо. У цій схемі інститут структурного управління (корпоративна проектна структура) сутнісно являє собою проектну компанію (організацію), що може бути створена засновниками (на певний термін або на постійній основі) на замовлення державних і муніципальних структур за участю комерційних бізнес-структур та використанням різноманітних форматів ППС у вигляді спільної діяльності бізнесу і влади.

Загальна схема діяльності такої корпорації полягає в тому, що засновники компанії надають їй початковий власний капітал та інші активи, права користування природними ресурсами, гарантії тощо для виконання проектного завдання. Самостійно або через інституціонального інвестора відбувається розміщення фінансових активів на фондовому ринку у вигляді акцій, облігацій, паїв, сертифікатів, пулів активів тощо, а отже, залучається і запозичується необхідний капітал. У рамках платформного підходу проблему фінансування проектів просторового розвитку можливо ефективно вирішувати шляхом пошуку інвестиційних ресурсів на основі спільного або консолідованого фінансування із залученням механізмів фандрайзингу, ендаументу та краудфандингових складових платформи бізнес-екосистеми.

Щодо інституціоналізації інвестиційних відносин, то найбільш адекватним потребам національної економіки на перспективу є такий механізм інвестування у сферу використання природних активів, що передбачає не тільки і не стільки особисте, одноосібне (юридичною або фізичною особою), але переважно колективне, спільне, консолідоване інвестування через фінансових посередників – інститути спільного інвестування, зокрема корпоративні та пайові інвестиційні фонди. Саме такий інституціональний інвестор, як інститут спільного інвестування на рівні з банками, навіть кращий та ефективніший, ніж банківська сфера. Бо останній здатен професійно управляти інвестиціями, зважаючи на те, що саме через них значну кількість корпоративних цінних паперів муніципального рівня зможуть викупляти та утримувати пересічні громадяни, не маючи ніякого досвіду управління фінансовими інвестиціями в цінні папери, використовуючи відповідну платформну складову й делегуючи управління власними активами професійним інвестиційним агентам (фінансовим брокерам інститутів спільного інвестування). Перевагою інституту спільного інвестування насамперед є те, що професійний інституціональний інвестор може забезпечувати не лише повне довірче (делеговане) кваліфіковане управління інвестиційними портфелями, але й брокерські послуги за дорученням у тих випадках, коли кінцевий бенефіціар може сам професійно управляти власним інвестиційним капіталом, здійснюючи купівлю-продаж цінних паперів і діючи в якості фінансовий посередник.

Достатньо привабливою є така форма інвестування і для закордонного інвестора, який зможе інвестувати в національну сферу використання ПРА через професійного посередника, що добре знатиме і фахово орієнтуватиметься як у загальнонаціональному, так і місцевому (регіональний, муніципальний рівень) ринку цінних паперів. При цьому інститутом спільного інвестування можуть бути: корпоративний інвестиційний фонд, взаємний фонд інвестиційних компаній, ендаумент-фонд, або пайовий інвестиційний фонд, який здійснює діяльність пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів із метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість тощо. Проектна компанія може й самостійно залучати до виконання проекту на основі підрядних договорів найрізноманітніших прямих інвесторів, виконавців й учасників інвестиційного проекту, забезпечуючи кваліфіковане і відповідальне залучення виконавців та учасників проектної діяльності – підприємств, проектні і будівельні організації, власників технологій, природних активів, пулів активів, аудиторів, кредиторів, бенефіціарів цінних паперів тощо. До учасників проектної діяльності, інтегрованих в єдину BES_T також належать контролюючі, наглядові та експертні державні органи й інші структури та установи, покликані забезпечити дотримання екологічних стандартів, економічну і соціальну безпеку господарювання. Слід зазначити, що після виконання проекту результати у вигляді новостворених господарських об'єктів передаються замовникам, які розраховується з акціонерами і кредиторами проектної компанії та перебирають на себе певним чином управління цими об'єктами (застосовуючи схеми структурного корпоративного управління) або ж корпорація бере сама на себе функції управління господарським об'єктом і використовує його в економічній діяльності з метою подальшого отримання прибутку.

Отже, корпоративна структурна форма управління створює широкі можливості для розвитку інтегративних платформ взаємодії влади і бізнесу, взаємовигідного узгодження інтересів усіх учасників природно-ресурсних відносин, модернізації системи управління природними ресурсами, капіталізації природних ресурсів тощо. Організаційно-економічний механізм структурного управління та фінансово-економічний механізм фінансування проектів на консолідованих засадах інтегрують природний комплекс із виробничою складовою природокористування однорідними, мережевими, фокальними та іншими формами кластерної організації виробництва в єдину BES_T, забезпечують сталість її просторового розвитку через щільність системних зв'язків, гнучкий характер виробництва, орієнтовану на кінцевий результат проектну форму управління та потужний стратегічний вектор розвитку. Саме останній визначається корпоративним структурним управлінням у дієвій організаційно-структурній платформі, яка охоплює всі

три просторові виміри управління природними ресурсами – загальнодержавний, регіональний і муніципальний.

Тому, зважаючи на те, що на трьох різних рівнях просторового фракталу держава – регіон – муніципалітет, підходи до організації господарювання є різноплановими, хоча й пов'язаними один із одним, слід забезпечити платформну системну взаємоінтеграцію нижчих рівнів інформаційно-технологічних платформ до вищих (муніципального – до регіонального, а регіонального – до загальнодержавного) в єдину для країни, структуровану за фрактальними рівнями, інтерактивну платформу взаємодії публічних структур, бізнесу і населення громад, що забезпечуватиме як управлінсько-логістичний ланцюг ініціацію проектів сталого розвитку, їх відкрите публічне обговорення, розробку, фінансування, реалізацію й моніторинг результатів господарської діяльності на рівні окремих об'єктів та муніципальних і регіональних територіальних утворень і на загальнодержавному рівні.

Насамкінець, слід наголосити на інституціональних перетвореннях, пов'язаних із забезпеченням дієвої економічної самостійності території, що можливо лише шляхом реальної децентралізації владі в управлінні природними ресурсами на принципах сталості, відповідальності й ефективності. Основою економічної самостійності регіону є відповідне розмежування повноважень держави та регіону в управлінських сферах на основі гармонійного поєднання державного управління і місцевого самоврядування з визначенням відповідно до цього регіональних та загальнодержавних пріоритетів і повноважень власності. Таке розмежування повноважень може бути як законодавчо оформленим як акт закону, так і відповідне завдання територіального розвитку угоди між вище стоячими та територіальною ланкою влади. Завдання щодо проведення ефективної децентралізації, через розмежування повноважень між державними і територіальними органами влади на користь новостворених об'єднаних територіальних громад, на теренах яких із об'єктивних причин, пов'язаних із об'єднанням розрізнених населених пунктів у нове для нашої країни урбо-руральне територіальне утворення – ОТГ, з'явилися достатньо потужні природно-господарські комплекси, що потребують ефективного управління і впорядкованого господарювання.

Виходячи із зазначеного муніципальне управління ОТГ, яка складається з мережі окремих населених пунктів і формує, на відміну від простої поселенської мережі, цілісно-нерозривний територіальний простір низової BES_T, для забезпечення економічної самостійності громад має орієнтуватися на перетворення ресурсної бази розвитку територій, у тому числі – місцевих природних ресурсів, на бізнес-активи для розвитку підприємництва за принципами нано-економіки, синьої, крафтової економіки – низової бізнес-ініціативи економічних об'єктів як малого (домогосподарство, ферма, мале підприємство), так і середнього й великого масштабу з підтримкою їх через

платформні механізми. Тому для формування ефективно функціонуючої на засадах самостійності та конкурентоспроможної, регіональної економіки і відповідної децентралізованої схеми управління природними ресурсами, слід надати громадам дієві важелі та права для ефективного управління природними ресурсами й ефективного використання їх природно-ресурсного потенціалу.

Отже, економічна самостійність регіонів в управлінні природними ресурсами як складова процесу децентралізації передбачатиме, що шляхом законодавчого запровадження муніципальної власності ОТГ із розширенням переліку природних ресурсів місцевого значення, щодо яких ОТГ матимуть права, як мінімум, користування і розпорядження, із суттєвим розвитком бази використання муніципальних фіскальних інструментів, включаючи квазіподатки (фіскальні збори) та парафіскальні платежі, з можливим введенням на перспективу єдиного муніципального податку, передачею до муніципальної власності частини майна, яке перебуває в загальнодержавній власності й виконує важливі соціально-економічні функції життєзабезпечення територіальних спільнот, можливо забезпечити суттєве зміцнення економічних та фінансових основ місцевого самоврядування і розширення меж економічної самостійності територій [277].

У цілому новостворена дослідниками ПСУПРА, яка функціонуватиме за BES_T принципом, об'єднуватиме в інституціональному полі всі інституційні утворення в одне ціле за рахунок формування алармового комунікативного інформаційного, логістичного, фінансового та інших просторів взаємодії економічних агентів BES_T таким чином, що застосуванням проєктивного підходу, який реалізовуватиметься на платформній основі, буде забезпечуватиметься форматування відповідних полів їх цілеспрямованої взаємодії у кожному просторі з приводу здійснення господарської діяльності у проєктах та програмах сталого розвитку територій. При цьому, саме платформа взаємодій учасників BES_T має стати окремим позасуб'єктним інституціоналізованим утворенням, присуті, квазіінститутом, що організує і впорядковує суспільні, економічні, фінансові, логістичні, управлінські та інші взаємодії в межах бізнес-екосистемних територіальних утворень із метою представлення та забезпечення їх інтересів через мережеву колаборацію.

У цьому сенсі питання відсутності управлінської суб'єктності у платформи комунікативних взаємодій розуміється таким чином: за її допомогою створюється новий, колективний суб'єкт управління господарським простором, за результатами діяльності котрого за принципом зустрічно-корпоративного управління BES_T як платформою перетину інтересів виробника, споживача та розпорядника активів, з усієї сукупності можливостей прийняття управлінських рішень мають обиратися і втілюватися в життя саме ті, що сприятимуть збалансуванню інтересів усієї сукупності економічних агентів і забезпечуватимуть саморозвиток та максимізацію

сукупного добробуту (net welfare) для всієї соціо-еколого-економічної системи територіального утворення. Вказане жодним чином не знижує ролі муніципальних та вищих органів управління господарством, роль яких полягає в активному залученні інших акторів BES_T до господарської взаємодії у вирішенні питань сталого просторового розвитку, одночасно, з виробленням стратегічних напрямів такої взаємодії; розробкою та реалізацією програм сталого розвитку територіальних утворень із залученням до їх виконання громадських організацій, бізнес-структур тощо; активної розбудови аллокаційних алармових інформаційно-технологічних платформ мережевої колаборації, муніципальних і територіальних порталів бізнес-екосистемної взаємодії.

У проективному підході структурам публічного управління слід застосовувати згадуваний нами проектно-процесний підхід до природокористування, орієнтований, із одного боку, на конкретні господарські та фінансові результати, а з іншого – зі зміщенням управлінської уваги під час реалізації проектів на процеси, а не суб'єкти, взаємовідносини між учасниками BES_T, надаючи їм високий ступінь економічної свободи. Також важливим моментом є те, що за умов застосування проектно-процесного підходу до муніципального врядування одночасно зі схемою структурного управління здійсненням господарської діяльності, зокрема, досягатиметься високий ступінь керованості бізнес-процесом загалом для отримання конкретного обмеженого певними часовими рамками, заздалегідь окресленого, господарського та фінансового результату управлінської діяльності.

Таким чином, спрямоване на результат проектно-процесне управління має превалювати у виробничих процесах управлінською технологією у BES_T. При цьому важливим питанням стане забезпечення сталого фінансування бізнес-екосистеми, яке слід вирішуватися з використанням рентних механізмів, спиратися на освоєння природних ресурсів як джерел доданої вартості та, відповідно, передбачатиме формування чітко спланованого фінансового механізму отримання, акумулювання і розподілу рентних доходів, генерованих цими ресурсами від їх залучення до територіальних проектів сталого розвитку. Як свідчить світова практика, створення такого механізму відбувається із застосуванням двох головних інструментів – плати за право використання та експлуатацію природних ресурсів (формує мінімально допустиме надходження до бюджетів від розробки місцевих ресурсів), а також отримання публічним сектором частки прибутку підприємств природокористувачів (податків, рентних платежів або частини прибутку за угодою УРП або іншими угодами, включаючи концесії, дивідендів за акціями як інструментом пайового капіталу та ін.).

Виходячи із зазначеного, природна рента від використання мінеральних, водних, земельних, лісових, рекреаційних та інших ресурсів

території або ж похідна від природної фінансова рента через рентні платежі з прибутку підприємств або відрахування з доходів територіальної корпорації у корпоративний інвестиційний фонд можуть вилучатися відкрито і прозоро до фондів сталого розвитку територій. Подібний механізм передбачає формування відповідного інституту цивільної власності на природні ресурси на загальнодержавному рівні, проте на рівні територіальних громад можливі й подібні часткові виплати з рентних доходів, акумульованих у фондах сталого розвитку, й населенню громад на їхні персональні муніципальні рахунки. Розвиток муніципальної форми власності, разом із корпоративними відносинами сприяє залученню місцевих громад до перерозподілу територіальної ренти [285]. Завданням територіальних управлінських структур є розподіл ризиків і формування такої пропорції в отриманні природно-ресурсних доходів між державою, місцевими бюджетами та підприємствами, яка б сприяла реалізації завдань, визначених стратегічними напрямками розвитку територій, а також максимізації загального добробуту усіх учасників BES_T. Державна рентна політика при цьому має відповідати двом вирішальним правилам, зокрема, суспільно створена вартість (рента) від використання активів загальнонародної власності повинна бути усупільнена. Під виглядом ренти не повинен вилучатися підприємницький дохід, створена приватно вартість (заробітна плата й прибуток) має залишатися у суб'єктах господарювання. Для ефективної реалізації процесів важливим моментом є зміна системи фіскального регулювання розвитку економіки з суттєвим посиленням рентного спрямування фіскальних інструментів на всіх рівнях господарювання, включаючи державний регіональний та муніципальний.

Певним чином, узагальнюю результати авторських науково-прикладних розробок, зазначимо, що з позицій інституціонального підходу розмежовано змістовність і виявлено відмінності між інститутами та інституціями бізнес-екосистемного утворення. Інституції є правилами поведінки, а інститути – акторами, межі поведінкових компетенцій яких зводяться до формування управлінських стратегій та забезпечення їх реалізації згідно з прийнятими нормами, тобто інституції формують поведінкові компетенції, а інститути їх реалізують на практиці. Визначено ролі інституцій та інститутів ПСУПРА в залученні природних ресурсів у виробництво як засобів отримання доходів, в отриманні ефективним користувачем певних повноважень власності та формуванні економічних відповідних фінансових відносин у природокористуванні на основі партнерських механізмів взаємодії між учасниками бізнес-екосистеми з метою максимізації загального добробуту.

Розкрито і деталізовано склад основних інституцій ПСУПРА територіальної бізнес-екосистеми в аспектах місцевого самоврядування, публічно-приватного партнерства, децентралізації управління природними ресурсами, належного врядування, загальнонародної власності на природні ресурси, економічної самостійності територій, корпоративного та проективного

управління тощо. У межах кожної інституціональної сфери окреслено певне коло інститутів як економічних акторів бізнес-екосистем із відповідними функціями і повноваженнями.

Удосконалено типізацію територіальних корпорацій із управління сталим розвитком за трьома інституціональними основами, розмежовану за бюджетним, сервісним та проектним типами; визначено функціонал завдання побудови організаційної структури бізнес-екосистеми як формування завдяки платформі інтерактивних взаємодій, структурних зв'язків корпоративного характеру між ієрархічними рівнями управління: об'єктивним – фізичними об'єктами природно-ресурсного потенціалу, функціональним – суб'єктами економічної діяльності, процесно-господарським (управління, виробництво, логістика і фінансові відносини) рівнями діяльності та проективним форматом управління таким чином, щоб пов'язати всі елементи в єдину бізнес-екосистему території. Запропоновано нову формальну структуру побудови моделі реалізації сталого розвитку муніципального утворення як бізнес-екосистеми, що здійснено на основі алармової платформи комунікацій, яка створюється за паритетної участі влади та бізнесу з метою забезпечення контактів і колаборативних взаємодій між органами публічної влади, місцевим підприємницьким сектором, інвесторами, реалізаторами готових продуктів, суб'єктами господарювання у сфері виробничої та соціальної інфраструктури, фінансового сектору тощо.

Поряд із цим, розвинуто понятійно-категоріальне поле теорії формування просторової системи управління природно-ресурсними активами за допомогою авторського трактування низки понять.

Інституціональна конфігурація просторової системи управління ПРА, зміст якої розкрито з позицій бізнес-екосистемного підходу, є системною сукупністю інституцій та інститутів, якими забезпечується інтеграція ресурсів до господарського обігу як капіталів, виробництво і реалізація споживачам цінностей, щодо яких існує відповідне соціальне замовлення. Ефективне управління територіальними ПРА за принциповим концептом *SUST-господарювання* розглядається як процес управління єдиною системою з територіальними капіталами, раціональне та вигідне, для всіх учасників бізнес-екосистеми, застосування котрих (як джерел доходів) здатне забезпечити сталість розвитку як окремої сфери господарювання, так і територіального господарського простору загалом, що реалізується використання територіальних бізнес-екосистемних механізмів саморозвитку відповідних відносин на базі інформаційно-технологічних платформ.

Інтегральна інформаційно-технологічна платформа як окреме інституціональне утворення – це високоефективна інституціональна конфігурація внутрішньої структури бізнес-екосистеми (одночасно інституціонально-інституційне утворення), що впорядковує її та створює

адекватний простір для організації взаємодій між інституціональними утвореннями зі сфер публічного управління, бізнесу та соціуму. Платформа має інформаційно-комунікаційно-контентний характер і ознаки віртуально організованого інституту як майданчика зустрічі економічних акторів публічного, приватного і громадського сектору; є інституціональним простором правової, економічної та фінансової взаємодії окремих учасників бізнес-процесів та їх об'єднань у вигляді кластерних та/або корпоративних інститутів, побудованих за концептом внутрішнього підприємництва в рамках корпоративної рамкової публічно-приватної структури муніципального, регіонального чи міжрегіонального територіального утворення з широким використанням поряд зі спільною діяльністю і в рамках неї інструментів ППП.

Управління розвитком територіального утворення розкрито з урахуванням принципового концепту *SUST-господарювання* як створення умов для консолідованого управління територіальними капіталами, раціональне та вигідне для всіх учасників бізнес-екосистеми, застосування котрих як джерел доходів здатне забезпечити сталість розвитку окремої сфери господарювання і територіального господарського простору загалом у результаті застосування бізнес-екосистемних механізмів саморозвитку відповідних відносин та алармових комунікацій на платформній базі.

У процесах ущільнення взаємодії між акторами бізнес-екосистеми, муніципальної корпоративної структури, до завдань якої включено формування і розвиток ТПК та реалізація територіальних проектів сталого розвитку із залученням та алокаційним забезпеченням необхідного обсягу ресурсів до господарського обігу, як активів бізнес-екосистеми. Розкрито провідну роль муніципальних та вищих органів управління господарством у процесах залучення інших акторів бізнес-екосистеми до господарської взаємодії у вирішенні питань: сталого просторового розвитку з визначенням напрямів стратегічних взаємодій; розробки та реалізації програм сталого розвитку територіальних утворень; розбудови алармових інформаційно-технологічних платформ мережевої колаборації, муніципальних і територіальних порталів бізнес-екосистемної взаємодії.

2.3. Декомпозиція природно-господарського фактору з позицій поєднання цільових функціоналів

Системно-впорядкована комбінація ціннісно-орієнтованих домінант формування природно-господарського простору. Для формування концептосфери ПСУПРА у контексті впорядкування природно-господарського простору України залежно від сучасних умов функціонування як нашої держави, так і метaproстору світового господарства, запропонована

до запровадження просторова система управління відповідного типу. Особливі властивості, які має кожен її елемент і підсистема, характеризують кількісний та якісний стан їх параметрів та ідентифікують їх якості конститутивно-ключові детермінанти забезпечення переходу України та її регіонів до сталого розвитку в умовах ресурсних обмеженнях. За цими параметрами встановлені взаємозв'язки внутрішніх компонентів ПСУПРА та останньої – із зовнішнім оточенням. У першу чергу, надамо розуміння поняття концептосфери. ПСУПРА це впорядкована сукупність базових концептів у вигляді узагальнених уявлень про:

- формування природно-господарського простору і структурно-логічних схем його переформатування;
- дефініційне визначення вихідних понять;
- ідентифікацію ціннісно-орієнтованих домінант та конститутивно-ключових детермінант управління просторовим розвитком;
- формалізацію як метаструктури, фреймів, що описують складний об'єкт (багатовимірну просторову систему управління), відображають її абстрактний образ і модель реалізації дії;
- розробку й обґрунтування адекватних реальним процесам сценаріїв розбудови, функціонування, розвитку і трансформації сучасної ПСУПРА, за якими узагальнено різноманітні ознаки поведінки та динамічної зміни в певних умовах і на певний період упередження.

Відповідно до наведеного визначення ПСУПРА володіє різноманітними багатовимірними властивостями, проте всю її сукупність зведено до трьох домінантних груп (переважно на основі обґрунтувань, наведених у [51, 52]), що відображають основні напрями розвитку та характеристики ПСУПРА, за якими і груповані здатності сучасної просторової системи, у тому числі визначено: сутність просторової системи управління; домінантні ознаки просторової системи; зв'язок системи із зовнішнім середовищем; параметри функціонування і можливості подальшого розвитку (трансформації) просторової системи на тлі ресурсних обмежень, нарощення загроз і ризиків сталому розвитку; часові ознаки та характер впливу; характеристики стану системи та можливості регулювання її дії; кількість і взаємопов'язаність її елементів.

Отже, сформовано тріаду ключових властивостей і ознак просторової системи управління природно-ресурсними активами (рис.2.11) , а саме:

групу I – ідентифіковано за структурою та функціями ПСУПРА. До неї належить її сутнісні здатності і такі, що відображають кількість і взаємопов'язаність елементів багатовимірної системи, комплексною похідною з яких, є комунікативна довершеність;

Рисунок 2.11 – Групування та розмежування ціннісно-орієнтованих домінант формування і подальшого розвитку просторової системи управління природно-ресурсними активами в Україні (авторська розробка)

групу II – визначають властивості, які сформувались, формують і формуватимуть специфічну здатність ПСУПРА до самозбереження в умовах ресурсних обмежень: такі, що відтворюють зв'язки із зовнішнім середовищем та параметри функціонування і розвитку просторової системи (і, відповідно, її трансформації);

групу III – характеризують динамічні властивості, які визначають тактику і стратегію поведінки ПСУПРА в умовах нарощення загроз і ризиків різної природи в контексті досягнення мети: домінантні властивості системи, часова ознака та ідентифікація напрямів і вагомості впливу, характер її стану та можливості регулювання її дії.

Значна кількість властивостей та їх комбінацій у трьох домінантних групах обумовлює генерування системних ознак адаптивності (обумовлює можливість) метапростору у випадку розбудови та реалізації у практиці управління адекватної реальним процесам ПСУПРА (чи її трансформації), яка може відобразитися в її удосконаленій формі за визначеними (певними) масштабами реалізації дії та масштабами її розповсюдження на території чи в регіоні; вимірах вагомості впливу та спрямованості дії сформованих в її межах механізмів управління на темпи освоєння ПРА (чи певного активу) як держави, так і окремих регіонів; щільності та спрямованості взаємозв'язків між елементами системи, типах комунікаційних мереж і застосованих у практиці управління інформаційних платформ, систем прийняття й обґрунтування рішень тощо.

Ураховуючи різноманітні ознаки ПСУПРА та її типізацію [140, 236], її визначено як п'ятивимірну (за кількістю її підсистем), а саме за простором: цільової підсистеми, функціональної загальної підсистеми та підсистеми забезпечення управління, підсистеми прийняття рішень у межах ПСУПРА, яка формалізована на платформній основі з розмежуванням її блоків за функціоналом. До властивостей, які обумовлені структурою та функціями авторської системи, належать, зокрема, її структурна та функціональна складність, взаємна автономність елементів, варіативність, елементарність, надійність, однорідність, завершеність тощо. Основною серед них є структурна і функціональна складність. Існує кілька концепцій її визначення. У рамках теоретико-інформаційної і структурно-функціональної концепції В. Р. Ешбі запропонував використовувати як ступінь складності кількість можливих станів системи n , а для кількісної оцінки складності К.А. Шеннон [231, 296] увів поняття ентропії – ступінь невизначеності стану системи, формалізацію яких можна здійснити за формулою (2.1)

$$H = - \sum_{i=1}^n P_i \log P_i, \quad (2.1)$$

де, P_i – імовірність перебування просторової системи в i -му стані, який і характеризує невизначеність реалізації її дії як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі.

Основа \log і визначає кількісний вимір одиниці параметра H .

Використанням положень структурно-інформаційної теорії систем прийнято інформацію відображати за одиницею біт, що відповідатиме величині розрахунків H при $n=2$;

Тобто за формулою

$$P_1 = P_2 = \frac{1}{2}, \quad (2.2)$$

якщо відповідатиме основі $\log=2$.

Організованість (визначеність) структурно-функціональних параметрів багатовимірної системи оцінюється за формулою:

$$Q = H_m - H, \quad (2.3)$$

де, $H_m = \log n$.

Розрахунок відносної організованості просторової системи визначається за формулою:

$$R = 1 - \frac{H}{H_m}; \quad \text{або} \quad R = \frac{Q}{H_m} \quad (2.4)$$

П'ятивимірна розчленованість (за визначенням дослідниками типом) ПСУПРА відображає її можливість і здатність ділитися на п'ять базових складових за спрямованістю впливів.

При цьому взаємна автономність елементів буде проявлятися втому, що кожному з них притаманні як специфічні властивості, так і системи в цілому, а також варіативність, тобто імовірність змінюватися, проходячи кілька станів системи, і перетворюватися в інший формат у майбутньому. Зазначимо, що елементарність просторової системи можна оцінити відношенням загальної структури до її елементів, а кожен елемент системи не буде вважатися системою як такою. Виміри надійності реалізації дії як здатності ПСУПРА до безвідмовного функціонування в різних умовах (тобто виконання поставлених завдань і на тлі при суттєвих фінансових обмежень) слід визначати протягом певного (мінімального) терміну упередження (не більше ніж три роки). Щодо такої властивості, як однорідність, то у зв'язку з мультикомплексним

завданням щодо управління ПРА (оскільки ПСУПРА визнана бізнес-екосистемою) і наявністю відмінних функціоналів в її межах сформована дослідниками просторова система управління не буде (не є) ні структурно, ні функціонально гомогенною.

Завершеність побудови структури і масштабності авторської бізнес-екосистеми проявляється в тому, що вона допускає приєднання нових елементів (у випадку нового чи уточнення змісту цільового завдання) при певному руйнуванні (трансформації структури й уточненні функцій) окремих компонент ПСУПРА, [165, 276]. До властивостей, які ж сформують здатність ПСУПРА до самозбереження протягом певного часу, належать такі: можливість перебудови у стаціонарному стані незалежно від умов зовнішнього і внутрішнього середовища та функціонування системи; утримання найбільш істотних змінних внутрішнього середовища у допустимих межах (гомеостаз); адаптація до змін середовища; динамічне реагування на зміни зовнішнього середовища шляхом структурно-функціональної перебудови та перезавантаження; структурно-функціональна організованість - у високий рівень стійкості структури і функцій системи.

Стосовно властивостей, які характеризують, а також дають змогу визначити і реалізувати специфічну тактику і стратегію поведінки ПСУПРА на тлі ресурсних обмежень, нарощення суспільно-політичних загроз і ризиків для досягнення мети, то такими є синхронність внутрішньої (спонтанної) та цілеспрямованої активності реалізації дії при внутрішніх збуреннях і суттєвих зовнішніх трансформаціях [19, 177]. Таким чином, визначено тріаду ціннісно-орієнтованих домінант формування та подальшого розвитку п'ятивимірної просторової системи управління природно-ресурсними активами в Україні, розкритих у трьох площинах її реальних багатокомпонентних здатностей, які згруповано за конститутивно-ключовими властивостями управління природно-господарським простором держави та її регіонів, що обумовлені структурою та функціями, формують спроможність системи до самозбереження, характеризують тактику і стратегію поведінки для досягнення мети і розв'язання цільових завдань.

Функціональна декомпозиція просторових бізнес-екосистем. В умовах розбудови платформної економіки територіальні (регіональні, муніципальні) бізнес-екосистеми розвиваються на основі певного стратегічного управлінського циклу. Незважаючи на те, що базовою характеристикою та багато в чому специфічною ознакою бізнес-екосистеми є її орієнтація на саморозвиток, стратегічне управління та регулювання її розвитку є першочерговим завданням на шляху формування ефективно функціонуючої сучасної економіки. Аналізуючи цикл стратегічного управління розвитком територіальної бізнес-екосистеми, варто звернути

увагу на його основні етапи, які мають не тільки і не стільки послідовний, скільки паралельно-послідовний характер і можуть реалізовуватися логічно-послідовно та значною мірою й одночасно, паралельно один з одним.

Більшість фахівців у сфері стратегічного управління економічним, зокрема територіальним розвитком, як правило, зосереджувалися на таких важливих його аспектах, як оцінка ресурсного потенціалу, визначення ключових конкурентних позицій на ринку, інвестиційно-інноваційна діяльність, активне залучення ресурсів розвитку до господарського обігу, створення драйверів розвитку і точок зростання, програмне управління та проектний підхід, сталі фінанси тощо. У цілому, зважаючи на зазначене, та з урахуванням специфіки розвитку просторових економічних систем можна виокремити такі стадії (етапи, блоки) загального алгоритму забезпечення стратегічного управління розвитком сучасної територіальної соціально-економічної системи (національної, регіональної, муніципальної економіки тощо):

- оцінка ресурсного потенціалу території;
- визначення ключових компетенцій та конкурентоспроможності територіального виробництва;
- ринкове позиціонування території, визначення локомотивних виробництв, галузей і сфер господарювання;
- створення драйверів розвитку просторових соціально-економічних систем;
- формування точок і зон економічного зростання шляхом реалізації відповідних інвестиційних проектів/програм;
- міжгалузевий перерозподіл інвестиційних потоків, ліквідація зон занепаду і внутрішнє збалансування розвитку території;
- створення системи сталих фінансів і забезпечення загальносистемної сталості розвитку територіального утворення.

За вказаним блоками можна проаналізувати послідовну декомпозицію бізнес-екосистеми (ПСУПРА), виходячи з ознак формування послідовного управлінського циклу сталого розвитку відповідно до функцій таких її складових, як ПРП, ключові компетенції та конкурентоспроможність території, локомотивні галузі (сфери) виробництва, точки зростання і драйвери розвитку, результативна складова і система сталих фінансів тощо. У загальному фізичну базу для формування бізнес-екосистеми становить природно-ресурсний потенціал держави. Саме на його основі регіональне виробництво і формує блок ключових компетенцій та забезпечує територіальну конкурентоспроможність, а на їх основі обираються локомотивні галузі та створюються відповідні драйвери розвитку, що забезпечують сталість зростання, ефективний перерозподіл інвестиційних ресурсів на основі рентних механізмів. Як результат, досягається комплексний, пропорційнозбалансований розвиток територіальних утворень

як сталих еколого-економіко-соціальних просторових систем на основі бізнес-екосистемних механізмів стійкого само- трансформаційного системного розвитку. Наводимо стратегічний механізм бізнес-екосистеми, що відображає її декомпозицію за ознаками формування послідовного управлінського циклу сталого розвитку (рис. 2.12). Як видно, за управлінським циклом послідовно формуються умови та здійснюють відповідний вплив фактори, інституціональна база, інвестиційна основа і результативна складова сталого розвитку, включаючи створення системи сталих фінансів.

Ресурсний потенціал та його оцінювання. Перший блок зазначеного алгоритму спрямовано на оцінку масштабів ресурсного, насамперед природно-ресурсного потенціалу території, метою якого є пошук потенційних активів розвитку, тобто на визначення ресурсів, незадіяних або ж не повноцінно чи неефективно залучених до господарського обігу.

Оцінка ПРП повинна створити фінансово-економічне підґрунтя для подальшої повноцінної та високоефективної капіталізації природних та інших ресурсів території як активів.

З цих позицій оцінка ресурсного потенціалу є головним фактором майбутньої капіталізації ресурсів, передусім – їх ринкової капіталізації як товарів і джерел доходу. Подібна оцінка (оцінювання) ресурсів із позицій їх майбутнього використання як активів, повинна спрямуватися на відображення їх важливого сучасного та перспективного значення для розвитку економіки певного територіального утворення. Для цього слід визначити, з одного боку, об'єктивно реальну, тобто ринкову ціну ресурсів, зокрема природного капіталу, яка формується в умовах попиту та пропозиції, а її основним фактором встановлення є цінність ресурсу для споживача.

Отже, її споживча вартість як джерела ринкових (цінність використання вигоди від експлуатації ресурсів як споживчого товару, що реалізується на ринку), так і екосистемних (цінність невикористання ресурсу та збереження його як складової екосистеми), тобто неринкових вигод.

На авторське переконання, в останньому контексті основними критеріальними (факторними) показниками, що характеризують інвестиційну привабливість природних ресурсів як активів і формуватимуть у наступному ключові компетенції та конкурентоспроможність територіального утворення, є такі їх експлуатаційні та економічні показники, як:

- кількість ресурсу і його якісні ознаки як джерела капіталу, що визначають можливості і перспективи отримання природно-ресурсної ренти за умови запроєктованого залучення ресурсу до господарського обігу;
- наявність технічних можливостей для використання;
- експлуатаційні витрати виробництва, що визначають вартісні, грошові ознаки рентних доходів;

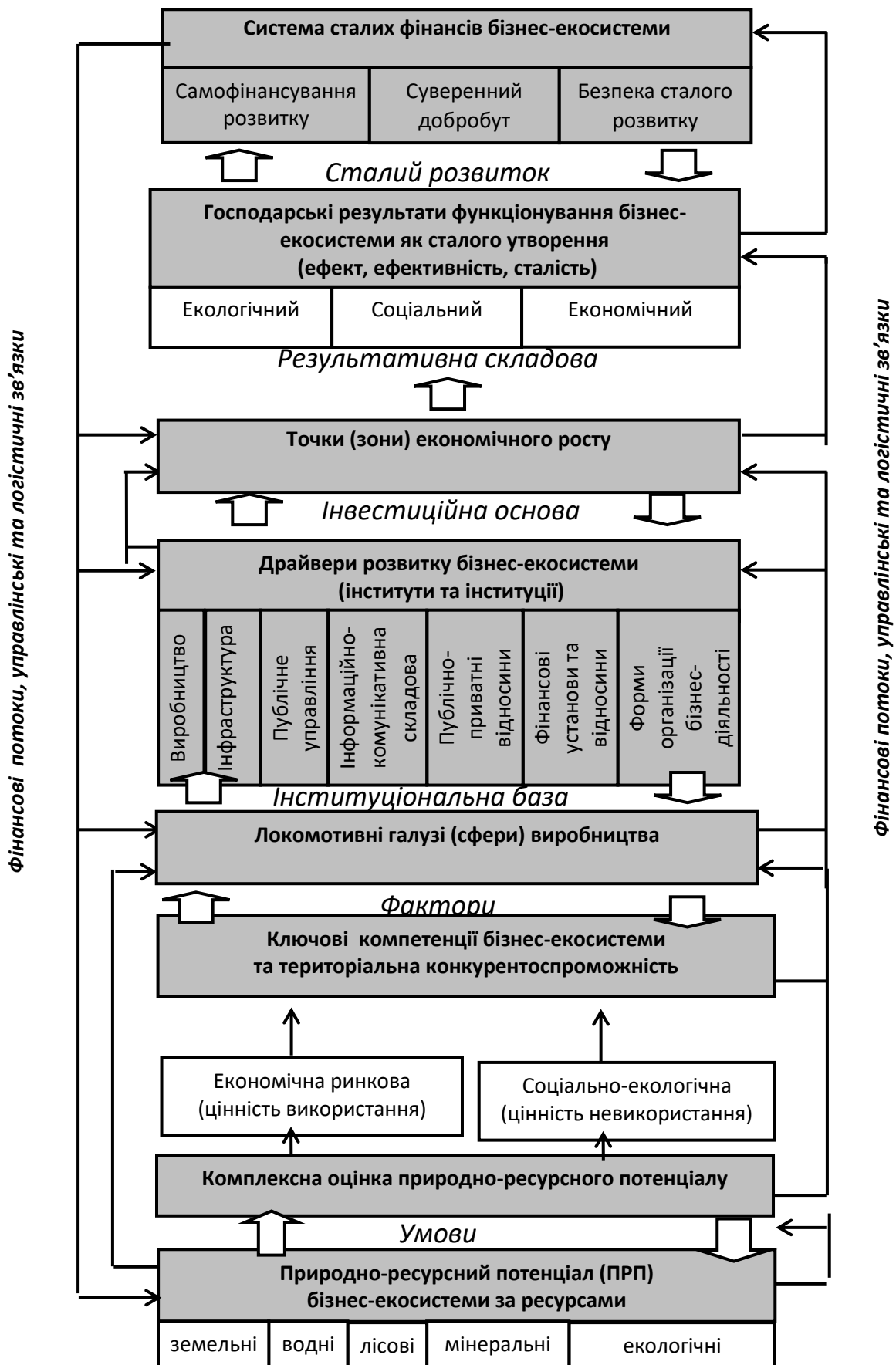

Рисунок 2.12 – Функціональна декомпозиція бізнес-екосистеми за ознаками формування стратегічного управлінського циклу сталого розвитку (авторська розробка)

- інституціональна характеристика (належність до певної форми власності, можливість зміни форми власності або ж управління), яка впливає на можливості організації щодо ефективного управління ресурсом;
- потенційні напрями використання ресурсу як джерела доходу;
- рівень ринкової капіталізації власне ресурсу за умов його представлення на ринку як товару та компанії, що його використовує чи використовуватиме в майбутньому;
- регіон розташування та наявність територіальної преференції (С(В)ЕЗ, територія пріоритетного розвитку тощо);
- фіскальна політика держави щодо ресурсокористування;
- наявність можливостей (інституціональних, інфраструктурних тощо) для фінансування, сек'юритизації ресурсу на фінансовому ринку і т.д.

Із позицій отримання об'єктивних оцінок ПРП важливою ознакою є характеристика його складових як багатства, тобто матеріально-енергетичного ресурсу, здатного безпосередньо вже в теперішній час (а не в майбутньому) бути залученим до господарського обігу як активу. Важливий аспект масштабів оцінки ПРП - визначення актуальної ролі кожного виду ресурсів та їх разом (у комплексі) у побудові територіальних бізнес-екосистем. Так, зокрема, помітна активізація ролі *водних ресурсів* повноцінного функціонування рентних механізмів, вилучення та перерозподілу водної ренти, подальшої капіталізації водних активів різними шляхами. При цьому, з одного боку, особливу роль у сучасному господарстві відводиться водному капіталу малих водних об'єктів як основа для розвитку проектних форм управління природокористуванням на Західній Україні, Поліссі, Поділлі, Слобожанщині, Донбасі. З іншого - потужні водні об'єкти можуть використовуватися як капітал на корпоративній основі, насамперед областей Придніпров'я, Одещини, регіонів басейну Дністра та Південного Бугу. Слід наголосити, що підвищення значимості ролі водного капіталу України в національному господарстві повинно передбачати пріоритетність повноцінного використання водних ресурсів найбільш забезпечених ними регіонів України - Західного та Східного Полісся (Волині, Рівненщини, Житомирської та Чернігівської областей). В умовах енергетичної кризи пріоритетним напрямом капіталізації водних ресурсів може бути використання їх у якості альтернативного джерела енергії та відповідний розвиток гідроенергетики на малих та середніх водних об'єктах із широким залученням проектних форм фінансування та управління господарською діяльністю, форматів ППП у вигляді державно-приватних підприємств (проектних компаній тощо), концесій, оренди, лізингу тощо.

Забезпечення повноцінної участі *земельного капіталу* в суспільному виробництві вимагає, потребує насамперед його участі в ринковому господарському обігу як капітального активу через завершення земельної реформи, що забезпечуватиме відповідний розвиток ринку земельного

капіталу і значне зміцнення позицій земельного багатства як структуро-формуєчого, інтегративного активу в економіці територій. Земельний капітал може стати повноцінним активом лише у випадку зняття мораторію на продаж землі, проте до цього процесу необхідно підходити зважено, з огляду на загальну економічну ситуацію в країні, оскільки земля є головним стратегічним ресурсом природно-ресурсного потенціалу держави.

Капіталізація земельних активів можлива також через розвиток відносин іпотеки, створення фінансових структур, профільних щодо забезпечення обігу земельних активів, застосування різноманітних форматів ППП, включаючи зелене поле. Особливо це стосується тих регіонів, де земельні ресурси є провідними та ключовими для економіки територій, а саме Полісся, Поділля та Південного економічного району, Донбасу тощо. Прикладом, території з відносно високими рівнями капіталізації земельних активів наразі можна вважати центральні регіони, зокрема Київська область.

Дуже важливу роль у процесах формування територіальних бізнес-екосистем на основі місцевого ППП мають відігравати *лісові ресурси*, проте для забезпечення сталого лісокористування необхідно довести лісистість території України до рекомендованої вченими норми на рівні 21,0-22,0 %, що вважається для неї оптимально можливою, на базі котрої забезпечуватиметься максимальне задоволення внутрішніх лісоспоживачів ресурсами лісу, збереження і поліпшення екологічної ситуації, у тому числі накопичення фітомаси лісових насаджень як важливої складової депонування вуглецю та пом'якшення змін клімату.

Крім того, з позицій активізації бізнес-діяльності необхідно розвивати переробні та обробні галузі лісового комплексу на територіях, де ліс є ключовим ресурсом, налагодити там випуск не просто ділової деревини, але й інших видів продукції лісового комплексу – конструкційних та будівельних матеріалів, палива, картонно-паперових виробів, продукції лісохімічної промисловості, недеревних споживчих продуктів лісу тощо. Насамперед це стосується територій Карпатського та Поліського районів, а також перспективних Подільського району та окремих територій Центру і Сходу України, зокрема Черкаської, Київської, Сумської, Харківської та Полтавської областей, де певний акцент слід зробити на вирощуванні енергетичних порід дерева як альтернативного місцевого палива.

Особлива роль *мінеральних ресурсів* як основи формування, розвитку та збалансованого функціонування промисловості України дає змогу розвивати на вітчизняній мінерально-сировинній базі потужні територіальні господарські комплекси, інноваційно оснащені відповідно до вимог четвертої промислової революції, передусім на Донбасі, Дніпропетровській, Полтавській, Харківській та Запорізькій областях. При цьому мінерально-сировинний капітал має стати інтегративним стрижнем, навколо якого відбудуватиметься формування промислово-інфраструктурних ядер потужних

промислово-логістичних бізнес-екосистем міжрегіонального типу. Створення таких природно-господарських структур із достатнім ступенем ефективності може відбуватися із залученням кластерного механізму територіальної організації виробничої діяльності.

Створення інтегративних територіальних природно-господарських комплексів на основі потужного мінерально-сировинного потенціалу за бізнес-екосистемним принципом (співпраця влади, бізнес і громад) сприятиме, крім отримання суто економічних ефектів, значному поліпшенню стану довкілля, що і є першочерговим завданням для національного господарства, яке може бути реалізовано вже найближчим часом, оскільки структуро-формуєча роль в економіці мінеральних ресурсів проявляється дуже швидко. На їх основі здатні формуватися як потужні ланцюги створення вартостей, так і прогресивні форми галузевої і територіальної організації виробництва (кластери, вертикально-інтегровані компанії, спільні підприємства, промислово-фінансові групи), до яких проявляють інтерес також і потужні транснаціональні компанії. До того ж, вони здатні сформувати вдосконалені потужні фінансово-логістичні виробничо-логістичні зв'язки і локомотивні галузі територіального виробництва.

На основі мінерально-сировинної складової ПРП можливо сформувати і власні, українські транснаціональні корпорації, видобування і переробку корисних копалин, які займатимуть помітне місце у виробничо-логістичних ланцюгах бізнес-екосистем. Розробка мінеральних ресурсів також надасть поштовх розвитку інфраструктури, активізації залучення до господарського обігу інших складових ПРП, зокрема земельних та водних ресурсів. Стратегічне значення мінерально-сировинних ресурсів для національної економіки поглиблюється тим, що вони характеризуються дуже високим ступенем регіональної локалізації – дещо менше як 80,0% мінерального потенціалу країни зосереджено у трьох областях - Донецькій, Луганській та Дніпропетровській. Саме тому з позицій забезпечення комплексно-збалансованого розвитку національної економіки необхідне охоплення територіально-господарськими комплексами, сформованими на основі мінерально-сировинного потенціалу не лише цих, але й суміжних регіонів шляхом налагодження потужних технологічних, виробничо-кооперативних та логістичних зв'язків.

У підсумку комплексна оцінка ПРП територій забезпечуватиме: створення адекватної системи обліку природних ресурсів; їх раціональне залучення до господарського обігу як економічних активів, підвищення привабливості природного капіталу як об'єкта інвестування шляхом його сек'юритизації та фінансизації інструментами сучасної фінансовіки; ефективну капіталізацію сфери природокористування через виробничий процес, організований платформними механізмами на базі проєктивного управлінського підходу та консолідованого фінансування з використанням

рентних й інвестиційні механізмів, включаючи систему державно-приватних партнерських відносин, яка сприятиме притоку інвестицій та інновацій.

Ключові компетенції і територіальна конкурентоспроможність. Наступним блоком декомпозиції BES_T є зосередження на ключових компетенціях територіального виробництва. Аналіз еволюції теоретико-методологічних підходів та практичних інструментів забезпечення стійкої конкурентної переваги свідчить, що найбільш ефективна в сучасних умовах концепція стосується ключових компетенцій, запропонована у [281]. Вона характерна для сучасного розвитку креативної економіки та є основою так званого інтелектуального лідерства суб'єктів господарювання або їх об'єднань (зокрема, кластерів) у галузі створення таких, що випереджають конкурентів, споживчих продуктів, утримання й розвитку специфічних, важко імітованих конкурентами і випереджаючими за кількісно-якісними ознаками джерел стійких конкурентних переваг суб'єкта господарювання. Подібні переваги в нинішніх умовах господарювання охарактеризовано як ключові компетенції, що перетворюють фактори тимчасової конкурентної переваги у невід'ємні елементи довгострокового стратегічного успіху певного суб'єкта економічної діяльності. Виділяються такі ознаки ключових компетенцій: цінність для споживача, диференціація конкурентів і кругозір[281].

Із позицій цінності для споживача ключова компетенція повинна робити найбільший внесок у цінність продукту, яку сприймає споживач, підвищувати його значимість у сприйнятті споживача, адже останні сприймають переваги, зручності, вигоди, а не технічні й організаційні аспекти, які їх створюють. Виробничі компетенції, що приводять до суттєвого зниження витрат, можна також вважати ключовими. Для територіального виробництва цей фактор пов'язує цінність товару з конкретною територією, яка має відповідні конкурентні переваги перед іншими та достатньо відома споживачеві як така, що пов'язується з якісними споживчими ознаками товару, тобто є регіональним брендом (швейцарський сир, чеське пиво, британський текстиль, шампанське, рейнське, бордоське вино, коньяк та ін.), який часто залишається у свідомості покупців навіть після часткової втрати конкурентних позицій у галузі.

В аспекті диференціації конкурентів якості ключової компетенції визначаються навичками й умінням бути унікальними. Як правило, це стосується саме тих учасників BES_T, які застосовують наноекономічні принципи орієнтації виробництва на унікальність місцевої ресурсної бази, креативний потенціал кожного окремого учасника, його унікальні вміння, знання і навички. Це не означає, що вони повинні належати тільки одному учаснику ринку. Конкретна компетенція, що вже є в усій галузі, проте недостатньо розвинута в інших учасників ринку, для певної території може бути розцінена як потенційно ключова, якщо є можливості для її розвитку в інших учасників бізнес-екосистеми.

Із позицій широти кругозору ключові компетенції учасників обмеженої певною площею регіону різного масштабу BES_T забезпечують їм можливість проникнути на ринок й успішно конкурувати через системи мережевих комунікацій між територіями, включаючи міжнародний ринок.

У цілому можна визначити ключові компетенції територіальної BES_T як такі, що не імітуються не конкурентами фактори внутрішнього її середовища, які базуються на основі ефективної взаємодії елементів природного, фінансового, виробничого, людського й організаційного капіталу, перетворюють тимчасові конкурентні переваги у стійкі та забезпечують капіталізацію активів на основі формування стійких конкурентних переваг підприємства і загалом є джерелом регіональної ренти. При цьому система ключових компетенцій BES_T являє собою комплекс стратегій розвитку виробництва за певними напрямками, видами, рівнями і критеріями, що забезпечують стійку конкурентну перевагу її учасників. Відповідно, подальша декомпозиція BES_T за цим блоком виділяє внутрішню і зовнішню складову ключових компетенцій по відношенню до кожного її учасника. Так, внутрішня складова — це його знання, навички, здатності, технології й інші елементи людського й організаційного капіталу, що утворюють у взаємодії основні види ключових компетенцій окремого економічного агента виробничої підсистеми (виробника, посередника тощо). Зовнішня складова відображає прояв ключових компетенцій для інших учасників бізнес-екосистеми: споживчу цінність продукту, його унікальність і новизну для споживачів, фінансові результати, що задовольняють інвесторів, власників, соціальні та екологічні результати, вигідні громаді, органам публічної влади тощо.

Фахівцями визначено відповідний управлінський цикл формування ключових компетенцій на прикладі підприємства [15, 257]. Основними стадіями для BES_T загалом є:

- *пошук* – пов'язаний із визначенням нових виробничих можливостей, розширенням цільового ринку, інноваційних виробничих і управлінських технологій, персоналу, що володіє унікальними навичками, здатностями й досвідом;

- *розробка* відбувається формалізація цілей стратегії розвитку підприємства на основі ключових компетенцій згідно з напрямками зовнішньої та внутрішньої складової системи ключових компетенцій на основі ключових показників, деталізація стратегічних цілей і показників до рівня операційної діяльності;

- *поглиблення* ключових компетенцій – виділення взаємозв'язків між цілями й показниками по напрямках системи ключових компетенцій підприємства та бізнес-екосистеми загалом, включаючи галузі, кластери, споріднені виробництва тощо, ініціювання процесів зворотного зв'язку зі споживачами та іншими учасниками BES_T, контроль над реалізацією стратегічних цілей, побудова гіпотез стратегічного розвитку певного

підприємства за результатами моделювання стану його системи ключових компетенцій у вимірах ключових компетенцій системи загалом;

▪ *збереження* ключових компетенцій – здійснюється на основі встановлення правових та інших бар'єрів, що захищають від імітування конкурентами унікальних параметрів внутрішнього середовища підприємства та зовнішнього середовища BES_T, регіональний брендинг, просування, захист регіональних торгових марок на національному й міжнародному ринках.

Використання принципу ключової компетенції дає змогу відповісти на запитання: «Що ми (територія, кластер, товаровиробник ін.) можемо робити краще за все, на чому ми отримуємо гарантований виграш?». Цей принцип спирається на аналіз і оцінку всього комплексу компетенцій виробників і можливостей територіальної соціально-економічної системи. Визначення ключових компетенцій BES_T гарантує забезпечення конкурентоспроможності її основних учасників.

Така конкурентоспроможність за своєю сутністю є потенційною якісною властивістю, що включає здатність:

1) товаровиробників, які входять до територіальної BES_T, оцінювати очікування споживачів усередині та за межами регіону, а також активно реагувати на тенденції споживчої поведінки, коливання попиту і вимог до товарів, які регіон пропонує на внутрішньому та міжрегіональному ринках;

2) учасників BES_T до такої організації виробництва в системі економічного відтворення території, результати якого відповідатимуть очікуванням цільових груп споживачів як найбільш корисного товару за співвідношенням ціна/якість на ринках усіх рівнів, де можна представляти регіональну продукцію;

3) товаровиробників території проводити ефективну маркетингову політику, включаючи позиціонування товару в споживача та вибудовування ефективних логістичних ланцюгів, тобто таку, яка оптимізує обсяги продажів і знижує видатки із збуту в межах BES_T;

4) вишукувати й створювати в межах BES_T території умови для зниження витрат на забезпечення факторами виробництва — капіталом, робочою силою, сировиною й матеріалами, енергією тощо на одиницю реалізованої продукції в системі просторового виробництва;

5) створювати й утримувати інноваційне лідерство, що потребує своєчасного відновлення застосовуваних технологій, упровадження інновацій, залучення інвестицій у реконструкцію та оновлення виробництв, розвитку креативних стартапів та постійного пошуку нових потенційних ключових компетенцій;

6) планувати, організувати й проводити ефективну довгострокову стратегію розвитку BES_T у сферах виробництва, постачання, збуту, маркетингу тощо на інноваційній основі в конкретно-просторових умовах

господарювання з урахуванням регіональної та місцевої специфіки на базі формування довгостроково функціонуючих локомотивних галузей територіальної економіки, що через систему виробничо-технологічних і логістичних зв'язків забезпечують стійке позиціонування на ринках і збалансований просторовий розвиток.

Локомотивні галузі та драйвери розвитку. У вказаному алгоритмі з позицій інституціонального підходу ключові ролі відіграють такі системно пов'язані між собою інституціональні утворення, як драйвери розвитку та локомотивні елементи господарсько-виробничої системи (виробництва, галузі). Перші створюють умови для високопродуктивного функціонування та розвитку других, а драйвери розвитку по відношенню до суб'єкта господарювання можуть бути внутрішніми (інтелектуальний і креативний потенціал людського ресурсу підприємства) й зовнішніми (коворкінгова платформа, бізнес-інкубатор, венчурний фінансовий фонд). На наш погляд ототожнювати драйверів і локомотивні галузі (тим більше, точки зростання), як це зараз часто відбувається в економічній літературі, не варто. Хоча у них є багато спільних ознак (зокрема, вони являють собою інституціональні утворення), проте завжди драйвери відіграють допоміжну, забезпечувальну роль в економічній системі, тоді, коли локомотивні галузі у виробництві товарів та послуг – основну функціональну роль. У науковій літературі існують різні тлумачення поняття драйвер зростання. У низці робіт цей термін є синонімом джерела, точки, локомотиву зростання, що вносить термінологічну плутанину, в інших наголошується на відмінності між точкою зростання, тобто фізичним місцем, елементом господарського простору, де здійснюється зростання, із джерелом зростання – ресурсом, що надає імпульс зростанню, і драйвером (механізмом, що забезпечує зв'язок між джерелом зростання й локомотивною галуззю економічної системи), з чим варто погодитися.

Дослідники цього питання наголошують на тому, що локомотивна галузь являє собою специфічне господарське явище, розвиток якої за рахунок системно-логістичних зв'язків позначається на функціонуванні територіальної соціально-економічної системи загалом [3]. Так, це галузь, яка, по-перше, створює ланцюжки постачань, по-друге, є лідером у цьому ланцюжку, визначає стандарти й формує весь склад учасників циклу постачання, виробництва, розподілу і споживання.

На локомотивні галузі, які обираються для подальшого просування й захоплення лідерських позицій території в рамках реалізації стратегічних цілей її розвитку, можуть бути покладені додаткові обов'язки. Зокрема, вони можуть займатися організацією імпортозаміщення замість того, щоб закуповувати засоби виробництва, агрегати, комплектувальні, сировину і конструкційні матеріали за кордоном. Ще однією функцією має стати стимулювання розвитку фінансових інститутів та інших драйверів

територіального розвитку, створення драйверів під власну діяльність, не очікуючи, доки вони будуть організовуватися самостійно або якимись іншими учасниками BES_T.

Базовою основою для формування драйверів розвитку в територіальній економіці, безумовно, слід розглядати різноманітні інститути, точніше інституціональні конфігурації. Проте, власне інститути не забезпечують розвитку, а тільки частково формують його умови, тому до драйверів економічного розвитку належать, крім інституціональної складової фінансовий і виробничий елементи, включаючи інфраструктурний.

Таким чином, з економічних позицій драйвер можна визначити як сукупність складних інституціональних, силових та інфраструктурних механізмів, які вловлюють потенційний первинний і вторинний ринковий попит і каталізують імпульси, що йдуть від цього попиту, певним чином перетворюючи незадіяні в економічному обігу ресурси на активи й включаючи розрізнені ресурси як джерела зростання (матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові тощо) в потужний рух економічних активів, завдяки чому у точках зростання створюються умови для розвитку локомотивних галузей економіки. Традиційно до основних драйверів розвитку відносяться інститути публічного управління, фактори ринку, включаючи конкурентне середовище, фінансові установи, що здійснюють сек'юритизацію активів, консолідоване фінансування і кредитування господарської діяльності, транспортну інфраструктуру, системи зв'язку, у тому числі платформні рішення, окремі галузі виробництва, що забезпечують потреби проміжного споживання і технологічний розвиток економіки (верстатобудування, електронна промисловість, виробництво засобів зв'язку, галузеве будівництво тощо), структури підтримки малого і середнього бізнесу, а також локально-просторові формати організації господарської діяльності, включаючи селективні режими (технопарки, бізнес-парки, територіальні виробничі кластери, спеціальні економічні зони тощо) [95]. Роль допоміжних драйверів зростання можуть також відігравати впровадження в різні сфери життєдіяльності: новітніх цифрових технологій (цифровізація економіки), підготовка трудових ресурсів, що володіють відповідною компетенцією й мотивацією, реалізація цілеспрямованих заходів щодо усунення зон занепаду (територій із високим рівнем безробіттям, недорозвинутою інфраструктурою, падінням виробництва тощо) у вигляді різноманітних селективних господарських режимів як для окремих підприємств, так і цілих територій.

Слід зазначити також про значну роль в економічному розвитку суспільства соціального капіталу, яким формуються щільні суспільні зв'язки, які сприяють розповсюдженню взаємокорисної інформації між органами публічної влади, бізнесом і населенням. Зокрема, він має важливе значення у прийнятті управлінських рішень із використанням інформаційно-комунікативних платформ бізнес-екосистем взаємовигідних для влади,

бізнесу і громади, формуванні громадських бюджетів тощо. Для розвитку подібних соціальних взаємодій у суспільстві необхідне підвищення ступеня інформаційної відкритості влади на різних рівнях; створення можливостей постійної комунікації між населенням, представниками бізнесу й владними структурами на базі розвитку соціальних мереж; публічне обговорення важливих суспільних проблем і участь усіх суб'єктів суспільства в розв'язанні; перебудова взаємовідносин між бізнесом і правовими органами для підвищення довіри представників бізнесу до держави; розвиток соціальної сфери та громадянського суспільства.

Щодо виробничих галузей як економічних драйверів, то їх основна відмінність від локомотивних галузей полягає в тому, що останні обумовлюють достатньо цілісний ланцюг постачання, наприклад, аграрно-промисловий сектор – сільськогосподарське машинобудування, виробництво мінеральних добрив та інших засобів виробництва для АПК, будівництво меліоративних систем, транспортних терміналів для забезпечення перевезень сільськогосподарської продукції тощо. У літературних джерелах зазначається, що драйвер виникає в результаті оптимальної для певної території конфігурації базових умов виробництва і конкурентного ринку, які забезпечують задоволення зростаючого попиту за рахунок внутрішніх резервів, тобто незадіяних ресурсів, котрі він включає у господарський обіг [253]. Драйвери можуть мати різну природу (інституціонально-управлінську, виробничу, інфраструктурну), однак основна їх функція – це формування цілісної внутрішньої територіальної системи вертикальних і горизонтальних зв'язків, що вловлюють імпульси мотивації економічної діяльності й попиту, поширюють і забезпечують реалізацію відповідних економічних і фінансових взаємодій у точках зростання, якими забезпечується функціонування і розвиток локомотивної галузі й запуск створення відповідного ланцюга міжгалузевих взаємодій, який обумовлює комплексний розвиток й економічне зростання території в цілому. Така оптимальна інституціональна конфігурація економічного драйвера включає інфраструктуру, логістику, сприятливе підприємницьке середовище, систему стійких регіональних, міжгалузевих та внутрішньогалузевих коопераційних зв'язків, управлінські традиції, розвиток соціального капіталу тощо.

Натомість, галузь-драйвер, наприклад виробництво конструкційних матеріалів, верстатів або електронних приладів, відіграє важливу роль у ланцюга постачань, проте на його кінцевий формат повноцінно не впливає. З подібних позицій варто розглядати, зокрема, електроенергетику, виробництво продуктів харчування, легку промисловість, транспортне машинобудування, військово-промисловий комплекс як локомотивні галузі економіки, а хімічну промисловість, виробництво конструкційних матеріалів, інструментів та верстатів, шляхових машин, засобів зв'язку, нафтопереробну промисловість тощо – галузями-драйверами економічного розвитку. В

окремих випадках галузь або ціла сфера виробництва є одночасно і локомотивом, і драйвером розвитку (наприклад, містобудування, транспортне машинобудування, будівництво доріг тощо), проте практично завжди можна достатньо чітко визначити її тяжіння до певної категорії.

Фахівці відзначають, що оптимальність комбінації створених умов є значною мірою специфічною для окремої національної, регіональної та муніципальної економіки. В економіках, які не володіють достатнім набором характеристик розвитку системи або ці ознаки слабо виражені (слабкі внутрішньорегіональні й міжрегіональні зв'язки, недостатньо ємний внутрішній ринок, слабка інфраструктура, низький рівень коопераційних зв'язків, застаріла виробнича база, недосконалість соціально-економічних інститутів, недостатність досвіду проведення ефективної промислової чи аграрної політики тощо), поява нового потенціалу зростання в одному із секторів далеко не завжди здатна торкнутися суміжних і перетворитися тим самим у локомотив зростання економічної системи в цілому. При цьому галузь повинна відчувати свою відповідальність за якість кінцевої продукції, яка впливатиме на гудвіл споріднених із нею логістичними ланцюгами постачань і збуту компаній, регіону-виробника загалом і його регіональний бренд. Навпаки, якщо підприємства-виробники транспортних засобів компанії теоретично можуть бути локомотивами, то туризм – ні, але він здатний стати драйвером розвитку. Оскільки методологія формування драйверів полягає у тому, що він є певним внутрішнім силовим елементом, що надає додатковий імпульс, то туризм може й повинен бути каталізатором територіального розвитку. Зокрема, діловий туризм сприяє розвитку ділових зв'язків між регіонами як міжнародних, так і внутрішніх, а також появі туристичної інфраструктури, що у свою чергу, позитивно впливає на підвищення економічної привабливості регіону [95]. Необхідно наголосити, що окремим завданням драйвера є створення робочих місць у локомотивній галузі, адже тільки ті галузі, які формують, крім зовнішнього, ще й внутрішній попит, створюють нові робочі місця протягом усього генерованого ними ланцюга постачання.

Точки зростання. Поняття економічного драйвера нерозривно пов'язане з такою точкою (зоною) економічного зростання, традиційне тлумачення якої з позицій семантики значно звужує справжню сутність цієї категорії в економічній теорії та практиці господарювання. Так, забезпечення стабільності економічного зростання й істотне розширення його несировинної складової (виробництва продукції кінцевого споживання, високотехнологічних товарів і послуг, розвиток інфраструктури та нових індустріальних виробництв, креативних стартапів, зелене підприємництво ін.) передбачають не лише пошук галузевих і територіальних точок зростання, а й формування драйверів (сприяють трансляції зовнішніх і внутрішніх імпульсів зростання в інтегрований розвиток метарегіонів – ТПГО) та економіки в

цілому. Можливо також, що з урахуванням недостатньої ефективності застосовуваного раніше підходу до стимулювання економічного піднесення через активізацію точок зростання, яка була орієнтована на коротко- й середньострокову перспективу (від 1 до 3 - 5 років), найбільш пильну увагу слід приділити формуванню довгострокових проектів створення таких точок не тільки і не стільки у функціонально-виробничому форматі (підприємство, галузь, сфера), скільки в організаційному (територіальний виробничий кластер, технопарк, поліфункціональна територія пріоритетного розвитку, вільна економічна зона тощо) з відповідними драйверами економічного розвитку. Зважаючи на просторову специфіку розвитку і розміщення продуктивних сил України (значний ступінь забезпечення регіонів ПРП, неоднорідна територіальна концентрація виробництв, наявність до восьми великих економічних районів як достатньо цілісних ТПК та помітні відмінності їх територіальної спеціалізації), необхідність формування потужних зон зростання, щонайменше кожному з них, потребує створення мережі точок зростання в кожному метарегіональному утворенні. Відповідно окремі території міст, територіальних громад, навіть окремі регіони, по суті мають перетворитися у великомасштабні точки зростання.

Поява на основі розвитку локомотивних галузей таких точок має стати пріоритетним напрямом розвитку бізнес-екосистем, щоб насамперед інвестувати саме ті інвестиційні та інвестиційно-інноваційні проекти, котрі за рахунок синергетичних ефектів, виробничо-технологічних і логістичних зв'язків формуватимуть потужні ланцюги руху вартостей, забезпечувати економічне зростання та повноцінне функціонування ТПУ як виробничо-інфраструктурних інтегративних BES_T. Очевидно, що точки зростання для кожної території мають бути свої, проте можна запропонувати загальний алгоритм її формування. Так, перша стадія – це визначення інвестиційної привабливості природних об'єктів через економічні оцінки ПРП, наступна - вибір стратегічного варіанта природокористування серед можливих альтернатив, а саме через комунікативно-інформаційну систему платформи управління ПРА із залученням влади, бізнесу і громад, а також розв'язання логічних завдань – використовувати/не використовувати, продавати/дівестувати або використовувати, виробляти/ купувати – в яких оцінка природного капіталу дає підставу для обґрунтування управлінського рішення щодо використання або продажу ресурсу, залучення його в господарський обіг чи ні.

На наступній стадії обирається варіант найоптимальнішого використання точок зростання шляхом зіставлення інвестиційних ідей, який матиме найбільші очікувані економічні, соціальні та екологічні ефекти. У цьому процесі важливу роль відіграють громадськість та муніципалітети. Завершальною є порівняна оцінка варіантів природокористування через зіставлення вже не просто інвестиційних ідей, а повноцінних інвестиційних

проектів, залучення до господарювання на партнерській основі всіх зацікавлених учасників. На цій стадії на перший план виходять економічні показники проектів, якими визначається максимізація багатства інвесторів, можливості залучення капіталів для бюджетування. Після прийняття інвестиційного рішення проект приймається до виконання. У бюджетуванні таких проектів, що передбачають використання природного багатства, важлива роль відводиться утримувачам активів, включаючи як власне природний капітал, так і фінансові інструменти, отримувані в результаті його сек'юритизації.

На цій та попередніх стадіях помітним є значення необхідних драйверів розвитку, які забезпечують ефективне залучення природного капіталу до господарського процесу, що насамперед стосується інституціональних засад взаємодії влади, бізнесу і громад у форматі ППП. На завершальній стадії забезпечується ефективне функціонування інвестиційних проектів або їх реінжиніринг, а також повноцінне формування ланцюга проблема – суспільне замовлення – ресурс – ключові компетенції – локомотивна галузь – бізнес-ідея – інвестиційний проект – драйвер розвитку – точка зростання. Для системної організації ефективного управління природними ресурсами необхідно значною мірою відійти від теперішнього галузевого управління ПРА до концепції управління саме *інтегративним типом ТПК*.

Така управлінська система не може бути жорсткою, а носитиме характер стратегічного просторового планування і програмування розвитку територій із високим ступенем свободи щодо вибору рішень про використання в господарському обігу ПРА. При цьому повинна трансформуватися роль стратегічного планування, котре визначатиме не стільки і не тільки конкретні напрями сталого розвитку й розміщення компонентів продуктивних сил, скільки проблемні завдання просторового розвитку, загальні підходи до їх вирішення з акцентом на вибудовуванні драйверів, виявлені локомотивних галузей економіки і сфер точок зростання в широкому розумінні з відходом від локально-орієнтованого розуміння цього поняття до оцінювання точки зростання як забезпеченого відповідними ресурсами і драйверами поліструктурного системно-просторового господарського утворення, здатного забезпечити піднесення й інвестиційні потоки. Конкретні способи вирішення таких проблем у вимірах окремого локального простору, у тому силі визначення локальних точок зростання, повинні забезпечуватися (крім короткострокового тактичного планування) проектним підходом і оперативним реагуванням на виклики й завдання на основі широкого використання зворотного зв'язку між структурами управління господарством, населенням і бізнесом. Кінцевим документом при цьому на найвищому – державному рівні управління – може бути стратегічний проект (програма-стратегія) міжрегіонального розвитку певного ТПК, яким запроваджується система відповідних цільових орієнтирів

комплексного використання й охорони природно-ресурсної бази кількох регіонів (областей), що входять до великого природно-економічного району, де і відбуватиметься в наступному розробка й реалізація конкретних інвестиційних проектів у системі децентралізованого управління економікою за ініціативою та участю муніципальних структур.

Оцінка результатів природокористування та побудова системи сталих фінансів бізнес-екосистеми. Оцінюючи використання природних ресурсів у господарському обігу, необхідно враховувати як прямі економічні, так і соціальні й екологічні результати. Згідно з BES_T підходом, результативними ознаками господарювання є наявність ефектів у вигляді створених споживчих вартостей (вигод) для забезпечення потреб усіх учасників суспільного виробництва та споживачів новоствореного продукту через залучення природного капіталу у виробництво товарів і послуг на тлі об'єктивних ресурсних обмежень і з урахуванням зворотних негативних ефектів виробництва (рис. 2.13). Подібний результат можна виміряти, зокрема, показником чистого економічного добробуту.

Наступною ознакою є ефективність, тобто співвідношення внеску природного капіталу й отриманої в результаті господарської діяльності віддачі від нього у вигляді новостворених споживчих вартостей та інших ефектів, розкрита в комплексі основних її площин – економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ПРП.

Критерій ефективності в загальноприйнятому розумінні розкривається через зіставлення отриманих результатів з інвестиційними та поточними господарськими витратами. На цьому етапі необхідно зосередитися на таких критеріях ефективності, як, зокрема, нормальна для кожної сфери ставка прибутку на вкладений капітал, величина якої визначатиме показники наявності природної ренти як надлишкового доходу (різниці між нормальним та отриманим доходом). Зокрема, фахівці зазначають, що така загальносвітова норма дохідності для природно-економічних систем відновлюваних ресурсів (водо-, земле-, лісокористування) сягає 4,0% без урахування валютних та інших господарських ризиків, пов'язаних із конкретною країною, включаючи інфляційні процеси [313].

У цьому випадку йдеться про забезпечення збалансованого використання, охорони, відтворення та поновлення як окремих компонентів природно-ресурсного потенціалу, так і всієї його системи, включаючи екосистемну компоненту. Для реалізації цього процесу необхідною умовою є створення системи сталих фінансів, основу якої становить теоретико-практичний рентний підхід, а сутність полягає у вилучення природної ренти як незаробленого доходу для суспільних потреб із зосередженням на забезпеченні потреб сталого розвитку господарства територій. Важливість завдання вдосконалення механізмів вилучення, розподілу і перерозподілу ренти не підлягає сумніву.

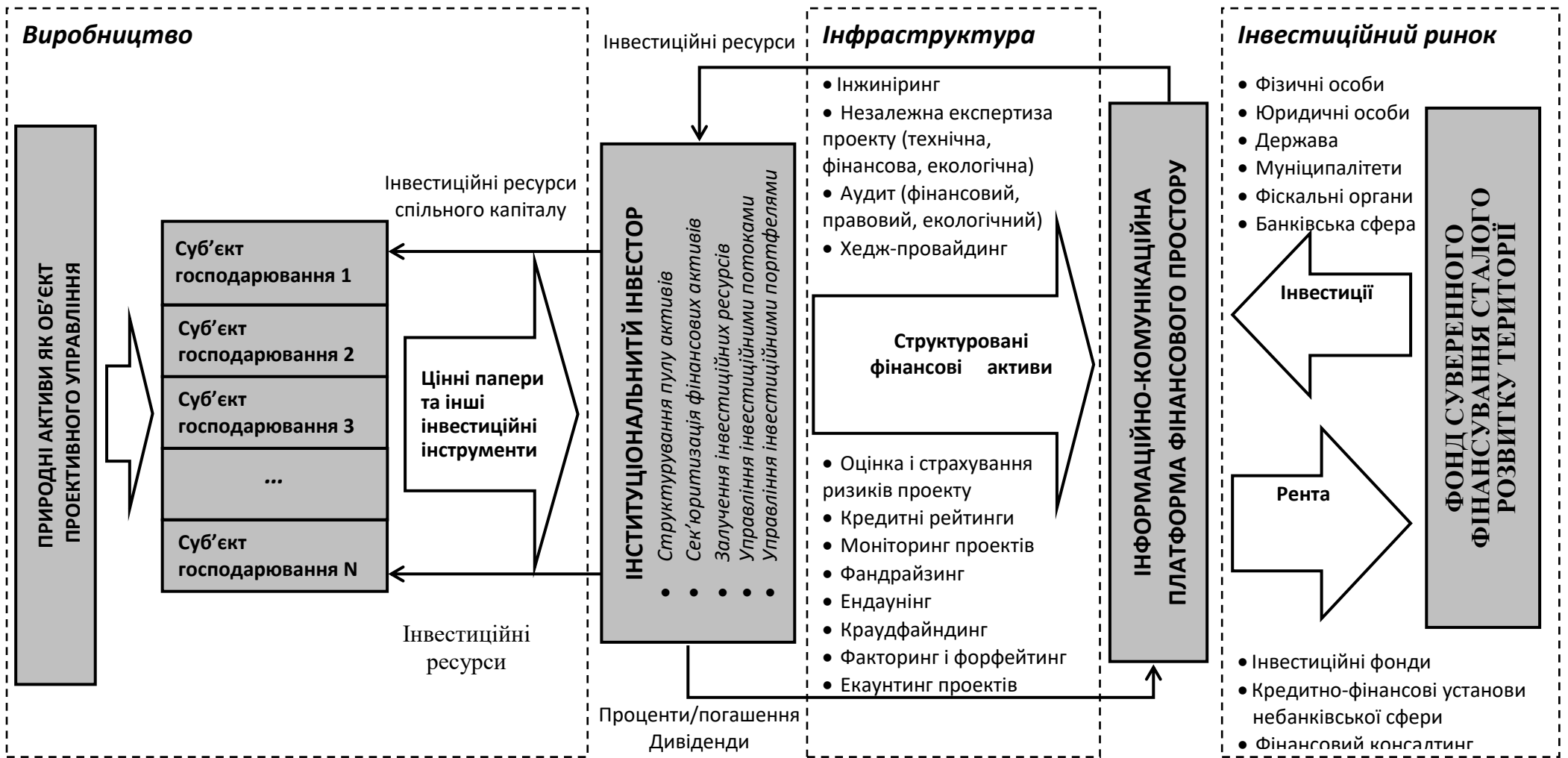

Рисунок 2.13 – Алгоритм функціонування системи сталих фінансів територіального утворення (авторська розробка)

Сучасний стан у цій галузі характеризується тим, що, з одного боку, недосконалі рентні механізми їх не тільки не вилучають повністю ренту, але й неефективно її розподіляють відповідно до потреб соціуму, а з іншого – середовище господарювання в цілому не сприяє кількісному та якісному створенню ренти, як капіталізованого доходу.

У нашій країні тільки рентні галузі господарства (добувна промисловість і сільськогосподарський сектор) виробляють більше як одну п'яту частину продукції й послуг, але рентні надходження до бюджету є набагато меншими, частка місцевих податків і зборів, яка має нести вагому рентну складову, у зведеному бюджеті є мізерною і не перевищує кількох відсотків щорічно. У той же час наукова економічна думка впродовж останнього століття змінила уявлення про пріоритетність джерел фіскальних надходжень, якими до цього вважалися результати праці, на користь рентоносних джерел. Такими сучасні економісти насамперед вважають рентні ресурси природного походження (земля, вода, мінерально-сировинні ресурси надр, ліс, інші компоненти природного світу, зокрема – екосистемних ресурсів), а також такі, які не пов'язані безпосередньо з природним капіталом (фінансова, технологічна, інтелектуальна, інфраструктурна рента).

Із позицій сучасної економічної теорії рента є додатковим доходом, отримуваним підприємцем у результаті використання рентоносного ресурсу для виробництва благ та послуг понад підприємницький прибуток на затратені працю і капітал через сприятливіші, ніж в інших підприємців, умови господарювання. Тобто в структурі отримуваного підприємцем прибутку варто розрізняти *нормальний прибуток*, необхідний для розвитку підприємства, і *надприбуток*, що істотно перевищує нормальний рівень прибутку й може обумовлюватися як тимчасовими, кон'юнктурними коливаннями цін, так і порівняно стійкими, або постійними факторами, пов'язаними з диференціацією використовуваних обмежених чинників виробництва – природних, екологічних, технологічних, інтелектуальних, фінансових тощо, тобто такими, що призводить до появи ренти. У такому випадку можна говорити про формування *чистогорентного доходу*, стрижнем якого є надприбуток від використання порівняно стійких сприятливих факторів виробництва (природних, технологічних та ін.). Отже, очевидно, що рента як надприбуток, тобто незароблений дохід, повинна певною мірою вилучатися для суспільних потреб. Щодо цього необхідно зосередитися на двох принципових механізмах використання ренти в національному господарстві.

Перший – забезпечує фіскальне або інше (через дозвільну систему, плату за ресурс, ренту плату тощо) вилучення державою частини доходу, у тому числі – ренти (основної частини абсолютної ренти та диференційної ренти I, частини диференційної ренти II, повністю монопольної ренти й екологічної антиренти, частини квазіренти) з наступним її перерозподілом на

суспільно-необхідні потреби стабілізації економіки, забезпечення добробуту майбутніх поколінь, вирішення соціальних, екологічних проблем та забезпечення технологічного розвитку – відтворення використовуваних ресурсів – природних, фінансових і технологічних (інформаційних, інтелектуальних, інформаційних тощо), а також на нові інвестиції та інновації, повторення інвестиційно-інноваційного циклу.

Другий механізм забезпечує технологічний розвиток виробництва через власну інноваційно-інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання, які спрямовують частину ренти II і III й квазіренти на фінансування власних інноваційно-інвестиційних проектів, щоб удосконалювати технології та підтримувати конкурентоспроможність своєї продукції. У цьому механізмі враховується те, що рента значною мірою є результатом праці й інтелекту, прикладених до експлуатації природних ресурсів, тому частина надприбутку від інноваційно-ефективного використання ПРП повинна діставатися підприємцям і працівникам підприємств, спонукаючи їх до таких інновацій й не вилучатися державою. При цьому обов'язково слід відрізнити від рентних доходів частину доходу від реалізації продукції підприємств, що обумовлена необхідністю забезпечення відтворення природних ресурсів та інших джерел ренти, спрямовується на їх відновлення, тобто, по суті, є їх амортизацією, частиною собівартості продукції. Було б помилково вважати ці витрати прибутком, вилучати в підприємств на доходи бюджету, лівова частка яких спрямовується на споживання.

Звідси рентним платежем можна вважати лише той платіж, який здійснюється з підприємницького прибутку в розмірі, що обумовлюється різницею між нормальним підприємницьким прибутком і надприбутком, тобто рентний платіж. Останній є частиною доходу підприємця, тобто якщо отримання підприємницького доходу не передбачається, то й такий платіж не може вважатися рентним, а лише платежем за використання ресурсу в господарській діяльності, тобто, по суті, платою (сформованою за затратним підходом або в результаті дії механізмів ринкової рівноваги) чи збором (квазі-податковим фіскальним платежем дозвольного характеру – фіскальним збором), або ж ліцензійним платежем за використання природного ресурсу; 2) сплачується не власне за факт використання ресурсу в господарській діяльності, а за отримання надлишкового підприємницького доходу на затрачені працю і капітал через сприятливіші, ніж в інших підприємців, умови господарювання (якщо такого надлишкового надприбутку не існує, наприклад, коли підприємець здійснює гранично допустимі, замикаючі витрати на виробництво своєї продукції з позицій беззбитковості господарської діяльності), то й рентним платіж не може вважатися (немає надлишкової, рентної складової). Тому слід переглянути застосовувану в податковому законодавстві термінологію і розділити такі поняття та, фіскальні інструменти, як:

збір за спеціальне використання ресурсу, який має компенсаційний, відшкодувальний характер і безумовно сплачується природокористувачем за залучення природного ресурсу в господарський обіг і використання його у певних господарських цілях. Об'єктом оподаткування є ресурс (його якість, кількість), а фактом, що обумовлює фіскальне зобов'язання – експлуатація ресурсу користувачем;

податок (наприклад, земельний), який має загальний характер і сплачується власником оподаткованого ресурсу незалежно від того, чи використовує він цей ресурс у господарському обігу і чи отримує він від нього дохід. При цьому об'єктом оподаткування є ресурс як власність, а фактом, що обумовлює фіскальне зобов'язання – право власності на ресурс, підтверджене відповідним правовстановлюючим документом;

рентна плата (платіж), який має справлятися з підприємницького прибутку і призначенням котрого є вилучення незаробленого підприємцем доходу, що він отримав у результаті наявності певних переваг порівняно з іншими підприємцями галузі або сфери господарювання через більш сприятливі умови господарювання. Об'єктом оподаткування є підприємницький прибуток, а фактом, що обумовлює фіскальне зобов'язання може бути наявність у конкретного підприємця частини загального прибутку, яка отримана за ставкою, що перевищує середню нормальну ставку прибутку на вкладений капітал для певної господарської сфери.

Зважаючи на викладене, необхідно внести відповідні зміни до національного податкового законодавства, в яких чітко визначити термінологію і механізми застосування названих фіскальних інструментів у господарській діяльності держави, що дасть змогу з одного боку, ефективно оподатковувати власність і застосовувати механізм зборів за використання ресурсів для компенсації екологічних витрат, а з іншого – повноцінно вилучати у підприємців незароблені ними рентні доходи для державних потреб. Рентні доходи, вилучені та правильно розподілені в інтересах усіх учасників рентних відносин, повинні забезпечувати: створення системи сталих фінансів для гарантування економічної та фінансової безпеки держави та її територій і задоволення потреб майбутніх поколінь; стабілізацію національної економіки та суверенне фінансування її сталого розвитку; відновлення і розширене відтворення джерел ренти – природноресурсної бази, людського та виробничого капіталу; амортизацію, технологічне оновлення та якісну модернізацію виробництва суб'єктами господарювання; вирішення поточних завдань соціально-економічного розвитку держави і територій. Сьогодні є можливість побудувати нову систему державних фінансів, що більше відповідатиме розв'язанню проблем перед суспільством. Природні ресурси України здатні забезпечити фінансову основу потужної держави, тому рентне законодавство (земельне, водне, лісове, про надра тощо) не повинно допускати приватизацію ренти, створеної в рентних галузях

суспільним виробництвом, а вилучати її, зокрема, фіскальними механізмами для суспільних потреб. Приймавши модель, що об'єднує усупільнення ренти й реалізацію права приватної власності, включаючи права власності на землю, Україна зможе стати самодостатньою державою, значно менш залежною від зовнішніх джерел фінансування. Державна рентна політика має відповідати двом основним правилам: перше – суспільно створена вартість (рента) повинна бути усупільнена, друге – під виглядом ренти не можна вилучати підприємницький дохід, створену приватну вартість (заробітну плату й прибуток) повинна залишатися у суб'єктів господарювання.

У перспективі, рента може вилучатися до фонду фінансування сталого розвитку території, який створюватиметься і функціонуватиме подібно до суверенних фондів на національному рівні, отримуючи вилучену природну ренту в суб'єктів господарювання й інвестуючи її в дохідні, стійкі й надійні фінансові інструменти (валюту, державні чи/та корпоративні цінні папери, дорогоцінні метали тощо, депозитні активи в надійних агентів банківського сектору тощо). Подібний фонд з практичного погляду може використовувати для зберігання коштів і спеціально створену державну установу – банк природних ресурсів, де ставка дохідності буде зіставною з обліковою ставкою – нормою дохідності для фінансового сектору економіки країни. Завдання такого банку полягатиме, зокрема, у забезпеченні можливостей громадян для отримання частини природної ренти на спеціальні персональні рахунки за умов введення такої інституції, як громадянська (цивільна) власність на природні ресурси [81]. Такий фонд може функціонувати і як самостійна фінансова установа з професійною керуючою фінансовою діяльністю компанією з управління активами фонду, так і в складі інституціонального інвестора (інституту спільного інвестування). Її можливо створити у вигляді компанії за спеціальними правами запозичення (SPV (анг.) або ТМК (япон.) типу), яка здатна інвестувати в інвестиційні проекти, що забезпечуватимуть сталість просторового розвитку, пропонуючи інвесторам, замість окремих цінних паперів, фактично, пули сек'юритизованих активів.

Із наших позицій, саме такий інституціональний інвестор, як інститут спільного інвестування може скласти альтернативу банківському сектору у збереженні й накопиченні природної ренти та професійно управляти інвестиціями, оскільки саме через них значну кількість корпоративних цінних паперів муніципального рівня зможуть викупляти та утримувати пересічні громадяни, не маючи ніякого досвіду управління фінансовими інвестиціями в цінні папери та перекладаючи цю функцію на компанію з управління активами (КУА) інституціонального інвестора. Доходи в установах спільного фінансування можуть значно перевищувати банківський відсоток (облікову ставку НБУ), адже в їх фінансових активах велику роль відіграє не депозитний і позиковий, а саме акціонерний капітал, який здатний генерувати доходи за більшою ставкою порівняно з нормою дохідності

фінансового сектору. Професійний інституціональний інвестор може забезпечувати не тільки повне довічне професійне управління інвестиційними портфелями, але й брокерські послуги за дорученням у тих випадках, коли кінцевий бенефіціар спроможний сам професійно управляти власним інвестиційним капіталом, здійснюючи купівлю-продаж цінних паперів і діючи як фінансовий посередник. Особливо привабливою є така форма інвестування для закордонного інвестора, який зможе інвестувати в національну сферу використання природних активів через професійного посередника, добре знатиме і фахово орієнтуватиметься як у національному, так і місцевому (регіональний, муніципальний рівень) ринку цінних паперів у той час, коли його самотійна участь на національному фінансовому ринку може бути з багатьох причин проблематичною.

Одним із цільових завдань розвитку спеціалізованих інститутів спільного інвестування, що діятимуть паралельно з проектними компаніями, територіальними корпораціями з управління ПРП, можна вважати спільне (консолідоване) інвестування конкретних інвестиційних проектів шляхом формування відповідних цільових інвестиційних портфелів. Отже, звернення до інституту спільного інвестування може бути двостороннім: – з метою пошуку бажаного інвестиційного інструмента (акції, облігації, інвестиційні сертифікати, акції пайового корпоративного інвестиційного фонду, заставні, зокрема іпотечні сертифікати, а також приватизаційні та товаророзпорядчі цінні папери) так і зі сторони емітента цінних паперів – з метою кваліфікованого пошуку інвестора. Таким чином, інститут спільного інвестування виконуватиме функцію професійного фандрайзингу (пошуку інвестора), формування пулів активів для підприємницьких структур, що діють у сфері використання ПРА [272].

На загальнодержавному рівні систему суверенних фінансів може представляти національний суверенний фонд, за рахунок якого реалізовуватиметься ідеологія суверенного добробуту держави. У загальному розумінні концепт суверенного добробуту та стратегічного механізму суверенного фінансування державних видатків зводиться до такого: суверенний добробут – це стійкий стан національного господарства, за якого основним джерелом потенційних видатків на забезпечення сталого розвитку національної економіки, включаючи потреби майбутніх поколінь, є власні державні заощадження, накопичені у фонді суверенного добробуту (ФСД). ФСД – це створений державою фінансовий інститут, покликаний акумулювати кошти для фінансування потреб сталого розвитку у довгостроковій перспективі, включаючи самофінансування державою екологічних видатків за рахунок рентних надходжень, запровадження елементів системи суверенного добробуту у вигляді виплат персональних громадянських дивідендів на особисті рахунки громадян, забезпечення

економічної, екологічної та інших складових національної безпеки, а також соціальні потреби – видатки на освіту, виплату пенсій тощо [117].

За результатами вивчення досвіду у цій площині зазначимо, що суверенні фонди насамперед є інструментом довгострокової макроекономічної стабілізації національної економіки, накопичення активів і збереження національного багатства для майбутніх поколінь. Сьогодні перспективні суверенні фонди здійснюють інвестиції на умовах принципів соціальної і державної відповідальності та етики - у державних інтересах у національні та соціальні проекти, проекти з охорони навколишнього природного середовища як, наприклад, у Казахстані. Суб'єктом, що створює суверенний фонд (фонд суверенного добробуту) є державна або регіональна влада, а стратегічною метою ФСД – сталий розвиток держави, тобто стале економічне зростання, безпека і добробут нації [117].

Отже, фонд сталого розвитку/суверенного добробуту – це створений державою фінансовий інститут, завданням якого є акумулювання коштів для фінансування потреб сталого розвитку на довгострокову перспективу за рахунок рентних надходжень. Суверенні фонди є інструментом довгострокової макроекономічної стабілізації національної економіки, накопичення активів і збереження національного багатства для майбутніх поколінь. Сучасні суверенні фонди демонструють свою більшу стабільність і спроможність функціонувати порівняно з банківською і навіть страховою компанією, зберігають свої кошти у широкому спектрі активів: іноземна і національна валюта, цінні папери – облігації та акції, дорогоцінні метали тощо. Такі фонди можуть інвестувати в національні підприємства. За оцінками вчених, саме вони у перспективу мають стати основним фінансовим гравцем XXI ст. подібно тому, якими у XIX-XX ст. були спочатку банки, а потім – транснаціональні корпорації [272]. Сьогодні суверенних фондах Катару накопичено 256 млрд дол. США, Канади – більше як 370, Ірану – понад 60, Кувейту – більше ніж 550, Абу-Дабу – близько 770, Китаю (Інвестиційна корпорація КНР) – майже 750., Гонконгу – близько 400, Саудівської Аравії – майже 760 млрд, Норвегії – понад 1 трлн дол. США, ставши першим інституціоналізованим трильонером-юридичною особою. Навіть у Казахстані, суверенний фонд накопичив близько 100 млрд дол. США. У перспективі Саудівська Аравія розраховує на державні накопичення у ФСД на рівні 2 трлн дол., тобто її суверенний фонд може бути першим у світі інституціональним мультитрильонером.

В Україні можливо започаткувати спрощену, стабілізаційну схему суверенного фонду, спрямовану на забезпечення поточних потреб економіки, а згодом – повноцінний його варіант, підпорядкований довгостроковим національним стратегічним інтересам – накопичення активів і збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Обидва варіанти ФСД можуть стати потужним джерелом інвестування у сталий розвиток національного

господарства. Як свідчать дослідження Світового банку [313], потенційна податкова база у вигляді отримуваної від участі в господарській діяльності природного багатства природної ренти, яку можна вилучити на суспільні потреби, є достатньо потужною. Той факт, що нормальний дохід від природокористування, тобто умовнобезпечна ставка дохідності на вкладений у виробництво природний капіталу, присуті, гарантована природна рента, становить не менше ніж 4,0 % від вартості природного капіталу (для України у валютному еквіваленті це близько 5 млрд дол. США щорічно), доводить висновок про те, що потенціал природних ресурсів як джерело рентних надходжень використовується в економіці України далеко не повністю. Тому необхідно довести цей показник до порівнюваних величин, що дасть змогу у перспективі суттєво збільшити надходження до бюджету й поліпшити ефективність використання природних активів. Це, у свою чергу, сприятиме зменшенню податків на споживання, замінивши їх значною мірою саме рентними платежами підприємств-природокористувачів за використання ними природних ресурсів як виробничих активів.

Загалом усі системні складові, що забезпечуватимуть стратегічний управлінський цикл сталого розвитку, створюватимуть середовище територіальної BES_T, в якому реалізовуватимуться процеси її системного впорядкування, оптимального компонування учасників та формування інформаційних, фінансових й економічних зв'язків для забезпечення сталого функціонування і самотрансформаційного розвитку згідно із запропонованим концептом SUST і відносною технологією управління (табл. 2.16).

Отже, з використанням положень інституціонального підходу виокремлено основні стадії загального алгоритму забезпечення стратегічного управління розвитком BES_T, який включає в себе: оцінку ресурсного потенціалу території; визначення її ключових компетенцій та конкурентоспроможності територіального виробництва; ринкове позиціонування території; визначення локомотивних виробництв, галузей і сфер господарювання; створення драйверів розвитку просторових систем; формування точок і зон економічного зростання за рахунок реалізації відповідних інвестиційних проектів/програм; міжгалузевий перерозподіл інвестиційних потоків, внутрішнє збалансування розвитку територій; створення системи сталих фінансів і забезпечення загальносистемної сталості розвитку ППГУ.

Проаналізовано послідовну декомпозицію BES_T за ознаками формування управлінського циклу сталого розвитку відповідно до функцій таких її складових, як ПРП, ключові компетенції та конкурентоспроможність території, ресурсний локомотивні галузі (сфери), точки зростання та драйвери розвитку, результативна складова, система сталих фінансів тощо.

Таблиця 2.16 – Функціональна декомпозиція просторових бізнес-екосистем

Складова BES_T	Системні компоненти	Функції в BES_T
Природно-ресурсний потенціал	Просторові, водні, земельні, лісові, мінерально-сировинні, ландшафтні, кліматичні, природно-рекреаційні, фауністичні, флористичні, повітряні, геотермальні, сонячно-світлові та ін. природні ресурси й умови господарювання багатокомпонентного складу, розташовані на території, де формується BES_Т як природно-антропогенне просторове господарське утворення	Умови і фактори організації господарської діяльності, виробничо-сировинні матеріально-енергетичні ресурси, засоби праці, джерело новостворених вартостей, природний капітал як об'єкт відносин власності, вартісних оцінок і товарних відносин, НПС, компоненти природно-антропогенних екосистем та база для організації ТПК
Ключові компетенції	Сфери і галузі матеріального виробництва та інфраструктури, щодо створення і функціонування яких територія має стійкі конкурентні переваги завдяки унікальним можливостям структури та особливостей її природно-ресурсного, людського та виробничого потенціалу	Створення основи для функціонування стійкого конкурентоспроможного територіального виробництва, ґрунтованого на унікальних компетенціях регіональної економіки, регіональних брендах, корпоративних і кластерних форматах ведення господарської діяльності і платформних механізмах організації взаємодій учасників господарського процесу
Локомотивні галузі	Галузі виробництва, здатні вибудувати потужні ланцюги виробництва, постачання і збуту в рамках економічного циклу виробництва, обміну, розподілу і споживання в інших галузях і сферах економіки, забезпечуючи зростання виробництва, створення робочих місць, формування корпоративних структур і кластерів, нарощення інвестиційно-інноваційного потенціалу території і країни в цілому	Формування станового хребту територіального виробництва, створення системної основи для запуску інформаційних, виробничо-економічних, логістичних та фінансових потоків усередині бізнес-екосистеми, якими забезпечуватиметься напрям руху товарів і послуг в системі взаємодій між її учасниками, створення ланцюгів системи комунікацій на платформі BES_T і загальної цінності Shared Value (всіх для всіх)

Продовження таблиці 2.16

Складова BES_T	Системні компоненти	Функції в BES_T
Драйвери розвитку	<p>Сукупність інституціональних, силових й інфраструктурних механізмів, які вловлюють потенційний ринковий попит на капітал, перетворюючи незадіяні в економічний обіг ресурси на активи, включаючи розрізнені ресурси як джерела зростання (матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові ін.) у русло руху економічних активів.</p> <p>Складається з інститутів публічного управління, фінансових установ, інституцій співпраці влади, бізнесу і громад, логістичної інфраструктури, систем зв'язку, включаючи платформні рішення, структур підтримки бізнесу та локально-просторових форматів організації господарської діяльності (технопарки, бізнес-парки, територіальні виробничі кластери, спеціальні економічні зони)</p>	<p>Створення сприятливих умов для розвитку локомотивних галузей економіки, каталіз імпульсів виробничого і споживчого попиту, що йдуть від економічних акторів BES_T, забезпечення розбудови ланцюгів взаємодії учасників виробничо-економічного циклу через інформаційно-комунікативні механізми, здійснення мультиплікативного стимулюючого впливу на розвиток бізнес-екосистем за рахунок платформних рішень, залучення ресурсів до господарського обігу з використанням механізмів публічно-приватного партнерства, перетворення їх на активи, прискорення обігу капіталу, скорочення інвестиційного циклу та збільшення віддачі від активів, залучених до господарського обігу</p>
Точки/зони росту	<p>Простороволокалізовані територіально-господарські утворення з визначеними ключовими компетенціями, забезпечені необхідними драйверами зростання та орієнтовані на виробництва локомотивних галузей як тягучі, сировинні, обслуговуючі, доповнюючі або сателітні виробничо-галузеві компоненти територіального природно-господарського комплексу регіонального чи міжрегіонального рангу</p>	<p>Територіально організують виробництво товарів і послуг, орієнтують розвиток регіональної економіки на певні локомотивні галузі, формують для них структуру логістичного ланцюга постачань і збуту та/або забезпечують розвиток на території локомотивних виробництв, упорядковують, організують і акумулюють внутрішні та зовнішні по відношенню до BES_T потоки капіталу як центри господарських взаємодій</p>

Складова BES_T	Системні компоненти	Функції в BES_T
Результативні складові	Сукупність економічних, фінансових, соціальних та екологічних ефектів, отриманих у результаті здійснення господарської діяльності в межах територіальної бізнес-екосистеми суб'єктами господарювання та іншими економічними акторами	Забезпечують чистий економічний добробут території, за допомогою рентних механізмів створюють фінансову основу для інвестиційно-інноваційної діяльності та формування системи сталих фінансів територіального природно-господарського утворення
Система сталих фінансів	Фіскальна система вилучення і перерозподілу рентних доходів, бюджетна система країни та її територій; інституціональні інвестори, що діють як фінансові агенти, пропонуючи на інвестиційному ринку інвесторам пули сек'юритизованих фінансових активів, похідних від природного капіталу; територіальні та/чи національний фонд суверенного фінансування СРППГУ	Забезпечення ефективного структурування пулу активів із дохідних інвестиційних проектів у сфері природокористування, сек'юритизація фінансових активів, похідних від природного капіталу, відповідальне залучення інвестиційних ресурсів у сферу використання ПРП, управління інвестиційними потоками і портфелями, вилучення, акумуляція і розподіл рентних доходів для потреб сталого розвитку територій, включаючи виплату громадянських дивідендів на персональні рахунки фізичних осіб, виконання стабілізаційної функції фінансів та інвестування у сталий розвиток галузей і територій

Визначено функціональну роль ПРП бізнес-екосистеми як природно-ресурсного простору організації умов і факторів господарської діяльності, джерела виробничо-сировинних матеріально-енергетичних ресурсів, засобів праці, новостворених вартостей тощо. Охарактеризовано роль природних ресурсів як навколишнього природного середовища, компонентів природно-антропогенних екосистем та бази для організації територіальних природно-господарських комплексів. Визначено роль природного капіталу в бізнес-екосистемі як об'єкта відносин власності, вартісних оцінок і товарно-грошових відносин.

Засвідчено і доведено, що у територіальній BES_T функціональною роллю ключових компетенцій як сфер виробництва, щодо яких територія має стійкі конкурентні переваги за рахунок унікальних можливостей її ресурсного потенціалу. Визначено нагальність створення основи для функціонування стійкої конкурентоспроможної економіки, основаної на унікальних виробничих компетенціях підприємств, регіональних брендах, корпоративних і кластерних форматах ведення господарської діяльності й платформних механізмах організації взаємодій учасників господарського процесу.

Охарактеризовано функціональну роль системи сталих фінансів у вилученні, перерозподілі, накопиченні та капіталізації рентних доходів від природокористування як відповідним чином інституціоналізованої системи фінансових відносин, що забезпечуватиме сек'юритизацію та ефективне структурування пулу інвестиційних активів із дохідних інвестиційних проектів у сфері природокористування, відповідальне залучення інвестиційних ресурсів, управління інвестиційними потоками і портфелями, вилучення, акумуляцію та розподіл рентних доходів для потреб сталого розвитку територій, виконання стабілізаційної функції фінансів та інвестування у сталий розвиток територіальних утворень тощо.

Платформна модель управління: формалізований опис функціонування. Знання сутності закономірностей, певних (спеціальних) принципів формування та розвитку інноваційної структури в умовах ресурсних обмежень, тобто просторової системи управління природно-ресурсними активами, а в її межах – створеної п'ятої підсистеми прийняття рішень як конститутивно-ключового елемента багатокomпонентної просторової системи дає змогу свідомо організовувати діяльність на основі реалізації обґрунтованих управлінських рішень і переданої до інших чотирьох підсистем необхідної інформаційної бази. При цьому реалізація базових і специфічних функцій самою підсистемою прийняття рішень і розвитку комунікаційного простору (в межах ПСУПРА), якими передбачено не лише обґрунтування останніх, а й за специфічними її функціоналами визначення пріоритетних напрямів управління ПРА як у держави, так і регіонах (округах);

своєчасну передачу інформації про результати прийняття рішень та баз даних до чотирьох інших підсистем; узгодження та організацію взаємодії між останніми; формування дієвого комунікаційного простору в межах національної НСЕС; збереження інформаційних властивостей інноваційних технологій, здатності математичних прогнозних моделей та їх спроможність виявляти у процесі управління параметри структури і майбутньої поведінки ПСУПРА, загалом може відбуватися лише за платформним форматом організації інформаційно-методичного, науково-організаційного, моніторингового та алармового процесу цілеорієнтованого коригування діяльності між усіма базовими (п'ятьма) підсистемами новоствореної ПСУПРА і з використанням цільового програмного забезпечення високого інтелектуального рівня на єдиній інформаційній платформі.

Програмні платформи прийняття й обґрунтування управлінських рішень, передача інформаційних повідомлень та результатів тестування стратегічних програм розвитку ПСУПРА за алармовими детермінантами розповсюдження інформаційних потоків, а також розробка й використання методів структурних матриць при обґрунтуванні сценаріїв нарощення і трансформації ПРП держави та її регіонів потребують застосування в межах підсистеми прийняття рішень адаптивного комплексу інформаційних технологій високого математичного рівня складності.

При цьому основою акомодатії *інформаційних технологій* (IT) до науково-аналітичної та прогностичної діяльності таких підсистем є бізнес-екосистемна ідея розбудови національної економіки платформного типу. Суть останньої полягає у створенні за допомогою відповідного типу платформного програмного забезпечення моделі контрольованих світів (метапросторів), систем, мереж та процесів. Лише у цій площині можливо значним ступенем достовірності розробити для них проект місії, оптимальний варіант структури чи безпечний напрям зрушень залежно від досягнення бажаних макроекономічних показників, термінів упередження подій, цілей розвитку об'єктів та швидкості зміни орієнтирів. Наприклад, це розроблені авторами алгоритми і комплексні модулі цільового програмного забезпечення – *MINprojet v. 3* і *MINErgo v. 3*, *MINPro* та *MINgraf*, що формують кілька цільових пакетів програмного забезпечення, зокрема: *MINErgo v. 4.1*, *MiNerGy v.5.0.*, *MainStream. Pro v.5.1*, *MainStream.For.IC v.5.1* ® *MINErgo v.4.1* ∩ *MiNerGy v.5.0*, *Targ.Stream:KRM.Rat&For. v.1.1*, *Dnepr Strategy Development v.1.0* та інші [134, 142, 143, 144, 145, 157].

Тобто пропонується до архітектури підсистеми прийняття управлінських рішень і розвитку комунікаційного простору ввести практичний інструментарій оцінки, ранжування, вибору, прогнозування обсягів використання ПРА та для вирішення інших економетричних завдань і виконання специфічних функцій щодо розбудови та розвитку комунікаційного простору держави (використанням положень об'єктно-цільового підходу до

добору методів і засобів), що входить складу засобів реалізації специфічних функцій базових п'яти підсистем, інкорпорованих до структурно-функціонального складу ПСУПРА, а також забезпечення алармового комунікаційного зв'язку й інформування (про порушення, загрози, ризики та відхилення від визначених режимів за результатами реалізації технологічних процедур) між усіма п'ятьма підсистемами новоствореної ПСУПРА.

Основними принципами побудови новітньої платформи цільових програм у межах підсистеми прийняття управлінських рішень і розвитку комунікаційного простору за архітектурою новоствореної ПСУПРА для формування комунікаційного простору держави загалом та ущільнення останнього між базовими просторами просторової системи управління є: а) ієрархічність, структурованість і гнучкість (забезпечують оперативність, простоту і повноту обробки інформації з передачею вихідних даних контекстним посиланнями, а також можливість зміни стандартів статистичних, математичних, логічних перетворень й алгоритмів); б) вірогідність отриманих рішень, зручність введення результатів, обробки і представлення інформації у зрозумілому математичному, графічному і текстовому інтерфейсах (забезпечені апаратом математичної логіки); в) модифікованість і надійність, що визначають здатність до поповнення баз даних за результатами тестування, коректування та реконфігурації модулів, блоків і алгоритмів автоматичного регулювання; можливості резервування і захисту даних від некоректного і несанкціонованого доступу.

Розроблений і обґрунтований комплекс платформних пакетів ІТ та цільових програм для оцінки і прогнозування наслідків реалізації управлінських рішень із просторового управління ПРА в межах BES_T у різних умовах функціонування НСЕС має такі переваги:

- 1) є доступним для використання фахівцями і керівниками різних підсистем ПСУПРА та служб;
- 2) алгоритмічні одиниці забезпечують математичну строгість і формальну несуперечливість вихідних даних з різних алгоритмічних блоків;
- 3) табличні структури та повноцінна мова, зрозумілі користувачам, що забезпечує динамічність визначення, корегування і оновлення даних;
- 4) можливість інтерактивного доступу, що не суперечать функції автоматичного управління безпекою програм, захистом від некоректного користування, активної зміни параметрів і алгоритмів вирішення завдань;
- 5) можливе спільне використання на єдиній платформі кількох пакетів цільових програм кількома користувачами і паралельно з іншими (адаптованими) пакетами програмного забезпечення;
- 6) можливість поєднання первинних модулів з різних алгоритмічних блоків в узагальнені блоки з окремими функціональними завданнями, які, у свою чергу, можуть входити до складу нових специфічних проектів,

утворюючи ще один сегмент мережі моніторингу та прогнозу (наприклад, масштабів стратегічного потенціалу чи потенціалу сталого розвитку держави загалом, певного регіону (округу), певної складової економічної безпеки або національної економіки в цілому;

7) можливість активізувати режим поновлення статистичних даних, отримавши на моніторі користувача уточнені результати розрахунків із поясненнями щодо обґрунтування того чи іншого управлінського рішення;

8) наявність у складі програмного комплексу основної алгоритмічної одиниці платформи з частково спрощеними завданнями й можливостями математичної та графічної інтерпретації результатів у межах комплексного функціонального блока-симулятора.

Слід зазначити, що формування на єдиній платформі інформаційного забезпечення п'яти підсистем ПСУПРА, блока-симулятора сприятиме проведенню попередньої оцінки та прогнозуванню макроекономічних показників (або їх відносних значень) і здійснити вибір найбільш раціональних варіантів управлінських рішень. За отриманими результатами можливо здійснити корегування вимог до досліджуваного об'єкта, напрямів і параметрів його діяльності, модифікацію алгоритму і вдосконалення зв'язків між функціональними блоками. Це дасть змогу істотно прискорити виконання цільового завдання та прийняття обґрунтованого стратегічного рішення, реалізуючи функції вдосконаленої системи просторового управління природно-ресурсними активами, тобто з використанням оригінальних ВСУ та SUST-технологій, формат яких визначено (рекомендовано визначити) за бізнес-екосистемними (BES_T) просторовими положеннями раціоналізації управління.

Зауважимо, що на сучасному етапі розвитку НСЕС виникає все більше проблем на стику економічних, екологічних, техніко-технологічних, соціальних, суспільно-політичних, культурних та інших напрямів наукових досліджень, які нерідко вирішуються безсистемно, а кожен новий крок дається все важче. Ураховуючи доступність і прогресивність пропонованої до використання в межах підсистеми прийняття рішень цільової програмної платформи визначальною складністю у площині прийняття обґрунтованих рішень щодо просторового управління природно-ресурсними активами є їх обґрунтування (й узгодження) за кожним із визначених дослідниками чотирьох метапросторів національного державотворчого проекту: природно-ресурсного простору (матеріальні потенціали), простору факторних потенціалів (економічного, екологічного, інвестиційного тощо), інституціонального (потенціалів системно-універсального функціонування), і соціально-економічного простору (соціетальних потенціалів). Умови функціонування та розвитку останніх суттєво різняться, як і характер загроз та ризиків, що накопичено у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

В окремому випадку, коли суб'єктом управління поставлено завдання прийняття рішення в межах певного метапростору (одного з чотирьох), може виникнути два варіанти його обґрунтування. Так, зокрема, коли існує (передбачається) лише однозначне управлінське рішення (у т.ч. щодо напрямів розвитку комунікаційного середовища) в рамках поставлених умов і сформульованих обмежень, то: підтримку оптимізаційного управлінського рішення може успішно здійснювати і проста інформаційно-розрахункова система (її обов'язково слід інкорпорувати до програмного забезпечення в межах ПСУПРА, зокрема підсистемі прийняття рішень) активного або кооперативного типу, визначених уже за усталеною класифікацією [126, 194, 235].

Операторам (які опікуються вирішенням проблем із обґрунтування та прийняття управлінських рішень) можна використовувати на інформаційній платформі усталені алгоритмічні блоки з первинними функціональними модулями, а передачу інформації та баз здійснювати за головним блоком проекту, який інкорпоровано до інформаційно-методичного банку ПСУПРА. Але, якщо буде сформовано кілька варіантів управлінських рішень (альтернатив) у межах п'ятої підсистеми ПСУПРА (прийняття рішень), то залишається актуальним порівняння альтернатив і вибору з них кращої щодо заданих параметрів розвитку певного метапростору (пріоритетного на певний час / на певний час упередження). Такий варіант прийняття управлінського рішення можна визнати оптимізаційним рішенням за малим циклом (рис. 2.14).

У той же час на тлі обмеженості ресурсів, обсягів сил і засобів, наявності тимчасових обмежень, зазвичай, виникає ситуація, коли виконання завдань щодо прийняття оптимізаційного вирішення неможливе в рамках заданих умов, тобто безліч альтернатив R виявляється порожнім.

Науковому осмисленню складної, об'ємної і багатоаспектної проблеми з'ясування своєрідності процесів упровадження системно-впорядкованої комбінації ціннісно-орієнтованих доміант формування та розвитку ТПГУ з урахуванням детермінант глобалістичної трансформації вихідних суспільно-політичних положень, принципів економіки та управління національним господарством присвячено низку праць українських та іноземних вчених-економістів і політологів [170], проте недостатньо вивченими залишилися такі питання, як сформування дієвої технології управління потенціалом сталого розвитку для України в умовах переманеного нарощення глобалізаційних загроз і ризиків, які суттєво перешкоджають забезпеченню результативності переформатування системи просторового управління.

У зв'язку із зазначеним вважаємо за доцільне сформулювати оптимізаційний комплекс засобів, методів та інструментарію процесно-замкненого управління в контексті перебудови метапростору держави для забезпечення надійності функціонування НСЕС із імовірним усуненням (елімінуванням) деструктивних факторів впливу на процеси українського

державотворення на тлі ресурсних обмежень і реальних загроз сталому розвитку України та її регіонів.

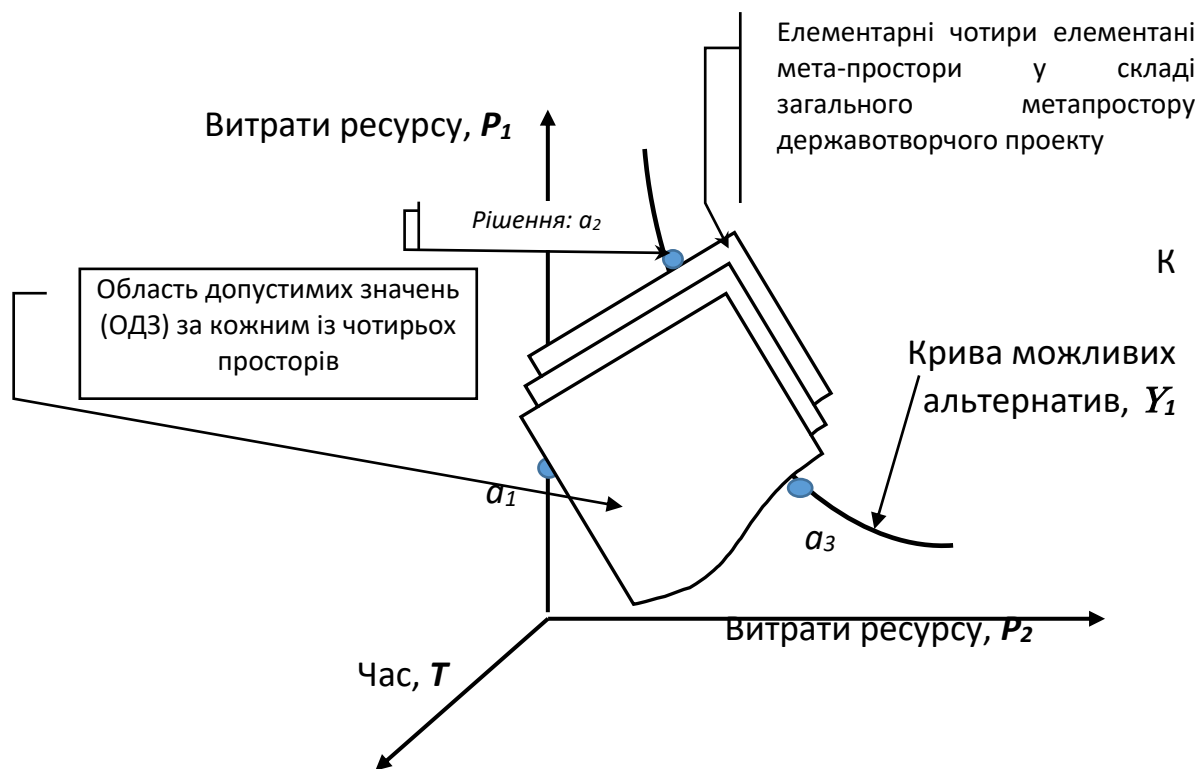

Рисунок 2.14 – Графічна інтерпретація одного з варіантів формування рішення при неперервній цільовій функції раціоналізації просторового управління природно-ресурсними активами та лінійних обмеженнях у разі, коли рішення в межах підсистеми прийматиметься без зміни встановлених і обґрунтованих обмежень (малий цикл) (авторська інтерпретація).

У процесі визначення й обґрунтування пріоритетних на нинішньому етапі розвитку України об'єктів локалізації зусиль у контексті формування, нарощення та раціоналізації використання ПРА (відповідно, і забезпечення стійкості та надійності НСЕС) слід ураховувати:

магістральні тенденції сучасної еволюційної трансформації економічної системи;

позитивний досвід використання у практиці господарювання певних управлінських засобів для освоєння/ реалізації державою свого геополітичного, ресурсного і економічного потенціалу в контексті забезпечення їй гідного місця в системі міжнародних відносин;

результати науково-прикладних розробок національної науки щодо системно-впорядкованої комбінації ціннісно-орієнтованих домінант формування, трансформації та розвитку ТПГУ у практику господарської діяльності.

Щоб прийняти раціональне рішення, необхідно змінювати окремі характеристики цільової функції або переводити одне чи кілька обмежень у ранг керованих параметрів і вже з їх допомогою знаходити оптимізаційний варіант, оптимальне рішення. Таке завдання можна називати пошуком рішення за великим циклом, яке в такій постановці є багатопараметричним і без формування та застосування інтелектуальної цільової програми вирішити його неможливо. У формалізованому вигляді прикладне завдання щодо оптимізаційного рішення за великим циклом являє собою пошук нових значень обмежень a_i , при яких задача пошуку оптимуму Y_2 має розв'язання, або нових параметрів функції Y_i , що і забезпечують знаходження вирішення при існуючих обмеженнях a_i .

Тому в будь-якому випадку завдання обґрунтування та вибору оптимізаційного управлінського рішення у площині просторового управління ПРА в умовах невизначеності буде аналогічне описаній вище процедурі та етапом його реалізації. Отже, завдання полягає в пошуку параметрів цільової функції або ж специфічних обмежень (умов, які треба створити чи генерувати корелянтам різного рівня управління), що і забезпечуватимуть надалі отримання найбільш оптимального рішення.

Проте, розв'язання прикладних завдань щодо просторового управління ПРА за «малим циклом» є, на авторське переконання, достатньо тривіальним і його слід використовувати лише в окремих випадках. Хоча багатовимірних систем, які можуть реалізовуватимуть такий цикл (малий), створено достатньо, але їх використання саме для розбудови загального метапростору держави у складі чотирьох конститутивних просторів буде надзвичайно складним завданням [36]. Застосовувані програмно-технічні засоби прийнятті рішень з просторового управління повинні мати всі ознаки інтерактивної інтелектуальної підсистеми, яка сприятиме ухваленню оптимізаційних рішень та формуванню альтернативи, використовуючи дані й моделі для розв'язання багатоструктурованих проблем, а визначити умови для прийняття оптимізаційного рішення (за великим циклом) користувач не зможе фізично, адже вибір об'єктів для пошуку рішення, напрямів і взаємозв'язків між ними здійснюється за усталеним списком, що формується з матриці зв'язку метапросторових мереж.

Набагато складніше створити замкнену підсистему прийняття управлінських рішень за великим циклом, тобто високоінтелектуальну систему з цільовим програмним забезпеченням, яка дасть змогу знаходити управлінські альтернативи там, де вони не існують загалом в умовах невизначеності (у межах нашої державі). Така підсистема повинна не просто обробляти інформацію за заданими алгоритмами, а й оперувати когнітивно-інформаційними знаннями, самовдосконалюватися, формувати нові алгоритми обробки певних даних і логістичних комунікаційних схем.

З огляду на сформовану структурно-функціональну конструкцію (п'ятиаспектну) просторової системи управління природними активами, можна пропонувати уточнену класифікацію підсистем із прийняття рішень і розвитку комунікаційного середовища.

Певним чином підсумовуючи, зазначимо, що аналіз процедур прийняття рішення дає змогу виділити основні значущі ознаки таких підсистем, які забезпечують перманентну підтримку цього процесу в межах загальної системи управління. Аналіз його ознак уможливорює синтез пропозицій щодо уточнення класифікації. Відтак при формалізації елементів та блоків підсистеми прийняття рішень і розвитку комунікаційного простору, що є провідною в межах просторової системи управління природно-ресурсними активами платформного типу, пропонується усунути надмірність системи класифікації підсистем, у межах яких відбувається прийняття управлінських рішень, уточнивши побічні їх класифікаційні ознаки або скасувавши поділ за такими ознаками, як на технічному рівні, залежно від актуальності даних і на концептуальному рівні; замінити визначення ознаки підсистеми прийняття рішень із «щодо принципу взаємодії з користувачем» - на розподіл за функціоналом, поділивши останній на три підкласи, а саме: інформаційні підсистеми, що забезпечують збір та узагальнення великих обсягів інформації, необхідної для прийняття оптимізаційного управлінського вирішення; інформаційно-розрахункові підсистеми, які забезпечують формування набору альтернатив керуючих впливів та їх ранжування; інтелектуальні цільові підсистеми, що забезпечують пошук керуючих впливів при вирішенні нетривіальних завдань.

Певним чином узагальнюючи результати розбудови просторової структурно-функціонального простору за форматом ПСУПРА платформного типу, можна зробити висновок, що проблема впорядкування предметної сфери просторового управління давно назріла і перейшла з теоретичних досліджень у практичну площину, що потребує і для впорядкування сфери з цією метою необхідно реалізувати такі заходи: уточнити й офіційно затвердити визначення підсистеми підтримки прийняття рішень, яка однозначно відображає її основні властивості; уточнити класифікацію систем підтримки прийняття рішень.

Пропоноване уточнення класифікації підсистем із прийняття та підтримки управлінських рішень щодо раціоналізації просторового управління природно-ресурсними активами, дасть змогу вдосконалити й розвинути понятійний апарат теорії формування відповідного типу просторової системи і в підсумку забезпечити розробку та впровадження дієвих новостворених підсистем у діяльність органів управління різного рівня. Таким чином, набули подальшого розвитку методологічно важливі положення формування багатовимірної архітектури мультикомпонентних просторових систем управління на платформних і бізнес-екосистемних

засадах, відмінність яких від усталених полягає у набутті просторовою системою управління якостей інкапсуляції, наслідування та поліморфізму за наслідками використання *SUST-технологій*.

2.4. Науково-прикладні засади просторової системи управління природно-ресурсними активами

Геоекономічні передумови просторового управління природно-ресурсними активами. Розглядаючи питання щодо системно-впорядкованої комбінації ціннісно-орієнтованих домінант формування та розвитку ТПГУ, слід урахувувати існування й накопичення системно-універсальних криз в Україні, у тому числі управлінської. Відтак в умовах глобалізації і транснаціоналізації світогосподарських відносин нагальним для нашої держави є дотримання рівноваги між управлінськими функціями, темпами розвитку національної економіки, громадянським суспільством і процесом його демократизації та децентралізації на різних рівнях управління [50], оскільки вказане відбувається наразі на різних засадах державотворення. Поряд із цим, останнє передбачає ефективне делегування повноважень ОТГ інституціям регіональних соціально-економічних систем і, на авторське переконання, повинно враховувати платформні підходи і та спрямуватися на розбудову нової регіональної карти держави за форматом ТПГУ; запровадження альтернативних демократичних процедур у сфері державного управління; економічне співробітництво різних рівнів управління та політичних еліт і зацікавлених у стійкості та надійності функціонування НСЕС груп; виховання українського соціуму із високими культурними і громадянськими ознаками щодо мотивування до забезпечення ендогенно спрямованого просторового розвитку НСЕС на тлі ресурсних обмежень.

Вважаємо, що в сучасних умовах реалізації інтеграційного вибору нашої держави при перманентному нарощенні різних загроз і ризиків її сталому розвитку загалом та природно-ресурсному потенціалу зокрема демократизація суспільства і децентралізація влади, на жаль, не призведуть до суттєвих змін якості людського життя, якщо добротність виконання суб'єктами державного та регіонального управління цільових функцій не стане головною і вищою метою національних економічних інтересів. З цього випливає необхідність: а) формування нового регіонального, національного та міжнародного порядку реалізації простору цільових функціоналів у площині процесно-замкненого-проектного управління у сфері забезпечення надійності та стійкості функціонування НСЕС і досягнення достатнього рівня економічної, соціальної, демографічної, ресурсної, національної безпеки; б) упровадження системно-впорядкованої комбінації ціннісно-орієнтованих

домінант формування та розвитку ТПГУ як BES_T в умовах ресурсних обмежень.

Вказане повинно поєднати зусилля урядових структур різних держав світу та глобального громадянського суспільства загалом, а також забезпечити поглиблення демократії із захистом прав людини та загальнолюдських цінностей. Це дасть змогу перетворити ПСУПРА, що функціонуватиме в умовах глобалізації світогосподарських відносин, на раціональний комплекс функціоналів, використовуючи адекватні норми, інститути і практики, які визначатимуть межі допустимої поведінки організацій і компаній на глобальному, регіональному і національному рівні.

Перш за все вказане стосується організації та поширення на території України різного напрямку економічної діяльності транснаціональних компаній (ТНК), які суттєво зменшили б монополію нашої держави на прийняття рішень і виконання владних функцій. Поряд із цим передбачається постійне вдосконалення та використання традиційних інструментів макроекономічного регулювання (митні збори, експортні субсидії, валютний курс, ставка рефінансування тощо). В умовах жорсткої конкуренції між країнами за доступ до ПРП інших держав та спрямування прямих іноземних інвестицій на такі цілі відбувається інтернаціоналізація таких сфер національно-державної компетенції, як податкова, технологічна, інтелектуальна, трудова і соціально-економічна політика, а також енергетика, законодавство, освіта, професійна підготовка і перепідготовка управлінських кадрів тощо. Слід зазнати і те, що внаслідок безсистемності й різноманітності трансформацій, конфліктогенності яких генерується національною політичною елітою за підтримки підконтрольних мас-медіа, особливої актуальності стосовно розв'язання проблем у сфері забезпечення результативності управління процесами формування, нарощення та раціоналізації використання ПРП України набуває вирішення низки науково-прикладних завдань, зокрема розроблення і запровадження у практику дієвих управлінських технологій з метою елімінації деструктивних зовнішньоекономічних впливів і суспільно-політичних потенційно-факторних детермінант, накопичення яких спричиняє негативний перебіг подій у державі.

Зазначимо, що представники одного регіону (або ж ТПГУ) мають більше спільного у поглядах на питання гарантування суверенітету, дотримання законності, справедливості, що сприяє швидкому знаходженню компромісу, необхідного для визначення та реалізації єдиної економічної і соціальної політики. З метою захисту НЕІ від зовнішнього впливу, що особливо відчутно наразі в Україні, макрорегіони (ТПГУ) можуть стати новими центрами зростання (регенерації) чи генерування системних ознак стійкості та резистентності до загроз і ризиків різної природи, оскільки більше інвестують у розвиток саме регіональних (місцевих) механізмів співпраці, посилюючи

тим самим стійкість соціально-економічної системи регіону та його лідерство. Багатоваріантність, комплексність, взаємозалежність і нестандартність більшості ситуацій у суспільно-політичному просторовому розвитку в умовах глобалізації змушує в усіх суб'єктів (корелянтів) зрозуміти, по-перше, що управлінські рішення, прийняті або вже реалізовані на практиці, зазвичай, не можна класифікувати і розмежовувати за двома якісними ознаками на хороші або погані (вони, як правило, є і будуть компромісними); по-друге, успішність управлінських рішень у сучасних умовах господарювання і суспільно-політичної нестабільності в державі визначається за паритетом мінімізації ризиків і максимізації корисності.

Зміст і характер оригінальної технології управління в межах новоствореної ПСУПРА повинні спрямовуватися не на об'єкт, а власне процес прийняття рішень та ущільнення насамперед комунікаційних зв'язків, що залежатиме від необхідності вирішення нагальних регіональних (державних, регіональних, місцевих тощо) проблем із поступовим підвищенням (у замкненому циклі вимог до результативності управління) рівня складності, у т. ч. щодо: а) встановлення глобальної, національної і регіональної рівноваги; б) протекціонізму у світовій, національній, міжнаціональній і регіональній торгівлі; в) подолання фіскальних диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів держави, між різними видами економічної діяльності, прошарками суспільства тощо.

Ефективне запровадження (реалізація) процесів інтеграції та виконання функцій управління забезпеченням як національної економічної, так і міжнародної безпеки, стримується й іншою складною системою прийняття рішень соціумом та неприйняттям населенням країни системно-універсальних заходів, затверджених на міжнародному чи національному рівнях. Розв'язання цієї проблеми полягає в широкому діалозі за платформним форматом, інформуванні й розбудові світової, національної та регіональної громадської думки щодо необхідності тих чи інших змін, уточненні норм і цінностей глобального суспільства в інтересах національних (і, відповідно, регіональних, місцевих) економічних інтересів. У зв'язку з цим наголосимо про нагальність розробки і використання превентивного управлінського інструментарію процесно-замкненого і проектного типу, застосування якого дасть змогу не лише відсторонитись (уникнути) суб'єктам державного управління від адміністративно-силових домагань для вирішення нагальних проблем у внутрішньому середовищі національної соціально-економічної системи, а й запобігти масштабним фінансовим витратам, кадровим і трудовим утратам.

З огляду на репрезентовані авторами результати ідентифікації імовірності використання військового інструментарію та озброєнь пропонуємо для використання морфологічну матрицю процесно-проектного інструментарію замкненого (платформного) типу (табл. 2.17).

Таблиця 2.17 – Морфологічна матриця паритетності використання процесно-проектного управлінського інструментарію з усунення передумов щодо залучення збройних сил щодо вирішення будь-якої природи проблем із розбудови в Україні просторової системи управління природно-ресурсними активами *

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкненого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ²	механізму формув. просторової стратегії соціально-екон. розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Соціально-політичні									
війни і миру (НВ)	1,0	1,0	0,9	0,6	1,0	0,8	0,7	6,00	6,00
призупинення гонки озброєнь (НВ)	0,9	1,0	0,9	0,5	1,0	0,9	0,9	6,10	6,10
поступового роззброєння (НВ)	0,8	0,8	0,8	0,6	1,0	0,8	0,9	5,70	5,70
мирного розв'язання регіональних та міжнаціональних конфліктів (НВ)	0,6	0,6	0,6	0,8	0,6	0,6	0,6	4,40	4,40

² Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкнутого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ³	механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Соціально-політичні									
розбудови ненасильницького миру на засадах демократизації суспільства (В)	0,8	0,9	0,9	0,6	0,7	0,8	0,5	5,20	4,16
Економічні та технологічні									
усунення загроз природно-ресурсній, енергетичній безпеці (В)	1,0	1,0	0,8	0,8	1,0	1,0	0,8	6,40	5,12
боротьба з організованою злочинністю, наркобізнесом (В)	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	5,60	4,48

³ Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Продовження таблиці 2.17

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкненого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ⁴	механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Економічні та технологічні									
енергетичне, сировинне і продовольче забезпечення (С)	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	6,40	3,84
раціоналізація демографічної ситуації та цільова демократизація суспільства (Н)	0,7	0,7	0,5	0,7	0,5	0,6	0,6	4,30	2,15
боротьба з економічною відсталістю та кризами (Н)	1,0	1,0	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	6,80	3,40

⁴ Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Продовження таблиці 2.17

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкнутого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ⁵	механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Еколого-економічні									
покращення стану повітря та атмосфери землі (В)	1,0	1,0	0,8	1,0	0,8	0,8	0,5	5,90	4,72
зниження ризику техногенних аварій із значним анти-екологічним потенціалом, усунення техногенного навантаження НПС (В)	1,0	1,0	0,8	1,0	1,0	1,0	0,9	6,70	5,36
удосконалення природоохоронного законодавства (С)	0,8	1,0	0,8	1,0	0,8	0,9	0,7	6,00	3,60

⁵ Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Продовження таблиці 2.17

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкнутого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ⁶	механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Еколого - економічні									
попередження й усунення негативного впливу виробничо-господарської діяльності на НПС (С)	1,0	1,0	0,8	1,0	1,0	0,9	0,9	6,60	3,96
зменшення забруднення НПС (С)	1,0	1,0	0,9	1,0	0,8	0,9	0,8	6,40	3,84
Суспільні та медико-соціальні									
здоров'я і безпека населення (В)	0,6	1,0	0,8	0,8	0,5	0,5	0,6	4,80	3,84

⁶ Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Продовження таблиці 2.17

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкненого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ⁷	механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Суспільні та медико-соціальні									
рівень життя, медична безпека, духовний розвиток людини (В)	0,6	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	3,90	3,12
екологічна освіта, інформаційна діяльність (В)	0,6	0,6	0,5	1,0	0,8	0,6	0,7	4,80	3,84
гармонізація відносин людини з природою (С)	0,6	0,5	0,5	0,8	0,5	0,5	0,8	4,20	2,52
законотворча діяльність, підвищення рівня соціальної безпеки (С)	0,9-	1,0	0,5	1,0	1,0	1,0	0,8	6,20	3,10

⁷ Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Закінчення таблиці 2.17

Напрями економічної безпеки у площині елімінування можливостей застосування збройних сил щодо розв'язання проблем просторового управління	Перелік процесно-проектних управлінських засобів замкненого типу (платформних)							Вагомість силового чинника з урахуванням рівня застосування збройних сил	
	Визначеність		Наявність		Дієвість	Технології процесно-проектного типу			
	моделі просторового макроекономічного регулювання ⁸	механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку	бенчмаркінгу та білінгових систем	ідентифікації та моніторингу параметрів просторового розвитку	системи стратегічного управління	управління за результатами у просторових вимірах	сценарного планування		
Вагомість засобів процесно-проектного управління	16,6	17,6	14,8	16,4	16,2	15,8	15,0	112,40	83,25
Пріоритет за МЛП	II пріоритет	I пріоритет	VII	III – й	IV – й	V – й	VI – й		

* Джерело: визначено, систематизовано, обраховано (за використання МЛП [44]) та узагальнено авторами за[46], що розкрито у [149; 159;164]

⁸ Рекомендована до застосування у практиці модель просторового макроекономічного регулювання, що є моделлю макросистемної еволюції економіки держави. Відповідно, є потреба у розробці відповідного типу механізму формування просторової стратегії макросистемної еволюції економіки.

Саме з урахуванням (розмежованого за вагомістю і значимістю) управлінського інструментарію процесного типу в діяльності суб'єктів державного управління можливо сформувати інформаційно-методичну основу для вирішення соціально-економічних, техніко-технологічних, природно-ресурсних, демографічних і зовнішньоекономічних проблем в Україні. Зважаючи на морфологічну матрицю, а також формалізацію результатів проектування (рис. 2.15), можна стверджувати, що для забезпечення надійності, стійкості НСЕС, стабілізації (гармонізації) соціально-економічної ситуації в державі, а також упровадження системно-впорядкованої комбінації ціннісно-орієнтованих доміант формування та розвитку ТПГУ необхідно побудувати (розробити, удосконалити важелі та регулятори) специфічний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку держави процесно-замкнено-проектного платформного типу та відповідну модель макроекономічного регулювання із нагальним запровадженням у практику об'єктивної системи ідентифікації і моніторингу конститутивно-ключових вимірів просторового управління ПРА України.

Рисунок 2.15 – Пріоритетність розроблення та використання у практиці державного управління стратегічного інструментарію процесно-замкненого-проектного типу

Саме вказане і є пріоритетним на сучасному історичному етапі функціонування НСЕС в умовах ресурсних обмежень і перманентних криз. Використання цієї управлінської технології (платформної) відповідає принципам макросистемної еволюції та передбачає максимізацію ефективності при мінімізації витрат і синергетичне генерування ефектів у багатовимірних об'єктах локалізації зусиль. Враховуючи наведені вище результати ранжування (з використанням МЛП), для формування ПСУПРА нагальним є врахування таких пріоритетів:

1) розроблення дієвого механізму формування просторової стратегії соціально-економічного розвитку держави (процесно-замкнено-проектно-платформного типу (ваговий коефіцієнт 17,6);

2) розробка відповідного типу моделі просторового макроекономічного регулювання (ваговий коефіцієнт 16,6);

3) забезпечення об'єктивної ідентифікації вимірів і основних макропоказників, а також удосконалення прикладного інструментарію задля проведення перманентного моніторингу ключових параметрів просторового розвитку держави (ваговий коефіцієнт 16,4).

Хоча наразі уряди більшості держав світу розглядають збройні сили як технічно забезпечений, здатний до швидкої рефлексії й усунення нових соціально-економічних проблем і ризиків мобільний інструмент негайного впливу на загрозливі ситуації в екологічній, енергетичній, природно-ресурсній, соціальній та суспільній площині, однак у переліку історично й соціально обґрунтованих цільових функціоналів засвідчимо (визнано в усіх основоположних доктринах і нормативно-правових актах нашої держави) йдеться про те, що: призначення будь-якої армії світу – лише усунення зовнішньої агресії. Останнє не повинно втрачати свої позиції та доміанти, а визначати виключно єдиний напрям функціонального застосування високопідготовлених, професійних і організованих (до силового втручання) фахівців і технічного потенціалу.

Таким чином, фізичне спрощення небезпечної ситуації щодо розв'язання соціально-економічних, природно-ресурсних, технологічних чи будь-яких інших внутрішніх проблем України, пов'язаних з її просторовим розвитком шляхом застосування збройних сил для досягнення певного виду безпеки і певної рівноваги в межах НСЕС, не слід сприймати як задовільний засіб переходу держави та її регіонів до сталого розвитку. Слід додати, що сучасна демократизація, екологізація, модернізація чи цивілізаційний поступ як системи державного управління просторовим розвитком, так і європейського простору загалом, а також застосовувані на теренах ЄС санаційні регулятори щодо упередження чи усунення української кризи – є суперечливим і здебільшого тимчасовим явищем. Взаємодія останнього з іншими геоекономічними та геополітичними реаліями не має однозначної аргументації – це стосується їх об'єктивізації виключно як благодіючого і

благодійного впливу на трансформацію українського соціуму та еволюцію світового суспільства загалом.

Напрацювання теорії економіки та управління національним господарством і сталого розвитку, розкритих з урахуванням сучасних процесів інтеграції України в єдине поле прогресивних держав світу та нарощення глобалізаційних процесів, використані для визначення пріоритетних напрямів формування просторової системи управління національними природно-ресурсними активами шляхом підвищення результативності комунікаційного простору. Зазначене виконано на основі методологічних положень процесно-проектного (платформного) управління в контексті реалізації алокаційних засад елімінації загроз і ризиків сталому розвитку держави та її регіонів. При цьому розкрито особливості впливу глобального економічного простору та нинішньої військової політики щодо силового впливу окремих наддержавних утворень на розвиток НСЕС. Доведено:

неспроможність системи державного управління забезпечити позитивну динаміку процесів українського державотворення, що передбачає перманентне елімінування локальних суспільно-політичних протистоянь та міжрегіональних конфліктів, які недостатньо піддаються або не піддаються загалом регулятивним впливам з боку світового співтовариства;

нагальну необхідність локалізації зусиль суб'єктів управління різного рівня на пріоритетах реалізації НЕІ у площині формування просторової системи управління природно-ресурсними активами, що з еволюційного погляду мають чіткий рівень і високу здатність до генерування факторів надійності та стійкості функціонування економіки України загалом;

доцільність запровадження у практику технології цілеорієнтованого процесно-замкнено-проектного управління потенціалом сталого розвитку з метою реалізації оптимального для нашої держави варіанта розвитку подій у сфері освоєння природно-ресурсного потенціалу в найближчі терміни.

Платформна складова просторової системи управління природно-ресурсними активами. Організаційно-технологічною основою формування адекватної викликам сьогодення ПСУПРА є сучасні електронні платформи, побудовані на принципах цифровізації та платформної економіки. Для ефективного функціонування такої управлінської системи базовими умовами є: якнайширше впровадження цифрових технологій у процеси публічного управління (цифрова держава); залучення бізнес-структур до вирішення завдань ефективного залучення природних ресурсів до господарського обігу та перетворення їх на дохідні економічні активи; активізація участі населення у врядуванні, включаючи управління природними ресурсами за участю місцевих громад (УПРМГ) та економічної активності громад загалом. Щодо аспекту цифровізації, то близько чверті століття тому у світовій економічній думці з'явилася концепція цифрової (електронної) економіки (англ. digital

економі). Вважається, що цей підхід уперше сформульований Н. Негропonte [334]. На відміну від звичайної аналогової економіки, яка представлена господарською діяльністю суспільства й сукупністю відносин у системі виробництва, розподілу, обміну й споживання, цифрова, по-перше, додає до виробництва найширшу сферу електронних товарів і послуг з використанням цифрових технологій, а по-друге, позв'язує через платформи в єдину квазіеко систему всіх учасників господарського процесу – виробників, посередників, споживачів тощо і створює єдину, швидко працюючу систему руху товару та пронизує всі етапи виробничого циклу, надаючи їм нової, прискореної динаміки [38].

Цифрова економіка пройшла кілька стадій розвитку, зокрема впровадження цифрових технологій у виробництво, менеджмент, маркетинг, побут тощо; розвиток мережі «Інтернет» як універсального комунікативно-контентного середовища, а також створення інформаційно-технологічних платформ учасників господарських взаємодій. Більшість сучасних дослідників однастайні в тому, що основою нової цифрової економіки є принцип сумісного використання ресурсів (шеренгова економіка), електронні цифрові платформи та колаборативні мережі співпраці [306; 313; 318; 319; 336]. Тенденція прискореного розвитку цифрової економіки призводить до збільшення кількості продуктів (товарів, послуг), що створюються, або, як мінімум, пропонуються споживачеві на базі платформ. За оцінками, близько 75,0% нової вартості, створеної в найближчі десять років, очікується саме на основі цифрових платформ, що можливо на базі технологічного прориву на межі 2000 – 2010-х рр. [191].

Сьогодні до платформ належать не тільки соціальні мережі, а й платформні середовища у промисловості, ланцюгах постачання, зайнятості, фінансових послугах та охороні здоров'я, багатьох сферах публічного управління тощо. Головними силовими механізмами функціонування цих платформ є наявність розгалужених мереж комунікацій, включаючи особисті пристрої інтерактивного спілкування з платформами (персональні комп'ютери, смартфони тощо), високошвидкісний Інтернет, цифрова обізнаність користувачів, цифрова готовність бізнесу до впровадження інноваційних технологій та бізнес-моделей, а також державна політика діджиталізації функціонування економіки, сфери публічного управління та життя в країні, загалом, яка активізувалась ще на початку 2000-х років у більшості країн світу [47; 296]. Саме цифрові платформи стають ядром цифровізації економіки як інтегративні комунікативно-контентні системи [38].

Вважаємо, що платформна економіка передбачає докорінні зміни в глобальному макроекономічному середовищі, створюючи нові правила ведення бізнесу на основі поглибленої співпраці, з одного боку, бізнесу, громад і влади, а з іншого – бізнес-структур між собою. Таким чином, на територіальному рівні фактично виникає новий тип господарювання та

управління розвитком територій зустрічними взаємодіями структур публічного управління, бізнесу і населення через відкриті, багатофункціональні електронні портали BES_T-взаємодій із масою користувачів. Тому платформна економіка потребує насамперед значних цифрових трансформацій, тобто реалізації процесу докорінного перетворення концепцій та формату функціонування соціально-економічних систем усіх рівнів за допомогою оцифровування – переведення всіх ресурсів у цифровий формат, упровадження й формування пулу цифрових технологій, а також рамкової інтегративної цифровізації управлінських механізмів, тобто створення мережових платформ інтеграції й взаємодії користувачів цифрових технологій як учасників єдиної квазі-екосистеми (бізнес-екосистеми), з метою досягнення стійкого й довгострокового існування в динамічних умовах цифрового простору. Упровадження цифровізації та елементів платформної економіки забезпечує багато вигід. У доповіді Всесвітнього банку про світовий розвиток названо такі вигоди, одержувані від цифрових трансформацій: зростання продуктивності праці; підвищення конкурентоспроможності компаній; зниження витрат виробництва; створення робочих місць; більш повне задоволення потреб людей; подолання бідності й соціальної нерівності тощо. Іншими дослідниками наголошується на таких перевагах цифрової трансформації, як оптимізація господарських, зокрема, управлінських процесів, адже технології дадуть змогу підприємствам автоматизувати прості процеси й виключати проміжні етапи в більш складних процесах, завдяки чому підвищується гнучкість підприємств, які тепер можуть значно ефективніше використовувати свої ресурси; пошук нових потоків доходів, оскільки з появою нових технологій відкриваються нові способи одержання прибутку, які раніше могли бути недоступні, а також створення персоналізованої й привабливої інтерактивної інфраструктури обслуговування споживачів, яка через платформні механізми робить інтерактивне спілкування на рівнях бізнес-бізнес, бізнес-громада, громада-органи публічної влади, органи публічної влади-бізнес одночасно доступним, легким та результативним.

Формування інформаційно-технологічних платформ у процесі цифрової трансформації передбачає процес інтеграції цифрових технологій в усі аспекти життєдіяльності соціально-економічної системи територіального утворення, що потребує докорінних змін у технології, культурі, операціях і принципах створення продуктів і послуг з урахуванням вимог нового часу до способів управління. Тому для максимально ефективного використання нових технологій і їх оперативного впровадження в усі сфери НСЕС необхідно відмовитися від колишніх підвалин прямого суб'єкт-об'єктного управління і повністю перетворити процеси й моделі функціонування таким чином, щоб базовим простором управління територіальними активами стала саме інформаційно-комунікаційна платформа, через яку в цифровому форматі

реалізовуватиметься класичний цикл управління активами, а саме: ідентифікація прав власності на ресурси, переведення їх у категорію активів з набуттям усіх їх базових ознак (наявність власника, розпорядника і користувача, відображення у балансовій звітності, наявність правового механізму розпорядження доходами від їх застосування), залучення їх до господарського обігу, забезпечення капіталовкладень в активи з метою використання їх як джерел доходу, ефективний розподіл отримуваних підприємницьких та рентних доходів тощо.

Така трансформація тісно пов'язана з тенденцією розвитку платформних форматів організації та управління діяльністю економічних агентів. Платформний принцип організації господарювання є наріжним каменем здійснення цифрової трансформації. Платформа являє собою своєрідний простір, в якому економічні агенти можуть швидко й зручно знайти один одного за заданими параметрами, побачити оцінку передбачуваного партнера, налагодити спілкування, оформити угоду, виконати взаєморозрахунки. Створення платформ суттєво підвищує швидкість і знижує вартість процесів взаємодії споживачів, посередників і виробників, забезпечує ефективність учасників ринку, сприяє усуненню зайвих посередницьких ланок і підвищити продуктивність праці. Платформи також можуть обслуговувати клієнта поза географічними межами територіальних утворень. Важливим трендом є глобалізація платформ за допомогою інтеграції їх у світову BES_T-метасистему нового покоління, що охоплює значну кількість ринків і підприємств. Щодо інших складових процесу цифрової трансформації, то дослідники наголошують на елементах господарського концепту, пов'язаних із промисловою революцією «Індустрія 4.0», а саме: формуванні кіберфізичних систем із доповненою реальністю, роботизації, блокчейн-технологіях, моделюванні й прогнозуванні на основі масивів великих даних, так званому інтернеті речей, кібербезпеці, хмарних обчисленнях і зберіганні даних, горизонтальній і вертикальній інтеграції, прототипуванні і 3-D друці [337].

Фахівцями визначено, а авторами дослідження узагальнено принципи функціонування платформної економіки (табл. 2.18).

Згідно з принципами формування ПСУПРА платформна економіка розглядається як багатоаспектне базове явище, а власне управлінські платформи виконують при цьому функції у трьох основних векторах. Так, цифрова платформа є *простором комунікацій* реалізації взаємодій учасників територіальної BES_T, насамперед як системи взаємовідносин виробників і споживачів цінностей. При цьому з одного боку цифрової платформи перебувають творці цінностей – виробники, що генерують цінність для споживачів, та інфраструктура, тобто постачальники компонентів, які забезпечують доступність створеної цінності для споживачів, котрі перебувають з іншого боку платформи.

Таблиця 2.18 – Принципи функціонування та розвитку платформної економіки [131]

Принцип	Сутність положення
Мережевого ефекту	<p>Обумовлює багатократне збільшення кількості економічних акторів бізнес-екосистеми та, відповідно, цінності платформи, а також її привабливості для потенційних учасників, що корелює із зростанням чисельності взаємодіючих суб'єктів.</p> <p>При цьому користувачі шляхом передачі позитивної інформації про зручність, простоту й ефективність платформи залучають ще ширше коло користувачів (відвідувачів професійної соціальної мережі або спостерігається вплив ефекту збільшення споживачів пропонованих платформою товарів чи послуг на кількість учасників-виробників тощо)</p>
Цифрового потенціалу	<p>Орієнтує на використання платформами інтегративної функції глобальної інтернет-мережі. Виключна більшість сучасних компаній-платформ зберігають, передають і монетизують різноманітні дані через інтернет, діджиталізація на основі інтернет-доступу дуже швидко проникає у сектор публічного управління.</p> <p>Платформи, по-перше, володіють можливостями інтеграції в єдине ціле засобів виробництва; по-друге, самі стають засобами виробництва; по-третє, підтримують можливість колаборативної взаємодії учасників, підключених до платформи (влада, бізнес, громада), з метою створення загальної цінності</p>
Безмежності й надшвидкості	<p>Використовує повсюдність цифрових мереж як фактор забезпечення комунікаційних взаємодій між усіма їх потенційними учасниками. Завдяки швидкій цифровізації практично всіх сфер буття людини і територій світу оператори платформ одержали можливість здійснювати свою діяльність, оминаючи кордони й торговельні обмеження між населеними пунктами, регіонами, країнами.</p> <p>Отже, платформа, навіть локально-орієнтована (інтернет-портал територіальної громади), фактично стає повсюдною, оскільки її користувачами можуть бути учасники взаємодій (економічні актори або, за іншим визначенням, стейкхолдери, тобто носії інтересів) з будь-якого регіону, які мають доступ до інтернет-мережі.</p> <p>Таким чином, основним завданням оператора платформи є активізація та підтримка розвитку взаємодії між різними стейкхолдерами цифрової економіки</p>
Нарощування цінності	<p>Орієнтовано на одержання учасниками бізнес-екосистеми високих прибутків за мінімізованих витрат. Цей принцип виходить з того, що збільшення чисельності користувачів-споживачів платформи призводить до того, що платформною економікою створюється цінність шляхом формування ланцюгового з'єднання для наступних транзакцій таким чином, що для вирішення своїх завдань вони користуються платформою постійно, генеруючи цінності</p>

Принцип	Сутність положення
Зниження асиметрії інформації	Діє за законом великих чисел і реалізується тоді коли оператори платформ надають набагато ширший обсяг інформації про певні пропозиції, що стосуються господарської діяльності, й більшій кількості стейкхолдерів, ніж це було доступно за традиційних технологій взаємодії учасників господарських процесів. Унаслідок цього суттєво підвищується ймовірність створення оптимальної комбінаторики взаємодій учасників бізнес-екосистеми, яка забезпечує найбільші ефекти оптимальними витратами.

Також комунікація відбувається між BES_T-структурами і владою, між владою і громадою тощо. Власне платформа реалізує в цьому аспекті комунікативно-посередницькі функції, включаючи зворотній зв'язок, проте може і засобом виробництва, надаючи інформаційні послуги.

З іншої позиції цифрова платформа – це *простір контенту*, носій певного змістовного набору необхідних для прийняття рішень і забезпечення всього господарського процесу даних, тобто технологія, інструментарій організації, реалізації та експлуатації банків даних унікальних цифрових сервісів, які надають учасникам господарських процесів потрібну інформацію і забезпечують тим самим не тільки комунікацію, але й комунікаційно-контентний супровід господарської діяльності. Насамперед це довідкова інформація, дані реєстрів, інформація про господарські процеси, фінансова, правова, екологічна та інша інформація. Важливим аспектом побудови платформи при цьому є як наявність контенту, так і ступінь його доступності та одночасно захищеності від різноманітних негативних впливів.

У третьому аспекті комунікаційно-контентна платформа є форматом реалізації *управлінського простору*, тобто специфічною полісуб'єктною управлінською бізнес-моделлю територіальної соціально-економічної системи, цільова функція котрої – вироблення стратегії і тактичних рішень щодо використання територіальних активів та її майбутнього розвитку. У такому розумінні призначення цифрової платформи – це формування комунікацій між публічним сектором, бізнесом, громадою і кожним кінцевим споживачем товарів та послуг з приводу розроблення способів, форматів та механізмів вирішення проблем сталого розвитку через взаємовигідну мережеву колаборацію учасників BES_T у виробничому процесі й, відповідно, генерацію цінностей для кожної сторони в загальному для організатора, виробника і споживача в господарському просторі території, цифровою надбудовою над котрим є електронна платформа.

У кінцевому підсумку, функціонування платформи за всіма трьома вказаними концептуальними напрямками організовуватиме ефективну комунікацію між акторами BES_T, забезпечуючи постачання необхідної інформації для прийняття управлінських рішень та їх реалізацію у взаємодії між собою. Переходячи до питання цифрової трансформації просторових НСЕС за допомогою платформ, зазначимо, що в цьому контексті слід зосередити увагу на суб'єктах цифрової економіки. У традиційному макроекономічному розумінні суб'єкти економіки спрощено поділяються на три групи – підприємці, споживачі й держава. У цифровій економіці вони залишаються колишніми, але спосіб господарювання, ролі суб'єктів і характер їх взаємодії змінюються радикально. При цьому з'являються нові суб'єкти, які визначатимуть майбутній характер такої взаємодії, насамперед платформні рішення як полісуб'єктні учасники системи управління територіальним господарством. Платформа – це не просто програмний продукт, який забезпечує доступ, оперативний обмін інформацією і кооперацію для всіх суб'єктів, а розумний простір комунікацій, в якому виробляються ефективні консенсусні управлінські рішення. Якщо раніше головні ролі в управлінні ПРА відігравав виробник (їх перебирав на себе службовець-управлінець), тому що він генерував ідею продукту, а споживач, у свою чергу, вибирав уже з того, що зробив і пропонує виробник, сучасний споживач в умовах цифрової економіки має можливість стати учасником процесу створення нової споживчої вартості, генерувати ідеї нових продуктів і послуг та інвестувати ресурси в їх створення. Подібне співробітництво (колаборація) найчастіше проявляється у виробництві продукту за індивідуальним або колективним консенсусно виробленим замовленням, створенні дизайну продукту, розробці функціоналу нового продукту тощо.

Виходячи з цього, важливу роль відіграють організатори, ідеологи платформних рішень, насамперед органи публічного управління, об'єднання громадян на рівні не тільки держави чи регіону, але й територіальних громад. Основою цифрової економіки стає мережне управління, під яким слід розуміти керування системою вузлів та горизонтальних і вертикальних зв'язків між фактично рівноправними членами організації. Вона забезпечує доступ, оперативний обмін інформацією, ресурсами й кооперації для досягнення цілей мережної організації, оскільки платформа робить рівноправними учасниками управління територіальними активами і владу, і бізнес, і громаду тощо. Стосовно власне управлінської платформи як новітнього економічного явища, то варто звернути увагу на її просторовий характер, оскільки поняття платформа походить із французької та означає плоску форму. Узагальнення змісту цього поняття у різних науках та сферах зводиться до одного: основа (поверхня, положення, вагома частина сукупності різних частин), тобто простір, на (або в) якому розміщено певні складові елементи економічної системи (ринкова платформа є, де-факто,

простором зустрічі, розміщення учасників ринкових відносин, зокрема покупців і продавців товарів та послуг). Сучасні платформи за сутністю є площинно-фрактальними мережами співпраці, тобто вони залучають до взаємодії не тільки покупців і продавців, а й усіх акторів господарського процесу.

Фахівці визнають, що платформна економіка і дотична до неї цифрова трансформація бізнес-відносин означає дематеріалізацію економіки, демократизацію даних і відкриття доступу до них широкому колу користувачів, а не лише інновації в інформаційному технологічному супроводі та впровадження нових бізнес-моделей. Для платформи як інтегративного організаційного рішення ставляться певні вимоги: насамперед вона має бути ієрархічною, тобто включати різні види платформні рішення, забезпечуватиме отримання вигоди (включаючи доходи) з комунікаційних відносин, захищати власність на інформацію і можливості комунікацій, зробивши їх чинником виробництва. Автори наголошують на тому, що за технічним змістом платформа являє собою систему побудови алгоритмізованих взаємовигідних відносин значної кількості незалежних учасників галузі економіки (або сфери діяльності), які здійснюються в єдиному інформаційному середовищі, що призводить до зниження трансакційних витрат за рахунок застосування пакета цифрових технологій роботи з даними і зміни системи поділу праці [255; 326].

Отже, існування поліфункціональних та постійне вдосконалення цифрових платформ обумовило їх типологію на трансакційні, інтегровані, інноваційні, інвестиційні. Платформа трансакційна – технологія, продукт або послуга, що діє як канал (або посередник), який полегшує обмін чи операції між різними користувачами, покупцями або постачальниками. Інтегровані – включаються у процеси виробництва, обміну, розподілу і споживання як майданчики взаємодій, включаючи логістичну, ринкову та фінансову складові. Інноваційна платформа – це технології, продукти або послуги, які слугують фундаментом, на якому інші фірми (вільно організовані в інноваційну екосистему) розробляють додаткові технології, продукти чи послуги. Інвестиційні забезпечують ефективний пошук і використання інвестиційних ресурсів для впровадження в життя різноманітних інвестиційних задумів [302].

На авторське переконання, усі названі та інші види платформ у сучасній економіці можуть бути інтегровані одна в одну, створюючи, фактично, одну поліфункціональну інтегративну платформу складної архітектури. Архітектура платформи – це схема, за якою функції програмного продукту перерозподіляються між фізичними компонентами. Платформна система – це такий тип модульної системи, який розділений на велику кількість відносно стабільних компонентів ядра з відносно незначним різноманіттям, проте великим набором периферійних доповнень, великим спектром та набором

стандартизованих інтерфейсів. Важливою якістю платформ є те, що вони еволюціонують в екосистемі, в якій гетерогенні компоненти постійно пристосовуються до невинних змін. Платформи відрізняються від інших програмних продуктів тим, що їх дизайн орієнтований на принципово більш широкий спектр послуг, ніж звичайні традиційні ринкові майданчики типу ярмарок, виставок, супермаркетів чи офісних центрів. Платформи зростають синхронно з потребами їх користувачів (і кількісно, і якісно). При цьому їх компоненти залишаються повністю сумісними стосовно і горизонтальних, і вертикальних зв'язків. Модульність архітектури платформ у поєднанні зі стандартними інтерфейсами дає змогу розвиватися незалежно від поведінки окремих користувачів. Така багатомодульна поліфункціональна цифрова платформа являє собою складну інформаційну систему, що забезпечує специфічний спосіб виконання певних функцій та відкрита для використання клієнтів і партнерів, включаючи розробників додатків, мерчантів (програм для оплати послуг он-лайн) та інших різноманітних агентів, включаючи інвесторів.

Протягом останніх років цифровізація широко впроваджується у систему державного (публічного) управління. Дослідники цієї сфери наголошують на тому, що цифрові технології одночасно відкривають нові можливості для підвищення швидкості прийняття регуляторних рішень та їх якості й створюють певні ризики. Позитивною є насамперед можливість використовувати більші обсяги даних для виявлення проблем, моделювання рішень, контролю над дотриманням установлених вимог і оцінки ефективності державного регулювання. Система управління змінами у сфері цифрової економіки повинна використовувати ці та інші можливості, пов'язані із цифровізацією публічного управління. Управління змінами у сфері цифрової економіки розуміють як формування й прийняття регуляторних рішень, що усували б бар'єри й створювали сприятливі умови для її розвитку, одночасно знижуючи ризики, пов'язані із широким застосуванням нових технологій. Розвиток інтернет-технологій і поширення цифрових платформ обумовлює необхідність супроводжувати цифрову трансформацію важливими інституціональними і технічними доповненнями: нормативно-правовою базою, що дає змогу використовувати можливості Інтернету для конкуренції та інновацій, удосконалювати технічну й технологічну бази інформаційної економіки [60]. Натомість, відсутність коректного супроводу процесу впровадження інновацій може призвести до певних ризиків [60], а саме: концентрації цифрових технологій в окремих гравців ринку через неконкурентоспроможне середовище; недостатності спеціалізованих навичок, що у свою чергу, спроможне спричинити зростання нерівності у трудовій сфері та появу супутньої цифровізації тенденції поляризації ринку праці, що відбувається не лише в розвинених, але й більшою мірою у багатьох країнах, що розвиваються.

Також, Інтернет найчастіше зміцнює, але не заміняє відносини підзвітності, що вже склалися між урядом і громадянами, у тому числі за рахунок нарощування потенціалу уряду у сфері нагляду й контролю, тому, щоб подолати розрив між мінливими технологіями, і незмінними інститутами, необхідні ініціативи, які зміцнювали б прозорість і підзвітність структур публічного управління, включаючи регіональний та муніципальний рівень. Відтак перед державним управлінням постають одночасно два завдання: не блокувати впровадження нових технологій і разом із цим знижувати ризики, пов'язані з розвитком цифрових трендів. Грамотне й гнучке управлінське реагування, у тому числі шляхом цифровізації державного управління, необхідне для розвитку цифрової економіки [58]. Щодо українських реалій, то діяльності цифрових платформ мають як комплекс переваг, так і проблеми впровадження.

До переваг можна віднести:

- стимулювання інновацій (диверсифікація товарів, інноваційні бізнес-моделі, гнучка організаційна структура);
- формування споживчої цінності (збільшення вибору, зручність, прозорість ринку, розподіл ресурсів та фінансових активів);
- відкриття ринків (доступ до ринку суб'єктів малого та середнього бізнесу, розширення експортної можливості);
- скорочення трансакційних витрат (інформаційних, комунікаційних, логістичних);
- покращення добробуту (аллокаційна ефективність, стандартизація, довіра, ефективне використання технологій, генерування якісних інформаційних даних, які можуть бути додатковою цінністю)
- трансформація інституту посередників завдяки інтеграції та уніфікації процесів взаємодій протягом усього ланцюга створення вартості
- зростання продуктивності праці й ефективності підприємницької діяльності
- підвищення щільності різномірних економічних агентів, інтенсифікації взаємодій завдяки цифровим технологіям у великих містах;
- трансформація ролі і значення держави, зміна відносин суспільства, бізнесу, науки і держави.

Натомість серед проблем впровадження цифрових платформ визнано:

- нерозвиненість інформаційної та телекомунікаційної інфраструктури за відповідно до світових стандартів;
- неготовність до впровадження цифрових платформ, що фіксується в індексі готовності до переходу на цифрові платформи компанії «Accenture», для розрахунку якого використовують такі індикатори: кількість і підготовленість користувачів; культура відкритих інновацій; регуляторне середовище; цифрове підприємництво (онлайн бізнес), технологічна готовність тощо;

- уповільнений процес інтернетизації територій України та доступу до широкосмугового Інтернету, упровадження стандартів 4G та 5G мобільного Інтернет-зв'язку тощо;
- цифровий розрив у суспільстві по регіонах (місто- село; центр-периферія) та ризики маніпуляції громадською думкою щодо пріоритетів цифровізації економіки;
- неможливість прийняття альтернативних координаційних рішень при користуванні певною платформою, а відтак – суттєво сповільнене зростання конкуренції та стимулів формування інших платформ;
- відсутність кореляції та координації дій держави, бізнесу й громадянського суспільства щодо напрямів та заходів цифровізації економіки;
- недостатнє регулювання діяльністю операторів платформ з метою запобігання платформовому капіталізму та монополізму;
- низькі обсяги фінансування заходів національних програм щодо інформатизації суспільства, непрозорість інформування про стан їх реалізації;
- недоступність статистичних даних щодо розвитку інформатизації економіки, оперування недостовірними показниками при розробці заходів стратегічного характеру.

Для функціонування та розвитку ПСУПРА характерне також використання суб'єктами та операторами різних методологічних основ для збору та обробки статистичної й адміністративної інформації, що унеможливорює об'єктивний аналіз і бенчмаркінг; конфлікт стандартів (протоколів даних та інших параметрів) функціонування цифрових платформ та блокування на практиці впровадження технології блокчейн; розпорошеність і дублювання функцій регулювання сфери інформаційної економіки між органами влади, відставання законодавчого забезпечення від темпів розвитку цифровізації державного управління, бізнесу, освіти та громадянського суспільства; повільний процес узгодження заходів вітчизняної політики у сфері цифровізації економіки з імплементацією положень ключових положень документів ЄС, у тому числі Угоди про асоціацію з країнами-членами ЄС.

Особливості впровадження платформної економіки в Україні. У сфері публічного управління територіальними ПРА необхідно насамперед вказати на інституціональну проблему, а саме той факт, що правові норми, якими визначається технологія управління публічної власністю, зокрема ПРП, створені до розвитку цифрових технологій, не відповідають новітній реальності цифрової та, зокрема, платформної економіки. Нормативні вимоги, що не враховують особливості цифрових технологій, можуть значно уповільнювати їх розвиток. Одночасно окремі практики економічної діяльності, основані на нових технологіях, можуть потрапити у правовий вакуум, що стосується передусім створення інноваційних кластерно-

корпоративних форматів управління природними ресурсами на кшталт публічно-приватних корпорацій сталого розвитку територій на базі платформ взаємодії влади, бізнесу і громад. З одного боку, це може створити продуктивне середовище для розвитку таких практик унаслідок низького адміністративного тягаря, з іншого – користувачі платформами, споживачі цифрових послуг і продуктів, особливо в царині відносин власності й фінансових відносин, перебувають у зонах підвищеного ризику, залишаючись без захисту й забезпечуваних державним примусом механізмів вирішення спорів. Непередбачені довгострокові ефекти нових технологій можуть створювати загрози суспільству загалом.

Таким чином, перед організатором цифрових платформ постає завдання пошуку балансу між метою сприяння розвитку цифрових технологій і необхідністю захисту суспільних інтересів та прав споживачів [264], що потребує корекції чинних правових норм й управлінських підходів. Разом із тим лише одноразової корекції буде недостатньо. Цифрова економіка відрізняється високою швидкістю появи нових технологій та основаних на них продуктах і практиках, тому регулювання повинно бути досить гнучким, щоб постійно адаптуватися до змін. У зв'язку із цим у рамках проектів цифровізації систем управління слід поставити завдання усунення пробілів і перешкод розвитку економічних та фінансових відносин з використанням цифрових технологій і даних, зокрема у сфері управління ПРА насамперед земельними ресурсами, а також розробки загальнонаціональної системи управління змінами у сфері регулювання цифрової економіки, що дасть змогу вчасно реагувати на нагальні проблеми щодо одночасного вдосконалення законодавчої бази, а саме використання в господарському обігу природних ресурсів. У цьому напрямі система управління змінами у сфері цифрової економіки має усувати бар'єри і ризики та створювати сприятливі умови для розвитку цифрових технологій у природокористуванні, одночасно знижуючи ризики, пов'язані із широким застосуванням нових технологій в управлінні ПРА.

Щодо питання платформної організації мережевої взаємодії (колаборації) ключових економічних агентів – бізнес-структур, влади і громад, необхідно зазначити, що група недержавних стейкхолдерів платформних взаємодій неоднорідна. Відповідно їх завдання і пріоритети можуть як збігатися в окремих питаннях, так і вступати в конфлікт. Інтереси великого бізнесу можуть суперечити інтересам середнього й малого бізнесу. Для великого, середнього й малого бізнесу різною мірою обтяжливі витрати, пов'язані із цифровізацією взаємодії з контрольно-наглядовими органами й іншими державними структурами, тому варто їх перевести на бюджетну основу. Крім того, у малого й середнього бізнесу менше ресурсів, які вони могли б виділяти для участі в системі платформних взаємодій у сфері цифрової економіки. У зв'язку із цим важливим завданням є застосування

єдиних і прозорих правил взаємодії, простих технічних і технологічних рішень для всіх учасників публічно-приватних взаємодій у сфері природокористування.

Окремо необхідно вказати на взаємні очікування бізнесу й держави від публічно-приватних взаємодій у рамках системи управління просторовим розвитком та, зокрема, ПРА. Створення спеціальних структур корпоративного типу, що передбачають активну участь бізнес-співтовариства у розробленні не тільки господарських, але й регуляторних рішень у сфері природокористування, свідчитиме про те, що держава розглядає бізнес-співтовариство як джерело спеціальних знань і компетенцій у специфічних сферах управління активами, включаючи створення цифрового середовища взаємодій стейкхолдерів в управлінні активами. При цьому, накопичений досвід взаємодії між державою й зазначеними структурами дає підстави припустити, що держава не повною мірою готова до прийняття ініціатив, які розробив і погодив бізнес. Крім держави, бізнесу й експертного співтовариства, як стейкхолдера у сфері платформного управління ПРА слід розглядати суспільство в цілому. Громадяни зацікавлені в підвищенні доступності різних благ, появі нових продуктів і послуг, пов'язаних із розвитком технологій. Разом із тим для споживачів важливо передбачити ризики, пов'язані з новими технологіями, і вжити заходів щодо зниження. У цій частині ймовірне протистояння інтересів споживачів та бізнесу, для якого вимоги зниження ризиків можуть становити обмеження.

Зазначимо, що організувати процес узгодження інтересів суспільства й бізнесу у традиційній економіці набагато складніше, ніж діалог у бізнес-середовищі, тому що суспільство складається з безлічі не пов'язаних між собою суб'єктів. Натомість, за умов платформного підходу співпраця влади, бізнесу і громад сприяє розвитку територіальної економіки як бізнес-екосистеми /квазі-екосистеми, де враховані, реалізовані та збалансовані інтереси всіх учасників-агентів господарських відносин, включаючи органи публічного управління, бізнес і населення, а інформаційно-технологічна платформа стає високоефективним полісуб'єктним посередником та учасником реалізації інтересів громад у публічній політиці органів державної влади і місцевого самоврядування (рис. 2.16).

Консолідація й вираження, представлення на платформах інтересів суспільства для цілей прийняття управлінських рішень – це окреме завдання в рамках створення системи управління активами у сфері платформної економіки. За авторським баченням, для його вирішення необхідно залучати організованих носіїв громадських інтересів як формальних і неформальних громадських об'єднань та організацій різного спрямування, насамперед екологічних, а також об'єднань громадян за місцем проживання за територіальною ознакою.

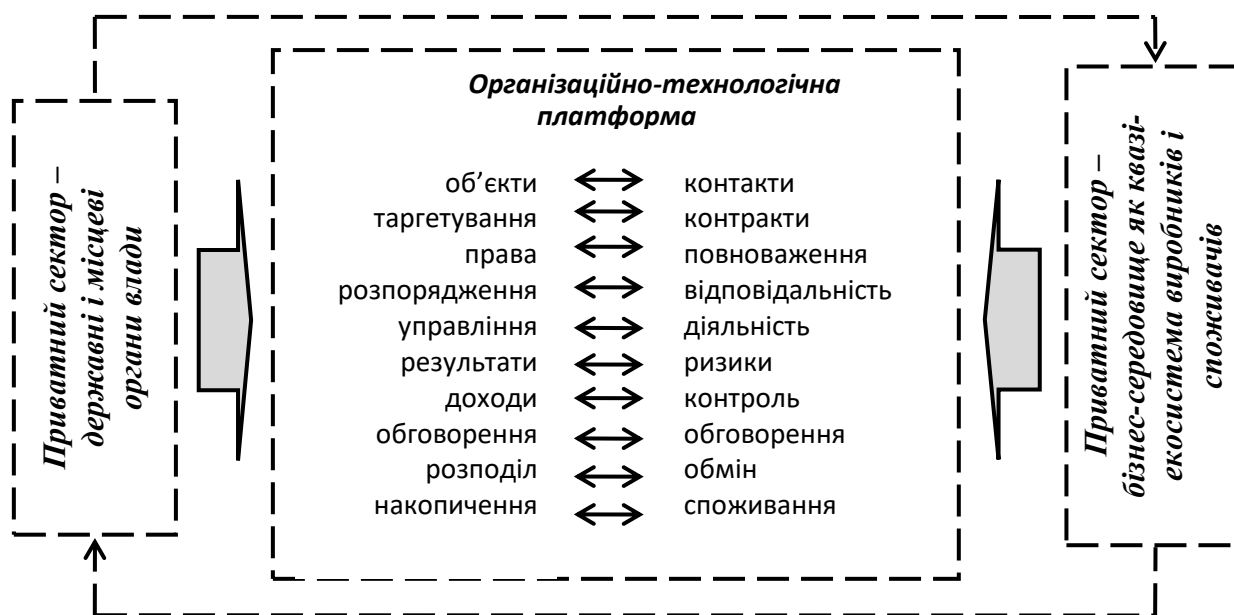

Рисунок 2.16 – Схема пошуку балансу інтересів у публічно-приватному партнерстві з реалізації проектів за бізнес-екосистемним підходом

Окремою проблемою є те, що створення електронних платформ потребує від публічних органів нарощування в державних службовців специфічних компетенцій, починаючи від культури прийняття рішень на основі даних і закінчуючи знанням цифрових технологій. Зручний спосіб вирішення цієї проблеми полягає в тому, щоб сформувати ядро співробітників, які володіють необхідними компетенціями – згрупувати їх в окремий підрозділ, якому буде доручено виконувати всі функції, пов'язані з управлінням платформою у сфері цифрової економіки, включаючи підготовку регуляторних рішень, їх обговорення й узгодження з іншими відомствами, представниками бізнес-структур і громадськості. Разом із тим подібний підхід має свої недоліки, оскільки при прийнятті регуляторних рішень важливо поєднувати компетенції, пов'язані із цифровими технологіями, та поглибленим знанням тієї сфери діяльності, у якій вони застосовуються. Такі знання, з усією очевидністю, будуть сконцентровані не в підрозділі, відповідальному за цифрову економіку, а в інших підрозділах органів публічної влади.

Тому завдання поєднання компетенцій можливо вирішити шляхом відмови від організаційно-компетентної спеціалізації на користь розподілу фахівців, що володіють знаннями про цифрові технології по різних підрозділах усередині публічного органу. Альтернативний варіант – розробляти й ухвалювати регуляторні рішення, що стосуються цифрових платформ, за участю як підрозділу, відповідального за питання цифрової

економіки, так і підрозділів, що спеціалізуються на тих видах економічної активності, цифровізація яких в цей момент відбувається.

Щодо інших стейкхолдерів, то основними перешкодами для участі в публічних консультаціях, які реалізуються за допомогою платформних рішень, може стати їх недостатня інформованість про можливості платформи, а також складність процедури, інтерфейсу платформи й формату подачі інформації. Тому, крім упровадження принципу відкритості майданчика, державні органи і посадові особи повинні докладати спеціальні зусилля, щоб мотивувати стейкхолдерів користуватися такими майданчиками. У контексті зазначеного доцільно, по-перше, вживати заходів щодо інформування стейкхолдерів і громадськості про можливість участі в управлінському процесі, роз'яснення функціоналу платформи і правила її функціонування; по-друге, спростити інтерфейс і форму подачі інформації для того, щоб суб'єктам, які не є фахівцями з права, було зручно взаємодіяти в рамках платформи; по-третє, вивчати досвід користувачів і вчасно адаптувати інтерфейс платформи до їх особливостей і потреб тощо. У випадку спілкування за допомогою цифрової платформи державні органи повинні підтримувати активний зворотній зв'язок, переконувати бізнес і громадян, що їхні пропозиції не пропадають, а реально використовуються.

З цього очевидно, що не всі пропозиції, висловлені представниками бізнесу, громадянського суспільства й наукових організацій, можуть бути втілені у вигляді управлінських, а тим більше – регуляторних рішень. Окремі з них слід відхилити, оскільки вони виходять із некоректного розуміння управлінської або ж регуляторної проблеми, чи пропонують не найефективніші способи її вирішення, або не враховують значимий суспільний інтерес чи комплексні ефекти масштабу. Тому залучення до оцінки пропозицій наукового співтовариства, насамперед фахових учених-експертів, налагодження механізмів інформування учасників про хід і результати консультацій та управлінські й регуляторні рішення, прийняті за підсумками розгляду кожної проблеми на порядку денному платформи, а також механізмів надання органами влади змістовного зворотного зв'язку суб'єктам, які взяли участь у процесі, є одним із ключових факторів підтримки їх залучення до управління територіальними ПРА.

Практика свідчить, що участь громадськості і споживачів цифрових продуктів у процесі прийняття управлінських рішень та загалом управління змінами, включаючи активи – це механізм забезпечення якості майбутнього регулювання й виявлення негативних ефектів чинних норм. У рамках таких процедур держава може одержувати інформацію про наявні проблеми, стан ринку, можливі негативні ефекти запланованого регулювання й неадекватність реального. Таким чином, залучення громадськості й споживачів може відбуватися на всіх стадіях нормотворчого циклу: від виявлення проблеми, що потребує нового або зміненого регулювання – до

розробки управлінських чи регуляторних рішень і норм, відстеження наслідків їх імплементації. Відповідно, в сфері платформного управління активами в цифровій економіці необхідно використовувати додаткові механізми одержання й урахування думки громадськості, споживачів, а також малого й середнього бізнесу. Тому держава має заохочувати створення організацій, що представляють інтереси різних груп суспільства у зв'язку із розвитком цифрової економіки та організовувати й забезпечувати залучення бізнесу, громадянського суспільства, науково-освітнього співтовариства до розробки і прийняття рішень в управлінні територіальними активами на всіх управлінських рівнях – від національного до місцевого. Для найбільш точної діагностики наявних проблем і постановки завдань у сфері управління територіальними активами, узгодження всіх інтересів, виявлення всіх ризиків, пов'язаних із прийняттям управлінських та регуляторних рішень, вибору оптимальних варіантів використання територіальних ресурсів, бажано застосовувати різні методи забезпечення участі недержавних суб'єктів у їх розробленні та ухваленні. При цьому слід перш за все зважати на те, що не публічні структури, а громадяни, які проживають на території, є кінцевими бенефіціарами її розвитку. Недостатнє залучення громадян ставить під сумнів загальну ефективність заходів, що вживаються державою для забезпечення просторового розвитку. Тому у програмах цифровізації як держуправління, так і економіки в цілому ставка повинна робитися не тільки на оптимізацію формальних бюрократичних процедур або бізнес-процесів, але й зручність, участь і врахування думки громадянина і користувача (дизайн сайтів державних послуг, оперативне вирішення бюрократичних питань, орієнтація на мобільні сервіси, зручність одержання послуг і товарів тощо).

Варто звернути увагу й на те, що користувач у цифровій економіці — це складна фігура, тому потрібно працювати як із запитам, так і потребам, застосовуючи диференційований підхід із детальним розумінням потреб кожного окремого користувача, а не з їх усередненим образом громадянина або клієнта, урахування специфіку території. Із цієї причини в роботі зі суспільною думкою – доцільно перейти до підходу знизу догори. Для цього стандартні процедури збору зворотного зв'язку постфактум слід доповнити різними способами апробування й обговорення управлінських та регуляторних рішень із громадськістю. Тобто робота із суспільною думкою на електронній платформі полягає в тому, щоб стимулювати людей висловлюватися, заохочувати їх до діалогу. Активізація громадян насамперед передбачає надання їм у зрозумілій формі інформації про управлінські/регуляторні рішення, що стосуються ПРА території, а також зручного доступу до майданчиків для висловлення думки й діалогу відповідно до принципів регуляторної політики. Цифрові платформи й мобільні додатки слугуватимуть інструментом інформування, збору думок і організації діалогу між владою, бізнес-структурами та населенням території з

приводу найбільш суспільнокорисного використання територіальних ПРА. Одним із варіантів організації вказаного вище процесу є створення пілотних експериментальних просторів платформного спілкування у громадах із застосуванням спеціальних інноваційних режимів для пілотної реалізації проектів створення електронних платформ управління територіальними активами (так званих пісочниць) за європейською практикою, зокрема ФРН за програмою «Цифрова Німеччина 2025» [308].

Такі експериментальні простори пропонується формувати на базі такого комплексу принципів: мета експериментальних інноваційних режимів і супутніх досліджень полягає у підготовці рекомендацій для розробки ефективного й відповідального управління та регулювання, яке згодом набуде універсального застосування у відповідній ніші; майданчики експериментального впровадження цифрових інновацій повинні бути чітко визначені й відділені один від одного в частині географічних локацій, часу експерименту й складу учасників; експериментальні майданчики призначають для впровадження інновацій із високим комерційним, технологічним і суспільним потенціалом; за необхідності для інноваційних експериментів повинні забезпечуватися обмежені в часі і територіально дії специфічні регуляторні, технологічні та нормативні режими; стандартними вимогами до режиму регуляторного експерименту повинні бути незалежні від його учасників оцінка й контроль. При цьому, слід наголосити, що суб'єкти, які здійснюють незалежний контроль експериментів, обов'язково повинні мати повноваження щодо запуску експериментальних зон й одночасно оцінювати і враховувати ризики, а за необхідності – припиняти дію експериментальних режимів (у нашому випадку – цифрового управління ПРА). Наводимо базовий формат збалансування інтересів стейкхолдерів платформи територіальної бізнес-еко-системи (табл. 2.19).

Оцінюючи перспективи цифровізації та можливості створення інтерактивних платформ управління активами в Україні, слід звернутися до результатів відомого європейського досвіду тих країн, де подібні процеси відбуваються наразі дуже активно. Ґрунтуючись на результатах досвіду використання спеціальних цифрових, насамперед платформних додатків у сфері управління і врядування, Рада Міністрів ОЕСР у своїй доповіді 2018 р. [335] виділили чотири сфери, в яких цифрова трансформація здатна і може суттєво поліпшити формування й реалізацію державної політики.

Перша – підвищення ефективності реалізації й цільового аналізу діючої політики. Зростаючі можливості безпосереднього моніторингу результатів, приміром, завдяки передовим і взаємозалежним технологіям розпізнавання і доступності даних, які раніше неможливо було всебічно досліджувати або можна досліджувати тільки із значними адміністративними витратами, дає змогу виконувати чинні правила більш ефективно і знижує витрати на цільовий аналіз політики.

Таблиця 2.19 – Збалансування інтересів стейкхолдерів територіальної бізнес-екосистемі у використанні природних активів

Інтереси органів публічної влади	Інтереси приватного бізнесу	Інтереси населення громади
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Вирішення проблем просторового розвитку; ▪ скорочення витрат на надання послуг; ▪ активізація інвестиційної діяльності; ▪ ефективне управління природними ресурсами як публічним майном; ▪ економія бюджетних коштів; ▪ використання досвіду, персоналу, технологій і обладнання приватного бізнесу; ▪ оптимізація розподілу ризиків природокористування; ▪ підвищення ефективності роботи інфраструктури; ▪ розвиток форм проектного фінансування; ▪ рівний діалог між владою, бізнесом і громадою у вирішенні проблем просторового розвитку; ▪ збереження та створення робочих місць; ▪ отриманні швидкого зворотнього зв'язку від населення про ефективність публічної політики 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Спрощення та пришвидшення бізнес-процесів і процесів спілкування з публічними структурами; ▪ доступ до раніше закритих сфер економіки (ЖКГ, сільське госп-во, будівництво, енергетика, інфраструктура тощо); ▪ отримання можливостей користування публічними активами на довірчій основі для отримання доходів; ▪ залучення бюджетних коштів до проекту; використання можливостей кластеризації для економії транзакційних витрат; ▪ розширення можливостей отримання пільгових кредитів під державні гарантії від фінансових установ на довгий період; ▪ підвищення статусу проекту та покращання іміджу підприємства; ▪ через участь державного партнера; позитивний імідж у суспільстві; оптимізація розподілу ризиків проекту; ▪ державна підтримка проектів публічними гарантіями 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Полегшення і спрощення процесу спілкування із публічними структурами; ▪ розширення можливостей участі у публічній політиці; ▪ підвищення якості отримуваних товарів і послуг; ▪ впорядкування, екологізація та загальне покращання середовища життєдіяльності; ▪ прискорення вирішення життєво-важливих проблем розвитку територій; ▪ налагодження активного діалогу з владою і бізнесом для вирішення проблем місцевого розвитку; ▪ активізація участі громадянина в місцевому самоврядуванні та у забезпеченні розвитку території; ▪ представлення інтересів кожного громадянина як складової інтересів громади; ▪ відкриття можливостей розвитку власного бізнесу на активах публічного сектору; ▪ підвищення рівня зайнятості та загального добробуту домогосподарства

У фінансовій сфері стало можливим відстеження обігу фінансових потоків із таким ступенем деталізації й періодичністю, які раніше були недоступні, що створює умови для покращення регулювання на фінансовому ринку й загалом управління державними фінансами. У сфері сільського господарства системи вилученого розпізнавання й цифрової ідентифікації земельних ділянок дають змогу державам спрямовувати фермерам прями субсидії й реалізовувати інші регуляторні заходи, пов'язані зі сталим розвитком галузі.

Однак у зв'язку із ускладненням сучасної політики та необхідністю враховувати питання захисту персональних даних залишаються серйозними викликами більш широке використання методів диференціювання й таргетування політики, наприклад, у сфері розробки та реалізації соціальної або освітньої політики.

Другою сферою, в якій цифрова трансформація потенційно може сприяти поліпшенню державної політики, є поліпшення методів розроблення політики та її оцінки. Цифрові технології розширюють палітру політичних інструментів, доступних публічним структурам як на рівні урядів, так і місцевих муніципалітетів, і можуть знизити витрати на політичні експерименти й оцінку їх результатів.

У той же час передова аналітика може сприяти передбаченню реакції на певні політичні або економічні інтервенції більш надійно порівняно з тим, що було раніше. Це особливо важливо для таких визначально непростих сфер управління активами, як природні ресурси – публічна власність, де передбачення або попереднє представлення громадською думки з приводу того чи іншого управлінського рішення є важливим фактором його наступного прийняття.

Третьою, перспективною сферою, є використання потенціалу цифрової трансформації для зміни взаємовідносин між громадянином і державою й розширення залучення зацікавлених осіб у державне управління. Багато держав членів ОЕСР викладають усе більше доступної інформації для зміцнення підзвітності в державному секторі й оцінки ефекту від реалізації політики. Розкриття інформації про забруднення НПС і різних державних реєстрів для публічного доступу сприяють проведенню контролю регульованих організацій із боку громадянського суспільства, підвищенню прозорості зусиль організацій із здійснення внутрішнього контролю й більшої відкритості компаній для суспільного контролю. Цифрова трансформація містить потенціал для зміцнення колективної участі держави, громадян, громадянського суспільства, профспілок і приватного сектору в розробленні й активній її реалізації політики ефективного ресурсо-користування.

Четвертою сферою, що має істотний потенціал, є використання простих цифрових заходів щодо поліпшення способів формування політики й забезпечення більшої участі зацікавлених осіб у цьому процесі. Такі заходи, як

віртуальні наради або цифрові консультації з населенням можуть сприяти залученню всіх зацікавлених осіб як усередині, так і поза урядом. В інших же сферах (наприклад, охорона природи) штучний інтелект використовуватиметься для розробки дешевих технологій розпізнавання образів, які можуть забезпечити більш важливу роль широкому й представницькому колу зацікавлених осіб, роблячи свій внесок у досягнення цілей державної політики.

Наша країна загалом має широкі можливості для цифровізації економіки і розвитку платформних форм господарювання завдяки порівняно високому рівню комп'ютерної грамотності населення й достатньому рівню інформатизації домогосподарств у більшості регіонів. Саме тому сформовано та уточнено склад комплексу прикладного інструментарію платформної економіки, базовим серед якого визнано інтерактивну інтернет-платформу, що формалізована у вигляді технологічно орієнтованого, автономного комунікативно-контентного електронного майданчика, спрямованого на підтримку й реалізацію взаємодії між різними стейкхолдерами цифрової економіки з метою створення загальної цінності на основі глибокої співпраці, з одного боку, бізнесу, громад і влади, а з іншого – бізнес-структур між собою в рамках загального концепту цифрової економіки. Останній оснований на діяльності онлайн-посередників – операторів інтернет-платформ і доповнює традиційну економіку, забезпечуючи специфічними методами комунікативно-контентної організації діяльності процеси виробництва, розподілу, обміну й споживання благ.

Запропонований сучасний концепт функціонування і розвитку платформної економіки в системі просторового управління, дотримання якого базується, з одного боку, на описі простору комунікацій реалізації взаємодій учасників територіальної BES_T, насамперед, як системи взаємовідносин виробників і споживачів цінностей, а з іншого – як простору контенту, носія певного впорядкованого змістовного набору даних, необхідних для прийняття рішень і забезпечення всього господарського процесу. Ще одну роль платформної економіки визначено формат реалізації управлінського простору і специфічної полісуб'єктної управлінської бізнес-моделі територіальної соціально-економічної системи, цільова функція якої – розроблення стратегії і тактичних рішень щодо використання територіальних активів та шляхів їх майбутнього розвитку.

Упорядкування платформи управління територіальними природно-ресурсними активами в Україні. У контексті ущільнення взаємодії платформи просторового управління зазначимо, що організаційно створення платформи управління територіальними природно-ресурсними активами пов'язується з перспективами забезпечення переходу нашої держави та її регіонів до сталого розвитку, а саме:

- формуванням на електронній платформі із залученням геоінформаційних технологій інтерактивних систем представлення природних ресурсів території як компонентів природної екосистеми в інформаційному просторі;
- наповненням інформаційного поля необхідними даними, які надавали б природним ресурсам базових ознак економічних активів, насамперед інформацією про власників, розпорядників, користувачів природними ресурсами тощо;
- інституціональними перетвореннями в напрямі розвитку корпоративних відносин у природокористуванні, створенням територіальних корпоративних структур з управління ПРА;
- формуванням дієвого середовища різноманітних колаборативних взаємодій учасників бізнес-екосистеми з приводу використання природних активів;
- створенням системи сталих регіональних фінансів та формуванням розвинутого фондового ринку сек'юритизованих фінансових інструментів, похідних від природного капіталу, що відбуватиметься через виокремлене структурне управління пулами активів фінансовою керуючою компанією (SPV-типу).

Таким чином, платформа управління матиме об'єктну (тобто з акцентом на ресурсах), інституціональну (на відносинах власності), проектну (на господарській діяльності) та фінансову (з акцентом на інвестиційно-інноваційному процесі) складові, що формуватимуться в загально-інтегративному просторі комунікативних бізнес-екосистемних взаємодій. На останніх етапах створення платформи управління активами в Україні, центр управлінської уваги переміщається із ресурсів на структурний рівень, тобто корпоративний, на якому проектні компанії забезпечують таргетування (цільовий відбір) об'єктів майбутньої проектної діяльності, їх конкурсний відбір, стандартизацію та формування пулів фінансових активів, похідних від природного капіталу, що пропонуватиметься на платформі інвесторам як, по суті, інвестиційний портфель регіональних проектів із прийнятним для кожної категорії інвесторів співвідношенням ризику і дохідності портфеля. Отже, у кінцевому підсумку побудова платформи управління природними активами має вийти на процес сек'юритизації генерованих такими пулами інвестиційних проектів потоків доданої вартості та залучення інвестицій, забезпечених результатами господарської діяльності території.

Власне процесом сек'юритизації, а також налагодженням і стандартизацією зв'язків із опосередкованими інвестиційними структурами повинні займатися юридично відділені від проектних управлінських структур компанії спеціального призначення з правами емісії цінних паперів та запозичення як фонди корпоративних фінансових активів. Проектні компанії

мають вирішувати питання побудови корпоративної логістики з управління проектами використання природних ресурсів та забезпечення сталого розвитку. Така диференціація повноважень необхідна для ще більшої мінімізації ризиків шляхом розмежування тих ризиків, що пов'язані з виробничо-господарською діяльністю повноважень суб'єктів господарювання, активи яких включені до пулу, і ризиків цінних паперів, випущених компанією спеціального призначення, при їх котируванні у фінансовому просторі.

Внаслідок сек'юритизації корпоративної програми з управління потоком підприємницьких проектів у результаті ефективних платформних комунікацій концентрація інвестицій відбуватиметься не на окремих проектах, а діяльності власне корпорації (проектної компанії, територіальної корпорації сталого розвитку) і професійно сформованому пулі інвестиційних проектів, який створено з урахуванням ранжування їх пріоритетності для громади території шляхом платформного обговорення. Як уже зазначалося, подібні проектні компанії сталого розвитку певної території можуть створюватися та функціонувати в у різноманітних форматах: бути прив'язаними до регіонів (муніципальний офіс підтримки інвестиційних проектів, муніципальна структура підтримки публічно-приватного партнерства або муніципальна корпорація сталого розвитку), великих бізнес-структур (центр із реструктуризації підприємств на основі методології внутрішнього підприємництва та принципу аутсорсингу), галузевого або кластерного характеру (проектна компанія із забезпечення інвестиціями підприємницьких проектів у сфері енергетики, транспорту чи зв'язку) тощо.

Слід зауважити, що формування адекватного сучасним умовам територіального фінансового простору як складової платформної економіки неможливе без розвинених національних фінансових ринків, тобто їх становлення і розвиток в Україні є одночасно із запровадженням цифровізації одним із ключових завдань у процесі адаптації її економічної системи до новітніх умов господарювання і викликів майбутнього. Залучення природних ресурсів до економічного простору через фінансові ринки загалом полягає у формуванні сприятливих умов для інвестиційного забезпечення виробництва та використанні потоків доходів, генерованих природними ресурсами для забезпечення цих інвестицій. У перспективі, на основі таких потоків доходів можливе є створення системи сталих фінансів на окремому територіальному рівні та, відповідно, формуванням фінансового фонду сталого розвитку територіального утворення. Організаційно створення системи сталих фінансів на рівні муніципальних утворень може спиратися на дві основні схеми: перша передбачає безпосереднє надходження належної публічному сектору частини доходів від залучення природних ресурсів у господарський обіг безпосередньо до бюджетних структур через фіскальну систему, включаючи рентні платежі, прямі платежі, квазі-податкові надходження, компенсаційні

платежі, штрафи та інше, із подальшим цільовим спрямуванням їх у проекти сталого розвитку територій.

Згідно з другою схемою, яка вбачається більш привабливою, оскільки спрямована на заощадження, а не бюджетне витрачання коштів, надходження можуть акумулюватися не лише у грошовій формі, але й у дохідних цінних паперах та інших фінансових інструментах у так званих фондах сталого розвитку територій, створених за загальною схемою фондів суверенного фінансування або взаємного фонду (пайового інвестиційного) з професійною керуючою компанією на чолі. У цій площині використано трактування поняття суверенного фонду як специфічного фінансового інструментарію, створеного центральним/ регіональним органом публічної влади як юридично, фінансово й організаційно відокремлений фонд публічних інвестицій, кошти котрого формуються за рахунок доходів бюджету від природних ресурсів або інших надходжень і який управляється й використовується з метою забезпечення стабільності та розвитку економіки території на певному часовому проміжку [36]. Перевага взаємного фонду полягає також у тому, що пайові внески у ньому можуть тримати не тільки публічні структури, але й юридичні та фізичні особи-інвестори, зацікавлені в реалізації проектів сталого розвитку територій.

Отже удвох випадках необхідно передбачати механізм часткового рефінансування вказаними фінансовими структурами не тільки окремих проектів, але й планових поточних заходів щодо охорони, збереження та примноження природного капіталу, оскільки система сталих фінансів має виконувати дві базові функції – накопичення на майбутнє та здійснення поточних видатків на забезпечення сталості розвитку території. При виборі варіантів використання фінансових засобів, отриманих у результаті природокористування як доходів, слід урахувати три основні (пріоритетні) завдання: створення підґрунтя для забезпечення фінансової сталості території через накопичення; ефективне використання їх частини як інвестицій з метою досягнення сталого розвитку територіальних економічних систем та забезпечення загального добробуту та якості життя населення, а також підтримання необхідного рівня відновлення екосистем, їх захисту від надмірного виснаження в результаті природокористування.

Відповідна процесна складова розбудови платформи управління ПРА – полягає в їх сек'юритизації на фінансовому ринку через формування пулів інвестиційних проектів, які пропонуються інвесторам. Оскільки окремий підприємницький проект, з одного боку, найчастіше є недостатньо великим і масштабним, щоб зацікавити зовнішніх інвесторів, а з іншого – потребує значних витрат часу на розгляд його ризиків, перспектив та особливостей, то проектна структура через фінансову компанію пропонуватиме зовнішнім інвесторам для купівлі збалансовані пули у вигляді сукупності часток стандартизованих підприємницьких проектів. Збалансованість такого пулу

базується насамперед на диверсифікації ризиків, коли усереднений ризик пулу різнорідних проектів значно нижчий, ніж за кожним проектом окремо, та максимізації дохідності, за якої середня дохідність пулу перевищує ринкову норму дохідності на фінансовому ринку, що і забезпечуватиме формування системи сталих фінансів територіального утворення. При цьому корпорація сталого розвитку відіграє роль реалізатора проектів співпраці влади і бізнесу в різноманітних форматах ППП, якими забезпечується вирішення господарських завдань сталого розвитку, а сек'юритизація природних ресурсів – фінансову сталість реалізації інвестиційної діяльності в межах певної території (рис. 2.17).

У цілому парадигма сталого фінансування спирається на використання природних ресурсів як джерела доданої вартості у вигляді природної ренти, яку можна і потрібно використовувати на потреби сталого розвитку, і передбачає, по суті, формування чітко спланованого фінансового механізму отримання, акумулювання та розподілу рентних доходів, генерованих цими ресурсами з використанням механізмів платформної економіки, насамперед платіжних.

Як свідчить світова практика, створення такого механізму, найчастіше, відбувається із застосуванням двох головних інструментів – плати за право використання та експлуатацію природних ресурсів. Як наслідок, формується мінімально допустиме надходження до бюджетів від розробки місцевих ресурсів, а також отримання публічним сектором частки прибутку підприємств-природо-користувачів (зокрема, податків, рентних платежів або частини прибутку за угодою про розподіл продукції чи іншими угодами, включаючи концесії, дивідендів за акціями як інструмента пайового капіталу, процентних виплат за позиками та ін.).

Відповідно, базовим завданням територіальних управлінських структур є розподіл ризиків і формування такої пропорції в отриманні природно-ресурсних доходів між державою, місцевими бюджетами та підприємствами, яка б сприяла реалізації завдань, визначених стратегічними напрямками розвитку територій, а також максимізації загального добробуту всіх учасників.

Цільовою функцією запровадження платформного підходу до управління територіальними активами є створення в територіальних громадах системи стратегічного корпоративного управління сталим просторовим розвитком, здатної формувати потоки підприємницьких проектів та створювати за допомогою платформних інформаційно-технологічних механізмів усі необхідні умови для організації взаємодії власників ресурсів, виробничих засобів, інвесторів та управлінців забезпечення реалізації проектів і програм сталого просторового розвитку. Через такі компанії може ефективно відбуватися і дивестиційний процес шляхом реалізації пайового капіталу публічного сектору в проектах публічно-приватної співпраці як пулу активів на фінансовому ринку іншим інвесторам.

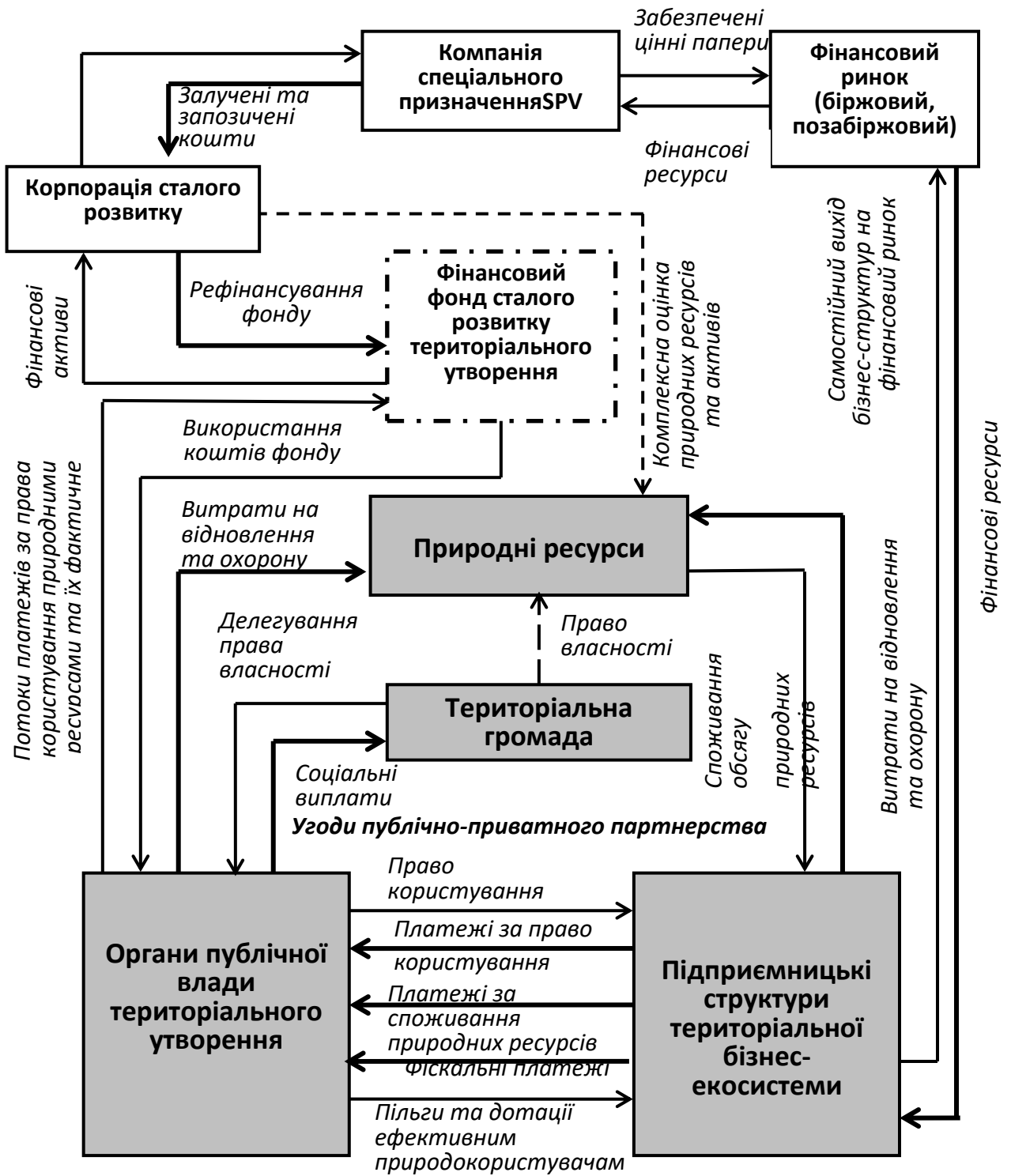

Рис.2.17 – Внутрішні платформні взаємодії у просторовій системі управління природно-ресурсними активами

Цими ж механізмами забезпечуватиметься і можливість повернення публічним структурам контролю над діяльністю територіальних корпорацій у сфері природокористування шляхом викупу корпоративних цінних паперів на фондовому ринку в майбутньому, якщо з'явиться така потреба.

Іншими дивестиційними механізмами є приватизація, довгострокова оренда, лізинг, концесійні механізми з мінімальною державною участю тощо, які потребуватимуть ретельного контролю, і, як мінімум, створення на національному рівні та обов'язкового представлення в інформаційній складовій платформи бізнес-екосистеми території реєстру-переліку об'єктів, які підпадатимуть під подібні механізми. Власне дивестиційний процес у цій площині має бути прозорим, супроводжуватися громадським обговоренням та передбачати щонайменше механізми екологічної відповідальності перед громадою і державою майбутнього власника або довгострокового користувача ресурсу, порядок нагляду і моніторингу за його діяльністю протягом усього періоду використання ресурсу в господарському обігу як економічного активу, що також може ефективно реалізуватися через функціонування інформаційно-технологічних платформ управління активами. Вимог щодо прозорості дивестиційного процесу можна легко та ефективно дотримуватись через платформні механізми шляхом створення відкритих реєстрів дивестиційних угод, завдяки яким контролюючі органи та громадськість отримуватимуть інформацію про кожну дивестиційну угоду, що стосується природного капіталу, у частині розкриття публічної інформації про об'єкт партнерства, учасників угоди, термін її дії, суми державних надходжень, виплачені (або такі, що залишилися до повної виплати) органам публічної влади бізнес-структурами.

Варто зосередити увагу на тому, що в Україні наразі немає такого документа природно-ресурсної політики, як закон або інший законодавчий акт (державна програма), який би визначав позиції держави щодо основоположних, пов'язаних із власністю на природні ресурси, питань та відповідних перспективних інституціональних перетворень, зокрема вільного господарського ринкового обігу сільськогосподарських земель, ефективного розподілу власності між державою, територіями та приватними власниками на ліси та водні об'єкти, гіпотетично – родовища корисних копалин із урахуванням можливостей і ролі держави, муніципалітетів та приватного сектору в збалансованому управлінні ПРА шляхом цифровізації платформної економіки. Отже, наразі навіть можливості державного сектору щодо використання природних ресурсів суттєво обмежені, тим більше як об'єктів публічно-приватного партнерства органами регіональної та місцевої влади.

Виходячи з цього, у найближчій перспективі основним провідником господарської діяльності за участю природних активів має стати ефективний користувач, що діє або на правах довірчого управління на основі відносин концесії чи правах дії угоди про розподіл продукції, або через створення

спільного державно-приватного підприємства чи проектної компанії з обов'язковою державною/муніципальною участю з правом здійснення конкретних дій, включаючи інвестиційну діяльність у відносинах, визначених договорами управління, обслуговування, оренди, концесії та спільними проектами, що передбачають використання природних ресурсів з метою отримання достатніх прибутків, соціальних та екологічних ефектів тощо шляхом спрощення і поширення різноманітних механізмів публічно-приватної співпраці з їх реалізацією на платформній основі. Тому доцільно розробити на довгострокову перспективу (наприклад, до 2030 р.) відповідно до намірів стратегічної політики сталого розвитку урядовий документ, який зафіксував би щодо природних ресурсів певну програму інституціональних перетворень, включаючи перспективи розвитку вільного ринку сільськогосподарських земель, можливостей щодо розвитку муніципальної та приватної форми власності на природні об'єкти, перелік потенційних об'єктів концесійних відносин.

З іншого боку, у перспективі варто запровадити інститут цивільної власності на природні ресурси та сформувати на основі надходжень від природної ренти, включаючи рентні платежі від орендарів, доходи від реалізації продукції, отриманої на основі угод ППП про розподіл продукції тощо, такий фінансовий агент, як національний суверенний фонд сталого розвитку держави, та системи сталих фінансів країни в цілому, що сприятиме створенню потужного фінансового джерела забезпечення сталого просторового розвитку країни. Відповідні положення слід урахувувати і в державних програмах, які стосуються питань цифровізації управління національним господарством у частині передбачення видатків на створення цифрових інтерактивних реєстрів природних активів, платформ управління ними, стимулювання розвитку сучасних механізмів фондового ринку, що забезпечуватимуть ефективність фінансових відносин у сфері залучення природного капіталу до економічного обігу в системі природно-господарських відносин у державі.

Саме тому і запропоновано методологічні принципи і методи визначення вагомості впливу на розвиток національної економіки цифрових платформ, функціонал яких розкрито із застосуванням комплексу способів, форматів і механізмів вирішення проблемних завдань у площині забезпечення ефективного залучення природних ресурсів як активів до господарського обігу та переходу до сталого просторового розвитку, системи формування комунікацій між публічним сектором, бізнесом та громадою і кожним кінцевим споживачем товарів та послуг. Вони спираються на взаємовигідну мережеву колаборацію учасників BES_T у виробничому процесі й, відповідно, генерацію цінностей для кожної сторони загалом, організатора, виробника й споживача у природно-господарському просторі

території, цифровою надбудовою над котрим виступає електронна платформа взаємодії.

Поряд із цим, сформульовано когнітивно-інформаційні положення опису характеру взаємодій агентів економічної діяльності платформи управління територіальними природно-ресурсними активами в системі управління сталим просторовим розвитком держави у загально-змістовному, організаційно-інституціональному та процесному розрізах, які, порівняно з існуючими, базуються на їх формалізації у такому форматі, що:

а) забезпечує перехід до структурно-проектного управління ПРА територіальних BES_Тв середовищі корпоративної муніципальної економіки природокористування з відокремленою складовою сек'юритизованого управління, які є похідними від природних фінансовими активами на сучасній інформаційно-технологічній управлінській платформі зі зворотнім зв'язком;

б) дозволяє вирішити проблемне завдання з підвищення ефективності управління природним капіталом при забезпеченні СР територіальних утворень.

Інформаційно-методичні засади розбудови інтеграційних платформ просторового управління природно-ресурсними активами. Як уже зазначалося, формування ПСУПРА на платформних засадах, потребує, у першу чергу, дослідження внутрішніх платформних взаємодій та застосування в їх межах цільового програмного забезпечення для моделювання наслідків прийняття управлінських рішень на базі, інкорпорованої до їхніх програмних блоків, об'єктивної системи показників із специфічними властивостями. З цією метою нагальним є виконати розробку та обґрунтування інформаційно-методичних основ розбудови та використання в державі платформ просторового управління ПРА. Їх опрацювання, на авторське переконання, слід здійснити за використання положень синергетичного, об'єктно-цільового й структурно-інформаційного підходів до формування прикладного інструментарію оцінювання та зустрічного прогнозування масштабів освоєння і використання ПРА держави та її регіонів. Якими, на відміну від існуючих, слід передбачити побудову в межах підсистем функціональних та прийняття рішень і розвитку комунікативного метапростору (що включено до ПСУПРА) сталих теоретико-аналітичних і прикладних моделей із високим ступенем апроксимації характеристик та порівняльної оцінки оптимальних, для залучення в межах національних бізнес екосистем, наявних природних активів у контексті формування національної економіки платформного типу за наслідками посилення конкурентних позицій учасників сталого господарювання і підвищення результативності просторового управління.

Відповідно теорія дослідження та обчислення параметрів надійності функціонування і розвитку ПСУПРА у контексті забезпечення переходу держави

та її регіонів до сталого розвитку – є надзвичайно складним комплексним завданням, яке торкається практично усіх функціональних напрямів діяльності НСЕС та освоєння ПРП регіонів. Адже, при формуванні загальних чи специфічних вимог, на авторське переконання, саме до міні-максних – граничних значень показників в межах цільового програмного забезпечення у просторі певної платформи, слід зважати і на те, що останні перетинаються з окремими (але декількома одночасно) сферами та процесами стратегічного управління, насамперед, при формулюванні та кількісній інтерпретації стратегічних інтересів реального сектору економіки, екології, медико-соціального забезпечення і, відповідно, базових для України видів економічної діяльності.

Відтак і інформаційно-методичні положення дослідження ПСУПРА України на платформних засадах повинні відповідати концепції СР держави і, відповідно, регіонів та певних територій й, бути адекватно прийнятими щодо реалізації в Україні її функціональним стратегіям. А, саме: інноваційно-інвестиційній, сировинно-ресурсній, екологічній, промисловій, соціальній та регіональним. Однак, програмний апарат платформного типу має бути доступним експертам і користувачам за різними управлінськими рівнями. Тому, використання певного складу показників, критеріїв та індикаторів має вкладатися й узгоджуватися з НЕІ. Бо, забезпечення відповідності вимог, єдності моделей сталого розвитку і освоєння природно-ресурсних активів, взаємозалежності та взаємо- стимулювання ресурсних, енергоекономічних, інноваційних, техніко-технологічних та інших процесів – і забезпечує єдність методичної бази просторового управління на сучасному етапі розвитку національної економіки та її базових галузей. Крім того, оцінка ПРА, прогноз тенденцій їх освоєння та рівнів ресурсо- й енерго-ємності пов'язана з комплексом проблем, що виникли за умов сучасних функціонування економіки України.

Процеси просторового управління використанням ПРА вимагають об'єктивної, повної інформації про показники, які характеризують, крім базових економічних, екологічних і соціальних параметрів, ще й причин, які обумовлюють їх зміну. Тож, для потреб довгострокового прогнозування макроекономічних показників, регулювання економічною, екологічною та соціальною сферами виникла, наразі, необхідність щодо впровадження спеціальної методології, особливих математичних, технічних, технологічних і платформних програмних засобів.

Для забезпечення єдиного підходу до оцінки ступеня дотримання інтересів, вірогідності прогнозів, реалізованості стратегій та досяжності цілей слід забезпечити єдність характеру використовуваних значень показників. Фактичні та ретроспективні показники відзначаються самим високим рівнем вірогідності, оскільки, саме вони і фіксують досягнуті результати. Менш високий – планові, оскільки відбивають передбачуваний стан промисловості

та результати його діяльності. Найменший - показники кількісної оцінки національних інтересів, до них і пред'являються найбільш високі вимоги, з погляду обґрунтованості, оскільки вони є базою для прийняття стратегічних рішень, наприклад, інвестиційної підтримки, реструктуризації чи модернізації національного господарства у відповідності з величиною наявних ресурсів. Таким чином, система дослідження та обчислення параметрів еволюції ПСУПРА повинна містити сукупність послідовних і взаємозалежних блоків та етапів діяльності науково-методологічного та прикладного характеру, систематизованих і зорієнтованих на універсальні методики експрес-діагностики, методи та моделі адаптивного управління в ресурсних обмеженнях.

При цьому, слід вказати, що вона може виявляти протиріччя, які суперечать процесам забезпечення сталого господарювання в державі або ж на певній території, визначає пріоритети та обсяги підтримки інвестиційних проектів. Але такі, що дозволяють підвищити рівень результативності управління природно-ресурсними активами та захист навколишнього середовища; забезпечує відповідність загальних та специфічних вимог до ресурсно-функціонального забезпечення діяльності національного господарства.

Зазначимо, що за використання платформного інструментарію є можливість виявити та оцінити вплив ризику і загроз різної природи на стійкість і позитивну динаміку розвитку бізнес-екосистем, сформувані організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку і, одночасно, раціоналізації використання стратегічного потенціалу держави тощо. Поряд із цим, дозволить обґрунтувати адекватні реальним процесам способи і засоби макроекономічного регулювання. Тож, саме розроблення алгоритму побудови платформної системи інформаційних каналів та комп'ютерних баз даних, за використання цільового пакету програмного забезпечення, доводить нагальність запровадження останнього і забезпечення безперервності техніко-економічного прогнозування масштабів природно-ресурсних активів та їх освоєння на різні терміни упередження.

Опрацювання інформаційно-методичного програмного забезпечення (в якості прикладу - «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*») для цілей формування платформної економіки вимагає посилення гнучкості технологій управлінських за рахунок використання цільового програмного продукту *MiNerGy v.5.0* та *MINprojet v.3*, де в алгоритмі двох блоків за економіко-статистичним прогнозом, використано інструментальне середовище інтелектуальних систем на основі нейронних мереж *Neiro Pro 0,25* та *Brain Maker 3.11*, стандартні пакети „*Statistica*” та *Windows-додатки Excel, Access*, які входять до авторських ІТ *MINPro* та *MINgraf*, упорядковує систему контролю за макроекономічними результатами діяльності у сфері просторового управління природно-ресурсними активами України.

Використання системно-блочного абстрактного моделювання і прогнозного тренування, методики експрес-діагностики системи просторового управління у складі з п'яти блоків, її елементів та складу оточення як більш або менш самостійних систем, забезпечує єдність аналізу і синтезу. А, це, у першу чергу, обумовлене значним синергійним ефектом від вдосконалення когнітивно-інформаційних комунікацій та провадження самої інформаційно-методичної діяльності, за якими, неможливість передбачення подій із великим ступенем вірогідності компенсується саме формуванням значного масиву інформації в межах «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*»(розроблення базується на цільових програмах [143-147; 157]).

Відтак, можна провести аналогію між інформаційними платформними технологіями та технологіями віртуальної реальності, опис при поєднанні елементів яких, обґрунтовує доцільність використання інформаційної структурної теорії систем та синергії, за використання яких можливим є створення гнучких комп'ютерних моделей в межах єдиної платформи задля визначення напрямів одночасного розвитку багатокомпонентних систем – економічних, енергоекономічних, екологічних, ресурсних, виробничих, соціальних та операційних. Цим можна доволно маніпулювати та варіювати. Завдяки тому, що сучасна комп'ютерна техніка дає можливість антропоморфізувати аналітичну базу досліджень, надати їй типологічної визначеності, виокремити необхідні показники, здійснити їх розподіл за інформаційними програмами, оператор /експерт платформи/ отримує можливість звичним механічним способом провести прогнозне тренування та моделювання пріоритетів, розроблення моделей освоєння ПРА, маніпулюючи вхідною інформацією та вагомістю впливів тих чи інших параметрів на сталий розвиток території чи стале господарювання.

Таким чином, в основі акомодатії платформних ІТ до науково-аналітичної діяльності управління просторовим розвитком лежить ідея, суть якої зводиться до того, що за допомогою відповідного програмного забезпечення, інкорпорованого до єдиної платформи, можна створити моделі контрольованих світів, економік, систем, мереж чи процесів. При цьому, є можливість, із значним ступенем достовірності, розробити для них проект місії, оптимальний варіант структури чи безпечний напрям зрушень в залежності від бажаності досягнення певних макроекономічних показників, термінів упередження подій, цілей сталого розвитку об'єктів та швидкості зміни орієнтирів суб'єктів управління. Поряд з цим, зауважимо про те, що користувач платформних програмно-технічних комплексів, змінюючи алгоритми і завдання: опрацьовує превентивні заходи, упереджуючи загрози позитивній динаміці розвитку та проявам гострої кризи у певній сфері діяльності; прораховує ймовірні ризики при зміні умов та складових стратегічного потенціалу з побудовою матриць кореляції між базовими показниками; здійснює оцінки майбутнього стану певного природно-

ресурсного активу з погляду найважливіших процесів, що відбивають їх сутність; формує систему показників-індикаторів із обґрунтуванням бажаних та допустимих граничних меж їх кількісного вираження, вихід за які – є свідченням втрати здатності національної соціально-економічної системи до саморозвитку і прогресу. Оскільки сучасні процеси в національному господарстві супроводжуються обміном необмеженої кількості даних, то синергетика і структурно-інформаційна теорія систем, за своїм характером та специфічними можливостями, найбільше відповідають принципам відбору і поєднання інформації, окреслюючи перелік вагомих факторів, основних параметрів порядку, від поєднання яких залежить вектор та якість розвитку системи просторового управління природно-ресурсними активами.

Таким чином, спрямування та синтез інформаційних потоків, у поєднанні з розробкою цільових платформних програм, у відповідності із запропонованими у даному дослідженні теоретико-концептуальними основами формування просторової системи управління, змінюють розуміння та ймовірність прогнозів, закладаючи основи для її органічного функціонування в межах нестійкої, на сучасному етапі розвитку, НСЕС.

Доцільно зазначити, що існуючі прогалини у забезпеченні достатньої ефективності управління інформаційним потенціалом можна заповнити за допомогою нукліаційної функції, яка, спершу, встановлюється в кінцевій області бази даних на єдиній платформі. І, лише потім, розповсюджується на весь інформативний простір управління. Мультиплікатором, при цьому, фігуруватиме компенсуючий синергійний ефект, що виникає в процесі формування просторової системи. Крім того надійність та вартість інформації мають розумні межі та економічні витрати. Визнаємо і те, що сучасна кібернетично-віртуальна реальність, яка характеризує інформаційно-економіко-виробниче суспільство, сприяє багатофакторному аналізу та осмисленню його місії, використовуючи різнопланові підходи, але пріоритетним залишається – інформаційно-синергетичний підхід до інформаційно-методичного забезпечення платформної економіки. Тож, за його використання передбачаються сфери й обсяги концентрації зусиль та стратегічних об'єктів ПРА, виводиться модель їх освоєння та використання, що, як своєрідний аттрактор, концентруючи та упорядковуючи навколо себе потоки інформації, породжує вивірені центри тяжіння елементів між компонентами просторової системи управління, що упорядкує рух інформації та вибірковість аналізу зустрічних потоків, виокремлюючи вагомішу з них. Саме розглянуто та дефініційно визначено три основні властивості системи показників і статистичної інформації, які забезпечать необхідний рівень обґрунтованості дослідження та обчислення параметрів ПСУПРА за форматом платформної економіки. До них віднесено: спостережливість - здатність простежувати параметри стану, що швидко змінюються; прогнозованість – теж саме по відношенню до параметрів майбутнього стану; ідентифікація –

теж саме для параметрів структури, що можуть вважатися незмінними.

Однією з найважливіших властивостей системи показників є прогнозованість, оскільки кількісно характеризує невизначеність знань майбутніх умов розвитку та функціонування просторової системи управління природно-ресурсними активами. Просторове управління здійснюється із деяким запізненням. Так, для обґрунтування стратегічних рішень щодо вибору оптимального варіанту рішень, наразі, використовуються дані про стан природно-ресурсного активу чи використовувані технології, які отримані не в момент його реалізації, а раніше, по меншій мірі за термін, який необхідний для прийняття рішення на його здійснення. Частково запізнення усувається, якщо для просторового управління використовуються дані, які були прогнозовані на момент реалізації певного заходу задля освоєння чи використання активу тощо. При цьому, саме прогнозування має помилку, яка визначається двома факторами: похибкою методу та невизначеністю самого процесу, який прогнозується.

Методи прогнозування базуються на результатах теоретико-методологічних розробок та проектних розрахунках, отриманих при активній участі суб'єкта управління, а це не попадає під статистичне розуміння прогнозу. Оскільки, діяльність людини в процесі отримання прогнозної інформації базується на минулому досвіді та, можливо, й застарілих даних. За використання статистичних методів прогноз вважається більш досконалим, тобто таким, який використовує повністю інформацію, але прогнозувати можливо лише такі процеси, значення яких в різні моменти можна корегувати, постійно підвищуючи ступінь точності. Величина зворотна дисперсії помилок прогнозування і є властивістю піддаватися прогнозу. Природно, цей показник, деякою мірою, залежить від часу упередження, тобто, часового циклу просторового управління та від достовірності визначення макропоказників у ретроспективного періоді дослідження. Ступінь зменшення величини дисперсії помилок прогнозу при скороченні інтервалу упередження визначає ефективність корекції раніше прийнятих рішень щодо впровадження заходів із підвищення ефективності використання природно-ресурсного активу. Пристосування до змін поточних умов, уточнення раніше прийнятих рішень мають рацію лише тоді, коли помилка прогнозу на більш короткий проміжок часу зменшується настільки, що прийняття більш оперативних заходів може дати додатковий ефект.

При прогнозі необхідна наявність замкнутого циклу кореляції вхідної і вихідної інформації для підвищення загальних та специфічних вимог до результативності просторового управління, що і забезпечить точність прогнозу, а звідси і наукове обґрунтування темпів економічного зростання на перспективу. Доцільні терміни упередження при довгостроковому прогнозуванні авторами визначено 80, 65 та 25 років, середньостроковому – 15, короткостроковому - 5 років. Встановлено умовою використання

прогнозів в якості фільтру для корегування напрямів науково-технічних досліджень на різних етапах розроблення інновацій, виключення стрибків при здійсненні останніх, забезпечення доцільності інтелектуальних розробок та попит на них.

Зазначеним вимогам відповідає запропонована авторами у роботах [19; 135] цілісна концепція застосування просторового управління, яка забезпечує експрес-оцінку стану і перспектив процесів освоєння і використання природно-ресурсних активів та експрес-реагування на вимоги зовнішнього середовища й зміни в якості наявного стратегічного потенціалу держави. Оскільки концепція базується на пріоритетних засадах застосування замкнутого циклу у просторовому управлінні на платформних засадах, оцінюванні та прогнозі, коригуванні макропоказників, регулюванні та визначенні напрямів діяльності НСЕС, а також при обґрунтуванні нововведень та впровадженні прогресивних технологій у практику сталого господарювання.

Під спостережливістю системи показників розуміють можливість отримання оцінок параметрів стану певної системи за даними вимірами для заданої моделі об'єкту. Ця властивість дає змогу при наявності імітаційної моделі, отримувати дані про інші ще не виміряні параметри, що описують стан просторової системи, її підсистем, елементів та складових. Вона найтісніше пов'язана саме з моделлю, а не з самою реальною системою, яку описує модель. У складній системі кількість параметрів, що характеризують її стан, практично, нескінчена, тому визначити їх на основі обмеженого числа вимірів - неможливо. У моделі ж виділяються лише істотні параметри і фазові координати, що описують стан просторової системи, що можуть бути визначені шляхом кінцевого числа вимірів чи обчислень з тією чи іншою точністю. Застосовуючи систему спрощуючих умов та припущень автори відзначають дві суттєві особливості, які дозволяють конкретизувати визначення спостережливості. У першу чергу, це особливість, що характеризує нелінійний характер співвідношень між параметрами економетричних моделей. Наприклад, нелінійність між коефіцієнтом результативності управління просторовим розвитком при впровадженні прогресивних технологій чи заходів, або нелінійність між коефіцієнтом ефективності використання сировини, активу тощо чи термів на реалізацію певного проекту. У зв'язку з наявністю таких невідповідностей, система вимірів, що забезпечує спостережливість в одних режимах, перестає забезпечувати її в інших. Для ряду ситуацій впровадження меж впливу параметрів економетричної моделі залежності забезпечує спостережливість у всьому діапазоні можливих змін. Але, для кожного виду економічної діяльності чи використовуваної технології, ці умови можуть бути різними – специфічними.

Істотна особливість властивості спостережливості – структурна, тобто при оцінці та прогнозуванні результативності просторового управління

помітно виражена та має вирішальне значення ієрархічна структура побудови комплексу моделей. В ній узагальнений інтегральний показник має бути обчислено на основі інтегральних, за окремими моделями заміщення технологій – тобто, МЗТ. А кожен інтегральний показник визначений на основі його моделі складається, у свою чергу, з кінцевої кількості коефіцієнтів. Тобто, узагальнений інтегральний показник результативності просторового управління має складові процесів, представляє собою типізований трьох-чотирих-п'яти і більше рівневий вузол. Кількість вимірів, визначення ієрархічних показників, коефіцієнтів може бути обмеженою і мінімальною, але дотримуватися меж на динамічні процеси сталості у досліджуваній площині.

Ідентифікація як властивість системи показників полягає у можливості визначення адекватності побудованої моделі реальному стану та отримання кількісно-якісних оцінок параметрів моделі. Необхідність отримання останніх обумовлена тим, що ці параметри повільно, але змінюються в процесі розвитку та функціонування досліджуваного об'єкту. Параметри розрахункової моделі не завжди відповідають параметрам реальних елементів, а можуть відображати властивості деяких еквівалентів, тобто представляють собою агреговану інформацію без урахування умов та чинників, які протягом визначеного періоду сталі і не змінюються.

Виходячи з цього, використання методів математичної обробки вихідних даних є невід'ємною частиною інформаційного забезпечення просторової системи управління природно-ресурсними активами. Використання таких методів, як оцінювання поточного стану (отримано обґрунтовані дані про поточні значення швидкозмінних параметрів просторової системи управління) та ідентифікації (визначені, практично, незмінні параметри економіко-математичних моделей результативності) надає достовірну інформацію про майбутнє й еволюцію самої системи, що виступає, наразі, вже в якості системи-атрактору у досліджуваному просторі.

Дотримання зазначених особливостей є важливим і при розгляді процесів просторового управління у реальному часі, і при зіставленні темпів корегування управлінських дій та уточненні інформації про умови функціонування і розвитку національного господарства, галузей і технологій. Зазначимо, що спостережливість залежить від адекватності економіко-математичних моделей визначеним моделям розвитку НСЕС та від масштабів змінних, які описують їх стан.

Поряд із цим, доцільним є впровадження й врахування такої системи масштабів, яка б відтворювала абсолютну цінність інформації для кожного функціонального рівня просторового управління природно-ресурсними активами. При цьому, зазначене вище можливе лише за умови наявності (обґрунтування й розробки) єдиного критерію оцінки досліджуваних процесів – тобто, з освоєння і використання активів, а також прогнозування

ефективності функціонування національного господарства, загалом.

Певним чином підсумовуючи дані викладки можемо констатувати про те, що обчислений за сформованим комплексом еколого-, соціо- й ресурсо-економічних моделей узагальнений інтегральний показник-індикатор результативності просторового управління природно-ресурсними активами є критерієм, який не просто вказує у кількісному виразі на ефективне чи неефективне використання природно-ресурсних активів, а й оцінює та дозволяє прогнозувати їх рівень на певний період упередження. Оскільки, кількісну оцінку результативності просторового управління буде одержано за допомогою відносного формату абсолютних показників, що використовуються в статистичних розрахунках, плануванні, обліку й аналізі діяльності досліджуваної сфери управління, то існують реальні підстави для обчислення граничних (міні-максних) значень критерію, що є передумовою практичного використання агрегованих показників-індикаторів результативності в межах системи національних рахунків (СНР). Запропоновані універсальні методи та моделі платформної оцінки та прогнозування масштабів освоєння і використання ПРА мають й інші інформаційні властивості: а) адаптованість, в яку вкладаються функціональні задачі щодо врахування та відтворення у математичному образі економіко-математичних рішень фактору поступового старіння вхідної інформації; б) рекурентність вихідних показників, що відтворюватиме корекцію математичного опису елементів в процесі зміни складових ПРА держави чи заміни або оновлення технологій їх освоєння, використання чи перероблення.

Упереджуючи викладки авторських розробок, відмітимо: запропоновані методики (експрес-діагностики, чотирьох-рівневого прогнозу, обчислення прогнозів макропоказників, побудови системи показників-індикаторів, критеріїв результативності просторового управління з використанням платформного комплексу модельних рішень) підтвердили якість опрацьованих підходів до обробки інформації, формування прикладного інструментарію та цільового пакета програмного забезпечення за різними за версіями авторської цільової програми «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» щодо їх відповідності вимогам до інформаційно-методичного забезпечення. Тобто, науковість, систематичність, комплексність, оперативність, регулярність, об'єктивність, економічність, точність, обґрунтованість, репрезентативність і релевантність.

На авторське переконання, найбільш повне виявлення внутрішньогалузевих резервів і отримання передбаченого ефекту від просторового управління процесами освоєння та використання ПРА можливе лише у випадку по-елементного їх розгляду. Отже, основним завданням проектного аналізу за платформним форматом є визначення напрямів і шляхів оптимізації використання ПРА у перспективному періоді. Тобто, його

сформулюємо наступним чином: замість збільшення обсягів чи масштабів освоєння активів – оптимальне їх використання. В уявленні авторів, при оцінці та прогнозі важливіше отримання взаємно збалансованих кількісних оцінок із якісним аналізом переваг тих чи інших варіантів, що забезпечить управління достовірною інформацією про обсяги та види споживання.

Джерелом вихідної інформації проведеного дослідження та обчислення параметрів ПСУПРА мають стати існуючі офіційні данні Державної служби статистики України, документи статистичної звітності, річні звіти господарської діяльності видобувних і переробних підприємств, техніко-економічні характеристики проектів. Економічний аналіз цих матеріалів із використанням інформаційного забезпечення, розробленого у межах даного дослідження, дозволить отримати показники, на базі яких здійснювалось моделювання динаміки розвитку досліджуваної сфери діяльності, прогноз макропоказників і вибір моделі сталого розвитку зростання з урахування досвіду країн світу. При цьому, застосування ІТ платформного типу при формуванні, моделюванні динаміки та обчисленні параметрів п ПСУПРА дозволить об'єднати декілька робочих процедур в одну, одночасно прискорюючи, у кілька разів, аналіз результатів та скорочуючи терміни розроблення прогнозу показників результативності на різні терміни упередження.

Отже, ІТ та їх інструментальне вирішення платформного типу, за особливостями впливу масштабів освоєння ПРА на технологічне зростання, можна відрізнити за групами, що забезпечують:

I) – активізацію заходів по забезпеченню сталого розвитку територій за рахунок автоматизації технологічних процесів;

II) – появу й активізації проривних процесів, що дозволяють перейти до нових вимог і правил оцінювання та прогнозування результативності просторового управління ПРА. Саме вказане і дозволяє визначити вплив платформної технології, та цільових пакетів програм в її межах, на подальшу перебудову ПСУПРА в Україні (табл. 2.20).

Результатами системного подання даних та виокремлення нових принципів формування платформного цільового інформаційного забезпечення, подальшого дефініційного визначення і функціонального змісту основних понять та термінів цільового пакету платформного програмного забезпечення «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*», а також формалізації архітектури платформного пакету програмного забезпечення задля оцінки та прогнозу результативності просторового управління природно-ресурсними активами за авторською програмою «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» – дозволяють засвідчити і підтвердити про нагальність і доцільність використання відповідних програм платформного типу з урахуванням їхніх переваг щодо створення відповідних просторових структур у інших видах діяльності задля продовження дослідницької і

науково-практичної роботи над новими „проривними” рішеннями стосовно вдосконалення механізмів просторового управління із метою досягнення бажаних результатів за наслідками реалізації їх дії; поширення досвіду використання розроблених методів, методик та практичного інструментарію забезпечення результативності просторового управління на інші сектора національного господарства, із концентрацією зусиль на їх вдосконаленні та адаптації за урахування вимог до вибору та запровадження найбільш необхідних та ефективних технологій управління.

Таки чином, розроблено та обґрунтовано інформаційно-методичні основи розбудови платформ просторового управління ПРА, опрацювання яких виконано за використання положень синергетичного й структурно-інформаційного підходів до формування прикладного інструментарію оцінювання та зустрічного прогнозування масштабів освоєння і використання ПРА держави та її регіонів. Ними, на відміну від існуючих, передбачено побудову в межах підсистем функціональних та прийняття рішень і розвитку комунікативного метапростору (що включено до ПСУПРА) сталих теоретико-аналітичних і прикладних моделей з високим ступенем апроксимації характеристик та порівняльної оцінки оптимальних для залучення в межах бізнес екосистем України наявних природних активів у контексті формування національної економіки платформного типу за наслідками посилення конкурентних позицій учасників сталого господарювання і підвищення результативності просторового управління.

Доведено, що застосування інформаційно-методичних платформ за єдиним форматом є можливим для використання експертами й користувачами за різними управлінськими рівнями.

Обґрунтовано організаційно-економічний підхід до формування платформного апаратного комплексу цільових програм із просторового управління ПРА. Зазначимо, що його розробка спирається на добір системи показників за трьома інформаційними властивостями (прогнозованість, спостережливість, ідентифікація) та врахування вагомості впливу платформної технології та використання в її межах специфічного практичного інструментарію прогнозного тренування й прогнозування (за програмою «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*») на перебудову національної економіки за платформним форматом, забезпечує посилення гнучкості управлінських технологій, упорядковує систему контролювання за макроекономічними результатами діяльності та регулювання масштабів освоєння і використання ПРП держави, регіонів та певних територій.

Таблиця 2.20 – Вплив платформної технології на перебудову просторової системи управління природно-ресурсними активами *

Припущення	Технологія	Запропоновані принципи**	Засоби реалізації
Інформація може з'являтися в певному місці	Розподіл, набір та класифікація інформаційно-методичної бази даних	Інформація може з'являтися водночас в різних місцях тоді й ті проміжки часу, коли вона необхідна	Автоматизовані системи управління природно-ресурсними активами, глобальні розподільчі системи та ін.
Складну аналітичну роботу виконують експерти	Експертні системи	Роботу платформних експертів можуть виконувати спеціалісти по загальним питанням	Програмування за результатами прогнозного тренування та планування, обсягів освоєння і прогноз всіх видів природно-ресурсних активів
Вибір між централізацією і децентралізацією промислового виробництва	Теле-, інформаційно-комунікаційні мережі	На різних рівнях управління ПРА можна користуватися перевагами централізації і децентралізації, одночасно.	Віртуальні об'єкти в мережі INTERNET та використання адаптивного цільового програмного забезпечення
Експертне визначення можливих значень прогнозних показників та основних енергоекономічних показників	Синтетичні нейромережі та пакети моделювання і прогнозування з системою навчання	Використовуються генетичні алгоритми у поєднанні з нейромережами, які визначають функцію, загальні приклади та пріоритетну лінію, а за умов дискретності виходів - класифікують наявні активи. Обґрунтовуються періоди упередження, виконується кореляційний аналіз часових рядів та показників. Використовуються графічні засоби аналізу даних, а також багатослойні, рекурентні мережі, радикальні базисні функції, алгоритми кластеризації та комбінування нейромережі.	Розроблення нових алгоритмів та методик оцінювання та прогнозування обсягів енергоспоживання і втрат за використання нейро-мереж: Neuro Pro 25, Brain Mak, MATLAB 6,5 із засобами Neureal Network. Для аналізу та обробки вхідних даних, їх імпорту та експорту у Excel та Access - NeuroShell 2, STATISTICA Neural Networks, Trajan 4.0, Project Expert, Excel Link

Продовження таблиці 2.20

Припущення	Технологія	Запропоновані принципи**	Засоби реалізації
<p>Прийняття рішень та вибір варіантів із можливих альтернатив здійснюється на всіх ієрархічних рівнях управління промисловістю (ієрархічне прийняття рішень</p>	<p>Засоби підтримки прийняття управлінських та техніко-технологічних рішень з доступом до баз даних за використання методів економіко-математичного моделювання</p>	<p>Застосовується генетичне програмування з коригуванням прогнозних показників зустрічним розрахунком і підтвердженням достовірності за використання моделей заміщення технологій – тобто, МЗТ і, відповідно, комплексу модельних рішень побудованих за ТЕП із урахуванням вагових коефіцієнтів.</p> <p>Вказане виконується із метою обчислення допустимих меж змін прогнозних показників на певні терміни упередження, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку різних елементів відтворення у промисловому виробництві.</p> <p>Зазначене дозволить знижити до мінімуму імовірні похибки у розрахунках.</p>	<p>Цільовий пакет програмного забезпечення «<i>MainStream. Pro Platform Software v.1.1</i>», архітектуру якого сформовано з 2 Комплексних функціональних блоків, тобто, з 4 комплексних модулів.</p> <p><i>стохастичний етап прогнозу</i></p> <p>I. MINPro - з програмами BRAINVMAK та NEURO PRO 0,25 для обчислення прогнозу з урахуванням деструктивних факторів впливу і ризиків;</p> <p>II. MINgraf - за використання стандартних пакетів „Statistica” та Windows-додатків Excel, Access - варіативний економетричний прогноз з графічним аналізом результатів;</p> <p><i>стаціонарний етап прогнозу;</i></p> <p>III. MiNerGy v.5.0.прогноз за використання ГСТТП-структур на основі системи показників-індикаторів без врахування ретроспективних тенденцій;</p> <p>IV. MINprojet v.3 прогноз за адаптивними моделями з кореляційним аналізом на основі М-норми: альтернативного критерію оцінки нововведень;</p>

Закінчення таблиці 2.20

Припущення	Технологія	Запропоновані принципи**	Засоби реалізації
Отримання, зберігання, пошук та передача інформації вимагає формування комунікаційних центрів	Безпроводний зв'язок, комп'ютери, датчики, автоматичні системи	Мобільність при надсиланні, отримванні та узагальнені інформації . Моделювання як засіб вирішення енергоеко-номічних проблем	Програмне забезпечення - <i>ETHERNET, INTERNET, MATLAB 6,5</i> з візуалізацією результатів роботи та підбором архітектури комунікаційної мережі;
Пошук об'єктів для діагностики технічного стану	Авто-індексування та відстеження за обладнанням	Алармові повідомлення: об'єкти інформують про своє місцезнаходження, стан та перспективи напрацювання на відмову.	<i>INTERNET+Сотовий</i> зв'язок, глобальні комунікаційні мережі та глобальні системи технологій.

*Джерело: обґрунтовано авторами ;

** Розроблено авторами як основа для стохастичного та статичного етапів зустрічного чотирьох-рівневого прогнозу масштабів природно-ресурсних активів(економіко-статистичного та економіко-технологічного прогнозів).

2.5 Напрями імплементації просторової моделі управління природно-ресурсними активами

Механізм варіативного інтегрального просторового управління територіальними природно-ресурсними активами. Зосереджуючи увагу на категорії «просторового її парадигмальному розумінні. Маються на увазі три, більш-менш, усталених підходи до її трактування: територіальний, ресурсний та управління. З позицій територіального підходу розглядається насичена територія, що вміщує безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, господарського освоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі тощо. Ресурсний підхід визначає об'єктами управління сукупність «економічних дій», під якими розуміється певний зв'язок між цілями і засобами, а також передбачається особливий характер самої дії. Інформаційний підхід трактує простір, в основному, через частини інформаційної складової економічного процесу. У такому разі модель просторового управління природо ресурсними активами формується інформаційними потоками, які циркулюють між господарюючими суб'єктами, і саме вони визначають структуру цього простору, але, в ширшому розумінні.

Такий підхід дає можливість зосередити увагу на тій частині взаємодії суб'єктів господарювання, яка стосується трансакцій різного походження, що відбуваються завдяки обміну інформацією, та забезпечує входження в загальний інформаційний потік. Таким чином, інформаційний підхід дає можливість визначити інтегральний простір управління у категоріях так званої процесної економіки, чи економіки потоків. Саме з урахуванням сказаного ми розглядаємо абстрактну модель простору з позиції загального трактування топологічного простору, який являє собою відповідну множину, що сформована з елементів будь-якої природи, в якій тим чи іншим способом встановлюються граничні співвідношення. У такому разі економічний простір характеризується як сукупність відносин між економічними суб'єктами та системами, що їх упорядковують, і динамічно розвиваються в часі. Це має далекосяжні наслідки, оскільки від фізичних, перцептуальних ознак простору веде нас у площину вивчення віртуальних співвідносин. Такий феномен потребує окремої уваги, однак у межах даної роботи протиставлення зазначених підходів знімається у площині пост-некласичної дослідницької методології, оскільки вказує на необхідність врахування фактору їх домінантного ієрархічного співвідношення. В будь-якому випадку очевидно, що проблема переходить у комунікативну площину. Тому далі питання формування механізму просторового управління територіальними природно-ресурсними активами лежить саме у площині комунікативних означень.

Взагалі, саме фактор комунікації формує такі відносини між економічними процесами суб'єктів господарювання, які забезпечують отримання бажаних результатів чи ефектів від економічної діяльності в

сукупному господарському процесі. Отже, належне комунікативне поле забезпечує зниження параметрів тривалості трансакцій, а відтак, і витрат, що відповідатимуть прийнятому рівню. Можна припустити, що чим вищим є рівень концентрації комунікативного поля, тим кращою є конкурентоспроможність включених до нього суб'єктів господарювання щодо аналогічних суб'єктів поза його межами. Розглядаючи економічний потік як відповідну сукупність інформативно-енергетичних кореляцій, що рухаються в економічному просторі через взаємодію суб'єктів господарювання, а економічний оборот – як систему взаємозв'язків між ними, можна побачити місце комунікативного фактору як окремого виду простору або поля.

Так, слід признати, що комунікативне поле встановлює режим швидкості економічного обігу відповідних економічних потоків і, по суті, визначає матрицю економічного простору як такого. У цій площині доцільно підкреслити таке: комунікації слід вибудовувати в руслі забезпечення процесу запобігання виснаженню природно-екологічного потенціалу навколишнього середовища, про що йтиметься далі.

Як відмічалось вище, категорія «комунікація» розглядається авторами в широкому сенсі як система, в якій реалізуються процес взаємодії суб'єктів господарювання, що забезпечує передачу інформації, зокрема, щодо руху природно-ресурсних активів. У результаті поширюються майже на всі ланки життєвих циклів. Крім того, ускладнення комунікації веде до організації людського буття у природний стан нерозрізненної комплексності. Саме цей факт змушує заново визначати роль та місце природно-ресурсного активу в системі господарських відносин.

Таке бачення зумовлює необхідність відображення специфіки формування простору управління природно-ресурсними активами у різномірній та різночасовій площині (табл. 2.21). Універсальна матриця, що представлена раніше свідчить про наявність, практично безлічі комунікативних зв'язків які формуються між суб'єктами господарювання щодо використання природно-ресурсних активів.

Еволюція системи комунікацій змушує суб'єктів господарювання повному взаємодіяти з навколишнім середовищем. Зазначимо, що пропонуване еколого-економічне кодування простору життєдіяльності поступово стає повсякденною реальністю, вимагає і формує відповідні когнітивні фрейми.

Значущим моментом, при цьому, стає пошук сучасних форм економічного самозабезпечення функціонування територіальних господарських систем на рівні вимог щодо їх безпечного існування. У даному разі мається на увазі досягнення мета-нарративного ефекту за рахунок використання дискретних інкорпорацій у межах загальних методів децентралізованого управління територіальним простором. Даний підхід і реалізується в межах «платформної економіки», про що було сказано раніше.

Таблиця 2.21 – Універсальна матриця інтегрального простору управління природно-ресурсними активами*

Просторовий рівень	Часові етапи		
	I	II	III
Мета- рівень	Мет-I	Мет-II	Мет-III
Макро- рівень	Мак-I	Мак-II	Мак-III
Меза- рівень	Мез-I	Мез-II	Мез-III
Мікро- рівень	Мік-I	Мік-II	Мік-III
Нано- рівень	Нан-I	Нан-II	Нан-III

*Джерело: систематизовано авторами.

З цього, визнаємо, що означене авторами питання становить інтерес, тому, що дає орієнтири на зміну механізму формування вартості наступної промислової революції на низовому рівні. Новітній принцип господарювання здійснюється в результаті взаємодії платформ з бізнес-екосистемами, що є характерним для умов нової промислової революції. Важливим є те, що в такій моделі розвитку, на відміну від звичайної, для надання продуктів і послуг компанії створюють технологічні платформи, які дають можливість різним ринковим гравцям за принципом кластеризації самим створювати нові продукти і послуги та обмінюватися спільно створеними цінностями. Цей аспект є особливо важливим при організації спільної діяльності об'єднаних територіальних громад, тобто має вагоме прикладне значення.

Підкреслимо, якщо індустріальна економіка передбачає послідовну та односпрямовану лінію формування вартості, де економія досягається за рахунок зниження маржинальних витрат завдяки ефекту масштабу, то платформна економіка виграє за умов становлення бізнес-екосистем, у яких різні ринкові агенти можуть взаємодіяти разом щодо створення спільної цінності (shared value). На відміну від жорстких ланцюжків минулого, бізнес-екосистеми являють собою розподілені, адаптивні, відкриті соціотехнічні системи, що функціонують на засадах самоорганізації, масштабованості та стійкості (sustainable). Економічний ефект при цьому формується учасниками бізнес-екосистем: чим більшими є їх кількість і різноманітність, тим ширшими виявляються можливості поділу вартості та, відповідно, генерації нової.

Платформа потребує швидкого виведення на ринок нових продуктів і послуг на умовах досягнення високої адаптивності до потреб та інтересів задіяних учасників процесу господарювання. Відомо, що мережевий ефект двостороннього ринку виникає за рахунок того, що користувачі (зазвичай

творці продукту і споживачі) створюють додану вартість, отримуючи взаємовигідні переваги. У такому разі високий розвиток просторових мереж дозволяє не тільки залучати велику кількість різних ринкових гравців, але й примножувати можливості створення доданої вартості. Водночас високий ступінь розвинутої інфраструктури (транспорт, комунікація, енергія) дає можливість платформі стати повсюдною, екстериторіальною.

I, відповідно, тут виникає необхідність трансформації традиційних організаційних схем менеджменту в напрямі організації діяльності на основі конструювання майбутнього через проекцію минулого досвіду у вигляді ідеї проекту. Саме проектний підхід передбачає формування бізнес-екосистеми, тобто відповідного мета-простору, в якому народжується, реалізується і споживається проектний продукт. Сутність цього простору, зокрема, передбачає формування активів природного походження. Змістові ознаки ідентифікації природного активу базуються на врахуванні загальних властивостей активу як такого. По-перше, він, у відповідності до положень проектного підходу, забезпечує саме ймовірні, потенціальні економічні вигоди від використання у майбутній господарській діяльності. Так, природно-ресурсний потенціал, будучи залученим до господарського обороту окремо, у складі або комплексно з іншими активами, прямо чи опосередковано сприяє збільшенню майбутніх чистих грошових потоків. По-друге, усі учасники логістичного ланцюга освоєння і використання певної природи активу повинні мати змогу повноцінно отримувати, коригувати та контролювати вигоду (shared value) від цього процесу. По-третє, правовий акт або подія, що характеризуються правовими наслідками, у результаті яких виникло право отримання або контролю над вигодами від використання активу, на цей момент повинні вже відбутися, тобто має бути вибудована необхідна інституційна складова (організовано проектну компанію, укладено угоду про відносини концесії тощо).

Таким чином, ключовою ознакою природного активу є економічна віддача в результаті його використання в економічній діяльності. Основною характеристикою актуальної, або потенціальної, вигоди, що можуть отримати суб'єкти господарювання від залучення ресурсу в економічний обіг, слід вважати відповідну ставку доходу на оцінену вартість активу (ставку доходу на капітал), яка має перевищувати ставку доходу від альтернативного використання ресурсу, перш за все – норму дохідності в даній сфері господарювання чи у країні в цілому (ставку дисконтування). У моделі проектно-діяльнісного підходу природний актив має свої характерні ознаки (прив'язка в загальному випадку до території, загальнонародний характер власності на актив, довірче управління активом тощо), на які необхідно зважати, оскільки це стосується безпосередньо перспективного моделювання певних напрямів використання активів для максимізації чистого доходу (new economic welfare).

Змістовні ознаки варіативності. Складність простору управління територіальними природно-ресурсними активами, об'єктивно, потребує формування і використання гнучкого варіативного механізму впливу. Варіативність процесу управління є особливою ознакою підвищення ефективності управління бізнес-структурами за рахунок їх адаптування до зовнішніх та внутрішніх вимог та потреб. Варіативність є також засобом, що дає можливість визначити альтернативні значення ключових компонент процесу управління з вибором найбільш прийомного варіанту реалізації процесу управління. У рамках моделювання процесу управління, бажано, спиратися на різні форми прояву варіативності, включаючи цільову, аферентну (вхідну, сенсорну), а також еферентну (моторну, вихідну). Більш того, при визначенні конкретного управлінського підходу слід проводити пошук творчого їх поєднання, враховуючи предметні обставини, що торкаються питань різноманіття, різнорівневих та диференційованих якостей, спадкоємностей у багатовекторному просторі управління територіальними природно-ресурсними активами. Наприкінці, необхідно вийти на вибір індивідуальної траєкторії управління. Таким чином, варіативність можна визначити як таку управлінську проблему, що забезпечує пошук та вибір найбільш придатних варіантів реалізації управлінської діяльності в частині встановлення цілей, підходів, типів, об'єктів, функцій, технологій тощо.

Властивість варіативності щільно кореспондується с поняттям інтегральності. Об'єднання відбувається через співвідношення системного, синергетичного та ситуаційного підходів до процесу управління.

Забезпечення ефекту інтегральності передбачає широке використання понять «система», «системний підхід». Як відомо, система – це сукупність взаємопов'язаних, інтегрованих елементів, упорядкованих за конкретною ознакою в межах певної структури. У нашому випадку, вони і обумовлюються за наслідками формалізації універсальної матриці. Системний підхід, як метод дослідження, концентрує увагу на процесах концепції управління, в якій організація чи будь-якого іншого типу складна система, розглядається як відкрита система, що взаємодіє із зовнішнім середовищем і складається з взаємодіючих елементів, в результаті чого й утворюється синергетичний ефект. При подальшому аналізі вихідних положень системного підходу стає зрозуміло, що відтворення та ідентифікація лише простого взаємозв'язку – недостатньо. У цій площині стає важливим встановлення типу конфігурації, тобто за якою ознакою взаємозв'язки будуть встановлені, та який вид прийме структура системи. Крім того, розглядаючи інтеграцію через поняття «комплекс», як набір певної кількості елементів, що становлять щось ціле, ми можемо побачити, що цей набір може бути різним, представляючи собою особливі варіанти конфігурацій.

У зв'язку з вищенаведеними аргументами, виникає необхідність розглядати вибір підстав для інтеграції елементів системи, а значить, і

знаходження варіантів сукупності взаємопов'язаних елементів. Звісно, завдяки інтеграції в системі може виникати синергетичний ефект, який обумовлений появою нової якості, що стає перевагою цілого по відношенню до частин що її утворили. В рамках синергетичного підходу бачимо, що в штучних системах основною організаційною проблемою стає вибір підстав для об'єднання, а також типу конфігурації складових. Тобто, способи здійснення інтеграції, визначається варіативністю елементів системи що приймаються до уваги.

У рамках ситуаційного підходу, враховуючи те що організація як правило є занадто складною і динамічною системою, заперечується можливість висунення універсальних принципів управління діяльністю у контексті як її специфіки, так ситуацій, що обумовлюються специфікою завдань, характером зовнішнього середовища, технологіями тощо. Але, важливим фактором є те, що ситуаційний підхід робить особливий акцент на динаміку зовнішнього середовища організації, яка може бути різноманітною не тільки для всієї організації, але і для різних її частин і секторів. При цьому, організаційна структура та властивості організації (і, відповідно, інституції, яка опікується проблемами запровадження у практику просторової системи управління природно-ресурсними активами – ПСУ_{ПРА}) повинні свідомо змінюватися у відповідь на вимоги зовнішнього середовища. Тобто, з системних позицій виникає необхідність формування інноваційної універсальної моделі нового типу, згідно з якою сучасна ділова організація повинна трактуватися як складна, комплексна і багаторівнева система, що формується з простих організаційних систем.

У цій площині, розглядаючи процеси інтеграції та варіативності за положеннями ситуаційного підходу, ми ідентифікуємо базову підставу для вибору тих чи інших варіантів інтеграції. Такою підставою може бути ситуація, що виникла у внутрішній і зовнішній середовищі системи діяльності організації. Ситуацію у зовнішньому середовищі задає соціальне замовлення на діяльність, а у внутрішній – цілі діяльності та умови для їх здійснення. Більш того, необхідна інтеграція зовнішнього і внутрішнього середовища, яка може здійснюватися в різних варіантах, в залежності від ситуації, що розглядається. Саме тому ми свідчимо і підтверджуємо про існування гнучкості новоствореної моделі системи управління, яка має здатність змінюватися у відповідності до ситуації, пов'язаної із необхідним рівнем інтеграції, що задається соціальним замовленням, цілями діяльності, завданнями та наявними умовами.

Таким чином, інтегративно-варіативний підхід щодо реалізації дії функціоналів просторового управління не лише передбачає, а й уможливорює побудову відповідного типу системи управління, реалізованої на основі вибору варіантів інтеграції елементів її внутрішнього та зовнішнього середовища задля знаходження оптимального шляху реалізації мети і

дотримання права суб'єктів на вибір варіантів діяльності для забезпечення її різноманітності в рамках цілісної системи. І, у цій площині, саме розроблений авторами механізм варіативного інтегрального просторового управління територіальними природно-ресурсними активами (ПРА) стає, одночасно, конститутивно-ключовим і системоутворюючим регулятором, що й забезпечує реалізацію на практиці п'яти базових детермінант розв'язання проблем, у відповідності до поставлених цілей щодо раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу територій і держави, загалом. Обґрунтовано п'ять детермінанти розв'язання проблем у площині просторового управління природно-ресурсними активами. А, саме:

- а) множина елементів в межах базових п'яти підсистем ПСУ_{ПРА};
- б) властивості базових підсистем, розбудованих на платформних засадах;
- в) алармова структура зв'язків і відносин між підсистемами ПСУ_{ПРА};
- г) структура цілей підсистем за пріоритетом раціоналізації використання ПРА;
- д) зміни зовнішнього і внутрішнього середовища та нелінійний відклик багатовимірної просторової системи на впливи різної природи.

Змістовні ознаки медіаційної варіативності. Сучасне цивілізаційне розуміння природних ресурсів визначає їх особливу значущість у забезпеченні сталого розвитку територій. При цьому, акцент робиться на те, що природні активи територій виконують життєво важливу функцію щодо забезпечення самого існування людської популяції. Тобто, вони є не лише матеріальною базою виробництва, але й середовищем, за межами якого буття, як таке, навіть не може продовжуватися. За таких позицій природно-ресурсний потенціал для населення є специфічної природи енергією, яка використовується задля забезпечення різноманітних економічних й неекономічних потреб. В умовах, коли суспільство, економіка та інституційна складова держави зазнають суттєвих трансформацій, не дивно, якщо змінюються і пріоритети та інтереси користувачів природних ресурсів. Виникає відповідна конкуренція за матеріальні блага, економічні та екологічні вигоди. Розуміння обмеженості природних ресурсів, сприймається людською популяцією як серйозна загроза щодо своєї комфортної форми життєдіяльності. Суб'єкти господарювання, сприймаючи обмеження як посягання на цінності та інтереси, вимушені приймати відповідні заходи захисту і зупередження загроз та ризиків. Саме на цьому ґрунті і виникають конфлікти та виклики національній безпеці. Тож, розуміючи цей факт, виникає нагальна потреба у формуванні такого типу просторової системи управління, яка б змогла суттєво сприяти їх усуненню чи елімінуванню.

Хоча, конфлікти виникають із різних причин, однак, головною у сфері природокористування є і лишається – невпорядкованість питань щодо володіння природним ресурсом, а також конфлікти через: доступ до ресурсу;

рішення, які пов'язані з недосконалими технологіями управління ресурсами; несправедливий розподіл доходів від використання природних ресурсів тощо.

На структуру конфліктів у сфері природокористування (рис. 2.18) впливають також і такі фактори як демографічні зміни (зростання чисельності населення, міграція та урбанізація тощо), зміна клімату, деградація навколишнього природного середовища тощо. Останні й посилюють тиск на виміри освоєння, трансформації і нарощення масштабів природно-ресурсного потенціалу та результативність управління цими процесами. Адже, впровадження інноваційних технологій децентралізованого та спільного управління природними ресурсами, застосування прикладного інструментарію варіативного управління – тобто, медіації – підвищує ефективність їх використання, підсилює вплив місцевих громад, домогосподарств та інших суб'єктів на процеси прийняття більш збалансованих рішень. Трансформуючи політику саме у цьому напрямі, обумовлює намагання щодо все більш активного заохочування громади у збільшенні участі у прийнятті рішень, що впливають на їх власний спосіб життєдіяльності, у першу чергу, за рахунок правильного використання територіальних природних ресурсів.

Рух у цьому напрямі, значною мірою, є важким, тому що пов'язаний із складним завданням щодо пошуку нових методів просторового управління, що є більш адекватними ситуації, в якій виникає той чи інший тип конфлікту. У цьому відношенні слід інкорпорувати до прикладного інструментарію механізму варіативного інтегрального просторового управління територіальними природно-ресурсними активами медіаційну детермінанту задля розв'язання конфліктних ситуацій або ж упередження їх виникнення. У світовій та європейській практиці у сфері господарювання ц природокористування задля врегулювання конфліктів інститут медіації набув широкого застосування в якості неформалізованої, проте чітко структурованої процедури врегулювання конфлікту за участі нейтрального посередника (медіатора), який підтримує сторони у досягненні ними взаємовигідного рішення.

При цьому, сторони за власним бажанням можуть припинити медіацію або продовжити її, а вирішення спору та напрацювання угоди, безпосередньо, виконуються зацікавленими сторонами, а не медіатором. Таким чином, відсутність жорсткої правової регламентації процедури дозволяє сторонам, суб'єктам господарювання та управління різного рівня самим дійти до згоди або ні, за них ніхто не приймає рішень за рахунок вирішення проблем співпраці та інтеграції, а не у дусі змагання та прагнення отримати для найкращий результат.

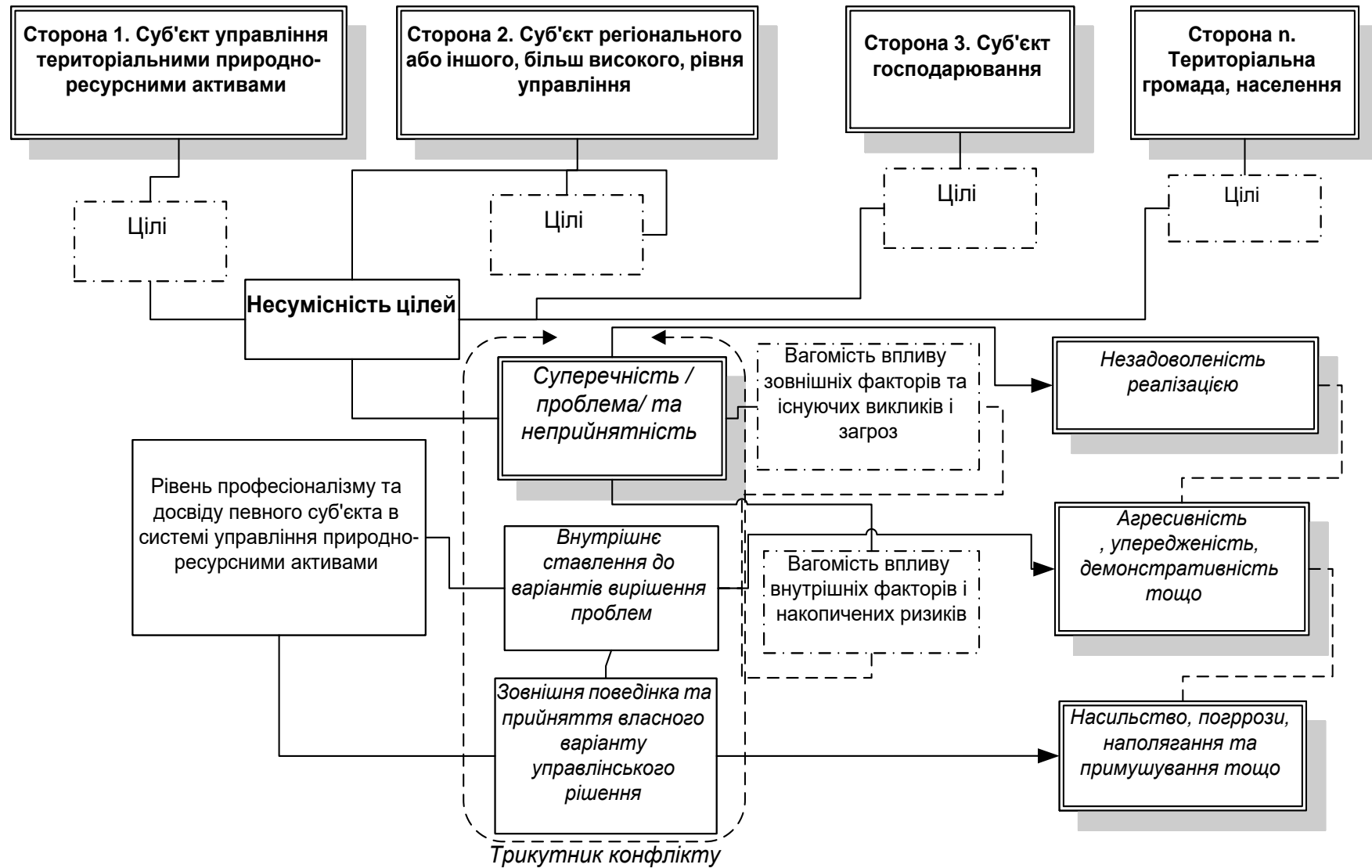

Рисунок 2.18 – Структура ймовірного виникнення конфлікту у сфері просторового управління природно-ресурсними активами

Тож, завдяки добровільності участі та свободі виходу з медіаційного процесу, конфіденційності зустрічей і обмеженню доступу до інформації, нейтральності, безсторонності та незалежності медіатора при чіткому управлінні переговорами з перевіркою реалістичності бажань та виконуваності домовленостей – досягається узгодженість у контексті вирішення проблем у сфері природокористування.

Медіацію дедалі частіше називають не альтернативним методом вирішення спору (ADR), а ефективним (EDR). Її ефективність доведена не лише теоретичними дослідженнями, а й на практиці, тому вона набуває все більшого поширення. Наприклад, держави-члени ЄС зобов'язані дотримуватися Директиви Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008 року та звітувати про її застосування. Україна як член Ради Європи також має зобов'язання щодо застосування медіації. При цьому, застосування медіаційних технологій управління у сфері природокористування зараджує досягненню мети в системі сталого розвитку держави та її регіонів, чому сприяє: Директива Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 року «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах»; Рекомендації Ради Європи; Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015.

Оскільки, не обмежує поширення юрисдикції судів (ст. 124 Конституції України); права на судовий захист (ст. 55 Конституції України); права на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ). Однак, кожен вид природних ресурсів породжує певні, але численні форми конфлікту, які потребують різних підходів у медіації. Тому, розробка медіаційних технологій, зокрема, у сфері природокористування, наразі, повинна враховувати специфічні характеристики відповідної території, так і ресурсу, економічних секторів та сферу життєдіяльності, які він підтримує, а також механізми боротьби з невизначеністю та мінливістю ресурсної бази і суб'єктів управління. А, відмінною рисою цих процедур є їх гнучкість, яка забезпечує оптимальну адаптацію до конкретних потреб сторін в процесі управління конфліктами.

Признаємо, що в Україні проводилась і проводиться активна робота над законодавчим врегулюванням та застосування у практиці господарювання технологій із медіації. Так, к 2015 р. у Верховній Раді України було зареєстровано 4 законопроекти з медіації, щодо останніх двох 17.05.2016 р. Комітет ВР України з питань правової політики та правосуддя прийняв рішення про те, щоб рекомендувати законопроект №3665 взяти за основу та врахувати всі слушні положення законопроекту №3665-1. Обома законопроектами передбачено введення медіації у правове поле як окремого інституту, що може застосовуватись для вирішення будь-яких видів спорів, визначаються базові вимоги до підготовки медіаторів, основоположні

принципи процедури медіації та орієнтири професійного регулювання. Розпорядження Кабінету міністрів України від 16.12.2015 р. № 1406-р «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу на 2016 рік», передбачено також «врегулювання механізму медіації та створення можливості повернення судового збору в разі успішної медіації» шляхом «розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України «Про медіацію». Загалом, усі технології медіації, використовувані наразі, схожі між собою та дозволяють виокремити певні притаманні ознаки, серед них такі як наявність правового спору між сторонами; вирішення спору та винесення рішення безпосередньо сторонами; наявність третьої особи (декількох осіб)— медіатора, який сприяє налагодженню комунікації між сторонами, однак не вирішує спір по суті; відсутність жорсткої правової регламентації процедури; наявність медіаційної угоди та неможливість примусового її виконання без звернення до компетентних органів тощо.

Упродовж 2015 – 2018 років в рамках проекту «Сприяння практичному запровадженню медіації в Україні та налагодженню взаємодії з судовою і господарською системами», що здійснювався за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках проекту «Справедливе правосуддя», було проведено низку експертних зустрічей та круглих столів із представниками різних інституцій, зацікавлених у розвитку медіації. У заходах взяли участь медіатори, адвокати, судді, викладачі та студенти юридичних вишів, представники соціальних служб, суб'єкти державного і регіонального управління та інші фахівці. За результатами цих обговорень було напрацьовано рекомендації щодо законодавчого урегулювання медіації в Україні, які можна, відповідно, інтерпретувати та доповнити задля застосування у сфері просторового управління територіальними природно-ресурсними активами – наведено у табл. 2.22.

Таблиця 2.22 – Рекомендації щодо упередження та вирішення конфліктів у сфері просторового управління територіальними природно-ресурсними активами з використанням технологій медіації *

Провідне положення	Сутнісні ознаки та пояснення
Урахування міжнародних стандартів	Законодавство у сфері медіації при вирішенні конфліктів із використання природно-ресурсного активу має бути засноване на положеннях міжнародних рекомендаційних актів, зокрема на положеннях Модельного Закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну примирну процедуру 2004 р., документів Ради Європи, а також зарубіжному та національному досвіді впровадженні медіації.

Провідне положення	Сутнісні ознаки та пояснення
Органічне вбудовування медіації в існуючу правову систему	Зазначені процеси не змінюють чинні правові інститути, оскільки медіація може застосовуватися як один із варіантів господарського досудового, позасудового порядку врегулювання спорів або як форма примирення між сторонами в рамках судового провадження за умови так званої “обмеженої інтеграції” медіації в систему здійснення судочинства. В перспективі – сприятиме імплементації конституційної реформи в частині правосуддя, розкриваючи конституційне положення щодо досудового врегулювання спорів і вирішення конфліктів у сфері природокористування.
Рамковий характер закону і нормативно-правових актів.	Медіація в Україні, особливо у сфері природокористування як правовий інститут не є, наразі, розвиненим і сформованим. При цьому, слід пам’ятати, що у кожній державі в результаті сформувалась своя модель медіації. З огляду на потребу дати простір для розвитку і формування пристосованої до України моделі медіації, обсяг та природа норм закону має носити рамковий характер, тобто, закон має обмежуватися лише положеннями, які нададуть змогу запустити ринкові механізми регулювання цього інституту в Україні.
Принцип попередньої апробації та пілотування спеціальної, галузевої, господарської та судової медіації	У всіх країнах ЄС схеми медіації вводилися після ретельних пілотних досліджень і експериментів в окремо взятих регіонах, судах, галузях. Для дієвої роботи будь-яких схем обов’язкової медіації у господарському процесі необхідне залучення багатьох однаково якісно підготовлених досвідчених медіаторів, які мають працювати в усіх, навіть географічно найвіддаленіших районах і територіях України, з передбаченим фінансуванням оплати медіаторів та управлінського персоналу, надання безоплатної правової допомоги в процесі медіації для малозабезпечених, розробки механізмів контролю за діяльністю медіаторів тощо. Інакше, це може завдати не виправної шкоди іміджу медіації та процесу її запровадження у сфері природокористування. Насамкінець, пілотні проекти дозволять виявити категорії та об’єкти, де застосування медіації призводить до найкращих результатів, протестувати сприйняття громадянами і територіальними громадами медіації, налагодити інформаційне та координаційне співробітництво між ОТГ та медіаторською спільнотою. Регулювати проведення національних пілотних проектів із медіації окремо у сфері природокористування чи використання природно-ресурсних активів на рівні Закону не вбачається доречним, однак, зазначена перспектива важлива для розуміння всього бачення впровадження медіації в Україні.

Провідне положення	Сутнісні ознаки та пояснення
Принцип поєднання законодавчого унормування із зусиллями щодо популяризації медіації.	Будь-яка модель чи технологія медіації, а тим більше – обов’язкова медіація у сфері використання природно-ресурсних активів, хоча і може усунути певну кількість конфліктів та розвантажити судову систему, але суто формально. Адже, запровадження таких моделей за відсутності звички у громадян, суб’єктів господарювання та управління різного рівня – вирішувати свої спори самостійно і відповідально – може призвести до нівелювання іміджу медіації і не виправданя очікувань. Відповідно, може буде завдано невинної шкоди всьому процесу впровадження медіації в системі просторового управління в Україні, загалом.

** Джерело: сформульовано авторами дослідження*

Враховуючи специфічність виникнення і протікання різної природи конфліктів у сфері просторового управління природно-ресурсними активами, саме в Україні, пропонується семи-етапна структурно-логічна схема їх розв’язання (рис. 2.19).

За усталеними медіаційними принципами, спочатку провадити три етапи, за якими убезпечити – розмежування проблем та інтересів сторін, перевірку адекватності їхніх вимог та цілей і, надалі, обґрунтування й обговорення критеріїв прийнятності рішень. Цим завершується сталість підходу до реалізації загальних стадій медіації при вирішенні конфліктів. Специфічність, яка властива сфері природокористування, полягає в особливостях розв’язання господарсько-ресурсних спорів, які, зазвичай, мають лише одне завершення – довготривалий, безкомпромісний і агресивний судовий спір.

Хоча, і завершуються авторські стадії медіації, у разі вирішення конфлікту, останньою сьомою стадією – довгостроковою угодою за наслідками обговорення зі сторонами усіх її положень та статей, однак, передує їй – виконання у замкненому циклі реалізації наступних етапів: визначення та обговорення зі сторонами переліку взаємовигідних варіантів вирішення проблем; узгодження перспективності та часових рамок відносин у сфері природокористування; директивний вплив на слабкість позицій певних сторін чи на найбільш агресивного опонента.

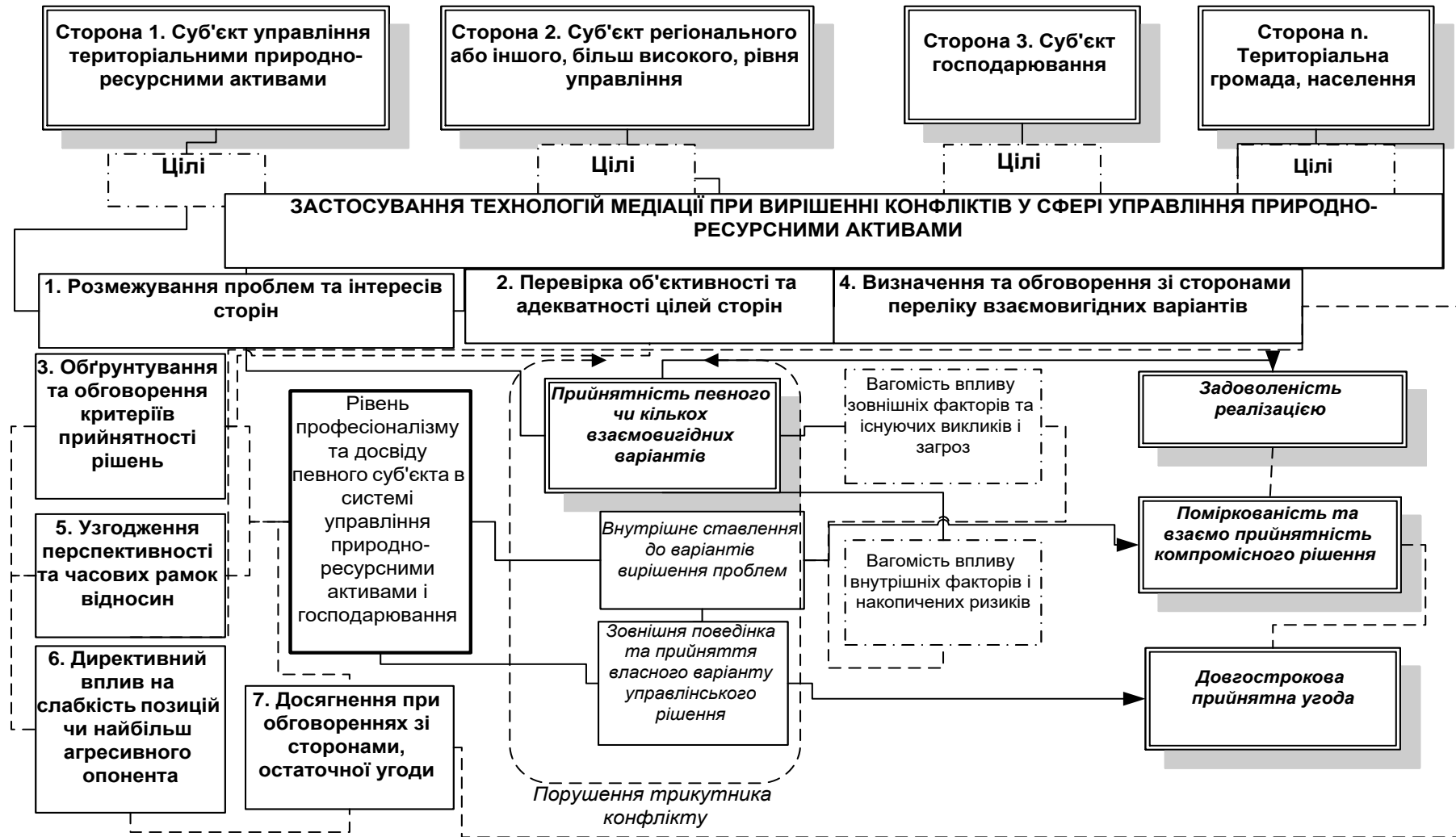

Рисунок 2.19 – Структурно-логічна схема застосування на практиці інструментарію медіації в природокористуванні (авторське обґрунтування та репрезентація)

Таким чином, ключовим засобом, до якого постійно буде звертатися і враховувати конструктивний медіатор в межах системи просторового управління – стає рівень професіоналізму та досвіду певного суб'єкта (сторони) в системі управління природно-ресурсними активами і господарювання. При застосуванні на практиці такої структурно-логічної схеми порушуються суб'єктивно-об'єктивні і, відповідно, емоційно-психологічні взаємозв'язки та взаємозалежності у сучасному трикутнику конфлікту, що і обумовлює досягнення максимально прийнятних, для усіх сторін, довгострокових угод та їх реалізацію.

Отже, дослідниками удосконалено структурно-логічну схему порушення структури конфлікту та вирішення нагальних проблем у сфері природокористування, застосуванням в межах механізму варіативного інтегрального просторового управління дієвого прикладного інструментарію медіації.

Варіативність платформ управління. Організація платформ управління територіальними активами визначає основний тренд забезпечення інтегральної полісуб'єктної системи взаємодії суб'єктів господарювання. Проте кожному з управлінських рівнів просторового фракталу (мета-рівень – міжнародна економіка та глобальна регіональна інтеграція, макро-рівень – національне господарство, мезо-рівень – регіони, мікро-рівень – територіальні громади і нано-рівень поселенської мережі й виробничих об'єктів) є притаманними, відповідно, свої особливості формування просторових управлінських структур.

Так, на *глобальному рівні* загальний фрейм побудови платформних полісуб'єктних систем управління територіальними активами задається світовим трендом «зеленої економіки». Вона набуває нового, платформного характеру, поєднується із цифровізацією управлінського і господарського просторів, підносить економічні відносини фактично на новий рівень глобального управління активами з позицій реалізації оновленої ідеології сталих фінансів. Головним документом, що визначатиме засади економічного майбутнього Європейського Союзу та країн, які мають з ним угоди про асоціацію, є так звана Європейська Зелена Угода (англ. The European Green Deal). Положення, що містяться в цьому документі торкнуться безпосередньо усіх без виключення сфер та ринків не тільки країн-членів ЄС, а також і країн сусідів та усіх інших країн, що бажатимуть мати доступ на ринок ЄС для реалізації власних товарів та послуг.

З метою досягнення нейтральності до зміни клімату та уникнення пов'язаних негативних наслідків, нова стратегія зосереджує вагу на заходах у таких сферах, як: сталий транспорт та промисловість; «озеленення» сільського господарства; відновлення біорізноманіття; зменшення рівня забруднення; виробництво чистої енергії; будівництво та реновація. Європейська зелена угода — це також стратегія низьковуглецевого та стійкого економічного

зростання. Реалізація заходів на шляху до кліматичного нейтралітету і сталої збалансованої економіки потребує фінансових ресурсів та інноваційних механізмів з метою мобілізації та забезпечення необхідних коштів для проектів, пов'язаних із екологічними трансформаціями.

З метою формування фінансового механізму забезпечення реалізації заходів в рамках Європейської зеленої угоди, натеper, презентовано відповідний Інвестиційний план (англ. EU Greendale Investment Plan), що базується на Механізмі справедливого переходу до 2027 року (англ. Just Transition Mechanism), який, у свою чергу складається з наступних елементів: Фонд справедливого переходу (англ. Just Transition Fund — 30-50 млрд Євро), Invest EU (45 млрд Євро), Фонд кредитування державного сектору (англ. Public Sector Loan Facility — 650 млрд Євро). Решту від необхідної суми кліматичних та зелених фінансів планується мобілізувати на фінансовому ринку, в рамках Плану дій щодо сталого фінансування (EU Commission Action Plan on Sustainable Finance).

При цьому ЄС також сприятиме інвестуванню в необхідну цифрову трансформацію та відповідні інструменти, оскільки вони є основними потужними чинниками змін. Зелена угода дозволить послідовно використовувати всі важелі політики: регулювання та стандартизацію, інвестиції та інновації, включаючи платформні цифрові рішення, національні реформи, діалог із соціальними партнерами та міжнародне співробітництво.

На глобальному рівні пріоритетним напрямом розвитку просторових управлінських систем на перспективу є транспортно-логістичний. Важливим для розвитку стійкої мобільності та платформних логістичних систем має стати підтримка транспортною системою та інфраструктурою ЄС платформних технологій нових служб стійкої мобільності, які можуть зменшити затори та забруднення, особливо в міських районах, зокрема, передбачається розробка розумних систем управління трафіком та прикладних рішень «Мобільність як послуга» за допомогою інструментів фінансування, таких як, зокрема, «Connected Europe Facility».

В рамках стратегії «Сільське господарство» передбачається запровадження інноваційних методів, включаючи платформні цифрові рішення, для покращення стійкості харчової системи, гарантуючи при цьому їх безпеку. Так, Єврокомісією пропонуються заходи, які допоможуть споживачам за допомогою цифрових платформ обирати здорові та стійкі дієти та зменшувати харчові відходи за допомогою нових способів надання споживачам кращої інформації, в тому числі цифровими засобами. Виключно важливими для сталого розвитку євро простору є цифрові інформаційні технології та платформні рішення в таких сферах, як підтримка фермерства, ефективний захист та відновлення територій, що входять до мережі «Natura 2000».

Виключно важливим елементом глобальної (для євро простору – фактично глокальної) господарської системи має стати система сталих фінансів, одним із основних інструментів котрого є Інвестиційний план сталого розвитку Європи (Sustainable Europe Investment Plan) для задоволення додаткових потреб у фінансуванні. В рамках плану сталого розвитку Європи пропонується створення відповідної організаційної платформи сталого фінансування «Механізм справедливого переходу», включаючи такі рішення, як Спеціальна схема справедливого переходу для територій зі значними структурними змінами; Фонд справедливого переходу, з якого фінансуватимуться необхідні проекти структурних змін, включаючи використання природних активів та управління ними та Кредитна лінія державного сектору з Європейським інвестиційним банком ЄІБ. Цей механізм буде доповнено іншими програмами, безпосередньо пов'язаними з переходом, а також іншими фондами, такими як Європейський фонд регіонального розвитку та Європейський соціальний фонд плюс. Таким чином, мінімізуватимуться негативні економічні наслідки «зелених» структурних змін. За допомогою механізму справедливого переходу буде надаватися не тільки фінансова, але й технічна допомога державам-членам та інвесторам і забезпечуватиметься участь громад, яких торкається перехід на нові способи господарювання та реалізація «зелених» проектів, місцевих органів влади, соціальних партнерів і неурядових організацій.

У запровадженні платформних інформаційно-технологічних рішень у управлінні територіальними активами виключну роль у євро просторі відіграватиме Програма «Горизонт Європа» (Horizon Europe) в поєднанні з іншими програмами ЄС для просування інноваційних платформних рішень на пряму Green Deal в сфері оперування даними. Ці дані в поєднанні з цифровою інфраструктурою (наприклад, суперкомп'ютери, хмарні обчислення, надшвидкісні мережі) та штучним інтелектом полегшують рішення, засновані на доказах, і розширюють можливості розуміння та вирішення екологічних проблем.

Для мобілізації міжнародних інвесторів ЄС також залишатиметься в авангарді зусиль щодо створення фінансової системи, яка підтримуватиме глобальний сталий розвиток та зростання. У цьому напрямі ЄС сприятиме розвитку Міжнародної платформи сталого фінансування, яка була нещодавно створена для координації зусиль щодо екологічно сталих фінансових ініціатив, таких як таксономія, розкриття інформації, стандарти та маркування.

На *макрорівні* насамперед варто наголосити на необхідності загальносистемних структурних змін в країні, якими має супроводжуватися перехід на нову систему управління природними активами. Це, у першу чергу, такі процеси, як:

- реалізація цифрових трансформацій в країні, включаючи втілення в економічне життя країни відповідним чином оновленої програми

діджиталізації управлінського сектору для розвитку цифрових мереж, послуг і сприяння максимальному зростанню потенціалу цифрової економіки у природно-господарській сфері, запровадження технологій електронного врядування smart governance (е-урядування, електронні або хмарні системи документообігу і т. д.), включаючи насамперед платформні рішення з метою підвищення ефективності спілкування влади з громадою та врахування інтересів кожного громадянина та місцевих громадських ініціатив, створення комфортних майданчиків для розвитку екологічно та соціально відповідальних громад;

- прискорення євроінтеграційних процесів через імплементацію положень угоди «Україна – ЄС», за рахунок яких можна забезпечити наближення національних економіко-правових умов господарської діяльності до європейських, вдосконалення інституціональних умов публічно-приватних відносин, створивши тим самим підґрунтя для ефективного впровадження в національну практику партнерства влади і бізнесу відповідних високоефективних європейських правових, організаційних, економічних та фінансових механізмів господарювання;

- запровадження на всіх рівнях просторового управління в країні, включаючи як національний, так і регіональний та низові, платформних механізмів управління територіальними соціо-еколого-економічними системами, включення проектів публічно-приватної співпраці як обов'язкової складової стратегічного, територіального та галузевого планування;

- забезпечення всебічної державної підтримки проектів публічно-приватного партнерства у природно-господарській сфері через пряму бюджетну підтримку (часткове фінансування заходів проекту, надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів), погашення відсотків за кредитами, надання основних засобів, земельних ділянок та ін.); податкові канікули; надання державних і місцевих гарантій; залучення кредитів від іноземних держав, банків і МФО; гарантування державного замовлення на певні товари/послуги; гарантії відшкодування збитків приватних партнерів; гарантування державою проектних ризиків у разі змін більших, ніж очікувані, в темпах інфляції, обмінному курсі, відсоткових ставках за кредитами, цін на енергоресурси тощо;

- продовження системно взаємопов'язаних економічних реформ, які покликані забезпечити відродження національного господарства, стале економічне зростання, покращання інвестиційного клімату, стимулювання інноваційної діяльності, стабілізацію і розвиток фінансової системи країни тощо, за рахунок чого можна суттєво зміцнити фінансово-економічну базу реалізації структурних змін і формування нових відносин у природокористування, заснованих на публічно-приватній співпраці та полісуб'єктному управлінні активами.

Окремим, виключно важливим, пунктом – є формування на національному рівні основ системи сталих фінансів для забезпечення відповідних структурних зрушень у природокористуванні. У цьому контексті, домінуючим стає розуміння проблеми у широкому контексті заявлених Цілей сталого розвитку на період до 2030 року (Sustainable Development Goals, SDG). Відповідна зміна господарської парадигми має знаходити свій прояв не лише у громадської свідомості, але й у сфері бізнесу, державного управління, фінансового сектору тощо.

Особливого значення набувають питання що пов'язані з фінансовою економікою, зокрема із становленням стійких фінансових систем, у контексті створення стабілізаційних фінансових фондів та суверенних фондів майбутніх поколінь. Базові засади створення системи сталих фінансів передбачають більш глибоку та ефективну інтеграцію природних ресурсів до господарського обігу як джерел доданої вартості у вигляді природної ренти, яку можна і потрібно використовувати через відповідно вибудовану систему розподілу і накопичення на потреби сталого розвитку на національному рівні. Таким чином забезпечуватиметься формування чітко спланованого фінансового механізму отримання, акумулювання та розподілу рентних доходів, генерованих цими ресурсами з використанням механізмів платформної економіки, насамперед, платіжних. Оскільки природна рента – це дохід, який створюється роботою сил природи, природними ресурсами та умовами, наприклад – природною родючістю землі, корисними властивостями геологічних порід, він має привласнюватися лише власником природних ресурсів, яким за Конституцією є народ. Тому в Україні наступними кроками в цьому напрямі мають стати створення фінансових механізмів суверенного добробуту шляхом вилучення за допомогою механізмів фіскального характеру певної частини природної ренти для потреб стабілізації економіки і забезпечення накопичень для майбутніх поколінь з першочерговим урахуванням факторів стабілізації національної економіки в період дії факторів надзвичайних ситуацій.

Також перспективним напрямом використання природної ренти є запровадження для громадян України економічних паспортів як спеціальних персональних рахунків, на які деяка частина природної ренти в рівній мірі буде нараховуватися щорічно усім без винятку громадянам України.

Відповідно до сказаного, важливим напрямом створення системи сталих фінансів є упорядкування та суттєве удосконалення національної фіскальної системи із розвитком як традиційних фіскальних податкових інструментів, так і квазі-податків та пара- фіскальних платежів.

Виходячи з цього, доцільно використання податкового потенціалу усіх природних ресурсів довести до порівнюваних між собою величин, що дозволить помітно збільшити надходження до бюджету й відповідно поліпшити ефективність використання природних активів. У свою чергу, це

дозволяє зменшити податки на споживання, замінивши їх у значній мірі саме рентними платежами підприємств-природо-користувачів за використання ними природних ресурсів як виробничих активів. При цьому саме отримана природо-користувачами природна рента має ефективно розподілятися на потреби сталого розвитку територіальних утворень.

На загально-національному рівні доцільно формувати новий тип господарювання та управління процесом розвитку за бізнес-екосистемним підходом. А саме – зробити акцент на упорядкуванні зустрічних взаємодій структур публічного управління, бізнесу і населення через відкриті, багатофункціональні електронні портали, якими охоплювався би увесь територіальний простір країни. Точками-концентраторами таких порталів могли б стати економічні центри запропонованих нами територіальних природно-господарських округів. У такому разі бізнес-екосистемними взаємодіями з масою користувачів через інформаційно-комунікаційні платформи у цифровому форматі реалізовуватиметься цикл управління активами регіонів макrorівня – природно-господарських округів та, за підсумком, країни у цілому. Зокрема, стане прозорою ідентифікація прав власності на ресурси та переведення їх у категорію активів з набуттям усіх його базових ознак (наявність власника, розпорядника і користувача, відображення активів у балансовій звітності). Також через платформний формат можливо активізувати й процес залучення активів до господарського обігу із забезпеченням капіталовкладень в активи з метою використання їх як джерел доходу залученням більш широкого кола інвесторів, а також ефективний розподіл природної ренти тощо.

На загальнонаціональному макrorівні рівні цільовою функцією запровадження платформного підходу до управління територіальними активами є також створення сприятливих умов для функціонування системи стратегічного корпоративного управління сталим просторовим розвитком, здатної формувати потоки підприємницьких проектів та створювати умови для організації взаємодії власників ресурсів, виробничих засобів, інвесторів та управлінців. При цьому підвищення ефекту від господарювання, у першу чергу, передбачається через використання інноваційних управлінських механізмів: або на правах довірчого управління на основі відносин концесії чи на правах дії угоди про розподіл продукції, або через створення спільного державно-приватного підприємства чи проектної компанії з обов'язковою державною/ муніципальною участю з правом здійснення конкретних дій, включаючи інвестиційну діяльність. Крім того, загальнодержавний макrorівень має стати основним для загального упорядкування законодавчої бази відносин, визначених договорами управління, обслуговування, оренди, концесіями та спільними проектами, що передбачають використання природних ресурсів з метою отримання прибутків, соціальних та екологічних ефектів тощо, шляхом спрощення і поширення різноманітних механізмів

публічно-приватної співпраці з їх реалізацією на платформній основі з наступним суспільно-ефективним розподілом природної ренти через систему сталих фінансів.

У світлі викладеного, на сьогодні для України нагальним стає питанням проведення відповідних інституціональних перетворень щодо розвитку муніципальної та приватної форми власності на природні об'єкти з ефективним з господарських позицій та сталості управління розподілом пучка правомочностей власності між державою та територіальними утвореннями.

Також суттєвого упорядкування вимагатимуть і публічно-приватні відносини в контексті гарантування прав державних і приватних контакторів у відносинах, спрощення механізмів публічно-приватних партнерств, стандартизації договорів і відкриття усієї широти можливостей відносин бізнесу і влади через створення спеціалізованих агенцій чи організацію публічно-приватних корпоративних утворень.

У цілому, система сталих фінансів, побудована на механізмі суверенного фінансування і розбудови фонду суверенного добробуту, в нашій державі стабілізуватиме національну економіку, а у безпековому аспекті забезпечуватиме стале фінансування поточних перспективних потреб національного господарства в умовах дії загроз і ризиків криз і надзвичайних ситуацій різноманітного (природного, техногенного, економічного, фінансового, військового) характеру як теперішньому, так і майбутнім поколінням українців.

Слід також звернути увагу на те, що вищезазначене стосується також і питань цифровізації управління національним господарством, зокрема, в частині передбачення видатків на створення цифрових інтерактивних реєстрів природних активів, платформ управління ними та стимулювання розвитку сучасних механізмів фондового ринку, що у цілому значно підвищує ефективність фінансових відносин у сфері залучення природного капіталу до економічного обігу в державі.

На *регіональному мезо-рівні* у створенні платформ управління територіальними активами ключовою є роль територіальних органів влади обласного рівня, оскільки вихід бізнесу громад, особливо середнього та малого, напряму на взаємодію з регіональною публічною владою для організації платформних взаємодій об'єктивно обмежено, в основному – через місцевий масштаб локалізації бізнес-процесів. Роль регіональної влади є тим більш значною, оскільки регіон обласного масштабу є, з однієї сторони, тією оптимальною ланкою, яка здатна породити в управлінні проектами природокористування значні синергетичні ефекти за рахунок реалізації взаємопов'язаних за метою і галузевою ознакою проектів, що торкаються інтересів кількох (або навіть усіх) територіальних громад регіону. А з іншої сторони – регіон як проміжна ланка між локальним і макрорівнем може стати

оптимальним посередником для представлення інтересів громад на загальнодержавному рівні.

На рівні регіону в управлінні природними активами також суттєву роль відіграватиме бюджетний процес, зокрема, фінансування пріоритетних проектів використання природних ресурсів, на виконання котрих у територіальних громадах, навіть об'єднаних, може не вистачити фінансових, технічних або інших ресурсів.

Очевидно, що у сучасних умовах масштаб територіальної громади може бути замалим як для організації самих платформ бізнес-екосистемної взаємодії, так і реалізації проектів природокористування, а особливо – забезпечення проектного фінансування великих інфраструктурних проектів на кшталт розбудови меліоративних, зокрема іригаційних систем, будівництва електростанцій на малих і середніх річках, впорядкування діючих і відкриття нових полігонів для розміщення відходів, сміттєспалювальних заводів, реалізації «зелених» енергетичних проектів, побудови природоохоронної інфраструктури тощо. Представницька та організуюча роль регіональних електронно-інформаційних порталів бізнес-екосистемних взаємодій та реципроситі (ступеня довіри суспільства до управлінських ініціатив) регіональних органів влади у цьому є виключно важливою, оскільки доведення до потенційних інвесторів та бенефіціарів сутності та ступеня значущості для регіону чи навіть країни в цілому низових проектних ініціатив громад має виключне значення для наступної кваліфікованої розробки проектів, організації їх правильного та ефективного фінансування а також реалізації на практиці.

Наступним позитивним фактором для створення регіональних платформ управління активами є можливості використання більш дієвих технічних, технологічних та кадрових ресурсів, включаючи залучення обласних громадських організацій до співпраці влади і бізнесу, що також позитивно відображатиметься на процесах цифровізації управління активами. Саме на обласному рівні варто організовувати асоціації підприємців, бізнес-інкубатори, школи цифрового управління активами, використовувати організаційний потенціал великого бізнесу за концепцією внутрішнього підприємництва для реалізації проектів природокористування. Також дуже важливу роль відіграватиме роль публічних органів влади регіонального рівня в системній організації як самих платформ взаємодії влади, бізнесу і громад у використанні природних ресурсів, так і структурно-технологічних зрушень в напрямі розвитку «зелених» виробництв та структурної перебудови економіки регіонів в еколого-орієнтованих напрямках аналогічно до ідеологеми «Механізму справедливого переходу» ЄС.

Виключно важливою є роль співробітництва влади і бізнесу на регіональному рівні у створенні на базі природних активів висококонкурентних виробництв через посилення ключових компетенцій

регіонів на високодохідних виробництвах, що використовують унікальну регіональну природно-ресурсну базу на принципових підходах зеленої економіки шляхом визначення, окреслення та програмування за допомогою платформних механізмів пріоритетних регіональних орієнтирів «зелених» структурних трансформацій за урахуванням загальноєвропейських трендів, взаємно скоординованого територіального планування розвитку громад, що входять до складу регіону, застосування відповідних преференцій, селективних режимів, цільової державної та регіональної підтримки програм і проектів у сфері сталого природокористування, включаючи цільову екологічну модернізацію муніципальної та регіональної економіки.

Важливою позицією у функціонуванні регіональних платформ управління природними активами має стати включення до їх функціоналу механізму контролю за природними ресурсами, що знаходяться на території областей та відповідальної ідентифікації і трансферту повноважень в управлінні, володінні та розпорядженні природними активами від вищих до нижчих територіальних рівнів управління природокористуванням як суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин, включаючи формування на регіональному рівні управлінських структур «м'якого» корпоративного типу (агенцій регіонального розвитку, офісів публічно-приватного партнерства, обласних корпоративних проектних організацій сталого розвитку тощо), діяльність котрих спрямовувалась би на організацію взаємодій влади, бізнесу та громад на механізмах договірного співробітництва, державно-приватного партнерства, корпоративної соціальної та екологічної відповідальності тощо.

Зважаючи на те, що при цьому необхідно буде забезпечити адекватну оцінку наявних природних об'єктів як господарських ресурсів та економічних активів, у розбудові платформної економіки в країні роль регіонального рівня буде провідною у таких аспектах, як формування за допомогою сучасних інформаційних технологій, насамперед – геоінформаційних систем, швидкої, багатоаспектної та точної системи оцінки, обліку та нагляду за станом природних активів регіону та представлення відповідної інформації на порталах для забезпечення відповідної інформаційної складової завдання розмежування управлінських повноважень між державними, місцевими органами влади та бізнес-користувачами щодо управління природокористуванням та забезпечення безпеки і інтересів держави та регіонів й дотримання законності при здійсненні природокористування в громадах та конституційних прав громадян у процесі децентралізації управління природними ресурсами.

Провідною буде роль регіональних платформ управління активами, паралельно з економічною складовою, й у забезпеченні екологічної безпеки, платформний механізм управління природними активами має відповідати завданням швидкої локалізації та ліквідації на території областей

надзвичайних ситуацій, що стосуються природних об'єктів, включаючи природні та техногенні екологічно-загрозливі явища, забезпечуючи алярмове реагування на надзвичайні ситуації в територіальних громадах та подолання їх консолідованими зусиллями з використанням ресурсів вищих рівнів влади.

Результативною ознакою ефективності організації платформної економіки регіонального рівня має стати формування на регіональному рівні повноцінних і самодостатніх територіальних природно-господарських комплексів, зокрема – кластерного типу, з розвинутою фінансовою складовою природокористування, включаючи фінансові структури за типом фондів сталого розвитку (квазі- суверенних фондів), за рахунок чого забезпечуватиметься фінансування та реалізація взаємопов'язаних проектів структурних зрушень та сталого розвитку як окремих територіальних громад, так і регіонів у цілому за рахунок механізмів структурного та проектного управління і фінансування господарської діяльності, фінансиація природокористування шляхом забезпечення емісії та обігу на регіональних фінансових ринках фінансових інструментів проектними компаніями у природно-господарській сфері.

Розглядаючи *мікро-рівень* побудови платформ управління територіальними активами, насамперед варто звернутися до загальної характеристики цих рівнів управлінського фракталу у системі врядування в країні. Мікро-рівень відноситься до територіального утворення, яке має права окремого суб'єкта врядування з правами господарської юридичної особи. Після проведення децентралізації, об'єднання громад по всій території країни та розповсюдження інформаційних технологій електронного врядування очікується повноцінне формування двох низових рівнів управління: *мікро-рівня*, який охоплюватиме територіальні громади, проте помітно більшого масштабу, аніж до децентралізації, оскільки об'єднання громад передбачає об'єктивно їх укрупнення з перспективною можливою фактичною ліквідацією районної ланки врядування та *нано-рівня*, яким охоплюватиметься низова поселенська мережа, кондо-мінімуми та окремі домогосподарства. При цьому, розвиток інформаційних технологій призводить до того, що суб'єктом врядування може стати фактично кожен громадянин, який має доступ до управлінських платформ, включаючи платформи управління територіальними активами. Базовий функціонал управлінських платформ низового рівня вже на сьогодні є достатньо потужним, а на перспективу дозволить кожному члену громади приймати участь (у т.ч. дистанційну) у громадських зборах, в ухваленні колективних рішень, фінансуванні й реалізації інвестиційних проектів, набувати права власності на активи шляхом їх купівлі-продажу, оренди, лізингу тощо, забезпечувати інтерактивне слідкування за станом довкілля та оперативно реагувати на екологічні порушення, укладати договори екологічного страхування та вирішувати багато інших питань.

На сьогодні первинним елементом управління на місцях є територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл з єдиним адміністративним центром громади. Особливістю низових рівнів просторового управлінського фракталує те, що поряд із державними органами влади, на них все більшу роль починають відігравати елементи самоврядної організації населення (органи місцевого самоврядування та інші органи самоорганізації населення, включаючи, зокрема, збори громадян частини територіальної громади). Враховуючи новітні демократичні тенденції управління на місцях, величезну роль у вирішенні проблем місцевого значення та визначенні векторів місцевого розвитку відіграватимуть організації громадянського суспільства, які покликані ефективно представляти та захищати інтереси членів територіальних громад, зокрема - у відносинах з органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

Таким чином реалізується місцеве самоврядування – право територіальної громади, яке вона здійснює у встановленому законом порядку безпосередньо та через представницькі органи місцевого самоврядування (ОМС), які не належать до системи органів державної влади. ОМС є виборними, складаються з депутатів, представляють інтереси територіальної громади та приймають від її імені рішення, проте, рішення зборів громадян та їх опитування мають враховуватися при прийнятті таких рішень. Згідно до Закону про місцеве самоврядування, воно здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, саме ж місцеве самоврядування в Україні визначається як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [123].

У врядуванні, тим більше в такому його форматі, як електронне, виключну роль відіграють і організації громадського суспільства – це добровільні громадські формування, створені на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод; метою їх створення не може бути отримання прибутку. Об'єднання громадян є незалежними від державної влади та можуть функціонувати у формі політичної партії або громадської організації. Величезну роль у створенні управлінських платформ в сучасних умовах мають відігравати позапартійні громадські організації (ГО). ГО, згідно до закону, створюються задля задоволення та захисту законних

соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів; громадські організації можуть мати всеукраїнський, місцевий або міжнародний статус.

Тому в контексті ефективного залучення громадян у процес вироблення політики на місцях та впровадження інноваційних управлінських цифрових технологій саме діяльність громадських організацій має ключове значення. Визнаючи роль неурядових організацій громадянського суспільства і той факт, що ефективна участь громадян у прийнятті рішень відповідає європейським нормам, при організації на місцях платформ управління господарською діяльністю і впроваджуючи цифрові технології управління місцевими ресурсами та вибудовуючи полісуб'єктний формат управління природними активами.

Органи місцевої влади повинні діяти відповідно до наступних принципів:

По-перше, для забезпечення якісного прийняття управлінських рішень та ефективного використання ресурсів органи місцевої влади мають створити умови для діалогу та співпраці, сформувані відповідний управлінський цикл взаємоузгодженої інформаційної та природно-ресурсної політики, який визначатиме шляхи залучення громадян до управління природними активами на всіх етапах, включаючи налагодження зворотного зв'язку, окреслює відповідні інформаційно-технологічні засоби та організаційні і технічні механізми, які будуть використовуватися для забезпечення ефективного залучення громадян до управління територіальними активами, насамперед для роботи з їхніми зверненнями відносно ідентифікації проблем територіального розвитку.

По-друге, органами місцевої влади має бути забезпечено прозорість процесів прийняття рішень шляхом широкого поширення через платформи інформації про наявні територіальні ресурси, ідентифіковані проблемні питання розвитку територіальної громади, можливості використання ресурсів, потенційний перелік варіантів вирішення проблем та заходів для того, надання доступу до інформації, зокрема до відповідних документів з питань прийнятих бюджетів, надання громадянам відгуків на їх звернення про результати прийнятих рішень; затвердження порядку і механізмів роботи платформної системи врядування та управління територіальними активами через місцевий статут.

По-третє, за допомогою функціоналу платформ органи місцевої влади повинні забезпечити як найтісніший контакт із громадянами та свою звітність перед ними шляхом: забезпечення громадянам можливостей приймати інтерактивну участь в процесі обговорення рішень на віртуальних зустрічах, на яких вони могли б поставити запитання чи зробити запит на інформацію в депутатів та представників адміністрацій; надання громадянам можливості брати участь у процесі прийняття рішень шляхом організації інтерактивних

опитувань громадської думки чи прямих електронних голосувань за певні питання, які можуть виноситися, згідно до закону, на місцеві референдуми, подібна практика застосування електронних бюлетенів на перспективу може з високим ступенем ефективності замінити проведення опитувань із традиційними механізмами голосування; широкого повідомлення про результати процесу прийняття рішень.

По-четверте, неурядові організації повинні визнаватися органами місцевої влади як повноцінні партнери в організації платформ та основні канали участі, через які можуть бути представлені інтереси громадян. Органи місцевої влади мають співпрацювати з ними для ефективного налагодження роботи та поширення платформних інформаційних технологій на території громади, а також в роз'яснювальній роботі з громадянами щодо функціоналу платформ і можливостей налагодження за допомогою платформних технологій публічно-приватних колаборативних взаємодій. Окремою позицією є можливість співпраці влади з громадськими об'єднаннями у сфері бізнесу, які самі є зацікавленими у створенні інформаційно-комунікаційних платформ та організації участі бізнес-структур у цьому процесі на волонтерських засадах або на пільгових умовах.

По-п'яте, органи місцевої влади мають гарантувати, що громадські організації та громадяни можуть за допомогою інформаційних технологій робити внесок у процес прийняття рішень без будь-якої дискримінації та з дотриманням національного законодавства про захист персональних даних, мають визнаватися принципи Європейської конвенції прав людини й основних свобод і, зокрема, свободи слова (стаття 10) та свободи зібрань та об'єднань (стаття 11), громадяни, які співпрацюватимуть із владою у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення раціонального природокористування мають бути захищені від будь-яких утисків чи примусових дій, а бізнес-структурам має бути гарантовано відкрите і чесне конкурентне середовище.

В якості окремих особливостей впровадження інформаційно-комунікативних платформ на *нано-рівні* необхідно відзначити наступні позиції, пов'язані із специфікою функціонування окремих господарських об'єктів, домогосподарств, невеликих населених пунктів, кондомініумів, фізичних осіб-підприємців тощо. Територіальний нано-рівень економічних відносин багатьма дослідниками у цілому відноситься до різновиду мікроекономічного рівня, проте на сьогодні остаточного чіткого визначення цього явища поки що немає, тим більше що його не можна повністю ототожнювати з нано-економічним рівнем досліджень економічної теорії. Загальними рисами суб'єктів господарювання, які виокремлюють на нано-рівні вчені-економісти (К. Эрроу, Р. Лукас, Я. Корнаї, Г. Б. Клейнер, О. В. Іншаков, В. І. Ляшенко тощо) є: по-перше – чітко виражений індивідуальний характер економічного агенту, який діє на цьому рівні (для громади це –

окремий громадянин, або домогосподарство, представлене його головою, фізична особа-підприємець тощо), по-друге – зосередженість на внутрішніх процесах всередині окремої низової бізнес-екосистеми, тобто для нано-рівня територіальної економіки це відносини між окремими акторами територіальної соціально-економічної системи поселення, які з її позицій розглядаються одиничними – виробниками, реалізаторами готової продукції, покупцями, окремими проектними командами, органами публічного управління, як теж розглядаються як окремі актори економічних, соціальних і, значною мірою, політичних відносин. За вдалим виразом Г. Б. Клейнера, на нано-рівні діють частково ірраціональні агенти, що мають як раціональну, так і творчу, тобто ірраціональну поведінкову природу і схильні не тільки до формально-математичних розрахунків найкращого результату, але й до поза логічного пошуку економічної істини. Не можна не погодитися і з О. В. Іншаковим, який вважав нано-економічною вихідну сферу й спосіб ведення господарства на первинному рівні глобальної економічної системи (GES), де за допомогою формування процесів діяльності починається виробництво речей, формуються їх корисні властивості та відповідні відносини між економічними агентами. Таким чином, до нано- економічних відносин в системі територіальної господарської системи варто віднести ті, які формуються на рівні первинної поселенської мережі, де базовими акторами є окремі домогосподарства, громадяни, фізичні-особи-підприємці, невеликі фірми, орієнтовані на місцеві ринки, основна економічна активність котрих пов'язана з місцем проживання і не виходить загалом за рамки поселень.

На цьому рівні переважним форматом організації інтерактивних платформ стає їх самоорганізація, а важливими елементами, на сьогодні фактично базовими, – соціальні мережі, де створюються групи користувачів, поєднаних взаємними інтересами, місцем проживання, професійною діяльністю тощо. Потенціал соціальних мереж та інтерактивних сервісів-месенджерів не можна не переоцінити, оскільки вони стають фактично безкоштовними платформами первинних соціальних та економічних взаємин, несуть в собі все більш розгалужений функціонал для високоефективної організації господарської діяльності на нано- рівні і взаємин між первинними економічними агентами. Другою базовою складовою інформаційно-технологічних платформ на нано- рівні є інформаційно-технологічні платформи, які організовуватимуться керуючими компаніями у сфері комунальних та інших послуг та дозволятимуть через систему особистих кабінетів для фізичних і юридичних осіб ефективно і швидко вирішувати оперативні проблеми, пов'язані із функціонуванням місцевої інфраструктури. Такі платформи можуть створюватися як для окремого кондомініуму, так і, на консолідованій основі, для населеного пункту у цілому.

Також важливу роль в нано-економічних відносинах відграватимуть і корпоративні електронно-інформаційні платформи окремих виробників і

ритейлерів, постачальників комунальних послуг, логістичні сервісні платформи, які працюють на принципі самоорганізації консолідованої економічної діяльності у взаємних інтересах тощо. Важливою складовою є і платформи місцевих органів влади окремих населених пунктів, які входять до ОТГ, створювані подібно до платформ мікро-рівня. До цього процесу варто також широко залучати громадські організації, використовувати для створення платформ механізми спільно кошту, місцевого самооподаткування на цільові потреби тощо. Достатньо ефективною для забезпечення цифровізації периферійних територій, зокрема, сільських населених пунктів, є дуже мало використовуваний на сьогодні механізм самооподаткування населення, хоча норма про можливість його використання закріплена у статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме самооподаткування при цьому визначається як форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

На сьогодні механізм самооподаткування поки що є багато у чому застарілим і вимагає суттєвого удосконалення в частині як мінімум осучаснення формулювань, розширення механізмів самооподаткування на міські території, приміську та урбо- руральні зони тощо, а також узгодження його із законом про місцеве самоврядування та приведення інших його положень до норм і правил юридичної практики сьогодення. Кошти, зібрані за допомогою самооподаткування, можуть використовуватися як для проведення разових заходів із цифровізації населеного пункту та запровадження там платформних технологій типу Smart Community, так і для підтримки її функціонування та для підтримки реалізації інших місцевих проектів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку населених пунктів та об'єднаних територіальних громад.

У цілому, із розвитком подальших процесів децентралізації влади, на нано- економічному рівні через платформні механізми формуватимуться повноцінно і такі життєво-необхідні для громади процеси, як екологічний контроль і нагляд за допомогою інтерактивних технологій за станом довкілля та екологічною ситуацією у цілому, забезпечення екологічного страхування, для чого широке розповсюдження на нано- рівні мають отримати встановлення приєднаних до локальної та глобальної мережі інтернет постійно діючих датчиків контролю повітря, температури та ін., камер інтерактивного слідкування за місцями збору та розміщення відходів, громадськими місцями, природними об'єктами, розташованими на території громади: земельними та лісовими масивами, водними об'єктами, пам'ятками природи тощо, за рахунок чого значної мірою забезпечуватиметься сталий розвиток територіальних утворень.

Групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами. Зведення наявних і опрацьованих, відповідно до проблематики, механізмів різної природи, зазвичай, і, як правило, обмежується простим їх підрахунком по досліджуваній сукупності та розмежуванням за пріоритетністю. Але, вихідна інформація щодо групування і розмежування як важелів і регуляторів, так і механізмів, загалом, на певній стадії науково-прикладного дослідження слід обов'язково впорядкувати, систематизувати, розділивши системоутворюючі регулятори та важелі цілеорієнтованого впливу на групи за найбільш суттєвими ознаками, які відповідатимуть кожному з етапів імплементації національної системи просторового управління територіальними природно-ресурсними активами. Вказане досягається за допомогою статистичних, логістичних, атрибутивних чи вторинних згрупвань – за результатами виконання основного і, на авторське переконання, вирішального моменту щодо зведення найбільш дієвих, на певному (одному з трьох, за авторським визначенням) етапі реалізації на практиці, механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами в Україні.

З цього, зазначимо, що процедури врахування особливостей групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами України, на авторське переконання – являють собою розподіл сукупності організаційно-економічних важелів та регуляторів на однорідні типові групи за найбільш суттєвими для них ознаками у відповідності зі структурно-логічним алгоритмом реалізації дії механізмів за трьома етапами імплементації у практику господарювання системи просторового управління територіальними природно-ресурсними активами з метою всебічної характеристики їх стану, спрямування розвитку і реалізації, удосконалення та обґрунтування пріоритетних напрямів імовірної трансформації взаємозв'язків та взаємозалежностей задля нагального запровадження у практику просторової системи управління природно-ресурсними активами в умовах нарощення глобальних загроз різної природи і суспільних, соціальних та фінансово-економічних реальних ризиків, які, у своїй сукупності є, наразі, викликами національній безпеці.

Відповідно до обґрунтованої авторами НДР структурно-логічної схеми вважаємо за доцільне зазначити: по-перше: пріоритетними для опрацювання у контексті розв'язання науково-прикладного завдання – є організаційно-економічні механізми, які мають надзвичайну вагомість і специфічність характеру впливу на результативність просторового управління; наступними за вагомістю – є інституційні механізми, і, надалі – екологічні.

А, по-друге: на етапі I – тобто, ініціації – доцільним для застосування є наступний комплекс важелів та регуляторів організаційно-економічного

впливу, розмежований за п'ятьма такими основами, зокрема: цілеорієнтованого впливу на процеси реалізації інтегрованої моделі просторового управління природно-ресурсними активами, які, перш за все, слід систематизувати та розмежувати за визначеними для кожної території, інкорпорованої до певного територіального природно-господарського утворення, пріоритетами.

Вказане передбачає формування з їхнього складу та запровадження у практику такого організаційно-економічного механізму (а, в його межах відповідних важелів та регуляторів), який забезпечить пошук, обґрунтування і реалізацію ефективних рішень щодо забезпечення високого (достатнього) рівня як результативності управління природно-ресурсними активами, так економічної безпеки та сталого розвитку територіальних природно-господарських утворень, у цілому, і окремої території, зокрема;

- інноваційний характер просторової системи, що передбачає перехід на високі стандарти діяльності у сфері природокористування та прагнення до активізації впровадження нововведень, вимагатиме здійснення добору найбільш дієвих важелів та регуляторів цілеорієнтованого впливу на забезпечення цілісності самої інтегрованої моделі;

- забезпечення єдності множини елементів інтегрованої моделі просторового управління, кожен із яких відіграє свою конкретну роль, невід'ємну для цільових функціоналів усього), обумовлюватиме необхідність обов'язкового розроблення і введення важелів, які забезпечать економічність та ефективність реалізації дії просторової системи, у першу чергу, на локальному рівні. Вказане передбачає, що витрати на організацію діяльності просторової системи повинні, з одного боку, забезпечувати її ефективне функціонування, а з іншого – відповідати фінансовим можливостям певного територіального природно-господарського утворення, загалом, як і певної території, зокрема;

- опрацювання та удосконалення нормативно-правових важелів і регуляторів, що дозволяють забезпечити законність захисту економічної, технологічної, медико-соціальної та природно-ресурсної безпеки на локальному рівні шляхом подальшого розвитку державного законодавства у сфері місцевого управління активами, малого та середнього бізнесу, інформатизації і захисту інформації, приватної охоронної діяльності та інших нормативних актів із безпеки, затверджених органами державного управління в межах їх компетенції, із застосуванням всіх дозволених методів виявлення і припинення правопорушень як в межах системи регіонального й місцевого управління, так і провадження підприємницької діяльності;

- залучення інформаційно-методичних важелів та нормативно-правових регуляторів для забезпечення компенсаторного поєднання протилежних один одному компонентів, сформованих організаційно-

економічних механізмів реалізації інтегрованої просторової моделі управління природно-ресурсними активами, між собою, а також відносно зовнішнього середовища функціонування територіальних природно-господарських утворень;

- залучення інформаційно-методичних важелів та апробація цільового програмного забезпечення «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» задля ідентифікації наявного природно-ресурсного потенціалу й об'єктивізації системно-універсальних потенціалів ініціації локальних природно-ресурсних активів територіальних природно-господарських утворень.

Вказаний перелік важелів та регуляторів, що й формують певний перелік організаційно-економічних механізмів, за етапом ініціації – детально описано на рис. 2.20, що дало можливість розмежувати та згрупувати організаційно-економічні механізми і за іншими етапами алгоритму імплементації інтегральної просторової моделі управління природно-ресурсними активами.

Так, зокрема, за етапом II – консолідації, визнано доцільним для застосування наступні групи важелів та регуляторів, а, саме:

- цілеорієнтовано впливу на процеси забезпечення гнучкості й адаптивності інтегрованої моделі просторового управління природно-ресурсними активами. Вони убезпечують відповідність цього організаційно-економічного механізму сучасному мінливому зовнішньому та внутрішньому середовищу господарювання як в межах територій, так і у метасторі нашій держави. Оскільки, практично кожна територія стоїть перед необхідністю адаптації до зовнішнього середовища і, саме тому, вона потребує проведення гнучкої політики у сфері природокористування відносно суспільно-політичних, мікро- і макро- економічних процесів;

- специфічного типу, із контролем за дотриманням: етики бізнесу, який передбачає чесність і довіру в ділових стосунках між партнерами різного рівня, домовленостей та підписаних угод, поваги до партнерів та інших учасників взаємодії. Оскільки, вказане лягає в основу довготривалих відносин і забезпечення результативності просторового управління.

Поряд із цими двома групами системоутворюючих важелів і регуляторів, найбільш дієвими, на авторське переконання, є й наступні комплекси регулятивів:

- системоутворюючих важелів і регуляторів щодо узгодження цілей та завдань у сфері управління природно-ресурсними активами локальних територій із стратегією сталого розвитку певного територіального природно-господарського утворення, загалом, шляхом застосування на єдиній платформі оригінального цільового програмного забезпечення «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» ;

Рисунок 2.20 – Структурно-логічна схема реалізації дії механізмів за трьома етапами імплементації системи просторового управління територіальними природно-ресурсними активами (авторська розробка)

- системно-універсальних важелів і регуляторів консолідації стратегічного потенціалу територій задля забезпечення стійкості функціонування новоствореної або ж удосконаленого формату просторової системи управління природно-ресурсними активами в межах територіальних природно-господарських утворень та рівноваги національної просторової моделі управління, загалом.

Вказані групи, які використано дослідниками задля розбудови організаційно-економічних механізмів, як за етапом ініціації, так і за етапом консолідації, можуть змінювати свої назви протягом певного часу, або ж мати й однакові (за потребою, однак, вони можуть бути відмінними за складом). Проте, сутність їх та цільові функціонали мають бути незмінними.

Крім загальних особливостей, використаних на етапах ініціації та консолідації, для групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами в Україні, для третього етапу – інкорпорації – авторами враховано, дещо, інші принципи групування системоутворюючих важелів і регуляторів. А, саме ті, що дозволяють перманентно коригувати цілі та завдання, уточнювати пріоритети на певний період упередження з урахуванням накопичених і набутих масштабів потенціалу сталого розвитку, а також викликів, загроз і ризиків різного рівня.

Так, зокрема, на III-му етапі алгоритму – тобто, на етапі інкорпорації – пропонуються для використання:

- нормативно-правові важелі та регулятори, що забезпечують інкорпорацію локальних підсистем просторової моделі управління природно-ресурсними активами територіальних природно-господарських утворень до загальної національної системи просторового управління;

- системно-універсальні важелі та регулятори забезпечення комплексності, системності і гнучкості у прийнятті управлінських рішень стратегічного, оперативного та аналітичного спрямування за пріоритетами функціонування територіальних природно-господарських утворень за просторовою моделлю управління природно-ресурсними активами;

- дієві фінансово-економічні регулятори задля забезпечення результативності просторового природно-ресурсними активами з урахуванням масштабів потенціалу сталого розвитку територій та їхніх трансформацій при інкорпорації до територіальних природно-господарських утворень, що відбувається в умовах глобальних загроз різної природи і внутрішніх ризиків сталому господарюванню;

- інформаційно-методичні важелі задля узгодження стратегічного та поточного планування шляхом застосування єдиних методичних підходів і стандартів, а також і аналітичних процедур, опрацьованих за єдиним критерієм зустрічної оцінки-прогнозування результативності просторового управління природно-ресурсними активами;

- удосконалені системно-універсальні важелі та регулятори перманентного контролінгу на усіх етапах просторового управління природно-ресурсними активами, застосування об'єктивних стимулів до учасників публічно-приватного партнерства та тотальне охоплення загальною інформаційно-комунікаційною платформою діяльності з використання природно-ресурсних активів в державі.

Відтак, визнаємо, що при визначенні та врахуванні особливостей групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами за трьома етапами її імплементації, які узгоджуються з відповідними етапами розбудови в Україні територіальних природно-господарських округів, передбачалось вирішити та вирішено такі завдання:

- вибір групувальної ознаки та таких відзнак, які надають інформацію про фінансово-економічні потреби для забезпечення результативності управління природно-ресурсними активами територій;

- визначення кількості груп за величинами термінів певного (одного з трьох) інтервалу імплементації;

- встановлення переліку ознак, якими повинні характеризуватись виділені групи механізмів стосовно конкретного групування;

- складання макетів таблиць, де представляються результати групування відповідного типу організаційно-економічних механізмів;

- організаційні параметри розвиненості місцевих та регіональних об'єктів управління природокористуванням, які дозволять, надалі, здійснити переформатування організаційної структури управління громад і територіальних природно-господарських утворень, що і обумовить можливість створення нових підрозділів, удосконалити взаємозв'язки між елементами просторової системи управління, які відповідатимуть за виконання цільових функцій кожною з п'яти її базових підсистем.

Групування й добір організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами має відбуватися безперервно за кожним із трьох етапів її імплементації у замкненому циклі виконання управлінських, організаційно-економічних та економетричних процедур, що схематично можна представити у вигляді рис. 2.21.

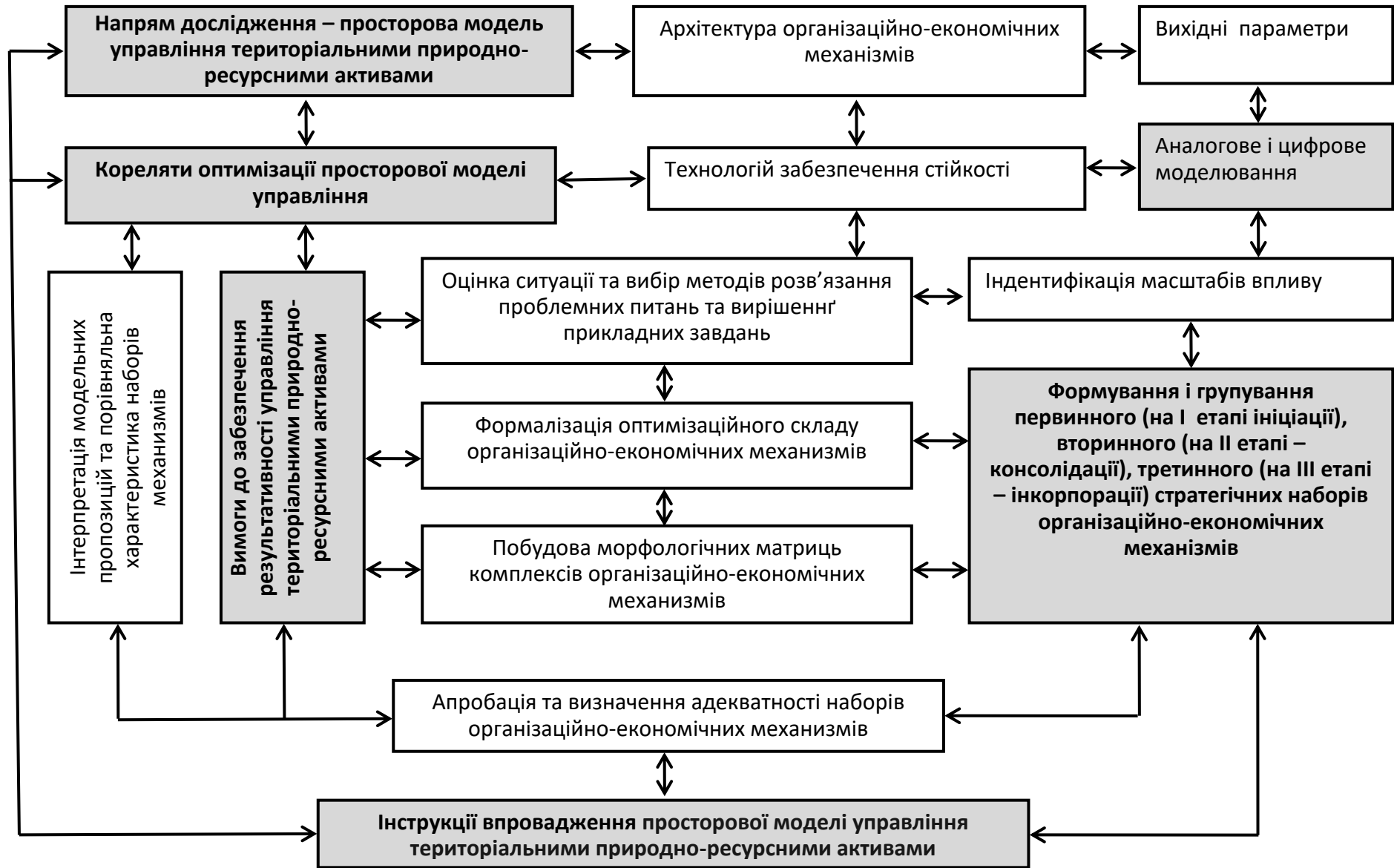

Рисунок 2.21 – Схема групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами (ПМУТРА)

Одним із ключових елементів реалізації організаційно-економічних процедур є розроблення та використання у практиці просторового управління специфічного прикладного інструментарію – а, саме, методичного підходу до групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами, який є взаємопов'язаним із застосуванням оригінального цільового програмного забезпечення платформного типу (структуру і переваги якого приведено надалі⁹).

Для чіткого визначення об'єктів впливу і для виконання відповідних завдань корелянтами, локалізації наявних ресурсів, резервів та можливостей і їх спрямування за пріоритетами раціонального освоєння та використання природно-ресурсних активів із автоматизацією процесів інформаційного забезпечення та моделювання імовірних трансформацій, постає потреба у розробці та формалізації схеми реалізації на практиці методичного підходу до групування організаційно-економічних механізмів, яка передбачає замкненість циклу виконання поставленого завдання.

Вбачаємо за необхідність зазначити таке: по-перше, удосконалений авторами даного дослідження методичний підхід щодо групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами України має особливу відмінність від пропонованого авторами НДР у науковій праці [247] методичного підходу, оскільки, обов'язково має бути замкненим (на чому і наполягали дослідники у роботі); по-друге, специфічність авторського прикладного інструментарію полягає ще й у виконанні процедур добору, розмежування та комбінування, окремо, за кожним із трьох етапів імплементації просторової системи управління (ініціація, консолідація, інкорпорація), найбільш дієвих комплексів важелів і регуляторів організаційно-економічного впливу.

Тож, вказане вимагає використання, поряд із статистичними, логістичними, атрибутивними та вторинними методами згрупування, і процедур із урахування особливостей розроблення, формування і застосування певної природи важелів та регуляторів організаційно-економічного впливу, і не лише на I-му та II-му етапах (тобто, на етапах ініціації та консолідації), а й на етапі III (інкорпорації) – методів згрупування організаційних відзнак, які дозволять встановити певний (достатньо повний) список важелів і регуляторів¹⁰, які й убезпечать: перманентне коригування цілей та завдань, уточнення пріоритетів на певний період упередження з

⁹Платформне цільове програмне забезпечення «*MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1*», що розроблено авторами дослідження.

¹⁰Вказане дослідниками, само по собі й відтворюватиме варіативність і здатність до адаптивності та трансформацій загального механізму інтегрального просторового управління природно-ресурсними активами як держави, так і регіонів або ж територіальних округів, ОТГ та інших територіальних мікро-об'єктів.

урахуванням накопичених і набутих територіями та територіальними природно-господарськими утвореннями держави, загалом, масштабів потенціалу сталого розвитку, а також рівнів агресивності викликів, загроз і ризиків різного рівня й природи.

Відтак, у роботі удосконалено структурно-логічну схему реалізації дії механізмів за трьома етапами імплементації системи просторового управління територіальними природно-ресурсними активами у національну практику господарювання, розроблення якої:

- базується на вихідній доктринальній основі, визначеній за базовими теоретичними підходами щодо реалізації дії та забезпечення результативності сучасної просторової системи;
- передбачає розмежування за трьома стадіями імплементації цільових функціоналів;
- визначає комплекс пріоритетних системоутворюючих важелів та регуляторів реалізації дії просторової системи за ключовими об'єктами локалізації зусиль.

Зазначене уможливило розробку й обґрунтування замкненого алгоритму методичного підходу до групування організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами України, за результатами врахування особливостей розмежування певної природи важелів та регуляторів за трьома етапами імплементації інтегральної просторової моделі:

- має замкнену природу з постійним підвищенням вимог до результативності добору і групування найбільш дієвих важелів та регуляторів;
- використовує мультидисциплінарний апарат;
- поєднує у собі різні процедури та методи ідентифікації, оцінювання і моделювання динамічних та статичних систем (економетричні, кваліметричні, логічного проектування, геометричної економетрики тощо).

Отже, вказане і дало змогу сформувати, розмежувати та структурувати: комплекси організаційно-економічних механізмів реалізації дії за трьома етапами (ініціація, консолідація, інкорпорація) імплементації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами в Україні, до складу яких входять фінансово-економічні, нормативно-правові, інформаційно-методичні, системно-універсальні та публічно-приватного партнерства підмеханізми, які забезпечують синхронний перебіг параболічних подій із інтенсифікації процесів видобутку, освоєння, використання і нарощення природно-ресурсного потенціалу територій, раціоналізації обміну перерозподілу природно-ресурсних активів територіальних природно-господарських округів та досягнення результативності просторового управління за рахунок конституювання і

введення у практику складно організованої інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами держави.

У цій відповідності, визнаємо, що інформаційно-методичні важелі задля узгодження стратегічного та поточного планування шляхом застосування єдиних методичних підходів і стандартів, а також і аналітичних процедур, які опрацьовані за єдиним критерієм оцінювання-прогнозування результативності просторового управління природно-ресурсними активами, в межах організаційно-економічних механізмів реалізації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами мають бути прерогативою держави, промислових і аграрних корпорацій та інших суб'єктів господарювання, що визначає їх як один із ключових напрямів національної політики інформатизації. Серед найбільш важливих питань у цій площині виділяється проблема забезпечення необхідною інформаційно-методичною базою суб'єктів управління усіх п'яти рівнів, які опікуються вказаними проблемами та приймають управлінські рішення. Оскільки, саме підвищення ступеня інформаційно-методичного забезпечення стає найвагомим чинником досягнення ефективності просторового управління.

Просторове управління природно-ресурсними активами, як і будь-якого іншого типу управління, є, більшою мірою, інформаційним системно-універсальним процесом. Тож, на авторське переконання, процедури з інтегрального просторового управління мають здійснюватися за єдиним алгоритмом розв'язання науково-прикладного завдання – єдиною моделлю на усіх трьох етапів імплементації, зокрема, щодо:

- доступу до використання цільового програмного забезпечення інформаційно-технологічних платформ;
- застосування єдиних операційних систем і систем управління базами даних, а також методичного програмного забезпечення, засобів розробки та тестування загальної і, певною мірою специфічної природи, інформаційної бази даних в межах єдиної платформи;
- прийняття та реалізації на практиці управлінських рішень, що базуються на результатах узагальнення, обчислення й аналізу базових параметрів і характеристик у відповідності до предмету даного дослідження.

Тож, сутність, специфічність і результативність як удосконаленої технології, так і новоствореної системи просторового управління проявлятиметься саме у процесах формування, накопичення, добору, перетворення і переміщення інформаційно-методичної бази даних. При цьому, єдиний платформний аспект просторової системи управління природно-ресурсними активами має бути присутній як у всіх п'яти її структурних елементах, так і, відповідно, на трьох етапах імплементації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами та на всіх етапах прийняття і реалізації управлінських

рішень. Оскільки, ключовим аспектом управління є формування управляючого впливу суб'єкта управління, певного рівня, на об'єкт, то процедури формалізації цього впливу є інформаційним процесом і пов'язані, безпосередньо, із збиранням, аналізом, узагальненням та передачею (за взаємопов'язаними рівнями управління) вихідної й отриманої інформації; побудовою специфічної моделі управляючого впливу; визначенням і розрахунком за цією моделлю, імовірних варіантів та вибору, з їхнього переліку, найбільш оптимального за прогнозованими параметрами.

Відповідно, така ознака як оперативність управління – залежить, у повній мірі, саме від інформаційно-методичного забезпечення просторової системи управління та використовуваних платформ, які і обслуговують процеси вибору варіантів, прийняття та реалізації управлінських рішень; якість просторового управління – залежить від чіткості та прозорливості при виконанні процедур за замкненим циклом управління при постійному підвищенні вимог за кожним етапом його здійснення.

Відтак, зазначене авторами вище вимагає розробки та обґрунтування параболоїдних структурно-ступеневих елементів замкненого циклу формування механізму варіативного інтегрального просторового управління ПРА, який пропонується дослідниками у спрощеному вигляді на рис. 2.22 та передбачає сім ступенів виконання управлінських процедур із поступовим підвищенням вимог до результативності.

У разі отримання негативних чи негідних вимірів результативності – із "VII" повернення до ступеню "I". Відповідно, пропонований авторами до використання управлінський цикл передбачає й уточнення та повторення процедур при поверненні до передуючих етапів на кожному з п'яти попередніх – тобто, на "II" – "VI" етапах.

Притримання цієї алгоритмічної схеми є обов'язковою умовою розв'язання проблеми і досягнення мети на кожному з, обґрунтованих дослідниками, трьох етапів імплементації інтегральної просторової моделі управління територіальними природно-ресурсними активами.

Слід вказати і на те, що оперативність прийняття управлінських рішень буде і має бути убезпечена, за кожною з семи ступеней замкненого управлінського циклу, застосуванням як загального, так і спеціального комплексів цільового програмного забезпечення, інкорпорованих до єдиної платформи (приклад структури вказаних двох комплексів програм представлена надалі). При цьому, визнаємо і те, що: в основі акомодатії *цільових інформаційних технологій* (ЦІТ) до науково-аналітичної, оціночної та прогностичної управлінської діяльності, яка буде і має провадитися в межах підсистеми прийняття рішень (просторової системи управління природно-ресурсними активами), покладено бізнес-екосистемну ідею розбудови національної економіки платформного типу.

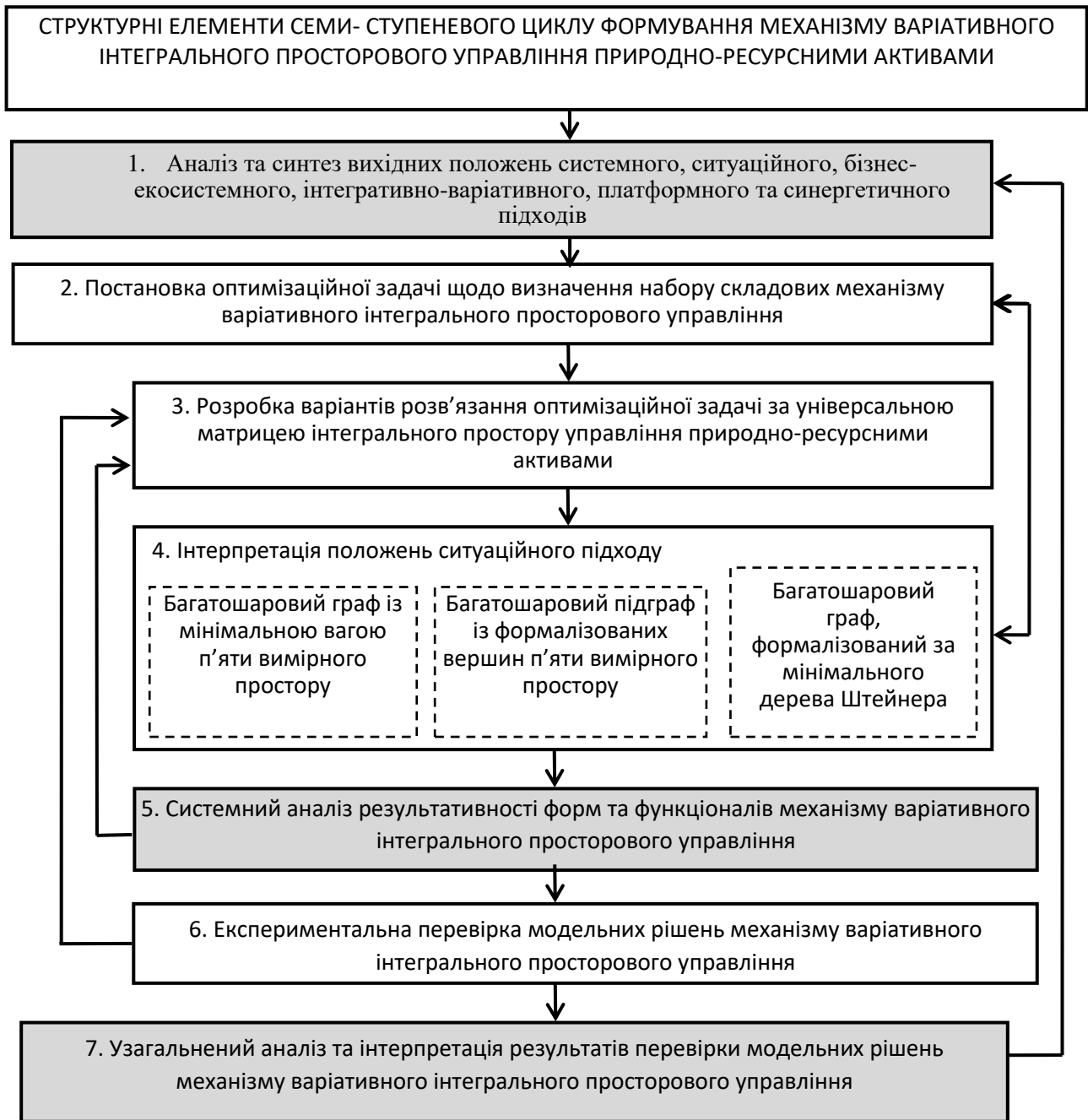

Рисунок 2.22 – Замкнутий цикл формування механізму варіативного інтегрального просторового управління природно-ресурсними активами (авторська інтерпретація)

Суть якої, як визначено дослідниками НДР вище, зводиться до того, що за допомогою відповідного за вимогами програмного забезпечення можна створити моделі контрольованих світів і сфер (метапросторів національної економіки різної природи), систем, мереж та процесів. Поряд із цим, засвідчимо і підтвердимо, що лише у цій площині є можливість, із значним ступенем достовірності, розробити й удосконалити проект місії просторової системи, оптимальний варіант структури та безпечний напрям зрушень в залежності від бажаності досягнення, за рахунок ущільнення комунікативних зв'язків між п'ятьма рівнями просторового управління, макроекономічних показників, термінів упередження суспільно-політичних, технологічних, медико-біологічних та інших подій, цілей сталого розвитку об'єктів та швидкості зміни орієнтирів.

Задля вирішення завдань просторового управління авторами дослідження проведено опрацювання загального та специфічного функціональних комплексів інформаційно-методичного платформного програмного забезпечення «MainStream. Pro Platform Software v.1.1» з урахуванням нагальності реалізації дії базових засад платформної економіки, яка вимагає посилення гнучкості управлінських технологій за рахунок використання нового цільового програмного продукту. Проте, перш за все, розкриємо зміст основних використовуваних термінів ЦІТ – табл. 2.23.

Таблиця 2.23 - Визначення функціонального змісту термінів пакета програмного забезпечення «MainStream.Pro.Platform Softwarev.1.1»*

Термін	Функціональне визначення застосованих термінів
Алгоритмічний блок	основна алгоритмічна одиниця інструментальної системи платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software v.1.1» – вузол, що виконує в цільовому комплексі комплекс функцій;
Алгоритмічний модуль	алгоритмічна одиниця інструментальної системи платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software v.1.1» – вузол, що виконує в цільовому комплексі програмного забезпечення певну функцію;
Первинний функціональний модуль	алгоритмічна одиниця, що виконує одну елементарну функцію, наприклад оцінку або прогноз певного показника або параметра за певними моделями, причому, користувач інформаційної системи не має можливості змінювати функції даних блоків;
Комплексний функціональний модуль	алгоритмічна одиниця, яка представляє в проекті «MainStream. Pro Platform Software v.1.1» певне програмне забезпечення сформоване з декількох первинних функціональних модулів, інкорпорованих до «MainStream. Pro Platform Software v.1.1» за алгоритмом одного з двох етапів прогнозу: стохастичного – економіко-статистичний аналіз і прогноз; статичного – економіко-технологічний аналіз і прогноз;

Термін	Функціональне визначення застосованих термінів
Комплексний функціональний блок	<p>основна алгоритмічна одиниця, що містить у собі сукупність комплексних функціональних модулів, тобто два з відповідним програмним забезпеченням, наприклад, обчислення за стохастичною фазою прогнозу (в комплексних модулях). Комплексних функціональних блоків у структурі «MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1» - два.</p> <p>Саме вони і реалізують певні типові функції оцінки та прогнозування на різних концептуальних засадах і методиками моделювання.</p>
Головний блок проекту «MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1»	<p>представляє та візуалізує, безпосередньо, результат застосування платформного проекту «MainStreaM.Pro.Platform Software v.1.1» у кількісному виразі із наданням пояснень і рекомендацій, як приклад розв'язання конкретної прикладної задачі щодо оцінювання та прогнозування результативності управління у відповідності до положень концепції формування просторової системи управління ПРА.</p> <p>Тобто, згідно до поставленої мети, за результатами виконання зустрічної оцінки та прогнозування з візуалізацією у підсумковому вікні «MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1» оціночно-прогнозних узагальнень, пропозицій і висновків щодо доцільності реалізації тих чи інших регулюючих дій та запровадження превентивних заходів, можливості зростання чи необхідності упередження загроз і ризиків різної природи.</p> <p>Головний блок платформного проекту «MainStreaM.Pro Platform Software v.1.1» може представляти також і не лише один (1) сегмент певної платформної мережі.</p> <p>Зокрема, у випадку, якщо комплексні модулі платформного проекту утворюють ієрархічну структуру, що складається з більш ніж одного сегмента зустрічного оцінювання-прогнозування, то внутрішня архітектура цільового комплексу платформного програмного забезпечення, при встановленні інформаційних зв'язків між алгоритмами загального і специфічного комплексних функціональних блоків проекту, ускладниться;</p>
Зв'язок	<p>алгоритмічна одиниця, що несе в собі інформацію про напрям передачі інформації між алгоритмічними блоками платформного проекту «MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1».</p> <p>Передача інформації здійснюється від вихідної перемінної одного алгоритмічного блоку до вхідної перемінної іншого.</p> <p>Передача інформації здійснюється як безпосередньо між двома (2) комплексними функціональними модулями (загальним і специфічним), що входять в один комплексний блок, так і з використанням входів/виходів комплексних блоків, коли передача інформації виконується між рівнями; Зв'язок може бути видимим (лінія), або невидимим (посилання). З'єднанню підлягають перемінні лише одного типу;</p>

Термін	Функціональне визначення застосованих термінів
Параметр	перемінна, призначена для внесення вручну або для відображення на дисплеї для зовнішнього графічного чи статичного подання інформації. Параметри є динамічними. Динамічні параметри зберігаються в енергонезалежній пам'яті проекту платформного програмного забезпечення «MainStreaM.Pro.Platform Software v.1.1»;
Список	сукупність параметрів, об'єднаних за якою-небудь ознакою.
Перемінна	алгоритмічна одиниця, що представляє в алгоритмі оцінювання-прогнозування певну величину. Перемінні класифікуються у проекті за типом і напрямом;
За типом	
Логічні (bool)	дані, що представляють собою логічні величини. Вони можуть приймати значення true (true), або false (false);
Цілі (int)	числові цілі – дані;
Час (time)	значення часу в двоїчно-десятковому форматі: чч: мм;
За напрямом	
вхідні	інформація, що надходить в алгоритмічний блок;
вихідні	інформація, що є результатом, що видано алгоритмічним блоком.

* Джерело: систематизовано авторами.

Відтак, розрахунки, які проводяться за використання комплексних функціональних алгоритмічних блоків «MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1», базуються використанні інформаційно-аналітичної бази Державної служби статистики України та її регіональних відділень, а також формуються за урахування системи відносних показників, що відтворюють, для порівняння, динамічність сталого розвитку.

Щодо специфічного комплексного функціонального блоку, інкорпорованого до ЦІТ задля економіко-технологічної оцінки-прогнозування, (рис. 2.23), за статичною фазою розв'язання завдання, то zanim передбачено виконання економетричних, оціночних і аналітичних процедур на основі оригінальних цільових програм «MainStreaM. Pro v.5.1», «MainStreaM.For.IC v.5.1» © MINErgo v.4.1 ∩ MiNErGy v.5.0», «Targ.Stream:KRM.Rat&For. v.1.1», «Dnepr Strategy Development v.1.0» та інші цільових регіональних програм, а також авторського програмного апарату «MINErgo v. 4.1», «MiNErGy v.5.0.», «MINprojet v. 3».

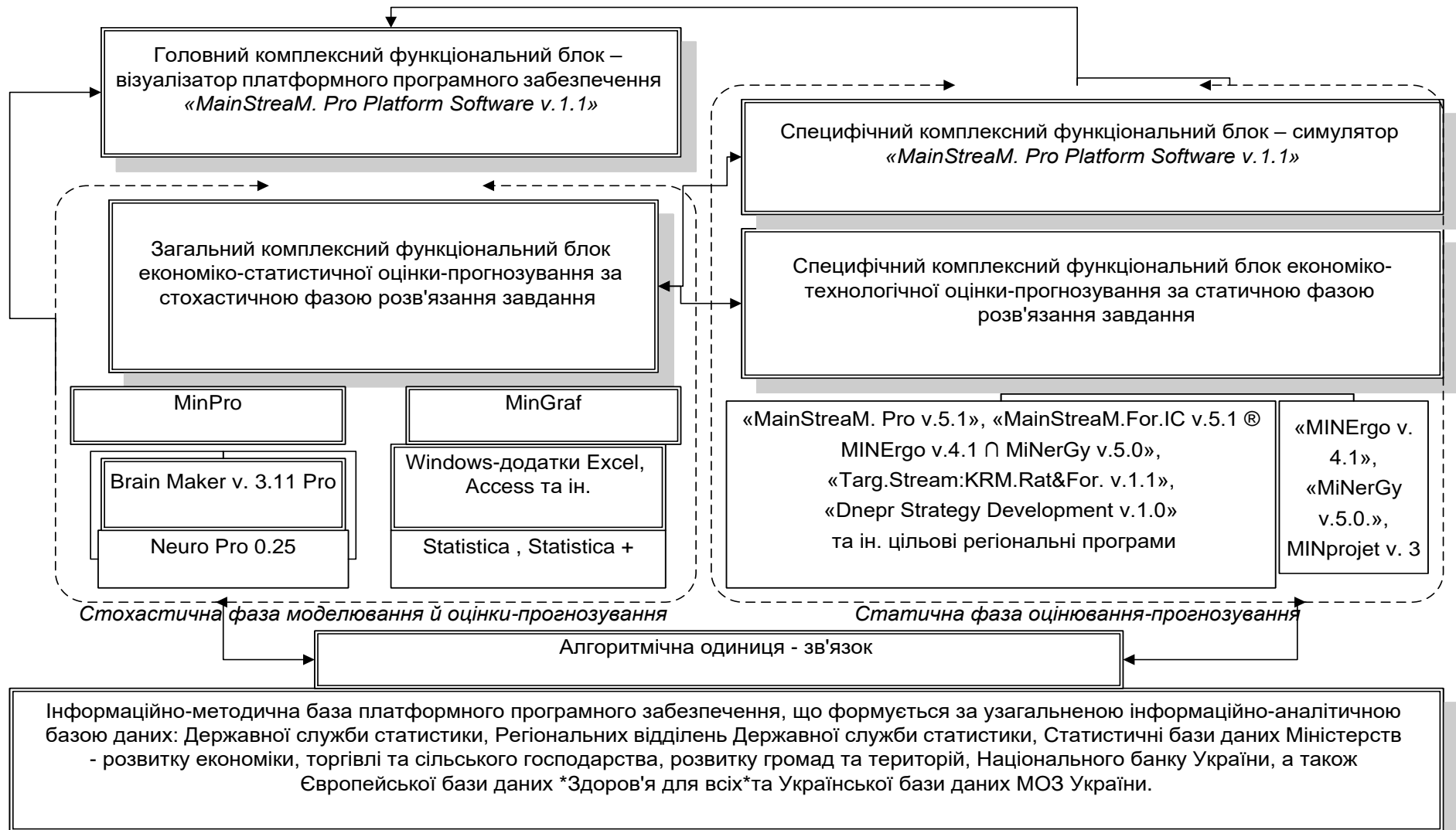

Рисунок 2.23 – Структура цільового пакету платформного програмного забезпечення «MainStreamM. Pro Platform Software v.1.1» (авторська інтерпретація)

Наприклад, при інкорпорації до платформного комплексу «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» дослідниками використано, крім усталених програм за *Windows-додатками Excel, Access, Statistica, Statistica+, Neuro Pro 0.25* й інших програмних засобів, застосовано авторські цільові програми та методичне забезпечення, що побудовано за використання єдиного критерію оцінювання-прогнозування результативності управління певним об'єктом дослідження та процесами, які відбуваються в його межах.

Тобто, пропонується сформувати загальний і специфічний комплекси інформаційно-методичного платформного програмного забезпечення авторського платформного проекту «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*», та приєднати його до архітектури однієї з ключових формалізованих підсистем ПСУ_{ПРА}. А, саме, до підсистеми «*прийняття управлінських рішень і розвитку комунікаційного простору*», що є визначальною компонентою системи просторового управління природно-ресурсними активами.

До останньої слід ввести практичний інструментарій оцінки, ранжування, вибору, прогнозування обсягів використання природно-ресурсних активів територій, а для вирішення інших економетричних задач і виконання специфічних функцій, зокрема, щодо розбудови та розвитку комунікаційного простору держави, який входить складу засобів реалізації специфічних функцій п'яти базових підсистем, інкорпорованих до структурно-функціонального складу відповідного типу просторової системи управління. Так, для ТПГУ, ідентифікованого з позицій певного цільового функціоналу, необхідно забезпечити специфічний алармовий комунікаційний зв'язок та забезпечити інформування про порушення, загрози, ризики та відхилення від визначених режимів.

Використання системно-блочного абстрактного моделювання і прогнозного тренування за загальним комплексним функціональним блоком, використання методики експрес-діагностики системи просторового управління, яка сформована у складі з п'яти елементів з урахуванням вагомості впливу оточення, як більш або менш самостійних систем, забезпечує єдність аналізу і синтезу, виконаного за використанням цільового програмного платформного забезпечення. А, це, у першу чергу, обумовлене значним синергійним ефектом від вдосконалення когнітивно-інформаційних комунікацій та самої інформаційно-методичної діяльності. За ними, неможливість передбачення подій, із великим ступенем вірогідності, компенсується саме формуванням значного масиву інформації і добором найбільш вагомих регресорів при використанні «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*», яка і дозволяє одержати об'єктивну кількісну оцінку на підставі аналізу сукупності різної природи процесів.

Відмітимо, що розроблені методики за використання платформного комплексу модельних рішень – підтверджують якість опрацьованих методологічних підходів щодо обробки інформації для певного типу ТПГУ із

застосуванням єдиного критерію оцінки-прогнозування за його мінімаксними значеннями (на протигагу усталеного використання змістовного критерію чи критерію відносної корисності, порядкової шкали або ж критерію варіативної компромісності), формування прикладного інструментарію і цільового пакету програмного забезпечення за різними за версіями авторського комплексу платформної цільової програми «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» щодо її відповідності вимогам до інформаційно-методичного забезпечення реалізації нового концепту просторового управління природно-ресурсними активами певного типу.

Так, зокрема, з огляду на групування ТПГУ визначено два їх класи – бінарної та масштабної інваріантної спрямованості, в межах яких ідентифіковано шість пріоритетних типів природно-ресурсних активів, розмежування за якими потребує розробки певного складу ЦІТ і, відтак, побудови окремої платформи для окремого класу ТПГУ та, відповідно, розроблення специфічної версії платформного проекту «*MainStream. Pro Platform Software*». Відтак, вихідний платформний проект «*MainStream. Pro Platform Software v.1.1*» матиме декілька версій ЦІТ задля оцінки-прогнозування результативності просторового управління територіальними природно-ресурсними активами для певного класу ТПГУ держави, що ідентифіковано авторами у відповідності до пропонованих у дослідженні класів і підкласів територіальних природно-господарських утворень, а також трьох груп складності наявних на території ПРА, розмежованих із позицій поєднання цільових функціоналів щодо забезпеченості природно-ресурсними (таб. 2.24).

Таким чином, запропоновано класифікацію території держави з позицій поєднання цільових функціоналів інтегрального просторового управління територіальними природно-ресурсними активами, формування якої базується на розмежуванні простору національного державного утворення за домінантою функціонування і цілеспрямованого розвитку в Україні двох класів територіальних природно-господарських округів - бінарної та масштабної інваріантної спрямованості.

Отже, саме зазначене стає підґрунтям і основою для розробки, надалі, ще двох уніфікованих версій платформного проекту «*MainStream. Pro Platform Software*», за яким, відповідно, можливим є розроблення й апробації у практиці господарювання для бінарних ТПГУ – трьох специфічних платформ цільових інформаційних технологій, ускладнених відповідно до певної групи природно-ресурсних активів; масштабної інваріантної спрямованості – чотирьох, які також ускладнено задля об'єктивізації вимірів результативності. Таким чином, класифікація територій держави з позицій поєднання цільових функціоналів щодо забезпеченості територіальними ПРА, що запропоновано до використання, матиме вигляд, приведений на рис. 2.24.

Таблиця 2.24 – Розширена матриця класифікації територіальних природно-господарських утворень із позицій поєднання цільових функціоналів інтегрального просторового управління природно-ресурсними активами *

Територіальне природно-господарське утворення	Види природно-ресурсних активів						Клас ТПГУ та його змістовне визначення	Ідентифікація підкласу ТПГУ та групи складності наявного в їх межах ПРА	Версія платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software»	Єдина система моніторингу результативності	
	Земельні Land	Водні Water	Лісові Forest	Мінерально-сировинні Mineral Raw Materials	Рекреаційні Recreational	Кліматичні Climate					
<i>I клас - Бінарної спрямованості ТПГУ - Binary orientation</i>											
Вінницьке	+	-	-	-	-	+	Land - Climate	1.1 - B:LC	I група	«MainStream. Pro Platform Software v.2.1»	«MainStream. Pro Platform Software v.4.1»
Черкаське	+	-	-	-	-	+	Land - Climate				
Івано-Франківське	-	+	+	-	+	+	Water - Forest - Recreational - Climate	1.2 - B:WFRC	II група	«MainStream. Pro Platform Software v.2.2»	
<i>Тимчасово окуповані ТПГО зі складу класу бінарної спрямованості</i>											
Кримське, Донецьке	+	+	-	+	+	-	Land - Water - Mineral Raw Materials - Recreational	1.3 - B:LWM_RR	III група	«MainStream. Pro Platform Software v.2.3.1»	
<i>II клас - Масштабної інваріантної спрямованості ТПГУ - Large-scale invariant orientation</i>											
Одеське	+	-	-	-	+	+	Land - Recreational - Climate	2.1 - L-S:LRC	I група	«MainStream. Pro Platform Software v.3.1»	«MainStream. Pro Platform Software v.5.1»
Київське	+	+	+	-	+	+	Land - Water - Forest - Recreational - Climate	2.2 L-S:LWFRC	II група	«MainStream. Pro Platform Software v.3.2»	
Харківське	+	-	-	+	-	-	Land - Mineral Raw Materials	2.3 - L-S:LM_R	III група	«MainStream. Pro Platform Software v.3.3.2»	
Дніпропетровське	+	-	-	+	-	-	Land - Mineral Raw Materials				
Львівське	-	+	+	+	+	+	Water – Forest - Mineral Raw Materials - Recreational - Climate	2.4 L-S:WFM_RRC			

*Джерело: систематизовано авторами.

Рисунок 2.24 – Принципова схема класифікації території з позицій поєднання цільових функціоналів

Відповідно, необхідною є й розробка і використання, на відмінність від базової версії платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software v.1.1», удосконалених платформ ЦІТ, з огляду на наявність в межах ТПГУ, а також можливості освоєння та нарощення комплексу природно-ресурсних активів. Враховуючи масштаби мінерально-сировинних ресурсів, кліматичні умови, рекреаційні можливості національних територій, відновлення та охорону НПС. Об'єктивною є візуалізація ТПГУ масштабної інваріантної спрямованості на мапі України (рис. 2.25 і рис. 2.27), прогнозно-оціночна діяльність за якими може бути узагальненою і за іншим, більш ускладненим форматом ЦІТ платформного програмного проекту - за «MainStream. Pro Platform Software v.5.1», а для – бінарної спрямованості ТПГУ - «MainStream. Pro Platform Software v.4.1» (рис. 2.26; 2.28).

Отже, на засадах використання у практиці господарювання авторського платформного формату ЦІТ на основі універсального багаторівневого цільового програмного забезпечення «MainStream. Pro Platform Software» формується єдина державна система моніторингу результативності просторового управління ПРА, яка спрямована на створення багаторівневого комунікаційного й інформаційно-методичного простору, сприяючого організації своєчасного, оптимального і безперебійного коригування діяльності у сфері освоєння, нарощення та трансформації найбільш пріоритетного для окремих територій держави природно-ресурсного потенціалу. Зокрема, для територій зі складу ТПГУ: а) масштабної інваріантної спрямованості (за використання авторського формату цільового платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software v.5.1») – зазначене детально наведено на рис. 2.27; б) бінарної спрямованості (за використання платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software v.4.1») – представлено на рис. 2.28.

Створення та розвиток електронної бази даних і її використання в системі просторового управління ПРА відбувається: уніфікованими методами аналізу інформаційних характеристик; єдиним науково-методичним підходом до алгоритмів обробки вхідних і вихідних інформаційних характеристик та єдиною нормативно-методичною базою – регламентом «MainStream. Pro Platform Software v.4.1» та «MainStream. Pro Platform Software v.5.1» - забезпечить вірогідність і порівнянність вимірів, звітної інформації та результатів її обробки.

Зазначене дає можливість сформулювати: а) єдині правила у сфері просторового управління, ведення розподілених баз даних і банків знань; б) єдину науково-технічну політику стосовно стандартизації і сертифікації вимірювального, комп'ютерного, комунікаційного обладнання та програмного забезпечення для користувачів як на окремих територіях та місцевостях, так і в регіонах, ТПГУ та на рівні державного управління.

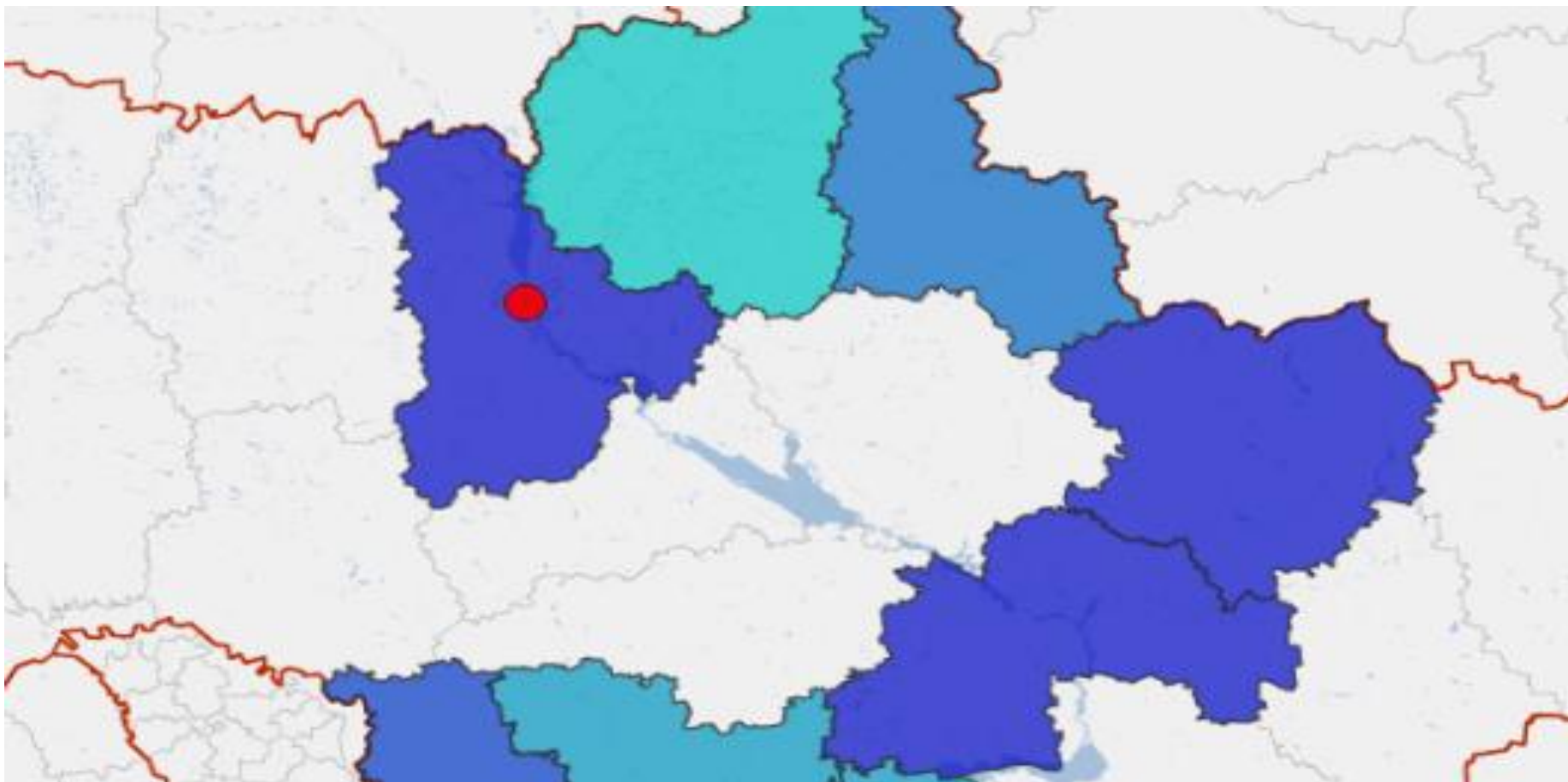

Рисунок 2.25 – Візуалізація на карті України територіальних природно-господарських округів масштабної інваріантної спрямованос

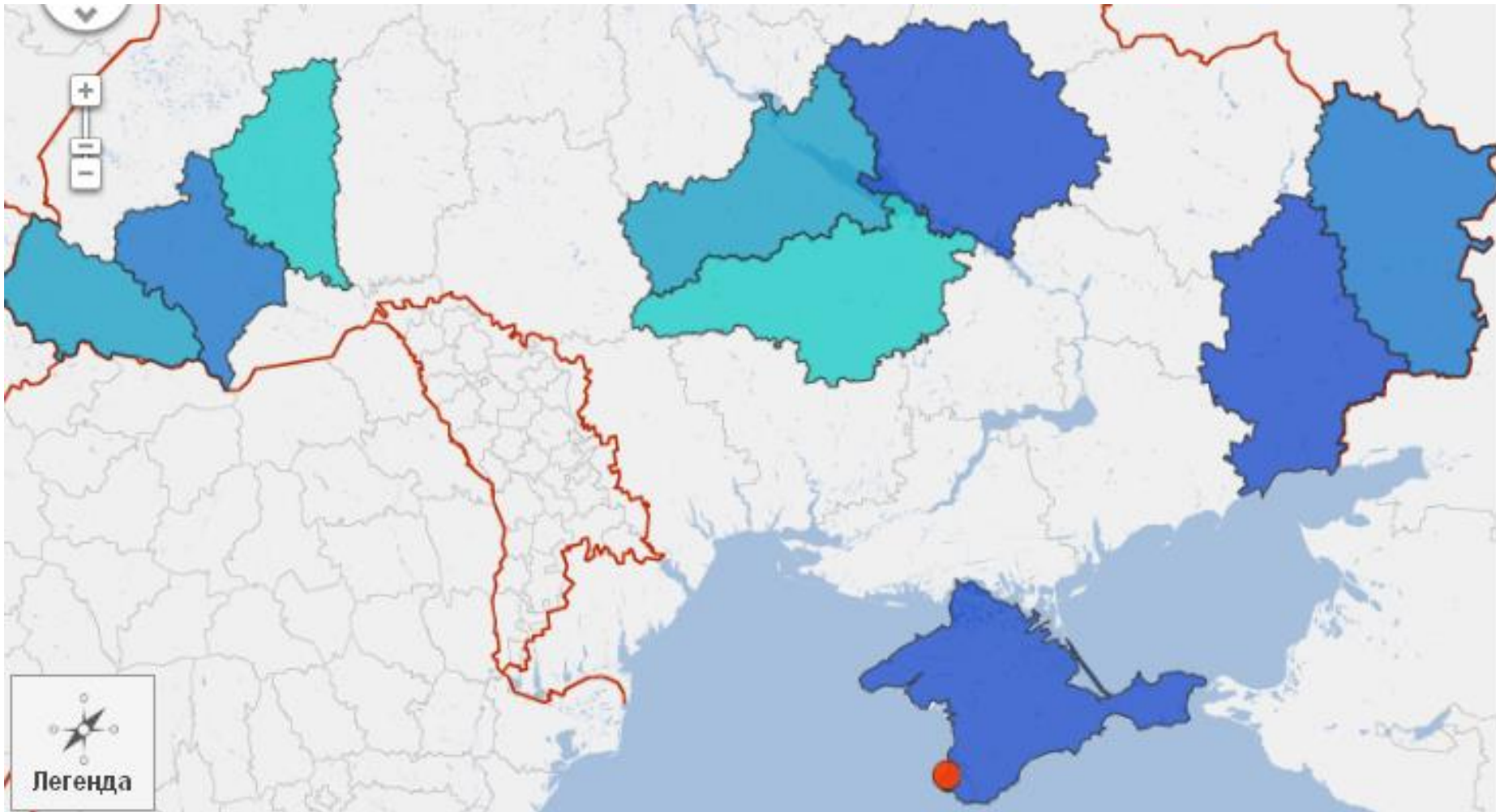

Рисунок 2.26 – Візуалізація на карті України територіальних природно-господарських округів бінарної спрямованості

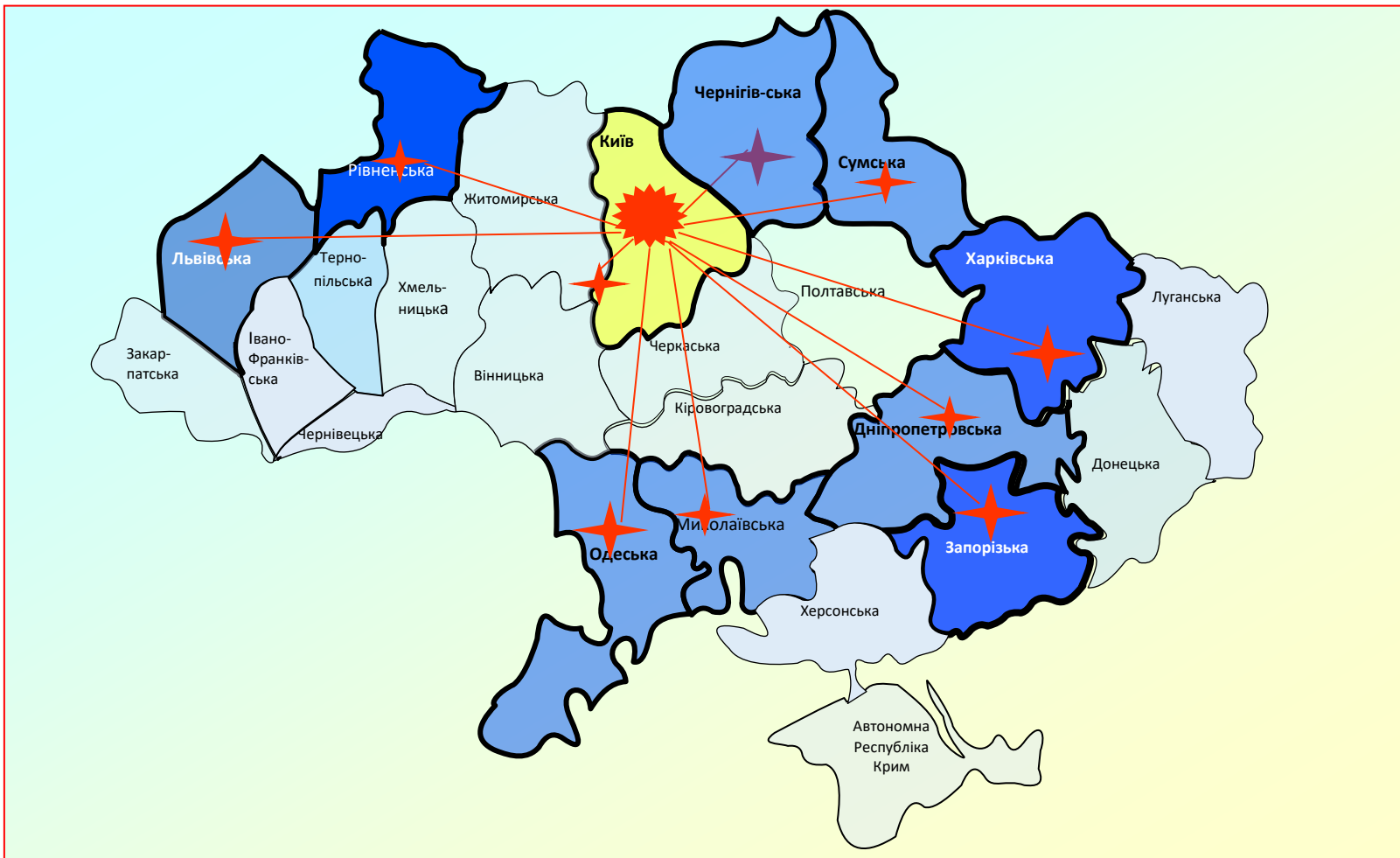

Рисунок 2.27 – Єдина державна система моніторингу результативності просторового управління територіальними природно-ресурсними активами за масштабної інваріантної спрямованості територіями

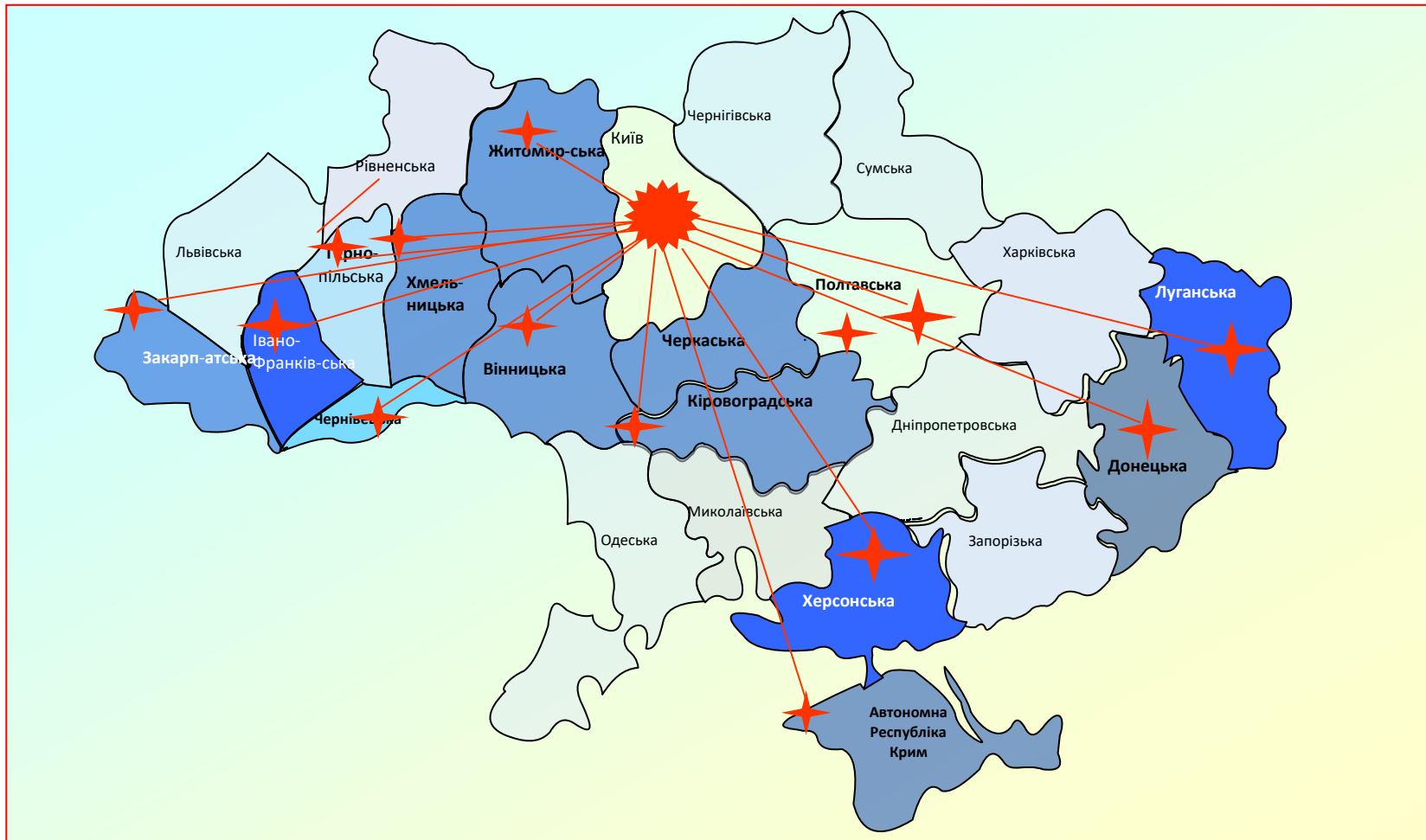

Рисунок 2.28 – Єдина державна система моніторингу результативності просторового управління територіальними природно-ресурсними активами за бінарною спрямованістю територій

Наводимо переваги запропонованого комплексу програмного інформаційно-методичного забезпечення платформного типу з оцінки-прогнозування результативності просторового управління ПРА України (табл. 2.25).

Таблиця 2.25 – Основні переваги та характеристики програмного інформаційно-методичного забезпечення оцінки та прогнозування результативності просторового управління *

Особливості та переваги	Характеристика запропонованого до використання авторського пакету інформаційно-методичного забезпечення
Інноваційний аспект та основні переваги	Запропонована для використання чотирьох-рівнева методика зустрічного оцінювання-прогнозування результативності просторового управління ПРА за замкненим циклом формування механізму варіативного інтегрального просторового управління розроблена у відповідності з авторською концепцією, побудованою на основі системного-комплексного, ресурсно-функціонального, синергетичного, об'єктно-цільового та ситуаційного підходів, за використання методів і моделей, єдиного критерію оцінки-прогнозування з урахуванням аналізу використовуваних і прогресивних управлінських технологій та їх технічного забезпечення, узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду реалізації політики просторового управління, трансферу технологій між країнами, галузями, підприємствами тощо.
Галузі та сфери застосування.	<p>Структурні схеми і моделі слід застосовувати для: поглибленого ретроспективного аналізу та прогнозу статистичної звітності, макроекономічної, регіональної та локальної ефективності, оптимізації техніко-економічних показників у сфері природокористування та обґрунтування пріоритетних природно-ресурсних проектів, визначення обсягів та напрямів інвестування, обмеження термінів та циклів модернізації виробництва, вибору економічних механізмів і моделей національного зростання в ресурсних обмеженнях. Новий науково-методичний апарат кількісної оцінки та прогнозу результативності просторового управління ПРА, можливих структурних змін і потреб, а також практичний інструментарій діагностики економічної ефективності й вибору інноваційних проектів та прогресивних управлінських технологій за умов нестабільного економічного середовища.</p> <p>Вказане покладено в основу унікального програмного забезпечення «MainStreaM. Pro Platform Software v.1.1» платформного типу. Запропонований пакет програм має використовуватися для наукового обґрунтування напрямів та засобів реалізації державної політики у сфері природокористування, що потребує здійснення широкомасштабних прогнозно-аналітичних розрахунків із залученням значного масиву статистичної інформації та кількості експертів, а також при порівнянні зарубіжного досвіду забезпечення надійності</p>

Особливості та переваги	Характеристика запропонованого до використання авторського пакету інформаційно-методичного забезпечення
	просторового розвитку соціально-економічних систем для вибору моделей і механізмів науково-технологічної, інноваційно-інвестиційної та структурної політики в Україні у контексті формування цілеспрямовано діючої просторової системи управління природно-ресурсними активами.
Авторські права на методичне і програмне забезпечення	Методичний підхід та програмне забезпечення базуються на теоретичних положеннях, методології, висновках і пропозиціях репрезентованих у розробках за цією НДР при виконанні науково-дослідних робіт у сфері просторового управління природно-ресурсними активами.
Стадії розробки методичного підходу та програмного забезпечення.	Методичний підхід щодо зустрічного чотирьох-рівневого оцінювання-прогнозування результативності просторового управління природно-ресурсними активами та розроблене для її запровадження у практику господарювання цільове програмне забезпечення пройшли апробацію та перевірку на адекватність.
Особливості запропонованих розробок	<p>Відтворюють принципи вдосконаленої системи просторового управління – ВСПУ-технологію з реалізацією на практиці адаптивних моделей, систем і замкнених структур.</p> <p>Розробка урядової стратегії у сфері природокористування потребує аналізу позитивних або ж деструктивних наслідків від змін макро-, мезо- і локальних параметрів СР, корегування і регулювання основних показників у відповідності до прогнозованих на певні терміни упередження.</p> <p>Необхідним є явне або ж неявне знаходження прогнозу як для випадку незмінної економічної політики, так і передбачення ефекту на ключові ендогенні трансформації у певних опосередкованих чинниках та факторах пливу на мета-простір НСЕС і суспільно-політичну систему країни.</p> <p>Запропоновані до використання Концепція та методологія формування просторової системи управління ПРА, методичний підхід і механізм варіативного інтегрального просторового управління, а також практичний інструментарій і цільовий програмний комплекс платформного проекту «MainStreaM. Pro Platform Software» платформного типу – забезпечать дієвість державним регуляторам, можливість без зайвого суб'єктивізму обґрунтувати масштаби освоєння і використання ПРА та визначити граничні межі прогнозних індикаторів результативності, вихід за які призведе або до руйнівних тенденцій в економіці, або ж до підвищення рівня національної безпеки з окресленням можливостей переходу до сталого розвитку.</p>

Особливості та переваги	Характеристика запропонованого до використання авторського пакету інформаційно-методичного забезпечення
Доступність для використання.	<p>Зазначений методичний підхід та цільове програмне забезпечення – пакет програм платформного проекту «MainStream. Pro Platform Software» розраховані не лише на наукових і працівників аналітичних центрів, дослідних та виробничих організацій, які:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) формують, узагальнюють та аналізують статистичну звітність; б) здійснюють розроблення, вибір і впровадження новітніх управлінських технологій та технічних засобів для провідних сфер НГ; в) обґрунтовують потреби у масштабах використання ПРА; г) визначають оціночні й прогнозні значення показників результативності просторового управління, науково-технологічного та інноваційно-інвестиційного розвитку держави, її регіонів та округів. <p>Цей науково-методичний апарат є доступним і фахівцям із питань мікроекономіки, моделювання надійності функціонування локальних систем управління, спеціалістам із державного, регіонального, територіального та місцевого управління природокористуванням.</p>

* Джерело: систематизовано авторами за результатами апробації цільового платформного пакета програмного забезпечення «MainStream. Pro Platform Software» при запровадженні у практику просторової системи управління ПРА за п'ятьма рівнями.

Підсумовуючи результати авторських обґрунтувань і прикладних розробок щодо опрацювання цільового програмного комплексу платформного типу та узагальнюючи репрезентації, які наведені вище, маємо можливість визначити основні принципи за якими побудови «MainStream. Pro Platform Software»:

1) ієрархічність, структурованість і гнучкість, що забезпечують оперативність, простоту та повноту обробки інформації з передачею вихідних даних контекстним посиланнями;

2) можливість зміни стандартів статистичних, математичних, логічних перетворень й алгоритмів за єдиним критерієм оцінки-прогнозування;

3) вірогідність і зручність введення, обробки і представлення інформації у зрозумілому математичному, графічному та текстовому інтерфейсах, що забезпечені апаратом високої математичної логіки;

4) модифікованість і надійність, що визначають здатність до поповнення, коректування та реконфігурації модулів, блоків та алгоритмів автоматичного регулювання, при можливості резервування і захисту даних від некоректного і несанкціонованого доступу.

Поряд із вказаним, за використання блока-симулятора створюються можливості щодо проведення кваліфікованої оцінки результатів і отримати

прогнозних значень результативності просторового управління для вибору варіантів управлінських рішень.

За отриманими узагальненими положеннями можна здійснити корегування вимог до досліджуваного об'єкта; уточнити напрями і параметри діяльності у сфері використання ПРА на будь-якому рівні; виконати модифікацію алгоритму та вдосконалити комунікаційні зв'язки, як між функціональними блоками, так і між п'ятьма рівнями управління. А, це дозволяє істотно прискорити виконання завдання та прийняття обґрунтованого стратегічного рішення, реалізуючи функції вдосконалених системи просторового управління (застосування специфічних технологічних управлінських рішень – тобто, ВСПУ-технологій). У підсумку засвідчимо, що на сучасному етапі розвитку національного господарства виникає все більше проблем на стику економічних, екологічних, техніко-технологічних та інших напрямів наукових досліджень, які вирішуються безсистемно, а кожен новий крок дається все важче.

Реалізація алгоритму імплементації системи просторового управління територіальними за трьома етапами, впровадження прогресивних заходів у площині просторового управління природно-ресурсними активами, часто, не приносить успіху без узгодження технологічних процесів і методичних процедур на усіх етапах освоєння природно-ресурсного потенціалу, без системного аналізу нової і базових управлінських технологій, без вивчення і узагальнення досвіду здійснення новацій у сфері просторового управління з метою визначення пріоритетних об'єктів локалізації зусиль на нано-, мікро-, локальному, регіональному та макрорівнях, що і зумовить перехід держави на більш високий рівень розвитку, підвищення життєвого рівня населення.

Тож, підсумуємо, що розроблений і обґрунтований комплекс платформних пакетів ІТ та цільових програм задля оцінки та прогнозування наслідків реалізації управлінських рішень із просторового управління природно-ресурсних активів у різних умовах функціонування національної соціально-економічно системи, інкорпорованих до платформного проекту «*MainStream. Pro Platform Software*» має наступні переваги:

- 1) є доступним для використання фахівцями, професіоналам і керівниками різних підсистем у сфері просторового управління та служб;
- 2) алгоритмічні одиниці забезпечують математичну строгість і формальну несуперечливість вихідним даним з різних алгоритмічних блоків;
- 3) табличні структури та повноцінна мова, зрозумілі користувачам, що забезпечує динамічність визначення, корегування і оновлення даних;
- 4) можливість інтерактивного доступу, що не суперечать функції автоматичного управління безпекою програм, захистом від некоректного користування, активної зміни параметрів і алгоритмів вирішення задач;

5) можливим є спільне використання на єдиній платформі декількох пакетів нових цільових програм, ще й декількома користувачами і паралельно з іншими (адаптованими) пакетами програмного забезпечення;

6) первинні модулі з різних алгоритмічних блоків можуть бути поєднані в узагальнені блоки з окремими функціональними завданнями, які, у свою чергу, можуть входити до складу нових специфічних проектів, утворюючи черговий сегмент мережі моніторингу та прогнозу (наприклад, масштабів стратегічного потенціалу чи потенціалу сталого розвитку або ж держави, загалом, або ж певного регіону (округу, території), або тієї чи іншої складової економічної чи національної безпеки, у цілому;

7) можливість активізувати режим поновлення статистичних даних, отримавши на моніторі користувача уточнені результати розрахунків із поясненнями щодо обґрунтування того чи іншого управлінського рішення;

8) наявність у складі програмного комплексу основної алгоритмічної одиниці платформи з частково спрощеними завданнями дозволяє розширити можливості щодо математичної та графічної інтерпретації різних за природою результатів – в межах «комплексного функціонального блока-симулятора».

Розбудова, на єдиній платформі інформаційно-методичного забезпечення усіх п'яти підсистем просторової системи управління природно-ресурсними активами, блока-симулятора – допоможе провести попередню узагальнену оцінку та прогноз макроекономічних показників (або їх відносних значень) і здійснити обґрунтований вибір найбільш раціональних варіантів управлінських рішень. А, за отриманими результатами – є можливість, відповідно: а) провести корегування вимог до досліджуваного об'єкта; б) виконати уточнення напрямів і параметрів його діяльності; в) здійснити модифікацію (або ж удосконалення) алгоритму та ущільнення комунікаційних зв'язків між функціональними блоками. І це дозволить істотно прискорити виконання цільового завдання та прийняття обґрунтованого стратегічного рішення, реалізуючи функції авторської системи просторового управління природно-ресурсними активами, у повній мірі. Тобто, вирішити проблему з раціоналізації освоєння та використання природно-ресурсних активів за використання оригінальних ВСПУ- та SUST-технологій, формат яких формалізовано за бізнес-екосистемними просторовими положеннями раціоналізації управління і підтверджено адекватність у наукових публікаціях авторів дослідження [129; 161; 166; 167; 299; 300].

Алгоритм реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними природно-ресурсними активами. Територіальний природний капітал на сьогодні розглядається як ендогенний фактор, здатний, за умов ефективного його залучення у господарський обіг, забезпечити сталу траєкторію економічного зростання територіальних

господарських систем. З позицій організації т.з. «капітальних» економіко-фінансових відносин, метою яких є забезпечення набуття ресурсом, тобто капіталом лише з формальних позицій, форми повноцінного капітального активу, ефективного управління територіальними природними ресурсами на сьогодні можна розглядати, насамперед, як правильне управління через систему відповідних інститутів та інституцій територіальними капіталами, застосування котрих як джерел доходів здатне забезпечити сталість розвитку як окремої сфери господарювання, такі територіального господарського простору в цілому.

Натомість, будучи недо- чи зовсім не- інституціоналізованими (як наприклад, протягом 30 років розбудови незалежної України не був, практично, ніяким чином інституціолізований ринок сільськогосподарських земель), «капітальні» відносини не дадуть змогу набуту ресурсом форми активу та забезпечити його інтеграцію до певного територіального господарського простору. Це, у свою чергу, нівелює здатність активу працювати в якості повноцінної капітальної вартості, котру він займатиме у ланцюгах створення нової вартості, та його внеском в останню. При цьому, високоефективне управління ПРА забезпечуватиметься тоді, коли територіальні природні ресурси будуть: раціонально використовуватися у технологічному циклі, з урахуванням принципів економії, рециркуляції, мінімізації шкідливих впливів тощо; матимуть ефективного власника та користувача, здатних правильно розпоряджатися ними як власністю; приносити максимальний дохід на вкладений капітал як активи підприємницької діяльності; стануть високодохідними і ліквідними об'єктами фінансових відносин, здатними не тільки виступити джерелом інвестиційного доходу, але й засобом, який дає змогу приймати активну участь інвестору в управлінні власними активами; будуть представлені в економічному обігу як об'єкту, що мають усі знаки товару, насамперед – необхідним чином оцінену вартість та споживчу вартість, що є найсуттєвішим фактором їх ефективного залучення господарського обігу.

Сказане вимагає структурно-проектного управління природокористуванням, сек'юритизації ПРА на фінансовому ринку та консолідації фінансових ресурсів природно-господарської сфери. Застосування інструментарію ППП та залучення бізнесу до сфери використання природних ресурсів здатне, в умовах конституційних обмежень на вільний обіг в економіці природних ресурсів як товару, реально підвищити рівень інтеграції природних ресурсів вже як ПРА до господарського обігу. Це відбуватиметься завдяки побудові ланцюгів, схем, мереж виробництва доданої вартості на засадах як індивідуального, так, й особливо – полісуб'єктного корпоративного муніципального управління природокористуванням в межах бізнес-екосистеми територіального

утворення, до якої ці ресурси та активи повинні бути залучені для забезпечення економічного розвитку території.

Формування територіальних корпоративних управлінських структур полісуб'єктного типу за участі влади, бізнесу, громадських організацій та населення напряму повинно спрямовуватися на реалізацію скоординованих заходів із метою мобілізації ресурсів, необхідних для початку само підтримуваного розвитку на основі найбільш ефективного використання «внутрішніх» природних та внутрішніх і зовнішніх інвестиційних, інноваційних, фінансових та інших ресурсів території та їх трансформації в капітальні активи. Тому, формування полісуб'єктних корпоративних структур із управління територіальним розвитком за допомогою сучасних платформних механізмів та інформаційних колабораційних технологій як окремих по-суті інституціональних утворень – є необхідним механізмом досягнення консенсусу між державою, її представниками на місцях, органами місцевого самоврядування, бізнес-структурами та населенням щодо стратегії розвитку територіальних соціо-еколого-економічних систем.

В інституціональному вимірі поетапне запровадження полісуб'єктно-корпоративних основ територіального природокористування на платформних засадах дасть змогу, на нашу думку, упорядкувати правочинності на природні ресурси для того, щоб гармонізувати інтереси державних і муніципальних органів управління економікою (насамперед, це забезпечення вирішення питань комплексного розвитку територій та збільшення бюджетних надходжень), приватних користувачів (пріоритетним серед яких є отримання фінансової вигоди від використання ресурсу) та громад (особливо важливим є збереження сприятливого для життя і діяльності НПС). Загалом, оскільки структура власності на територіальні активи визначає конфігурацію економічних інтересів у межах територіальної бізнес-екосистеми, попит на інвестиційні ресурси і, відповідно, структуру ринку капіталу, з нашої точки зору, висока концентрація прав власності у корпоративних структурах управління просторовим розвитком призведе, з одного боку, до інтенсифікації інвестиційних процесів у регіоні, з огляду на суттєві обсяги потреб таких суб'єктів у інвестиціях, а з іншого – до спрощення організації регіонального ринку капіталу через централізацію бізнес-процесів. Зважаючи на загальну полі-варіантність механізмів впровадження системи управління ПРА на різних просторових рівнях, треба зауважити на такий її загальний тренд, як зустрічний рух від децентралізації влади до централізації бізнес-процесів шляхом створення інтерактивних платформ бізнес-взаємодій як місця зустрічі, врегулювання та реалізації інтересів бізнесу, громад і влади. Звісно, централізація бізнес-взаємодій у використанні природних ресурсів передбачає не тільки і не стільки управлінську, скільки просторову складову – створення специфічного простору комунікацій, покликаною забезпечити ефективні «капітальні» відносини – ідентифікацію та делегування прав у

природокористуванні, прийняття управлінських рішень, здійснення інвестицій у ПРА, реалізацію проектів у природно-господарській сфері, обіг товарів та організацію відповідних фінансових відносин.

Цільовою функцією алгоритму реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними ПРА є імплементація інноваційних форматів платформної взаємодії влади, громад, бізнесу і населення у систему управління господарством, спрямована на забезпечення інституціональних перетворень в управлінні природними ресурсами, якими передбачається створення просторових структур полісуб'єктного управління природними активами у бізнес-екосистемах територій, впровадження організаційних та фінансово-економічних механізмів взаємодії населення громад, публічного та підприємницького секторів у вирішенні питань територіального розвитку, а також та форматів, форм і правил розбудови сталого територіального господарського простору (рис. 2.29).

При цьому, за наведеною схемою, успіх полісуб'єктного управління – залежить від можливостей у регіональної влади і місцевих громад, реалізовувати права розпорядження природними ресурсами, які знаходяться на їх території. Щодо останнього, слід спиратися на критерії, які, серед іншого, є значимими для успішного управління природними ресурсами за участю місцевих громад та можливості, які надають для їх дотримання електронно-інформаційні платформи полісуб'єктного управління активами:

- наявність відкритого суспільства і соціальна відповідальність – більшість зацікавлених осіб, включаючи як юридичні, так і фізичні особи – від уряду держави до громадян можуть брати участь у прийнятті і перегляді рішень через платформу суцільно-ущільнених комунікацій, як на регіональному, так і на місцевому рівнях;

легітимізація повноважень місцевих громад – органи державної влади повинні визнавати право користувачів створювати власні інститути управління використанням природних ресурсів, що необхідно забезпечити шляхом делегування відповідних повноважень від державних органів управління громадам в результаті децентралізації в рамках положень Конституції України;

- фізичний юридичний і документарний розподіл повноважень: визначено, хто має право використовувати ресурс, а хто – не має, окреслено існуючі в реальності границі ресурсу, а електронні платформи управління активами мають бути наповнено відповідними змістовними ознаками;

- правила природокористування – регулюють час, інструменти і способи використання ресурсу, адаптовані до місцевої специфіки – хто, що, за допомогою який інструментів робить для досягнення яких результатів;

- регіональна інфраструктура – існують місцеві інститути структурного управління (модератори платформи), здатні ефективно забезпечувати управління ресурсами;

- відповідальність – порушники правил карають контролюючими зверху органами або самими користувачами чи підзвітними їм сторонами з накладенням санкцій, виходячи із змісту порушення тощо.

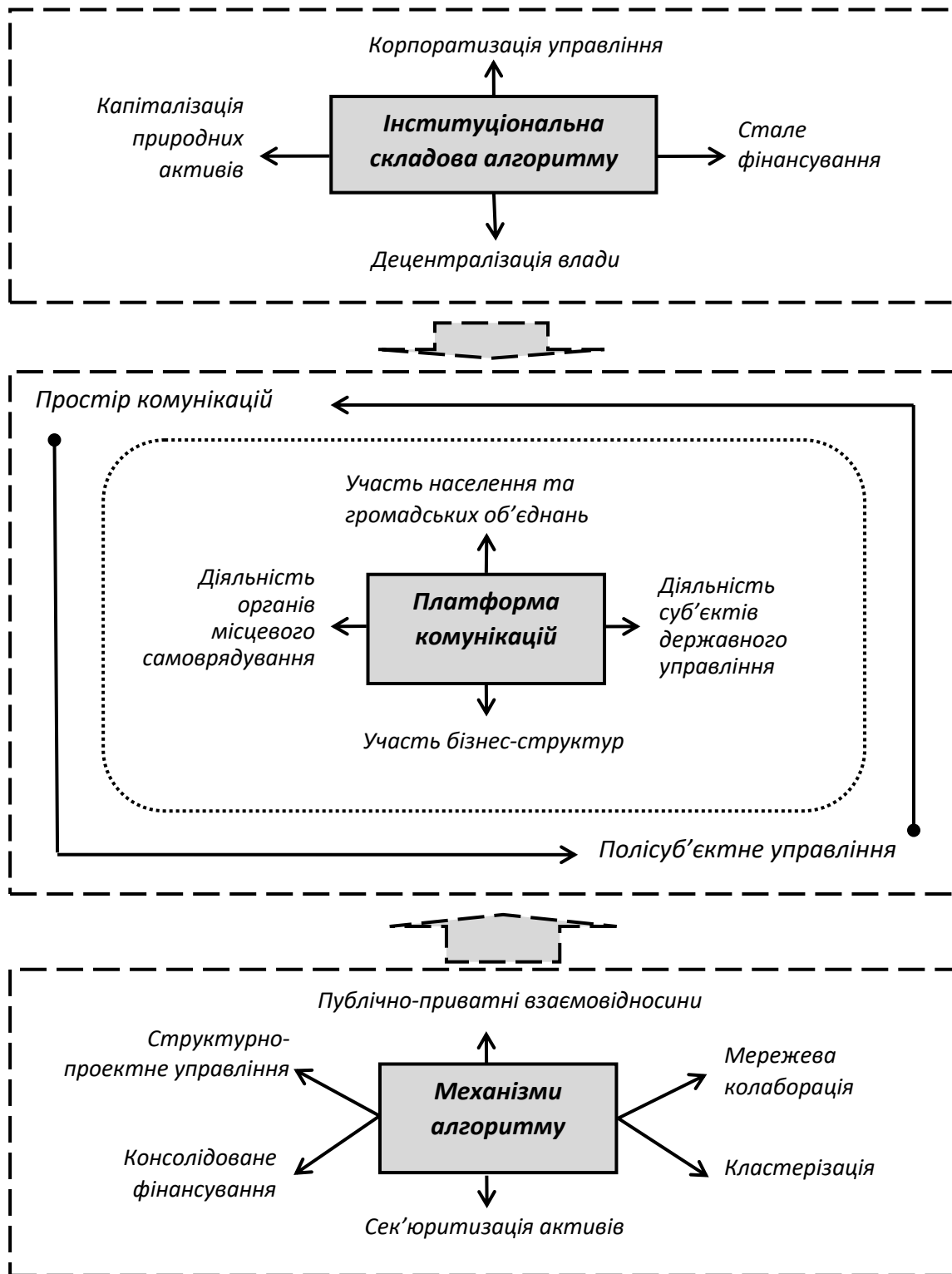

Рисунок 2.29– Базова структура алгоритму інституціональних змін в управлінні природно-ресурсними активами (авторська інтерпретація)

За підсумком, в результаті застосування даного алгоритму, в основному малоефективна несьогоднішній момент вертикально-централізована державна форма управління природокористуванням, що побудована на задекларованій загальнонародній власності щодо природних ресурсів, має трансформуватися у значно більш ефективну горизонтально-децентралізовану форму публічно-приватного структурно-проектного управління використанням і охороною природних ресурсів.

Побудована на використанні ефективних платформних форматів співпраці громад влади і бізнесу та різноманітних інструментів публічно-приватних взаємодій як контрактних їх різновидів, так і через створення спільних державно-приватних корпорацій із управління природними активами в середовищі платформної економіки, горизонтально-децентралізована форма публічно-приватного структурно-проектного управління забезпечуватиме формування на різних просторових рівнях повноцінних, само-забезпечених активами розвитку, сталих бізнес-екосистем.

В основу побудови алгоритму реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними ПРА нами покладено розглянутий раніше алгоритм поступового формування та розвитку територіальних бізнес-екосистем від простих господарських до більш складних платформних форм. Цільовим завданням такого алгоритму є переформатування системи управління просторовим розвитком таким чином, щоб через механізми платформної взаємодії між собою економічних акторів сформувати системну структуру зв'язків між ієрархічними рівнями управління: об'єктним (фізичними об'єктами природно-ресурсного потенціалу), функціональним (суб'єктами економічної діяльності), процесно-господарським (врядування, менеджмент, виробництво, логістика і фінансові відносини) рівнями діяльності та проектним форматом управління таким чином, щоб зв'язати усі ці елементи в єдину бізнес-екосистему території, забезпечивши тим самим територіальну інтеграцію. При цьому, функціонування бізнес-екосистеми являтиме собою сукупність складних взаємопов'язаних процесів, починаючи від формування суспільного замовлення, інституціональні взаємини, маркетинг, планування, реалізацію інвестиційного процесу, контроль виробничої діяльності і завершуючись збутом виробленого продукту користувачам.

У належну функціонуючих управлінських моделях корпоративного управління кожний виробничий, логістичний чи фінансовий процес характеризується наявністю його розпорядника (варто розмежовувати розпорядника процесу та власників ресурсів, залучених до нього), до компетенції якого належить відповідальність за хід та результати процесу, права розпорядження ресурсами, виділеними для досягнення проектних завдань, доступ до інформації про перебіг процесу та його ефективність.

Тому, управління природними ресурсами має бути полісуб'єктним, оскільки, в ньому прийматиме участь усі суб'єкти бізнес-екосистеми, а саме – населення – як конституційний власник природних ресурсів, органи публічного управління (державна і місцева влада) – як розпорядники ними і бізнес-структури – як ефективні користувачі ПРА. При цьому, основним управлінським форматом, який дозволяє залучити всіх учасників до управлінського процесу, є структурно-проектне управління на платформних засадах.

У запропонованому алгоритмі функціонування бізнес-екосистеми, проектний підхід є еволюційною надбудовою над структурним, функціональним та процесним підходами. Таким чином його впровадження у практику управління територіальним розвитком ні в якому разі не заперечує жодному із попередньо зазначених підходів. Натомість, він дозволяє усунути їх головні недоліки (відсутність взаємної координації зусиль, брак фінансових ресурсів, відірваність врядування від менеджменту, виробництва від логістики та збуту від споживання), сприяючи кращій гармонізації інтересів територіальних суб'єктів та консолідації їх зусиль для досягнення завдань сталого розвитку. На авторське переконання, головним проблемним питанням упровадження проектного підходу у практику управління сталим просторовим розвитком є взаємоузгодженість структури територіальних акторів, їх функцій, процесів виробничо-господарської діяльності із тими проектами, до яких ці суб'єкти залучатимуться, що саме й має реалізуватися шляхом побудови комунікативної платформи взаємодії їх між собою та розбудови ТПГУ як єдиної бізнес-екосистеми з полісуб'єктним характером управління природними активами, до яких належатимуть як населення і громадські об'єднання, так і органи публічної влади та бізнес.

На основі формально-теоретичного алгоритму формування та розвитку бізнес-екосистем, можна сформувати/побудувати відповідний практичний алгоритм реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними ПРА. Він включає в себе два взаємопов'язані між собою аспекти. Так, з одного боку, він є зорієнтованим на певні інституціональні зрушення – насамперед на розширення прав громад у правління природними ресурсами в ході децентралізації влади, корпоратизацію управління природокористуванням, розвиток системи сталих фінансів на рівні громад, регіонів та країни у цілому а також на інституціональні перетворення у користуванні природними ресурсами з метою перевести їх до рангу дієвих економічних активів в рамках ППП, в результаті яких в управлінні природним капіталом на певних умовах мають зайти бізнес-структури та об'єднання громадян. У цілому, інституціональна складова алгоритму повинна бути зорієнтованою на побудову формальної структури інститутів управління господарюванням із використанням новітніх публічно-приватних форматів організації господарської діяльності. А, з іншого – цей алгоритм

спрямовується на запровадження дієвого платформного механізму повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес через співробітництво влади і бізнесу шляхом застосування різноманітного інструментарію ППП, делегуванням бізнес-структурам визначених в угодах партнерства прав природокористування і забезпечення, таким чином, капіталізації природних ресурсів за рахунок управлінської та інвестиційно-інноваційної діяльності бізнес-структур разом із публічними партнерами, включаючи реалізацію спільних проектів влади і бізнесу окремими публічно-приватними проектними компаніями або територіальними корпораціями з управління природними ресурсами, за умов їх створення.

Це передбачатиме застосування ефективних механізмів консолідованого фінансування подібних проектів та структурно-проектного і корпоративного управління ними, що включає паралельно-послідовні етапи: комплексна оцінка природних ресурсів, ідентифікація прав власності та правомочностей щодо їх використання; укладення угод партнерства та передача ресурсів в користування бізнес-структурам або спільним підприємствам як об'єктів структурного (корпоративного) управління; їх сек'юритизацію, тобто – формування та емісія фінансових активів, в основі яких лежить ПРА та діяльність з його використання; забезпечення ефективного управління такими активами або їх пулами через виокремлені форми управління фінансовими ресурсами тощо (компаній зі спеціальними правами запозичення).

Зазначимо, що саме з використанням таких механізмів, як показано нами раніше, ідентифіковані як об'єкт власності та партнерства, інтерналізовані, тобто пропущені з використанням інструментарію публічно-приватного партнерства через ринкові природно-господарські відносини, сек'юритизовані та капіталізовані природні ресурси створюватимуть потужне інституціональне та фінансове підґрунтя для новітнього типу орієнтованої на сталий розвиток регіональної та муніципальної економіки кластерно-корпоративного типу з високими рівнями вертикальної (держава-регіон-муніципалітет) та горизонтальної (міжгалузевий процес та економіко-соціальні відносини) інтеграції у господарській діяльності за рахунок запровадження платформних структурних форматів взаємодії економічних агентів бізнес-екосистем між собою [277]. У цілому, пропоновані механізми реалізації алгоритму інституціональних перетворень в управлінні ПРА вкладаються у такі базові блоки, як: розвиток публічно-приватних відносин, структурно-проектне управління, сек'юритизація активів на фондовому ринку, розвиток електронних колаборативних платформ взаємодії економічних акторів у природокористуванні, кластеризація організації економічної діяльності, консолідація фінансової, насамперед, інвестиційної діяльності у фондах СР територіальних утворень. А, забезпечення інтересів у ППП має та буде убезпечене за використання положень бізнес-екосистемного підходу

при запровадженні у практику просторового управління суцільної організаційно-технологічної платформи бізнес-екосистеми. У цілому ж, зазначимо, що інституціональний аспект даного алгоритму включає - створення у сфері природокористування рамкової складової інституціональних перетворень – дієвої платформної системи широкого спектру взаємодій між державними органами влади, місцевого самоврядування і бізнес-структурами у різноманітних форматах публічно-приватної співпраці. Серед цих завдань ключовим є формування повноцінних муніципальних господарських інститутів загального платформного гнучкого, рамкового формату, їх функціонування забезпечує комплексне, ефективне з економічної, соціальної та екологічної точок зору господарювання.

Дане завдання, може реалізовуватися, як нами показано раніше, через кластерно-корпоративний підхід до організації природокористування на різних просторових рівнях – державному, регіональному та муніципальному. Такий підхід, разом із механізмами структурно-проектного управління і фінансування господарської діяльності, здатен імплементувати в національне господарство на відповідних просторових рівнях, одночасно, принципи і «зеленої», і «синьої», і нано- економіки. При цьому, надати їм високоефективну організаційно-структурну форму та дієвий платформний формат. Останній охоплює всі базові просторові виміри управління природними ресурсами – загальнодержавний, регіональний, місцевий (муніципальний) і низовий локальний господарський рівні організації економічної діяльності.

Гнучка полісуб'єктна (тобто м'яка корпоративна) форма управління надає широкі можливості щодо взаємовигідного узгодження інтересів усіх учасників природно-ресурсних відносин на основі трьох базових парадигм – публічно-приватної взаємодії з використанням найрізноманітніших форм ППП, децентралізації управління економікою і у тому числі природокористуванням, а також ефективного використання платформного підходу до організації економічних відносин, пов'язаному із більш загальною парадигмою цифровізації та тренду симбіозу структурного і т. з. безструктурного управління господарськими відносинами. Щодо останнього, то визнаємо: управлінська структура формується не директивно-адресно, до початку управлінського процесу, а виникає керовано та ймовірно-визначено на основі, переважно, безадресного циркулярного розповсюдження інформації, проте, керованому платформному комунікативному середовищі – воно виконує роль управлінської структури для безструктурного управління.

Інша складова інституціонального аспекту передбачатиме модернізацію системи управління природними активами через наповнення рамкової платформної структури дієвими інститутами і механізмами капіталізації природних ресурсів, тобто створення високоефективної інфраструктури

повноцінного їх залучення у господарський процес через фінансизацію та корпоратизацію природокористування. У такому випадку, формування інфраструктури ефективного управління ПРА пов'язано з корпоративними формами управління природокористуванням, що включатиме: офіси (агенції) публічно-приватного партнерства; інститути підтримки проектів у сфері використання природних ресурсів, насамперед, фінансові SPV-компанії консолідованого фінансування проектної діяльності; фонди сталого розвитку територій, створені на регіональному рівні, подібно до відомих механізмів суверенного фінансування системи державних фінансів; пайові та корпоративні інститути спільного інвестування; фінансовий ринок тощо. Отже, ця сукупність складових інфраструктуру забезпечуватиме формування потоків фінансових ресурсів, спрямованих на ефективне використання й відтворення природного капіталу та отримання й розподіл, на користь усіх учасників природно-ресурсних відносин, ренти від ресурсо-користування.

Важливою позицією цього процесу є утворення, за участі влади і бізнесу, фондів СР територій, як одночасно контрольно-фінансового, акумулятивного та дорадчого органу управління фінансовими активами. Вони функціонують за рахунок вилучення частини рентних доходів від природокористування, які спрямовуються на суспільні потреби СР в інтересах стабілізації економіки територій та здійснення накопичень для перспективних потреб. Завданням цього фонду є акумуляція і примноження, за рахунок придбання дохідних фінансових інструментів та доходів від ренти. А, цільове призначення – забезпечення територіальними утворенням, з: а) одного боку, накопичення стабілізаційного капіталу, з метою створення потужного фінансового буфера на випадок надзвичайних ситуацій і гарантування підтримки умов довгострокового сталого просторового розвитку; б) іншого – забезпечення інвестування пріоритетних проектів сталого розвитку територій, стабілізацію екологічної ситуації та подолання наслідків надзвичайних ситуацій. Будучи за своєю фінансовою сутністю позабюджетним, подібний фонд може використовувати і бюджетні кошти місцевого та загальнодержавного рівня для накопичень/ реалізації актуальних завдань сталого екологічного, економічного і соціального розвитку територій.

У цілому ж, у системному аспекті, алгоритм інституціональних управлінських перетворень має супроводжуватися, насамперед, ефективним завершенням процесу децентралізації повноважень між державними, місцевими та регіональними органами влади на основі взаємовигідного діалогу та з використанням конституційних інструментів побудови відносин між державою та територіями відносно використання природних ресурсів, які в результаті реформи місцевого самоврядування мають стати потужним активом місцевих громад. Також, передумовами ефективної реалізації запропонованого алгоритму є подальший розвиток місцевого самоврядування, екологізації економіки, забезпечення розвитку сільських та

приміських урбо- руральних територій в частині інфраструктурного будівництва, запровадження законодавчих гарантій збереження як державних, так і бізнес-інтересів в угодах партнерства, чіткого виконання зобов'язань за угодами та спрощення їх укладання через систему спеціалізованих структур, відповідальних за взаємодію бізнесу і влади на загальнодержавному та нижчих територіальних рівнях управління. Як підсумок, варто вказати на той факт, що вказані інституціональні перетворення спираються на імплементацію в господарський процес новітньої філософії сталого господарювання, яка фокусується на просторі і умовах взаємодії між суб'єктами, тобто на комунікаціях і відносинах за платформною схемою. За таким підходом, стійкість розвитку забезпечується через створення умов (платформи) для росту і ефективного та справедливого розподілу ресурсів розвитку та результатів господарювання між учасниками господарських взаємодій у територіальній бізнес-екосистемі.

Очевидно, що алгоритм здійснення інституціональних трансформацій в управлінні територіальними природно-ресурсними активами має бути поетапним. Завдання модернізації системи управління природокористуванням на основі відповідних інституціональних трансформацій, включає в себе низку під завдань, об'єднаних рамками вищевказаної триєдиної парадигми, що спирається на загальний концепт сталого розвитку і включає в себе децентралізацію управління економікою, публічно-приватні взаємодії і платформний підхід, а також більш загальний концепт проєктивного підходу до організації господарювання у цілому. В кінцевому підсумку, в процесі модернізації системи управління природокористуванням має бути запроваджено:

По-перше – покроковий алгоритмізований перехід до структурно трансформованої на платформних та еколого орієнтованих принципах в регіональному і галузевому вимірах соціо-еколого-економічної системи, яка спирається у своєму розвитку на сучасні технологічні уклади і відходить від галузево- структурованої індустріально-аграрної ресурсо- та енергоємної організації виробництва на користь створення у певному ступені ресурсно-, енерго- та фінансово незалежних високотехнологічних взаємо інтегрованих через платформні механізми в територіальні природно-господарські комплекси виробничих структур корпоративного типу з конкурентними на європейському і світовому ринках ключовими компетенціями у виробництві товарів і послуг, що базуються на притаманному сучасному економічному простору кластерному підході до організації господарської діяльності.

По-друге – дієву систему управлінських важелів і механізмів правового, інституціонального, організаційно-економічного та фінансового характеру для організації ефективного з економічної, екологічної та соціальної точок зору природокористування, структуровану на трьох просторових рівнях – загальнодержавному, регіональному та місцевому, що

передбачає децентралізацію управління природними ресурсами з відповідною передачею на місцевий і регіональний рівень частини повноважень управління і використання природних ресурсів, які знаходяться зараз у загальнодержавній компетенції зі збереженням конституційно гарантованої загальнонародної власності на природні ресурси. Це забезпечуватиме повноцінними ресурсами для саморозвитку територіальні громади через передачу їм суттєвої частини прав в управлінні природним капіталом, який знаходиться на їхній території, що набуває особливо актуального значення після об'єднання громад і появи за фактом на рівні місцевого самоврядування нових, урбо-руральних територіальних утворень в рамках управлінського простору країни. Така передача прав управління природними ресурсами має включати в себе також і подальшу деволюцію їх від органів публічної влади до бізнес-структур і громадських об'єднань).

При цьому, держава, регіони і низові територіальні громади мають отримати той необхідний баланс повноважень, що забезпечуватиме, з однієї сторони – економічне зростання, а з іншої – стале використання природно-ресурсної бази економічного розвитку держави та всіх її територій як єдиного сталого економіко-просторового утворення, що складається із здатних до сталого саморозвитку ТПГУ нижчих ієрархічних рівнів. Очевидно, що описаний інтегральний інноваційний економічний механізм управління природокористуванням має бути, в інституціональному плані, об'єднаним в єдину систему як сукупність механізмів різнопланового характеру, діяльність котрих слугує вирішенню основної мети сталого розвитку –більш ефективному в економічному, соціальному та екологічному аспектах та збалансованому, з позицій сталості, використанню природних ресурсів території у господарському процесі для досягнення результатів розвитку. Таке об'єднання є можливим через інтегральний механізм платформного господарювання і полі-структурне управління корпоративного типу. Такий процес переходу на інноваційну систему просторового управління ПРА має охопити три етапи.

Зокрема, на першому етапі (ініціації) повинні бути створені інституціональна основа для управлінських змін та сформовані базові організаційно-економічні та правові засади модернізації механізмів управління природокористуванням. Це, зокрема – в частині децентралізації повноважень в управлінні ПРА, започатковані процеси створення платформ інтегративного управління природними активами, визначені пріоритетні завдання сталого розвитку територіальних утворень, ідентифіковані ресурсні можливості та проведені оцінки природного капіталу територіальних утворень як потенційного активу регіональної і місцевої економіки.

На другому етапі (консолідації) необхідно забезпечити об'єднання за допомогою платформних механізмів і технологій, а також інструментарію

публічно-приватного партнерства і т.з. «безструктурного» управління зусиль усіх економічних акторів, насамперед – публічної влади і бізнесу у формуванні інституціональних структур, економічних важелів (включаючи фінансові, зокрема – рентні) та інноваційних механізмів полі-структурного управління природними ресурсами в сфері державного управління й місцевого самоврядування в єдину управлінську систему. Цим має забезпечитися розробка, фінансування, реалізація та моніторинг ключових для кожної території проектів залучення до господарського обігу природних ресурсів і перетворення їх на повноцінні економічні активи з ефективним користувачем – бізнес-структурою або державно-приватним підприємством.

На третьому етапі – інкорпорації має бути забезпечено перехід до адаптованої щодо вимог сучасності інноваційної полісуб'єктно-корпоративної системи управління природокористуванням шляхом довгострокової передачі повноважень в сфері управління природокористуванням відокремленим суб'єктам господарювання, створеним на публічно-приватній корпоративній основі. Цей етап має завершитися формуванням в регіонах і громадах певною мірою економічно самостійних і самодостатніх, забезпечених ресурсами і джерелами розвитку територіально-виробничих комплексів кластерного типу, готових до інтеграції в міжнародний господарський простір; системи сталих фінансів, включаючи як загальнодержавний, так і низові рівні господарювання. Як визнано авторами, ці інструменти та механізми реалізації інституціональних зрушень мають враховувати просторову специфіку і застосовуватися диференційовано та паралельно-послідовно на всіх рівнях децентралізованої системи управління і забезпечувати високоефективне та адаптоване до загальноєвропейських і світових вимог та потенційних викликів, ризиків і загроз управлінню природними ресурсами.

Подібні важелі можуть бути реалізованими лише з застосуванням інноваційних теоретико-методологічних підходів та новітніх практичних рішень, серед яких, окрім загального концепту просторової децентралізації управління природокористуванням, варто відмітити й наступні п'ять ключових позицій. А, саме:

- інтегративний підхід до управління природними ресурсами як цілісними ТПГУ за допомогою інформаційно-комунікаційних платформ, що забезпечують мережеву колаборацію акторів-учасників бізнес-екосистеми;
- кластерно-корпоративну основу новітньої економіки природокористування, адаптовану до регіональної та місцевої специфіки;
- концепт структурного управління природокористуванням, який передбачає створення корпоративних структур управління ПРА і фінансовими активами, в основі яких лежить природний капітал;
- орієнтований на кінцевий результат проектно-об'єктний підхід до організації управління природними ресурсами з орієнтацією реальний

господарський результат від застосування природно-ресурсних об'єктів в економічній діяльності;

- інноваційний інструментарій фінансової економіки (фінансоміки - сек'юритизацію природних активів з виходом їх на організований фондовий ринок, розвиток інституціональної складової страхування ризиків у використанні природних ресурсів), інституціональні механізми консолідованого фінансування і сталого інвестування у природно-господарську діяльність, фінансовий апарат рентних відносин, включаючи фіскальну, фондову та банківську системи вилучення, накопичення і розподілу рентних доходів від участі ПРА у господарській діяльності [277].

У результаті часової структурної декомпозиції алгоритму реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними ПРА, можна окреслити мету кожного етапу, виділити ключових його учасників та відповідні процеси, спрямовані на створення просторових структур – платформ управління взаєминами між економічними акторами у бізнес-екосистемах територій, організаційні та фінансово-економічні механізми їх взаємодії між собою, а також встановити формати, форми і правила функціонування нової просторової системи управління природними ресурсами. У цій відповідності необхідно звернути увагу на те, що на кожному етапі імплементації цього алгоритму і ключові цілі, і учасники і процеси, і механізми будуть відповідним чином змінюватися, а відносини між економічними акторами розвиватися від початкової платформної «безструктурної» (квазі-структурної) управлінської активності до більш щільних корпоративних взаємин (рис. 2.30).

Так, зокрема, *на першому етапі (тобто, етапі ініціації)* інституціональних трансформацій в управлінні природно-ресурсними активами головним завданням є визначення пріоритетних точок співпраці влади і бізнесу в межах ключових компетенцій територіального виробництва для забезпечення висококонкурентних позицій місцевої економіки на регіональних ринках. Сказане вимагає, з однієї сторони – повноцінної ідентифікації повноважень громад відносно розпорядження природними об'єктами і відповідного розмежування цих повноважень із державною владою, а з іншої сторони – розповсюдження адаптованого до платформної моделі публічно-приватних взаємодій простого і зрозумілого для всіх учасників інструментарію ППП у договірній формі через комунікативно-контентну мережу зв'язків між бізнесом, владою і громадами з використанням новостворених платформ взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнес-структур та населення.

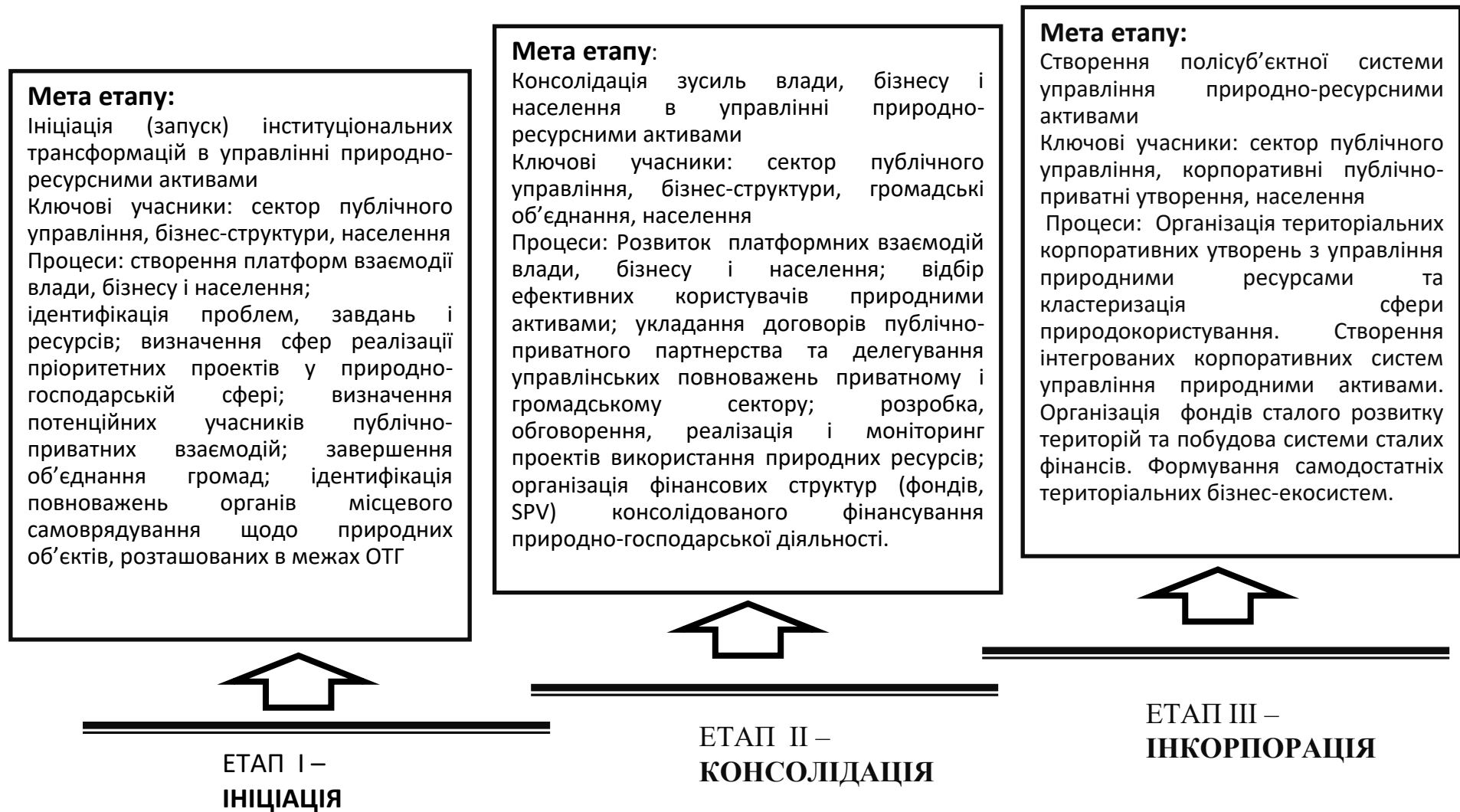

Рисунок 2.30 – Базові етапи алгоритму реалізації інституціональних трансформацій в управлінні територіальними природно-ресурсними активами (авторська інтерпретація)

Одним із головних завдань на цьому етапі – є повідомлення бізнесу та широкого загалу громад про можливості співпраці з публічним сектором, проведення навчальних і консультативних заходів щодо можливостей застосування інструментів ППП задля забезпечення виконання завдань сталого розвитку територіальних утворень.

Як видно, за своєю сутністю, цей етап є підготовчим і його задачами є чітке визначення та розмежування повноважень між державним і муніципальним секторами влади, об'єднання громад, отримання ними повноважень щодо розпорядження природними ресурсами, удосконалення національного законодавства і практики публічно-приватних взаємодій та створення умов, включаючи платформи комунікацій влади, бізнесу і населення громад для розвитку відносин акторів територіальної бізнес-екосистеми на перспективу. Базовим фінансовим підґрунтям для здійснення інвестицій у природно-господарську сферу на цьому етапі залишатимуться субсидіарні та податкові механізми. Не виставляючи часові орієнтира цього процесу, варто наголосити: за фактом його закінчення приблизно співпадатиме, з деяким незначним запізненням, із часом завершення децентралізаційних процесів та об'єднанням громад у повноцінні муніципальні утворення, потенційно здатні до саморозвитку.

На другому етапі, консолідації, із закінченням розмежування повноважень у природокористуванні між державною і місцевою владою та делегуванням розширених повноважень територіям, включаючи ОТГ із одночасним запровадженням проектного підходу до управління ПРА має бути завершено запуск функціонування в регіонах і громадах відповідних спеціалізованих платформ бізнес-комунікацій за типом інвестиційних порталів CP, у яких можливими стануть функції громадського обговорення спільних проектів влади і бізнесу, їх фінансування, моніторинг реалізації тощо. Цільовими задачами етапу є консолідація зусиль влади, бізнесу і населення в управлінні природно-ресурсними активами, цільове запровадження проектного управління залученням природних ресурсів до господарського обігу та реалізація таких проектів, перехід від галузевого управління природними ресурсами до системи полісуб'єктного «безструктурного» (радіше – квазі-структурного) платформного управління природокористуванням, коли управління природними активами делеговано ефективним користувачам зі сфери приватного сектору.

Так, зокрема, на цьому етапі створення повноцінних платформ взаємодії бізнесу і влади включає й фінансову складову, тобто здійснення процесів сек'юритизації природних ресурсів та формування виокремлених фінансових компаній з управління пулами активів інвестиційних проектів. Консолідаційний етап має завершуватися фактичним делегуванням бізнес-структурам повноважень ефективного користувача при тому, що за державою

і місцевою владою залишатиметься роль активного розпорядника природними активами. Дуже важливою на цьому етапі є роль громадськості як контролюючого фактору бізнес-процесів, а отже, бізнес-екосистема на цьому етапі розвитку повинна мати потужну складову зворотного зв'язку, за рахунок якої вибудовуватиметься система громадського реагування на результати господарювання. Також необхідним є створення інституціональних засад екологічно-відповідального господарювання шляхом подальшого впровадження в Україні еколого-економічних стандартів серії ISO 14000 (14001, 14004, 14015, 14031, 14040, 14062, 14063, 14064 тощо), а також через механізми корпоративної соціальної та екологічної відповідальності. Часовими рамками етапу консолідації можна вважати повноцінне залучення бізнесу та громадських об'єднань до вирішення ключових питань сталого розвитку, розбудову системи проектного управління природокористуванням з відповідною фінансовою інфраструктурною складовою консолідованого фінансування у такі проекти та формування самоокупних виробництв і повною мірою функціональних складових платформної економіки.

Третій етап (інкорпорації), метою якого є створення повноцінної полісуб'єктної системи управління ПРА, буде характеризуватися створенням виокремлених публічно-приватних інститутів управління природокористуванням. Його початок співпадатиме з організацією на принципах ППП у форматі спільної діяльності влади і бізнесу територіальних корпорацій із управління природними ресурсами (корпорацій СР), включаючи поширення публічно-приватних проектних компаній і фінансову складову. Ключовими учасниками цього етапу стануть сектор публічного управління і, наряду з бізнес-структурами, такі економічні актори, як корпоративні публічно-приватні господарські утворення. Цей етап буде характеризуватися організацією територіальних корпоративних утворень із управління природними ресурсами та кластеризацією сфери природокористування. Платформна управлінська система отримає:

- поштовх до створення інтегрованих корпоративних систем управління ПРА, у яких окремі бізнес-структури, що залучені до корпоративного утворення, матимуть певний ступінь економічної свободи, їх діяльність буде шляхом корпоративного стратегування спрямована на генерування синергетичних ефектів від злагодженого функціонування корпоративного середовища;

- повноцінний розвиток і система консолідованого фінансування природно-господарської діяльності шляхом організації та стимулювання функціонування фондів СР територій, має бути побудовано систему сталих фінансів і забезпечено формування самодостатніх територіальних бізнес-екосистем.

Загальна орієнтація бізнес-процесів має переключитися на інтегроване управління природокористуванням через сектор територіальних корпорацій сталого розвитку (корпорацій із управління природними активами) з диверсифікованою фінансово-інвестиційною складовою, що управлятиме сек'юритизованими фінансовими активами, можливим є перехід до самозабезпечення розвитку громад і формування відповідного фінансового підґрунтя (фонду фінансування СР) для реалізації на практиці ідеї самопідтримуваного сталого просторового розвитку через інтегративну систему публічно-приватного корпоративного структурного управління на базі платформної економіки. Ключовими ознаками цього етапу є сформованість інтегративної корпоративної структури просторового управління, достатність накопичених фінансових ресурсів для забезпечення реалізації програм і проектів сталого розвитку, повноцінне формування інтегративних інформаційно-технологічних платформ територіальної економіки та відповідний високий рівень розвитку регіональної інфраструктури, яким забезпечуватиметься швидка й ефективна реалізація бізнес-процесів, включаючи виробництво, фінанси, маркетинг і логістику. У цей період має бути сформована повноцінна і керована за принципами полісуб'єктного управління бізнес-екосистема території. Де-факто т.з. «безструктурне» (квазі-структурне) управління природними активами на цьому етапі зміщує акценти на нову структурність, тобто розбудову системи полісуб'єктного структурного управління природними ресурсами та СРТПГУ за гнучким корпоративним типом. Часові рамки етапу інкорпорації не є обмеженими певними строками, оскільки цей етап – є завершальним та таким, що носить ознаки довгостроковий і перманентний характер.

Слід зауважити, що наведені три етапи є, достатньо, умовними, вони лише задають загальний стратегічний тренд розвитку, у різних громадах, на різних територіях та у різних сферах господарювання можуть проходити по-різному та у різні терміни. Головною умовою успіху реалізації наведених інституціональних перетворень в управлінні ПРА - є створення функціонально ефективного муніципалітету як керівного і розпорядного органу об'єднаної територіальної громади. В умовах глибокої децентралізації, яка є викликана об'єктивними соціально-економічними процесами в країні і світі, муніципалітет в Україні має стати публічно-правовою корпорацією, самоврядною господарською організацією із правами юридичної особи, яка може займатися економічною діяльністю самостійно, створюючи з цієї метою територіальну корпорацію з управління природними ресурсами на принципах публічно-приватної співпраці, враховуючи те, що ефективно діючі європейські муніципалітети вже є такими публічно-правовими корпораціями з управління територіальним розвитком муніципальних утворень.

Це можливо після проведення повноцінної реформи місцевого самоврядування і завершення процесу об'єднання територіальних громад. За нашим переконанням, як вже зазначалося, процес об'єднання громад має супроводжуватися формуванням окремого повноцінного правового інституту муніципальної власності, до якої мають увійти, зокрема, земля та інші природні ресурси місцевого значення, що знаходяться між населеними пунктами, які входять до об'єднаної територіальної громади.

Проте, фахівці відзначають, що з позицій інституційного підходу муніципальна власність має бінарну природу, тобто поєднує окремі ознаки державної та колективної форм власності і є формою суспільної власності, яка характеризує відносини між суб'єктами територіально-локалізованої економічної системи в рамках критеріїв прибутковості, ефективності та суспільної корисності. Структура муніципальної власності відзначається помітною складністю. Згідно до світової практики, основними об'єктами муніципальної власності є комунальні підприємства, земля, деякі інші природні ресурси (наприклад, лісові масиви, водні джерела, окремі корисні копалини) та доходи місцевого бюджету. У нашій країні, де-факто, муніципальна власність як комунальна власність територіальних громад створюється переважно шляхом безоплатної передачі із загальнодержавної власності, а не через викуп, як у більшості західноєвропейських держав й на відміну від багатьох інших країн, вона є самостійною формою власності, незалежною від державної. За рахунок використання муніципальної власності інститути влади створюють, з точки зору економічної теорії, суспільні блага, які характеризуються неподільністю та колективним споживанням.

Відповідно до особливостей споживання вони поділяються на змішані й чисті, проте, на думку економістів, безоплатний характер суспільних благ породжує їх надмірне споживання з боку суспільства. З цієї причини, з метою забезпечення сталості господарювання, безоплатний та неприбутковий характер використання муніципальної власності підлягає перегляду та, відповідно, комодифікації, тобто забезпечення платного користування муніципальними об'єктами, що приносить вигоди як громаді й бізнесу (доходи), так і громадянам (якість товарних продуктів, послуг), забезпечуватиметься необхідне обмеження та сталість господарювання. Тому, формування в нашій країні ефективного інституту муніципалітету вимагає перегляду та можливого розширення бази оподаткування місцевими податками та квазі-податковими інструментами у вигляді місцевих зборів за використання природних ресурсів, пара-фіскальних платежів від кінцевих споживачів до постачальників послуг, перспективним є введення окремого муніципального податку, спрямованого на вилучення регіональної ренти, як такого, за рахунок якого можна створити, поряд з іншими фінансовими інструментами, фонд сталого розвитку території.

Отже, необхідно звернути увагу на ключову ознаку інституціональних перетворень в управлінні місцевими активами, насамперед, природно-ресурсними активами територіального розвитку – це створення в Україні дієвого інституту муніципалітету як керівного органу об'єднаної територіальної громади. Цей процес, як показано і визнано дослідниками вище, вимагатиме відповідних інституціональних перетворень в природокористуванні, які стосуються як організаційних структурних зрушень, так і зміни форм власності на природні ресурси, можливого впровадження прогресивних їх форм (муніципальної, корпоративної власності шляхом деволуційного та дивестиційного процесу, тобто передачі певного набору повноважень прав власності від публічних корпоративним, муніципальним чи навіть приватним структурам в сфері використання природних ресурсів з імплементацією новітніх інструментів і форм менеджменту, сек'юритизацією ресурсів, застосуванням корпоративних, кластерних, проектних та інших інноваційних форм і методів управління природними ресурсами, спрямованих на відновлення, охорону, вивчення ресурсів, обґрунтування інвестиційних витрат і регулювання інвестиційних потоків, оцінку соціально-екологічної ефективності інвестиційних проектів і програм.

Особливої уваги потребує розбудова муніципальних форм управління природними ресурсами та галузями, в яких активно використовується природно-ресурсна база розвитку територій. Це вимагатиме чіткої ідентифікації прав та розмежування повноважень держави і муніципалітетів у використанні природних активів у процесі поглиблення децентралізації від фінансового до господарського напрямку. На перспективу певне розширення бази оподаткування муніципальними податками або введення єдиного муніципального податку, передача до муніципальної власності частини майна, що перебуває у загальнодержавній власності і виконує важливі соціально-економічні функції життєзабезпечення територіальних колективів, може забезпечити суттєве зміцнення економічних основ місцевого самоврядування.

Перелік об'єктів, які можуть приватизовані або передані бізнесу на інших умовах дивестиційного процесу (довгострокова оренда, суперфіцій, емфітевзис, лізинг тощо) має складатися ретельно й обґрунтовано, з урахуванням їх важливості для територіальної та національної економіки. За нашою думкою, доцільною може бути передача до муніципальної власності значної частини земель та інших природних ресурсів (водних, лісових масивів, рекреаційних територій, родовищ корисних копалин) адміністративно-територіальних одиниць з розробкою відповідних законодавчих актів, що визначатимуть статус муніципальних земель, регламентуватимуть право органів місцевого самоврядування на вільне користування та володіння

майном муніципальної власності, впровадження муніципального підприємництва у сфері використання природних комплексів тощо.

Тож, відносно таких об'єктів, у процесі наступного делегування муніципальною владою прав власності із загального пучка правомочностей бізнес-структурам, насамперед, мають вирішуватися цільові завдання сталого просторового розвитку, задовольнятися публічні інтереси та приноситись вигоди громаді, що реалізуються за використання сучасних систем прийняття рішень в економіці у нестійких умовах функціонування при уточненні просторового формату управління ПРА на платформних засадах за європейськими стандартами. З цього, підтвердимо: саме за таких умов (ретельного врахування суспільної користі від інституціональних трансформацій) можна застосовувати деволуційний (довірче управління і користування) та дивестиційний (довгострокове делеговане управління, користування і часткове розпорядження) інструментарій в процесі інституціональних трансформацій в управлінні територіальними природно-ресурсними активами у регіонах і громадах країни.

Організаційна складова та механізми реалізації етапів інституціональних зрушень. За використання приведеного вище формально-теоретичного алгоритму формування та розвитку територіальних бізнес-екосистемних утворень, вважаємо за доцільне сформувані практичний алгоритм імплементації відповідних інноваційних інституціональних перетворень в рамках побудови сучасної просторової системи управління природно-ресурсними активами на платформних засадах. При цьому, слід зосередитися, насамперед, на визначенні сутності і змісту управлінської інновації як базового елементу у процесах забезпечення змін в загальній системі управління. Для опису таких змін за рахунок управлінських інновацій, зазвичай, застосовується термін «реінжиніринг». У рамках реінжинірингу, традиційно, під терміном «управлінська інновація» розуміються наступні, які наведено у табл. 2.26.

Показово, що Європейська Комісія схожим чином визначає управлінську інновацію: оновлення або розширення товарів і послуг та пов'язаних з ними ринків; встановлення нових методів виробництва і розподілу (розповсюдження); впровадження змін в управлінні (менеджменті), організації роботи, робочих умовах (умовах праці) і навичок праці.

Таким чином, запропонований дослідниками алгоритм є, по-суті, управлінською інновацією євроінтеграційного спрямування, цільовою функцією якої є вбудовування та трансформація національної системи управління природокористуванням у європейську і глобальну системи

управління природними ресурсами – а, по факту, територіальними активами та сталим просторовим розвитком, загалом.

Таблиця 2.26 – Деталізація змісту та сутності поняття «управлінська інновація» у контексті реалізації інституціональних зрушень *

Визначення та деталізація змістовності поняття
<i>нова система організації і управління виробничими процесами – у нашому випадку, створюється полісуб'єктний формат управління виробничо-економічними процесами у природно-господарській сфері;</i>
<i>нова управлінська технологія, застосовувана для управління виробництвом – використовується інноваційна технологія платформного управління економічними процесами із застосуванням електронно-інформаційних платформ організації комунікативних взаємодій між акторами бізнес-екосистеми за рахунок інкорпорації до єдиного платформного формату цільового програмного забезпечення;</i>
<i>нові бізнес-процеси, застосовувані у виробництві – в якості комплексу публічно-приватних відносин, пов'язаних із двома базовими форматами організації публічно-приватних взаємодій: договірному (сервісні договори, договори на обслуговування, оренда, лізинг, концесії, угоди про розподіл продукції тощо) та спільної діяльності (створення агенцій партнерства, спільних підприємств, проектних компаній, державно-приватних корпорацій, фінансових фондів та ін.).</i>

** Джерело: складено авторами.*

Відтак, задля ідентифікації змісту організаційної складової інституціональних трансформацій у системі управління природними ресурсами можна скористатися відомою методологією (алгоритмом реінжинірингу управлінської системи) Хаммера-Чаппі, яка часто застосовується для реінжинірингу управлінських та бізнес-процесів у корпоративному управлінні та легко адаптується під задачі муніципального управління і врядування, у цілому. Як видно (табл. 2.27), загальний макро-процес інституціональних трансформацій розбитий на шість суб- процесів (ініціація реінжинірингу; ідентифікація та організація бізнес-взаємодій; відбір бізнес-процесів; їх аналітична оцінка; перепроєктування та реалізація).

У межах платформної моделі рамкової організації бізнес-процесів використовуються такі методи, як: крос-функціональне вирішення проблем, тобто застосовується формальна існуюча організаційна структура (органи місцевого самоврядування громад) для аналізу й постановки проблеми, збору даних, розробки й тестування альтернативних рішень і вибору кращого варіанта з використання природних ресурсів, як активів територіального розвитку; опис і керування процесами за проектною формою їх організації, опис бізнес-процесів, ранжирування їх за важливістю, ефективністю й

власниками шляхом бенчмаркінгу інвестиційних пропозицій за ключовими показниками ефективності проектів; впровадження новоствореної процесорної організаційної структури у вигляді корпоративної структури і кластерної організації бізнес-діяльності та публічно-приватних взаємодій.

Таблиця 2.27 – Структура процесів реінжинірингу в межах системи управління територіальними природними ресурсами просторових утворень (за загальною методологією Хаммера-Чаппі)*

Етап реінжинірингу	Ключові завдання та інституціональні зрушення
1. Ініціація реінжинірингу	Завершення об'єднання громад; ініціація муніципалітетами структурних зрушень; ідентифікація повноважень органів місцевого самоврядування щодо природних об'єктів; постановка завдання створення платформ управління активами органами публічної влади.
2. Ідентифікація та організація бізнес-взаємодій	Створення платформ взаємодії влади, бізнесу і населення; ідентифікація проблем, завдань і ресурсів; визначення сфер реалізації проектів у природно-господарській сфері; визначення потенційних учасників публічно-приватних взаємодій.
3. Відбір бізнес-процесів	Розвиток платформних взаємодій влади, бізнесу і населення; відбір об'єктів і потенційних форматів публічно-приватного партнерства; конкурентна оцінка та конкурсний відбір ефективних користувачів природними активами зі сфери бізнесу та неурядових організацій.
4. Аналітична оцінка обраних бізнес-процесів	Розробка, обговорення, та порівняльно-аналітична оцінка (бенчмаркінг) проектів використання природних ресурсів; та відбір проектів із максимальною суспільною корисністю; розгляд різноманітних варіантів та форм публічно-приватного партнерства у використанні природних активів.
5. Перепроекування обраних бізнес-процесів	Укладання договорів публічно-приватного партнерства та делегування управлінських повноважень приватному і громадському сектору; організація фінансових структур (фондів, SPV) консолідованого фінансування природно-господарської діяльності.
6. Реалізація перепроекованих бізнес-процесів	Реалізація і моніторинг проектів використання природних ресурсів; корпоратизація та кластеризація сфери природокористування; створення інтегрованих корпоративних систем управління природними активами; побудова системи сталих фінансів.

* Джерело: складено авторами за методологією, викладеною у джерелі [281].

Зосередившись на організаційній складовій та відповідних їй організаційних, економічних та фінансових механізмах кожного з вищевказаних етапів структурних зрушень, можна дійти висновку про те, що

в системному розумінні, спостерігатиметься у цілому розвиток господарського механізму природокористування в напрямках, які забезпечуватимуть інтеграцію природних ресурсів як активів до господарського обігу і з відповідним розвитком його складових від більш простих з превалюванням організаційних рішень та договірних відносин бізнесу і влади на першому етапі (ініціації) з поширенням на наступних етапах (консолідації та інкорпорації) більш складних економічних і фінансових механізмів корпоратизації управління.

Так, зокрема, перший, етап ініціації організаційно передбачає: повноцінну ідентифікацію повноважень та розмежування їх відносно природних ресурсів, що знаходяться на території муніципального утворення (тобто, ОТГ) між державною та місцевою владою; ідентифікацію можливостей і меж (складових загального пучка правомочностей права власності) використання територіальною громадою для її потреб природних ресурсів загальнодержавного значення.

Поряд із цим, передбачено також і:

- утворення у складі територіальної (муніципальної) адміністрації спеціалізованого агентства (проектного офісу) із питань забезпечення сталого територіального розвитку та розвитку ППВ та проведення ним систематичного моніторингу наявних територіальних ресурсів, особливостей функціонування місцевих бізнес-структур та екстериторіальних суб'єктів, які використовують ресурси території;
- ідентифікацію територіальних меж бізнес-екосистеми та структури власності на ПРА;
- формування електронного порталу взаємодій влади, бізнесу і населення; визначення потенційних учасників угод ППП у контрактних форматах та у спільній діяльності;
- узгодження механізмів доступу до проблемних активів; ініціація розробки проектів залучення природних ресурсів до господарського обігу;
- формування виробничої, фінансової та ринкової інфраструктури супроводження проектів ППП;
- по-ресурсне окреслення стратегічних напрямів (стратегування) використання природних активів (земельні, водні, лісові, мінерально-сировинні, природно-рекреаційні ресурси);
- опрацювання методик і стандартів оцінки екологічної придатності проектів співпраці влади і бізнесу та їх громадське обговорення тощо.

Основні господарські механізми на цьому етапі націлені на моніторинг, аналіз та оцінювання природних ресурсів; виявлення недооцінених активів та неефективних власників; дослідження конфігурації інтересів бізнес-структур, оптимізацію розподілу структури власності на природні ресурси між різними рівнями влади; оцінку перспектив використання місцевої природно-ресурсної

бази з позицій ланцюгів створення вартості, у які вони потенційно можуть бути проінтегровані, та ринків, на яких вони обертатимуться, інфраструктурного, інформаційного забезпечення; різноманітних інтереси місцевих громад тощо. Для відбору потенційно найрезультативніших проектів використовуватиметься бенчмаркінг проектних пропозицій (оферт) та визначення пріоритетних сфер і конкретних об'єктів ППП шляхом їх ранжування.

Необхідними є й дослідження й вибір форматів й форм співробітництва, які є найбільш доцільними з позицій забезпечення сталого розвитку ТПГУ; ідентифікація потенційних бізнес-партнерів та проведення відкритих конкурсів бізнес-пропозицій стосовно обраних об'єктів партнерства; оцінювання екологічної придатності проектів співпраці влади і бізнесу та їх громадське обговорення. Слід признати, що необхідною складовою етапу є виявлення бізнес-ризиків і можливостей у сфері природокористування даного територіальної бізнес-екосистеми, оцінка фінансових наслідків для підприємств, місцевих бюджетів, громади від додаткового залучення природних ресурсів у господарський обіг. У цьому процесі важливим є визначення пріоритетних екосистемних послуг, фінансування яких дасть змогу на максимально можливому рівні або нівелювати ризики природокористування, або реалізувати потенційні можливості, або і те й інше.

Ті ресурси та/чи екосистемні послуги, які ідентифікуватимуться як пріоритетні на даному етапі розвитку територіальної бізнес-екосистеми, слугуватимуть основою для формування подальших кроків алгоритму їх залучення до господарського обігу, усі інші – набуватимуть статусу потенційних, реалізація переваг котрих можлива в майбутньому, на наступних етапах інституціональних зрушень. Зважаючи на це, необхідно, на даному етапі, окреслити ті формати й форми майбутнього співробітництва влади, бізнесу і громад, які є найбільш доцільними з позицій забезпечення вирішення першочергових завдань сталого розвитку ТПГУ, узгодити реалізацію внутрішніх муніципальних проектів партнерства з міжрегіональними програмами і проектами; визначити інфраструктурне, інформаційне та логістичне забезпечення партнерства, оцінити переваги та втрат для підприємств, місцевих бюджетів, громади тощо як потенційні наслідки від залучення природних ресурсів у господарський обіг, запустити моніторинг та оцінювання діяльності за угодами партнерства.

Другий етап, консолідації, в інституціонально-організаційному аспекті передбачатиме як цільове завдання об'єднання зусиль влади, бізнесу і громадських об'єднань в управлінні природокористуванням із відповідним делегуванням, як правило, окремим бізнес-структурам чи громадським організаціям, за договірними інструментами публічно-приватного

партнерства певних прав із загального пучка правомочностей переліку, насамперед, таких, як користування, участь в управлінні та часткове розпорядження щодо природних ресурсів, які набуватимуть через цей процес статусу повноцінних природних активів.

Узагальнюючи інституціональний підхід у загальний пучок правомочностей, можна включити такі позиції, як права:

- володіння майном, користування ним (включаючи довгостроковий або довічний характер користування майном);
- присвоювати принесені їм плоди (врожай, деревина, мисливсько-рибальські ресурси, мед та ін.);
- змінювати його форму й субстанцію, права передавати його іншим особам по взаємно погодженій ціні;
- управління майном та право на дохід від експлуатації майна;
- на «капітальну цінність» речі, право на безпеку (захист від експропріації майна);
- на перехід речі або певних прав відносно неї в спадщину, заборона такого користування майном, яке наносить шкоду;
- відповідальність у вигляді стягнення плати за порушення прав користування або повернення майна у разі порушення прав користування;
- залишковий характер (право повернення майна первинному власнику в разі закінчення строку договору або за інших визначених договором обставин).

Отже, варто звернути увагу на такі позиції, які дозволяють широко впроваджувати у природокористування публічно-приватні відносини, окрема, це права користування, часткового розпоряджання (здача майна в суборенду, зокрема), права присвоєння продуктів користування ресурсом та доходу, право на безпеку для приватного бізнесу і права на володіння, залишкові права та права на відшкодування шкоди, нанесеної майну тощо для органів публічної влади. Щодо вказаного пучка правомочностей, варто, при цьому, в угодах ППП чітко розмежовувати та визначати, зокрема, за відомою класифікацією майнових прав, виключні майнові права (найповніший пучок прав власності); титульні та функціональні майнові права (права, які не можуть передаватись від однієї особи іншій, наприклад, державні акти на володіння землею); майнові права користування суспільними благами або послугами (наприклад, національними природними парками); майнові права на використання ресурсів спільного застосування (мінерально-сировинні ресурси, рибні запаси відкритого моря та ін.).

Відповідно, на цьому етапі мають бути сформовані повноцінні інформаційно-технологічні платформні структури управління ПРА, що забезпечуватимуть, як вказано нами раніше, реалізацію складових загального права власності на територіальні ресурси для перетворення їх на активи;

інституціоналізацію виробничих відносин в природно-господарській сфері; просторову організацію публічно-приватних взаємодій; залучення інвестиційного капіталу в сферу використання територіальних активів; забезпечення відносин розподілу; формування та використання екологічної інформації з метою забезпечення екологічно-орієнтованого природокористування.

Важливою інституціональною складовою цього етапу має стати:

- організація агентств територіального розвитку і публічно-приватних відносин, бізнес-інкубаторів та проектних компаній для реалізації інвестиційних проектів у природно-господарській сфері;

- розробка, обговорення, реалізація і моніторинг проектів використання природних ресурсів;

- організація фінансових структур консолідованого фінансування природно-господарської діяльності, створення фінансового фонду СР для управління фінансовими активами, похідними від природного капіталу;

- організація інноваційних форматів співпраці влади і бізнесу (проектні коворкінги, технопарки, бізнес-інкубатори);

- організація діяльності професійних інституціональних інвесторів для залучення зовнішніх інвестиційних потоків у сферу природокористування та гарантування безпечного входження внутрішніх та зовнішніх інвесторів у в територіальні бізнес-екосистеми.

У частині застосування механізмів забезпечення цих інституціональних зрушень варто зосередитися на договірних економіко-правових механізмах ППП, таких як сервісні договори та договори на управління, концесії, угоди про розподіл продукції тощо, в окремих випадках доцільним є створення державно-приватних підприємств. При цьому, консолідована діяльність органів публічної влади, бізнес-структур та органі самоорганізації населення громад відповідно, орієнтуватиметься на розвиток механізмів делегованого управління природокористуванням та запровадження проектного підходу і проектних механізмів управління природно-господарською діяльністю в угодах партнерства. Передбачаються також мобілізація необхідних ресурсів та формування пулів підприємницьких проектів для сек'юритизації ПРА та створення привабливих для інвестора з точки зору балансу доходності і ризиків інвестиційних пропозицій. Застосування механізмів проектного управління забезпечуватиме такі бізнес-процеси, як управління ризиками в проектах ДПП, капіталізація активів, у т.ч. природних ресурсів, консолідоване проектно фінансування, менеджмент, оптимізацію податкових зобов'язань і підвищення економічної та іншої ефективності проектів в інституціональному середовищі. З фінансових позицій, безпосереднім завданням є визначення джерел та механізмів консолідованого фінансування завдань СР території на основі поєднання державних і приватних ресурсів, при цілому основним

інструментарієм має стати механізм акціонування та облігаційних запозичень, фінансового лізингу (довгострокової оренди основних фондів з правом викупу); оперативного лізингу тощо, краудфандингу та спільнокошта (різновидів громадського фінансування).

Важливими позиціями у цій площині є забезпечення фінансування та структурного управління інвестиційними проектами сталого розвитку через механізми функціонування пайових інвестиційних фондів. Особливу позицію складає антикризове управління проектами в особливих обставинах, зокрема, це може стосуватися управління природними об'єктами в умовах надзвичайних ситуацій природного або природно-техногенного характеру, аварій та катастроф, пошкоджень критичної, та, зокрема, екологічної інфраструктури у чому велику роль гратиме консолідуюча роль публічних органів управління економічним розвитком громад (муніципалітетів).

Окремими завданнями цього етапу є ті, що передбачають структурні зміни як у галузевому, так і в територіальному розрізі. Відповідними механізмами реструктуризації, при цьому, передбачатиметься підтримка реструктуризації великих виробництв, розвиток територіальних кластерів та мікро-кластерів виробництв за допомогою механізмів внутрішнього підприємництва, забезпечення навчання підприємству і управлінню стартапами, розвиток креативної економіки, взаємодія з екстериторіальними суб'єктами господарювання. Також застосовуватимуться і відповідні механізми екологічного та фінансового менеджменту, зокрема, мають гарантуватися фінансові відрахування природо-користувачів на утримання ресурсів у належному стані; забезпечуватися ведення інтерактивного моніторингу природних ресурсів; рефінансування у програми захисту і поліпшення природно-ресурсного потенціалу тощо.

Третій етап – інкорпорації в організаційно-інституціональному аспекті – передбачатиме насамперед створення територіальних структур полісуб'єктного управління природними ресурсами корпоративного типу (корпорацій сталого розвитку) шляхом передачі активів, зобов'язань і прав окремому суб'єкту правових і господарських відносин для інтегрованого структурного управління сталим просторовим розвитком територіальних утворень. При цьому, передбачатиметься як формування повноцінних публічно-приватних територіальних структур управління природними ресурсами корпоративного типу, так і подальше делегування окремим бізнес-структурам за договорами ППП певних прав щодо управління природними активами з акцентом на довгострокових механізмах державно-приватної співпраці. Для цього, на базі створених на попередньому етапі агентств, або проектних офісів територіального розвитку можна організувати на основі різноманітних публічно-приватних взаємодій корпорації СР території як структури проектно-господарського типу.

Так, зокрема, корпоративне утворення могло б існувати у вигляді повноцінної проектної структури (муніципальної проектної корпорації), яка б здійснювала як розробку, так й інтегроване управління декількома проектами сталого територіального розвитку у природно-господарській сфері.

Ключовими цілями створення такої структури є:

- стратегічне проектування та планування сталого територіального розвитку;
- створення умов для реалізації спільних проектів та діяльності влади і бізнесу в інших, контрактних форматах публічно-приватної співпраці;
- консолідоване фінансування і управління проектами, сек'юритизація активів або кредитів; проектне фінансування, фандрайзинг, тобто пошук фінансових ресурсів, ефективне бюджетування проектів, диверсифікація проектних ризиків;
- зниження ризику банкрутства бенефіціара;
- маркетингові заходи, іпотечне кредитування, фіскальне планування, залучення інвестицій тощо.

Формування такого корпоративного утворення є можливим як акціонерного товариства шляхом передачі активів, зобов'язань і прав окремому суб'єкту правових і господарських відносин для реалізації проектів та для досягнення певної фінансової мети, наприклад – випуску акцій, отримання облігаційних чи банківських позик. Подібна, така, що діє на постійній основі, корпорація може за типом проектної структури слугувати рамковою структурою, де створюватимуться інтервальні (що діятимуть на тимчасовій основі на період реалізації проекту природокористування) проектні компанії для реалізації актуальних проектів ППП.

Також цей етап пов'язується організаційно зі створенням системи сталих фінансів і формуванням розвинутого фондового ринку сек'юритизованих фінансових інструментів, похідних від природного капіталу, що відбуватиметься через виокремлене структурне управління пулами активів через фінансові керуючі компанії SPV-типу зі спеціальними правами запозичення. На цьому етапі центр уваги переноситься на корпоративний рівень – проектні компанії, які на першому етапі забезпечували пошук підприємницьких проектів, їх конкурсний відбір, стандартизацію та формування пулів. Тепер мова йде про сек'юритизацію генерованих такими пулами потоків доданої вартості та консолідовано-комплексне залучення інвестицій, забезпечених ними. Самим процесом сек'юритизації, а також налагодженням і стандартизацією зв'язків із опосередкованими інвестиційними структурами повинні займатися юридично відділені від проектних компанії спеціального призначення (SPV) як фонди корпоративних фінансових активів і організаційно-незалежні управлінці ними. Власне ж, проектні компанії мають вирішувати питання, пов'язані з побудовою

корпоративної логістики з управління проектами розвитку. Така диференціація повноважень необхідна для ще більшої мінімізації ризиків шляхом розмежування тих, що, пов'язані з виробничо-господарською діяльністю суб'єктів господарювання, чиї активи включені до пулу, і ризиків цінних паперів, випущених компанією спеціального призначення, при їх котируванні та обігу в фінансовому просторі. Внаслідок сек'юритизації корпоративної програми з управління потоком підприємницьких проектів, концентрація інвестицій відбуватиметься не на окремих проектах, а на діяльності власне корпоративного публічно-приватного утворення, у цілому, чим забезпечуватиметься консолідоване проектне фінансування.

Як визнано авторами вище, подібні проектні компанії можуть створюватися та існувати у різноманітних форматах: бути прив'язані до регіонів (муніципальна структура підтримки публічно-приватного партнерства або муніципальна корпорація сталого розвитку), великих бізнес-структур (центр із реструктуризації підприємств на основі методології внутрішнього підприємництва та принципу аутсорсингу), мати галузевий або кластерний характер (проектна компанія із забезпечення інвестиціями підприємницьких проектів у сфері енергетики, агробізнесу, лісового господарства, рибальства та море продуктового виробництва, туризму та рекреації, транспорту чи зв'язку) тощо. Окремим завданням, при цьому, має бути розвиток закладів фінансової інфраструктури консолідованого полісуб'єктного фінансування проектів зі спеціальними правами емісії цінних паперів, включаючи можливе паралельне створення та поступове наповнення фінансового фонду СР, як структури, яка управляє фінансовими активами, сформованими на основі рентних доходів, похідних від природного капіталу, і є такою, що здатна швидко трансформувати природний капітал у фінансову форму та забезпечити ефективний пошук і розподіл інвестиційних ресурсів; залучення зовнішніх інвестиційних потоків у сферу природокористування та гарантування їх безпечного входження в територіальні бізнес-екосистеми.

Щодо інших інституціонально-організаційних зрушень, передбачатиметься стимулювання розвитку кластерних форматів бізнес-екосистемних взаємодій; формування виокремлених фінансових фондів корпоративних активів; створення системи сталих фінансів за двома базовими схемами: безпосередніми фіскальними надходженнями ренти до бюджетних структур розподілу та/або акумуляцією рентних надходжень фінансовими інструментами у стабілізаційно-інвестиційних фондах квазі-суверенного фінансування з професійною керуючою компанією на чолі фону; організація розвинутого біржового і позабіржового фондового ринку з емісією сек'юритизованих фінансових інструментів, похідних від природного капіталу; організація дивестиційного процесу через укладання угод реалізації/довгострокової передачі в користування бізнес-структурам об'єктів

партнерства; організоване та скоординоване формування потоків підприємницьких проектів як складових стратегічних програм СР території.

Відповідні механізми забезпечення вказаних структурних трансформацій будуть включати в себе механізми корпоратизації, пов'язані з процесом створення так проектних структур та територіальної корпорації сталого розвитку, у чому беруть участь бенефіціари, інвестори та одержувачі активів. Зокрема, особи, які створюють проектну структуру, передають їй на певних умовах активи (кошти, майно, зобов'язання й права), забезпечують формування власного капіталу компанії його акціонуванням. Інвестори забезпечуватимуть фінансові потреби компанії через надання кредитів і/або придбання певних цінних паперів, включаючи облігації або інші фінансові інструменти. В рамках подібної структури забезпечується реалізація як окремих, так і пов'язаних між собою інвестиційних проектів, а також постійний нагляд та контакти з інвесторами, антикризове управління в особливих обставинах тощо. Окрім розробки та створення умов для реалізації проектів СР, проектна структура як окрема юридична особа може забезпечувати механізмами емісії цінних паперів мобілізацію необхідних ресурсів та формування пулів підприємницьких проектів. Фінансові гарантії функціонування такої корпорації забезпечуватимуться адекватними правами, включаючи права власності, й дохідними активами.

Окремою важливою позицією має бути створення проектною структурою загального реєстру ПРА, наявних на певній території, а підприємствами-природо-користувачами – своїх власних реєстрів спожитих та використаних природних ресурсів, чи таких, які зазнали змін у процесі їх виробничо-господарської діяльності. Завданням органів влади, при цьому, є стимулювання більш широкого застосування в корпоративних облікових системах природо-ресурсної складової, оцінювання амортизації активів, тобто врахування фінансових аспектів їх вичерпання чи зниження вартості, розрахунки екологічної анти ренти, яку необхідно спрямувати на рефінансування екологічних заходів тощо. У цілому, ключовою ознакою третього етапу є те, що держава та місцеві органи влади виступатимуть не просто як носії прав на природні ресурси та розпорядники ними, але і також в якості активних інвесторів як у саме виробництво, так і у виробничу, ринкову та інформаційну інфраструктуру. Певною специфікою інвестування на цьому етапі є те, що публічний сектор виступатиме носієм таких інвестиційних інструментів, як права на природний виробничий капітал і частина належного публічному сектору прибутку від реалізовуваних інвестиційних проектів, а бізнес-сектор – фінансового, інтелектуального і людського капіталу, власник технологій та інновацій тощо. Оскільки, публічний сектор виступатиме на цьому етапі не тільки реалізатором активів приватному сектору, проте й активним інвестором у загальному форматі публічно-приватної співпраці, то

цей етап умовно може бути охарактеризованим як такий, що носить одночасно й інвестиційний, і дивестиційний характер. Вказане, однак, вимагає від публічного сектору забезпечення прозорості, обліку та моніторингу дивестиційних процесів (корпоратизації, приватизації, довгострокових орендних та лізингових відносин) у природокористуванні; забезпечення в дивестиційних угодах приватизації або ж довгострокової оренди екологічної відповідальності майбутнього власника або довгострокового користувача ресурсу та публічного нагляду і моніторингу за його діяльністю протягом всього періоду використання ресурсу як економічного активу. Також на цьому етапі широко використовуватимуться механізми сталого фінансування, покликані забезпечити формування самодостатніх і сталих територіальних бізнес-екосистем, насамперед, механізмами квазі-суверенного фінансування територіального розвитку через фонди сталого розвитку територій а також через механізми консолідованого полісуб'єктного фінансування проектів сталого розвитку через сек'юритизацію природних активів (табл. 2.28).

Відтак, у відповідності до горизонтальної структури алгоритму реінжинірингу, система управління природними ресурсами, яка вибудована в результаті інституціональних перетворень новостворена полісуб'єктна система управління, насамперед, пов'язується із комплексом дивестиційних перетворень корпоративного спрямування у природно-господарській сфері. В результаті вказаного у цю сферу, як партнер публічного сектору, користувач і, значною мірою, як розпорядник, а у визначених законом випадках – і як власник активів заходить приватний капітал.

По-друге, вона пов'язується зі створенням системи сталого фінансування і самозабезпечення фінансовими ресурсами розвитку бізнес-екосистеми території, без чого, як відомо, дівестиції у природно-ресурсній сфері не тільки втрачатимуть сенс, але й стануть шкідливими для країни та муніципальних утворень, загалом.

На цьому, тобто, на третьому етапі, роль публічних органів як прямих інвесторів у природно-ресурсну сферу значним чином трансформуватиметься. Навпаки, держава може, розраховуючи на відповідні одноразові вигоди шляхом реалізації належних їх активів через квазіприватизаційні, або ж справжні приватизаційні механізми, розпочати та здійснити процес передачі бізнес-структурам у довгострокове користування об'єктів природно-ресурсного характеру, щодо яких (на попередніх етапах) було укладено угоди публічно-приватної співпраці, тобто виступити дивестором природних активів.

Таблиця 2.28 – Поетапна структура алгоритму реалізації інституціональних трансформацій (реінжинірингу) в управлінні територіальними природними-ресурсами

Зміст організаційно-інституціональної складової етапу	Механізми реалізації інституціональних трансформацій
<p><i>I Етап реалізації – Ініціація</i></p> <p>Сутнісні ознаки етапу: <i>Ініціація інституціональних трансформацій в управлінні природно-ресурсними активами</i></p>	
<p>Розмежування з центром та ідентифікація повноважень і можливостей використання територіальною громадою природних ресурсів; створення електронних реєстрів-паспортів місцевих природних активів як об'єктів партнерства влади, бізнесу і громад; ідентифікація територіальних меж бізнес-екосистеми та структури власності на природні ресурси; утворення у складі територіальної адміністрації спеціалізованого агентства з питань забезпечення сталого територіального розвитку та ППП; формування електронного порталу взаємодій влади, бізнесу і населення; визначення потенційних учасників угод ППП у контрактних форматах та у спільній діяльності; узгодження механізмів доступу до проблемних активів, ініціація розробки проектів залучення природних ресурсів до господарського обігу, формування виробничої, фінансової та ринкової інфраструктури супроводження проектів ППП; по-ресурсне окреслення стратегічних напрямів (стратегування) використання ПРА (земельні, водні, лісові, мінерально-сировинні, природно-рекреаційні ресурси);</p>	<p>Моніторинг, аналіз і оцінювання ресурсів територіальної бізнес-екосистеми; виявлення недооцінених ПРА і неефективних власників; дослідження діяльності бізнес-структур; бенчмаркінг проектних пропозицій; визначення пріоритетних сфер ППП; дослідження й вибір форматів і форм співробітництва, які є найбільш доцільними з позицій забезпечення сталого розвитку ТПГУ; ідентифікація потенційних бізнес-партнерів та проведення відкритих конкурсів бізнес-пропозицій; оцінювання екологічної придатності проектів співпраці влади і бізнесу, їх громадське обговорення; узгодження реалізації внутрішніх муніципальних проектів партнерства з міжрегіональними програмами і проектами; інфраструктурне, інформаційне та логістичне забезпечення партнерства; виявлення ризиків та можливостей бізнес-екосистеми; оцінювання фінансових переваг та втрат для підприємств, місцевих бюджетів, громади як потенційних наслідків від залучення природних ресурсів у господарський обіг; моніторинг та оцінювання діяльності за угодами.</p>

Зміст організаційно-інституціональної складової етапу	Механізми реалізації інституціональних трансформацій
<p>II Етап реалізації – Консолідація</p> <p>Сутнісні ознаки етапу: Консолідація зусиль влади, бізнесу і населення в управлінні природно-ресурсними активами</p>	
<p>Організація повноцінних спеціалізованих інформаційно-технологічних платформ бізнес-екосистемної взаємодії влади, бізнесу і населення в управлінні природними ресурсами; відбір ефективних користувачів ПРА; укладання договорів ППП та делегування управлінських повноважень приватному і громадському сектору (сервісні договори, договори на обслуговування, оренда, лізинг, концесії, суперфіцій, емфітевзис, угоди про розподіл продукції, створення спільних підприємств. Організація бізнес-інкубаторів та проектних компаній для реалізації інвестиційних проектів у природно-господарській сфері; розробка, обговорення, реалізація і моніторинг проектів використання природних ресурсів; організація фінансових структур консолідованого фінансування природно-господарської діяльності. створення фінансового фонду СР для управління фінансовими активами, похідними від природного капіталу; організація інноваційних форматів співпраці влади і бізнесу (технопарки, бізнес-інкубатори); організація діяльності професійних інституціональних інвесторів для залучення зовнішніх інвестиційних потоків у сферу природокористування та гарантування безпечного входження внутрішніх і зовнішніх інвесторів у територіальні бізнес-екосистеми.</p>	<p>Розвиток механізмів делегованого управління природокористуванням; запровадження проектних механізмів управління природно-господарською діяльністю; мобілізація необхідних ресурсів та формування пулів підприємницьких проектів; визначення джерел та механізмів консолідованого фінансування завдань сталого розвитку території на основі поєднання державних і приватних ресурсів; забезпечення фінансування та структурного управління інвестиційними проектами сталого розвитку, антикризове управління проектами в особливих обставинах; підтримка реструктуризації великих виробництв, розвиток територіальних кластерів та мікро-кластерів виробництв на основі концепції внутрішнього підприємництва, забезпечення навчання підприємству та управлінню стартапами, розвиток креативної економіки, взаємодія з екстериторіальними суб'єктами господарювання; забезпечення гарантій фінансових відрахувань природокористувачів на утримання ресурсів у належному стані; ведення інтерактивного моніторингу природних ресурсів; забезпечення рефінансування у програми захисту і поліпшення природно-ресурсного потенціалу.</p>

Зміст організаційно-інституціональної складової етапу	Механізми реалізації інституціональних трансформацій
III Етап реалізації – Інкорпорація	
Сутнісні ознаки етапу: Створення полісуб'єктної системи управління природно-ресурсними активами	
<p>Створення територіальних структур полісуб'єктного управління природними ресурсами корпоративного типу (корпорацій CP) шляхом передачі активів, зобов'язань і прав окремому суб'єкту правових і господарських відносин для інтегрованого структурного управління сталим просторовим розвитком територіальних утворень; стимулювання розвитку кластерних форматів бізнес-екосистемних взаємодій; формування виокремлених фінансових фондів корпоративних активів; створення системи сталих фінансів за двома базовими схемами: безпосередніми фіскальними надходженнями ренти до бюджетних структур розподілу та/або акумуляцією рентних надходжень фінансовими інструментами у стабілізаційно-інвестиційних фондах суверенного фінансування з професійною керуючою компанією на чолі фонду; організація розвинутого біржового і позабіржового фондового ринку сек'юритизованих фінансових інструментів, похідних від природного капіталу; організація дивестиційного процесу через укладання угод реалізації/довгострокової передачі у користування бізнес-структурам об'єктів ППП; організоване та скоординоване формування потоків підприємницьких проектів як складових стратегічних програм сталого розвитку.</p>	<p>Розвиток інтегрованих корпоративних систем управління ПРА; формування пулів територіальних активів підприємницьких проектів; формування територіальних господарських кластерів та кластеризація муніципальних бізнес-екосистем, формування локомотивних виробництв і точок зростання; сек'юритизація природних активів на фінансовому ринку інститутами спільного інвестування; реалізація процесів стягнення плати за права використання та експлуатацію природних ресурсів через фінансовий інструментарій партнерських угод та акціонерні механізми; забезпечення прозорості, обліку і моніторингу дивестиційних процесів у природокористуванні; забезпечення в дивестиційних угодах екологічної відповідальності майбутнього власника або довгострокового користувача ресурсу та публічного нагляду і моніторингу за його діяльністю протягом всього періоду використання ресурсу як економічного активу; формування самодостатніх і сталих територіальних бізнес-екосистем механізмами квазі-суверенного фінансування територіального розвитку через фонди сталого розвитку.</p>

При цьому, загальна логіка дивестиційного процесу виходить з того, що приступати до нього варто у двох випадках: коли органи публічної влади зацікавлені в одноразовому отриманні доходу від ресурсу шляхом його довгострокової або ж довічної передачі приватному сектору на умовах передоплати, або тоді, коли органи публічного управління не в змозі з різних причин ефективно управляти таким об'єктом.

Задля того, що забезпечити високоефективний і взаємовигідний дивестиційний процес, на попередніх стадіях ініціації та консолідації публічна влада повинна забезпечити через деконцентрацію повноважень в управлінні природними ресурсами значною мірою передачу певних прав розпорядження ними як активами на низовий муніципальний рівень, наступним кроком став би інвестиційний процес, в результаті котрого публічні структури як носії прав власності по відношенню до природних ресурсів, використали їх як інструмент інвестування у спільну діяльність бізнесу і влади через інструменти публічно-приватних взаємин.

На третьому ж етапі, тобто, на етапі інкорпорації, після розвитку активної спільної з приватними структурами бізнес-діяльності як джерела потоку доходів та формування за рахунок цих потоків системи сталих фінансів території, можливим стане поступовий відхід публічних структур від прямої інвестиційної діяльності й, навпаки, реалізація бізнесу прав використання об'єкту як джерела доходу за відповідну винагороду, орієнтовним мірилом якої є сумарний потенційний дисконтований за соціально-обумовленою ставкою дисконту дохід від довгострокового використання ресурсу як активу і джерела прибутку за період використання його бізнесом. Тобто, в останньому випадку, публічна влада виступатиме не як інвестор, орієнтований на майбутній потік доходів від ПРА, а як дивестор, тобто реалізатор активу, який має на меті отримання одноразової вигоди від іншого суб'єкта публічно-приватних правовідносин (бізнес-структури) шляхом реалізації за грошову винагороду останньому права одноосібного використання ресурсу як джерела вигод у майбутньому на визначений або невизначений довгий строк, через акціонерні або інші механізми, включаючи лізинг. При цьому, держава може залишитися активним портфельним, тобто непрямим інвестором як потенційний покупець та утримувач інвестиційних портфелів цінних паперів компаній, які використовують наявні природні ресурси як джерела доходу – залишаючись, таким чином, непрямим регулятором економіко-правових відносин у природно-ресурсній сфері на майбутнє. А, це забезпечуватиме, у значній мірі, природно-ресурсну безпеку країни та її територій, у цілому.

Відповідно, можна розглядати й інституціональні процеси делегування прав управління, користування і розпорядження загальнонародною власністю бізнес-структурам як такі, що мають поворотний характер і відповідно до

котрих за державними та місцевими органами влади залишатиметься певний чітко визначений перелік залишкових прав із загального пучка правомочностей, який залишає за публічними структурами необхідні регулятивні важелі, що стосуватимуться, насамперед, екологічної складової природно-господарської діяльності. Поворотність прав власності перебуває, зокрема, у тому, що за певних умов бізнес-структури також можуть реалізовувати свою частину пайового капіталу, наприклад, у публічно-приватному спільному підприємстві державному партнерові. І, це є нормальним процесом, але знову ж таки, за подібних умов держава має брати на себе відповідну соціальну та екологічну відповідальність, гарантії якості послуг, у свій час делеговані бізнес-структурам.

У цілому ж, можливість здійснення дивестиційних перетворень на цьому етапі розглядається як набір потенційних можливостей реалізовуваних за потребою, а базовою ознакою цього етапу структурних зрушень є насамперед корпоратизація природокористування та розбудова системи сталих фінансів, яка і дозволить в кінцевому випадку здійснення квазіприватизаційних та приватизаційних кроків по відношенню до природних активів, вільного поводження з похідними від природного капіталу фінансовими активами, належними як державним, так і бізнес-структурам. При цьому, системою сталих фінансів, яка включатиме механізми консолідованого фінансування природно-господарської діяльності та сек'юритизації природних активів забезпечуватиметься як сталість функціонування територіальної бізнес-екосистеми, так і високий ступінь її внутрішньої економічної свободи та, відповідно, економічна ефективність господарювання у цілому.

Окремою складовою даного алгоритму є розвиток відносин між владою і бізнесом у різноманітних контрактних форматах та шляхом організації спільної діяльності в межах новостворюваних підприємницьких державно-приватних структур. ри цьому, каналом, за яким відбувається обмін пучками прав власності служить контрактно оформлена тим чи іншим чином або така, що існує за неформалізованим фактом укладення (корпоративна робоча нарада та ін.) угода або ж домовленість між контрагентами, тобто сторонами угоди. У сучасному неінституціоналізмі контракти – це первинна і початкова форма економічної діяльності. Як відзначають фахівці й дослідники, сучасна ділова практика виробила три типові форми контракту (класичну, неокласичну та імпліцитну), кожна з яких має свою переважну сферу застосування у відносинах влади і бізнесу і застосовуватиметься, відповідно, на різних етапах розглянутого алгоритму.

Зокрема, на етапі ініціації застосовуватимуться прості контрактні форми ППП (сервісні договори, договори оренди тощо), які носитимуть формат класичного контракту. У таких контрактах наголос робиться на юридичних

правилах, формальних документах, чітких механізмах самоліквідації угоди. Тобто, з виконанням яких умов вона припиняє існування. Такі класичні контракти носитимуть двосторонній характер: оговорюються санкції за порушення умов контракту, усі спори вирішуються в судовому порядку.

На етапі консолідації – застосовуватимуться більш розвинені форми публічно-приватних взаємодій (концесії, контракти на управління та ін.) із делегуванням публічним контрактором приватному контрагенту певних прав управління об'єктом партнерства. Відповідно, такі контракти матимуть формат неокласичного контракту. Фахівці відзначають його як довгочасний контракт в умовах невизначеності. Оскільки, у таких контрактах не всі майбутні події можуть бути передбачені й застережені в якості умов при його підписанні, а оптимальну адаптацію до деяких подій неможливо передбачити, поки вони не відбудуться – то, учасники погоджуються на залучення третейської сторони – тобто інституту медіації або арбітражу, рішення котрих вони зобов'язуються виконувати у випадку настання необумовлених у контракті подій. Контракт набуває, таким чином, тристороннього характеру. А отже, спори за ним вирішуються переважно не судом, а третейською стороною в особі органів арбітражу або в досудовому порядку медіаторами із залученням платформних механізмів розгляду подібних справ.

Визнаємо, що із розвитком цифрових платформ управління активами та корпоратизації і кластеризації управлінських відносин на наступному етапі інкорпорації значною мірою мають отримати поширення імпліцитні (або зобов'язальні) контракти. Ці контракти складаються в умовах довгочасних, складних, взаємовигідних відносин між сторонами, при цьому існує обопільна зацікавленість у продовженні відносин, яка принципово і фіксується в контракті. Така зацікавленість, зокрема, існує між контрагентами в межах господарського кластеру і є вирішальним чинником організації кластерних відносин. У таких контрактах відносини, по факту, стають безперервними, а неформальні і неформалізовані умови взаємовідносин – мають перевагу над формальними пунктами. Іноді, договір, взагалі, не оформляється у вигляді документа, тобто залишається неявним (імпліцитним). Прикладом імпліцитного договору є рекомендації спільної наради (зустрічі) представників структур публічного управління, громадських організацій і бізнесу. У подібних відносинах спори між контрагентами вирішуються не шляхом звертання до формального закону або авторитету третейської особи, а в ході неформальних переговорів, двостороннього торгу, де рішення отримується за алгоритмами теорії ігор і нормою, на яку посилаються сторони. А, основою є не первісний контракт і всі відносини між суб'єктами, у цілому.

Слід звернути увагу, що контрактній формі відповідає специфічний механізм управління договірними відносинами та їх регулювання. Згідно до неоінституціоналістських поглядів, такі регульовані управлінські відносини формуватимуться у відповідності до існування вказаних трьох контрактних форм та однієї унітарної, яка відповідає формату окремого публічно-приватного суб'єкта господарювання. Тому, для простих контрактних форм співпраці влади і бізнесу орендного та підрядного типів основним регулятивним механізмом буде безособовий ринковий механізм керування. А, для більш складних форматів із ознаками відносин довірчого управління застосовуватимуться тристоронні механізми арбітражу та медіації.

Для платформних форматів взаємодії, що передбачають розвиток мережевої управлінської колаборації як зверху вниз, так і знизу нагору, застосовуватиметься третій формат, а саме: двостороння структура чи, навіть, трьохстороння (влада, бізнес, населення громади) взаємоузгодженого полісуб'єктного управління, характерна для імпліцитних форматів контрактного співробітництва, у яких взаємодія між сторонами усе ще продовжує опосередковувати цінами. Проте, роль останніх знижується, а адаптація до нових умов досягається не стільки за рахунок перегляду контракторами цін, скільки за рахунок зміни фізичних обсягів робіт, що розподіляються між багатьма контракторами, які приймають участь у мережевій колаборації відносно об'єкта угоди.

Четверта форма співробітництва влади і бізнесу, яка передбачає створення окремої підприємницької структури /розбудову корпоративно-кластерних відносин, характеризуватиметься: фактичним злиттям приватного й державного суб'єктів управлінського процесу в одне спільне підприємство / корпоративну муніципальну структуру та вертикальну кластерну інтеграцію контакторів, що характеризуватиметься унітарним ієрархічним типом управління. Хоча, вертикальна інтеграція – є різновидом імпліцитного контракту, проте, за умов створення кластерно-корпоративного утворення, відносини між учасниками договору, значним чином, регулюватимуться не тільки ринковими факторами попиту, пропозиції й ціни, але й прямими розпорядними рішеннями керівництва. У таких випадках публічний сектор делегує приватному контрактору права користування на ресурс із наступним обопільним вибудовуванням економічної поведінки за взаємовигідними корпоративними правилами. Регуляторами економічної поведінки учасників господарського процесу, окрім розпоряджень керівництва корпорації, мають виступати і ринкові ціни як запобігач монопольному їх встановленню на корпоративному рівні та стимулятор внутрішньої корпоративної конкуренції учасників господарського процесу у межах територіального (муніципального) кластерно-корпоративного утворення.

Як результат, імплементація інноваційних платформних форматів та більш ефективних, апробованих європейською практикою договірних і корпоративних форм публічно-приватних взаємин, у систему управління природними ресурсами держави за вказаними трьома етапами структурних інституціональних перетворень в загально-змістовному, організаційно-інституціональному та процесному розрізах – забезпечуватиме перехід до структурно-проектного управління природними ресурсами, як активами територіальних бізнес-екосистем в середовищі корпоративної муніципальної економіки природокористування, з виокремленою складовою сек'юритизованого управління похідними від природних фінансовими активами на сучасній інформаційно-технологічній управлінській платформі зі зворотнім зв'язком. Вказаний процес дозволить вирішити проблемні завдання щодо активізації ролі природного капіталу в економіці, сталого природокористування та сталого розвитку територіальних утворень, у цілому; формування системи сталого фінансування, якою забезпечуватиметься як сталість функціонування територіальних соціо-еколого-економічних систем, так і високий ступінь їх внутрішньої економічної свободи та, відповідно, економічна ефективність розвитку як функціонально-самодостатніх територіально-господарських утворень на тлі ресурсних обмежень.

ПІСЛЯМОВА

Наступне десятиліття повинно обов'язково стати реформаторським, проривним. Отже, за цей час необхідно створити максимальні умови для залучення природних ресурсів як активів в економічний обіг з метою забезпечення ефективного господарювання. Проте в сьогоденних умовах поглиблення світової системної кризи, вже є очевидним, що в найближчій перспективі стратегічна мета такого прориву – не самоцільне досягнення потужних економічних показників та високого рівня соціального розвитку, а створення особливих передумов, пов'язаних із переформатуванням господарської платформи для майбутніх процесів потужної віддачі від ефективно функціонуючих новостворених та реформованих економічних структур насамперед у просторових вимірах національної економіки. Унаслідок таких зрушень необхідно побудувати потужні, значною мірою самодостатні сектори муніципальної економіки природокористування.

Виходячи з цього, наріжним каменем стратегії входження України до світового господарського простору повинно бути усвідомлення докорінної зміни сутність поняття перехідного періоду, а саме від ізольованого трансформаційно-транзитивного внутрішнього переходу на ринкові механізми господарювання до інтенсивної інтеграції в поліструктурну євро регіональну територіальну соціально-економічну систему. Швидкоплинні зміни глобальних пріоритетів не залишають Україні інших шансів, ніж знайти своє місце в новому світі. Головне зосередити увагу на тому, що затратні виробничі, фінансові та логістичні процеси переміщуються у віртуальний, тобто цифровий простір.

Таким чином, рушієм реформ стають переважно не внутрішні ринкові механізми попиту, пропозиції, конкуренції тощо, а зовнішні фрейми організації ринків, тобто ринкові платформи і цифрові механізми їх побудови. Проте цифрові технології, зі свого боку трансформують сучасне уявлення про глобалізацію як явище здебільшого великомасштабного глобального порядку. Навпаки, цифровізація сьогодні доходить уже до територіального нанорівня і перетворює людську цивілізацію, за виразом Герберта Маршалла Маклуена, на глобальне село, в якому всі залежні від усіх і відокремлено-ізольований розвиток країн чи автаркія окремих регіонів фактично є неможливі. Впливу вказаних факторів слід обов'язково враховувати у процесі розробки реальної економічно доцільної програми-алгоритму структурних змін у муніципальному та державному менеджменті стосовно природних об'єктів у вигляді концепції і стратегії перетворень у сфері управління

природокористуванням. При цьому нова стратегія розвитку природно-ресурсної сфери повинна органічно відповідати стратегії розвитку країни в цілому, так званій метастратегії. На думку авторів загальнодержавними цілями нової метастратегії національного розвитку є створення, конгруентно інтегрованої у світовий економічний простір, конкурентоспроможної цивілізованої ринкової економіки. Але вимоги сучасності передбачають неухильний розвиток громадянського демократичного суспільства, підприємницької свободи й ініціативи в децентралізованій системі управління господарством. Роль і місце природно-ресурсної сфери у цьому процесі є надзвичайно важливою, оскільки завдяки розвитку правильно організованих ринків природних активів забезпечуватиметься джерело розгортання економіки територіальних утворень. Саме для ефективної реалізації такого завдання слід сформувати сучасну, інноваційну просторову систему управління природно-ресурсними активами, чому, по-суті, і присвячена монографія

За авторським задумом, у ній відображено два проблемних аспекти формування такої управлінської системи в сучасних умовах соціальних та економічних трансформацій в Україні. По-перше, це методологічні засади докорінної зміни змістовних ознак методів управління наявними природними ресурсами територій саме за просторовим підходом. Але, на відміну від існуючих уявлень про простір, цей термін як економічна категорія розглядається значно ширше, тобто як багатовимірний. При цьому інноваційний аспект обумовлений тими технологічними новаціями, що інтенсивно імплементуються у повсякденну реальність. Це, звісно, діджиталізація, платформні формати економічного розвитку, розгорнута система фінансових інструментів управління, бізнес-екосистеми тощо. У такому разі парадигмальний погляд на простір здебільшого стає цікавим із позиції його природно-господарської інтерпретації як відповідної множини взаємозв'язків між складовими природи, господарства, соціуму та системи управління, які функціонують у певних утвореннях різного масштабу з чітко окресленими у просторі та динамічними в часі межами. З цього приводу в монографії зосереджено увагу на варіативному типі управління природно-ресурсними активами, що охоплює особливості співвідношення соціальних, виробничих і природно-ресурсних факторів розвитку визначених просторових утворень при виборі управлінських моделей полісуб'єктного управління природно-господарською діяльністю.

Друге проблемне питання, яке розкрито в монографії, – специфіка визначення організаційно-економічного механізму реалізації запропонованої полісуб'єктної платформної моделі просторової системи управління природно-ресурсними активами територіальних утворень як бізнес-екосистем. Це складне завдання вирішено у площині трьох ключових

практичних аспектів: організації територіальних природно-господарських округів для скоординованого управління природними ресурсами того чи іншого простору, платформних форматів організації колаборативних відносин влади, бізнесу і населення та інноваційних фінансових механізмів сталого господарювання, якими передбачається запровадження елементів самофінансування сталого розвитку, включаючи спільнокошт, місцеве самооподаткування, фандрайзинг, краудфандинг, квазісуверенні позики та інший інноваційний фінансовий інструментарій.

Значне місце у монографії відведено поетапному процесу імплементації просторової системи управління природно-ресурсними активами в реальне життя та його інституціоналізації, тобто закріпленню у відповідному нормативному форматі. Зокрема, це етапи ініціації, консолідації та імплементації структурних зрушень в управлінні природними ресурсами. Важливо те, що зазначені етапи охарактеризовано за трьома позиціями – мета, ключові учасники та процеси супроводу трансформацій, що забезпечує їх чітку ідентифікацію та диференціацію.

До елементів наукової новизни, висвітлених у монографії, на які варто звернути увагу, належать такі: матриця структурної ідентифікації взаємозв'язків між елементами стратегічного потенціалу економіки України; функціонали платформ управління територіальними природними активами; схема трансформації метапростору стратегічного потенціалу держави за форматом територіальних природно-господарських округів; деталізована структура економічного метапростору України за форматом чотирьохвимірної архітектури стратегічного потенціалу; просторово-часова квадрантна модель функціонування бізнес-екосистеми; доміанти і принципи застосування бізнес-екосистемного підходу до формування природно-ресурсної політики держави; логіко-процесуальна типізація функціонування територіальних бізнес-екосистем; модель реалізації сталого розвитку муніципального утворення як бізнес-екосистеми; деталізована функціональна декомпозиція бізнес-екосистеми за ознаками формування стратегічного управлінського циклу сталого розвитку тощо.

Запропоновані в монографії організаційні, економічні та фінансові механізми формування просторової системи управління природно-ресурсними активами мають чітке практичне спрямування і можуть запроваджуватися у господарську практику на різних рівнях територіального управління – загальнодержавному, регіональному та муніципальному. Результати досліджень, підтверджують, що сьогодні для реалізації цілей сталого розвитку необхідні парадигмально нові погляди, які пов'язуються авторами із концепцією сталого господарювання як перспективного напряму досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджемоглу Д., Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты: [монография]. Аджемоглу Д., Робинсон Д. – М.: АСТ, 2015. – 693 с.
2. Алексеева С. И. Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов: проблемы науки и практики / / Планирование научно-технической подготовки производства по критерию востребованности: [монография] / С. И. Алексеева; под ред. д-ра экон. наук, проф. Пономаренко В. С., д-ра экон. наук, проф. Кизима Н. А., д-ра экон. наук, доц. Раевневой Б. В. – Х.: ФЛП Александрова К. М.; ИД «ИНЖЭК», 2010. – 344 с.
3. Алешина О. Г. Современные тенденции формирования модели экономического роста / Алешина О. Г., Демченко С. К. // Фундаментальные исследования – 2017. – № 12, ч. 2 – С. 341–346.
4. Алексеева С. И. Моделювання процесу резервування при технічній підготовці виробництва до модернізації / С. И. Алексеева, В. И. Алексеев // Бізнес інформ: Науково інформаційний журнал, 2012. – № 11. – С. 151–153.
5. Алексеева С. И. Резервування ресурсів науково-технічної підготовки виробництв до розширення сфер діяльності / С. И. Алексеева // Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Єханурова Ю. І., Шегди А. В. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – Вип. 24. – С. 156–162.
6. Алимов О. М. Збалансування та розвиток реального сектору економіки: цільовий концепт та проблеми забезпечення / О. М. Алимов, В. В. Микитенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, (м. Івано-Франківськ, 02.04.2015 р.). – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. – 258 с.
7. Алимов О. М. Стратегічний потенціал – сукупні можливості національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку / В. В. Микитенко, О. М. Алимов // Продуктивні сили України: наук.-теорет. екон. журн. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – № 1. – С. 135–151.
8. Алмонд Г. Гражданская культура. Политические установки и демократии пяти наций / Алмонд Г., Верба С. // Политология: [хрестоматия]; / под. ред. проф. М. А. Василика. – М.: Гардарики, 2000. – С. 559–576.
9. Андерсон Дж. М. Экология и наука об окружающей среде: биосфера, экосистемы, человек: [монография] / Дж. М. Андерсон. – Ленинград: Гидрометеиздат, 1985. – С. 11.

10. Андросик Ю. Н. Бизнес-экосистемы как форма развития кластеров / Андросик Ю. Н. // Труды БГТУ. 2016. – № 7. – С. 38 – 43.
11. Ансофф И. Стратегическое управление: [монография] / И. Ансофф; [пер. с англ.] – М.: Прогресс, 1989. – 519 с.
12. Афанасьев В. Н. Динамические системы: управление с неполной информацией: [монография] / В. Н. Афанасьев. – М.: Физматлит, 2008. – 216 с.
13. База даних макроекономічного розвитку країн світу Світового банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.
14. Белов П. Системные основы обеспечения национальной безопасности России / Белов П // Безопасность. 1994. – №6. – С.80 – 94.
15. Белякова Г. Я. Формирование устойчивых конкурентных преимуществ компаний на основе концепции ключевых компетенций / Белякова Г. Я., Сумина Е. В. // Региональная экономика: теория и практика. 2010. – № 41 (176). – С. 32 – 39.
16. Бжезинський З. Велика шахівниця. Америка: її провідна роль та геостратегічні орієнтири / З. Бжезинський // Всесвіт. 1999. – № 2. – С. 132.
17. Бистряков І. К. Економічний простір: аспекти методологічного визначення / І. К. Бистряков, Л. Г. Чернюк; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 56 с. – (Препринт / ?):
18. Бистряков І. К. Етапи розбудови в Україні територіальних природно-господарських округів [Електронний ресурс] / І. К. Бистряков, В. В. Микитенко // Економіка, управління, інновації: електр. наук. фах. вид.. – Житомир: Вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2018. – Вип. 2 (23). (Серія: “Економічні науки”). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_2_4.
19. Бистряков І. К. Переформатування просторової системи управління природно-ресурсними активами / І. К. Бистряков, В. В. Микитенко // Економіка природокористування і сталий розвиток: наук. журн.. – К.: ДУ ІЕПСР 2018. – № 1 – 2 (20 – 21). – 234 с.
20. Бистряков І. К. Природно-ресурсна парадигма регіональної економічної політики / І. К. Бистряков, Ю. І. Бистрякова // Стратегія соціально-економічного розвитку України: Зб. наук. праць. – К.: КНУКіМ, 2015. – С. 160 – 175.
21. Бистряков І. К. Просторові аспекти сталого розвитку: постнекласичний дискурс / І. К. Бистряков, В. В. Пилипів // Економічна теорія. – 2013. – №. 2. – С. 5 – 15.
22. Бистряков І. К. Управління природно-ресурсними активами в системі стратегічного потенціалу економіки [Електронний ресурс] / І. К. Бистряков, В. В. Микитенко // Економіка, управління, інновації: електр. наук. фах. вид.. –

Житомир: Вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2018. – Вип. 1. – Серія: “Економічні науки”. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_1_3.

23. Бияков О. А. Экономический процесс: сущность, анализ и синтез понятия / О. А. Бияков // Вестник КузГТУ. – 2004. – № 1. – С. 82 – 88.

24. Бияков О. А. Экономическое пространство: сущность, функции, свойства [Электронный ресурс] / О. А. Бияков // Вестник КузГТУ. – 2004. – № 2. – С. 101 – 108. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskoe-prostranstvo-suschnost-funktsii-svoystva>.

25. Бияков О. А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты: [монография] / О. А. Бияков. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2004. – 152 с.

26. Біла С. О Консолідація економічного простору регіонів - основа зміцнення економічного суверенітету України / С. О. Біла, О. В. Шевченко, І. В. Жук // Стратегічні пріоритети – 2011. – № 2. – С. 98 – 109.

27. Большая советская энциклопедия. – М.: Советской энциклопедии, 1978. – 602 с.

28. Брайсон Джон М. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій: [монография] / Джон М. Брайсон; [пер. з англ. А. Кам'янець]. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.

29. Букша І. Ф. Інвентаризація парникових газів у секторі землекористування та лісового господарства: [монография] / І. Ф. Букша, О. В. Бутрим, В. П. Пастернак. – Харків: ХНАУ, 2008. – 232 с.

30. Бутко М. П. Інституціональні засади модернізації сфери зайнятості в умовах децентралізації владних повноважень / М. П. Бутко, О. В. Попело // Регіональна економіка – 2016. – №4 (82). – С. 6 –14.

31. Бутник О. О. Аналіз розвитку державно-приватного партнерства в Україні [Електронний ресурс]/ О. О. Бутник // Державне управління: удосконалення та розвиток: електр. наук. фах. вид., – 2014. – № 4. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=709>.

32. Буянова М.Э. Хозяйственное пространство макрорегионов – строение и функциональное содержание [Электронный ресурс]/ Буянова М.Э.. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/13_bujanova%20m.e..doc.htm

33. Быстряков И. К. Инфраструктура проектного управления природными активами региона / И. К. Быстряков, Д. В. Клиновой// Проблемы устойчивого развития и эколого-экономической безопасности региона: материалы докладов X Региональной научно-практической конференции, г. Волжский, 28 ноября 2013 г. – Краснодар: Парабеллум, 2014. – С. 13 – 17.

34. Быстряков И. К. Проблема формирования современного хозяйственного метапространства Украины / И. К. Быстряков // *Економічний часопис*. – 1999. – № 9. – С. 16 – 18.
35. Ван Маурик Дж. Эффективный стратег: [монография] / В. Дж. Маурик, [Пер. с англ.] – М.: ИНФРАМ, 2002. – 208 с.
36. Васин, Е. А. Принципы формирования и использования средств суверенных фондов / Е. А. Васин // *Экономика и предпринимательство*. – 2014. – № 9 (50). – С. 53 – 61.
37. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.: Перун, 2003. – 1440 с.
38. Вишневський О. С. Цифрові платформи як ядро цифровізації економіки / О. С. Вишневський // *Цифрова економіка: зб. мат. Національної наук.-метод. конф.*, 4–5 жовт. 2018 р., м. Київ. – К.: КНЕУ, 2018. – С. 63–66.
39. Віленчук О. М. Гармонізація єдиного еколого-економічного простору України / О. М. Віленчук // *Економіка України*. – 2009. – №3. – С. 80 – 87.
40. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2008. – 292 с.
41. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
42. Волошин Д. В. Изменения климата: экономико-экологические проблемы: [монография] / Д. В. Волошин; под. общ. ред. В. Н. Степанова. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2007. – 309 с.
43. Ворсовський О. Л. Теоретико-методологічні основи інвестиційного потенціалу промисловості / О. Л. Ворсовський // *Інвестиції: практика та досвід: наук.-практ. журн.*. – 2007. – № 15. – С. 8–11.
44. Галеев А. А. Элементы векторного анализа при проектировании структуры сложных систем: учеб. пособ. для ВУЗов / А. А. Галеев, Б. Г. Червиков. – Казань: Казанский государственный университет, 2015. – 139 с.
45. Ганущак-Єфіменко Л. М. Формування промислових кластерів як ефективний напрям розвитку економіки регіону / Л. М. Ганущак-Єфіменко // *Актуальні проблеми економіки: наук.-практ. журн.* – 2009. – № 11 (101). – С. 151–159.
46. Гассман О. Бизнес-модели. 55 лучших шаблонов: [монография] / Гассман О., Франкенбергер К., Шик М. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 432 с.
47. Гелисханов И. З. Цифровые платформы в экономике: сущность, модели, тенденции развития / И. З. Гелисханов, Т. Н. Юдина, А. В. Бабкин // *Научно-технические ведомости СПбГПУ: Экономические науки*. – 2018. – Т. 11, № 6. – С. 22–36.
48. Геополітична варіативність розвитку української економіки в сучасних умовах / Микитенко В. В., Микитенко Д. О. // *Проблеми соціально-*

економічного розвитку регіонів в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції: зб. наук. праць. – Херсон: ХНТУ МОН України, ПП Вишемирський, 2009. – С. 96 – 111.

49. Герасимчук З. В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: [монографія] / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк: ЛДТУ МОН України, 2003. – 242 с.

50. Гідденс Еміль. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя: [монографія] / Еміль Гідденс. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с.

51. Голод П. І. Математичні основи теорії симетрій: [монографія] / П. І. Голод, А. У. Клімик. – К.: Наукова думка, 1992. – 368 с.

52. Голод П. І. Симетрія та методи теорії груп у фізиці (дискретні симетрії): [монографія] / П. І. Голод. – К.: Києво-Могилянська академія, 2005. – 215 с.

53. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки: актуальні проблеми: [монографія] / В. А. Гошовська, Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України. – Київ: Корпорація, 2004. – 196 с.

54. Градов А. П. Национальная экономика: [монографія] / А. П. Градов. – Изд. 2-е (переработ.). – СПб.: Питер, 2005. – 240 с.

55. Гранатуров В. М. Зовнішньоекономічні ризики: проблеми аналізу [Електронний ресурс] / В. М. Гранатуров, В. В. Лаврів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017.–Вип.14(1).–С.69-73.–(Серія “Міжнародні економічні відносини та світове господарство”) – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%281%29__16.

56. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: учеб. для ВУЗов / Гранберг А. Г. – М.: ГУ ВШЭ, 2004. – 495 с.

57. Гращенко І. С. Розроблення концепції управління прискореними циклами вириобничо-господарської діяльності на оновлених методологічних засадах / Микитенко В. В., Гращенко І. С. // Інвестиції: практика та досвід: наук.-вироб. журн.. – К., 2008. – № 4. – С. 19 – 23.

58. Грибанов Ю. И., Сетевое управление как основа цифровой экономики.[Электронный ресурс] / Грибанов Ю. И., Аленина К. А. // электр. науч. журн. Управление экономическими системами: Режим доступа: <http://uecs.ru/teoriyaupravleniya/>

59. Гриценко А. І. Чи може Українська Армія виконувати внутрішні функції? / А. І. Гриценко // Національна безпека і оборона, 2005. – № 1. – С. 48 –52.

60. Группа Всемирного Банка, Цифровые дивиденды. Режим доступа: <http://documents.worldbank.org/curated/en/224721467988878739/pdf/102724-WDR-WDR2016Overview-RUSSIAN-WebRes-Box-394840B-OUO-9.pdf>.

61. Данилишин Б. М. Макросистемна еволюція держави: українські виміри / Б. М. Данилишин, В. В. Микитенко // Стратегія розвитку України. (економіка, соціологія, право): наук. журн. / гол. ред. О. П. Степанов. – 2008. Вип. 1 – 2. – С. 22 – 54.

62. Данилишин Б. М. Макросистемна еволюція української економіки: [монографія] / Данилишин Б. М., Микитенко В. В.: – у 2 т.– К.: Нічлава, 2008.

63. . Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б. М., Дорогунцов С. І., Міщенко В. С та ін]. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.

64. Данилишин Б. М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб. / Б. М. Данилишин, Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа; за наук. ред. Б. М. Данилишина. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 688 с.

65. Данилишин Б. М. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: [монографія] / Б. М. Данилишин, В. В. Микитенко: у 2 т Нічлава, 2008.

66. Демешок О. О. Геоекономічне позиціювання України: економічні інтереси в контексті сучасного класифікаційного аналізу директив ЄС та формалізації обсягів і масштабів зусиль / В. В. Микитенко, О. О. Демешок// Економіка Криму: наук.-практ. журн. Сімф: Вид-во ТНУ ім. В. Вернадського МОН України, 2014. № 1 (46). – С. 8 – 14.

67. Демешок О. О. Економічна безпека промисловості: цільовий функціонал та технології управління: [монографія] / В. В. Микитенко, О. О. Демешок; / за наук. редакцією д.е.н., проф. Микитенко В. В. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, МНТУ ім. академіка Юрія Бугая МОНмолодьспорту України, 2012. – 650 с.

68. Демешок О. О. Розбудова нової форми організації промислового виробництва в Україні інноваційно-інформаційного типу та системи управління розвитком його стратегічного потенціалу. / О. О. Демешок, І. М. Крейдич / / Конкурентні домінанти стратегічного розвитку підприємств: [монографія] / [В. В. Дергачова, О. О. Демешок, Н. О. Сімченко та ін]. – Черкаси: НТУУ «КПІ», Чабаненко Ю. А., 2013. – 726 с.

69. Демешок О. О. Синхронізація процесів сталого розвитку та макросистемної еволюції в межах національної економічної системи / О. О. Демешок// Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: [монографія] / [О. М. Алимов, О. О. Демешок, І. М. Лицур, та ін]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 529 с.

70. Демешок О. О. Системне-універсальне забезпечення реалізації простору цільових функціоналів управління розвитком реального сектору економіки України / О. О. Демешок Інноваційно-інвестиційні напрями формування ефективної системи управління економікою за євроінтеграційних процесів: [монографія] / [А. І. Белова, С. М. Вдовенко, О. О. Демешок, та ін];

заг. наук. ред. І. В. Калінько. – К.: Чернігівський державний інститут економіки і управління МОН України, Кондор-Видавництво, 2014. – 227 с.

71. Микитенко В. В. Державно-політичний механізм формування системи забезпечення енергоефективності / Микитенко В. В. // Держава та регіони: наук.-виробн. журн. – Запоріжжя: ЗНТУ МОН України; 2006. – №2. – С. 182 – 185.

72. Кредісов А. І. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та його використання в Україні / Кредісов А. І., Білоус А. О. // Економіка України. 2016. – № 2. – С. 4 – 15.

73. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів: навч. посіб. Джаман М. О. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 384 с.

74. Микитенко В. В. Діалектичний взаємозв'язок енергетичної політики держави та її інституційного потенціалу / Микитенко В. В. // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 56 – 61.

75. Добровольская И. А. Понятие «информационное пространство»: различные подходы к его изучению и особенности / И. А. Добровольская // Вестник Российского университета дружбы народов. . – 2014 . – №4 . – С. 142 – 149. – (Серия “Литературоведение, журналистика”)

76. Доклад о мировом развитии 2016. Цифровые дивиденды: Обзор / Всемирный банк. – Вашингтон, 2016. – 58 с. – Режим доступа: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/210671RuSum.pdf?sequence=16&isAllowed=y>

77. Микитенко В. В. Досвід розроблення змісту та провадження узгодженої політики сталого розвитку складних систем на засадах забезпечення високої енергоефективності їхнього функціонування / Микитенко В. В., Демешок О. О., Худолей В. Ю. // Інвестиції: практика та досвід: наук. фах. вид. , – К.: Чорноморський державний університет ім. Петра Могили МОНмолодьспорту України, 2012. – № 20. – С. 4 – 10.

78. Драган І. В. Структурно-динамічні виміри функціонування реального сектору економіки України в контексті його інкорпорації до зовнішньоекономічної діяльності країн Митного та Європейського союзу [Електронний ресурс] / І. В. Драган, Р. В. Кузьменко, В. В. Микитенко // Ефективна економіка: електронне фахове наукове видання. – Дніпропетровський державний аграрний університет МОН України, 2013. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2209&p=1>

79. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Монографія / За ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – Національна академія наук України. – Київ: Інститут економічного прогнозування НАН України. – Київ: Фенікс, 2003. – 565 с.

80. Економіко-статистичні дані Євро фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurofound.europa.eu/network-of-european-correspondents>.

81. Економічна оцінка природного багатства України: Монографія / за заг. ред. академіка НАН України, д.е.н., проф. С. І. Пирожкова; академіка НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.

82. Економічний простір і динаміка розвитку продуктивних сил України; теоретико-методологічні основи дослідження / За ред. лен., проф., чл.-кор. НА України Б.М. Данилишина. – Київ: РВПС України НАН України, 2008. – 220 с.

83. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія [Текст] / О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. В. Микитенко, В. М. Трегобчук та ін.; під ред. акад. НАН України С. І. Пирожкова, акад. УААН В. М. Трегобчука – К: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2006. – 540 с.

84. Європейський Союз: основи економічної політики, інституційного устрою та права: Монографія [Текст] / кер. наук. проекту Г. Шиманськи-Гайер; наук. ред. В. П'ятницькій; Т-во Карла Дуйсберга;. – Київ: Міністерство економіки України; Ін-т європейської політики, м. Берлін. – Київ: Кельн: Вид-во «Заповіт», Б. р., 2003. – 369 с.

85. Європейські принципи державного управління і розвитку: Монографія [Текст] / Пер. з англ. О. Ю. Куленкової. – Київ: Вид-во УАДУ при Президентові України, 2001. – 152 с.

86. Єпіфанова І. Ю. Фінансове планування діяльності вітчизняних підприємств за показниками рентабельності / І. Ю. Єпіфанова, І. В. Безрученко, Н. О. Паламарчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць; Тернопільський національний економічний університет – Тернопіль: Економічна думка, 2016. – Т. 23. – № 2. – С. 45–50.

87. Жарова Л. В. Сталий розвиток: просторовий вимір соціально-економічних відносин/ Л. В. Жарова // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України, 2005 –№ 15 – С. 253–260.

88. Зайнятість, праця та соціальний захист населення: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія // За ред. к.е.н., проф. Т. М. Кір'ян. – Міністерство соціальної політики України; Національна академія наук України, Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення. – Київ, 2017. – 245 с.

89. Закон України «Про державно-приватне партнерство»// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010 – № 40 – ст.524. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-1712>.

90. Закон України «Про зміни клімату» № 435/96 від 29.10.96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-96>.

91. Закон України «Про концесії» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 41, ст. 372. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-14>.

92. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 44, ст.391. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>

93. Зміна пріоритетів у системі міжнародної безпеки під впливом світової фінансової кризи. Аналітична записка НІСД При Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

94. Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах транзитивних змін економіки України: [монографія] / В. В. Зянько, І. Ю. Єпіфанова, В. В. Зянько. – Вінниця: ВНТУ, 2015. – 172 с.

95. Иванова Л. Н. Точки роста и драйверы роста: к вопросу о содержании понятий / Л. Н. Иванова // Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований), 2015. – № 2. – С. 120–133.

96. Ивантер А. Качественный рост с опорой на институты // Эксперт. – 2014. – № 21 (900). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/expert/2014/21/kachestvennyij-rost-s-oporoj-na-institutyi>.

97. Иншаков О. В. Институщия и институт: проблемы категориальной дифференциации и интеграции / О. В. Иншаков //Экономическая наука современной России (ЭНСР). – 2010. – № 3 (50). – С. 26 – 38.

98. Ібатуллін Ш. Використання фракталів у дослідженні структури економічного простору / Ш. Ібатуллін // Економіст, 2011. – № 4. – С. 46–48.

99. Ігнат'єва І. А. Методологічні аспекти управління стратегічним потенціалом промислового підприємства [Текст] / І. А. Ігнат'єва // Проблеми науки: міжгалузевий науково-практичний журнал – Київ: Державне підприємство «Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України» (Укртехінформ), 2005. –№ 1 – С. 8 – 15.

100. Ігнат'єва І. А. Стратегічний менеджмент: Монографія [текст] / І. А. Ігнат'єва. – Київ: МПП «Штрих» та КНУТД МОН України, 2004. – 374 с.

101. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин / за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 400 с.

102. Капіталізація природних ресурсів: [монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М. А. Хвесика. – Київ: ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. – 288 с.

103. Кармазіна М. «Інститут» та «інституція»: проблем розрізнення понять / М. Кармазіна, О. Шурбована // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 10 – 19. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_4_4.
104. Кармазіна М. Між історією та політикою: монографія / М. Кармазіна. – НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 560 с.
105. Каскады [Электронный ресурс]: Монография. – Режим доступа: <https://studfiles.net/preview/1444533/>
106. Кассон Марк Інформація та організація. Новий погляд на теорію фірми: Монографія / М. Кассон; переклад з англійської Ігоря Ободовського. – Київ: Видав. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 366 с.
107. Катулев А. Н. Метод исследования структурной устойчивости нелинейных динамических систем [Текст] / А. Н. Катулев, В. И. Кожевникова // Регистрация, хранение и обработка данных: научно-практический журнал. – Киев: Институт проблем регистрации информации НАН Украины, 2011. – Т. 13. – № 2. – С. 97 – 105.
108. Кемпбелл Э. Стратегический синергизм: Монография / Кемпбелл Э., Саммерс Л. К. - 2-е изд. – СПб.: Изд-во «Питер», 2004. – 416 с.
109. Керашев А. А. Функциональное содержание и принципы управления макрорегиональным хозяйственным комплексом как интеграционным образованием/А. А. Керашев. — Ростов-на-Дону: СКНЦВШ, 2005. – 240 с.
110. Кирдина С. Г. Институциональные матрицы и развитие России: Монография /С. Г. Кирдина. – Москва: Изд-во «ТЕИС», 2000. – С. 177–178
111. Кирдина С. Г. Политические институты регионального взаимодействия: пределы трансформации / С. Г. Кирдина // Общественные науки и современность, 1998 – № 5. – С. 24 – 35.
112. Кирдина С. Г. Роль институтов и географии в экономическом развитии: актуальная полемика в гетеродоксальной экономике / С. Г. Кирдина // Пространственная экономика, 2016. – № 3. – С. 133-150.
113. Клейнер Г. Б. Системная экономика как платформа развития современной экономической теории/ Г. Б. Клейнер // Вопросы экономики, 2013 – № 6. – С. 4 – 28.
114. Клиновий Д. В. Екосистемний концепт модернізації територіальних природно-господарських комплексів / Д. В. Клиновий, В. В. Мороз, І. О. Петровська // Економіка природокористування і охорони довкілля: [зб. наук. пр.]. – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – С. 75-86.
115. Клиновий Д.В. Кластерно-корпоративний механізм державного управління розвитком природно-ресурсних територіально-господарських комплексів України / Клиновий Д. В., Петровська І. О., Мороз В. В. // Вісник

АМСУ. Серія: «Державне управління», 2014 – № 1 (10) – с. 33-42. [Clusters at your fingertips [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/index.html>]

116. Клиновий Д. В. Напрями трансформації системи управління природними ресурсами в умовах децентралізації влади в парадигмі фінансоміки/ Клиновий Д. В., Петровська І. О.// «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського» Серія: Економіка і управління, 2017. – Том 28 (67). – № 1, – с. 105 –113.

117. Клиновий Д. В. Перспективний механізм сталого фінансування національної економіки, безпеки та оборони країни/ Клиновий Д. В., Рогов П. Д. // Journal of Scientific Papers «Social development & Security» // Vol 1, № 1. (Соціальний розвиток і Безпека), 2017 – Вип. 1(1) – С. 24-45.

118. Клиновий Д.В. Екологічна складова соціальної відповідальності в корпоративному природокористуванні//Особистість, суспільство, держава: розуміння свободи і відповідальності: Матеріали XII науково-практичної конференції 17 травня 2012 р. – Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2012. – С. 356-358.

119. Козаченко А.В. Управление крупным предприятием / А.В. Козаченко и др.; общ. ред. А.В. Козаченко. – К.: Либра, 2006. – 384 с.

120. Козаченко В. М. Глобальні проблеми сучасності: Україна та світ / В. М. Козаченко, К. В. Рубель// Военная мысль: науковий журнал – Київ: Вид-во «КВІУЗ», 1998. – С. 7 – 8.

121. Кокинз Г. Управление результативностью: как преодолеть разрыв между объявленной стратегией и реальными процессами: Препринт / Г. Кокинз. — М.: Изд-во Альпина БизнесБукс, 2012. — 137 с.

122. Конституція України від 28 червня 1996 р. (Стаття 13) //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30.– ст.141.

123. Конституція України Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.96.-К.: Преса України, 1997. – 80с.

124. Корегування енергетичної політики держави в умовах транснаціоналізації світової економіки / Микитенко В. В. // Вісник економічної науки України: науковий журнал, № 2 (14). – 2008. – С. 110 – 117.

125. Косевцов В. О., Бінько І. Ф. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів./ В. О. Косевцов, І. Ф. Бінько. – Київ: НІСД, 1996. – 61 с.

126. Кочкаров А. А. Программный комплекс пространственной навигации и мониторинга на основе алгоритма визуальной одометрии / А. А. Кочкаров, И. А. Калинов// Программные продукты и системы: международный научно-практический журнал, 2016. –Т. 29 – №3. – Тверь, РФ: Издатель НИИ «Центрпрограммсистем». – С. 175 – 184.

127. Краснокутська Н. С. Теорія зацікавлених сторін: основні положення та сфери дослідження / Н. С. Краснокутська, Я. С. Ришкова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. – Харків: ХДУХТ, 2014. – Ч. 1. – С. 96–104.

128. Кризи українського соціуму та геополітичний вибір держави: управлінський вимір [Електронний ресурс] / В. В. Микитенко, С. М. Шкарлет// Економіка. Управління. Інновації: електронний фаховий журнал. – 2014 - № 1.: Електронне наукове фахове видання. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2014. - № 1 (11). - Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_70.pdf.

129. Кузьменко Р. В. Інформаційно-методичний інструментарій оцінювання результативності макроекономічного регулювання розвитку каскадного формату організації виробничо-господарської взаємодії / Р. В. Кузьменко, В. В. Микитенко // Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2016. – 236 с.

130. Куликова Н. В. Создание экосистем бизнеса на основе крупных предприятий / Н. В. Куликова // Вестник Московской международной высшей школы бизнеса. – 2016. – №2(6). – С. 156 – 160.

131. Купревич Т. С. Цифровые платформы в мировой экономике: современные тенденции и направления развития / Т. С. Купревич // Економічний вісник університету, 2018. – Вип. 37(1). – С. 311-318. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_37\(1\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_37(1)_44).

132. Ладонько Л. С. Концептуальні основи інноваційного розвитку промисловості у контексті глобалізаційних процесів науково-технічного прогресу / Л. С. Ладонько / Формування ефективних механізмів управління в умовах пріоритетності знаннєвої компоненти економічного розвитку: Монографія [Текст] / [С. М. Вдовенко, І. С. Каленюк, Л. С. Ладонько та ін.; за ред. к.е.н., доц. Л. Ладонько]. – Ніжин, ТПК «Орхідея», 2013. – 347 с.

133. Лизун С. О. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні: Колективна монографія [Текст] / за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С. О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – Київ: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2013. – 64 с.

134. Лицур І. М. Прогнозні можливості формування просторової системи управління природно-ресурсними активами// В. В. Микитенко, І. М. Лицур// Історія народного господарства та економічної думки України: всеукраїнський історико-економічний збірник наукових праць – ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018 – № 51. – С. 252 - 274.

135. Лицур І. М. Теоретико-методологічні основи еколого-економічної безпеки (на прикладі лісових ресурсів Карпат): Монографія / І. М. Лицур. – Київ: Науковий світ, 2004. – 139 с.
136. Максименко С. І. Економічна політика в країнах ЄС: уроки для України: Проект Київського центру Інституту Схід-Захід. / С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендбел, І. Студенніков; за ред. С. Максименка. – Київ: Вид-во «Логос», 2003. – 72 с.
137. Маршалл А. Принципы экономической науки: Монография / А. Маршалл. – Москва: Прогресс, 1993. – 594 с.
138. Мельник Л. Г. Механізми формування устійного розвитку / Л. Г. Мельник // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Випуск 1'2000. – Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2000. – С. 5 – 16.
139. Мельник Л. Г. Рождение сестейновой экономики: Опыт ЕС и практика Украины в свете III и IV промышленных революций: монография / Л. Г. Мельник. – Сумы: Университетская книга, 2018. – 430 с.
140. Мельніков Р. М. Теоретичні основи регулювання регіонального розвитку: зарубіжні підходи та можливість їх використання: Монографія/ Р. М. Мельніков. – Москва: Вид-во РАГС, 2007. – 250 с.
141. Месарович У. Теория многоуровневых иерархических систем: Монография / Месарович У., Такахага І. – Москва: Изд-во «Мир», 1982. – 456 с.
142. Микитенко В. В. Форми та засоби організації просторового управління природно-ресурсними активами в Україні / В. В. Микитенко// «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2018. – № 3-4 (22 – 23). – 234 с. – С. 87 – 95.
143. Микитенко В. В. А. С. 59531 Програмний продукт «Цільове програмне забезпечення прогнозно-аналітичної оцінки результативності макроекономічного регулювання розвитку промисловості в регіонах держави («Targ.Stream:KRM.Rat&For. v.1.1»)/ Микитенко В. В., Кармазіна Н. В., Царенко О. В./ Заявник та власник А. С. 5931: Микитенко В. В., Кармазіна Н. В., Царенко О. В (Україна). Заявлено: 21.04.2015 року за № 60562; Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2015. – № 37 (07). – 552 с.
144. Микитенко В. В. А. С. № 48966 «Цільове програмне забезпечення: прогнозно-аналітична оцінка коридорів еволюції регіональної української економіки та розробка технологій управління забезпеченням енергоефективності функціонування РПК» («MainStreaM.For.IC v.5.1 ® MINErgo v.4.1 ∩ MiNErGy v.5.0) / В. В. Микитенко, О. О. Демешок, В. Ю. Худолей/ Заявник та власник патенту Микитенко В. В, Демешок О. О., Худолей

В. Ю. (Україна) Заявлено: 18.04.2013 р. за № 50062; Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2013. – № 27. – 368 с.; б) «Каталог державної реєстрації», 2013. - № 17. – 708 с.

145. Микитенко В. В. А. С. України за № 66068 на Програмний продукт «Цільове програмне забезпечення: Функціональний, загально-конкурентний і потенційно-факторний набір стратегій сталого розвитку регіону: формування та оцінка-прогнозування результативності «Dnestr Strategy Development v.1.0» / О. О. Демешок, М. С. Капінос, О. М. Капінос; В. В. Микитенко, Ю. Б. Порохнявий / Заявник і власник А. С. України за № 66068 (від 16.06.2016 р.): О. О. Демешок, М. С. Капінос, В. В. Микитенко, Ю. Б. Порохнявий / Заявлено: 13.04.2016 року за № 66428; Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2016. – № 41 – 698 с.

146. Микитенко В. В. А. С. 28674. Комп'ютерна програма: «Цільове програмне забезпечення: прогнозно-аналітична оцінка коридорів еволюції української економіки та розробка технологій стратегічного управління її розвитком «MainStream. Pro v.5.1» А. С. 28674 / Микитенко В. В., Микитенко Д. О. (Україна) // Заявлено: 07.04.2009 р. № 29221. – Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2009. – № 18. – 300 с.

147. Микитенко В. В. А. С. Макроекономічне регулювання процесів забезпечення енергоефективності у промисловості: методологія оцінки і прогнозу, методичні підходи та практичний інструментарій./ А. с. 21673 Україна / Микитенко В. В. – Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2007. – № 12. – 4 с.

148. Микитенко В. В. А. С. Цільове програмне забезпечення ідентифікації параметрів енергоефективності промислового виробництва – (MINErgo v. 4.3) А. С. 21787 Україна / Микитенко В. В. – заявл. Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2007. – № 13. – 4 с.

149. Микитенко В. В. Геоекономічне позиціонування України: економічні інтереси в контексті сучасного класифікаційного аналізу директив ЄС та формалізації обсягів і масштабів зусиль / В. В. Микитенко, О. О. Демешок// Економіка Криму: науково-практичний журнал. - Сімферополь, Вид-во ТНУ ім. В. Вернадського МОН України, 2014. – № 1 (46). – С. 8 – 14.

150. Микитенко В. В. Діагностика стратегічного потенціалу промислового підприємства / І. А. Ігнат'єва, В. В. Микитенко // Вісник економічної науки України: науковий журнал. – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, Академія економічних наук України, 2005. – №2 (8), - С. 77-81

151. Микитенко В. В. Домінанти вирішення проблем інституціоналізації мі-жрегіональної економічної взаємодії в Україні в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / В. В. Микитенко / Економіка, управління, інновації:

Електронне наукове фахове видання. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2016. – № 1 (16). – Режим доступу: file:///C:/Users/VV/Downloads/eui_2016_1_15.pdf.

152. Микитенко В. В. Економіка природокористування та сталого розвитку: мегатренди економічних та суспільно-політичних досліджень / В. В. Микитенко // Роль економічної науки у суспільному розвитку: До 100-річчя НАН України: матеріали круглого столу (Київ, 22 листопада 2018 р.). Наукова редакція д.е.н. Небрат В. В. / НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України» – Електрон. дані. – Київ, 2018. – 106 с. – С. 50 – 54. Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/scc/9.pdf>. ISBN 978-966-02-8754-9 (електронне видання).

153. Микитенко В. В. Енергоефективність промислового виробництва: Монографія. [Текст] / В. В. Микитенко – Київ: Вид-во Інституту економіки НАН України, 2004. – 282 с.

154. Микитенко В. В. Етапи розбудови в Україні територіальних природно-господарських округів [Електронний ресурс] / І. К. Бистряков, В. В. Микитенко // Економіка, управління, інновації: Електронне наукове фахове видання. Серія: Економічні науки. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2018. – Вип. 2 (23). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_2_4.

155. Микитенко В. В. Інваріантні виміри теорії політичної економії та практики управління в контексті реалізації технології цілеорієнтованого формування потенціалу сталого розвитку України / В. В. Микитенко, О. М. Алимов // Економіст: міжнародний економічний науковий та громадсько-політичний журнал, 2014. - № 4. – Київ: Науково-дослідний центр інновацій та конкурентоспроможності, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2014. – С. 6 – 12.

156. Микитенко В. В. Інструментарій упорядкування інноваційної схеми диференціації природно-економічного простору / В. В. Микитенко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та шляхи досягнення соціо-еколого-економічної безпеки на мікро-, мезо- та макрорівні» (м. Луцьк, 29.10.2017 р.) – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. – 240 с.

157. Микитенко В. В. Інформаційно-методичне забезпечення економічних досліджень: Цільове програмне забезпечення оцінки, прогнозу макроекономічних показників та рівня енергоефективності промислового виробництва – (MINErgo v. 4.1) А. С. 21784 Україна / заявник та власник А. С. / Микитенко В. В – Опубліковано: «Офіційний бюлетень авторське право і суміжне право», 2007. – № 13. – С. 3.

158. Микитенко В. В. Каскади регіональних соціально-економічних систем: формування та розвиток: Монографія / О. М. Алимов, В. В.

Микитенко, О. О. Демешок, І. В. Драган. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2016. – 278 с.

159. Микитенко В. В. Кризи українського соціуму та геополітичний вибір держави: управлінський вимір [Електронний ресурс] / В. В. Микитенко, С. М. Шкарлет// Економіка. Управління. Інновації: електронний фаховий журнал. – 2014 - № 1.: Електронне наукове фахове видання. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2014. - № 1 (11). - Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_70.pdf.

160. Микитенко В. В. Макросистемна еволюція української економіки: Монографія [Текст] / Б. М. Данилишин, В. В. Микитенко. – У 2-х томах. – Т. 2. – Київ: РВПС України НАН України, Вид-во ЗАТ «Нічлава», 2008. – 210 с.

161. Микитенко В. В. Моделювання системи механізмів управління природними ресурсами у контексті забезпечення надійності її функціонування [Електронний ресурс] / В. В. Микитенко // Економіка, управління, інновації: Електронне наукове фахове видання. Серія: Економічні науки. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2017. – Випуск № 2 (21). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2017_2_8.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2017_2_8.

162. Микитенко В. В. Неоіндустріалізація виробничо-господарської діяльності в Україні: проблеми та перспективи забезпечення / В. В. Микитенко// Модернізація хозяйственного механизма сквозь призму экономических, правовых и инженерных подходов [Сборник материалов VI Международной научно-практической конференции] (г. Минск, Беларусь; 03.03.2015 г.). – Минск, Белорусский национальный технический университет Министерство образования Республики Беларусь, 2015. – 510 с.

163. Микитенко В. В. Оптимальні сценарії регіональної політики / В. В. Микитенко // Вісник Національної академії наук України: науковий журнал. - К.: вид-во Президії НАН України, 2011. – № 12. – С. 101 – 103.

164. Микитенко В. В. Організаційно-економічна палітра сучасних умов варіативності трансформаційних змін в межах соціально-економічної сфери держави / В. В. Микитенко, В. Ю. Худолей // Вісник МНТУ: Серія економіка: Збірник наукових праць. – Київ: Вид-во МНТУ ім. акад. Ю. Бугая МОНмолодьспорту України, 2012. – № 3 (7). – С. 5 – 16.

165. Микитенко В. В. Переформатування просторової системи управління природно-ресурсними активами/ І. К. Бистряков, В. В. Микитенко// Економіка природокористування і сталий розвиток: науковий журнал. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2018. – № 1 – 2 (20 – 21). – 234 с.

166. Микитенко В. В. Побудова структурно-логічної схеми вирішення проблем формування системи механізмів управління природними

ресурсами в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Микитенко // Економіка, управління, інновації: Електронне наукове фахове видання. Серія: Економічні науки. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2017. – № 1 (20). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2017_1_8.

167. Микитенко В. В. Проблеми моделювання стратегічного потенціалу промислових підприємств / В. В. Микитенко, І. А. Ігнат'єва // Економічна кібернетика: міжнародний науковий журнал – Донецьк.: ДонНУ МОН України, 2005. – № 3 – 4 (33-34). – С. 94 – 99.

168. Микитенко В. В. Регулювання та перебудова природно-економічного простору України за каскадним форматом організації міжрегіональної взаємодії/ В. В. Микитенко / Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва: Монографія: / [М. П. Войнаренко, П. В. Пашко, Л. Л. Лазебник, В. В. Микитенко, В. В. Гурочкіна, Л. М. Березіна та ін.]. – у 2 ч. – Ірпінь: Університет ДФС України, НК «Економіст», 2017. – у 2-х частинах. – Ч. 1. – 652 с.

169. Микитенко В. В. Розробка інструментарію оцінювання-прогнозування результативності системи механізмів управління природними ресурсами/ В. В. Микитенко// Матеріали І Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Маркетинг майбутнього: виклики та реалії» (м. Київ, 25.10.2017 р.). – Київ: Державний університет телекомунікацій, 2017. – 397 с.

170. Микитенко В. В. Розроблення стратегії та політики макросистемної еволюції на синергетичних засадах / Микитенко В. В. // Економіка промисловості України: Збірник наукових праць – К.: РВПС України НАН України, 2008 – С. 3 – 16.

171. Микитенко В. В. Світоглядні трансформації процесів еволюційної інтеграції: макроекономічна модель формування потенціалу сталого розвитку /В. В. Микитенко// Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища [збірник наукових праць]. – Київ: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2014. – 134 с.

172. Микитенко В. В. Система управління природокористуванням: структурно-факторні та функціональні трансформації/ О. О. Демешок, В. В. Микитенко// матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Прикладна економіка: від теорії до практики» (м. Тернопіль, 27.10.2017 р.) – Тернопіль: ТНЕУ, ФОП Осадца Ю. В., 2017. – 284 с.

173. Микитенко В. В. Управління природно-ресурсними активами в системі стратегічного потенціалу економіки [Електронний ресурс] / І. К. Бистряков, В. В. Микитенко // Економіка, управління, інновації: Електронне наукове фахове видання. Серія: Економічні науки. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2018. – Вип. 1 (22). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_1_3.

174. Микитенко В. В. Форми та засоби організації просторового управління природно-ресурсними активами в Україні / В. В. Микитенко // Економіка природокористування і сталий розвиток: науковий журнал. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2018. – № 2. – 234 с.

175. Микитенко В. В. Формування багаторівневої системи показників-індикаторів ідентифікації сталого розвитку / В. В. Микитенко // Український соціум: наука – освіта – виробництво: Збірник наукових праць. / [О. М. Алимов, С. М. Шкарлет, В. Ю. Худолей та ін.]; за ред. д.е.н., проф. В. В. Микитенко. – Вип. 1. – Київ: МНТУ ім. Ю. Бугая, Асоціація ТЕК України, Вид-во ПП Вишемирський, 2012. – С. 30 – 36.

176. Микитенко В. В. Формування комплексної системи управління енергоефективністю в галузях промисловості: Монографія. [Текст] / В. В. Микитенко. – Київ: Об'єднаний інститут економіки НАН України, Вид-во «Екс'Об.», 2005. – 337 с.

177. Микитенко В. В. Формування набору стратегій для розробки адаптивних технологій управління забезпеченням економічної безпеки / О. В. Гребенюк, В. В. Микитенко // Вісник економічної науки України: науковий журнал. – Донецьк, Академія економічних наук України, ІЕП НАН України, 2011 - № 1 (19). – С. 79 – 88.

178. Микитенко В. В. Формування та розвиток територіальних природно-господарських округів в Україні // В. В. Микитенко, І. М. Лицур // Збалансоване природокористування: науково-практичний журнал. – Київ: Інститут агроекології і природокористування НААН України, вид-во ТОВ «Екоінвестком», 2018 – № 4 – С. 13 – 25.

179. Микитенко В. В. Формування територіальних природно-господарських округів та переформатування соціально-економічного простору України/ В. В. Микитенко, Д. О. Микитенко // Економічний Вісник Донбасу: науковий журнал.– Київ: Старобільськ, Відділ інформатизації наукової діяльності ІЕП НАН України, 2018, –№ 1 (51) – С. 31 – 39

180. Милованов В. П. Неравновесные социально-экономические системы: синергетика и самоорганизация: Монография [Текст]. / В. П. Милованов. – Москва: Изд-во «Эдиториал УРСС», 2005. – 264 с.

181. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України: Монографія [Текст] / [Алимов О. М., Бистряков І. К., Драган І. В., Микитенко В. В., Хвесик М. А. та інші / за наук. ред. академіка НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». – Київ: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2013. – 45 с.

182. Національна парадигма сталого розвитку України (за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є.Патона.

– Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. – 72 с.

183. Незалежна Україна в координатах сталого розвитку: монографія / [В. В. Микитенко, Ю. Б. Порохнявий, Д. О. Микитенко, С. М. Шкарлет, П. Д. Рогов, В. Ю. Худолей, І. М. Крейдич, І. М. Лицур, А. О. Гаркуша, Л. І. Ільчук, В. В. Корнеєв, Н. М. Шелудько]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Чернігів: ЧНТУ, 2019. – 770 с.

184. Незалежна Україна в координатах сталого розвитку: монографія / В. В. Микитенко, Ю. Б. Порохнявий, Д. О. Микитенко, С. М. Шкарлет, П. Д. Рогов, В. Ю. Худолей та ін. – Київ: Міжнародний науково-технічний університет ім. академіка Юрія Бугая, 2018. – 1044 с.

185. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навчальний посібник. - К.: Преса України, 2000. – 304с.

186. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: монографія / Д. Норт. – Київ: Основи, 2000. – 198 с.

187. Олдак П. Г. Общие начала биосоциальных исследований. Теория взаимосвязи общественного производства и окружающей сферы. Учебное пособие/ П. Г. Олдак. – Москва: НГУ, 1977. – 71 с.

188. Оліферук С. І. Економічний простір: сутність, ознаки та структура/ С. І. Оліферук //Формування ринкових відносин в Україні, № 6 (133), 2012. – С. 74 – 79.

189. Организация Объединенных Наций (2012). Будущее, которого мы хотим. Итоговый документ Конференции Рио+20. (A/CON F.216/L.1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rio20.un.org/sites/rio20.un.org/files/a-conf.216-l-1_russian.pdf.pdf.

190. Организация Объединенных Наций (2015). Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года/ Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года A/70/L.1]] 70/1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>

191. Осипов Ю. М. Цифровая платформа как институт эпохи технологического прорыва / Ю. М. Осипов, Т. Н. Юдина, И. З. Гелисханов // Экономические стратегии, 2018. – Т. 20. – № 5. – С. 22–29.

192. Основні тенденції використання природно-ресурсного потенціалу в національному господарстві та оцінка джерел фінансового забезпечення його відтворення: Монографія / [Хвесик М. А., Голян В. А., Іртищева І. О., Левковська Л. В., Мандзик В. М. та ін.]; за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика; Державна установа «Інститут економіки

природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. – 124 с.

193. Остром Е. Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії: монографія/ Еліно́р Остро́м. – Київ: Наш час, 2012. – 398 с.

194. Офіційний сайт Державного комітету лісового господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>.

195. Павлов А. И. Прототип системы поддержки проектирования агентов для имитационных моделей сложных систем / А. И. Павлов, А. Б. Столбов// Программные продукты и системы: международный научно-практический журнал, 2016. – Т. 29, №3. – Тверь, РФ: Издатель НИИ «Центрпрограммсистем». – С. 79 – 85.

196. Пак Н. И. Проективный подход в обучении как информационный процесс: монография. Красноярск: РИО КГПУ, 2008. – 112 с.

197. Пампу́ро В. И. Структурная информационная теория надёжности сложных систем: Монография [Текст] / В. И. Пампу́ро; отв. ред. Счастливый Г. Г. – НАН Украины; Институт электродинамики НАН Украины. – Киев: Изд-во «Наукова думка», 2003. – 328 с.

198. Парсон Талкотт. Система сучасних суспільств: Монографія [Текст] / Т. Парсон; переклад з англ. – Москва: Изд-во «Прогресс», 1997. – 270 с.

199. Пепа Т. В. Регіональна динаміка і трансформація економічного простору України / Т. В. Пепа. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 440 с.

200. Пивоваров М. Г. SWOT-анализ производственно-хозяйственной деятельности малых предприятий / М. Г. Пивоваров, А. М. Шаповалов // Вісник економічної науки України, 2010. – № 2. – С. 109–113.

201. Плякин А. В. Региональная природно-хозяйственная система: механизм пространственной экономической трансформации: Монография / А. В. Плякин. – LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2011, – 400 с.

202. Побудовано за статистичними базами даних Світового банку [Електронний ресурс]/ World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.

203. Попело О. В. Локалізація економічного простору регіонів України в контексті євроінтеграції: монографія. – Чернігів: ЧНТУ, 2018. – 372 с.

204. Попело О. В. Теоретичні основи регіоналізації/ О. В. Попело// Правове та інституційне забезпечення регіональної кластеризації: збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції (25 квітня 2018 р.). – Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут; ПрАТ «ВНЗ»МАУП», 2018. – С. 100-108.

205. Попкова М. Ю. Чи може бути ліс збитковим? [Електронний ресурс] / Попкова М. Ю., Савущик М. П.. – Режим доступу: http://www.lesovod.org.ua/webfm_send/57.

206. Порохня Т. А. К вопросу о методологии проектирования логистических систем [Электронный ресурс] / Т. А. Порохня // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Сер.: Экономика. – 2006. – № 4. – Режим доступа: <http://www.nestu.ru>.

207. Портер М. Конкуренция: Монография / М. Портер/ Пер. с англ.: Уч. пос. — Москва: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 495 с.

208. Порфирьев Б. Н. Экономика климатических изменений: Монография / Б. Н. Порфирьев. – Москва: Анкил, 2008. – 168 с.

209. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018 – 2020 роки» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250057723>.

210. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія / О. М. Алимов, І. В. Драган, В. В. Микитенко та ін. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. – 520 с.

211. Пригожин И. От существующего к возникающему. Время и сложность в физических науках: Монография [Текст] / И. Пригожин; пер. с англ. – Москва: Изд-во «Наука», 1985. – 479 с. [

212. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. – № 13. – Ст. 90. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

213. Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000. – № 3. – ст. 21. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-14>

214. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди VS перспективи/ О.Д. Прогнімак //Економічний вісник Донбасу, 2018. – № 1 (51). – С. 187 – 197.

215. Програма ООН з розвитку Режим доступу <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1962>.

216. Проміжний рівень промислового управління в європейських державах: складність реалізації сучасної економічної політики: Монографія [Текст]/ За наук. ред. Т. Ларсона, К. Номдена, Ф. Петітвілля. – Київ: Вид-во «К. І. С.», 2007. – 346 с.

217. Проскурнин С. Д. Создание самоорганизуемой инновационной экосистемы в зонах особого территориального развития/ С. Д. Проскурнин // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. —

№ 4 (52). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eee-region.ru/article/5206/>

218. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л. Т. – Львів, 2011. – 256 с.

219. Процес проектування логістичних систем / І. М. Ананко // Економіка транспортного комплексу, 2015. – Вип. 26. – С. 66 – 75.

220. Рада національної безпеки і оборони України. Національний інститут стратегічних досліджень. Національний інститут українсько-російських відносин. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку. – Київ: НІУРВ, 1999. – 384 с.

221. Радаев В. В. Что такое «экономическое действие» / В. В. Радаев // Экономическая социология, 2002. – Т. 3. – № 5. – С. 18 – 25.

222. Радаев В. Понятие капитала, формы капитала и их конвертации / В. Радаев // Общественные науки и современность, 2003. – № 2. – С. 6.

223. Реалізація ціннісно-орієнтованої концепції нарахування та відшкодування екологічних збитків регіональним соціально-економічним системам держави / Кузьменко Г. Г., Микитенко В. В. // Проблеми соціально-економічного розвитку регіонів в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції. [Зб. наукових праць.] – Херсон, ХНТУ МОНмолодьспорту України: Вид-во ПП Вишемирський, 2011. – С. 174 – 187.

224. Региональное управление и развитие: опыт России и ЕС: Монография [Текст] / Рук. авт. колл. и отв. ред. А. Г. Гранберг. – Москва: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2004. – 435 с.

225. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/36/92952>.

226. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы): Монография / Н. Ф. Реймерс. – Москва: Журнал «Россия Молодая», 1994 – 367 с.

227. Репенко И. С. Стейкхолдерская теория фирмы: содержание, области исследования и пути применения / И. С. Репенко // Бизнес-образование как инструмент устойчивого развития экономики, 2012. – № 3. – С. 179–180.

228. Репин В. В. Процессный подход к стратегическому управлению. Моделирование бизнес-процессов: Монография [Текст] / В. В. Репин, В. Г. Елиферов. – 5-е издание — М.: Изд-во Стандарты и качество, 2010. – 354 с.

229. Ресурсно-функціональне та інституційне забезпечення розбудови і запровадження еколого-економічного моніторингу в державі в контексті сталого розвитку України та наближення до стандартів ЄС [Текст] / Демешок О. О., Драган І. В., Микитенко В. В. // АгроСвіт: наукове фахове

видання. – Київ: Вид-во Дніпропетровського державного аграрного університету, ТОВ «ДСК Центр», 2013. – № 20. – С. 3 – 9.

230. Реформації соціально-економічного розвитку України: монографія / І. К. Бистряков, Д. В. Клиновий, Н. В. Коржунова, В. В. Корнєєв, І. М. Лицур, В. В. Микитенко, І. О. Петровська, О. В. Царенко та ін.; За ред. д. н. з держ. упр., доц. Горника В. Г., д. е. н., проф. Корнєєва В. В., д. е. н., проф. Царенко О. В. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 452 с.

231. Рифкин Дж. Третья промышленная революция: Как горизонтальные взаимодействия меняют энергетику, экономику и мир в целом: Монография / Джереми Рифкин; пер. с англ. – Москва: Изд-во «Альпина нон-фикшн», 2014. – 410 с.

232. Росс Эшби У. Введение в кибернетику: Монография / Р. Эшби У. – Москва: Изд-во «ИЛ», 1959. – 432 с.

233. Рудакевич О. Матриця національної політичної культури: соціетальний підхід / О. Рудакевич // Політичний менеджмент, 2011. – № 5. – С. 25 – 34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2011_5_6.

234. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем: Монография [Текст]/ Т. Саати, К. Кернс; изд. 2-е. – Москва: Изд-во «Радио и связь», 2001. – 224 с.

235. Сахал Д. М. Технический прогресс: концепции, модели, оценки: Монография / Д. М. Сахал; пер. с англ. – Москва: Изд-во «Финансы и статистика», 1985.– 368 с.

236. Саяпин О. В. Проблемные вопросы проведения информационного обследования как базового этапа разработки АСУ / О. В. Саяпин, О. В. Тиханьчев, М. О. Саяпин// Программные продукты и системы: международный научно-практический журнал, 2019. – Т. 1. – №1. – Тверь, РФ: Издатель НИИ «Центрпрограммсистем». – С. 73 – 81.

237. Сингх М. Системы: декомпозиция, оптимизация и управление: Монография /Сост. Сингх М., Титли А. – Москва: Изд-во «Машиностроение», 1986. – 496 с.

238. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: науково-аналітична доповідь / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Київ: НІСД при Президентові України, 2014. – 132 с.

239. Ситник Г. П. Актуальні питання підвищення ефективності державного управління у сфері національної безпеки України / Г. П. Ситник // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки: науковий журнал; за ред. Г. П. Ситника, 2016. – № 3-4 (11–12). – С. 3 – 25.

240. Ситник Г.П. Методи державного реагування на загрози національній безпеці: Монографія [Текст] / [В. В. Микитенко, Р. Р. Марутян, Г. П. Ситник та ін.]. – Київ: НАДУ При Президентові України, 2009. – 248 с.

241. Січкаренко К. О. Цифрові платформи: підходи до класифікації та визначення ролі в економічному розвитку / К. О. Січкаренко // Причорноморські економічні студії, 2018. – Вип. 35(2). – С. 28-32

242. Смородинская Н. В. Сетевые инновационные экосистемы и их роль в динамизации экономического роста/ Н. В. Смородинская // Инновации №7(189), 2014. – С. 27 – 33.

243. Соболев А.А. Инновационная экосистема как системообразующий фактор инициации и продвижения инноваций / А.А. Соболев, К.Н. Малеева, В.И. Соловьев // Инновации в жизнь, 2016. - № 2 (17). – С. 31– 44.

244. Солодилова Н.З. Конфигурационный подход к исследованию региональной экосистемы предпринимательства / Солодилова Н.З., Маликов Р.И., Гришин К.Е.//Экономическая политика, 2018. – Т. 13. – № 5. – С. 134–155.

245. Солодухин К. С. Проблемы применения теории заинтересованных сторон в стратегическом управлении организацией / К. С. Солодухин // Проблемы современной экономики, 2007. – № 4 (24). – С. 152-156.

246. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні: Монографія [Текст] / [О. О. Давидюк, Л. І. Ільчук, Д. О. Микитенко, В. В. Микитенко та ін./ за заг. ред. Ільчука Л. І.]. – Центр перспективних соціальних досліджень НАН України та Міністерства праці та соціальної політики України. – Херсон: Центр перспективних досліджень НАН України та Міністерства соціальної політики України, Вид-во «ПП Вишемирський В. С.», 2011. – 376 с.

247. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу [Текст] [Національна доповідь]/ [Алимов О. М., Амоша О. І., Лібанова Е. М., Микитенко В. В., Хвесик М. А. та ін.; за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика.] – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2017. – 865 с.

248. Соціально-економічний розвиток регіонів України: Рубрика: діяльність Міністерства економічного розвитку і торгівлі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>.

249. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь: Монографія [Текст] / Алимов О. М., Геєць В. М., Лібанова Е. М., Жулинський М. Г., Микитенко В. В. та ін. // кер. авт. колективу Е. М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. – 412 с.

250. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика: Монографія [Текст] / [О. М. Алимов, В. В. Микитенко,

Є. В. Хлобистов, С. М. Шкарлет та ін./ за науковою ред. д.е.н, проф. Хлобистова Є. В.]. – ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», ІПРЕЕД НАН України, СумДУ МОНмолодьспорту України, НДІ Сталого розвитку та природокористування. – У 2-х том. – Т. 1. – Сімферополь: Видавничий Дім «АРІАЛ», 2011. – 464 с.

251. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього: монографія / [Хвесик М.А., Бистряков І.К., Левковська Л.В., Пилипів В.В.]; за ред. акад. НААН України М.А. Хвесика. – Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 465 с.

252. Статистична База даних ВООЗ «Здоров'я для усіх» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://gateway.euro.who.int/ru/hfa-explorer/>

253. Статистична база даних: Державна служба статистики України: Національні рахунки України за 2014 – 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

254. Степанова О. П. Конкуренция как драйвер экономического роста / Степанова О. П. // Проблемы современной экономики: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Самара, август 2016 г.). — Самара: ООО «Издательство АСГАРД», 2016. — С. 18-22.

255. Степнов И. М., Ковальчук Ю. А. Платформенный капитализм как источник формирования сверхприбыли цифровыми рантье. Вестник МГИМО-Университета. 2018. 4 (61), С. 112.

256. Стратегічний потенціал продуктивних сил регіонів України: Монографія [Текст] / [Бандур С. І., Данилишин Б. М., Дейнеко Л. В., Микитенко В. В., Чернюк Л. Г. та ін.; За наук. ред. д.е.н., проф. Б. М. Данилишина]. – Київ: Вид-во РВПС України НАН України, 2010. – 424 с.

257. Структурні трансформації економіки: світовий досвід, інститути та стратегії для України: Монографія [Текст] / О. І. Амоша, М. Г. Білопольський, Л. М. Кузьменко, В. В. Микитенко та ін. – Інститут економіки промисловості НАН України, ТНЕУ МОНмолодьспорту України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ МОНмолодьспорту України, 2011. – 848 с.

258. Сумина Е. В. Концепция ключевых компетенций как основа управления конкурентоспособностью социально-экономических систем / Е. В. Сумина, А. И. Гусейнов // Международный научно-исследовательский журнал, № 2 (44). – Ч. 1. – Екатеринбург, РФ, 2016. – С. 52–54.

259. Тиханычев О. В. Автоматизация поддержки принятия решений: Монография / О. В. Тиханычев. – Москва: Изд-во «Эдитус», 2015. – 96 с.

260. Тиханычев О. В. О некоторых проблемах предметной области поддержки принятия решений / О. В. Тиханычев // Программные продукты и системы: международный научно-практический журнал, Тверь, РФ: Издатель НИИ «Центр программ систем», 2016. – Т. 29 – №3. — С. 24 – 28.

261. Тиханычев О. В. Системы поддержки принятия решений – перспективное направление развития автоматизации управления войсками (силами) / О. В. Тиханычев // Военная мысль, 2012. – № 8. – С. 45–51.

262. Тульчинська С. О. Органічність функціонування інтелектуально-інноваційної системи регіонів: Монографія [Текст] / С. О. Тульчинська. – Київ – Херсон: Вид-во «ПП Вишемирський В. С.», 2012. – 400 с.

263. Туныця Ю. Ю. Эколого-экономическая эффективность природопользования: Монография / Ю. Ю. Туныця. – Москва: Изд-во «Наука» 1980. – 168 с.

264. Тупчиенко В. А. Цифровые платформы управления жизненным циклом комплексных систем: монография / Тупчиенко В. А., Путилов А. В., Харитонов В. В. и др. – Москва: Науч. консультант, 2018. – 439 с.

265. Уайт П. Управление исследованиями и разработками: Монография / П. Уайт; сокр. пер. с англ.; под ред. Д. Н. Бобрышева. – Москва: Изд-во «Экономика», 1982. – 162 с.

266. Узгодження економічного зростання та соціального розвитку: Монографія [Текст] / [І. С. Гращенко, І. А. Ігнат'єва, В. В. Микитенко, Г. Г. Савина та ін.; за загальною ред. д.е.н., проф. Г. Г. Савиної]. – Херсон, ХНТУ МОНмолодьспорту України, 2012. – 537 с.

267. Україна та глобальний парниковий ефект: Монографія. – у 2-х томах – Т. 2: Вразливість і адаптація екологічних та економічних систем до зміни клімату. – Київ: видавництво Світ, 1998. – 208 с.

268. Управление проектами: Монография / Под ред. В. Д. Шапиро. – Спб.: Изд-во «Два-Три», 1996. – 610 с.

269. Фащевський М. І., Чернюк Л. Г. Сутність і структура економічного простору./ Продуктивні сили України. – 2006. – №1. – С. 20 – 31.

270. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Монографія [Текст] / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексик. – Київ: КНЕУ МОН України, 2006. – 316 с.

271. Федоренко Н. П. Природа, Экономика, Наука/ . Федоренко Н. П., Реймерс Н. Ф. //Природа: научный журнал, 1974 – № 3. – С. 2 – 13.

272. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: Монографія [Текст] / Л. І. Федулова. – Київ: Вид-во «Либідь», 2006. – 480 с.

273. Фінансово-економічний механізм управління територіальними природно-господарськими комплексами: Монографія /за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. – 528 с.

274. Фляйшер К. Стратегический и конкурентный анализ. Методы и средства конкурентного анализа в бизнесе / К. Фляйшер, Б. Бенсуссан; пер. с англ. Д. П. Коньковой; под общ. ред. И. М. Степанова, Ю. А. Ковальчук. – Москва: БИНОМ «Лаборатория знаний», 2005. – 541 с.

275. Формування ефективних механізмів управління в умовах пріоритетності знаннєвої компоненти економічного розвитку: Монографія [Текст] / [Вдовенко С. М., Каленюк І. С., Ладонько Л. С., Микитенко В. В., Савченко В. Ф., Худолей В. Ю. / за заг. ред. к.е.н., доц. Л. С. Ладонько]. – Чернігівський державний інститут економіки та управління МОН України. – Ніжин, ТПК «Орхідея», 2013 – 546 с.

276. Формування каскадних форм організації виробничо-господарської та міжрегіональної взаємодії: альфа і омега політики децентралізації влади в Україні / В. В. Микитенко, В. Ю. Худолей // Економіка, управління, інновації: Електронне наукове фахове видання. – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2015 – № 2 (14). – Режим доступу. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=eui_2015_2_20

277. Формування системи механізмів управління природними ресурсами в умовах євроінтеграційних процесів: монографія / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – Київ: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2017. – 595 с.

278. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти [Електронний ресурс] / наук. керівник проекту академік НАН України М. З. Згуровський. – Київ: НТУУ «КПІ», 2015. – 136 с. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/sites/default/files/WDC-IASAFORSIGHT-UA.pdf>

279. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах [Електронний ресурс]. / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський – Київ: НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2016. – 184 с. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/sites/default/files/WDC-IASA-FORESIGHT-2016.pdf>.

280. Фролов Д. Методологический институционализм 2.0: от институтов к институциональным конфигурациям / Д. Фролов // Вопросы экономики, 2016 – № 7 – С. 147–160.

281. Хаген Г. Синергетика: Монография [Текст]/ Г. Хаген; пер. с англ. – Москва: Изд-во «Наука и мир», 1985 – 213 с.

282. Хамел Г., Прахалад К. К. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня: Монография / Хамел Г., Прахалад К. К. / Пер. с англ. – Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002 – 288 с.

283. Хачатуров Т. С. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений: Препринт / Т. С. Хачатуров. – Москва: Изд-во «Экономика», 1969 – 25 с.

284. Хвесик М. А. Просторова організація та напрями використання природного багатства України/ Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В// Економіка України, 2016 – №7 – С. 46 – 65.

285. Хвесик М. Формування нової моделі фіскального регулювання природокористування: інституціональні передумови, методологічне забезпечення та практичні рекомендації / М. Хвесик, В. Голян, В. Бардась // Економіст, 2013 – № 9 – С. 4 –13.

286. Хохлов В. Ю. Оцінка ризику для розподілів з «великими хвостами» / В. Ю. Хохлов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка, 2014. – Вип. 27. – С. 150-153. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2014_27_28

287. Худолей В. Ю. Організаційно-економічна палітра сучасних умов варіативності трансформаційних змін в межах соціально-економічної сфери держави / В. В. Микитенко, В. Ю. Худолей // Вісник МНТУ: Серія економіка: Збірник наукових праць. – Київ: Вид-во МНТУ ім. акад. Ю. Бугая МОНмолодьспорту України, 2012. – № 3 (7). – С. 5 – 16.

288. Худолей В. Ю. Цільові функціонали стратегування та формування стратегії управління забезпеченням енергоефективності функціонування промисловості / В. В. Микитенко, В. Ю. Худолей// Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць. – Київ: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2013. – С. 41 – 48.

289. Ціннісно-орієнтоване моделювання управління забезпеченням і реалізацією природоохоронної політики в державі / Агросвіт: науково-практичний журнал / Микитенко В. В., Кузьменко Г. Г. – Київ: РВПС України НАН України, 2009. – № 18. – С. 2 – 10.

290. Черчик Л. М. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: Монографія [Текст] / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда. – Луцьк: ЛНТУ МОН України, 2008. – 235 с.

291. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія управління: Монографія [Текст]. / В. І. Чужиков. – Київ: КНЕУ МОН України, 2009. – 272 с.

292. Шамолин М. В. Динамические системы с переменной диссипацией: подходы, методы, приложения / М. В. Шамолин // Фундаментальная и прикладная математика: Монография [Текст] / А. А. Андронов, Н. С. Неделько, М. В. Шамолин. – Центр новых информационных технологий МГУ. – Москва: Издательский дом «Открытые системы», 2008. – Т. 14. – № 3. – 237 с.

293. Шапиро В. Д. Управление риском: устойчивое развитие: Монография [Текст]/ В. Д. Шапиро. – Москва: Из-дво «Наука», 2001. – 431 с.

294. Шаповалова О. М. Тенденції еколого-економічної безпеки в регіонах України/ О. М. Шаповал// Ефективна економіка – електронне наукове

фахове видання, 2014. – № 2. – Режим доступу: file:///C:/Users/VV/Downloads/efek_2014_2_67.pdf.

295. Шатихин Л. Г. Структурные матрицы и их применение для исследования систем: Монография [Текст]/ Л. Г. Шатихин. – Москва: Изд-во «Машиностроение», 2001. – 256 с.

296. Шеер А. В. Компании платформы. Движущие силы цифровой трансформации бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <https://itco.blog/kompanii-platformyi-silyi-czifrovoj-transformaczii.html>.

297. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике: Монография/ Клод Шеннон. – Москва: Изд-во «ИЛ», 1963. – 830 с.

298. Шкарлет С. М. Кризи українського соціуму та геополітичний вибір держави: управлінський вимір [Електронний ресурс] / В. В. Микитенко, С. М. Шкарлет// Економіка. Управління. Інновації: електронний фаховий журнал. – 2014 – № 1 (11). – Житомир, вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2014. - № 1 (11). - Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_70.pdf.

299. Шкарлет С. М. Формування стратегії сталого розвитку економіки України бінарного типу / Микитенко В. В. Шкарлет С. М // Економіст: науковий та громадсько-політичний журнал, 2012. - № 1. – Науково-дослідний центр інновацій та конкурентоспроможності, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – Київ, 2012. – С. 7 – 16.

300. Шкарлет С. М. Чинники генерування результативності технологій управління забезпеченням економічної безпеки у промисловості / В. В. Микитенко, С. М. Шкарлет // Тріада національного відродження: наука – освіта – виробництво: Збірник наукових праць / [О. М. Алимов, О. О. Демешок, С. М. Шкарлет, В. Ю. Худoley та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. В. В. Микитенко. – Вип. 2. – Київ, МНТУ імені акад. академіка Ю. Бугая, Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2012. – 144 с.

301. Шкодкіна Ю. М. Трансформація фінансового механізму забезпечення екологічно сталого розвитку України в умовах глобалізації: автореферат. канд. економічних наук, спец.: 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / Ю. М. Шкодкіна. – Суми: СумДУ, 2014. – 21 с.

302. Щеглюк С. Д. Морфологія цифрової економіки: особливості розвитку та регулювання цифрових технологічних платформ (науково-аналітична записка) Режим доступу: <http://ird.gov.ua/irdp/e20190301.pdf>

303. Andrews K. The Concept of Corporate Strategy [Third Edition] / Kenneth R. Andrews. – New York: Richard D. Irwin Publishing, 1987. – 152 p.

304. Anggraeni E., Harthig E., Zegveld M. Business ecosystem as a perspective for studying the relations between firms and their business networks. Delft: Netherlands, Delft University of Technology, 2007. – 28 p.

305. Arestis P, Sawyer M. The 'New Economies' and Policies for Financial Stability / Arestis P, Sawyer M. // International Review of Applied Economics. 2012, Vol. 26 – № 2. – P. 147 – 160.
306. Boudreau K. Platform Rules: Multi-Sided Platforms as Regulators / K. Boudreau, A. Hagiu // Platforms, Markets and Innovation / Ed. A. Gawer. – New York: Edward Elgar, 2009. – pp. 163–191.
307. Coralio A. The Digital Business Ecosystem/ Coralio A., Passiante G., Prertcipe A./ Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2007. – 240 p.
308. Digital Strategy 2025. Part 10. «Creating a Digital Agency as a modern centre of excellence». Режим доступа: <https://www.de.digital/DIGITAL/Redaktion/EN/Publikation/digital-strategy-2025.html>,
309. Donaldson T. The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications / Donaldson, T. and Preston, L., Academy of Management Review, 1997. – No. 1 – P. 65.
310. Dongier P. Community-driven development /Dongier P., Domelen J.V., Ostrom E., Ryan A., Wakeman W., Bebbington A., Polski M. //The World Bank Poverty Reduction Strategy Paper Sourcebook. – Washington, D.C., 2001. – P.1-32.
311. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government. Innovation in Action. Abingdon: Routledge, 2008. – 180 p.
312. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, EC, 2010. – 34 p. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
313. Evans D. S. Matchmakers: The new economics of multisided platforms / D. S. Evans, R. Schmalensee. – Harvard Business School Publishing, 2016. – 272 pp.
314. Expanding the Measure of Wealth. Indicators of Environmentally Sustainable Development. Chapter 3 Measuring the Wealth of Nations: The World Bank Environment Department Washington D.C., 1997. – 112 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/110128/measure.pdf>.
315. Freeman, E. Strategic Management: a Stakeholder Approach / R. Edward Freeman. – New York: Harpercollins College Div, 1984. – 275 p.
316. Galateanu E. Business ecosystem «reliability» / Galateanu E., Avasilcai S. //Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2014. – Volume 124, 20.– P. 312-321.
317. Galateanu E. Business ecosystem architecture/ Galateanu E., Avasilcai S. // Annals of the Oradea University. 2013. – Issue 1. – P. 79 – 84.
318. Gawer A. (ed.) Platforms, Markets and Innovation. – New York: Edward Elgar Publishing, 2009. – 416 pp.

319. Gawer A. Platform Leadership: How Intel, Microsoft and Cisco Drive Industry Innovation / A. Gawer, M. Cusumano. – Boston, MA: Harvard Business School Press, 2002. – 305 pp.
320. Gossain S., Kandiah G. Reinventing Value: The New Business Ecosystem // *Strategy & Leadership*. 1998. Vol. 26(5). P. 28–33.
321. Iansiti M., Levien R. The keystone advantage: what the new dynamics of business ecosystems mean for strategy, innovation, and sustainability. Harvard: Harvard Business School Press, 2004. – 304 p.
322. Jones T. Convergent Stakeholder Theory / Jones T., Wicks T. // *Academy of Management Review*, 1999. – No. 4. – P. 887-910.
323. Karhiniemi M. Creating and sustaining successful business ecosystems. Helsinki: Helsinki school of economics, 2009. – 117 p.
324. Krugman P. A dynamic spatial model // NBER. Working Paper No. 4219, November, 1992. – pp. 43.
325. Kurtz W. Ukraine Is On The Brink Of Total Economic Collapse / W. Kurtz, S. Look // *Business Insider* [Electronic resource], 2104 – Sep. 21– Mode of access: <http://www.businessinsider.com/ukraine-is-on-the-brinkof-total-economic-collapse-2014-9#ixzz3ly5vm8UL>.
326. Langley P. Platform capitalism: The intermediation and capitalization of digital economic circulation / P. Langley, A. Leyshon // *Finance and Society*, 2017. – №3 (1). – pp. 11–31.
327. Mansuri G. Community-based and - driven development: a critical review / Mansuri G., Rao V. // *The World Bank research observer*, 2004. – Vol. 19, No. 1. – P. 1-39.
328. Mercan B., Gökteş D. Components of Innovation Ecosystems: A Cross-Country Study // *International Research Journal of Finance and Economics*, 2011. – № 76. – P. 102–112.
329. Mitchell R.K. Toward a theory of stakeholder identification and salience : defining the principle of who and what really counts / Mitchell R.K., Agle B.R., Wood, D.J. // *Academy of Management Review*, 1997. – Vol. 22, No. 4. – P. 853-886.
330. Moore J. F. Business ecosystems and the view from the firm // *The Antitrust Bulletin* / Fall, 2005. –58 p.
331. Moore J. F. Predators and prey: a new ecology of competition / J. F. Moore // *Harvard Business Review*, 1993. –№ 71. – P. 76 – 86.
332. Moore J. F. The rise of a new corporate form // *Washington Quarterly*, 1998. – Vol. 21(1). P. 167–181.
333. Mykytenko V. V. Regulation and restructuring of the natural and economic space of Ukraine in the cascading format of organization of interregional interaction / V. V. Mykytenko // *Ukraine – territory of opportunities for development of enterprise: Collection of materials of the international scientific*

and practical Internet conference «Economic perspectives of business in Ukraine», (October, 26-27 2017, Irpin): in 2 p. P. 1. – Irpin: University of SFS of Ukraine, 2017. – 663 p. – (The series «Taxation and Customs in Ukraine», t. 101). – [P. 33 – 37].

334. Negroponte N. Being Digital, 1995 // London, UK: Hoder and Stoughton. 1996. – 243 P.

335. OECD. C/MIN(2018)6. Meeting of the Council at the Ministerial Level 30-31 May 2018. Interim Report «Going Digital at the Multilateral World». Режим доступу:

[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN\(2018\)6&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN(2018)6&docLanguage=En)

336. Parker G. G. Platform revolution: How networked markets are transforming the economy and how to make them work for you / G. G. Parker, M. W. Van Alstyne, S. P. Choudary. – New York: W. W. Norton & Company, 2016. – 352 pp.

337. Pfohl H., Yahsi B., Kurnaz T. The impact of Industry 4.0 on the supply chain // HICL- Conference PROCEEDINGS, 2015. – P. 31 – 58.

338. Popelo O. Knowledge economy as an innovation priority of the economy development: monograph. Mauritius: LAMBERT Academic Publishing, 2018. – 250 p.

339. Rothschild M. L. Bionomics: Economy as Ecosystem. New York: Henry Holt & Company, 1995. – 423 p.

340. Rural Communities: Legacy & Change / Flora C.B.; Flora J.L., Spears J.D., Swanson, L.E. – Boulder: Westview Press, 1992. – 350 p.

341. Tikhanychev O. V. Decision-making support systems: prospects for troops control automation. Military Thought, 2012, – vol. 21 – iss. 3. – pp. 74–83.

342. World bank./Private Participation in Infrastructure Database/ Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/%20snapshots/country/Ukraine>.

343. World Development Indicators [Electronic resource] / The World Bank: WorldDataBank. – Mode of access: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>).

Наукове видання

**Формування просторової системи управління
природно-ресурсними активами**

за загальною редакцією акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвесика

Редактор В.М.Чердніченко

П 82 **Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами /**
за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН
України, 2020. – 464 с.

ISBN 978-966-02-9280-2
(електронне видання)

У монографії висвітлено теоретико-методологічні положення та прикладні аспекти формування в Україні інноваційної просторової системи управління природно-ресурсними активами на принципах полісуб'єктного управління природними ресурсами як активами територіальної бізнес-екосистеми. Розглянуто концепт, категоріальне поле та доміанти просторового управління природними ресурсами, охарактеризовано цільові функціонали системи просторового управління природно-ресурсними активами та алгоритм її формування з позицій платформної економіки. Запропоновано просторову модель управління природно-ресурсними активами України, розкрито її структурно-функціональні складові та механізми, а також алгоритм її імплементації у національне господарство країни. Для науковців, управлінців, представників бізнес-структур та громадських організацій, усіх, хто цікавиться проблемами економіки природокористування та сталого розвитку.

Для науковців, управлінців, представників бізнес-структур та громадських організацій, усіх, хто цікавиться проблемами економіки природокористування та сталого розвитку.

*Монографію підготовлено за результатами виконання НДР III-28-18
«Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами»
(державний реєстраційний номер 0118U002001)*

УДК 332.14: 330.15

Підписано до друку 28.05.2020.

Формат 60 x 84 1/8.

Ум. друк. арк.25,7 Обл. вид. арк. 24,0.

Тираж 300 прим. Зам. № ____

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ-32, 01032;
тел.: +38 044 486 91 27; E-mail: reception.ecos@gmail.com